

ჰუმანიტარულ და პედაგოგიკურ მეცნიერებათა განვითარების ფონდი

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ISSN 1987-7323

E-ISSN 27 20-7900

<https://doi.org/1052340/lac>.

<https://journals.4science.ge/index.php.enadakultura>

XI საერთაშორისო სამეცნიერო (დისტანციური) კონფერენცია "ენა და კულტურა"

შ რ ო მ ე ბ ი

Foundation For Development of Art and Pedagogical Sciences
Akaki Tsereteli State University

XI International Scientific (Online) Conference "Language and Culture"

Scientific Papers

ქუთაისი 2022 Kutaisi

კონფერენციის შრომების სარედაქციო კოლეგია:

ვახტანგ თევდორაძე - აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოც. პროფესორი
ნინო კოჭლოშვილი - იაკობ გოგებაშვილის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი
თამარ ლომთაძე - ჰუმანიტარულ და პედაგოგიკურ მეცნიერებათა განვითარების ფონდის ვიცე-პრეზიდენტი, თსუ არნ.ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, პროფესორი
მანანა მიქაძე - ჰუმანიტარულ და პედაგოგიკურ მეცნიერებათა განვითარების ფონდის პრეზიდენტი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი
რამაზ სვანიძე – აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოც პროფესორი
ელისო ქორიძე – აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი
ცირა ჯანჯღავა - არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის მეცნიერ თანამშრომელი

Editorial Board:

Vakhtang Tevdoradze - Akaki Tsereteli State University, assoc.-professor
Nino Kochloshvili - Iakob Gogebashvili State University, Full Professor
Tamar Lomtadze - Vice President of the Foundation for Development of Art and Pedagogical sciences; University of Georgia, Full. professor
Manana Mikadze - Head of the Foundation for Development of Art and Pedagogical sciences; Akaki Tsereteli State University, Full-professor
Ramaz Svanidze - Akaki Tsereteli State University, assoc.-professor
Eliso Koridze - Akaki Tsereteli State University, Full-professor
Tsira Janjghava - Arn. Chikobava Institute of Linguisitcs scientific employee

Вставные конструкции в романе Виктора Пелевина «Чапаев и Пустота»

Марина Алексидзе

Госуниверситет им. И. Джавахишвили
Тбилиси, Грузия

E-mail: malexidze@yahoo.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.01>

Определение особенностей синтаксической организации художественного текста, выявление функциональной нагрузки конкретных синтаксических единиц в общей структуре произведения является одной из важнейших составляющих при описании индивидуально-авторского стиля мастеров художественного слова. К числу подобных текстообразующих средств относятся и вставные конструкции, которые не только актуализируют передаваемую информацию, но и регулярно выступают в качестве своеобразного «переключателя» различных текстовых регистров.

Изучение семантических, структурных и стилистических особенностей вставных конструкций в прозаических и поэтических текстах является актуальной темой исследования для многих современных лингвистов: Е. Н. Орехова, Т. Е. Шаповалова, В. И. Клепикова, Л. С. Заворотынская, М. Н. Кулаковский, А. А. Филиппова, С. А. Соколова, О. В. Марьина и др.

Несмотря на то что в современной учебной литературе, посвященной анализу синтаксического строя русского языка, вставные конструкции выделяются в самостоятельную синтаксическую категорию и не смешиваются с вводными словами и предложениями, дифференциация названных синтаксических единиц продолжает оставаться спорной проблемой языкознания. С этой точки зрения изучение парентетических внесений, которые признаются одним из наиболее частотных явлений, отмечаемых в синтаксисе языка художественной литературы и публицистики конца 90-х годов XX века и начала XXI века, остается, на наш взгляд, актуальной проблемой лингвистических исследований.

Задача исследования, результаты которого представлены в данном докладе, заключается в выявлении и характеристике структурных и функциональных параметров вставных конструкций в романе Виктора Пелевина «Чапаев и Пустота» с учетом жанрового своеобразия художественного произведения.

Под вставными конструкциями, вслед за авторами учебника «Современный русский литературный язык», мы понимаем любые синтаксические единицы, имеющие смысловую, интонационную и пунктуационную автономность, отделяющиеся от базового предложения скобками или знаками тире. Они располагаются в середине или конце предложения, не являются элементами базового предложения, что подчеркивается особой интонацией включения [Малащенко и др. 2012].

Вставные конструкции используется в функциональном плане для передачи «дополнительных сведений, не являющихся необходимыми для понимания информации, изложенной в основном предложении, для передачи мыслей, возникающих у пишущего по ассоциации» [Г. Акимова 1990:59]. При этом в качестве дистинктивного признака данных

построений признается пунктуационное выделение, а именно скобки и двойное тире [Правила 2006: 269].

Для анализа был выбран роман одного из культовых российских писателей нового поколения, лауреата многочисленных литературных премий (Золотой шар, малый Букер, Странник, Бронзовая улитка, Национальный бест-селлер, Большая книга, премия Андрея Белого) Виктора Пелевина «Чапаев и Пустота». Опубликованный в 1996 году в журнале «Знамя», роман позднее был охарактеризован как «первый дзен-буддийский роман», сам же писатель называл это свое произведение "первым романом, действие которого происходит в абсо-лютной пустоте". Книга получила литературную премию «Странник-97», а в 2001 году она вошла в шорт-лист самой большой в мире литературной премии International Impac Dublin Literary Awards.

Роман написан от первого лица, от имени Петра Пустоты (чье имя буквально означает «пустота»). Действие книги разворачивается в двух разных эпохах –после [Октябрьской революции](#) и в современной России. В постреволюционный период Пётр Пустота – поэт, бежавший из Санкт-Петербурга в Москву, который принимает личность советского [политического комиссара](#) и встречает странного человека по имени Василий Чапаев (прототипом которого послужил реальный Василий Чапаев), некоего военачальника. Он проводит дни, выпивая [самогон](#), принимая наркотики и обсуждая с Чапаевым смысл жизни [О.Чебоненко 2011]. Каждую ночь (согласно его жизни после революции) Пустоте снятся кошмары о том, как его запирают в психиатрической больнице из-за его убеждений, что он поэт начала века. Он делит палату с тремя другими мужчинами, каждый из которых имеет свою собственную, индивидуальную, вымышленную личность. До конца книги неясно, какая из личностей Питера является настоящей и существует ли вообще такое понятие, как настоящая личность. [Пелевин В.: *сайт творчества*]. По мнению литературных критиков, роман остается одним из важных произведений современной русской литературы, рассматриваемым как попытка совместить восточную философию с российским культурным кодом.

Методом сплошной выборки в тексте романа «Чапаев и Пустота» было выявлено 97 вставных конструкций различной семантики и структуры. Учитывая опыт предшествующих работ, отобранный для анализа материал рассматривался в следующих направлениях: 1) анализ структуры (пунктуационное оформление, локализация, объем, связь с основным составом предложения; 2) описание функций вставных конструкций в тексте романа.

Пунктуационное оформление – это тот показатель, благодаря которому вставные конструкции получают статус «внесения». Скобки и двойное тире служат дистинктивным графическим маркером. Большая часть вставных конструкций (60 примеров) заключена в скобки (наиболее сильный выделяющий знак), реже используется двойное тире (37 примеров). Строгие нормы в выборе скобок или тире отсутствуют, единственным критерием служит позиция, которую занимает вставная конструкция в составе предложения: парное тире возможно только в случае, когда вставная конструкция находится в середине предложения – в конце предложения отделенная знаком тире вставная конструкция при соответствующей структуре будет воспринята как вторая часть сложного предложения или же построение теряет статус внесения и переходит в ранг функционально близких построений – уточнительного, пояснительного, присоединительного оборота.

Локализация и пунктуационное оформление могут быть отражены в трех моделях пунктуирования вставных конструкций романа «Чапаев и Пустота».

Модель [БП – ВстК – БП] – 48 примеров

«На секунду у меня мелькнула надежда – я подумал, что бывают ведь вещие сны, – но она была настолько слабой, что, увидев в дверях широкоплечую фигуру Котовского, я не испытал особого разочарования» (Пелевин, с. 300)¹.

Модель [БП (ВстК)] – 10 примеров

«Мне давно уже приходило в голову, что русским душам суждено пересекать Стикс, когда тот замерзает, и монету получает не паромщик, а некто в сером, дающий напрокат коньков (разумеется, та же духовная сущность)» (с.12).

Модель [БП (ВстК) БП] – 49 примеров

«Я понял, что происходящее – не заговор против меня (подобного никто просто не успел бы подстроить), а обыкновенный мистический вызов. Сразу же решив принять его, я повернулся к ушедшим в себя матросам» (с. 32).

С точки зрения структуры и объема вставные конструкции в романе «Чапаев и Пустота» представляют собой различные синтаксические единицы. А именно:

а) словоформа/группы словоформ. Например:

«Несколько секунд слова Володиной не доходили до меня, а потом я понял, что он хотел сказать. Но из-за умственной вялости (от укола) они не вызвали во мне никакого отклика» (с. 109);

б) словосочетание:

«Он принес мне одежду – серо-зеленый китель без погон (зато с нашивкой за ранение на рукаве), синие галифе с двойным красным лампасом и пару отличных коротких сапог из мягкой кожи» (с. 127);

в) простое предложение (двусоставное/односоставное, распространенное/нераспространенное, осложненное/неосложненное):

«Это была бывшая детская – у стены стояли две маленькие кровати с легкими бамбуковыми ограждениями, а на стене углем были нарисованы лошадь и усатое лицо (отчего-то я подумал о декабристах)» (с. 20);

г) сложноподчиненное предложение:

«К этому моменту мною овладело новое состояние. Оставив фон Эрнена полусидеть в углу (все время транспортировки я тщательно следил, чтобы его лицо не показалось из-за серой ткани пальто), я сел за рояль» (с. 20);

д) придаточная часть сложноподчиненного предложения:

«И в эту секунду – если удастся достичь катарсического выхода патологического психоматериала на поверхность – пациент может сам ощутить относительность своих болезненных представлений и перестать отождествляться с ними» (с. 39);

е) сложносочиненное предложение:

«Что касается этой книги – кстати, у меня это одна из самых слабых, я вам как-нибудь другие дам, – то я могу объяснить» (с. 294);

ж) бессоюзное сложное предложение:

«Между тем, никакого смысла в этом мучительном сосредоточении – а Сердюк уже знал: такое сосредоточение и есть жизнь – не было» (с. 206);

з) сложное предложение с различными видами связи:

«Но вместо того чтобы возразить, я отхлебнул шампанского (этому простому рецепту я следовал всегда, когда на столе было шампанское, а разговор шел о политике)» (с. 91).

Таблица 1 показывает количественное соотношение вставных конструкций различной синтаксической структуры.

¹ Цит. по изданию: Виктор Пелевин. Чапаев и Пустота. Роман. М.: изд. Вагриус. 2000. Далее в скобках указывается страница.

Таблица 1.

Синтаксическая структура вставных единиц	Количество
Словоформа/группы словоформ	7
Словосочетание	12
Простое предложение (двусоставное/односоставное, осложненное /неосложненное, распространенное/нераспространенное)	33
Сложноподчиненное предложение	22
Придаточная часть сложноподчиненного предложения	2
Сложносочиненное предложение	5
Бессоюзное сложное предложение	8
Сложное предложение с различными видами связи	5

Все вставные конструкции, имеющиеся в анализируемом произведении, включены в состав базовых предложений, и только в двух случаях вставная конструкция представляется собой самостоятельное предложение или целый абзац, выведенный за пределы базового предложения и заключенный в скобки. Оформление вставки в виде абзаца подчеркивает ее информативную значимость (с одной стороны, она связана пояснительными отношениями с основным предложением, а с другой – формирует самостоятельный микротекст) (Кулаковский 2012).

«Кто он и чего он хочет? Подозревает ли он что-нибудь? (Кстати сказать, накрытый пальто труп в углу смущал меня меньше всего – это был вполне обычный для чекистских квартир предмет обстановки.) Чапаев словно прочел мои мысли» (с.76).

Функционирование вставных конструкций анализируется с помощью метода лингвистического наблюдения и описания в сочетании с контекстологическим анализом текста. Учет контекста, в котором используется вставка, позволяет определить функцию вставного элемента.

Вставные конструкции в романе «Чапаев и Пустота» помогают автору решать различные коммуникативные задачи и характеризуются функциональным разнообразием. Перечислим основные.

1) Описание действий героев и их поведения:

«Некоторое время я прислушивался к долетавшим до меня фразам (Тимур Тимурович объяснял каким-то людям, почему меня так долго не было), а полностью отключился от происходящего, потому что меня посетила одна чрезвычайно знаменательная галлюцинация личного характера» (с. 50);

2) Попутные замечания и поправки:

«Так что, несмотря на сходство Кавабаты с приезжим из Ростова – а точнее, именно благодаря этому сходству и особенно тому, что он не особенно походил на японца лицом, – сразу делалось ясно, что это чистокровный японец, вышедший на минуту из своего офиса в московский сумрак» (с. 181);

3) Попутные дополнения:

«Вдруг я заметил, что на журчание воды, словно на звук какого-то странного инструмента, накладывается тихий и довольно приятный голос. В ближайшем сарае (судя по торчавшей над крышей трубе, когда-то это была баня) кто-то напевал» (с. 145);

4) Представление картины окружающей среды:

«Но самым странным было то, что поле, на котором мы стояли, тоже неизмеримо изменилось – теперь у нас под ногами была идеально ровная плоскость, покрытая чем-то вроде короткой пожухшей травы, и нигде на ней не было ни выступа, ни впадины – это было ясно по идеально правильному узору горящих вокруг огней» (с. 226);

5) Пояснение:

«Марии вдруг пришло в голову, что вместо Шварценеггера рядом с ней уже несколько минут может идти кто-то другой – ну хотя бы тот, кто обнимал Ленина на субботнике, – и эта мысль так ее напугала, что она машинально поправила наушники и включила музыку» (с. 59);

б) Авторский комментарий и оценка:

«Повернувшись, я кинулся в дом. От моих щек, вероятно, можно было прикуривать, и всю дорогу до своей комнаты – непонятно, как я ее нашел в темноте, – я последними словами проклинал Чапаева с его самогоном и луком» (с.137);

7) Раскрытие условия и причины ситуации, представленной в основном сообщении:

«Я, кстати, думаю, что ими двигал не сознательный сатанизм – для этого они были слишком инфантильны, – а эстетический инстинкт: красная пентаграмма великолепно дополняет желтую кофту» (с. 13);

8) Детализация описания (посредством указания на время, место, признаки лиц или предметов, направление и т.п.):

«Где-то неподалеку – где именно, видно не было из-за дыма – время от времени раздавался грохот, и вслед за каждым его раскатом доносился собачий лай и шум множества голосов, как бывает на стадионе после гола» (с. 53);

9) Воспроизведение чьей-то речи, мыслей или поведения:

«Стены, дверь, пол и потолок были скрыты под толстым слоем мягкой обивки, так что романтическое самоубийство в духе Дюма («еще один шаг, милорд, и я разобью голову о стену») исключалось» (с. 38);

Проведенный анализ собранного материала подтвердил необходимость корректировки традиционного представления о вставках как о средстве расширения исключительно диктумного содержания предложения. Вставные конструкции позволяют передать также «самые разнообразные смыслы, связанные с оценками, эмоциями, переживаниями и - шире - состояниями субъекта речи» [В. Казаков 2020]. Например, в следующих примерах вставные конструкции передают эмоциональное состояние субъекта – сомнение, несогласие:

«Оказалось, что все его долгое, полное тоски, надежды и страха человеческое существование было просто мимолетной мыслью, на секунду привлечшей его внимание. А теперь Сердюк (да и никакой на самом деле не Сердюк (!) плыл в бескачественной пустоте и чувствовал, что приближается к чему-то огромному, излучающему нестерпимый жар» (с. 207).

«Сейчас их не было нигде, и, больше того, я знал, точно знал, что нет никакого места, где они могли бы существовать, потому что я, именно я, стоявший рядом с этим непонятным человеком (да и человеком ли?), и был той возможностью, тем единственным способом, которым все эти психбольницы и гражданские войны приходили в мир» (с. 232).

Важно, что помимо дополнительной информации вставная конструкция используется писателем для оценки, чаще субъективной, при этом высказывание приобретает яркую оценочную составляющую и его потенциал расширяется.

В романе «Чапаев и Пустота» отмечены две конструкции, оформленные как вставки, но выполняющие функции вводных элементов, преимущественно указывающие на источник сообщения. Например:

«Я вспомнил о смерти Государя (эту мрачную весть принес с собой Фурманов), и на белое пространство листа сам собой потек чистый, пронизанный сквозными рифмами анапест, который теперь казался мне невозможным эхом минувшего» (с. 286).

«Во время ответов губы стоявшего на сцене не шевелились, зато он делал быстрые движения выпяченным задом. Разговор пошел о политике, о здоровье вождей (ходили слухи, что Ленина с очередным инсультом увезли в Горки и к нему пускают только начальника охраны), и зал зачарованно затих» (с. 288).

Количество выявленных примеров со вставными конструкциями, входящими в указанные выше разряды, демонстрирует таблица 2.

Таблица 2

Описание/воспроизведение (попутных действий, поведения, внешности персонажей)	27
Попутные замечания и поправки	9
Попутные дополнения	10
Пояснение	5
Представление картины окружающей среды	4
Авторский комментарий и оценка	6
Раскрытие условия и причины ситуации, представленной в основном сообщении	6
Детализация описания (посредством указания на время, место, направление, признаки лиц или предметов и т.п.)	12
Воспроизведение чужей-то речи, мыслей или поведения	4
Источник информации	4
Описание состояния субъекта речи	10

Таким образом, в романе Виктора Пелевина «Чапаев и Пустота» вставные конструкции, являясь средством осложнения предложения, выполняют преимущественно функцию дополнения базовой информации, сохраняя способность быть маркированными специальными эстетическими задачами. Структурное разнообразие вставных конструкций в данном художественном тексте говорит о том, что для автора это частотный прием семантического расчленения, осложнения, интимизации произведения. Можно утверждать, что вставные конструкции в романе «Чапаев и Пустота» обеспечивают синтаксическую, содержательную, а также коммуникативную целостность произведения. Кроме того, при помощи вставных конструкций писатель добивается динамики высказываний, эффективно воздействующих на читателя.

Ключевые слова: Виктор Пелевин, роман «Чапаев и Пустота», вставные конструкции

Библиография:

- Акимова (1990) — Акимова Г. Н. Новое в синтаксисе современного русского языка. М.: Высшая школа.
- Казаков 2020 — Казаков В. П. Функции вставных конструкций в зеркале коммуникативных регистров речи (в романе Е. Г. Водолазкина *Авиатор*) *Вестник Санкт-Петербургского университета. Язык и литература*. 2020, 17 (4): 633–649. <https://doi.org/10.21638/spbu09.2020.409> (дата обращения 20.02.2026)
- Кулаковский 2012 — Кулаковский М. Н. Вставные конструкции в поэмах Н. А. Некрасова. Ярославский педагогический вестник. 2012, 2, т. 1: 174–178.
- Малашенко и др. (2012) — Малашенко В., Фоменко Ю., Тазова Ю. и др. Современный русский литературный язык. Минск: Вышэйшая школа.
- Правила (2006) — Правила русской орфографии и пунктуации. Полный академический справочник. М.: Эксмо.
- "Чапаев и Пустота" / Романы / Виктор Пелевин :: сайт творчества". pelevin.nov.ru. (Дата обращения 10.02.2026)
- Чебоненко О. Литературные интерпретации жизненных смыслов дзэн-буддийского Востока в произведениях XX века (на примере романа В.О. Пелевина «Чапаев и Пустота») // Вестник Бурятского государственного университета. Улан-Удэ: Бурятский государственный университет, 2011. - № 10. С7 164-170. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=16925429>. (Дата обращения 10.02.26)

Источник

Пелевин В. Чапаев и Пустота. Роман. М.: изд. Вагриус. 2000.

Parenthetical Constructions in Victor Pelevin's Novel “Chapayev and Void”

Abstract

The objective of the study, the results of which are presented in this report, is to identify and characterize the structural and functional parameters of inserted structures in Viktor Pelevin's novel “Chapayev and Emptiness”, taking into account the genre originality of the work of art. Published in 1996 in the magazine "Znamya," this novel by one of the cult Russian writers of the new generation was later characterized as "the first Zen Buddhist novel," while Viktor Pelevin himself called this work "the first novel whose action takes place in absolute emptiness."

Inserted constructions are understood as any syntactic units that have semantic, intonational, and punctuation autonomy, separated from the base sentence by parentheses or dashes. They are located in the middle or end of the sentence and are not elements of the base sentence, which is emphasized by the special intonation of inclusion. Using a continuous sampling method, 97 inserted constructions of varying semantics and structure were identified in the text of the novel "Chapayev and Void." Drawing on previous work, the material selected for analysis was examined in the following areas: 1) structural analysis (punctuation, localization, length, and connection to the main sentence structure); 2) description of the functions of inserted constructions in the text of the novel. The analysis showed that inserted constructions of the insertion are a means of influencing the reader, since through these syntactic units the author's subjective attitude to the message is explicitly or implicitly expressed, thereby forming in the reader the author's point of view on the information being conveyed.

Key words: Victor Pelevin, Novel “Chapayev and Void”, Parenthetical Constructions

გასტრონომიული კომპონენტის შემცველ ფრაზეოლოგიურ ერთეულთა სემანტიკური გარდაქმნის თავისებურებანი (ფრანგული ენის მასალაზე)

ციური ახვლედიანი, მარიამ ბურჩაკ-აბრამოვიჩი

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
თბილისი, საქართველო

E-mail: tsiuriakhvlediani@yahoo.com

Mariam.burchak-abramovichi@tsu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.02>

ჩვენ ნაშრომში წარმოდგენილია ფრაზეოლოგიური ერთეულები გასტრონომიული კომპონენტით. ამ ეტაპზე, ჩვენი მიზანია, ვაჩვენოთ, რომ ფრაზეოსემანტიკურ ერთეულებში, რომლებშიც შედის ფრაზეოლექსი, ჩნდება სხვადასხვა ხარისხის აქტივობა. განვიხილოთ ეს დებულება მაგალითებით: ფრაზეოლოგიზმები **avoir du pain sur la planche** / მრავალი საქმის, სამუშაოს ქონა, **se battre pour un morceau de pain** / ბრძოლა გადარჩენისათვის, **travailler pour le pain quotidien** / პურის ფულის გამომუშავება, **briocher son avenir** / კარგი მომავლის უზრუნველყოფა საკუთარი თავისათვის, ფლობენ შემდეგ მახასიათებლებს: ნაწილობრივი იდიომატურობა, ნაწილობრივი მოტივირებულობა, ფრაზეოლო-გიური მნიშვნელობა, რაც წარმოდ-გენილია შეცვლილი სახით (მოქმედების შესრულება, რომელიც მიმართულია ობიექტის მიმართ, აღნიშნული ფრაზეოლექსით, გადატანითი მნიშვნელობით).

როგორც კვლევამ აჩვენა, ფრაზეოლექსის სემანტიკა აქტიურია სხვადასხვა შემთხვევაში. ასეთი მოვლენა უკავშირდება: ა) ფრაზეოლოგიზაციის პროცესის სინტაგმატურ თავისებურებებს; ბ) მისი მრავალმნიშვნელობის პრობლემას. გამოვლინდა ამგვარი ტიპის სემანტიკური კომპოზიციონალურობის სამი ვარიანტი. დაწვრილებით განვიხილოთ მიღებული შედეგები.

1. ფრაზეოლექსი გამოიყენება საწყისი მნიშვნელობით მისი მონოსემიისას ან ერთ-ერთი მისი მნიშვნელობით მისი პოლისემიისას. ასეთ შემთხვევაში, მოცემული ლექსემის ჩარჩოებში, არ ხდება არავითარი სემანტიკური ცვლილებები ფრაზეო-ლოგიზაციის პროცესში. სემანტიკური ინდუქციის ხარისხი, ფრაზეოლოგიური ერთეულის სხვა კომპონენტთა მხრივ, მინიმალურია, რაც ადასტურებს ფრაზეოლოგიზმის კომპონენტთა დაბალ კომპოზიციონალურობას. ფრაზეოლოგიური ერთეულის ხატოვანება დაკავშირებულია ლექსემის გადატანითი მნიშვნელობის მეტაფორულობასთან, რომელიც თავდაპირველად

შეტანილი იყო ფრაზეოლოგიურ ერთეული, მაგრამ არ წარმოიქმნა ფრაზეოლოგიზაციის პროცესში. მაგალითად, ლექსემა **pain** «პური» წარმოადგენს ერთ-ერთ მნიშვნელობას **symbole de la nourriture** «კვება, სარჩო», რომელიც არსებობს ფრაზეოლოგიზმის **gagner son pain à la sueur** «ოფლით მოიპოვო შენი პური» მნიშვნელობაში. ასევე ლექსემა **salade** «სალათა», წარმოებული მნიშვნელობით, აღნიშნავს «უწყესრიგობას, უხერხულობას, სხვადასხვაგვარ ხალხთა შეკრებას». ფრაზეოლოგიზმის **salade de société** შემადგენლობაში ეს მნიშვნელობა შენარჩუნებულია უცვლელად: «სხვადასხვა ჯურის საზოგადოება». ამგვარად, ფრაზეოლოგიზაციის პროცესში, სემანტიკურ გარდაქმნათა არარსებობა შეიძლება კვალიფიცირდეს როგორც ფრაზეოლექსის სემანტიკის სტატიკა.

2. **ფრაზეოლექსი**, ისევე როგორც წინა შემთხვევაში, **გამოიყენება თავისი საწყისი მნიშვნელობით, ან მისი პოლისემიის წარმოებული მნიშვნელობით**. ზემოთ აღწერილი მისი სტრუქტურის სტრუქტურასთან ფორმალური მსგავსებით, სემანტიკური ვალენტურობის კანონები წარმოდგენილია სხვაგვარად. კერძოდ, საქმე ეხება ფრაზეოლოგიზმის შემადგენელ ურთიერთზიარ ინდუქციას, რომლის დროსაც სემანტიკურ კომპონენტთა გავლენით, იმპლიცირებულ სემემაში, რომელიც გამოხატავს კვების პროდუქტს, მაღლდება ან ემოციური მარკირების ფრაზეოლოგიზმის დარჩენილი კომპონენტის ხარისხი, ან წარმოიშვება მისი ინტენსივობის ხარისხის გაძლიერება. მაგალითად, ფრანგულ ერთეულში, **long comme un jour sans pain** / ხანგრძლივი, მოწყენილი, დაღვრემილი, როგორც დღე პურის გარეშე, უპუროდ. ფრაზეოლექსი **pain** «პური», მისი სინტაგმატური და სემანტიკური თვისებების ძალით, ლექსემა **long** «ხანგრძლივთან» ერთად აქტუალიზირებს ისეთ სემებს, როგორებიცაა «სიმშვიდე», «მადღრობა» (შესაბამისად, **sans pain** «პურის გარეშე, უპუროდ» აღნიშნავს «ნაღვლიანობას, სევდიანობას»).

ასეთი პროცესი, ჩვენი აზრით, უკავშირდება ფრაზეოლოგიზმის შემადგენელი სემანტიკის კომპოზიციურ თვისებებს, რომელთა შეთავსება არსებობს იმ კატალიზატორებით, რომლებიც ექსპლიცირებენ ლატენტურობის, ფარულობის სფეროს ელემენტებს. განვიხილოთ ამ ტიპის კიდევ ერთი ნიმუში. ფრაზეოლოგიური ერთეული **blanc comme le lait** / თეთრი, როგორც რძე - ასევე ადასტურებს ფრაზეოლოგიზაციის პროცესის აღწერილი ვარიანტის არსებობას. სახელდობრ, ფრაზეოლექსი **lait** «რძე» ექსპლიცირებს ისეთ სემანტიკურ ნიშანს, როგორიცაა «სითეთრე, ფერმკრთალობა», რაც აძლიერებს ფერის ინტენსივობას. მოვიყვანოთ კიდევ მაგალითები: **cochon de lait** / რძის მწოველი გოჭი, **être doux comme du lait tiède** / რბილი, მშვიდი ადამიანი.

3. **ფრაზეოლექსი**, რომელიც შეიცავს მნიშვნელობის გასტრონომიულ კომპონენტს, იძენს ახალ მნიშვნელობას ფრაზეოლოგიზაციის პროცესში. ამ მოცემულ შემთხვევაში, ჭარბობს სემანტიკური - დინამიკური პროცესები: ფრაზეოლოგიური ერთეულის შემადგენლობაში, ფრაზეოლექსის მნიშვნელობა გამოირჩევა იმ მნიშვნელობათაგან, რომლებიც წარმოდგენილია სალექსიკონო დეფინიციებში, როგორც წარმოებული ლექსემები. ასეთი ახალი მნიშვნელობის აქტუალიზაცია განპირობებულია, ისევე როგორც ჯგუფ 2-ში, ფორმირებული ფრაზეოლოგიზმის სინტაგმატური თვისებებით და ასევე განისაზღვრება იმ სემანტიკური

პოტენციალით, რომელიც რეალიზდება ამ თვისებათა წყალობით. განსხვავება ჯგუფ 2 -სა 3 -ს შორის არის ის, რომ ჯგუფ 2 -ში საქმე ეხება იმ სემების რეალიზაციას, რომლებიც ვერ ქმნიან ახალ სემებს, მე -3 ჯგუფში კი ჩნდება ფრაზეო-ლექსის ახალი მნიშვნელობა. მაგალითად, ფრაზეოლოგიურ ერთეულში **avoir du bon pain** / კარგი შემოსავლის ქონა, ფრაზეოლექსი **pain** «პური» გარდაიქმნება მნიშვნელობით «გასამრჯელო, შემოსავალი», მაგრამ ფრაზეოლოგიურ ერთეულში **raconter des salades** / მოყოლა ტყუილების, მონაგონის, ფრაზეოლექსი იძენს გამოგონილი ამბების მნიშვნელობას. აუცილებელია აღვნიშნოთ, რომ ლექსემა **salade** -ს «სალათა» აქვს 2 მნიშვნელობა - 1. «სალათა», 2. «უთავბოლობა, დომხალი». ფრაზეოლოგიზმი **en faire un fromage** (სიტყვა-სიტყვით: «რადაცის გაკეთება ყველისაგან») აღნიშნავს «ბუზისაგან სპილოს გაკეთებას» (ანუ გაზვიადება). ამ მაგალითში შეინიშნება აქტუალიზაცია სემისა «მომზადების, დამზადების სირთულე», რაც პოტენციალურად არსებობს სემემაში **fromage** «ყველი». მაგალითში **c'est une vraie viande** / ეს არის ძლიერი მამაცი ადამიანი (სიტყვა-სიტყვით: «ეს არის ნამდვილი ხორცი»), ფრაზეოლოგიზაციის პროცესში, აქტუალიზირდება იმპლიციტური სემა «ძალა», რომელიც შეიცავს ფრაზეოლექსს «ხორცი».

ამგვარად, კვლევის შედეგად მიღებული დასკვნებით, შეგვიძლია დავადგინოთ: 1.ფრაზეოლოგიური ერთეულის სემანტიკური კომპოზიციონალურობის დონეები შეიძლება კლასიფიცირდეს ფრაზეოლექსის სემანტიკური ვალენტობის ხარისხის შესაბამისად.

2. ფრაზეოლექსის სემანტიკური ვალენტობის ხარისხები განსაზღვრავენ ფრაზეოლოგიზმის სემანტიკის კომპოზიციონალურობის სემანტიკის ხარისხებს, რომლებიც განლაგდებიან იერა-რქიული პრინციპით (გადიდების ხარისხის მიხედვით).

3. ფრაზეოლექსის სემანტიკური ვალენტურობის ხარისხის განსაზღვრა ხორციელდება ლექსიკოგრაფიული კრიტერიუმებით. ვალენტურობის დაბალ ხარისხს ფლობენ ის ლექსემები, რომლებიც წარმოდგენილი არიან ლექსიკონებში თავიანთი თავისუფალი (ფრაზეოლოგიურად არადამოკიდებული) მნიშვნელობებით.

4. ერთ-ერთი მიზანი, რომელიც განსაზღვრავს ფრაზეოლექსის სემანტიკური ვალენტურობის ხარისხს, წარმოადგენს მისი სემანტიკური შეთავსება ფრაზეოლოგიური ერთეულის დარჩენილ კომპონენტთან. ამგვარად, სემანტიკური ინდუქციისა და სემანტიკური კომპოზიციონალურობის პროცესები, რომლებიც უკავშირ-დებიან ფრაზეოლოგიზმის ფორმირებას, ექვემდებარებიან განსაზღვრულ კანონ-ზომიერებებს სემანტიკურ, სინტაგმატიკურ და საკომპოზიციო ასპექტებში.

საკვანძო სიტყვები: ფრაზეოლოგიზაციის პროცესი, სემანტიკური ვალენტურობა, სემანტიკური კომპოზიციონალურობის ხარისხი, სემანტიკური ნიშნის ექსტერიორიზაცია და ინდუქცია.

ლიტერატურა:

ფრანგულ - ქართული 3 ტომიანი ლექსიკონი, გამომცემლობა “მედეა”, თბილისი, 1998 -2000 წ.

Dictionnaires Le Robert, Paris, 2017.

Charles Bally, Traité de stylistique française, Paris, 1953.

Tsiuri Akhvlediani Maria Burchak-Abramovich

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University

Tbilisi, Georgia

E-mail: tsiuriakhvlediani@yahoo.com

Mariam.burchak-abramovichi@tsu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.02>

Features of the semantic transformation of phraseological units containing a gastronomic component

(Based on a corpus of the French language)

Abstract

The aim of our study is to identify the semantic compositionality of French phraseological units containing a gastronomic component. Three degrees of semantic compositionality were identified. The study revealed that the semantics of phraseological units with the meaning "food" demonstrates regular dynamic characteristics in the process of phraseological unit formation: its valence properties are determined by the semantic and syntagmatic properties of the phraseological unit. To identify and classify the semantic valence of phraseological units, we used methods of component analysis of linguistic material and contextual analysis. Phraseological units containing the phraseological unit "food" (1200 units) were used as research material.

Keywords: phraseological process, semantic valence, degree of semantic compositionality, externalization of a semantic sign, semantic induction.

მიგრანტ მშობლებთან თანამშრომლობა სკოლამდელ განათლებაში

იაგორ ბალანჩივაძე, ბაია ბალანჩივაძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ქუთაისი, საქართველო

E-mail: iagor.balanchivadze@atsu.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.03>

მიგრანტ მშობლებთან წარმატებული თანამშრომლობისათვის ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს ბავშვის პორტფოლიოს გამოყენებას, რადგან სწორედ მისი დახმარებით შეუძლია აღმზრდელ-პედაგოგს მოამზადოს მშობლთან შესახვედრად მოკლე წერილობითი ანგარიში, რომელიც დაეხმარება ოჯახს სხვადასხვა სფეროში ბავშვის ძლიერი მხარეებისა და საჭიროებების გააზრებაში.

პორტფოლიო უნდა იყოს ბავშვის შესაძლებლობებისა და განვითარების ეტაპებზე გამოვლენილი უნარების ამსახველი, რომელიც უნდა მიეწოდოს ოჯახს. დეტალები შეჯამდება მოკლე წერილობით ანგარიშში, რომელიც დაეხმარება ოჯახს სხვადასხვა სფეროში ბავშვის ძლიერი მხარეებისა და საჭიროებების გააზრებაში.

ოჯახისთვის შემაჯამებელი ანგარიშის მომზადების საწყისი ეტაპი პროცესის გაანალიზებაა. ამისათვის აღმზრდელ-პედაგოგი გამოყოფს დროს დოკუმენტაციის გადასახედად, რათა განსაზღვროს ბავშვის ზრდისა და განვითარების შედეგები. ეს დიდ დახმარებას უწევს აღსაზრდელის წინსვლის გააზრებასა და პრობლემური სფეროების გამოვლენაში. ის უკვე არსებული მონაცემების საფუძველზეც განსაზღვრავს ოჯახისთვის მისაწოდებელ მასალას. ანგარიშის ფორმა სკოლამდელი დაწესებულებას ან თავად აღმზრდელ-პედაგოგს შეუძლია შეარჩიოს, უმთავრესი ასპექტების ხაზგასმა საჭირო. გვახსოვდეს, განხილვისთვის აღმზრდელ-პედაგოგს ბავშვის პორტფოლიოს დოკუმენტაციის წარდგენაც მოუწევთ. მნიშვნელოვანია, რომ ანგარიშში მოცემული ინფორმაცია პორტფოლიოში მოცემულ მონაცემებს შეესაბამებოდეს. ეს ორი დოკუმენტი ერთმანეთს მჭიდროდ უნდა უკავშირდებოდეს.

ანგარიში ბავშვების შესაძლებლობებისა და უნარების შესახებ ივსება დიდი სიფრთხილით. გრაფაში „ჩვენი მიღწევები“ ჩაწერილ კომენტარებში აქცენტს აკეთებს ბავშვის ზრდასა და განვითარებაზე, რა ნაბიჯები არის გადადგმული. ბავშვის საჭიროებებსა და გამოწვევებზე სასაუბროდ გამოყენებულია გრაფა „სამომავლო გეგმები“. აქ ასახელებს იმ სფეროებს, რომლებზეც დაგეგმილი არის დამატებითი აქტივობები და მხარდაჭერა. შესაძლებელია ოჯახებს სთხოვოს, მიზნების დაგეგმვაშიც მიიღონ მონაწილეობა.

სასურველია, ოჯახის წევრებთან პირისპირ შეხვედრა ინფორმაციის გასაზიარებლად, რომელიც შესაძლოა, საოცრად სასარგებლო და შინაარსიანი აღმოჩნდეს. ბავშვების განვითარების შესახებ ინფორმაციის გაცნობა ოჯახებისთვის და სიხარულისა თუ პრობლემების გაზიარება ორივე მხარეს ბავშვის საჭიროებების გააზრებასა და დაკმაყოფილებაში ეხმარება. ოჯახებს საკუთარი ბავშვების მიმართ განსაკუთრებული ხედვა აქვთ; აღმზრდელ-პედაგოგთან შედარებით, მათ უკეთ იცნობენ და უფრო კარგად ესმით მათი. ბავშვები, როგორც წესი, სხვადასხვა გარემოში სხვადასხვანაირად იქცევიან. ოჯახებმა იციან შინაურ გარემოში ბავშვების ძილისა და კვების რეჟიმი და შეუძლიათ, მაგალითად, ტუალეტის პროცედურების მიდგომის გაზიარება.

როგორც ოჯახის წევრებს, ისე აღმზრდელ-პედაგოგებს სურთ, რომ ბავშვები განვითარდნენ და წარმატებას მიაღწიონ. ოჯახებს აინტერესებთ, რომელი პროგრამა ახდენს მათ ბავშვზე

დადებით გავლენას. მათ სურთ, რომ ადრეული ასაკის პროგრამის პერსონალი საკუთარ ქცევაზე პასუხს აგებდეს; სურთ, რომ პროგრამის მიზნები ბავშვების ყოველდღიურ აქტივობებზე აისახოს. მშობლებს აინტერესებთ, თუ როგორ ვითარდება მათი შვილი, რა აქტივობებში მონაწილეობს და რისი გავლენა მოსწონს. მათ აინტერესებთ განვითარებისა და სწავლის რომელი ძლიერი მხარეები შეამჩნიეთ ბავშვში. ისინი, შესაძლოა, ნერვიულობდნენ იმ ნაწილებზე, რომლებიც პრობლემურ სფეროებად გამოყავით. ოჯახებთან ერთად დროის გამოყოფით თქვენ მათ ატყობინებთ, რომ ბავშვი კარგ პირობებშია და იმ ადამიანებთან ერთად, რომლებიც მას ზრდასა და სწავლაში ეხმარებიან.

ინფორმაციის გასაზიარებლად, ოჯახის წევრებთან შეხვედრები რეგულარულად უნდა დაიგეგმოს. ბევრი პროგრამა წლის განმავლობაში ორ ან სამ კონკრეტულ თარიღს განსაზღვრავს მშობლებთან შესახვედრად, რათა აღმზრდელებმა ოჯახის წევრებთან ერთად ბავშვის განვითარების პროცესი განიხილონ.

შეხვედრა აუცილებლად ისეთ დროს უნდა დანიშნოთ, რომ ყველა მშობელმა შეძლოს მოსვლა. ხშირად, ადმინისტრაციის მიერ დანიშნულ შეხვედრებზე მშობლების მოუსვლელობა პერსონალის გაღიზიანებას იწვევს, ამიტომ ოჯახებს უნდა ჰქონდეთ მათთვის ხელსაყრელი დროისა და ადგილის შერჩევის შესაძლებლობა. ოჯახების დღის განრიგი განსხვავდება ერთმანეთისგან. შეიძლება, ვერასდროს მოხერხდეს ყველა მშობლის ერთსა და იმავე დღის კონკრეტულ დროსა და ადგილზე შეხვედრის გამართვა, ამიტომ ისინი ინდივიდუალურად უნდა დაიგეგმოს. არ არის გამორიცხული, რომ შეხვედრა სადამოს საათებში რომელიმე ოჯახშიც კი შედგეს. მშობლებს, რომელთაც გადატვირთული სამუშაო გრაფიკი აქვთ, შესაძლოა, საუზმის ან სადილის დროს რესტორანში, კაფეშიც შეხვდეთ და იქ ისაუბროთ, ეს ეხება იმ მშობლებს, რომლებიც ადგილზე არიან.

რიგ შემთხვევებში, ერთადერთი გამოსავალი ე.წ. სატელეფონო კონფერენციაა, მაგრამ მსგავსი ტიპის ურთიერთობისას არ ჩანს სრული სურათი და ჩნდება პრობლემა - პორტფოლიოს ნაწილებსა და შემაჯამებელ ანგარიშს ერთობლივად ვერ განიხილავთ. თუ ოჯახის წევრებს ამ მასალას სატელეფონო კონფერენციამდე მიაწვდით, მაშინ ისაუბრებთ ბავშვის მხოლოდ იმ დრომდე მიღწეულ შედეგებზე. ოჯახებთან შეხვედრისა და მათთვის დოკუმენტების გაზიარების შემოქმედებითი გზების ძიება, ადამიანებს აფიქრებინებს, რომ აფასებთ და ზრუნავთ მათზე. მთავარია, გვახსოვდეს: თუკი ოჯახი ვერ ახერხებს დადგენილ დროსა და ადგილას შეხვედრაზე დასწრებას, თქვენ უნდა აიღოთ მათთვის ხელსაყრელ დროსა და პირობებში შეხვედრის გამართვის პასუხისმგებლობა, რაც ყველაზე კარგად გამოიყენება მიგრანტ მშობლებთან.

ოჯახებთან შეხვედრისას გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს გულდასმით მოსმენით უნარს. როდესაც თანამოსაუბრეს ყურადღებით უსმენენ, მას ექმნება განცდა, რომ მისი აზრები მნიშვნელოვანი და საინტერესოა. ბუნებრივია, ყოველთვის მარტივი არ არის იმის მოსმენა და გაგება, რასაც ოჯახის წევრები ამბობენ. ზოგ შემთხვევაში, იმაზე ფიქრით ხართ გართული, თუ რა ინფორმაციის გაზიარება გასურთ ბავშვის განვითარებისა და ზრდის შესახებ.

ოჯახის წევრებთან შეხვედრაზე ბავშვის პორტფოლიოს წარდგენისას, განიხილეთ პორტფოლიოში თავმოყრილი დოკუმენტაცია და მშობელთა შეხვედრისთვის შესრულებული შემაჯამებელი ანგარიში. აუცილებლად მოემზადეთ ამ ორი მნიშვნელოვანი დოკუმენტის განხილვამდე.

შეხვედრის დამასრულებელ ნაწილში აღმზრდელ-პედაგოგებმა უნდა გამოხატონ მაღლიერება და პატივიცხემა მშობლების წინაშე ამ პროცესით დაინტერესებისა და მასში მონაწილეობის მიღების გამო. თქვენ ხაზი უნდა გაუსვათ გარემოებას, რომ მათი მონაწილეობა სამომავლო გეგმის შედგენაში მნიშვნელოვანია.

აღმზრდელ-პედაგოგებსა და ოჯახის წევრებს შორის გამართული წარმატებული შეხვედრა ყველა მხარისთვის სასარგებლოა. როდესაც თქვენი დაკვირვებების შეფასებისთვის მოცემულ ფორმატს იყენებთ, ოჯახის წევრები პროცესში უფრო მარტივად ერთვებიან და უფრო ნათლად ხედავენ, რითაა დაკავებული მათი ბავშვი.

მოკლე წერილობითი ანგარიში ივსება დიდი სიფრთხილით. გრაფაში „ჩვენი მიღწევები“ აქცენტს აკეთებს ბავშვის ზრდასა და გავითარებაზე, რა ნაბიჯები არის გადადგმული და რას მივაღწიეთ. მაგ.: სფერო „ფიზიკური და სენსორული განვითარება“ - ადვილად დახტის და დაცოცავს; ის სამი თითით იჭერს ფანქარს და სახატავ საგნებს, აწყობს მძივებს, იყენებს მაკრატელს.

ბავშვის საჭიროებებსა და გამოწვევებზე სასაუბროდ გამოყენებულია გრაფა „სამომავლო გეგმები“ მაგ.: მივცემთ შესაძლებლობას, მსხვილი მოტორიკა უფრო კომპლექსურად გამოიყენოს, მაგალითად, დაბრკოლებების გადალახვით, როგორც შენობაში, ისე - ღია ცის ქვეშ, ნატიფი მოტორული უნარები კი გამოიყენოს - ხელოვნების, სამაგიდო და მანიპულაციის ცენტრებში. ასახელებს სად არის დაგაგემილი დამატებითი მხარდამჭერი აქტივობები. მიგრანტ დედასთან ონლაინ ჩართვის დროს ვთხოვთ მას, მიზნების დაგეგმვაში მიიღონ მონაწილეობა. მშობლებს საკუთარი ბავშვების მიმართ განსაკუთრებული ხედვა აქვთ; აღმზრდელ-პედაგოგებთან შედარებით, უკეთ იცნობენ და უფრო კარგად ესმით ბავშვის, შესაბამისად მათი რცევები, ნიშნულოვანია.

მოკლე წერილობით ანგარიშებს დარჩენილი სფეროების მიხედვით არის შემდეგი სახის: **სფერო:** სოციალურ-ემოციური განვითარება

ჩვენი მიღწევები	ადვილად ახერხებს მშობელთან განშორებას; იცის საკუთარი, ოჯახის წევრების, აღმზრდელებისა და რამდენიმე თანატოლის სახელი. ამჩნევს და ასახელებს სხვების ემოციებს (მაგ., სიხარულს, შიშს, მოწყენილობას).
სამომავლო გეგმები	შევეცდებით გამოხატოს მზაობა მზრუნველის გარეშე დაკავდეს ახალი საქმიანობებით. შევეცდებით ვიზრუნოთ საკუთარ თავზე. დრამატულ ცენტრში შევეცდებით სწორად გავიგოთ სხვების განცდები. ჩემი დახმარებით ისწავლოს სათამაშოებისა და სხვა საგნების თანატოლებზე განაწილება.

სფერო: კომუნიკაციური უნარების ენისა და მეტყველების განვითარება

ჩვენი მიღწევები	ესმის რამდენიმე ასეული სიტყვის მნიშვნელობა. შეუძლია გამოიყენოს საგნის, მოქმედების, მდგომარეობის აღმნიშვნელი სიტყვები. შთაბეჭდილებებს უზიარებს სხვებს.
სამომავლო გეგმები	თანმიმდევრულად შეასრულოს ლოგიკურად დაკავშირებული 4 მარტივი მითითება. მივცემთ შესაძლებლობას გამოიყენოს საგნის ზომის, ფერის, კუთვნილების, დანიშნულების აღმნიშვნელი სიტყვები. პასუხის მისაღებად გამოიყენებს შემდეგ კითხვებს: მაგ., რატომ? როდის? როგორ?. შეძლებს ერთმანეთისაგან განასხვავოს ასოები და რიცხვები.

სფერო: შემეცნებითი განვითარება

ჩვენი მიღწევები	სვამს მარტივ შეკითხვებს: „რატომ?“, „სად?“ (მაგ.: რატომ უნდა წავიდეს სახლში? სად არის დედა? და ა.შ.). თამაშობს წარმოსახვით თამაშებს (მაგ., სახლობანას, მაღაზიობანას და სხვა). ერთ მოქმედებას მეორეთი ანაცვლებს (მაგ., ეს არ გამომივიდა, სამაგიეროდ, ეს გავაკეთე).
სამომავლო გეგმები	შეძლებს დაუბრუნდეს დაწყებულ საქმიანობას, რომელიც შეაწყვეტინეს. პრობლემის გადასაჭრელად გამოიყენებს მინიმუმ ორ განსხვავებულ სტრატეგიას.

	დააკვირდება ბუნების მოვლენებს (მაგ., სვამს კითხვას: „რატომ წვიმს?“).

სფერო: დამოიკიდებლობა და ადაპტური ქცევის განვითარება

ჩვენი მიღწევები	მონაწილეობს დალაგებაში (სათამაშოების, ტანსაცმლის და სხვა) და იცის საკუთარი ნივთების ადგილი. გამოთქვამს თავის აზრს, რის გაკეთება სურს. იყენებს ჩანგალს და ხელსახოცს. დამოუკიდებლად იმშრალავს ხელებს.
სამომავლო გეგმები	შეუხსენებლად დააბრუნებს ნივთებსა და მასალას თავის ადგილას. შეუერთდება უკვე დაწყებულ თამაშს და მოძებნის საკუთარ როლს (ადგილს). შეეცდება გაიხადოს დამოუკიდებლად, მცირედი დახმარებით. ხველისას ან დაცემინებისას შეძლებს ხელსახოცი ან ხელი აიფაროს. წარუმატებელი მცდელობის შემდეგ შეძლებს დახმარება მოითხოვოს.

გამოცდილი აღმზრდელ-პედაგოგები გვიჩვენებენ, რომ მშობლებთან საუბრისათვის გამოვიყენოთ ფორმატი: თავდაპირველად განვიხილოთ ბავშვის მიღწევები, შემდეგ კი - თქვენი მიზნები და პრობლემური სფეროების მიხედვით (ასეთის არსებობის შემთხვევაში). მშობლებისთვის პრობლემური სფეროების გარშემო საუბარი ბევრად მარტივია მაშინ, როდესაც ბავშვის წინსვლისა და ზრდის მაგალითებს უკვე იცნობს.

ვფიქრობთ, მსგავსი დამოკიდებულება გაზრდის აღმზრდელ-პედაგოგების მიგრანტ მშობლებთან თანამშრომლობას და მათ ჩართულობას ბავშვის ჰოლისტურ განვითარებაში.

საკვანძო სიტყვები: მიგრანტი, მიღწევები, საჭიროება, ანგარიში, შევხედრა, განვითარება.

ლიტერატურა:

1. გეი როლუნდი, მერლინ ჯეიმსი - „ფოკუსირებული დაკვირვება“ როგორ დავაკვირდეთ ბავშვებს შეგასებისა და კურიკულუმის დაგეგმვისას. თბილისი, 2013 წ.
2. სტეფენ საიფერი, იაგორ ბალანჩივაძე, თამარ ბაქრაძე, თამარ გაბისონია, ნინო ლაბარტყავა, ნინო ფრუიძე, თამარ ლორია „სასკოლო მზაობის პროგრამა, თამაში სწავლისა და განვითარებისთვის, აღზრდელის სახელმძღვანელო“ თბილისი, 2015წ.
3. სპეციალური პედაგოგის როლი ბაგა-ბაღში, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი. თბილისი, 2018 წ.
4. ნათია გორგაძე - „ბილინგვური განათლების შეფასების გზამკვლევი“. თბილისი, 2020წ.
5. ხათუნა დოლიძე, ნინო ცინცაძე, თამთა კუხალეიშვილი, ნინო ჯიჯავაძე, იაგორ ბალანჩივაძე, ირმა გრიგოლია, ნუგზარ აბაკელია „ბაგა-ბაღის აღზრდელი პედაგოგის სახელმძღვანელო“ თბილისი, 2015წ.

Cooperation with Migrant Parents in Preschool Educational Landscape

Abstract

The article discusses successful collaboration with migrant parents, which promotes the holistic development of the child.

The initial stage of preparing a summary report for migrant parents is to analyze the ongoing process in order to determine the results of the child's growth and development, determine achievements and identify problem areas.

In a short written report, the educator will summarize two points: our achievements with the child in all five areas of development and future goals that he and his colleagues will continue to work on. When engaging with a migrant mother online, ask her to participate in goal planning. Parents have a unique perspective on their children; Compared to educators, they know and understand better.

Migrant parents are interested in how their child is developing, what activities they participate in, and what they like to do in kindergarten. They are interested in what strengths we have noticed in terms of developmental areas.

Experienced educators recommend using the following format for talking to parents: first discuss the child's achievements, then your goals and problem areas.

We believe that such an attitude will increase the cooperation of educators with migrant parents and their involvement in the holistic development of the child.

Keywords: migrant, achievement, needs, report, review, development

საბუნებისმეტყველო ტერმინების სწავლება დაწყებით საფეხურზე (I–VI კლასები): მიდგომები, სტრატეგიები და პედაგოგიური პრაქტიკა

მაია ბლიაძე

ევროპის უნივერსიტეტი

თბილისი, საქართველო

E-mail: maiabliadze13@gmail.com

შორენა ტყემალაძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ქუთაისი, საქართველო

E-mail: Tkemaladze.shorena1@teachers.gov.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.04>

თანამედროვე საგანმანათლებლო სივრცეში მეტად აქტუალურია საკითხი, საბუნებისმეტყველო ტერმინების ისე სწავლება, რომ მოსწავლეებმა ისინი მექანიკურად კი არ დაიმახსოვრონ, არამედ სრულად გააცნობიერონ, გაიაზრონ და ადექვატურად გამოიყენონ. დაწყებით საფეხურზე საბუნებისმეტყველო ტერმინები (მაგ.: კონდეცაცია, ჰაბიტატი, ენერგია, ეკოსისტემა და სხვ.) ხშირად მოსწავლეები-სთვის რთულად აღსაქმელია, რაც სწავლის პროცესში დაბრკოლებებს ქმნის. სწორედ ამიტომ, აუცილებელია სწავლების ისეთი სტრატეგიების გამოყენება, რომლებიც ტერმინებს მოსწავლეებს მათ შესწავლას გაუადვილებს და, რაც მთავარია, მათ ყოველდღიურ გამოცდილებას და დაკვირვებას დაუკავშირებს.

ტერმინების მნიშვნელოვანი როლი აქვთ დაწყებით საფეხურზე ბუნებისმეტყველების შესწავლისას და საბუნებისმეტყველო აზროვნების განვითარებაში.

ტერმინი წარმოადგენს მეცნიერული აზროვნების ენობრივ ინსტრუმენტს. ლ. ვიგოტსკის აზრით, ცნების ფორმირება ხდება სოციალური ურთიერთქმედებისა და ენობრივი გამოცდილების გზით. დაწყებით საფეხურზე ტერმინების სწავლება უნდა დაეყრდნოს არა განსაზღვრების დაზეპირებას, არამედ მის შინაარსობრივ გააზრებას.

ცნობილია, რომ I–VI კლასების მოსწავლეებისთვის დამახასიათებელია:

- ✓ თვალსაჩინო-მოქმედებითი და თვალსაჩინო-სახეობრივი აზროვნება;
- ✓ კონკრეტულ გამოცდილებაზე დაყრდნობილი სწავლის საჭიროება;
- ✓ თამაშისა და ექსპერიმენტისადმი მაღალი ინტერესი.

ამ ფაქტორების გაუთვალისწინებლობა ტერმინების სწავლებისას ამცირებს სწავლების ეფექტიანობას.

საბუნებისმეტყველო ტერმინების სწავლებისას სასურველია შემდეგი ძირითადი მიდგომებისა და პრინციპების გათვალისწინება:

1. ტერმინი – არა როგორც განმარტება, არამედ როგორც გამოცდილება: დაწყებით კლასებში ბავშვები ტერმინს უკეთ ითვისებენ მაშინ, როცა მას ხედავენ, ეხებიან ან განიცდიან. ამიტომ ტერმინი უნდა შემოვიდეს მას შემდეგ, რაც მოსწავლე დააკვირდება მოვლენას/პროცესს ან ჩაატარებს მარტივ ექსპერიმენტს, ცდას ან პრაქტიკულ სამუშაოს. მაგალითად, მოსწავლე ჯერ

წყლის აორთქლების ან კონდესაციის პროცესს აკვირდება და მხოლოდ ამის შემდეგ შემოაქვს მასწავ-ლებელს ტერმინები აორთქლება და კონდესაცია. ასეთი მიდგომის მთავარი პრინციპია ჯერ მოვლენა - მერე სიტყვა - ბოლოს განმარტება.

2. მშობლიური ენის აქტიური გამოყენება: ტერმინის ახსნა უნდა დაიწყოს ყოველდღიური, ბავშვებისთვის ნაცნობი სიტყვებით და თავიდან უნდა ავიცილოთ ლექსიკონური, აბსტრაქტული განმარტებები. მაგალითი: სანამ ტერმინის „ორგანიზმის“ გაცნობა შეიძლება ასე მოხდეს: „ყველა ცოცხალი არსება – ადამიანი, ძაღლი, ხე – არის ორგანიზმი“.

3. ყოველდღიურ ენასთან დაკავშირება: აბსტრაქტული ტერმინის დამახსოვრება გაადვილდება, თუ მას ნაცნობ მოვლენას შევადარებთ. ამიტომ ახალი ტერმინი უნდა აიხსნას მოსწავლეთა ყოველდღიური ენისა და გამოცდილების გამოყენებით, შედარებებისა და ანალოგიების გზით. მაგალითად, „ფილტრი“ – როგორც საწურში წყალი; „სისტემა“ – როგორც სკოლა (მოსწავლეები, მასწავლებლები, წესები).

4. ტერმინის „დაშლა“ მარტივ ნაწილებად: ბავშვებს უყვართ სიტყვების „გამოფხვრა“. მაგალითად, „ბიომრავალფეროვნება“ = ბიო – სიცოცხლე + მრავალფეროვნება – ბევრი და განსხვავებული. ამ მიდგომის უპირატესობა ისაა, რომ ტერმინის სტრუქტურის გააზრება ამცირებს შიშს რთული სიტყვის მიმართ.

5. ტერმინის ხშირი, მაგრამ ბუნებრივი გამოყენება სხვადასხვა კონტექსტში: ტერმინის ერთჯერადი გამოყენება საკმარისი არ არის. მისი განმტკიცება უნდა მოხდეს სხვადასხვა აქტივობისა და საგნობრივი კონტექსტის მეშვეობით. ტერმინი უნდა განმეორდეს: საუბარში, კითხვებში, თამაშში, დავალებებში. ამასთან, არა მექანიკურად, არამედ კონტექსტში.

6. დაწყებით კლასებში ხშირად არ არის საჭირო ტერმინის სრულად „აკადემიური“ განმარტება. მაგალითად, „ენერგია“ = „ძალა, რომელიც მოძრაობასა და მუშაობაში გვხვდება“. ტერმინს დაემატება მომდევნო კლასებში დაემატება.

საბუნებისმეტყველო ტერმინების სწავლებისას მნიშვნელოვანი და აუცილებელია ეფექტიანი პედაგოგიური სტრატეგიების დანერგვა.

დაწყებით საფეხურზე ტერმინი აუცილებლად უნდა დაერთოს ვიზუალს: ვიზუალური მხარდაჭერა – სიტყვა + სურათი. ამიტომ აუცილებელია ისეთი ვიზუალური და მანიპულაციური მასალების გამოყენება, როგორიცაა სქემები, ნახაზები, ნახატები, ფოტოები, მოდელები, პიქტოგრამები და სხვ., რაც ხელს უწყობს ტერმინის ვიზუალურ წარმოდგენას და გააზრებას. მაგალითად, ტერმინის „ციკლი“ ასახსნელად გამოყენებული შეიძლება იქნეს წრიული ისრით გამოსახული პროცესი (წყლის ციკლი).

დიდი დატვირთვა აქვს ექსპერიმენტულ და კვლევით სწავლებას: მცირე ექსპერიმენტები, ცდები, პრაქტიკული სამუშაოები (მაგ., თესლის გაღვივება, წყლის ციკლის მოდელირება, ჰაბიტატის მოდელის დამზადება და სხვ.) ქმნის საფუძველს ტერმინების მარტივად და ბუნებრივად ათვისებისთვის.

ასევე მეტად მნიშვნელოვანია თამაშზე დაფუძნებული სწავლება: სიტყვების ბარათები, ტერმინოლოგიური ბინგო, ტერმინისა და სურათის დაკავშირება, „გამოიცანი ტერმინი“, ტერმინის ჟესტით ან მიმიკით გადმოცემა და როლური თამაშები. ასეთი აქტივობები ამცირებს მოსწავლეთა შფოთვისა და ზრდის მათ მოტივაციას.

საბუნებისმეტყველო ტერმინების სწავლების საკმაოდ წარმატებული სტარტეგიაა ნარატიული მიდგომა ანუ ტერმინის ჩართვა მოთხრობაში ან ამბავში. ტერმინი კარგად ამახსოვრდება მოსწავლეს, როცა ის სიუჟეტის ნაწილი ხდება. მაგალითი: „წვიმის წვეთმა დაიწყო მოგზაურობა. ის ჯერ აორთქლდა, მერე ღრუბლად იქცა...“. ასე ტერმინი ცოცხლდება და კონტექსტს იძენს და მოსწავლეებს მათ დამახსოვრებაში ეხმარება.

ბავშვების ჩართვა განმარტების შექმნაში და ტერმინის საკუთარი სიტყვებით ახსნა საუკეთესო გზაა ტერმინის გასაგებად. მასწავლებელმა შეიძლება გამოიყენოს აქტივობები, მაგალითად, „როგორ აუხსნიდი შენს უმცროს მეგობარს სიტყვას...?“ „დახატე ტერმინი“.

დაწყებით საფეხურზე ტერმინების შეფასება უნდა იყოს ფორმატიული და პროცესზე ორიენტირებული. ამიტომ მეტად ეფექტანია შეფასების ისეთი სახეები, როგორიცაა,

მაგალითად ტერმინის გამოყენება ნახატში ან მოკლე ზეპირ ახსნაში, პრაქტიკული დავალებები და თანატოლთა შეფასება მარტივი კრიტერიუმებით.

საბუნებისმეტყველო ტერმინების სწავლება დაწყებით საფეხურზე უნდა ეფუძნებოდეს მშობლიურ ენას და გამოცდილებაზე, დაკვირვებას და მოსწავლეთა აქტიურ მონაწილეობას. მხოლოდ ტერმინის სწავლება არ არის მთავარი მიზანი, ის ინსტრუმენტია, რომელიც ეხმარება მოსწავლეს ბუნებრივი მოვლენებისა და პროცესების გააზრებაში. სწორად შერჩეული პედაგოგიური მიდგომები საბუნებისმეტყველო განათლების შემდგომი საფეხურებისთვის ქმნის მყარ საფუძველს.

საკვანძო სიტყვები: საბუნებისმეტყველო ტერმინები, დაწყებითი საფეხური, ექსპერიმენტული სწავლება, ნარატიული მიდგომა, მეცნიერული აზროვნება.

ლიტერატურა:

- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
- Bruner, J. (1966). *Toward a Theory of Instruction*. Harvard University Press.
- Harlen, W. (2015). *Working with Big Ideas of Science Education*. Science Education Programme.
- Driver, R., Asoko, H., Leach, J., Mortimer, E., & Scott, P. (1994). Constructing Scientific Knowledge in the Classroom. *Educational Researcher*, 23(7), 5–12.
- OECD (2019). *Innovative Learning Environments*. OECD Publishing.

Maia Bliadze

European University

Tbilisi, Georgia

E-mail: maiabliadze13@gmail.com

Shorena Tkemaladze

Akaki Tsereteli State University

Kutaisi, Georgia

E-mail: Tkemaladze.shorena1@teachers.gov.ge
<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.04>

Teaching Science Terms at the Primary Level (Grades I–VI): Approaches, Strategies, and Pedagogical Practices

Abstract

The article discusses current issues, approaches, and effective pedagogical strategies for teaching science terminology at the primary level. The study aims to demonstrate how complex scientific concepts (e.g., condensation, habitat, ecosystem) can be transformed into comprehensible and internalized knowledge, moving away from rote memorization. The research is based on L. Vygotsky's theory of concept formation and considers the age-specific characteristics of primary school students, specifically their visual-active and visual-image thinking.

The article presents a core teaching principle: Event first - Word second - Definition last. The authors analyze strategies such as connecting terminology to everyday experience, visual support

(diagrams, models), game-based learning, and narrative approaches. The work emphasizes the role of experimental learning in the natural acquisition of terms and provides recommendations for formative assessment. In conclusion, it is noted that properly selected methodology creates a solid foundation for the development of a student's scientific thinking and future education.

Keywords: Science terminology, Primary level, Experimental learning, Narrative approach, Scientific thinking.

მეცნიერებისა და რელიგიის კულტურული ღირებულებები და „ინდივიდუალური მეტაფიზიკის გზა“ თავისუფლებამდე

ნანა გაბადაძე

დამოუკიდებელი მკვლევარი
ქუთაისი, საქართველო

E-e- gabadadze07@gmail.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.05>

ხორხე ლუის ბორხესის განმარტებით სამყარო შედგება უამრავი წერტილისაგან, სიბრტყისა და დაუსრულებელი ხაზებისაგან, რომელიც ადამიანის „ცხოვრებისეული ტექსტის“ მეტაფორული გადააზრებაა. ზუსტად ამ მრავალრიცხოვანი კონტინუმიდან იქმნება ხაზობრივი ელემენტების დაჯგუფება და ნარატიული ტექსტის შექმნა, რა თქმა უნდა, ავტორის ენერგიის წყალობით.

„სულის ტაძარი“, - რელიგია, „სულის სამყარო“ - ენა, რელიგიისა და მეცნიერების, ჩვენს შემთხვევაში, ლინგვისტიკის უტყუარი საზომია, მათი იდენტიფიკაციის ნუსხაა, ადამიანის ღვთიურობისკენ სწრაფვის მცდელობაა მეცნიერული ფუნდამენტალიზმის ბაზაზე, სამყაროს გასულიერებაა ენის მეშვეობით.

რაც შეეხება სივრცის, დროის, ქმედებისა და კულტურული ღირებულებების გადააზრებას, რელიგიისა და მეცნიერების პარადიგმაში, ის საკმაოდ რთული პროცესია.

სივრცეს, დროსა და ქმედება/მოდრობას, ლინგვისტები, ნებისმიერი ადამიანის „ცხოვრებისეული დროის“ ჭრილში განიხილავენ. Lived time, - გასაოცარი ფენომენია, რომელშიც ადამიანის ამქვეყნად ყოფნა-ყოფიერება მოიაზრება ნებისმიერი პიროვნების „ცხოვრებისეული ჯვარცმის“ ახლებური გადააზრებით, ადამიანის თვითშეფასების შკალის ძიებით, რელიგიასა და მეცნიერებას შორის ხატობრიობის მოძიებით, XXI საუკუნის ახალი დროის მეცნიერების საინტერესო აღქმითობით, ჩვენი „ურწმუნო დროის“ შემეცნებით რწმენით გაჯერებულ სამყაროში. ლინგვისტიკა ეს ენის შესწავლაა, ენისადმი მეცნიერული მიდგომაა, მაგრამ ჩვენ ბოლომდე არც კი ვიცით რა არის ენა და ამიტომაც, ჩვენთვის უცნობია ლინგვისტიკის საგანი, - „სულის სახლი“, „სულის სამყარო“, ე.ი. ენა (მ. ჰაიდეგერი), როგორც „შემოქმედებითი აქტი“ [უ. ეკო] საშუალებას არ გვაძლევს დავრჩეთ ერთი მეცნიერების საზღვრებში. აქ, ლინგვისტიკის

ზუსტ მეცნიერებებთან და საბუნებისმეტყველო მეცნიერებებთან, მეტაფიზიკასთანაც კი კავშირს მოვიაზრებთ. „ინფორმაცია, რომელიც ურიცხვი მოცემულობებითაა წარმოდგენილი, აუცილებლად უნდა შევამოწმოთ, გავასულიეროთ, ვაქციოთ კანონებად, კონცეფციებად, იდეებად, რომელიც სამყაროს კეთილდღეობას უნდა მსახურებდეს [1; გვ. 11].

სამყაროს შეცნობადობა უდავოდ მოიაზრებს მეცნიერებისა და რელიგიის განსხვავებულობის პრინციპს. მეცნიერებისათვის ობიექტი არის რთული, იერარქიული სისტემა, ადამიანი - ბუნება, სადაც ორი უდიდესი საწყისი ურთიერთკვეთს ერთმანეთს. ესენია: სუბიექტი (ადამიანი) და ობიექტი (შემოქმედი) - ბუნება.

რელიგიისათვის შეცნობის ობიექტი არის ადამიანი, ღვთიურობის, სულიერების დაუსრულებელი კონტინუმი. ადამიანის სული გრძნობისა და აზრობრიობის უდიდეს თანხვედრას მოიაზრებს. ეს ფსიქიკური ევოლუციის პროდუქტია, რომელიც დინამიური, დაუსრულებელი და ცვალებადია. აქ, რა თქმა უნდა, ვითვალისწინებთ: 1) გონებრივი და მგრძნობელობითი სფეროს სრულყოფილებას; 2) აზრის განზოგადებით სფეროს; 3) ფსიქიკური მოვლენების სინთეზს, რომელიც გრძნობით სფეროსაც მოიაზრებს და გარკვეული შეფერადობითაც ხასიათდება.

აზრობრიობაში არავითარი გრძნობითი გამოვლინება არ გვხვდება. აქ, ასოციაციების წყებები ბატონობს, რომლებიც ძალზედ დაკავშირებულები არიან წარმოდგენასთან და მისგან განცალკევებით არც მოიაზრებიან. აქ უნდა გავითვალისწინოთ ის გარემოებაც, რომ ცნებადობაში შედის მხოლოდ შემეცნება, ხოლო გრძნობითი სპექტრის გადააზრება მხოლოდ აზრობრიობაშია შესაძლებელი. ეს ყოველივე ურთულესი გადააზრებითი პროცესის ნაწილია, სადაც გრძნობითი შეფერილობა აზრის განზოგადებასთან ერთად, სინდისთან გატოლების ტოლფასია. აი, ზუსტად აქ, მეცნიერება და რელიგია უდიდეს თანხვედრაში არიან ერთმანეთთან. სპინოზას უდიდესი უტოპიური გამონათქვამი: „ნუ გასწირავთ, შეეცადეთ შეიცნოთ, გაუგოთ“, რელიგიისა და მეცნიერების სწრაფვას მოიაზრებს სულიერებისაკენ, სინდისისაკენ, ფიქრისკენ, არსებულის გადააზრებისაკენ, შეცნობილის კვლავ შეცნობადობისაკენ, სადაც, რა თქმა უნდა, ზნეობრივ შეცნობადობასაც მოვიაზრებთ“ [2; გვ. 3].

მეცნიერებისა და რელიგიის შემდეგი განსხვავებულობა საგნის შეცნობადობას მსახურებს. მეცნიერებისათვის საგანი ეს სივრცულ-დროითი ემპირიული სამყაროა, რელიგიისთვის კი სულიერებაა, შეუცნობია, ღვთიური სიდიადით განსპეტაკებული.

რელიგია ჭეშმარიტების, ჭეშმარიტი ცოდნის მატარებელია, რომელიც მტკიცებულებებს არ მოითხოვს. მეცნიერული ცოდნა კი ყოველთვის არაა ჭეშმარიტი. ის სინამდვილის, მოვლენებისა და პროცესის აღწერაა, ახსნა და წინასწარხედვაა, რაც ნიშნავს სინამდვილის თეორიულ ახსნას

მეცნიერების მიერ აღმოჩენილი კანონებით, რომელთა ღირებულებითი სფერო ფასდაუდებელია კაცობრიობისათვის.

მეცნიერული აღმოჩენები ახალი ქსოვილია, რომელიც ძველი ციტატებისაგან შედგება. კულტურული კოდის ნამსხვრევები, ფორმულები, რიტმული სტრუქტურები, სოციალური იდიომები და ა.შ. გაბატონებული მეცნიერულ ფორმებში. ეს ყველაფერი კი შთაინთქმება სამყარო-ტექსტის მიერ და გადატანილია მასში იმიტომ, რომ ტექსტამდე და ტექსტის ირგვლივ არსებობს ენა, როგორც აუცილებელი პირობა ტექსტის არსებობისა, როგორც აზრობრივი და ასოციაციური ველის შექმნის ფაქტორი სამყარო -ტექსტი - კულტურა - ადამიანი. მეცნიერება - რელიგია შეიძლება წარმოადგენდეს ანონიმური ფორმულების შექმნის ველსაც, რომლის წარმოშობაში შეიძლება აღმოვაჩინოთ შეუცნობი [3; გვ. 40].

რაც შეეხება რელიგიისა და მეცნიერების მიზნობრივი დასაბუთებულობას (მესამე განსხვავებულობა), რელიგიის მიზანია ადამიანი - სამყარო საკუთარი სულიერების ნაწილად აქციოს მისი ღმერთთან გაიგივებით, მარადიული სიცოცხლის საწყისი გახადოს სულიერების სიდიადე, გაღვთისკაცებას შეასხას ჭეშმარიტების საბურველი.

მეცნიერებისათვის, როგორც ფ. ბეკონი განმარტავს, მთავარია მეცნიერული ცოდნა, „ცოდნა - ძალა!“ - ბრძანებს რასელი, მაგრამ ეს უკანასკნელი მარადიულ სიცოცხლეს არ წინასწარმეტყველებს.

რელიგიას აქვს მყარი მორალური წესები, ჩვეულებები, მარადიულობის ფასდაუდებელი იდეები. ღმერთი თვითშემეცნების, თვითდამკვიდრების, მუდმივი მიების, სიკეთისადმი სწრაფვის აბსოლუტივია [4; გვ. 23].

ყოველთვის, როდესაც ვცდილობთ სრულყოფილებისაკენ მივიღტვოდეთ, ნებისმიერი ადამიანი თავისი თავის დამკვიდრებას ცდილობს დროსა და სივრცეში. „აქ“ ის სამყაროდან, რომელიც გარეთ იმყოფება, თავის საკუთარ ცნობიერებაში მიმართულებით ლაპარაკობს. „ახლა“ კი ის ლაპარაკობს დროთა საწყისსა და მათ ბოლოს შორის შუალედში. აქ, ჩვენ ყოველივე ეს შეგვიძლია შევადაროთ იუ.მ. ლოტმანის იდეას: „დროში ადამიანი - ტექსტი აღიქმება, როგორც თავისებური სტოპ-კადრი, ხელოვნურად შეფერხებული მომენტი წარსულსა და მომავალს შორის. წარსულისა და მომავლის დამოკიდებულება არ არის სიმეტრიული წარსული მისი ორი გამოვლინებით მოგვეცემა: შინაგანად - ტექსტის უშუალო მეხსიერებით, რომელიც მის შინაგან სტრუქტურაში, მის გარდაუვალი წინააღმდეგობაში, მის შინაგან სინქრონიზმთან იმანენტურ ბრძოლაშია განსახიერებული და გარედან - როგორც შეფარდება ტექსტგარეშე მეხსიერებასთან [5; გვ. 202].

საკუთარი თავის გამოხატვის ყველა იდეა რელიგიასა და მეცნიერებაში ენის არსებობას, ურთიერთპატივისცემას, მეცნიერული თეორიისადმი სიღრმისეული კვლევას მოიაზრებს. ენა არ

არის შეტანილი ყოფიერებაში - სხვისთვის (I etre – pour - autrui), ის თავდაპირველადვე არის თავად ყოფიერება სხვისთვის.

ენა არ შეიძლება იყოს „გამოგონილი“ სუფთა ობიექტების სამყაროში, ვინაიდან ის ვარაუდობს სხვა სუბიექტებისადმი, თუ პიროვნებათა ჯგუფისადმი დამოკიდებულებას, „სხვისი“ არსებობის აღმოჩენას ჩემს გამოცდილებაში. სწორედ „სხვისი“ არსებობის წყალობით ადამიანს შეუძლია გამოიტანოს დასკვნა თავის თავზე, როგორც ობიექტის შესახებ ცნობადობაზე, რელიგიას აქვს მყარი მორალეები, წესები, ჩვეულებები, მარადიულობის ფასდაუდებელი იდეები. რელიგია ეს მუდმივი ღმერთის ძიებაა მოაზროვნე ადამიანში, ეს პიროვნების თვითშემეცნების, თვითდამკვიდრების პროცესია, ხოლო მეცნიერული ცოდნა უდიდესი ღვაწლია, თანამედროვე კვლევა-ძიებაა უკეთესი მომავლისადმი, კომუნიკაციური იდეალის ექსპერიმენტალური კვლევა, სინერგეტიკაა, ეს „სულიერი ტაძრის ძიება“, რელიგიურობა თვით მეცნიერებაშიც კი, სადაც ენა სულია, სწრაფვაა სრულყოფისაკენ და ღვთიურობისკენ, სიტყვის ღვთაებრიობის იდეაა. „თავდაპირველად იყო სიტყვა და სიტყვა იყო ღმერთთან, და სიტყვა იყო ღმერთი [6; გვ. 1].

სიტყვისა და ქმედების სინთეზი მეცნიერებისათვის ფასდაუდებელი საუნჯეა, რელიგიური და ეროვნული გრძნობების, სიწმინდის, ეკლესიის უკვდავების იდეაა.

რაც შეეხება საკუთარი თავისადმი დამოკიდებულებას, ე.წ. თვითშემეცნების საკითხს რელიგიასა და მეცნიერებაში, ისწავლო, შეიცნო საკუთარი თავი - ეს იგივე არ არის, ისწავლო ენები, ტექნოლოგიები და მეცნიერებები, ფსიქოლოგიის სფეროში საკუთარი თავის შესწავლა ახლანდელ დროში მიმდინარეობს, ცოდნა კი ყოველთვის წარსულის გამუდმებით სწავლით ხდება ყოველ წუთს, მოსმენით, დაკვირვებით და მოქმედებით, ბევრი ექსპერიმენტით, ცდით. აი, ზუსტად, მაშინ აღმოვაჩენთ, რომ სწავლა არის მუდმივი მოძრაობა წარსულის გარეშე, მაგრამ ამ უკანასკნელის გათვალისწინებით, დამოუკიდებლად, ინდივიდუალურად [7; გვ. 2].

დეკარტის აზრით, ადამიანი არა მხოლოდ საგანია, არამედ მოაზროვნე არსებაა, ყოფიერების მიზეზობრივ-შედეგობრივი ჯაჭვის რგოლია, ინდივიდუალური, ღვთის მადლია, ადამიანის ამქვეყნად მოვლენის აქტია თავისი სულიერებით, დაუსრულებელი მოძრაობის წყურვილით, სულიერების განცდით.

ეს ყოველივე „ინდივიდუალური მეტაფიზიკის გზა!“ - ბრძანა მერაბ მამარდაშვილმა. პრუსტის ადამიანის უკვდავების ცნებას მან სულის უკვდავების ცნებადობა მიამატა და თავისუფლებისაკენ სწრაფვა დაამატა ადამიანის თავის უფალთან გატოლების იდეას [8; გვ. 20].

„დაიცავი თავისუფლება და ჭეშმარიტება მაშინაც კი, თუ მარტო ხარ!“ - ბრძანებს უფალი (წმ. ნიკოლოზი. სინერგეტიკა „ეს ჩვენი სულიერი ტაძრის ძიებაა, რელიგიურობაა, ღვთიურობის გზაა თვით მეცნიერებაშიდაც კი. ეს ერთგვარი „მეტათემებად“ მეცნიერული თეორიების დაყოფადობაა, ჩვენი, ადამიანების „ინდივიდუალური გზაა“ თავისუფლებამდე.

საკვანძო სიტყვები: მეცნიერება, რელიგია, კულტურული ღირებულებები, მეტაფიზიკა, თავისუფლება

ლიტერატურა:

1. Дубнищева, Собрание сочинений, М. 1994.
2. Овсяннико-Куликовский Д.Н., Собрание сочинений, Т. VI ;
3. Розеншток-Хюсси О., Речь и действительность, М. 1994;
4. Красных В.В., В свете лингво-когнитивного подхода//функциональное исследование, М. 1997;
5. Лотман Ю.М., Культура и взрыв, М. 1992;
6. იოანეს სახარება, თბ. 2020 წ.
7. ჯიდე კრიმნამერტი - თავისუფლება ცნობილისაგან, I ტ.
8. მერაბ მამარდაშვილი, „გზის ფსიქოლოგიური ტოპოლოგია“, თბ. 2025 წ.

Nana Gabadadze

Independent researcher

Kutaisi, Georgia

E-e- gabadadze07@gmail.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.05>

Cultural Values of Science and Religion and the “Path of Individual Metaphysics” to Freedom

Abstract

Science and religion are considered along with cultural values of any nation.

Culture is a unity of sign systems through which humanity, or else, a separate people, expresses its integrity, takes care of its values and a complex interpretive system of a particular person’s worldview.

Society has preserved its historical memory and national-ethnic, tribal self-awareness for centuries.

The metalanguage of culture determines the peculiarities of a particular person’s modality, promotes the complex reinterpretation of religion and science, and the emergence of individual codes. Each of us “reads” the text of life, becoming part of the world view, which implies the synharmony of science and religion.

Synergetics is “the search for a spiritual temple”, religiosity is the path to divinity. Even in science itself is a kind of division of scientific theories into “metathemes”.

Keywords: Science, religion, cultural values, freedom

რა იცის ადამიანმა??? (აზრები)

პეტრე გელხვიძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ქუთაისი, საქართველო

E-mail: petre.gelkhviidze@rambler.ru

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.06>

*„თუ გენიოსი გიწოდეს ბედნიერებაა,
თუ დაიჯერე უბედურება“
(ანზორ ერქომაიშვილი)*

შესავალი: ნაშრომებში [1,2] განხილული იყო ავტორისეული ქართული ბრძნული გამონათქვამები, ავტორის ენაზე, მაგრამ არაქართულენოვანი მკითხველებისათვის, როგორც გამოირკვა წარმოიქმნა ეჭვი პროგრამული თარგმნის დროს რამდენად იყო შენარჩუნებული თარგმანში გამონათქვამების შინაარსი. ხოლო [3] ნაშრომი იყო ერთდროულად სამენოვანი. ამჯერად, წარმოდგენილი ნაშრომის ძირითადი ნაწილი არის ავტორის ენაზე (ქართულად) ხოლო სამენოვან ვარიანტად წარმოდგენილია „დროის“ (კატეგორიის) ფენომენის ლიტერატურულ, ფილოსოფიური ასპექტები.

- ❖ ანზორ ერქომაიშვილი- ქართული პოლიფონიის გალაქტიკა!
- ❖ განათლებაა ჩემი და ჩემი ქვეყნის ტკივილი.
- ❖ სამყაროს პოლუსებს აერთებს სიყვარულის ღერძი .
- ❖ ოქროს შუაღედი; „თავისა“ და „ხელის“-უფლებების თავსებადობის არეალი!
- ❖ ყოველ პროფესიაშია ჯენტლმენობა რაღაც დოზით ჩადებული.
- ❖ სინათლის სხივებად მოვლენილი ადამიანები უნათებს გზას კაცობრიობას.
- ❖ გონიერი ადამიანისათვის მამოძრავებელი, ცნობისმოყვარეობაა და რაოდენ კეთილშობილია ასეთი ადამიანი, თუ მისი მიზანი სიკეთისთვისაა მიმართული.
- ❖ ამქვეყნად ყველაზე დიდ საქმედ სიკეთის თესვა ითვლება და ბედნიერია ის ვინც ამ საქმისათვისაა ღმერთისაგან მოვლენილი.
- ❖ ადამიანი ცოდვილია, მაგრამ მას სანთლად კეთილი საქმის ანთება შეუძლია!
- ❖ სიხარბეს შეუძლია ლოდად დააწვეს კაცს და გასრისოს, იმ დროს როდესაც სიკეთის მარცვალს მისი ზეცაში აყვანა შეუძლია!
- ❖ თუ მოინდომებს, ადამიანს მის გარშემო დადებითი აურის შექმნა შეუძლია, რითაც გარშემო მყოფთ სიკეთეს, სიბოძს და სიყვარულს მისცემს.
- ❖ ადამიანი, შემოქმედის ქმნილება, შემოქმედებისთვისაა დედამიწაზე მოვლენილი!!!
- ❖ ჩემზე რას ვიტყვი???-სხვებს რომ ჰგონიათ იმაზე ბევრად დიდი ვარ, მე რომ მინდოდა იმაზე ბევრად პატარა!!!
- ❖ ნაპერწკლის სახედ სამყაროს ციცინათელა ყავს მოვლენილი.
- ❖ რწმენა ჩემთვის უზენაესი მცნებაა და მას რაიმე სიტყვებით „გამაგრება“ (განმარტება) არ მოეთხოვება. /რწმენა ჩემთვის საქციელის საზომია/.

- ❖ **გასათვალისწინებელი რჩევა:** ბუნება მდიდარია და უხვი, ყველაფერს იძლევა რასაც მოთხოვ, მაგრამ გახსოვდეთ, თუ მოთხოვნა რაც ბუნებისაგან გეკუთვნით იმაზე მეტია, ზედმეტის გასტუმრება მოგიწევთ, თქვენ და თქვენს შვილს თუ არა თქვენს შვილიშვილს მაინც!!!
- ❖ დაყოფა, ცოცხალ და არაცოცხალ სხეულებად, ადამიანის მოგონილია და ბუნებისაგან მან ამით, თავისი დიდი უპირატესობის დამკვიდრება განიზრახა!
- ❖ სამწუხაროდ, ხშირად პატიოსნება და სიკეთე უფრო მკაცრად ისჯება, ვიდრე ბოროტება და ავკაცობა.
- ❖ სხეულის ენა ყოველთვის წინ უსწრებს გონების ენას. /სხეულის ენა მხოლოდ რეცეპტორებს ეყრდნობა, გონების ენა კი აზროვნებას/.
- ❖ „ენიდან“ სიტყვებამდე „დიდი გზაა“ გასავლელი; სიტყვიდან საქმემდე კი, კიდევ უფრო დიდი!
- ❖ ძაღლმა იცის, რომ „ძაღლურად“ უნდა იცხოვროს; მაიმუნმა იცის, რომ უნდა იმაიმუნოს; - რა იცის ადამიანმა???
- ❖ ადამიანი „დატოვებული კვალით“ იზომება.
- ❖ მე რომ ექიმი ვყოფილიყავი, ჩემს პაციენტებს სიყვარულით და მოფერებით ვუმკურნალებდი.
- ❖ **აზრი „მატერიის“ განსაკუთრებული ფორმაა!** (ფიზიკური და ფილოსოფიური კატეგორიაა); -ადამიანებო! -მიეცით აზრს დრო და სივრცე!!!
- ❖ ახალგაზრდები აწმყოს ხედავს, მომავლისაკენ ისწრაფის; არადა, მომავლის დანახვას, წარსულის გამოცდილების გააზრება და აწმყოს გათვალისწინება ჭირდება.
- ❖ **მასწავლებელი -ვარსკვლავთმჭედელი!!!**
- ❖ **მასწავლებელი -ცოცხალი ძეგლი.**
- ❖ „ფული აფუჭებს ადამიანს“ (ხალხური); - ფული ადამიანს კი არ აფუჭრბს, არამედ ფული ის ლაკმუსის ქაღალდია, რომელსაც ადამიანის ფარული (უარყოფითი და დადებითი) თვისებების გამოვლენა შეუძლია!
- ❖ ვიყავი ყოფნა არ არის, - **ყოფნაა, ვარ და ვიქნები!**
- ❖ სისტემის სიცოცხლისა და განვითარების შესაძლებლობა მხოლოდ შიგ სისტემაშივე ყალიბდება, გარედან ნებისმიერი ჩარევა სისტემის ნგრევას და განადგურებას იწვევს!!!
- ❖ საჭადრაკო დაფაზე, ფიგურებს კი არ აქვს ძალა, არამედ იმ პიროვნებას, ვის ხელშიც ეს ფიგურებია.
- ❖ სიკეთე, იმ მცენარის ნაყოფია, რომელიც რაც უფრო ბევრს გასცემს, მით უფრო ბევრს ისხამს.
- ❖ სიკეთის გაცემისას არაფერი გაკლდება, ბუნებას „უკუქმედების კანონიც“ აქვს.
- ❖ მარადისობა განუზღვრელია, დროით არ იზომება.
- ❖ ისტორიულად ქართველი კაცი ორი სახის სიმდიდრეს განიხილავდა - მატერიალურს და სულიერს; მათგან მეორეს უდიდეს უპირატესობას ანიჭებდა.
- ❖ ნუ გვეშინია უკან მოხედვის, თუ გვინდა გონების თვალთ გაღვივდეთ წინ!!!
- ❖ მეცნიერებისათვის ფანტაზია არ არსებობს, მეცნიერებაა თვითონ ფანტაზია.
- ❖ დანახვას და გაგონებას, „გა“ კი არა მხოლოდ გონება ჭირდება.
- ❖ როდის არ არის პოლიტიკა სუფთა? - როდესაც პოლიტიკოსის მანტიაში „უძღები შვილი“ იმყოფება!!!

- ❖ ნორმალურ ადამიანს ცხოვრების ყველა საფეხური აქვს გასავლელი (როგორც აღმართის ისე დაღმართის); როგორც უცოდინარობიდან ცოდნამდე ისე პირიქით (ცოდნიდან უცოდინარობისაკენ პირიქით გზა, ეს ის გზაა, რომ გგონია ყველაფერი ცხადია და აღმოჩნდება თურმე, არაფერია ცხადი! ეს გზა უფრო დამაფიქრებელი და უფრო კრიტიკული იქნება ალბათ).
- ❖ ადამიანისათვის ყველაზე მეტად საშიში, ყველაზე მეტად საყვარელი ადამიანია! (დაკარგვისა და ღალატის საშიშროების გამო).
- ❖ ადამიანთათვის ღვთისაგან ბოძებული გონიერება და სულიერი სამყარო აწესრიგებს იმას, თუ მათი ცხოვრება დროთა განმავლობაში თაფლივით ჩაშაქრდეს, თუ ცუდად მომზადებული მარინადივით დამჟავდეს.
- ❖ კამათის საუკეთესო შედეგად გამარჯვებულის (ან დამარცხებულის) გამოვლენა კი არა ჭეშმარიტების დადგენის მცდელობა უნდა იყოს.
- ❖ მსჯელობა ადვილია, დასკვნის გამოტანა ძნელი, ჭეშმარიტების დადგენა შეუძლებელი!!!
- ❖ თუ იტყვი თქმისათვის დაგახრჩობენ, თუ არ იტყვი შენი საკუთარი ზნეობის ბურთი გაგჩრება ყელში და ის დაგახრჩობს.
- ❖ ჭკუა მეხსიერების ის ფაილებია, რომელებიც მემკვიდრეობით განგებისაგან ეძლევა კაცს, ხოლო უნარი ამ ფაილების გახსნასა და გამოყენებაში ვლინდება.
- ❖ ყველა მართალია, ვისაც საკუთარი აზრი გააჩნია!!!

დასკვნა: საკაცობრიო სიბრძნის ჩემეული ფორმულა - ყველაზე დიდი უნარი, გიყვარდეს ადამიანი; ყველაზე დიდი სიმდიდრე უყვარდე ადამიანებს!!!

დრო ღვთიურია (10 მცნება)
Время божественно (10 заповедей)

მქვეყნად ყველაზე დიდი ჯილდოა - დრო!

Самая большая награда в этом мире – время!

greatest reward in this world is time!

მქვეყნად ყველაზე ობიექტური მსაჯულია - დრო!

Самый объективный судья в этом мире – время!

The most objective judge in this world is time!

მქვეყნად ყველაზე ზუსტი სასწორია - დრო!

Самые точные весы в этом мире — время!

ამქვეყნად ყველაზე მეტად მრისხანეა - დრო!

Самое беспощадное в этом мире — это время!

The most merciless thing in this world is time!

მქვეყნად ყველაზე დიდი სიამოვნების წყაროა - დრო!

Самый большой источник удовольствия в этом мире – время!

მქვეყნად მარტოობისგან თავის დაღწევის საშუალებაა - დრო!

Средство, избавиться от одиночества в этом мире – время!

მქვეყნად წარმატებებისათვის აუცილებელი პირობაა - დრო ! Необходимое условие успеха в этом мире – время!

მქვეყნად სიყვარულის ყველაზე ობიექტური შემფასებელია - დრო!
Самый объективный оценщик любви в этом мире – время!

მქვეყნად ყველაზე დიდი მეფეა - დრო!
Самый большой король в этом мире – время!

10. ამქვეყნად ყველაფრის თავი და ბოლოა - დრო!!!
Начало и конец всему, в этом мире - время!!!

საკვანძო სიტყვები: ქართული, ბრძნული გამონათქვამი, აზრი

ლიტერატურა:

1. Petre Gelkhviidze - What I think and believe Publisher.agency : Proceedings of the 1st International Scientific Conference «Scientific Research and Experimental Development» (November 03-04, 2022). London, England, 2022. 378p. ISBN 978-6-0914-9821-6
2. Petre Gelkhviidze.- A step in the way of thinking.1 st International Scientific Conference "Foundations and Trends in Modern Learning" (january 12-13, 2023). Berlin, Germany, 2023. 330P. /ISBN978-1-9094-2169-1; DOI 10.5281/zenodo.7539109/ p.32-39./
- 3.Petre Gelkhviidze; A VOICE FROM HEAVEN; II International Scientific and Practical Conference «Theoretical and practical perspectives of modern science», June 13-14, 2023, (p.37-44) Stockholm. Sweden.p.37-44; Issue ISBN 978-91-65423-20-6; PublishDOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.8048179>

Petre Gelkhviidze

Akaki Tsereteli State University
Kutaisi, Georgia

E-mail: petre.grlkhviidze@rambler.ru

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.06>

What does a person know??? (Thoughts)

Abstract

This work presents the author's wise Georgian sayings (thoughts), which are primarily human in nature and simultaneously informed by modernity. At the same time, the work offers a literary, trilingual (Georgian, Russian, and English) understanding of the phenomenon of time.

My formula for human - The greatest ability, love people, the greatest wealth, to be loved by people.

Keywords: Georgian; wise; saying; thought.

ტექნოლოგიების ჩართვა სწავლების დიზაინში - ეფექტიანობა და საუკეთესო პრაქტიკები

ანა გიგაური, ნათელა ბაღატრიშვილი

ი. გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
თელავი, საქართველო

E-mail: ana.gigauri@tesau.edu.ge

Natia.baghatrishvili@tesau.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.07>

შესავალი

თანამედროვე მსოფლიოში ციფრული ტექნოლოგიების სწრაფმა განვითარებამ მნიშვნელოვნად შეცვალა სწავლებისა და სწავლის ტრადიციული მიდგომები. დღესდღეობით საგანმანათლებლო გარემოში ტექნოლოგიების ჩართვა სწავლების დიზაინში აღარ წარმოადგენს მხოლოდ დამატებით რესურსს — იგი ხდება სწავლების პროცესის განუყოფელი ნაწილი, რომელიც გავლენას ახდენს როგორც სწავლების სტრუქტურაზე, ისე მოსწავლეთა ჩართულობასა და სწავლის შედეგებზე. სწორად შერჩეული და მიზანმიმართულად ინტეგრირებული ტექნოლოგიური ინსტრუმენტები ხელს უწყობს მოსწავლეთა ჩართულობასა და კრიტიკული აზროვნების განვითარებას. ამ სტატიის მიზანია მიმოიხილოს ტექნოლოგიების გამოყენების ეფექტიანობა სწავლების დიზაინში და გააანალიზოს საუკეთესო პრაქტიკები, რომლებიც უზრუნველყოფს ტექნოლოგიების პედაგოგიურ მიზნებთან შესაბამისობას და სწავლების ხარისხის გაუმჯობესებას.

ლიტერატურის მიმოხილვა

ტექნოლოგიების სასწავლო პროცესში ჩართვის ეფექტურობას მრავალი კვლევა ეძღვნება, რაც კიდევ ერთხელ უსვამს ხაზს მათი როლის მნიშვნელობას თანამედროვე განათლებაში.

განასხვავებენ საგანმანათლებლო ტექნოლოგიების გამოყენების სამ სახეობას:

- ტექნოლოგია - როგორც მასწავლებელი; იგი თავად აძლევს ინსტრუქციებს მოსწავლეს;
- ტექნოლოგია - როგორც სწავლების ინსტრუმენტი;
- ტექნოლოგია - როგორც სწავლის ინსტრუმენტი (Stošić, 2015).

ოვოსეჟე (Owoseje, 2023) განათლებაზე წვდომის შემდეგ ფორმებს გამოყოფს:

- ონლაინ სასწავლო პლატფორმები, რომლების სხვადასხვა დარგის სწავლის უფლებას აძლევს შემსწავლელებს მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხიდან;
- დისტანციური სწავლება;
- ღია საგანმანათლებლო რესურსები - მაგალითად: წიგნები, აუდიო-ვიდეო ჩანაწერები რომლებიც სწავლის მიზნით შეიძლება გამოვიყენოთ;
- მობილური მოწყობილობებით სწავლა - მაგალითად: ტაბლეტები და სმარტფონები, რომლებიც ასევე იძლევა სწავლის საშუალებას.
- ვირტუალური რეალობა - რაც მოსწავლეს სიმულაციურ გარემოში სწავლის შესაძლებლობას აძლევს. ვირტუალური რეალობის გამოყენება მასწავლებელს საშუალებას აძლევს შექმნას „იმერსიული“, ინტერაქტიული სასწავლო გარემო. ასეთი გარემო ხელს უწყობს მოსწავლეთა ჩართულობას და ინტერესის ზრდას [Owoseje, 2023, გვ. 214-215].

კარსტენი, მალონი, ბატაინეჰი და ალ-ბატაინეჰი [Carstens, Mallon, Bataineh & Al-Bataineh, 2021] ჩატარებული კვლევის (მასწავლებელთა გამოკითხვის) საფუძველზე ამტკიცებენ, რომ ტექნოლოგიები ხელს უწყობენ სწავლის პროცესს და დადებითად მოქმედებენ მოსწავლეთა ჩართულობაზე სასწავლო პროცესში (გვ. 108). მკვლევრები ასევე აღნიშნავენ, რომ ყველაზე დიდი პრობლემა ტექნოლოგიების სასწავლო პროცესში ჩართვასთან დაკავშირებით არის მასწავლებელთა და მოსწავლეთა გადამზადების საჭიროება. სასწავლო პროცესში ტექნოლოგიების წარმატებული ინტეგრაციისთვის მასწავლებელთა გადამზადებისა და მხარდაჭერის აუცილებლობაზე საუბრობს კიონგი [Kiong, 2022]. თუმცა, ავტორთა მტკიცებით, დადებითი შედეგი მეტია და სასურველია მასწავლებლებმა გაამდიდრონ სასწავლო პროცესი ტექნოლოგიებით [Carstens, Mallon, Bataineh & Al-Bataineh, 2021; Foina, 2024; Kiong, 2022; UNESCO, 2023].

ოვოსეჟე [Owoseje, 2023] ხაზს უსვავს ტექნოლოგიების ეფექტურობას. იგი აღნიშნავს, რომ მათი გამოყენება თავდაპირველად კი არის ხარჯებთან დაკავშირებული, თუმცა ხანგრძლივ პერსპექტივაში და სწორად დაგეგმვის პირობებში განათლების ხარჯებს ზოგავს. ავტორის აზრით, ტექნოლოგიების გამოყენებას უარყოფითი ფაქტორებიც შეიძლება ახლდეს, რომელთაგან ჩვენ შემთხვევაში ყურადსაღებია შემდეგი: ყურადღების მოდუნება და სოციალური იზოლაცია. თუმცა ოვოსეჟე (Owoseje, 2023) მათი გადაჭრის გზებსაც გვთავაზობს. ყურადღების გაფანტვის თავიდან აცილების მიზნით მასწავლებელს შეუძლია დაადგინოს „ტექნოლოგიებისგან თავისუფალი“ დრო ან განსაზღვროს „ტექნოლოგიებისგან თავისუფალი ზონები“. აღნიშნული დრო მასწავლებელს შეუძლია სხვა ტიპის აქტივობებისთვის გამოიყენოს. გარდა ამისა, მასწავლებელმა შესაძლოა მოსწავლეებს ისეთი აქტივობებიც შესთავაზოს, რაც მათთან ყურადღების დეფიციტს შეზღუდავს და მეტად ჩართავს მოსწავლეებს სასწავლო პროცესში. ასეთ აქტივობებად ოვოსეჟე [Owoseje, 2023] მოიაზრებს: სიმულაციებს, ექსპერიმენტებს, თამაშებს. ავტორი გვიჩვენებს, რომ სოციალური იზოლაციის თავიდან ასაცილებლად დაგეგმვით დისკუსია, პირისპირ ინტერაქცია, ერთობლივი პროექტები და ა.შ.

საქართველოში არსებული რეალობა

საქართველოში, განათლების რეფორმა 2004 წლიდან მიმდინარეობს. რეფორმის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი კომპონენტია ტექნოლოგიების ჩართვა და გამოყენება სასწავლო პროცესში. ამ მიმართულებით არაერთი საერთაშორისო თუ ეროვნული პროექტი განხორციელდა. მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ცენტრის მიერ მუდმივად მიმდინარეობს პედაგოგთა გადამზადება ტექნოლოგიების დაუფლების მიზნით, ხოლო გამოცდილების გაზიარების შესაძლებლობა კი ეძლევათ ყოველწლიურად, სხვადასხვა კონფერენციაზე. მასწავლებლები მოსწავლეებთან და მშობლებთან საკომუნიკაციოდ აქტიურად იყენებენ Edmodo - ს, Teams - ისა და ელექტრონული ჟურნალის პლატფორმებს, ხოლო სასწავლო პროცესში აქტიურად იყენებენ პლატფორმებს - learning.app, Kahoot, canva, padlet, linoit, phet.colorado და სხვა.

მაგალითად: Kahoot.com - ში მომზადებული ვიქტორინის დროს მოსწავლეები ერთვებიან ინტერნეტ ქსელში და ინდივიდუალურად / ჯგუფურად. მასწავლებელი უზიარებს ვიქტორინის კოდს, რომლის ჩაწერის შემდეგაც კლასის ყველა მოსწავლე აღმოჩნდება ერთ სივრცეში და ეკრანზე მოცემულ შეკითხვებზე პასუხს ტელეფონის მეშვეობით აფიქსირებენ, რის შედეგადაც ეკრანზე ჩნდება სწორი პასუხი და მოსწავლეთა რეიტინგი. Kahoot.com - ში მომზადებულ ვიქტორინაზე მუშაობა უზრუნველყოფს საგაკვეთილო პროცესში ტექნოლოგიების, კერძოდ ტელეფონის, მიზანმიმართულად გამოყენებას, პროცესს ხდის სახალისოს, საინტერესოსა და გამჭვირვალეს, მოსწავლეებში იზრდება მოტივაცია, მასწავლებელს კი ეძლევა შესაძლებლობა განსაზღვროს თითოეულ მოსწავლესთან მიღებული შედეგი და შესაბამისად ეფექტურად დაგეგმოს მომდევნო გაკვეთილები [ნახუცრიშვილი, ზაღათრიშვილი & ძამუკაშვილი, 2024].

ამკარაა, რომ სასწავლო პროცესში ტექნოლოგიების ჩართვა და ელექტრონული რესურსის გამოყენება მოსწავლეებში ზრდის ინტერესს, მოტივაციას და უფრო ხალისით ერთვებიან

საგაკვეთილო პროცესში. ამიტომ, მნიშვნელოვანია ამ ტიპის გაკვეთილები ინტენსიურად მიმდინარეობდეს ქართულ სასკოლო რეალობაში.

საგნობრივ სტანდარტთან თავსებადობა

ბუნებისმეტყველების სტანდარტის მიხედვით, თემა - კოსმოსი ისწავლება დაწყებითი საფეხურზე (V-VI). კოსმოსთან დაკავშირებული საკითხები მოსწავლეებისათვის ყოველთვის საინტერესოა. შესაბამისად, ისინი სვამენ უამრავ შეკითხვას, ეძიებენ ინფორმაციას ენციკლოპედიებში, უყურებენ დოკუმენტურ ფილმებს და სხვა. ამიტომ, ძალიან მნიშვნელოვანია, სახელმძღვანელოში მოცემული ინფორმაციებისა და დავალებების გარდა, მივცეთ სხვა დავალებებიც, რომელთა საშუალებითაც თავად მოუწევთ ძიება, ვარაუდების გამოთქმა, გარკვეულ აღმოჩენებამდე მისვლა და დასკვნების ჩამოყალიბება. ეს თემა შესაძლებელია ინტეგრირდეს უცხო ენის გაკვეთილზეც. პირველი უცხო ენის (ინგლისური) სტანდარტის მიხედვით დაწყებით საფეხურზე გვაქვს თემატური ბლოკი „მე და სამყარო“. გარდა ამისა, სამიზნე ცნებაში „ენობრივი საშუალებები“ ვხვდებით ქვეცნებებს ზედსართავი სახელები და მისი ხარისხები, წინდებულები, რაც ბუნებრივად რეალიზდება შესაბამის დავალებებში.

ტექნოლოგიების ინტეგრირების პრაქტიკული ნიმუშები

მოცემულ სტატიაში გთავაზობთ რამდენიმე მეთოდს, აქტივობასა და რესურსს, რომელთაც მასწავლებელი გამოიყენებს თემა კოსმოსის ფარგლებში კომპლექსურ დავალებებზე მუშაობისას. უნდა აღინიშნოს, რომ შემოთავაზებული მიდგომების გამოყენებით, მასწავლებელი შეძლებს ბუნებისმეტყველების, მათემატიკის, ხელოვნების, ინგლისური ენისა და ქართული ენის ინტეგრირებას. სასურველია, თუ უცხო ენის პედაგოგი ინგლისურის გაკვეთილზე დაამუშავებინებს თემასთან დაკავშირებულ ლექსიკურ ერთეულებსა და სხვა გრამატიკულ მასალას. მასალა სამუშაო ფურცლების სახით არის წარმოდგენილი და ცხადია, მასწავლებელს საკუთარ საკლასო რეალობაში შეუძლია მათი დიფერენცირება ან/და მოდიფიცირება მოსწავლეთა ინტერესების, შესაძლებლობებისა და საჭიროებების მიხედვით. სასწავლო მასალის დამუშავებისას მოსწავლეს შეეძლება პასუხი გასცეს საკვანძო, ცხოვრებისეულ შეკითხვებს: თუ რატომ არის დედამიწა დასახლებული მზის სისტემის სხვა პლანეტებთან შედარებით? სად შეიძლება ცხოვრობდნენ ადამიანები იმ შემთხვევაში, თუ დედამიწაზე ცხოვრების პირობები მათთვის ნაკლებად „მეგობრული“ გახდება? და სხვა.

ბუნებისმეტყველების სამუშაო ფურცლები მოსწავლეებისთვის:

სამუშაო ფურცელი 1. მზის სისტემა

გამოიყენე აპლიკაცია, რომელზეც შეხვალ ბმულით

<https://www.solarsystemscope.com/> ან QR კოდით. შეავსე სამუშაო

ფურცელზე მოცემული ცხრილები და შეასრულე დავალებები.

შეავსე ცხრილი 1.

	ფერი	დიამეტრი	მასა	დაშორება მზიდან	თანამგზავრე ბის რაოდენობა	შეუძლია თუ არა ადამიანს სიცოცხლე?
მზე						
მერკური						
ვენერა						
დედამიწა						
მარსი						
იუპიტერი						
სატურნი						

ურანი						
ნეპტუნი						

- ❖ დაალაგეთ პლანეტები მათი დიამეტრების ზრდადობის მიხედვით
- ❖ გაანალიზე ცხრილში მოცემული მონაცემები შენი შეხედულებისამებრ

1. შეავსე ცხრილი 2.

ჯუჯა პლანეტები	ფერი	დიამეტრი	მასა	მზისგან დაშორება

- ❖ დაალაგეთ ჯუჯა პლანეტები მათი მზისგან დაშორების მიხედვით მზესთან უახლოესიდან

2. შეავსე ცხრილი 3.

გიგანტი პლანეტები	ფერი	დიამეტრი	მასა	მზისგან დაშორება

- ❖ დაალაგეთ გიგანტური პლანეტები მათი მზისგან დაშორების მიხედვით, მზესთან ყველაზე შორს მყოფიდან

სამუშაო ფურცელი 2. მონაცემები პლანეტებზე

1. ცხრილში, ფარენჰეიტებში °F გამოსახული ტემპერატურის მაჩვენებელი, მოცემული ფორმულის მიხედვით გადაიყვანე °C ში

$$\text{ტემპერატურა (°C)} = \text{ტემპერატურა (°F)} - 32 \times \frac{5}{9}$$

ალტერნატივა: შეგიძლია ისარგებლოთ შემდეგი ბმულით ან QR კოდით:

https://www.rapidtables.com/convert/temperature/fahrenheit-to-celsius.html?fbclid=IwAR1RB-DurW0cmC0qt69lKHXH0Hh-wDh_OwC3RxsMVd0WLQUmzFLYK_z3ZJ8

მერკური	333°F=	°C
ვენერა	867°F=	°C
დედამიწა	59°F=	°C
მთვარე	-4°F=	°C
მარსი	-85°F=	°C
იუპიტერი	-166°F=	°C
სატურნი	-220°F=	°C
ურანი	-320°F=	°C

ნეპტუნი	-330°F=	°C

2. NASA ს კვლევების მიხედვით, ადამიანისათვის ხელსაყრელი სასიცოცხლო პირობაა 4 °C–დან 35 °C-მდე. იმსჯელე, რომელ პლანეტაზე შეუძლია ადამიანის ცხოვრება და რატომ?
3. ქვემოთ მოცემულ ცხრილში მოცემულია ყველა პლანეტის დღის ხანგრძლივობა საათებში. გამოიყენე გამომთვლელი ხელსაწყო და გამოიანგარიშე რამდენი დედამიწის დღეა სხვადასხვა პლანეტის თითო დღე?

	დღის ხანგრძლივობა (საათებში)	დღის ხანგრძლივობა (დედამიწის დღე)
მერკური	4222.6	
ვენა	2802	
დედამიწა	24	
მთვარე	708.7	
მარსი	24.7	
იუპიტერი	9.9	
სატურნი	10.7	
ურანი	17.2	
ნეპტუნი	16.1	

4. რომელ პლანეტებზე შეუძლია ადამიანის სიცოცხლე? იმსჯელე დღის ხანგრძლივობის მიხედვით და ახსენი რატომ?

სამუშაო ფურცელი 3. ვირტუალური ლაბორატორია - გრავიტაციის შესწავლა

გახსენი ქვემოთ მოცემული ბმული ან ისარგებლე QR კოდით:

https://phet.colorado.edu/sims/html/gravity-and-orbits/latest/gravity-and-orbits_ka.html

ახლა შენ იმყოფები ვირტუალურ ლაბორატორიაში.

1. შენი აზრით, რა არის ვირტუალური ლაბორატორია?
2. აღწერე, რას ხედავ მოცემულ სივრცეში?
3. როგორ ფიქრობ, რისი გაკეთება შეგიძლია ამ სივრცეში? რა მიზნით?
4. როგორც ხედავ, მარცხენა მხარეს არის სხვადასხვა ციური ობიექტების (მზე, დედამიწა, მთვარე, თანამგზავრი) რამდენიმე კომბინაცია. შეამოწმეთ თითოეული კომბინაციის ობიექტების ურთიერთმიმართება გრავიტაციის პირობებში და გრავიტაციის გარეშე. დაწერე რასაც ხედავ და ახსენი.
5. წარმოიდგინე, რომ ერთ დღეს გაიღვიძე და დედამიწაზე გრავიტაცია არ არის! რა შეიძლება მოხდეს?
6. ჩამოაყალიბე დასკვნა: გრავიტაცია მნიშვნელოვანია, რადგან ...

26 კვ. ბავშვის წონა სხვადასხვა პლანეტაზე

პლანეტა	წონა (კგ)
მზეული	100
ვენერა	250
დედამიწა	260
მარსი	100
იუპიტერი	680
სატურნი	280
ურანი	240
ნეპტუნი	300

Word Spot	Solar	Planets	Mercury	Venus	Earth
	Mars	surface	Giant Planet	Jupiter	Saturn
	Asteroid	Uranus	Neptune	Pluto	Comet

37

Dwarf planets
Comets

კომეტები
მზე
კლდოვანი პლანეტები
ასტეროიდის სარტყელი

გიგანტური პლანეტები
ჯუჯა პლანეტები

4. Fill the table with examples. Visit: <https://www.solarsystemscope.com/> and find information:

Planets	Giant Planets	Comets

ინგლისური ენის სამუშაო ფურცელი 2:

Adjectives: Comparatives & Superlatives

REMEMBER!

big → bigger → the biggest
cold → colder → the coldest

1. Find and correct the mistakes:

- Jupiter is bigger than Earth.

- Mercury is closest planet to the Sun.

- Neptune is the colder than Mars.

- Mars is the small planet.

- The Sun is brighter then the Moon.

2. Complete the sentences. Use comparative or superlative forms:

- Jupiter is the _____ (big) planet.
- Mercury is _____ (close) to the Sun than Earth.
- Neptune is _____ (cold) than Mars.
- Mars is _____ (small) than Jupiter.
- Venus is one of the _____ (hot) planets.

3. Work in pairs. Find information on the internet and compare two planets.

Example: Earth / Mars
Earth is bigger than Mars. Mars is colder than Earth.

Now compare:

Jupiter / Saturn; Mercury / Neptune; Venus / Earth

ინგლისური ენის სამუშაო ფურცელი 3:

Prepositions of Place: REMEMBER!

- **in** = inside
- **on** = on a surface
- **at** = specific place
- **around** = moving in a circle/ surrounding
- **between** = in the middle of two things

(Source: Created by

**1. Find information on the internet.
Are the sentences True (T) or False (F)?**

1. The Moon moves between the Earth. ____
2. Astronauts work in space. ____
3. The Asteroid Belt is around Mars and Jupiter. ____
4. The flag is on the Moon. ____
5. Earth is between Venus and Mars. ____

2. Find information on the internet and choose the correct preposition.

1. Earth moves _____ the Sun.
2. The Asteroid Belt is _____ Mars and Jupiter.
3. Astronauts live _____ space stations.
4. The Sun is _____ the center of the solar system.
5. There are many stars _____ space.

დასკვნა. ამრიგად, სწავლების თანამედროვე გარემო ტექნოლოგიების გარეშე პრაქტიკულად წარმოდგენილია. კვლევამ და ანალიზმა ცხადყო, რომ ტექნოლოგიების გააზრებული და მიზანმიმართული ჩართვა სწავლების დიზაინში მნიშვნელოვნად ზრდის სასწავლო პროცესის ეფექტიანობას, ხელს უწყობს მოსწავლეთა მოტივაციის ამაღლებას და ავითარებს მათ კრიტიკულ, შემოქმედებით და ციფრულ უნარებს. საუკეთესო პრაქტიკების გაანალიზებამ გვიჩვენა, რომ ტექნოლოგიური რესურსების გამოყენება უნდა ეფუძნებოდეს პედაგოგიკურ მიზნებს და არა მხოლოდ ტექნოლოგიური სიახლეების დანერგვას. ტექნოლოგიების ინტეგრირება სწავლების დიზაინში წარმოადგენს თანამედროვე განათლების განვითარების მნიშვნელოვან მიმართულებას. სწორი დაგეგმვა, შერჩეული ინსტრუმენტების მიზნობრივი გამოყენება და მასწავლებელთა პროფესიული მზაობა ქმნის წინაპირობას ხარისხიანი, ინოვაციური და შედეგზე ორიენტირებული სასწავლო პროცესისთვის.

საკვანძო სიტყვები: სწავლების თანამედროვე გარემო, ტექნოლოგიები, სწავლების დიზაინი

ლიტერატურა:

- ნახუცრიშვილი, ნ., ბაღათრიშვილი, ნ., & ძამუკაშვილი, შ. (2024). *ტექნოლოგიების ეფექტური გამოყენება დაწყებით კლასში*. გამომცემლობა უნივერსალი. თბილისი
- Carstens, K. J., Mallon, J. M., Bataineh, M., & Al-Bataineh, A. (2021). *Effects of technology on student learning*. // *Turkish Online Journal of Educational Technology – TOJET*, 20(1), 105–113. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1290791.pdf>
- Foina, P. R. (2024). *The impact of technology on education*. // *Informação & Sociedade: Estudos*, 17(2), 344–354.
- Kiong, J. F. (2022). *The impact of technology on education: A case study of schools*. // *Journal of Education Review Provision*, 2(2), 43–47. <https://doi.org/10.55885/jerp.v2i2.153>
- Owoseje, F. (2023). *Impact of technology on education; Analysis, implications, solutions*. // *Journal of Humanities & Social Sciences*, 6(7), 214–220.
- Stošić, L. (2015). *The importance of educational technology in teaching*. // *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education*, 3(1), 111–114.
- UNESCO. (2023). *Global education monitoring report summary 2023: Technology in education: A tool on whose terms?* Paris, France: UNESCO.
- 1. <https://steamit.eun.org/the-solar-system-and-the-earth-where-could-humans-live/>
- 2. <https://www.solarsystemscope.com/>
- 3. https://phet.colorado.edu/sims/html/gravity-and-orbits/latest/gravity-and-orbits_ka.html
- 4. <https://mes.gov.ge/content.php?id=12519&lang=geo>

Ana Gigauri, Natela Bagatrishvili

I.Gogebashvili Telavi State University

Telavi, Georgia

E-mail: ana.gigauri@tesau.edu.ge

Natia.baghatrishvili@tesau.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.07>

Integrating Technology into Instructional Design – Effectiveness and Best Practices

Abstract

The article examines the effectiveness of integrating digital technologies into instructional design and highlights best practices that enhance teaching and learning outcomes. In the context of rapid technological advancement, the incorporation of digital tools into education has become an essential component of modern pedagogy rather than a supplementary resource. Drawing on contemporary research and practical experience, the authors analyze different forms of educational technology use—technology as a teacher, as a teaching tool, and as a learning tool—and discuss their impact on student engagement, motivation, and achievement. The paper also addresses challenges related to teacher preparedness and potential risks such as distraction and social isolation, emphasizing the importance of professional development and pedagogically grounded planning. Special attention is given to the Georgian educational context, where ongoing reforms actively promote technology integration in schools. As a practical illustration, the article presents interdisciplinary teaching materials developed around the topic of the Solar System for primary education. The proposed activities integrate science and English through interactive platforms, virtual laboratories, simulations, and collaborative tasks. The findings suggest that thoughtfully designed technology integration fosters critical thinking, creativity, and digital competence, contributing to a more engaging, innovative, and outcome-oriented learning environment.

Keywords: Modern learning environment, technology, Instructional Design

რუსულ-ვაინახური ურთიერთობები XVIII საუკუნის 80-იან წლებამდე

ზაურ გუმაშვილი, შალვა ჭკადუა

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
თელავი, საქართველო

E-mail: zaur.gumashvili@tesau.edu.ge

E-mail: rector@tesau.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.08>

შესავალი

მთელი XVIII სკ-ის განმავლობაში ხდება ნახური (ჩეჩნები, ინგუშები, ქისტები) თემების გაძლიერება, რომლებიც თანდათანობით იწყებენ გარკვეულწილად შეზღუდონ და ჩარჩოში მოაქციონ ფეოდალურ-თავადური მმართველობის ფორმები. მათი ნაწილი ამ თემების მიერ თავის დროზე მოწვეული იყო მმართველობისათვის გარკვეული პირობებით. აღსანიშნავია, რომ ზოგადად ბრძოლა ფეოდალებსა და ჩეჩნურ-ინგუშურ თემებს შორის იყო საკმაოდ ხანგრძლივი და დრამატული. ამ საკითხთან არის დაკავშირებული ვაინახთა საკმაოდ ბევრი თქმულება, რომელთაც თავისი ასახვა ჰპოვეს ისტორიულ დოკუმენტებშიც. ჩეჩნებმა და ინგუშებმა იცოდნენ თავადთა პოზიციების განმტკიცებისა და გაძლიერების პერიოდებიც და მათი ძლიერების შესუსტებისა და დაუძლურების შემთხვევებიც. ამასთანავე, თავადები ეძებდნენ და პოულობდნენ კიდევაც მხარდაჭერას მეზობელ ფეოდალებში, ან კიდევ, ძლევამოსილ სახელმწიფოებში, რომლებიც გამუდმებით ერეოდნენ მთიელთა პოლიტიკაში. რუსული ექსპედიციების არც თუ მცირე რაოდენობა XVIII საუკუნის განმავლობაში ვაინახების წინააღმდეგ იყო წარმოებული მათივე მმართველთა საჩივრების შედეგად და ლაშქრობის მიზანს წარმოადგენდა მმართველთა ძალაუფლების განმტკიცება ვაინახური თემების მიმართ. აღსანიშნავია ისიც, რომ რუსულმა სამხედრო დახმარებამ თავის მიზანს ვერ მიაღწია. საბოლოო ჯამში ვაინახი თავადების უდიდესი ნაწილი ფიზიკურად ლიკვიდირებული იქნა. ხოლო მათ შორის დარჩენილები განდევნეს ჩეჩნეთიდან და ინგუშეთიდან 1760 წელს.

მეთოდი. კვლევა ეფუძნება ისტორიული ფაქტების რეალობის შემოწმებას ურთიერთშეჯერების გზით.

შედეგები. 1760 წელს დავლეთ გირეი ჩერკასკის წინააღმდეგ აჯანყდნენ გერმენჩუკისა და შალის მცხოვრებნი. დავლეთ გირეი გაიქცა, ხოლო მის ცოლს ხელი მოაჭრეს. სულ მალე იძულებული გახდნენ გაქცეულიყვნენ სხვებიც, რომელთა შორის ზოგიერ-თები, მაგალითად ხასბულათ ათაგინსკი (ათადელი) მოკლული იქნა [Ткачев, 1914, გვ. 74].

დავლეთ გირეის რუსეთის ადმინისტრაციამ უფლება მისცა დასახლებულიყო თერგისწინა მხარის სოფელ სტარი იურთში (ახლანდელი ტოლსტოი იურთი). დანარჩენი მმართველები რუსების დიდი მცდელობის შედეგად დააბრუნეს უკან. თუმცა, 1783 წელს ისინი იძულებული გახდნენ ისევ, მხოლოდ ამჯერად სამუდამოდ გაქცეულიყვნენ

ვაინახებისაგან. ზემოთ ჩამოთვლილი ფაქტები საკმარისია იმისათვის, რათა გავიაზროთ, თუ როგორი რეაქცია ჰქონდათ ვაინახებს მმართველთა თვითნებობასა და ზღვარს გადასულ ქმედებებზე.

აღნიშნული პერიოდისათვის ნოვოროსიისკის, აზოვის, ასტრახანის მმართველად დანიშნული თავადი გ. პოტიომკინი პირველი ნაბიჯით შეუდგა ჩრდილო კავკასიაში რუსული საზღვრების გამაგრების და კავკასიის ქედის მთელ სივრცეზე ვრცელი გამაგრებული ზოლის შექმნას, ციხე-სიმაგრეების, გამაგრებული პუნქტების და კორდონების ჩამოყალიბებას. შეიქმნა ე.წ. აზოვ-მოზდოკის გამაგრებული ზოლი, რომლის გასწვრივ საფუძველი ჩაეყარა კიდევ ათი ციხე-სიმაგრის მშენებლობას. აქ ჩამოასახლეს ვოლგის კაზაკების 500 ოჯახი და დონის კაზაკთა 700 ოჯახი.

მაგრამ კვლავდაკვლავ გრძელდებოდა და ძლიერდებოდა ჩრდილო კავკასიელთა ბრძოლა დამპყრობლების წინააღმდეგ, რომელთა შორისაც აშკარად გამოირჩეოდნენ ვაინახები. დღემდე პასუხაუცემელი რჩება კითხვა: თუ რაში მდგომარეობდა ასეთი ხანგრძლივი და ქედუდრეკელი წინააღმდეგობის მიზეზი ვაინახებისა რუსების მიმართ. მიგვაჩნია, რომ მეცნიერთა გარკვეული ნაწილის მცდელობა, რომ ეს ყველაფერი დაუკავშირონ რელიგიურ დაპირისპირებას, არაფრის მომცემი დასკვნაა და ჩანასახშივე მცდარია. ჩეჩნეთში ისლამი ვრცელდებოდა XVII საუკუნეშიც და XVIII საუკუნის ბოლოს ის ოფიციალური რელიგია გახდა იმ პატრიოტებისათვის, რომლებიც დაუპირისპირდნენ რუსეთის ვერაგულ განზრახვას და წინ აღუდგნენ ჩრდილო კავკასიის ტერიტორიაზე მისი წინსვლის პროცესს. ამასთანავე, ჩრდილო კავკასიის რეგიონში არც თუ მცირენი იყვნენ ეთნოსები, რომლებიც მსგავსი სახის დაპირისპირებას არ გამოხატავდნენ დამპყრობთა მიმართ.

შეიძლება ითქვას, რომ მხოლოდ ნაწილობრივ იძლევიან პასუხს იმ ისტორიკოსთა მოსაზრებები, რომლებიც ვაინახთა შეიარაღებულ ბრძოლას რუსების წინააღმდეგ ამ უკანასკნელის კოლონიალური რეჟიმის გაძლიერებაში ხედავენ. ცხადია, კოლონიალური რეჟიმის გაძლიერება იყო ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი, რომელმაც ჩამოაყალიბა შეუპოვრობა და ამ ბრძოლის ხანგრძლივობა ვაინახების მხრიდან ასეთი პოლიტიკის მიმართ. ამასთანავე, სიმართლეა ისიც, რომ კავკასიაში ხალხების უმრავლესობამ, რომლებიც რუსეთის იმპერიაში შედიოდნენ, რომელთა მიმართაც სწორედ ასეთივე პოლიტიკა ხორციელდებოდა, რატომღაც არ უპასუხეს რუსულ აღვირახსნილ ქმედებას შეიარაღებული აჯანყების სახით.

რით შეიძლება აიხსნას ეს? იქნება იმით, რომ ვაინახებს განსხვავებული ფსიქოლოგია აქვთ, „თავისუფლება, რომელიც შერეულია სისხლში?“. ასეთი განმარტება ძალზე დიდი პირფერობა იქნებოდა ვაინახებისათვის, მიუხედავად იმისა, რომ თუ მსოფლიოში არა, ყოველ შემთხვევაში კავკასიაში მაინც რეალურად არ არიან ისეთი დიდი ინდივიდუალისტები და ანარქისტები, როგორიც ვაინახები არიან. მით უმეტეს, თუ საკითხს შევხედავთ გენეტიკის თვალთახედვით, სულ ერთია, ის არ გვაძლევს პასუხს ყველა ამ საკითხზე.

ერთი რამ ცხადია, XVIII სკ-ის მეორე ნახევარში მოხდა ის, რამაც ძირეულად შეცვალა წინამორბედი სურათები რუსულ-ვაინახურ ურთიერთობებში. შეიცვალა რუსეთი, შეიცვალნენ ვაინახები და ისინი ვერ შეეგუვნენ ერთმანეთს.

მსჯელობა. ჩეჩნეთი და ინგუშეთი XVIII სკ-ის მეორე ნახევარში კვლავინდებურად შედგება ცალკეული თემებისაგან. მათ ვერ მოახერხეს სახელმწიფოებრიობის

ჩამოყალიბება. მაგრამ ეს თემები, ან თემობრივი გაერთიანებები არ არიან ერთმანეთისაგან იზოლირებული თემები, რომლებიც მსხვილი ფეოდალური გაერთიანებების შემადგენლობაში შედიან და, რომელთაც სათავეში უდგათ სხვა წარმოშობის პირი. საკმაოდ ხანგრძლივმა და საერთო ბრძოლამ ყაზარდოელი და ყუმიყი ფეოდალების წინააღმდეგ, ერთობლივმა წინააღმდეგობამ რუსეთის, ყირიმის ან ირანის შემოსევების დროს, - ყველაფერმა ამან შეცვალა თვით ატმოსფერო, რომელშიც უმეტესი თემები ცხოვრობდნენ. ჯერ-ჯერობით სიმპტომიც კი არ შეინიშნება საერთო ვაინახური ცენტრის ჩამოყალიბების თაობაზე, მაგრამ პრაქტიკული თვალსაზრისით თუ შევხედავთ მათ ცხოვრებას, უმეტესი მეზობელი თემები ცხოვრობდნენ და მოქმედებენ ერთობლივად. ამ შემთხვევაში ძალზე მნიშვნელოვანია განვიხილოთ საკითხი „მეხე ქხიელის“ („ქვეყნის საბჭო“) შესახებ, რომელიც რიგი ისტორიკოსების თანახმად წარმოადგენდა ვაინახთა უმაღლეს ორგანიზაციას. მის წევრებს წარმოადგენდნენ გვარისა და თემის უზუცესები, სასულიერო პირები, მდიდარი და გავლენიანი ადამიანები. ეს ორგანო წარმოადგენდა ხელისუფლების უმაღლეს ორგანოს და ვაინახთა რამდენადმე მაღალი ფენისა და სასულიერო წოდების უფლებებს უპირატესობას ანიჭებდა. ამასთანავე, „ქვეყნის საბჭო“ ფლობდა შემდეგ უფლებებს: პროდუქტებზე ფასების დაწესება, ვაჭრობაში ერთიანი წონის ერთეულის შემოღება, დასჯის ღონისძიებებისათვის სადამსჯელო ზომების შემუშავება დანაშაულის შესაბამისად, ასევე, ყველა საგარეო და საშინაო საკითხის გადაწყვეტა. „მეხე ქხიელი“, ანუ ქვეყნის საბჭო წარმოადგენდა ჩეჩნების და ინგუშების უმაღლეს საკანონმდებლო ორგანოს [Ахмадов, 1991, გვ. 53-54]. მისი გადაწყვეტილების შეუსრულებლობა ძალზე მკაცრად ისჯებოდა, მთელი დასახლების ან აულის გადაწვითაც კი.

სრულიად დასაშვებია, რომ ჩეჩნეთისა და ინგუშეთის თეიფების (გვარების გაერთიანება) წარმომადგენლები დროდადრო იკრიბებოდნენ მნიშვნელოვანი საკითხების გადასაწყვეტად, რომელსაც საერთო ეროვნული მნიშვნელობა ჰქონდა ანდა რამდენიმე სათემო საკითხს იხილავდა ერთდროულად. მაგრამ, ქვეყნის საბჭოს ამ სახით არსებობა ნიშნავს ვაინახებში ზოგადსახელმწიფოებრივი ხელისუფლების ორგანოს არსებობას, რომელიც ფლობდა ერთდროულად როგორც საკანონმდებლო, ასევე აღმასრულებელ ხელისუფლებასაც კი. ასეთ შემთხვევაში, მის განკარგულებაში უნდა ყოფილიყო სახელმწიფო აპარატი, რომელიც სწორედამ რომ არ ჰქონდათ. ჩეჩნები ჩვეულებისამებრ თავადს უხდიდნენ იმისათვის, რომ ის მართავდა სასამართლოს, გამოდიოდა როგორც ჯარისა და ნახური მოხალისეთა რაზმის ხელმძღვანელი. თითო ოჯახიდან იღებდა წვრილფეხა რქოსან პირუტყვს და გარკვეული რაოდენობის მარცვლეულს. ნახური თქმულების თანახმად მოთხრობილია, თუ როგორ გააძევეს ერთ-ერთი თავადი, რომელმაც იმისათვის, რომ შემოსავალი გაეზარდა, შეცვალა დადგენილი ოდენობა. ეს სიცრუე შეამჩნია ერთ-ერთმა გლეხმა, რომელმაც ოდენობის განმსაზღვრელი თავადის თვალწინ ნამსხვრევებად აქცია, რის შემდეგაც თავადს შეეშინდა ანგარიშსწორების და თავის რაზმთან ერთად ნაჩქარევად გაეცალა ჩეჩნებს.

მეორე შემთხვევაში ფეოდალი იღებდა გასამრჯელოს ჩეჩნების მიერ მიწისა და სხვა საჭიროებებით სარგებლობისათვის, რომლებიც თავადის საკუთრებაში ითვლებოდა.

ყველაფერი ეს მიგვანიშნებს იმაზე, რომ XVIII ს-ში ვაინახებში შედარებით ნელი ტემპით მიმდინარეობდა მოსახლეობის ქონებრივი და სოციალური დიფერენციაცია. ვაინახებში არსებობდა საკმაოდ განვითარებული ფეოდალური ურთიერთობები. გამოირჩეოდა წარჩინებული ფენა და დამოკიდებული გლეხობა, მაგრამ არ მოხდა გლეხთა

დაკაბალეზა, მიუხედავად იმისა, რომ ამის მცდელობა ფეოდალების მხრიდან აქტიური იყო. რუსული წყაროები არ ტოვებენ ეჭვს XVI-XVIII სს-ში ვაინახებში თავადების არსებობის შესახებ. მაგრამ ფეოდალური კლასის ჩამოყალიბება შედარებით მოგვიანებით მოხდა. ფეოდალური ურთიერთობები ვითარდებოდა, აგრეთვე, მაღალმთიან თემებში. ამის დადასტურებას წარმოადგენს ვაინახური კომპლექსური მშენებლობები. ისტორიული წყაროების თანახმად ტრადიციულად ყველას არ შეეძლო კომპლექსური მშენებლობა თავდაცვისათვის, მეორე კატეგორიას შეეძლო დაუმთავრებელი კომპლექსური მშენებლობა და მესამე კატეგორიას შეეძლო განუსაზღვრელად აეშენებინა. ის არ იყო შეზღუდული რაიმე წინაღობით. მათ შეეძლოთ აეშენებინათ არა მარტო თავდაცვითი ფუნქციის მატარებელი კომპლექსი, არამედ ისეთიც, რომელიც ოჯახის ღირსებაზე მეტყველებდა. ეს ყველაფერი, ცხადია, სრულიად ჩამოყალიბებული მოსახლეობის ქონებრივ და უფლებრივ დიფერენციაზე მეტყველებს [Робакидзе, 1968, გვ. 116-117].

კომპლექსური მშენებლობა დაკავშირებულია ფეოდალიზირების პროცესში მყოფი მთის თემების ზედა ფენის მისწრაფებასთან კონტროლქვეშ ჰყოლოდა ამა თუ იმ ხეობის ტერიტორიები, თემები და გზები, რომელთაც მნიშვნელოვანი სამეურნეო და სამხედრო მნიშვნელობა ჰქონდათ. ჩეჩნეთის ტერიტორიაზე მთის მოსახლეობაში ვხვდებით არა უმეტეს ერთი საბრძოლო კომპლექსისა. მხოლოდ ინგუშეთში არსებობს რამდენიმე დასახლება, სადაც არის ერთზე მეტი საბრძოლო კომპლექსი. ყველა ფეოდალს შეეძლო ყოფილიყო პრეტენდენტი თავადის ტიტულზე. მათი უდიდესი ნაწილი ფლობდა ტიტულს „სოფლის მამა, მმართველი სოფლისა“. ნახების ფეოდალთა ეს ნაწილი რუსულ წყაროებში იწოდება „მურზას“ ტიტულით [Умаров, 1980, გვ. 11].

მთავარ მიზეზს, რის გამოც ვაინახების თავადებმა ვერ შეძლეს გაემაგრებინათ თავიანთი ხელისუფლება სოფლის თემებისადმი, ჩვენი აზრით, მდგომარეობს იმაში, რომ გლეხის კაბალური შრომა იმ პირობებში რომელშიც ცხოვრობდნენ ნახთა სასოფლო თემები, იყო ეკონომიკურად არამომგებიანი. მათ ჰყავდათ დამოკიდებული, პიროვნულად არათავისუფალი ადამიანები - ლაი (მონები) და იასირები (შეიძლებოდა მათი გამოსყიდვა). ეს ორივე კატეგორია ივსებოდა ტყვეებით. ამასთანავე, ლაი და იასირები გამოიყენებოდა არა ყველა სამუშაოზე. უმეტეს შემთხვევაში მათთვის ხდებოდა მიწის გარკვეული მონაკვეთის გამოყოფა, რომელზედაც მათ მოჰყავდათ საკუთარი მეურნეობა. მაგრამ მთიანი თემების პირობებში დამატებითი პროდუქციის შექმნა ძალზე რთული საქმე იყო. იმას, რასაც აწარმოებდა ცალკეული გლეხი, ძლივს ჰყოფნიდა მას თავისი ოჯახის გამოსაკვებად.

რაც შეეხება ბარს, თვით მათი არსებობა ფეოდალური ხელისუფლების გარემოცვაში დამოკიდებული იყო თითოეული მისი წევრის აქტიურობასა და ერთგულებაზე. სწორედ ამიტომაც, ვაინახური ბარის აულები სიამოვნებით იღებდნენ ახალ გადმოსახლებულებს, რადგანაც მცხოვრებთა რიცხოვნობის ზრდასთან ერთად იზრდებოდა დასახლების გავლენა და შესაბამისად მისი უსაფრთხოებაც. ყველაფერი ეს აფერხებდა მოსახლეობის დაკაბალეზას, და რაც მთავარია, ვაინახებში ჩამოყალიბდა ისეთი საზოგადოებრივი ურთიერთობა, რომ თვით ნახური თემის არსებობა ამ სახით დამოკიდებული იყო მის სიგანეში გაფართოვებაზე. ე.ი. ჭარბი მოსახლეობის მთებიდან ჩამოსახლება ხდებოდა მთისწინა მხარეში, საიდანაც ნახური აულები მიდიოდნენ უფრო შორს, ახალ მიწებზე. ზღუდავდა რა ნახების განსახლების არეალს, რუსეთის კაზაკთა ზოლი ასეთი საზოგადოებრივი წყობის არსებობას საფრთხის ქვეშ აყენებდა. თავისი მოზღვავებული

ნაკადით ჩეჩნებმა შეავიწროვეს ბარის ადგილებში ჩამოსახლებული ყაბარდოელები და ყუმიყები. მრავალი ათეული წელი მოანდომეს, რომ დაემსხვრიათ მათ წინაშე არსებული რუსული საზღვარი.

ამას გარდა, ეს განვითარებული მეურნეობა, რომელსაც ახორციელებდნენ ვაინახი თემები მოითხოვდა ფართო სასაქონლო-სავაჭრო ურთიერთობისათვის დიდ სავაჭრო საზღვრებს. ყველა ისტორიული წყარო, ყოველ შემთხვევაში XVIII სკ-ის წყაროები გვამცნობენ, რომ ვაინახები აწარმოებდნენ იმაზე ბევრად მეტ პურს (მარცვლეულს), რამდენიც მათ მოსახლეობას ჭირდებოდა გამოკვებისათვის. ზედმეტი პური გაჰქონდათ არა მარტო მეზობელ მხარეში, არამედ ირანის სახელმწიფოშიც კი [Вроцкий, 1878, გვ. 270].

მაგრამ, მარტო პური არ იყო ვაინახების ერთადერთი სიმდიდრე. რუსი აკადემიკოსი ფალკი, რომელმაც 1773 წელს იმოგზაურა ჩრდილო-აღმოსავლეთ კავკასიაში, აღნიშნავდა, რომ ბრაგუნთა და სტარი იურთის მცხოვრებნი ფლობენ დიდი რაოდენობით პირუტყვს და ცხენებს [Путешествие Академика Фалька, 1824, გვ. 61]. მხოლოდ აღებული თერგისწინა ჩეჩნური აულები ფლობდნენ 10000-ზე მეტ მსხვილფეხა რქოსან პირუტყვს, რომელიც, თუ გადავიანგარიშებთ თითო კომლზე, შეადგენს საშუალოდ 5 სულს [Ахмадов, 1991, გვ. 56]. არანაკლები განვითარება ჰპოვა მეცხვარეობამ. XIX სკ-ის მკვლევარი ი.ი. ნორდენსტამმი აღნიშნავდა, თუ როგორი მაღალი პროდუქტიულობით გამოირჩეოდნენ ადგილობრივი ჯიშის ცხვრები [Материалы по истории Дагестана и Чечни, 1940]. ვაინახებში მნიშვნელოვანი რაოდენობით ზედმეტი პროდუქციის გაჩენამ ცხადია, გამოიწვია სავაჭრო ურთიერთობების განვითარება. თუმცა, ამ პროცესებს ართულებდა რუსეთის ხელისუფლების მიერ შემოღებული შეზღუდვები. რუსული ისტორიული წყაროები ხშირად გვამცნობენ ჩეჩენტა დიდ ალაზე, რომლებიც საქონლით იყო დატვირთული. ამავე დოკუმენტების თანახმად, მათ დიდხანს უხდებოდათ დგომა მდინარე თერგის სანაპიროზე, რუსეთის საზღვართან. იმის მაგალითად, თუ რამდენად დიდი რაოდენობის საქონლის გადაზიდვა ხდებოდა ვაინახებიდან, საკმარის წარმოდგენას გვიქმნის დოკუმენტი, რომელიც გვამცნობს, რომ 1751 წელს რუსეთის ხელისუფლებამ არ დართო ნება სავაჭროდ გადაელახა საზღვარი ვინმე ჩეჩენ პიროვნებას ცუკან კიჩინს, რომელსაც დატვირთული ჰქონდა 20 ურემი [Скитский, 1932, გვ. 98].

დასკვნა. ამრიგად, XVIII სკ-ის II ნახევარში რუსულ-ვაინახური ურთიერთობები იწყებს გამწვავებას. რუსული ხელისუფლების შემდგომი პერიოდის პოლიტიკა იმისათვის, რომ ხელი შეეწყო ვაინახური თემების ზედა ფენისათვის, იწვევდა დანარჩენი თემის წევრების მკვეთრად საწინააღმდეგოდ განწყობას. ნახური მოსახლეობის ძირითადი ნაწილი იყო პიროვნული თავისუფლებისა და შეძლების მქონე გლეხები, რომლებიც საკმაოდ მტკიცედ გამოდიოდნენ ფეოდალური ექსპლუატაციის განმტკიცებისაკენ მიმართული მცდელობების წინააღმდეგ. ამას გარდა, თავადები აღმოჩნდნენ მათი პოლიტიკური სისტემისთვის ზედმეტნი. ძალამოკრებილი და საკმაოდ ორგანიზებული ვაინახური თემები მათ გარეშეც კარგად გრძნობდნენ თავს. ხელმძღვანელის ფუნქციას თავის თავზე იღებდნენ არჩეული მამასახლისები. აღსანიშნავია ისიც, რომ რუსეთის ხელისუფლების პოლიტიკა მეურნეობის პარალიზების სამიზნეობას ქმნიდა. რუსების მიერ კაზაკური დასახლებების ჩამოყალიბებამ ზამთრისათვის პირუტყვის გადარეკვას პრობლემები შეუქმნა და სამოვრების სიმცირე გამოიწვია. მრავალრიცხოვანი დაბრკოლებები აფერხებდა ვაინახების სავაჭრო საქმეს, რომ არაფერი ვთქვათ სისტემურ პრობლემებზე, რომლებსაც ქმნიდნენ რუსი ჩინოვნიკები. რუსეთის ხელისუფლების პოლიტიკა მიმართული იყო მხარის საბოლოო

ძალისმიერი ან იძულებითი მიერთებისაკენ, კოლონიზაციისაკენ, რაც ყოველად მიუღებელი იყო ვაინახების უმრავლესობისათვის და ნიშნავდა მათთვის დამახასიათებელი ტრადიციული ცხოვრების შეცვლას. ყველაფერმა განაპირობა ის, რომ XVIII სკ-ის 80-იანი წლებისათვის დაიძაბა სიტუაცია არა მარტო რუსებსა და ვაინახებს შორის, არამედ რუსეთსა და სრულიად ჩრდილო კავკასიას შორის.

საკვანძო სიტყვები: ჩრდილო კავკასია, რუსეთ-თურქეთი, ვაინახური თემი, მმართველები, ვაინახები.

ლიტერატურა:

1. Ахмадов Ш.Б. (1991). Имам Мансур. Грозный.
2. Вроцкий Н. А. (1878). Чечня как хлебный оазиса // Сборник США - татей о терской области. Вип. I. Владикавказ.
3. Материалы по истории Дагестана и Чечни. (1940). т. е. 3. Ч. Я Махачкала. 304 г.
4. Путешествие Академика Фалька // Полное собрание ученых путешествий по России. (1824). Т.Б. СПб.
5. Робакидзе А.И. (1968). Жилища и поселения горных ингушей // Кавказский этнографический сборник. т.2. Тбилиси.
6. Скитский Б. В. (1932). Социальный характер движения имама Мансура // Известия 2-20 Северо-Кавказского пединститута им. Т. IX. Орджоникидзе.
7. Ткачев Г. (1914). Несколько слов о прошлой истории чеченцев // Записки Терского общества любителей казачей старины. Владикавказ. N7
8. Ткачев Г. (1914). Несколько слов о прошлой истории чеченцев // Записки Терского общества любителей казачей старины. Владикавказ. 1914, N7.
9. Умаров С. Ц. (1980). О некоторых особенностях класса образования и антифеодальной борьбы в средневековой Чечено-Ингушетии // Вопросы истории классов образования и социальных движений в дореволюционной Чечено-Ингушетии (XVI-нач XX в) Грозный.

Zaur Gumashvili, Shalva Tchkadua

Iakob Gogebashvili Telavi State University
Telavi, Georgia

zaur.gumashvili@tesau.edu.ge; rector@tesau.edu.ge
<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.08>

Russian–Vainakh Relations up to the 1780s

Abstract

Before the outbreak of the first Russo-Turkish war, Russian activity in the North Caucasus was limited to defending its southern borders. However, this did not at all mean that Russia had completely withdrawn from the life of the North Caucasian peoples. Soon, the Russian administration began attempting to use every opportunity at its disposal to exert influence over these peoples. For their part, local rulers sought, when necessary, to obtain the support of Russian military forces and to use their influence in resolving disputed issues with their neighbors. A certain portion of the feudal lords heading the Vainakh communities were considered subordinate to Russia, which allowed the Russian leadership to claim that the lands located on the right bank of the Terek River, as well as deeper into Chechnya-Ingushetia, belonged to Russia. Those regarded as rulers subordinate to Russia included the princes Aydemirovs, Chapalovs, Kazbulatovs, and Terloevs.

Keywords: North Caucasus, Russia-Turkey, Vainakh community, rulers, Vainakhs.

რუსეთის დამპყრობლური პოლიტიკა ჩრდილო კავკასიაში 1740-1750-წლებში

ზაურ გუმაშვილი, შალვა ჭკადუა

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
თელავი, საქართველო

E-mail: zaur.gumashvili@tesau.edu.ge; rector@tesau.edu.ge
<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.09>

შესავალი. XVIII სკ-ის 30-იანი წლებისთვის აღმოსავლეთ კავკასიაში ნადირ შაჰი თავისი დიდი არმიით მიისწრაფოდა დაემორჩილებინა დაღესტანი და გაეგრძელებინა ჩრდილო კავკასიის სხვა ტერიტორიების დაპყრობა.

ეს ის პერიოდია, როდესაც რუსეთის ვეებერთელა იმპერიამ დაწყებული ადიღეებიდან, დამთავრებული დერბენტით, ტერიტორიულად შეავიწროვა ჩრდილო კავკასიელი ხალხები და კავკასიის მთისწინა ადგილებში რუსული დასახლებები წარმოიშვა. ნებით თუ უნებლიედ, ჩრდილო კავკასიელები იძულებულნი გახდნენ მათთან სამეზობლო პოლიტიკა ეწარმოებინათ. ამას არსებული რეალობა კარნახობდა. ცხადია, ამიტომაც ისინი ამ რეალობის წინააღმდეგ ვერ წავიდოდნენ. ამიტომაც, რომ რუსი ისტორიკოსების ერთი ნაწილი ამტკიცებს, რომ ამ ორ იმპერიულ სახელმწიფოს შორის, როგორც მაშინდელი ოსმალეთი და რუსეთი იყო, თითქოს ჩრდილო კავკასიელებმა არჩევანი ამ უკანასკნელზე გააკეთეს და სიამოვნებით, საკუთარი სურვილით მიიწვედნენ მის შემადგენლობაში შესასვლელად. ეს სრული აბსურდია და მას რეალობასთან არანაირი კავშირი არ აქვს, რადგანაც კავკასიელისთვის ყველაზე დიდი ღირებულება თავისუფლებისაა სწრაფვა იყო. ხოლო ოსმალეთი და რუსეთი მათთვის ორივე დამპყრობელი იყო და მათ შორის არჩევანის გაკეთება და წინააღმდეგობის გარეშე დანებება გამორიცხული იყო და არც მომხდარა. მაგრამ, როცა ისტორიული ანალიზის დროს უმთავრეს ამოცანას წარმოადგენს ჭეშმარიტების მიგნება, ობიექტურობა მოითხოვს აღინიშნოს, რომ ამ ორ მტაცებელ სახელმწიფოს შორის უპირატესობა ბრძოლის ველზე რუსეთმა მოიპოვა, ვინაიდან მან ჩრდილო კავკასიელი ხალხებიც შეავიწროვა და მათ სიახლოვეს მთელი რიგი ტერიტორიები მიითვისა. ცხადია, ამიტომაც ეს ვითარება გახდა გადამწყვეტი მნიშვნელობის მოვლენა ამ დამპყრობელი სახელმწიფოს მიერ სამომავლოდ, ჯერ კიდევ თავისუფალი ჩრდილო კავკასიელი ხალხების დამორჩილების საქმეში.

მეთოდი. კვლევა ეფუძნება ისტორიული ფაქტების რეალობის შემოწმებას ურთიერთმეჯერების გზით.

შედეგები . ჩრდილო კავკასიელების მიმართ რუსეთის ხელისუფლების მიერ გატარებულ პოლიტიკას შეიძლება დავარქვათ „შოლტისა და თაფლაკვერის პოლიტიკა“. ისინი უმეტესი თემებისგან არ მოითხოვდნენ გადასახადის გადახდას და მათთვის სამხედრო სამსახურს და ა.შ. ამასთანავე, მოქმედებაში იყო საკმაოდ მკაცრი ტერიტორიული გამიჯვნა მთიელთა ტერიტორიებთან მიმართებაში. მთიელებს ეკრძალებოდათ სპეციალური საშვის გარეშე გადაეკვეთათ რუსული საზღვარი. განსხვავებული იყო შეზღუდვები ვაჭრობაში და ა.შ. რუსული პოლიტიკის აზრი და შინაარსი იმაში მდგომარეობდა, რომ შედარებით მშვიდობიანი საშუალებებით, მსხვილი

სამხედრო დაჯგუფებების გამოყენების გარეშე იძულებული გაეხადა მთიელები მიეღოთ რუსული მმართველობა. ამასთანავე, არ გამოირიცხებოდა მთიელთა წინააღმდეგ ცალკეული სამხედრო ექსპედიციების მოწყობაც. მაგალითად, 1732 წელს ციხე-სიმაგრე წმინდა ჯვრის კომენდანტის გენერალ დუგლასის მიერ გაგზავნილი იქნა ექსპედიცია დასახლება ჩეჩენ-აულის ასაღებად. როდესაც ამ დასახლებას მიუახლოვდა, მან აღნიშნული აულის ასაღებად გამოყო 300 ფეხოსანი და 200 კაზაკი, პოდპოლკოვნიკ კოხის სარდლობით. მართალია კოხმა გადაწვა ეს აული, მაგრამ თვითონაც დიდი ზიანი მიიღო, კერძოდ, 125 ჯარისკაცი გარდაცვლილი, ხოლო 75 დაჭრილი. 1758-1759 წლებში იგივე ჩეჩენ-აულზე თავდასხმა განახორციელა ყიზლარის კომენდანტმა ფონ ფრაუნდორფმა [ABK. Нальчик, 1974, გვ. 199].

თავის მხრივ, არც ჩეჩნები რჩებოდნენ ვალში: 1747 და 1749 წლებში მოხდა მათი თავდასხმა დასახლება შედრინსკაიაში და შელკოვსკაიაში, გაიმარცხა კრესტოვოდვიჟენსკის მონასტერი ყიზლარში. 1774 წელს გამარცხეს დასახლება ნაურსკაია (ამჟამად ჩეჩნეთის რაიონის დასახლება). ამასთან, მხოლოდ მოზდოკის კაზაკური პოლკიდან გარეკეს ათასზე მეტი ცხენი. 1779 წელს განხორციელდა თავდასხმა სატრანსპორტო ჯგუფზე დასახლება კალინოვსკაიასთან. 1786 წელს გაიტაცეს თავადი ურაკოვი, რომელიც გაუშვეს სოლიდური გამოსასყიდის გადახდის შემდეგ.

მსჯელობა. როდესაც ვსაუბრობთ ჩრდილო კავკასიაში აღნიშნული პერიოდისათვის შექმნილ მდგომარეობაზე, უნდა გავითვალისწინოთ ის თავისებურებები, რაც დამახასიათებელი და ნიშანდობლივია ამ რეგიონისთვის. ჩრდილო კავკასია თავისი მრავალრიცხოვანი ეთნოსებით და ბევრად უფრო მეტი ფეოდალური მფლობელებით არ იყო იოლი გასასეირნებელი ველი არც მეზობელი და არც ბევრად დაცილებული დიდი სახელმწიფოებისათვის. აქაური მმართველები პოლიტიკაში გამოირჩევიან როგორც დამოუკიდებელი სუბიექტები, თუნდაც მხარის საბოლოო დამორჩილებამდე. ამასთან ერთად, უნდა გავითვალისწინოთ ისიც, რომ ჩრდილო კავკასიის ფეოდალურ წარმონაქმნებს თავისი პოლიტიკის აშენება უწევდათ ერთდროულად ორი ფაქტორის გათვალისწინებით. ეს არის, უპირველეს ყოვლისა წინააღმდეგობები, დაპირისპირებები რეგიონალურ, ე.ი. კავკასიურ დონეზე, რომელიც დაკავშირებულია ცხარე ბრძოლებთან, რათა მოიპოვონ ლიდერობა, როგორც ცალკეული ხალხების ფეოდალურ წარმონაქმნებს შორის, ასევე, ერთი რომელიმე ხალხის შიდა დაპირისპირებებში (მაგ. საკმაოდ ხანგრძლივი ბრძოლა ყაბარდოელ თავადებს შორის, ან კიდევ, დაპირისპირებები ვაინახურ თემებს შორის). გარდა ამისა, მათ პოლიტიკურ პროცესებში ძლევამოსილი სახელმწიფოების ჩარევა. ამ ორი ფაქტორის არსებობა, რომლებიც მოქმედებდნენ ერთდროულად და ყოველთვის სხვადასხვა მიმართულებით, ამ რეგიონში ვითარებას უფრო რთულს და არეულს ხდიდა, რომელიც ფეთქებად საშიშ ელფერს მუდმივად ინარჩუნებდა. ამ დაპირისპირებათა ერთობლიობა, რომელიც გაურკვევლობის გორგალს ქმნიდა ნებისმიერი საკამათო საკითხის გადაწყვეტისას (პოლიტიკური, ტერიტორიული და ა.შ.) მხარეები მიჰყავდა გარდაუვალ დაპირისპირებამდე და სამხედრო შეტაკებებამდე. ამასთან, დაინტერესებულ მხარეს ყოველთვის ექმნებოდა შესაძლებლობა ადვილად მოეხდინა მოვლენების სამხედრო განვითარების პროვოცირება.

ამ სიტუაციაში ადგილობრივი ლიდერების პოლიტიკა თითქმის გარდაუვალი აუცილებლობით განაგრძობდა სვლას დაუსრულებელი ლავირებისაკენ ძლევამოსილი სახელმწიფოებისა და მეზობელთა პრეტენზიებს შორის. ის, რაც რუსეთისთვის და თურქეთისთვის წარმოადგენდა პოლიტიკურ ბრძოლას მეორეხარისხოვანი მნიშვნელობით, ადგილობრივი ხალხების შეგნებაში ეს გადაზრდილი იყო როგორც ყოველდღიური ბრძოლა საკუთარი გადარჩენისთვის. სწორედ ამიტომაც არ არის გასაკვირი ის, რომ ადგილობრივი პოლიტიკური ელიტა ცდილობდა თავისი შესაძლებლობის ფარგლებში გამოეყენებინა ძლევამოსილი სახელმწიფოების დაინტერესება თავისი ინტერესების სასარგებლოდ. ამასთან ერთად, ნებისმიერი ერთი რომელიმე პრეტენდენტის

პოზიციის გაძლიერება ზოგადკავკასიური ჰეგემონიის მოპოვებისათვის, თითქმის ავტომატურად იწვევდა იმას, რომ მისი გუშინდელი მომხრეების უმრავლესობა ადგილობრივი მფლობელების რიგებიდან მყისიერად მიმართავდნენ დახმარებისათვის და მხარდაჭერისათვის ჰეგემონიისათვის მებრძოლ სხვა პრეტენდენტს. ეს პოლიტიკა შემუშავებული იქნა წვრილმანებისგან, ჯერ კიდევ შეტაკებებიდან, ადგილობრივი ინტერესების დონეზე, როცა ფეოდალური მფლობელები თითქმის ყოველთვის ქმნიდნენ დაჯგუფებებს დაახლოებით თანაბარი შესაძლებლობებით, რაც საბოლოო ჯამში შეიძლება გამომდგარიყო შემაკავებელ ფაქტორად და შესაძლებელს გახდიდა სტატუს-კვოს შენარჩუნებას. მაგრამ მსგავს პოლიტიკას ძლევამოსილი სახელმწიფოების მიმართ უმეტესწილად იქითკენ მიჰყავდა პროცესები, რომ ჩრდილო კავკასიის ტერიტორია აღმოჩნდებოდა ხშირად სამხედრო მოქმედებების არენის როლში. ადგილობრივი მოკავშირეების ერთგულებაზე გულაცრუებული რუსეთი, თურქეთი და ირანი სულ უფრო ხშირად მოიყვანდნენ ხოლმე მოქმედებაში თავიანთ სამხედრო ძალებს ადგილობრივი ხალხების მორჩილებაში მოყვანისათვის. ამრიგად, ჩრდილო კავკასიელი მმართველების სწრფვას, რომ გამოიყენონ ერთი ძლევამოსილი ქვეყანა, იმისათვის რომ მეორე ასეთივე ქვეყნისთვის პრობლემები შექმნან, პროცესები იქითკენ მიჰყავდა, რომ ეს ძლევამოსილი ქვეყნები უფრო დიდი დაინტერესებით ერთვებოდნენ მხარის საკითხების გადაწყვეტაში. ადგილობრივი მმართველები ზოგჯერ ერთდროულად რუსეთთან, თურქეთთან და ირანთან აფორმებდნენ ქვეშევრდომობას და ამით ქმნიდნენ სიტუაციას, როდესაც ერთ-ერთი მათგანის ქმედებაზე მათ შეძლებოდათ „კანონიერ საფუძველზე“ წარედგინათ საჩივარი მეზობელი დედაქალაქის შესახებ და უპირველესად თუ გავიხსენებთ, რომ რუსების მიერ ჩრდილო კავკასია მთლიანობაში დაპყრობილი იქნა 300 წლის განმავლობაში, შეიძლება ვაღიაროთ, რომ ჩრდილო კავკასიელი მმართველების საგარეო პოლიტიკა იყო საკმაოდ ეფექტური. ამასთან ერთად, ეს პოლიტიკა, რომელიც მთლიანობაში დაფუძნებული იყო ძლევამოსილი სახელმწიფოების დაპირისპირებაზე, იყო სრულიად უპერსპექტივო ისტორიული თვალსაზრისით, რადგანაც ადრე თუ გვიან დადგებოდა ის დრო, როცა პოლიტიკური ინტრიგა უძლური აღმოჩნდებოდა სასტიკი ძალის წინაშე.

პოლიტიკის ეფექტურობა ყოველთვის არ ნიშნავს მის პერსპექტიულობას. ადგილობრივი მმართველების პოლიტიკამ მაშინ დაკარგა პერსპექტიულობა, როდესაც ადგილობრივი, რეგიონალური დაპირისპირებების მოსაგვარებლად დაიწყეს ძლევამოსილი სახელმწიფოების გამიზნულად მოხმობა - ჩართვა საქმეში. ისტორიული წყაროები ნათელს ხდიან იმ აზრს, რომ ჩრდილო კავკასიელი ლიდერების პოლიტიკა ძალზე იშვიათად ამაღლდებოდა ხოლმე ეროვნული თვითშეგნების, ან საერთო რეგიონალურ ინტერესებამდე. უფრო ხშირად მათ მართავდა პირადი და დინასტიური ინტერესები. ეს მაშინ, როცა იმჟამინდელი საზოგადოების დამოკიდებულება ამ საკითხებისადმი სრულიად განსხვავდებოდა ადგილობრივი მმართველების ინტერესებისაგან, რადგანაც ეროვნული თვითშეგნება და დამოუკიდებლობა მათთვის მთავარ ღირებულებებს წარმოადგენდა და ამ ღირებულებებისადმი თავის გაწირვა საკუთარ მოვალეობად მიაჩნდათ, რაც მრავალჯერ დაუმტკიცებიათ. ხშირად როცა ადგილობრივი მმართველები საკუთარი ინტერესებიდან გამომდინარე, პირადი შეხედულებით ქვეშევრდომობის აქტზე ხელს აწერდნენ ამა თუ იმ სახელმწიფოსთან, ეს აბსოლუტურად არ ასახავდა ამ ხელისუფალის გავლენის ქვეშ მყოფი ადამიანების აზრს ან ნებას, რასაც შედეგად მოსდევდა საბოლოოდ ასეთი მმართველის განდევნა.

სხვა საკითხია, თუ რა ფასად უჯდებოდა მთიელებს ფაქტობრივი დამოუკიდებლობის შენარჩუნება. ეს ფასი მდგომარეობდა იმაში, რომ იმ პირობებში, როცა მიმდინარეობდა განუწყვეტელი საგარეო და საშინაო ომები, გამოიკვეთა ერთი უმნიშვნელოვანესი საკითხი - ეროვნული განვითარების შენელება.

ახლა, როდესაც რუსეთის სახელმწიფომ რიგი მნიშვნელოვანი წარმატებები მოიპოვა თავის უშუალო კონკურენტთან თურქეთთან ბრძოლაში, ჩრდილო კავკასიის ხალხთა ცალკეულმა მმართველებმაც არ დააყოვნეს და დაიწყეს დელეგაციების გაგზავნა პეტერბურგში. 1742 წელს პეტერბურგში ჩავიდა ყაზარდოელ თავადთა დელეგაცია, რომელსაც ხელმძღვანელობდა მუხამედ სადიკოვი. მათი თხოვნა იყო რუსეთს დაეცვა ისინი ყირიმის ხანის თავდასხმებისაგან. პასუხად რუსეთის ხელმძღვანელობამ მათ მისცა პირობა, რომ არ მიატოვებდა და ისინი იქნებოდნენ დაცულები. ყაზარდოში გაგზავნილი იქნა რაზმი ბრიგადირ პ. კალცოვის ხელმძღვანელობით [АВІР. Ф. Кизлярские дела, Оп. 155/1. Д. 5. Л.23, 1746].

1747 წელს ყირიმს განუდგნენ თემირგოელები, აბაზიკები, ბჟედუხები, საპსიხები, უბიხები. ისინი სხვა ხალხებთან ერთად მზად იყვნენ წინააღმდეგობა გაეწიათ ხანისათვის [КРО. М. т.2. გვ.143]. იმავე წელს რუსეთის ხელმძღვანელობამ თანხმობა მისცა მიეღოთ რუსული მფარველობის ქვეშ ოსები. 1748 წელს ასტრახანის გუბერნატორმა ბრილკინმა თანხმობა მისცა „ჩეჩნებსა და გრეზენჩუკელებს“ დასახლებულიყვნენ „თავისუფალ ადგილებში“.

რუსეთის სახელმწიფოს ეს დაახლოება ჩრდილო კავკასიელებთან მიმდინარეობდა თურქეთის იმპერიის და ყირიმის ხანის გეგმების საწინააღმდეგოდ. ისინი ყველანაირი საშუალებით ცდილობდნენ (მათ შორის სამხედრო ძალითაც) ხელი შეეშალათ რუსეთისა და ჩრდილო კავკასიელი ხალხების დაახლოებისათვის. სწორედ ამ მიზანს ემსახურებოდა ის ნაბიჯები, რომლებიც გადადგა ყირიმის ხანმა. მან 12 ათასიანი არმია გაგზავნა ჩრდილო-დასავლეთ კავკასიაში. თუმცა თურქეთისა და ყირიმის ხანის ყველა მცდელობა თავის მიზანს ვერ აღწევდა.

1749-1752 წლებში პეტერბურგში ჩავიდა ოსეთის ელჩობა, რომელსაც ხელმძღვანელობდნენ ზ. ელიხანოვი და XVIII საუკუნის ოსეთის სხვა საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მოღვაწეები [АВІР.Ф. Осетинское дело. оп. 128/2 1743-1752 Д.3. л.99]. პეტერბურგში ისინი აწარმოებდნენ მოლაპარაკებებს სხვადასხვა საკითხებთან დაკავშირებით, მაგრამ ამ ელჩობის მთავარი ამოცანა იყო საკითხი ოსეთის რუსეთთან შეერთების შესახებ. მათ დადებითი პასუხი მიიღეს იმ რთულ სიტუაციაში, როცა თურქეთთან საკმაოდ დაძაბული ურთიერთობა ჰქონდათ. ელჩობა თავის მხრივ არწმუნებდა ხელმძღვანელობას, რომ ოსეთი მზად არის აუცილებლობის შემთხვევაში გამოეყვანა 30 ათასიანი არმია, იმისათვის, რომ მონაწილეობა მიეღოთ თურქეთის სულთანისა და ყირიმის ხანის წინააღმდეგ ბრძოლაში, რაც რამდენადმე გადაჭარბებული ჩანდა.

მოლაპარაკებები დასრულდა იმით, რომ ცენტრალური კავკასიის მთისწინა ველები, მდინარეების არდონის და ფიაგდონის აუზები რუსეთის მიერ აღიარებული იქნა „თავისუფალ“ მიწებად. ამ მიწებზე ოსების გადასახლებას მხარს უჭერდა რუსეთის ხელისუფლება. მიღწეულ იქნა შეთანხმება ვაჭრობის შესახებ: ოსებს უფლება ეძლეოდათ ჩასულიყვნენ ყიზლარში და ასტრახანში და გადასახადის გარეშე ეწარმოებინათ ვაჭრობა.

XVIII სკ-ის შუა ხანებისათვის რუსეთის გავლენის ქვეშ შესვლა მოისურვეს ჩრდილო კავკასიის სხვა მმართველებმაც. მაგალითად 1750-1751 წლებში რუსეთის მფარველობას ითხოვდა ტარკის შამხალი ხასბულათ ტარკოვსკი. ხოლო 1753 წელს ამასვე ითხოვდა ავარეთის მმართველი მაგომედ-მუსა-ხანი და სურხაი-ხან ყაზიყუმუხელი [Там Же. Ф. Кумикские дела. оп.1. Д.1. л.1-3, 1757].

მაგრამ ეს სრულებითაც არ ნიშნავდა იმას, რომ ჩრდილო კავკასიის ყველა მაცხოვრებელი ორიენტირებული იყო რუსეთზე. იყვნენ ისეთებიც, რომლებიც მისდევდნენ პროთურქულ ორიენტაციას, მათ რიცხვს მიეკუთნებოდნენ ადგილობრივი ისლამური სასულიერო წრეების წარმომადგენლები და ფეოდალები, რომლებიც აქტიურად იყვნენ ჩართულები თურქეთთან სავაჭრო-ეკონომიკური კავშირებით და საჭირო დროს მიმართავდნენ თურქეთს დახმარებისათვის. მაგალითად, ენდერელთა მმართველი,

რომლის რეზიდენციაც მონათვაჭრობის ცენტრს წარმოადგენდა ჩრდილო-აღმოსავლეთ კავკასიაში, ყირიმის ხანსა და თურქეთის სულთანს წერილებს უგზავნიდა თხოვნით, რათა გამოეგზავნათ მისთვის სამხედრო დახმარება, იმისათვის, რომ მას აეღო დერბენტი და ბაქო. სწორედ ასეთივე პოლიტიკას ეწეოდნენ ჩრდილო დასავლეთ კავკასიის ზოგიერთი ფეოდალებიც, რომლებიც დაკავშირებულნი იყვნენ ყირიმთან და თურქეთთან მონათვაჭრობის საქმეში. მაგრამ, ჩრდილო კავკასიაში იყვნენ ისეთი მმართველებიც, რომელთათვისაც უმთავრესი იყო დამოუკიდებელი პოლიტიკისა და ცხოვრების წარმართვა და ამისათვის ყველაფერს აკეთებდნენ, თუმცა, ეს საკითხი აღნიშნული პერიოდისათვის უმეტესწილად ურთულესად განსახორციელებელი ხდებოდა.

საყოველთაოდ ცნობილია და ამის თაობაზე უკვე აღვნიშნეთ, რომ XVIII ს-ის შუა ხანებისათვის ჩრდილო კავკასიაში ხშირად ხდებოდა ფეოდალური შიდა დაპირისპირებები. ამასთან, თითოეული დაპირისპირებული მხარე დახმარებისათვის მიმართავდა რუსეთს. მაგრამ როგორც კი კავკასიის სამხედრო ხელმძღვანელობა რომელიმე მხარეს მიაჩნებდა უპირატესობას, მეორე მხარე მაშინვე იწყებდა თურქეთის ან ყირიმის მხარდაჭერის მოპოვებას. ასე იყო ყაზარდოში, როცა წარმოიშვა დაპირისპირება კაშკატავებსა და ბაქსანების საგვარეულოთა გაერთიანებებს შორის. გაითვალისწინა რა ის გარემოება, რომ კაშკატაველთათვის მხარდაჭერა რუსების მიერ გამოიწვევდა თურქების უკმაყოფილებას, სახელმწიფო კანცლერმა ი. პ. ბესტუჟევიუმინმა მიმართა კაშკატაველთა დაჯგუფების ყაზარდოელთა მმართველებს მოთხოვნით, რათა შეეწყვიტათ ბრძოლა. რუსეთის ხელისუფლების მხრიდან ქართლ-კახეთისთვის მხარდაჭერამ და დახმარებამ გამოიწვია დაღესტნის ფეოდალური მმართველების და მთლიანად აღმოსავლეთ კავკასიის უკმაყოფილება. ისინი ცდილობდნენ დაეთესათ ხალხში უკმაყოფილება და რუსეთის წინააღმდეგ ხალხის მასების გამოსვლისათვის ორგანიზება გაეკეთებინათ. ასეთ მცდელობას ადგილი ჰქონდა 1758 წელს ჩეჩნეთსა და ინგუშეთში [ЗТОЛКС. Владикавказ. № 11, გვ.101-102].

თუმცა, ეს ყველაფერი არ ცვლიდა ურთიერთობების განვითარების დინამიკას. ამ რეგიონის ცალკეული მმართველები ცდილობდნენ რუსეთთან ურთიერთობები დაელაგებინათ და უფრო მყარი გაეხადათ. აქაც საქმე დამოკიდებული იყო მმართველის მოხერხებულობასა და დიპლომატიაზე - გბიერებაზე. ვინც ამას ახერხებდა, ის მოგებული რჩებოდა. მაგალითად, 50-80 -იან წლებში რუსულ-ოსურმა ურთიერთობებმა მრავალმხრივი მიმართულებები შეიძინა. პოლიტიკურ საკითხებთან ერთად ხდებოდა ეკონომიკური საკითხების გადაწყვეტაც. ამ თვალსაზრისით ძალზე მნიშვნელოვანი იყო ოსების რუსულ გამაგრებულ ზოლზე, საზღვრისპირა ტერიტორიაზე მთიდან გადასახლების საკითხი. ეკატერინე II ბრძანებულების (1762) თანახმად ოსებმა და ინგუშებმა მიიღეს უფლება გადასახლებულიყვნენ მთებიდან და დასახლებულიყვნენ მოზდოკისა და მეკენის მიჯნაზე, ვინაიდან ეს მიწები, მათი აზრით, მიეკუთვნება აქაურ საზღვრებს და დასახლებისათვისაც მოსახერხებელია [АВІР.Ф. Кизлярско-Моздокское дело. оп. 118. 1762-1782г.г. д.1.л.18].

1763 წელს რუსულმა ხელისუფლებამ დაიწყო ამ ბრძანებულების ცხოვრებაში გატარება: მთიელთა ჩამოსახლებამ აქტიური ხასიათი შეიძინა. მათი დასახლება ხდებოდა მოზდოკის სიახლოვეს. ერთდროულად ხორციელდებოდა მოზდოკში ციხე-სიმაგრის მშენებლობაც და გამაგრებული ზოლის კიდევ უფრო გაძლიერება. ხდებოდა მთიელთა მოზდოკური სამხედრო გუნდის ჩამოყალიბება აქ ჩამოსახლებული გაქრისტიანებული მთიელებისგან. ეს ყველაფერი იმ დიდი გეგმის შემადგენელი ნაწილი იყო. რუსეთმა კარგად იცოდა, რომ დღეს თუ ხვალ თურქეთთან სერიოზული დაპირისპირება მოუწევდა ამ რეგიონის დაუფლებისათვის და მთიელთა ჩამოსახლებაც მის პოლიტიკაში მზაკვრულ სვლად შეიძლება ჩაითვალოს, რადგანაც აქ, ბარში, შენს სიახლოვეს მყოფი ადამიანის გაკონტროლება, მით უფრო, როცა ის შენს სამსახურშია ბევრად უფრო იოლი საქმე იყო,

ვიდრე მთაში, სადაც ადამიანისთვის თავისუფალი სუნთქვა სულ სხვანაირი შეგრძნებაა და ამ საქმეში მთებიც გეხმარებიან.

1764 წლისთვის უკვე მოზდოკში დაასახლეს 200 ადამიანი, უპირველესად ოსები და ყაზარდოელები. შემდეგ წლებში მთიელ დასახლებულთა რიცხვი საკმაოდ გაიზარდა. რუსული ხელისუფლება, რომელიც მთიელთა ჩამოსახლების საქმეს დიდი ენთუზიაზმით ხვდებოდა, ეხმარებოდა ჩამოსახლებულებს ფულით და ხდებოდა მათთვის მიწის ნაკვეთების გამოყოფა.

ჩამოსახლებულთა უმეტესი ნაწილი შედგებოდა დამოკიდებული გლეხებისაგან. 1762 წლის ბრძანებულებით მათ მიართვეს „თავისუფლება“ ერთი პირობით - უნდა მიეღოთ ქრისტიანობა. ე.ი. ყველანაირი ფორმის გამოყენება ხდებოდა მთიელთა რუსეთისადმი მორჩილებაში მოყვანისათვის.

XVIII სკ-ის 60-იან წლებში რუსეთმა სამხედრო-პოლიტიკური პოზიციების გამაგრებასთან ერთად დაიწყო ჩრდილო კავკასიაში თავისი ეკონომიკური გეგმების განხორციელებისაკენ ნაბიჯების გადადგმა.

1768 წელს რუსულმა მთავრობამ მოამზადა ექსპედიცია ოსეთში, რომელსაც სათავეში ედგა სტეფანე ვანიავინი. ამ მხარის დიდი გულისყურით შესწავლის შემდეგ ექსპედიციის წევრები მივდნენ მყარ დასკვნამდე, რომ აქ საკმაოდ დიდი რაოდენობით იყო ბუნებრივი რესურსები ტყვის და ვერცხლის საბადოების სახით და ამასთანავე, აქ იყო ოქროს საბადო, რომლის რეზერვიც, მათი აზრით, საკმაოდ მნიშვნელოვანი რაოდენობით იქნებოდა განსაზღვრული. ამავე წლის ნოემბერში ექსპედიციის ხელმძღვანელმა ჩატარებული კვლევა-ძიების ანგარიში წარუდგინა თვით ეკატერინე II-ს.

დასკვნა. ამრიგად, რუსეთის დამპყრობლური პოლიტიკა ჩრდილო კავკასიაში 1740-50-იან წლებში იყო იმ გეგმის ნაწილი, რომელსაც საფუძველი ჩაეყარა ჯერ კიდევ XVI საუკუნეში. თუმცა, თუ კი იმ პერიოდისათვის მეფის რუსეთი მოქმედებდა ფრთხილად და შენიღბულად, XVIII საუკუნისათვის მისი ქმედებები ღია იყო და საომარი ურთიერთობების თანხლებით მიმდინარეობდა. ამ პროცესს თან ახლდა კავკასიის მისადგომებთან რუსული მოსახლეობის (კაზაკების) მასობრივი ჩამოსახლება, რომელსაც რუსული სახელმწიფოს ვერაგი მიზნების განხორციელებაში მნიშვნელოვანი როლი უნდა შეესრულებინა და უნდა გამხდარიყო ჩრდილო კავკასიის ხალხთა დაპყრობის საქმეში რუსეთის მთავარი დასაყრდენი.

საკვანძო სიტყვები: ჩრდილო კავკასია, რუსი დამპყრობლები, ყირიმელი ხანები, პოლიტიკური ვასალიტეტი, გადასახადი.

ლიტერატურა

1. АВК. Нальчик. (1974). С. 199.
2. АВПР. Ф. Кизлярские дела. (1746). Оп. 155/1. Д. 5. Л.23
3. КРО. М. т.2. С.143
4. АВПР.Ф. Осетинское дело. оп. 128/2 1743-1752 Д.3. л.99
5. Там Же. Ф. Кумикские дела. (1757). оп.1. Д.1. л.1-3
6. ЗТОЛКС. Владикавказ. № 11. С.101-102
7. АВПР.Ф. Кизлярско-Моздокское дело. оп. 118. 1762-1782г.г. д.1.л.18

Zaur Gumashvili, Shalva Tchkadua

Iakob Gogebashvili Telavi State University

Telavi, Georgia

zaur.gumashvili@tesau.edu.ge

rector@tesau.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.09>

Russia's Aggressive Policy in the North Caucasus during the 1740s and 1750s

Abstract

The treaty of peace concluded in Belgrade in 1739, which declared Kabardino-Balkaria a neutral barrier between Turkey and Russia, seriously complicated the foreign policy relations of the peoples of the North Caucasus. Turkey soon violated the terms of the truce and began active operations in the region, seeking to accelerate the conquest of the peoples of the North Caucasus. In the 1740s and 1750s, they launched devastating attacks on the Northwest Caucasus, thereby forcing the payment of tribute and recognition of the Adyghe's political vassalage. Accordingly, the Crimean khans began to take more active actions. The attacks of the Ottomans and the Crimean khans were accompanied by the violent spread of Islam among the mountain-dwellers. By increasing the tribute (which the Adyghe were forced to pay in captives and horses), they sought to establish their rule in other regions of the North Caucasus. According to C. Peyssonnel, the Crimean khans did everything possible to completely and utterly enslave this people.

Keywords: North Caucasus, Russian invaders, Crimean khans, political vassalage, tribute.

ყურადღების მართვის სტრატეგიები სალექციო სწავლების პროცესში: ლექციის შეჯამების სტრატეგიის ეფექტურობა

შალვა დუნდუა

საქართველოს უნივერსიტეტი

თბილისი, საქართველო

e-mail: Shalva747@gmail.com

ORCID ID 0009-0002-0939-6761

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.10>

შესავალი

სალექციო სწავლება ანუ სწავლება პირდაპირი ინსტრუქციით საუკუნეების განმავლობაში წარმოადგენს უმაღლეს განათლებაში სწავლების ერთ-ერთ ძირითად ფორმას. მიუხედავად სწავლების ინოვაციური მეთოდებისა და მოდელების ინტეგრირებისა საუნივერსიტეტო სწავლებაში, ისეთების, როგორიცაა ინტერაქტიული სწავლება, შებრუნებული საკლასო ოთახი ან პრობლემაზე დაფუძნებული სწავლა, ლექცია კვლავ ინარჩუნებს დომინანტურ პოზიციას, განსაკუთრებით საბაკალავრო საუნივერსიტეტო სწავლების პირობებში. ეს გამოწვეულია არა მხოლოდ ლექციის ლოგისტიკური ეფექტიანობით, არამედ ცოდნის სტრუქტურირებულად, მიზანმიმართულად და თანმიმდევრულად გადაცემის პედაგოგიური ეფექტით.

თანამედროვე საგანმანათლებლო და კოგნიტური ფსიქოლოგიის კვლევები ადასტურებენ, რომ ლექციის ეფექტურობა დიდწილად განისაზღვრება სტუდენტთა ყურადღების დინამიკით. ყურადღება წარმოადგენს შეზღუდულ კოგნიტურ რესურსს, რომლის ხანგრძლივი შენარჩუნება მონოტონური ინფორმაციის მიწოდების პირობებში რთულდება. კვლევების მიხედვით, ლექციის განმავლობაში სტუდენტთა ყურადღების კონცენტრაციის პიკი საშუალოდ 10–20 წუთს არ აღემატება, რის შემდეგაც იწყება კოგნიტური გადატვირთვა და ინფორმაციის ფრაგმენტული აღქმა [Bligh, 2000; Wilson & Korn, 2007]. კოგნიტური დატვირთვის თეორიის [Sweller, 1988] თანახმად, როდესაც მუშა მეხსიერება გადატვირთულია, ინფორმაციის ეფექტიანი დამუშავება და მისი გრძელვადიან მეხსიერებაში ინტეგრაცია სუსტდება. შედეგად, ლექციის სტრუქტურული ორგანიზაციისა და ყურადღების მართვის სტრატეგიების მიზანმიმართული გამოყენება კრიტიკულად მნიშვნელოვანი ხდება სწავლის ეფექტის შენარჩუნებისა და განვითარების თვალსაზრისით.

წინამდებარე კვლევის მიზანია შეფასდეს, რამდენად ეფექტურია ლექციის დასასრულს მისი შინაარსის მოკლე წერილობითი შეჯამება, როგორც ინსტრუმენტი, რომელიც ხელს უწყობს სტუდენტთა ყურადღების კონცენტრაციას, აქტიურ მოსმენასა და ცოდნის კონსოლიდაციას. რეფლექსიური შეჯამება საშუალებას აძლევს სტუდენტებს არა მხოლოდ ჩამოაყალიბონ მიღებული ინფორმაცია, არამედ გააანალიზონ და გადმოსცენ

ლექციის ძირითადი იდეები საკუთარი სიტყვებით, რაც აუმჯობესებს მოსმენილის გაგებას, ამცირებს ზედმეტ კოგნიტურ დატვირთვას და აძლიერებს შემსწავლელთა მეტაკოგნიტიურ ჩართულობას.

ლექციის შეჯამება, როგორც ყურადღების მართვის სტრატეგია, წარმოადგენს ინფორმაციის აქტიური კონსოლიდაციის პროცესს. ამ პროცესში სტუდენტი არა მხოლოდ იმეორებს მიღებულ მასალას, არამედ ახდენს არსებითი იდეების იდენტიფიკაციას, კონცეპტუალურ სტრუქტურირებას, მნიშვნელობების ინტერპრეტაციას და მეტაკოგნიტურ შეფასებას. შედეგად, რეფლექსიური შეფასება ერთგვარად აერთიანებს სწავლის კოგნიტურ, მეტაკოგნიტურ და მოტივაციურ ასპექტებს, რაც ბუნებრივად ზრდის ლექციის ეფექტურობას.

2. ლიტერატურის მიმოხილვა

2.1. ყურადღება და კოგნიტური დატვირთვა

სალექციო სწავლების ეფექტურობის ერთ-ერთი ცენტრალური პრობლემა უკავშირდება სტუდენტთა ყურადღების მდგრადობასა და ინფორმაციის დამუშავების ხარისხს. კოგნიტური დატვირთვის თეორია [Sweller, 1988] ამ პრობლემას ხსნის მუშა მეხსიერების შეზღუდული რესურსით: ადამიანის ინფორმაციის გადამუშავების კოგნიტური სისტემა (მუშა მეხსიერება) ერთდროულად მხოლოდ მცირე რაოდენობის ინფორმაციის დამუშავებას ახერხებს. როდესაც სასწავლო მასალა მიწოდებულია უწყვეტი, ინტენსიური მონოლოგის ფორმით, იზრდება ე.წ. გარედან ინიცირებული დატვირთვა (extraneous load), რაც ამცირებს ღრმა დამუშავების შესაძლებლობას და ზრდის ყურადღების გაფანტვის რისკს. შესაბამისად, ყურადღების პრობლემა არა მხოლოდ მოტივაციური, არამედ სტრუქტურულ-კოგნიტური ხასიათის პრობლემაა.

მულტიმედიაური სწავლის კოგნიტური თეორია [Mayer, 2009] ამ ლოგიკას ავითარებს და სწავლას განიხილავს, როგორც აქტიურ კონსტრუქციულ პროცესს, რომელიც მოიცავს ინფორმაციის შერჩევას, ორგანიზებასა და ინტეგრაციას შემსწავლელი სუბიექტის წინარე ცოდნასთან. სწავლა ხდება ეფექტური მაშინ, როდესაც სტუდენტი არა მხოლოდ იღებს მიწოდებულ ინფორმაციას, არამედ მონაწილეობს მის სტრუქტურირებაში. აღნიშნული პერსპექტივიდან, ყურადღება განიხილება არა როგორც პასიური ფოკუსი, არამედ როგორც აქტიური კოგნიტური ჩართულობა. შესაბამისად, ნებისმიერი პედაგოგიური სტრატეგია, რომელიც აძლიერებს ინფორმაციის ორგანიზებასა და ინტეგრაციას, ხელს უწყობს როგორც კოგნიტური დატვირთვის ოპტიმიზაციას, ისე ღრმა სწავლის პროცესს.

2.2. აქტიური მოსმენა და რეფლექსიური შეჯამება

აქტიური სწავლების კვლევები სისტემატიურად ადასტურებენ, რომ სტუდენტთა ჩართულობა მნიშვნელოვნად ზრდის აკადემიურ მიღწევებს. Prince-ი (2004) მიუთითებს, რომ აქტიური სწავლა აძლიერებს როგორც გაგების სიღრმეს, ისე ინფორმაციის გრძელვადიან შენარჩუნებას. მეტაანალიზური კვლევები [Freeman et al., 2014] აჩვენებს, რომ აქტიური სწავლების პირობებში სტუდენტთა აკადემიური შედეგები მნიშვნელოვნად აღემატება ტრადიციული ლექციური სწავლების მაჩვენებლებს.

ამ კონტექსტში განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა მოკლე წერით ან რეფლექსიურ აქტივობებს, როგორიცაა ერთწუთიანი ჩანაწერი ან რეფლექსური წერა. Angelo და Cross-ი (1993) აღნიშნავენ, რომ მსგავსი აქტივობები მოქმედებენ როგორც ეფექტური ფორმატული ინსტრუმენტები, რადგან ისინი: (ა) ამყარებენ ყურადღების კონცენტრაციას;

(ბ) ააქტიურებენ მეტაკოგნიტურ პროცესებს; (გ) უზრუნველყოფენ ლექტორისათვის მყისიერ უკუკავშირის სტუდენტთა გაგების ხარისხის შესახებ.

რეფლექსიური შეჯამება ამ ლოგიკაში განიხილება როგორც აქტიური მოსმენის სტრუქტურირებული ფორმა. იგი აიძულებს სტუდენტს გაარჩიოს არსებითი და მეორეხარისხოვანი ინფორმაცია, ჩამოაყალიბოს ძირითადი იდეები საკუთარი სიტყვებით და გააცნობიეროს საკუთარი გაგების დონე. ამგვარად, შეჯამება წარმოადგენს არა მხოლოდ შემაჯამებელ აქტივობას, არამედ მეტაკოგნიტური რეგულაციის ინსტრუმენტს, რომელიც აძლიერებს ყურადღებასა და ჩართულობას სალექციო პროცესში.

2.3. მოტივაცია და შეფასება

სწავლების პროცესში ჩართულობა მნიშვნელოვნად განისაზღვრება მოტივაციური ფაქტორებით. თვითდეტერმინაციის თეორია (Self-Determination Theory, Deci & Ryan, 2000) განასხვავებს შინაგან და გარეგან მოტივაციას და მიუთითებს, რომ მოტივაციის ხარისხი დამოკიდებულია ავტონომიის, კომპეტენტურობისა და მიკუთვნებულობის განცდაზე. დაბალი რისკის მქონე მოტივაციური სტიმულები — მაგალითად, მცირე ბონუს ქულა — შეიძლება საგრძნობლად აძლიერებდეს ჩართულობას იმ შემთხვევაში, თუ ის არ ქმნის სტრესის ან ზედმეტი კონკურენციის გარემოს. ასეთ პირობებში გარე სტიმული ფუნქციონირებს არა როგორც კონტროლის მექანიზმი, არამედ როგორც პასუხისმგებლობისა და კომპეტენტურობის განმამტკიცებელი ფაქტორი.

ფორმატიული შეფასების თეორია [Black & William, 1998] ხაზს უსვამს, რომ სწავლების პროცესში რეგულარული, კონსტრუქციული უკუკავშირი მნიშვნელოვნად აუმჯობესებს სწავლის შედეგებს. ფორმატიული შეფასება არა მხოლოდ აფასებს, არამედ ასწავლის; იგი ქმნის სწავლების ისეთ ციკლს, რომელის ფარგლებშიც სტუდენტი იღებს ინფორმაციას საკუთარი პროგრესის შესახებ და შეუძლია მიმდინარე სწავლის პროცესის კორექტირება. როდესაც რეფლექსიური შეჯამება ინტეგრირებულია ფორმატიული უკუკავშირის სისტემაში, იგი აძლიერებს როგორც მეტაკოგნიტურ ჩართულობას, ისე ცოდნის სიმყარესა და მდგრადობას.

წარმოდგენილი კვლევები და თეორიები ქმნის ერთიან თეორიულ საფუძველს, რომლის მიხედვით სალექციო გარემოში ყურადღების მართვა მოითხოვს კოგნიტური დატვირთვის ოპტიმიზაციას, ინფორმაციის აქტიური დამუშავების სტრუქტურირებას, მოტივაციური მხარდაჭერის უზრუნველყოფასა და ფორმატიული უკუკავშირის სისტემატურ ინტეგრაციას სწავლების პროცესში. სწორედ ამ მრავალგანზომილებიან ჩარჩოში განიხილება რეფლექსიური შეჯამება, როგორც სტრატეგია, რომელიც აერთიანებს კოგნიტურ, მეტაკოგნიტურ და მოტივაციურ მექანიზმებს და ქმნის საფუძველს სტუდენტთა მდგრადი ჩართულობისა და აკადემიური წარმატებისათვის.

ზემოაღნიშნული თეორიული და ემპირიული საფუძვლების გათვალისწინებით, კვლევა მიზნად ისახავს პასუხი გაცეს შემდეგ კითხვებს:

RQ1. ზრდის თუ არა რეფლექსიური შეჯამება სტუდენტთა ყურადღებას სალექციო გარემოში?

RQ2. ზრდის თუ არა რეფლექსიური შეჯამება სტუდენტთა მეტაკოგნიტურ ჩართულობას ლექციის პროცესში?

RQ3. რამდენად აძლიერებს (შუამავლობს) მეტაკოგნიტური ჩართულობა რეფლექსიური შეჯამების გავლენას აკადემიურ მიღწევებზე?

RQ4. აძლიერებს თუ არა ბონუს ქულა რეფლექსიური შეჯამების ეფექტს მეტაკოგნიტურ ჩართულობასა და აკადემიურ მიღწევებთან მიმართებაში?

3. კვლევის თეორიული ჩარჩო და კონცეპტუალური მოდელი

წინამდებარე კვლევის თეორიული ჩარჩო ეფუძნება ოთხ ურთიერთდაკავშირებულ კონცეფციას; ესენია: კოგნიტური დატვირთვის თეორია (Sweller, 1988), მულტიმედიური სწავლის კოგნიტური თეორია [Mayer, 2009], თვითდეტერმინაციის თეორია [Deci & Ryan, 2000] და ფორმატიული შეფასების კონცეფცია [Black & Wiliam, 1998]. აღნიშნული თეორიები ინტეგრირებულად ასახავს, თუ როგორ შეიძლება ლექციის ბოლოს შესრულებული რეფლექსიური შეჯამება იქცეს სტუდენტთა ყურადღების რეგულაციის ეფექტურ მექანიზმად, შინაარსის სტრუქტურირების, მოტივაციური ჩართულობისა და სწავლების ფორმატიული მხარდაჭერისათვის.

კვლევის კონცეპტუალური მოდელი ასახავს რეფლექსიური შეჯამების ისეთ მექანიზმს, რომელიც წარმოდგენილია შემდეგი ცვლადებით:

- **დამოუკიდებელი ცვლადი:** რეფლექსიური შეჯამება
- **მედიატორი:** მეტაკოგნიტური ჩართულობა
- **მოდერატორი:** ბონუს სტიმული
- **კოვარიაცია:** კოგნიტური დატვირთვა
- **დამოკიდებული ცვლადი:** აკადემიური მიღწევა

წინამდებარე კვლევის კონცეპტუალური მოდელი ასახავს რეფლექსიური შეჯამების გავლენის მექანიზმს აკადემიურ მიღწევებზე და აერთიანებს მიზეზობრივ, მედიაციურ და მოდერატორულ კომპონენტებს. მოდელი ეფუძნება იმ თეორიულ დაშვებას, რომ ლექციის პროცესში რეფლექსიური შეჯამება არ მოქმედებს უშუალოდ და მექანიკურად, არამედ ახდენს გავლენას შუალედური კოგნიტური და მოტივაციური პროცესების მეშვეობით.

4. მეთოდოლოგია

კვლევის მეთოდოლოგიური ჩარჩო აგებულია კვაზიექსპერიმენტული დიზაინის საფუძველზე, რომელიც საშუალებას იძლევა შეფასდეს პედაგოგიური ინტერვენციის ეფექტი რეალურ საგანმანათლებლო გარემოში, ბუნებრივი სასწავლო პირობების შენარჩუნებით.

კვლევის დიზაინი

კვლევაში გამოყენებულ იქნა ოთხი დამოუკიდებელი ჯგუფის კვაზიექსპერიმენტული დიზაინი. ასეთი სტრუქტურა უზრუნველყოფს ინტერვენციის განსხვავებული მოტივაციური კონფიგურაციების შედარებით ანალიზს და ზრდის შიდა ვალიდობის დონეს.

ჯგუფები A და B მუშაობდნენ რეფლექსიური შეჯამების სტრატეგიის პირობებში, სადაც სტუდენტები ასრულებდნენ შეჯამებებს და იღებდნენ ფორმატულ უკუკავშირს, თუმცა აღნიშნული აქტივობა არ იყო ქულებით სტიმულირებული. ეს კონფიგურაცია საშუალებას იძლეოდა შეფასებულიყო სტრატეგიის „ინტერნალური“ ეფექტი, ანუ მისი გავლენა დამატებითი გარე მოტივაციის გარეშე.

ჯგუფები C და D ასევე იყენებდნენ რეფლექსიურ შეჯამებას, თუმცა ამ შემთხვევაში აქტივობა იყო მოტივირებული მცირე ბონუს-ქულით. აღნიშნული დიზაინი ქმნიდა პირობებს მოდერატორული ეფექტის შესაფასებლად, კერძოდ, მას უნდა განესაზღვრა,

ამლიერებდა თუ არა ქულობრივი სტიმული მეტაკოგნიტურ ჩართულობასა და აკადემიურ შედეგებს.

მონაწილეები

კვლევაში მონაწილეობდა ბაკალავრიატის 121 სტუდენტი. მონაწილეები იყვნენ ერთსა და იმავე საგანმანათლებლო პროგრამაში ჩართული სტუდენტები, რაც უზრუნველყოფდა აკადემიური მომზადების შედარებით ჰომოგენურობას. ჯგუფები ჩამოყალიბდა არსებული სასწავლო ნაკადების მიხედვით და გამოირჩეოდა მსგავსებით აკადემიური წინარე მიღწევებისა და დემოგრაფიული მახასიათებლების თვალსაზრისით.

მონაწილეთა ეს რაოდენობა უზრუნველყოფდა საკმარის სტატისტიკურ საფუძველს ჯგუფთაშორისი განსხვავებებისა და მედიაციური ეფექტების გამოსავლენად.

კვლევის ინსტრუმენტები

კვლევის მიზნებიდან გამომდინარე გამოყენებულ იქნა მრავალგანზომილებიანი ინსტრუმენტული სისტემა, რომელიც აერთიანებდა ქცევით, მეტაკოგნიტურ და აკადემიურ მაჩვენებლებს.

ყურადღების გამომხატველი ქცევის ინდექსი წარმოადგენდა სტრუქტურირებული დაკვირვების პროტოკოლს, რომლის მეშვეობით ფიქსირდებოდა სტუდენტთა ქცევითი ჩართულობა სალექციო პროცესში (ფოკუსის შენარჩუნება, აქტიური მონაწილეობა, დისტრაქციული ქცევის სიხშირე). აღნიშნული ინსტრუმენტი უზრუნველყოფდა ობიექტურ ქცევით ინდიკატორებს, რომლებიც ავსებდა თვითშეფასების მონაცემებს.

მეტაკოგნიტური ჩართულობის ინდექსი იყო თვითშეფასებაზე დაფუძნებული ინსტრუმენტი, რომელიც ზომავდა სტუდენტთა თვითმონიტორინგის, გააზრებული დაგეგმვისა და რეფლექსიური დამუშავების დონეს. ეს ინდექსი წარმოადგენდა კვლევის მედიატორულ ცვლადს და ასახავდა ინტერვენციის შიდა კოგნიტურ მექანიზმს.

შეჯამების ხარისხის ანალიტიკური რუბრიკა მოიცავდა ოთხდონიანი ანალიტიკური შეფასების სისტემას, რომელიც განსაზღვრავდა სტუდენტთა შეჯამებების ხარისხს ისეთი კრიტერიუმების მიხედვით, როგორიცაა კონცეპტუალური სიზუსტე, იდეების სტრუქტურირება, ანალიტიკური სიღრმე და ინტეგრაცია. აღნიშნული რუბრიკა უზრუნველყოფდა ინტერვენციის განხორციელების ხარისხის კონტროლს.

აკადემიური მიღწევა ოპერაციონალიზებული იყო სალექციო ტესტების ქულებით, რაც ასახავდა შინაარსობრივი ცოდნისა და ანალიტიკური უნარების ინტეგრირებულ დონეს.

მონაცემთა ანალიზი და მეთოდოლოგიური ინტეგრაცია

მონაცემთა ანალიზი განხორციელდა ეტაპობრივად და ემყარებოდა როგორც აღწერით, ისე ინფერენციულ სტატისტიკას.

კვლევის მეთოდოლოგიური არქიტექტურა აერთიანებს ექსპერიმენტულ ლოგიკას, პროცესზე ორიენტირებულ გაზომვებს და მრავალდონიან სტატისტიკურ ანალიზს. კვაზიექსპერიმენტული დიზაინი საშუალებას იძლევა რეფლექსიური შეჯამება შეფასდეს რეალურ სასწავლო გარემოში; მრავალინსტრუმენტული გაზომვა უზრუნველყოფს კოგნიტური, ქცევითი და აკადემიური კომპონენტების ინტეგრირებულ ანალიზს; ხოლო მედიაციური და მოდერატორული მოდელირება ქმნის საფუძველს პროცესული მექანიზმების მეცნიერული დადასტურებისათვის.

ამგვარად, კვლევის მეთოდოლოგია სრულად შეესაბამება მის თეორიულ ჩარჩოს და უზრუნველყოფს რეფლექსიური შეჯამების, როგორც ყურადღების მართვისა და აკადემიური ეფექტიანობის სტრატეგიის სიღრმისეულ და სისტემურ შეფასებას.

5. შედეგები

მონაცემთა ანალიზმა ცხადყო, რომ რეფლექსიური შეჯამების გამოყენება, განსაკუთრებით ბონუს-ქულით გაძლიერებულ პირობებში, არსებით გავლენას ახდენს სტუდენტთა ყურადღების გამომხატველ ქცევასა და მეტაკოგნიტურ ჩართულობაზე.

ყურადღების გამომხატველი ქცევის ანალიზმა აჩვენა, რომ ბონუს-შეჯამების ჯგუფებში (C: $M = 8.1$; D: $M = 8.0$) ქცევითი ყურადღების საშუალო მაჩვენებლები მნიშვნელოვნად აღემატებოდა იმ ჯგუფებს, სადაც შეჯამება არ იყო ქულობრივად მოტივირებული (A: $M = 6.8$; B: $M = 6.9$). აღნიშნული განსხვავება მიუთითებს, რომ მოტივაციური კონტექსტი არა მხოლოდ ზრდის აქტივობის შესრულების სიხშირეს, არამედ გავლენას ახდენს ყურადღების მდგრადობასა და სალექციო პროცესში ქცევით ჩართულობაზე.

მეტაკოგნიტური ჩართულობის ანალიზმა ასევე აჩვენა მსგავსი ტენდენცია: ბონუს ჯგუფებში სტუდენტთა მეტაკოგნიტური ჩართულობა მნიშვნელოვნად მაღალი იყო (C: $M = 7.8$; D: $M = 7.7$), ვიდრე ნიშნით შეფასების გარეშე ჯგუფებში. როგორც ჩანს, რეფლექსიური შეჯამების გავლენა აკადემიურ მიღწევებზე ხორციელდება მეტაკოგნიტური ჩართულობის მეშვეობით, რაც ადასტურებს მედიაციური მექანიზმის არსებობას.

შეჯამების ხარისხის რუბრიკისა და აკადემიური მიღწევების მაჩვენებლებმა ცხადყო, რომ რეფლექსიური შეჯამება ბონუს ქულით განმტკიცებულ ჯგუფები საშუალოდ 8–10%-ით აღემატებოდა შეფასების ნიშნის გარეშე ოპერირებად ჯგუფებს. აღნიშნული მონაცემები აჩვენებს, რომ ინტერვენციის ეფექტი არ არის მხოლოდ სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი, არამედ იგი პედაგოგიურადაც ღირებულია.

საერთო ჯამში, შედეგები აჩვენებს, რომ რეფლექსიური შეჯამება, განსაკუთრებით მოტივაციურად გაძლიერებულ პირობებში, ზრდის როგორც ქცევით ყურადღებას, ისე მეტაკოგნიტურ ჩართულობას და საბოლოოდ კი აკადემიურ მიღწევას.

6. განხილვა

კვლევის შედეგები ადასტურებს, რომ რეფლექსიური შეჯამება წარმოადგენს ეფექტურ სტრატეგიას სალექციო გარემოში სტუდენტთა ყურადღებისა და ჩართულობის მართვისათვის. მიღებული მონაცემები მიუთითებს, რომ შეჯამების რეგულარული გამოყენება ზრდის ყურადღების გამომხატველ ქცევას, აძლიერებს მეტაკოგნიტურ ჩართულობას და დადებითად აისახება აკადემიურ შედეგებზე.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რომ ეფექტი უფრო მკვეთრად გამოვლინდა ბონუს-სტიმულით გაძლიერებულ ჯგუფებში. ეს მიგნება ემპირიულად ადასტურებს თვითდეტერმინაციის თეორიის პრინციპებს [Deci & Ryan, 2000], რომლის მიხედვით მოტივაციური მხარდაჭერა, თუნდაც მცირე ფორმით, ზრდის პასუხისმგებლობის განცდასა და აქტიურ ჩართულობას. ბონუს-ქულა ამ შემთხვევაში არ მოქმედებდა როგორც მხოლოდ გარე კონტროლის ინსტრუმენტი; იგი, როგორც ჩანს, აძლიერებდა სტუდენტთა ავტონომიურობისა და კომპეტენტურობის განცდას სწავლის პროცესში.

კოგნიტური დატვირთვის თეორიის პერსპექტივიდან [Sweller, 1988], გამომდინარე შედეგები მიუთითებს, რომ რეფლექსიური შეჯამება ამცირებს ინფორმაციით ზედმეტ

დატვირთვას და ხელს უწყობს სასწავლო მასალის ორგანიზებულ დამუშავებას. შეჯამების პროცესი აიძულებს სტუდენტს მოახდინოს შინაარსობრივი პრიორიტეტების დადგენა და ინფორმაციის სტრუქტურირება, რაც ზრდის გენერაციულ კოგნიტურ დატვირთვას (germane cognitive load).

მულტიმედიაური სწავლის კოგნიტური თეორიის [Mayer, 2009] კონტექსტში მიღებული შედეგები ადასტურებს, რომ აქტიური კონსტრუქციული დამუშავება — ინფორმაციის შერჩევა, ორგანიზება და ინტეგრაცია — წარმოადგენს აკადემიური წარმატების მნიშვნელოვან წინაპირობას. რეფლექსიური შეჯამება სწორედ ამ პროცესებს ააქტიურებს, რაც მეტაკოგნიტური ჩართულობის ზრდაში აისახა.

ფორმატიული შეფასების პერსპექტივიდან [Black & Wiliam, 1998], შეჯამების სტრატეგია ფუნქციონირებს როგორც მუდმივი დიაგნოსტიკური ინსტრუმენტი, რომელიც უზრუნველყოფს უკუკავშირს და სწავლების პროცესის კორექტირების შესაძლებლობას. აღნიშნული მექანიზმი ზრდის სტუდენტთა ჩართულობას და ხელს უწყობს ცოდნის მდგრადობას.

ამრიგად, მიღებული შედეგები აჩვენებს, რომ რეფლექსიური შეჯამება არ არის მხოლოდ დამატებითი აქტივობა სალექციო პროცესში; იგი წარმოადგენს სტრუქტურულ პედაგოგიურ მექანიზმს, რომელიც აერთიანებს კოგნიტურ რეგულაციას, მეტაკოგნიტურ აქტივაციას, მოტივაციურ გაძლიერებასა და ფორმატიულ უკუკავშირს. სწორედ ამ ინტეგრირებული მექანიზმის მეშვეობით ხდება სტუდენტის ტრანსფორმაცია პასიური მსმენელიდან აქტიურ, თვითრეგულირებად შემსწავლელად.

7. შეზღუდვები და მომავალი კვლევები

კვლევის მთავარი შეზღუდვა უკავშირდება მის კონტექსტსა და დიზაინს. კვლევა განხორციელდა ერთი უნივერსიტეტის ფარგლებში კვაზიექსპერიმენტული მიდგომის გამოყენებით. ამ მიდგომას, მიუხედავად კონტროლის სიმკაცრისა, აქვს ბუნებრივად შეზღუდული განზოგადების პოტენციალი: შედეგები შესაძლოა არ იყოს სრულად ტრანსფერული, სხვა სასწავლო კონტექსტში, დისციპლინაში ან კულტურულ გარემოში.

ასევე საინტერესო იქნებოდა იმის გარკვევა თუ რამდენად მდგრადია რეფლექსიური შეჯამების ეფექტი დროთა განმავლობაში და რამდენად პოზიტიურად აისახება ამ უნარის განვითარება ზოგადად აკადემიურ განვითარებაზე. გარდა ამისა, მომავალმა კვლევებმა სასურველია განიხილონ სხვა ფსიქოლოგიური მედიატორული და მოდერატორული ცვლადები, როგორიცაა თვითეფექტიანობა, ემოციური რეგულაცია, სტრესის კონტროლი და სხვა, რათა ნათლად იქნეს გამოყოფილი ქცევითი, კოგნიტური და მოტივაციური მექანიზმების სპეციფიკური როლი სწავლის პროცესში.

8. დასკვნა

კვლევის შედეგად, რეფლექსიური შეჯამება გამოიკვეთა როგორც ეფექტური, ადაპტირებადი და პრაქტიკულად გამოყენებადი სტრატეგია სალექციო სწავლების პროცესში. იგი აძლიერებს სტუდენტთა ყურადღების კონცენტრაციას, ზრდის მეტაკოგნიტურ ჩართულობას და აუმჯობესებს აკადემიურ მიღწევებს.

შეჯამების სტრატეგია მარტივად ინტეგრირებადია სალექციო პროცესში, არ საჭიროებს კომპლექსურ ტექნოლოგიურ რესურსებს და ეფექტურად განაპირობებს სტუდენტთა აქტიურ მონაწილეობას სასწავლო პროცესში. რეფლექსიური შეჯამება

წარმოადგენს ისეთ ინტერვენციას, რომელიც აძლიერებს ლექციის ხარისხსა და ქმნის მეთოდურად და სისტემურად გამართული სწავლების სტრატეგიის საფუძველს.

კვლევის შედეგები მიუთითებს იმაზე, რომ შეჯამების სტრატეგია შეიძლება მივიჩნიოთ მნიშვნელოვან პედაგოგიურ ინსტრუმენტად, რომელიც შეესაბამება თანამედროვე სწავლების, აქტიური ჩართულობისა და ფორმატიული შეფასების პრინციპებს. იგი აერთიანებს თეორიულ ცოდნას პრაქტიკულ შედეგებთან და იძლევა მყარ სასწავლო-აკადემიურ ეფექტს.

საკვანძო სიტყვები: ყურადღების მართვა, ინსტრუქციები, აქტიური მოსმენა, რეფლექსური შეჯამება, ფორმატიული შეფასება, კოგნიტური დატვირთვის თეორია

ლიტერატურა:

Angelo, T. A., & Cross, K. P. (1993). *Classroom Assessment Techniques: A Handbook for College Teachers*. Jossey-Bass.

Black, P., & Wiliam, D. (1998). Assessment and classroom learning. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*, 5(1), 7–74.

Bligh, D. (2000). *What's the Use of Lectures?* Jossey-Bass.

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227–268.

Freeman, S., Eddy, S. L., McDonough, M., Smith, M. K., Okoroafor, N., Jordt, H., & Wenderoth, M. P. (2014). Active learning increases student performance in science, engineering, and mathematics. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 111(23), 8410–8415. <https://doi.org/10.1073/pnas.1319030111>

Mayer, R. E. (2009). *Multimedia Learning* (2nd ed.). Cambridge University Press.

Prince, M. (2004). Does active learning work? A review of the research. *Journal of Engineering Education*, 93(3), 223–231. <https://doi.org/10.1002/j.2168-9830.2004.tb00809.x>

Sweller, J. (1988). Cognitive load during problem solving: Effects on learning. *Cognitive Science*, 12(2), 257–285. https://doi.org/10.1207/s15516709cog1202_4

Wilson, K., & Korn, J. H. (2007). Attention during lectures: Beyond ten minutes. *Teaching of Psychology*, 34(2), 85–89. <https://doi.org/10.1080/00986280701291291>

Shalva Dundua

Georgian University

Tbilisi, Georgia

e-mail: Shalva747@gmail.com

ORCID ID 0009-0002-0939-6761

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.10>

Attention Management Strategies in Lecture – Based Instruction: The Effectiveness of the Lecture Summary Strategies

Abstract

Lecture-based, direct instruction remains one of the most widely used teaching formats in higher education; however, its effectiveness largely depends on students' ability to sustain attention throughout the lecture. Empirical research demonstrates that attention decline during lectures negatively affects comprehension, memory consolidation, and learning outcomes. The purpose of this study is to examine the effectiveness of the lecture summary strategy as a means of managing student attention and promoting active listening in lecture-based instruction.

The study employed a quasi-experimental design involving four university student groups. In all groups, students completed a brief written summary at the end of each lecture during the reflection phase. In two groups, summaries were accompanied by qualitative feedback without grading, whereas in the remaining two groups, students received bonus points. Data was collected using a classroom observation scale, an analytic rubric for lecture summaries, and a student self-assessment questionnaire.

The results indicate that students in the bonus-point condition demonstrated significantly higher levels of sustained attention, active listening, and learning quality. The findings suggest that the lecture summary strategy is particularly effective when combined with low-stakes motivational assessment and represents a practical, easily integrated tool for enhancing the quality of lecture-based instruction in higher education.

Keywords: attention management, direct instruction, active listening, reflective summary, formative assessment, cognitive load theory.

იგავური ენის ასპექტები ჯემალ ქარჩხაძის ნაწარმოებში „ოსტატი“

ბელა დურგლიშვილი

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ქუთაისი, საქართველო

E-mail: beladurglishvili@gmail.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.11>

იგავურობა სინათლისა და ბუნდოვანების სინთეზის გამო ყოველთვის აღძრავს უამრავ ფიქრსა და შეკითხვას, მას თავისი ლოკალური და ამავე დროს განზოგადებული იდეურობა გააჩნია. მთავარი კი, რაც იგავურობის კონტექსტებში უნდა მოვიძიოთ, მარადიული სიბრძნეა, რომელსაც იგავთმეტყველების ოსტატები გვამცნობენ. თუ გავითვალისწინებთ, რომ სამყარო ტექსტია, ხოლო ყოველი ადამიანი გარკვეული სახის ტექსტი, მაშინ შეიძლება ვთქვათ, რომ თანამედროვე სამყარო იგავის განსახიერებაა, ხოლო ადამიანი თავად იგავი.

იგავის ავტორები პერსონაჟებს მუდმივ ხასიათს ანიჭებენ, რადგან, მათი აზრით, იგავში უმთავრესი სწორედ მორალიზაცია, „კეთილი“ და „ბოროტი“ საწყისის დანახვაა. მითის მსგავსად იგავის მხატვრული ტრანსფორმაციის უმაღლესი საფეხური ლიტერატურულ ტექსტში იკითხება. სწორედ მასში გამოისახება თანამედროვე მაღალმხატვრული აზროვნების ფილოსოფიური საფუძველი: ხილული სამყაროს მიღმა აბსოლუტური იდეის არსებობა. პირველითაგანვე ხომ იყო იგავი. ამ ქვეყნად ყოველივე იგავით შეიქმნა, რაც კი შეიქმნა. იგავი წინ უსწრებდა ადამიანის ყოფნას. იგავი იყო უპირველესი განზრახვა ღმერთკაცისა და ხელოვნებისა. და როცა ყოველივე არარად დარჩება, დარჩება, ალბათ, იგავი.

იგავის გაცოცხლებით პროფანული ქრონოლოგიური დროიდან გავდივართ და თვისებრივად განსხვავებულ დროში შევდივართ. ანუ იგავის ნებისმიერი ინტერპრეტაცია, რომელიც პირველი საუკუნის ჰაერით არ სუნთქავს, არ შეიძლება იყოს მართებული [ალი-სონი 2008: 12] ყველა წმინდა მამა ერთხმად აღიარებს იგავის სასიკეთო ძალასა და გავლენას: „იგავი არს სიტყუაი სარგებლისაი, რომლისა ძალი დაფარულ არნ, რომელი–იგი სახმარი იყოს და კეთილ ესრეთ, ცხადად გულისხმისაყოფად“ (იოანე ოქროპირი). წმინდა იოანე პეტრიწის თქმით, „დიდად სარგებელ არიან იგავნი ჩუენდა, რაითა მათ მიერ შეუძლოთ წინა – აღდგომად მათდა, რომელნი–იგი ხელოვნებითა სოფლისაითა გუეტყოდიან“ [კეკელიძე 1976 : 48].

იგავი შედარება–შეპირისპირების ნაირგვარ საშუალებას იძლევა, მონდომებულ მსმენელსა და მკითხველში ცნობისწადილს აღძრავს და ძიებისაკენ უბიძგებს. ანალიტიკური წვდომის სურვილსა და უნარს უღვიძებს იგავის მსმენელს და შემეცნების ახალ საფეხურზე აჰყავს იგი. უფლისმიერი იგავის გასაოცარი თვისება ხაზგასმულია: გონიერს მიზანსწრაფულობით აღავსებს, უზენაესი სიბრძნის გზებზე დააყენებს და აპოვინებს კიდეც მას. მაგრამ უგუნურისა და უღირსისა–

თვის ეს სიბრძნე იგავური საფარველით თითქოს საგანგებოდ ინიღბება და ხელშეუხებელი რჩება. იგავის გულისხმიერ მკითხველს თავისი გულმოდგინების წილ ეწვევა ღვთიური მადლი და წყალობა, უგულისხმო კი საკუთარი უდებებისა და უგულისყურობის გამო, მართლაც რომ ღვთიურ სასჯელს დაიტეხს თავზე და საზარელ სულიერ სიბრმავეს იმკის: „ხოლო იგი ეტყოდა მათ (მოწაფეთ): თქვენდა მოცემულ არს ცნობად საიდუმლო იგი სასუფეველსა ღმრთისაი, ხოლო გარეშეთა მათ – ყოველივე იგავით სიტყვად. რაითა ხედვით ხედვიდენ და არა იხილონ და სმენით ესმოდის და ვერ გულისხმა–ყონ, ნუუკუე მოიქცენ და მიეტეოს მათ ცოდვაი მათი“ [მარკოზი 4, 11–12; მათე 13, 14–15, იოანე 12, 40, ესაია 6, 9–10]. როგორც მოცემული ფრაგმენტიდან ირკვევა, მაცხოვარი განსაკუთრებულ დატვირთვას ანიჭებს იგავს, როგორც ადამიანის ღვთის სასუფეველთან დასახლოვებელ გზას სულიერ ხილვისა და გულისხმისყოფის მეშვეობით. ამ შესანიშნავი ორკეცი (მრჩობლი) თვისებით სახარების იგავი ცეცხლსა და ღრუბლის სვეტს ემსგავსება, რომელთაგან პირველით ღმერთი ეგვიპტიდან გამოსულ ისრაელიანებს უნათებდა სავალს, მეორით კი მდევარ ეგვიპტელთ უბნელებდა გზას. მართლაც, თეოლოგიური შეხედულებით, იგავი ცეცხლის სვეტივით მიუძღვის ღვთის სიტყვის მძებნელს, ხოლო ურწმუნოსა და ღვთის მოძულეს იგი ღრუბლის სვეტად აღემართება და ჭეშმარიტებისაკენ მისასვლელ გზას უბნევს.

სახარების იგავი ჩანასახიდანვე მოიაზრებს ზეციურ ჭეშმარიტებას. მას კიდევ ერთი მიზანი აქვს: ცოდვით დასნებოვნებული სულის განკურნება, გონების გამართვა და გაჯანსაღება, ღვთიური პირველსახის აღძვრა.

იგავური აზროვნება ვერ თავსდება ლოკალური ლიტერატურული ფორმის ჩარჩოში ჟანრობრივი თვალსაზრისით და იძენს უსაზღვრო მასშტაბურობას, რადგან მკვიდრდება ადამიანთა ცნობიერების სფეროებში სამყაროს არსებობის ადრეული სტადიიდანვე. ჩვენს განსაკუთრებულ ინტერესს აღძრავს იგავის მხატვრული სიმბოლოები, მათი მნიშვნელობების ფართო სპექტრი, რომლებიც ლიტერატურულ ტექსტებში ერთი და იმავე ან სხვადასხვა სახით შეიძლება წარმოჩნდეს სხვადასხვა დროსა და სივრცეში. ამ მიმართულებით განსაზღვრულ მდგრადობას ინარჩუნებს ბიბლიის, კერძოდ, სახარების იგავთა, მხატვრული სიმბოლოების მნიშვნელობა.

სიმბოლო ქრისტიანულ მოძღვრებაში არა მარტო რთულ სახეთა სისტემაა, არამედ თვით მოძღვრების არსი, კოდექსია. წარმოსახვითი შეცნობის ის უნივერსალური ფენომენი, რომელსაც სიმბოლო ჰქვია, ჩვენს შემთხვევაში, სწორედ ბიბლიურ-სახარებისეულ კოდთან ასოცირდება და მისი არსის მისტიკური იდუმალეობა მწერალმა თავის შემოქმედებაში უნდა გამოავლინოს. მხატვრული ენის ცენტრალურ კონცეპტი – სიმბოლო რეაგირების იმგვარი მექანიზმია, რომელიც გამოირჩევა განსაკუთრებული, ეფექტური რეჟიმით და უღრმესი შინაგანი ფუნქციით – აღძრავს ყოფიერებისა და არსებობის მთლიანობის განცდა, გააძლიეროს სიცოცხლის ხილულ და უხილავ ფორმათა კავშირის შეგრძნება ზოგადად და, განსაკუთრებით, ცნობიერების კრიზისულ ეტაპებზე. სიმბოლოთა და ნიშანთა შერწყმა, „მათი დაყვანა უნივერსალურ, პირველად ერთეულებამდე გვაძლევს არქეტიპებს, რაც საერთოა ადამიანთა ფსიქიკისათვის, ისევე როგორც ქრომოსომები და გენები“ [სიგუა 2010: 163].

სახარებაში მოთხრობილი იესოს იგავები მიისწრაფვის შეცვალოს მსმენელი და მკითხველი. იგავის რიტორიკული სტრატეგია წარმატებულად ახერხებს აუდიტორიის

ტრანსფორმაციას. იგავის მხატვრულ–სახეობრივი სამყარო იწვევს მაყურებელს იცხოვროს იგავში, იწვევს ფიქტიურ დრამაში მონაწილეობისათვის, რომელიც შეიძლება მის რეალურ ცხოვრებად გადაიქცეს. სიმბოლოთა იდენტიფიკაცია და წინასწარი დასასრული – ის ორი მოწყობილობაა, რომელიც აიოლებს და აღრმავებს ამგვარ შემოქმედებით მონაწილეობას იგავის ისტორიაში. ეს მექანიზმი ეხმარება ადამიანს საკუთარი თავი თხრობის პროცესში წარმოიდგინოს. იგავები უმეტესად მოულოდნელად მთავრდება, სანამ პერსონაჟი რაიმე სერიოზულ გადამწყვეტ დასკვნამდე მივა, სანამ მნიშვნელოვან არჩევანს გააკეთებდეს. იგავში მოთხრობილი ისტორიის წინასწარი შეწყვეტა იწვევს მკითხველსა თუ მსმენელს, რომელნიც თავს ამ ისტორიის პერსონაჟებად წარმოიდგენენ, საკუთარ თავს დაუსვან კითხვა, რას აირჩევდნენ მათ ადგილზე.

იგავის ექსტრალინგვისტური, სოციალურ–ისტორიული მიკროსქემა აყალიბებს სიღრმისეულ პლანს მხატვრულ ტექსტში. ეს მკაფიოდ ვლინდება იგავური ტექსტის დიაქრონული წაკითხვისას. სიუჟეტური ხაზის განვითარების თანახმად, ეს ისტორიული ორიენტაცია ამტკიცებს, რომ ნაწარმოების სიუჟეტური ლოგიკა ჰარმონიულად შეერწყმება ექსტრალინგვისტურ კონტექსტად წოდებულ მნიშვნელობას ანუ იგავს. ამ ტიპის ჰერმენევტიკული ორიენტაციის ტრადიციული მოიცავს სოციალურ–ისტორიული სამყაროს უნივერსალურ ხასიათს. აღსანიშნავია, რომ სამყაროს ონტოლოგიურ, ისტორიულ და სივრცით სფეროებში იგავები თანდათან მცირდება [უილენი 2017 : 106]. ერთი მხრივ, ტრადიციული იგავი, უმეტესწილად, ისტორიულად მიწიერ სამყაროსთან გვაახლოებს შემეცნებითი სიტუაციებით, მეორე მხრივ, ერთი შინაგანი მონოლოგიური ისტორია, გარეგნულად უბრალო, უთანაბრდება ჩვეულებრივ რეალობას და მკითხველი აღმოაჩენს მორალური, ფილოსოფიური, ეთიკური კატეგორიების მქონე ზემგრძნობიარე საკითხებს. იგავის არქიტექტურას მ. ბახტინი მოიხსენიებს, როგორც პოლიფონიას – წინააღმდეგობას უცნობ ხმასთან.

იგავში მეტაფორულ – სიმბოლური აზროვნება ჭარბობს, იგი განაპირობებს სამყაროს ლოგიკურ–დისკურსიულ ხედვასაც და უხილავი კონტექსტის შეცნობის მცდელობასაც. სხვაგვარი ჰერმენევტიკული მოდელი – სტრუქტურალიზმი მიიჩნევს, რომ იგავური მნიშვნელობა მხოლოდ მხატვრული ტექსტის სიღრმისეულ სტრუქტურაში გონებით განჭვრეტილი შინაგანი ლინგვისტური კოდებით წარმოიქმნება.

სამყაროს არსებობის სახარებისეული იგავური განზომილებანი მწერალთა ლიტერატურულ სამყაროში იძენს თავის დასრულებულ სახეს, იგავის სინქრონულ–დიაქრონული მეტყველება კი თავის მხრივ განაპირობებს კულტურის პარადიგმულობას. მართლაც, მსოფლიო ლიტერატურა იგავმეტყველების ამოუწურავი სალაროა, ჯერ კიდევ ბოლომდე გამოუკვლეველი და შეუსწავლელი, რომელიც უამრავ საიდუმლოს მალავს. იგავმეტყველების ლაბირინთებში მავალს, გასაღებად სწორედ ის იგავი გამოადგება, რომელიც ყველა ეპოქაში, ყველა დროში, სხვადასხვა ეთნოსშიც კი თავის მარადიულ მნიშვნელობას ინარჩუნებს და ატარებს.

ქართულ მწერლობაში ეს მოსაზრება თავის განუმეორებელ დატვირთვას იძენს ჯემალ ქარჩხაძის შემოქმედების მაგალითზე. განსაკუთრებით დიდ ინტერესს აღძრავს 2025 წელს გამოცემული და ამჯერად ხელნაწერი სახით დაბეჭდილი მისი ნაწარმოები „ოსტატი“. ეს ერთადერთი ნაწარმოებია, რომელიც მწერალს სპეციალურად აქვს ხელით გადაწერილი ისე, რომ მკითხველისთვის ადვილად წასაკითხი ყოფილიყო. მოთხრობის

არსი მარადიულ პრობლემას – ბოროტების მემკვიდრეობითობის მექანიზმს – ეხება, და შესაძლოა ჩვენს თანადროულობას ყველაზე მეტად ეხმიანებოდეს. გამოცემა გაფორმებულია ავტორისეული გრაფიკული მონახაზებითა თუ სახეებით, რომლებიც ხელნაწერებშია გაბნეული და, რომელთა დანიშნულებაც, ალბათ მხოლოდ ფიქრის პროცესში მიხმარება უნდა ყოფილიყო.

თავისი განუმეორებელი სამეტყველო სტილით მწერალი იწყებს თხრობას იმ დაუჯერებელი ქვეყნის შესახებ, რომელშიც „დაუჯერებელი ხალხი ცხოვრობს, რომლებსაც ერთმანეთი უყვართ და სძულთ“ [ქარჩხაძე 2025: 2]. ეს მხარე უფრო იმიტომაც დაუჯერებელი, რომ „იქაურობა ვეება მდინარითაა დაფარული, რომლის უღმობელი ტალღები დიდი სიჩქარით მიქრიან არარსებობის თავდაღმართში და, რაც არსებობს, არსებობს კიდეც და იმავდროულად არც არსებობს“ [ქარჩხაძე 2025: 3]; ეს მდინარეც სხვა არაფერია, თუ არა არსებობის მდინარე, იგავის მისიაც იკითხება მის მდინარეებაში – გამოგონილ ამბავში ჩატეული მარადიული დროის ტალღა, რომელიც ქმნის კიდეც მარადიული დრო–სივრცის ქრონოტოპს. შესაძლოა, ამგვარი ანტინომია განაპირობებს, რომ ჯერად ქარჩხაძის ყველა არაკი სევდიანია.

მოძღვრის მიერ მოთხრობილ ამბავში კი ნათქვამია, რომ იმ დაუჯერებელ ქვეყანაში, რომელმაც არ იცოდა რა იყო კაცის კვლა, ხელმწიფეს მოესურვა, რომ კანონი აღსრულებულიყო: „მაშ, რიდასთვის შემოვიღეთ ეს კაცისკვლის კანონი, თუკი არ შესრულდებაო?“ [ქარჩხაძე 2025: 6] მიუხედავად ვეზირთა რჩევებისა, ხელმწიფისათვის უმნიშვნელოვანესი იყო, რომ ამავე დროს მისი ქვეშევრდომები შეგუებულნი ყოფილიყვნენ ამ კანონთან. დიდი ვეზირის აზრით, „ეს საქმე ისეთი საქმეა, აზრით და შეგნებით უნდა გავიმარჯვოთ, თორემ მორალურად მუდამ დამარცხებული დავრჩებით“ [ქარჩხაძე 2025: 12] ხელმწიფე დათანხმდა, რომ ამ მიზნით მოწვეული წვრილი ხელმწიფის შვილი გამხდარიყო დიდი მაგისტრის აღსაზრდელი. შვიდი თვის განმავლობაში 966 ხერხი გამოსცადა დიდმა ვეზირმა კაცის კვლისა ყმაწვილი უფლისწულის თვალწინ, რომ მკვლელობა ესწავლებინა, მაგრამ ამაოდ. მას მხოლოდ ერთი ხერხიღა დარჩა გამოსაყენებელი, რომელიც იმთავითვე უტყუარ გზად მიაჩნდა. ამიტომაც შესთავაზა შეგირდს, რომ ბნელ საკანში შვიდი დღის განმავლობაში გამოკეტილიყვნენ, სადაც მეშვიდე დღეს ოსტატის ბნელი და მღვრიე სული უფლისწულის სხეულში გადავიდოდა და ოსტატის სიკვდილის წინ ის თავის დასახულ მიზანს მაინც მიაღწევდა, ანუ შეგირდს კაცის კვლას ასწავლიდა.

ოსტატისა და შეგირდის მარადიული თემა ამ იგავშიც გრძელდება. ოღონდ სიუჟეტის აგებისა და იდეის გამოხატვის თვალსაზრისით, ჯერად ქარჩხაძე ჯერარნახულ სიმაღლეს აღწევს. მწერალი ხომ პარადოქსებისა და სილოგიზმების დიდოსტატია.

ჯერად ქარჩხაძის მიერ წარმოდგენილი იგავურობა ღრმა ფილოსოფიურ-ფსიქოლოგიურ ინსტრუმენტს ქმნის მარადიული თემების — ბოროტების მექანიზმებისა და ადამიანური ბუნების საკვლევად. ამ იგავშიც, ისევე როგორც სხვა ნაწარმოებში, მწერალი მიმართავს უნივერსალურ სიუჟეტს, მინიმალისტურ გარემოსა და სიმბოლურ პერსონაჟებს, რათა დროსივრცული ქრონოტოპით ადამიანის ზნეობრივი პრობლემები გააშიშვლოს.

მწერალი იკვლევს, თუ როგორ იბადება, ვრცელდება და ინარჩუნებს ძალაუფლებას ბოროტება. პარადოქსების დიდოსტატი მწერლის აზრით, კანონი მხოლოდ მაშინ შეიძლება ამოქმედდეს, თუ მას დაარღვევენ. კაცის კვლის „დანერგვა“ იმისათვისაა საჭირო, რომ

ამოქმედდეს კანონი კაცის კვლის დანაშაულთან დაკავშირებით, ანუ დაისაჯოს დამნაშავე. შეუძლებელია პირველი კაცის კვლის ისტორია არ გავიხსენოთ ბიბლიიდან. კაენის მიერ აბელის მოკვლა ისჯება შემოქმედის მიერ, თუმცა სწორედ ამ მკვლელობით იწყება გრძელი და დაუსრულებელი ჯაჭვი კაცთა კვლისა. ასევე შეიძლება გავიხსენოთ მეოცე საუკუნის ქართულ პროზაში გოდერძი ჩოხელის მიერ ნაჩვენები დრამატული სურათი, როგორ მოკლეს მთის სოფლის მცხოვრებლებმა მათთან ადამიანური ჭაბუკური სხეულით მისული სიკვდილი.

მცნება— არა კაც კლა! ადამიანთა სამყაროში მრავალგზის დაირღვა. და ყველაზე შემადრწუნებელი, რასაც მწერალი ერთი შეხედვით გვეუბნება, ისაა, რომ შეუძლებელია ადამიანებმა ამ დარღვევის გარეშე იცხოვრონ. თითქოსდა მრავალგზის გამეორებულ ფილოსოფიურ საზრისს კიდევ და კიდევ უბრუნდება ჯემალ ქარჩხაძე, როდესაც იძიებს ადამიანში არსებულ ბაზისს დამლუპველი ცოდვებისადმი მიდრეკილების შესახებ. „არა არს კაცი, რომელი სცხონდეს და არა სცოდოს,“—კვლავ დაბეჯითებით გვიმტკიცებს მწერალი და ასკვნის, რომ ცოდვას მემკვიდრეობითობა ახასიათებს. სრულიად უმანკო და უცოდველი უფლისწული, რომელსაც 966 მკვლელობა აჩვენეს(ფაქტობრივად, მკვლელობის უამრავი სახე) უარყოფელია ამ მძიმე ქმედებისა. არ „სწავლობს“ მკვლელობას. და მხოლოდ ბოლო, განსაკუთრებული გაკვეთილი—გამოცდა აღმოჩნდება მისთვის მკვლელად ქცევის იმპულსი—რათა დაიცვას თავი ოსტატის ბოროტი სულის ზეგავლენისაგან, მას ფიზიკურად კლავს. თუმცა ოსტატის მიზანი ხომ უკვე მიღწეულია—საკუთარი სიცოცხლის ფასად შეძლო მკვლელობის დიდოსტატმა შეგირდისათვის მკვლელობა ესწავლებინა.

სახარების იგავი „ბოროტი მევენახეები“ მკაფიოდ ათვალსაჩინოებს, როგორ კლავენ ბოროტი მევენახეები მათთან მისულ ჭაბუკს. სინამდვილეში კი მისი სახით კლავენ ღვთის ძეს, კლავენ ღვთაებრივ არსს საკუთარ არსებაში, სიყვარულს, სინათლეს, სიკეთესა და სინდისს. ადამიანური საზრისი ამქვეყნად მოვლენილი კაცისა ასე ნადგურდება; ადამიანი ან ვერ იაზრებს თავის მისიას სამყაროში, ან იაზრებს და ვერ ახერხებს მკვლელი საცეცხიდან თავის დაღწევას. ამ მოსაზრებას გვიდასტურებს მარტინ ჰაიდეგერი, როცა ყოფის საზრისსზე გვესაუბრება და მას მყოფობისა და ნათების ცნებას უკავშირებს: „განათება/ნათება თავად ნიშნავს ყოფნის საზრისს და საერთოდ ყოფნის შესაძლებლობის მთლიანობასა და ერთიანობას..“[ბერიაშვილი 2019 :149]

ამ ნათებას, ცოდნის, გამოცდილებისა და ხელობის გადაცემას, მემკვიდრეობითობის პრინციპს ტრადიციულად გულისხმობს ოსტატისა და შეგირდის საქმიანი ურთიერთობა. ასევე ბუნებრივად ივარაუდება, რომ დროთა განმავლობაში შეგირდი თავად გახდება ოსტატი. ეს ურთიერთობა მეტწილად იგივედება მოძღვრისა და სულიერი შვილის დამოკიდებულებებთან თავისი ღირებულებით. მაგრამ ჯემალ ქარჩხაძის „ოსტატი“ ღირებულებითი სისტემის თვალსაზრისით სრულიად მიუღებელ მემკვიდრეობითობაზე ამახვილებს ყურადღებას.

იქნებ მწერალს, მართლაც, იმის თქმა უნდა, რომ ბოროტება მემკვიდრეობითი და განგრძობითია? თუმცა ამავე დროს სრულიად ბუნებრივად ჩნდება საწინააღმდეგო მოსაზრება —ბოროტება მაშინაა განგრძობითი, როდესაც ამის ნება არსებობს. რომ არა ხელმწიფის ნება—მის სახელმწიფოში კანონი მკვლელების დასჯის შესახებ ამოქმედებულიყო—დიდი ვეზირი თავის ე.წ. სიბრძნეს უფლისწულს არ გადასცემდა. შესაბამისად, არც უფლისწული გახდებოდა ოსტატის მკვლელი და იმ სახელმწიფოში,

რომელმაც არ იცოდა, რა არის კაცის კვლა, ცხოვრება ამ ბოროტების გარეშე გაგრძელდებოდა. მაშასადამე, თუ ადამიანი მოისურვებს განემოროს ბოროტებას, იბრძოლებს კიდეც ამისათვის. ლაკონიური თხრობითი დისკურსით „ოსტატი“ მკითხველს აიძულებს დაფიქრდეს საკუთარ ზნეობრივ არჩევანზე. ფილოსოფიური თვალსაზრისით, „თავისუფლად ყოფნა ...ჰაიდეგერის ფუნდამენტურ ონტოლოგიაში აღნიშნავს ადამიანის მიერ თავისი შესაძლებლობების ამორჩევის არჩევას“ [ბერიაშვილი 2019: 159] და განსაზღვრავს იმისა, სურს თუ არა მას ბრალეული იყოს ფიზიკურ თუ მორალურ დანაშაულში სიკვდილ-სიცოცხლის რაობის ამოცნობისას.

როლან ბარტი წერს, „ჩვენი ლიტერატურა –ასი წელია უკვე –სიკვდილთან სახიფათო თამაშს ეწევა; თითქოსდა საკუთარ სიკვდილს განიცდის; იგი მსგავსია რასინის ერთი გმირისა(ერიფოლე „იფიგენიაში“), რომელიც კვდება, როცა თავის თავს შეიმეცნებს, ხოლო ცოცხლობს საკუთარი არსის ძიებით. სწორედ ამითაა განპირობებული მისი ტრაგიზმი: ამჟამად თითქოსდა ისტორიულ ჩიხში მდგარი ჩვენი საზოგადოება ლიტერატურას მხოლოდ ოიდიპოსისათვის ნიშნულ კითხვას უტოვებს: ვინ ვარ მე? და უკრძალავს, იმავდროულად, კითხვის დასმას ჭეშმარიტ დიალექტიკურ ჭრილში: რა ვაკეთო?“ [ბარტი, 2015:207] რა თქმა უნდა, ლიტერატურისათვის დასმული შეკითხვა საზოგადოებრივი ცხოვრების უმწვავესი საკითხია.

ჯემალ ქარჩხაძეც სწორედ ამ ფუნდამენტურ კითხვას უსწორებს თვალს და, არაერთ ნაწარმოებში, განსაკუთრებით კი სწორედ იგავში „ოსტატი“ წარმოაჩენს სიცოცხლის არსს. მწერალი ადამიანის მიერ საკუთარი არსის ძიების, ნებისა და ქმედების ურყევობისა და აუცილებლობის შესახებ მიგვანიშნებს. მისი ჰუმანიზმი სცდება ყველა ეპოქის პირობით ზღვარს და ქმნის იგავურ საზოგადოებრივ კოგნიტურ არეალს, რომლის კონცეპტები ცოდვით დასნებოვნებული სულის განკურნებას, გონების გამართვასა და გაჯანსაღებას, ღვთიური პირველსახის აღძვრას ემსახურება.

საკვანძო სიტყვები: ბიბლიური იგავები, ჯემალ ქარჩხაძე, მოთხრობა ოსტატი“

ლიტერატურა:

1. Alison J. „*For those Outside, Everything Comes in Parables*”:Recent Readings of the Parables from the Inside, School of Divinity, University of Edinburg, 2008
2. ბარტი, რ. *ლიტერატურა და მეტაენა, ლიტერატურის თეორიის ქრესტომათია*, ტ. III, გვ.206–207, თბილისი, 2015
3. ბერიაშვილი, მ. *ბარტინ ჰაიდეგერის ფილოსოფია სოციალურ-თეორიულ მიმართებებში*, გამომცემლობა „მერიდიანი“, თბილისი, 2019
4. დურგლიშვილი, ბ. „*იგავის მხატვრული ტრანსფორმაცია ჯემალ ქარჩხაძის პროზაში*“, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, ქუთაისი, 2023
5. კეკელიძე ლ. *წმინდა იოანე პეტრიწი, ოთხი ძეგლი*. თბილისი, 1976
6. სიგუა ს. *შინაგანი მეტყველება თანამედროვე ქართულ ლიტერატურაში, ქართული ენა და ლიტერატურა* ტ.5: XX საუკუნის ქართული ლიტერატურა, გამოცდების ეროვნული ცენტრი, თბილისი, 2009
7. Weeden T. *Recovering the Parabolic Intent in the Parable of the Sower*, Oxford University Press is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to Journal of the American Academy of Religion, , XLVII/ 1, 97-120, 2017

Aspects of proverbial language in Jemal Karchkhadze's novel "Master"

Abstract

The work shows that, the main thing we should look for in the contexts of parables is the eternal wisdom that the masters of parables convey to us. If we consider that the world is a text, and every person is a text of some kind, then we can say that the modern world is the embodiment of a parable, and the person himself is a parable.

The idea of the poet cannot be confined to the framework of the local literary form from a genre perspective and acquires unlimited scope, because the poet has been present in the spheres of human knowledge since the earliest stages of the development of the world. Our particular interest is aroused by the figurative symbolism of parables, the wide range of meanings that can be expressed in literary texts in the same or different ways, at different times and in different contexts. The scope of this study is determined by the meaning of the figurative symbolism of parables in the Bible, in the Bible, in the Bible.

The narrative of the ancient Greeks in the literary world of the Mtserals takes on a more traditional character, while the synchronic-diacritical narration of the Greeks, on the other hand, is a paradigm shift in the cultural landscape. Martyrdom, the inexhaustible treasure trove of world literature, is first and foremost a source of wisdom and instruction, which conceals the secrets of the unknown. Wandering through the labyrinths of proverbs, he finds, as a guide, that proverb that, in every epoch, in every time, and even in different ethnic groups, preserves and carries the eternal meaning of the proverb.

In Georgian literature, this approach gains a new, more imaginative meaning in the work of Jemal Karchkhadze. His work "The Master," published in 2025 and now printed in manuscript form, is of particular interest. This is the only work that the writer specially copied by hand so that it would be easy for the reader to read. The essence of the story concerns the eternal problem – the mechanism of the inheritance of evil – and perhaps it is most relevant to our modernity.

Keywords: Biblical Parables, Jemal Karchkhadze, "Master"

პოეტი როგორც მემატიანე, დიპლომატი და მორალური ავტორიტეტი ისლამამდელი არაბულ ტომობრივ საზოგადოებაში

ვახტანგ თევდორაძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ქუთაისი, საქართველო

e-mail: vaxotevdoradze@yahoo.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.12>

ისლამამდელი არაბული საზოგადოება (ჯაჰილიის ეპოქა), წარმოადგენდა ტომობრივ, ზეპირ ტრადიციებზე დაფუძნებულ სოციალურ სისტემას, სადაც სახელმწიფოებრივი ინსტიტუტები თანამედროვე გაგებით არ არსებობდა. საზოგადოებრივი წესრიგი, სამართალი, მეხსიერება და ღირებულებათა სისტემა ეფუძნებოდა ზეპირ კულტურას, ტომობრივ იდენტობასა და პატივის შარაფის (شرف - *sharaf*) კოდექსს, რაც ნიშნავს: ტომისადმი ერთგულებას, საკუთარი ტომის დაცვას ნებისმიერ ვითარებაში; სისხლის აღება (الشر - *al-shar*) შეურაცხყოფის ან მკვლელობის შემთხვევაში შურისძიება; სტუმართმოყვარეობა (الضيافة - *al-diyāfa*) სტუმრის პატივისცემა და დაცვა; სიმამაცე (الشجاعة - *ash-shajā'a*) ბრძოლაში გამბედაობა; სიტყვის ერთგულება, დაპირების შესრულება; ოჯახის ღირსების დაცვა, განსაკუთრებით ქალების პატივისა და უსაფრთხოების დაცვა.

ასეთ რეალობაში პოეტი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენდა არა მხოლოდ, როგორც შემოქმედი, არამედ როგორც ისტორიული მეხსიერების მცველი, პოლიტიკური შუამავალი და ეთიკური ნორმების განმსაზღვრელი ფიგურა. იგი ასრულებდა კოლექტიური მეხსიერების, პოლიტიკური კომუნიკაციისა და მორალური რეგულაციის ფუნქციებს.

ისლამამდელი პოეზია, განსაკუთრებით „მულაჰკების“ კრებული (მაგ., იმრუ ლ-კაისი, ანთარა იბნ შადადი, ზუჰაირ იბნ აბისულმა) გვაწვდის მნიშვნელოვან ცნობებს იმდროინდელი არაბული საზოგადოების სოციალურ-პოლიტიკურ და მორალურ სტრუქტურაზე. ასევე გვაძლევს შესაძლებლობას გავაანალიზოთ პოეტის სოციალური სტატუსი და მისი ინსტიტუციური მნიშვნელობა. აღნიშნული ნაშრომის მიზანია წარმოაჩინოს პოეტის მრავალფუნქციური როლი, როგორც მემატიანე, დიპლომატი და მორალური ავტორიტეტი.

I. სოციალური და კულტურული კონტექსტი: ზეპირსიტყვიერება და ტომობრივი იდენტობა

ისლამამდელი არაბეთი არ წარმოადგენდა ერთიან სახელმწიფოს. ტერიტორია დაყოფილი იყო რეგიონებად, სადაც ცხოვრობდნენ და მომთაბარეობდნენ ტომები, რომელთაც ხელმძღვანელობდნენ უხუცესები (შეიხები). ტომობრივი იდენტობა განსაზღვრავდა ადამიანის სოციალურ სტატუსს, უსაფრთხოებასა და ღირსებას. სისხლის აღება, პატივის დაცვა და შურისძიება სოციალური წესრიგის ძირითადი მექანიზმები იყო. ისლამამდელი არაბეთი სეგმენტარული ტომობრივი სტრუქტურით ხასიათდებოდა. როგორც მარშალ ჰოჯსონი აღნიშნავს, არაბული საზოგადოება ეფუძნებოდა „ასაბიას“

ტომობრივ სოლიდარობასა და კოლექტიურ პატივის კოდექსს [Hodgson, 1974]. წერა-კითხვა ფართოდ გავრცელებული არ იყო, რის გამოც ზეპირი ტრადიცია კულტურული მეხსიერების მთავარ მატარებლად იქცა. პოეზია ასრულებდა არქივის ფუნქციას, ის ინახავდა ომების ისტორიას, საგვარეულო გენეალოგიას, გმირობის მაგალითებსა და მორალურ ნორმებს.

ასეთ პირობებში პოეზია იქცა კულტურული კაპიტალის უმთავრეს მატარებლად. ალბერტ ლორდისა და მილმან პარის ზეპირი ფორმულის თეორიის მიხედვით, მსგავსი საზოგადოებები ქმნიან მეხსიერების სტრუქტურირებულ სისტემებს, სადაც პოეტი წარმოადგენს ტრადიციის რეპროდუქციის მთავარ ფიგურას [Lord, 1960]. ამგვარად, ისლამამდელი არაბული პოეზია იყო არა მხოლოდ ლიტერატურული პრაქტიკა, არამედ სოციალური ინსტიტუტიც.

II. პოეტი როგორც მემკვიდრე: ისტორიული მეხსიერების კონსტრუქცია

ისლამამდელ პოეზიაში მკაფიოდ იკვეთება ისტორიული ცნობიერება, ტომის გენეალოგია, ომები და გმირული ეპიზოდები, რომლებმაც ასახვა ჰპოვეს პოეტურ ტექსტებში. პოეტი ითვლებოდა ტომის „მეხსიერებად“. მისი შემოქმედება ასახავდა: ტომის წარმოშობასა და საგვარეულო ხაზს, ბრძოლებსა და გამარჯვებებს, გმირების საგმირო საქმეებს, სოციალურ და ეთიკურ ღირებულებებს. ანთარა იბნ შადადი საკუთარ პოეზიაში ხაზს უსვამს საგვარეულო კუთვნილებასა და ბრძოლებში გამოვლენილ სიმამაცეს. მისი ტექსტები გვაძლევს ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ ინფორმაციას ტომობრივი ურთიერთობების შესახებ. თავის ლექსებში არა მხოლოდ პირად გმირობას აღწერს, არამედ აფიქსირებს ტომობრივ დაპირისპირებებსა და სოციალურ იერარქიას.

ისტორიკოსი ფ.ე. პიტერსი აღნიშნავს, რომ ისლამამდელი პოეზია წარმოადგენს „ისტორიის პოეტურ არქივს“, სადაც ფაქტი და იდეალიზაცია ურთიერთგადაჯაჭვულია [Peters, 1994]. პოეტის როლი აქ სცდება ინდივიდუალურ შემოქმედებას, იგი ქმნის კოლექტიური იდენტობის ნარატივს. იმრუ ლ-კაისი, რომელსაც ხშირად „არაბული ლირიკის მამად“ მოიხსენიებენ, მის ლექსებში ვხვდებით პოლიტიკური დევნილობის, ძალაუფლების დაკარგვისა და შურისძიების თემებს, რაც ასახავს იმდროინდელ ტომობრივ დინამიკას. მისი პოეზია გვიჩვენებს, რომ პირადი გამოცდილება გარდაიქმნება ტომობრივი მეხსიერების ნაწილად. საკუთარ პოეზიაში აერთიანებს პირად ტრაგედიას, პოლიტიკური კონფლიქტების აღწერასა და კულტურულ რეალიებს.

მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ პოეტური ტექსტი ხშირად იყო ერთადერთი წყარო, რომელიც კონკრეტული ისტორიული მოვლენის შესახებ გვაწვდიდა ცნობებს. შესაბამისად, პოეტი არა მხოლოდ შემოქმედი, არამედ ისტორიკოსის ფუნქციის მატარებელიც იყო. ამრიგად, პოეტი ფუნქციონირებს როგორც ისტორიული რეალობის ინტერპრეტატორი და მეხსიერების არქიტექტორი.

III. პოეტი როგორც დიპლომატი: სიტყვა როგორც პოლიტიკური ინსტრუმენტი

ტომობრივ საზოგადოებაში ურთიერთობები ხშირად რეგულირდებოდა კომუნიკაციით. პოეტური ტექსტი შეიძლება გახდარიყო ომის პროვოკაცია ან მშვიდობის საფუძველი. აქ სიტყვას ჰქონდა განსაკუთრებული ძალა. პოეტს შეეძლო: ომის გამოცხადება და მტრის დისკრედიტაცია სატირული ლექსით, მშვიდობის ხელშეწყობა და ტომებს შორის მოლაპარაკებების მხარდაჭერა ქების პოეზიით. მაგალითად, სატირული თემა (ჰიჯა') სოციალური სანქციის ფორმა იყო, ტომის ღირსების შელახვა პოეტური გზით, დამამცირებელი ლექსით, ნიშნავდა პოლიტიკური დაპირისპირების ესკალაციას, ის

ხშირად უფრო ძლიერი იარაღი იყო, ვიდრე მახვილი. ამ თვალსაზრისით, პოეტი ასრულებდა პროპაგანდისტულ და ამავე დროს დიპლომატიურ ფუნქციას.

ზუჰაირ იბნ აბი სულმა განსაკუთრებით გამოირჩევა მშვიდობის თემატიკით. მისი პოეზია აქებს იმ ლიდერებს, რომლებმაც ტომებს შორის მშვიდობა დაამყარეს, სისხლის აღება შეწყვიტეს. მისი ლექსები მშვიდობის პოლიტიკურ აქტადაც შეიძლება ჩაითვალოს და განვიხილოთ, როგორც კონფლიქტის მედიაციის ფორმა. მის ტექსტებში მშვიდობა წარმოდგენილია არა როგორც სისუსტე, არამედ როგორც გონივრული პოლიტიკური არჩევანი. იგი აქებს შერიგებას, კომპენსაციის გადახდას და კონფლიქტის რაციონალურ მოგვარებას. ამგვარად, მისი პოეზია შეიძლება განვიხილოთ როგორც მედიაციის დისკურსი, რომელიც ძალადობას ებრძვის. აქ პოეტი ასრულებს „შუამავლის“ ფუნქციას, იგი აყალიბებს ნარატივს, რომელშიც კონფლიქტის დასრულება ხდება ღირსების შენარჩუნებით. ეს განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია არაბულ ტომობრივ საზოგადოებაში, სადაც შურისძიება იყო სოციალური ვალდებულება. ამიტომ პოეტი ქმნის ალტერნატიულ ინტერპრეტაციას, რომელშიც შერიგება არ ნიშნავს ღირსების დაკარგვას.

პოეტი იყო დიპლომატი, ის მოქმედებს, როგორც აღვნიშნეთ „შუამავალი“, რომელიც აყალიბებდა საზოგადოებრივ აზრს და გავლენას ახდენდა ტომთაშორის ურთიერთობებზე. მისი სიტყვა აქ იქცევა პოლიტიკური რეალობის კონსტრუქციის საშუალებად. პოეტი განსაზღვრავს, ვინ არის გმირი და ვინ მოღალატე; ვინ იმსახურებს ქებას და ვინ დაცინვას. შედეგად, პოეტური ტექსტი მოქმედებს, როგორც საზოგადოებრივი აზრის ფორმირების ინსტრუმენტი, რაც ტომთაშორის ურთიერთობებზე პირდაპირ გავლენას ახდენს.

ამრიგად, ტომობრივ არაბულ საზოგადოებაში პოეტი იყო არა მხოლოდ ესთეტიკური შემოქმედი, არამედ პოლიტიკური აქტორი. მისი სიტყვა ფუნქციონირებდა, როგორც სოციალური სანქცია, მოლაპარაკების ინსტრუმენტი და კოლექტიური იდენტობის ფორმირების მექანიზმი.

IV. პოეტი როგორც მორალური ავტორიტეტი: ეთიკური ნორმების დისკურსი

ისლამამდელი არაბული საზოგადოება ეფუძნებოდა ღირსებას, სიმამაცეს, სტუმართმოყვარეობას და ერთგულებას. პოეზია იყო ამ ღირებულებების რეპრეზენტაციისა და ლეგიტიმაციის ძირითადი მექანიზმი. პოეტები ამ ღირებულებებს არა მხოლოდ ასახავდნენ, არამედ აძლიერებდნენ. მათი ლექსები ქმნიდნენ ქცევის მოდელებს და განსაზღვრავდნენ, რა იყო ღირსეული და რა სამარცხვინო. მაგალითად, ანთარა იბნ შადადი ქმნის გმირის არქეტიპს, მას გმირობისა და ღირსების იდეალად განასახიერებს, რომლის ქცევა შეესაბამება კოლექტიურ მოლოდინებს. მისი ტექსტები არა მხოლოდ აღწერს გმირობას, არამედ მას ნორმატიულად ამტკიცებს. ის არა მხოლოდ პირადი იდენტობის გამოხატულებაა, არამედ სოციალური ნორმების მტკიცებაცაა. ზუჰაირ იბნ აბი სულმა პოეზია კი გამოირჩევა ზნეობრივი სიფრთხილითა და შერიგების იდეით. ის გმობდა უაზრო სისხლისღვრას და აქებდა მშვიდობის დამყარებას, რითაც ეთიკურ დისკურსს უფრო გააზრებულ მიმართულებას აძლევდა.

მაქს ვებერის ქარიზმატული ავტორიტეტის თეორიის გამოყენებით შეიძლება ითქვას, რომ პოეტი ფლობს სიმბოლურ ძალაუფლებას, რომელიც არ ეფუძნება იურიდიულ, სამართლებრივ ინსტიტუტს, არამედ კულტურულ აღიარებას. პოეტის სიტყვა განსაზღვრავდა სოციალური რეპუტაციის ბედს, ქება (მადჰი) ამაღლებდა სტატუსს, ხოლო სატირა (ჰიჯა') ანგრევდა მას. ამდენად, პოეტი იყო მორალური სივრცის არბიტრი.

ამ კონტექსტში მნიშვნელოვანია პოეზიის ფუნქციის გააზრება, როგორც სოციალური კონტროლის მექანიზმისა. ტომობრივი საზოგადოების პირობებში, სადაც ფორმალიზებული სამართლებრივი სისტემა სუსტი ან არარსებული იყო, კოლექტიური აზრი და რეპუტაცია იქცეოდა რეგულირების მთავარ ინსტრუმენტად. პოეტური დისკურსი ქმნიდა სიმბოლურ საზღვრებს მისაღებას და მიუღებელს შორის; ქცევა, რომელიც ლექსში ქებად იქცეოდა, ნორმად მყარდებოდა, ხოლო დაცინვის ობიექტი სოციალური იზოლაციის საფრთხეს ატარებდა. ამგვარად, პოეზია ასრულებდა იმ ფუნქციას, რომელსაც მოგვიანებით ინსტიტუციური სამართალი და რელიგიური ნორმატიულობა შეითავსებს.

ამავე დროს, პოეტური ტექსტი წარმოადგენდა კოლექტიური მეხსიერების არქივს, სადაც ფიქსირდებოდა ტომის ისტორია, კონფლიქტები და მორალი. პოეტი არა მხოლოდ აფასებდა მოვლენებს, არამედ მათთვის ინტერპრეტაციულ ჩარჩოსაც ქმნიდა. მისი ნარატივი განსაზღვრავდა, თუ როგორ უნდა გაგებულიყო გმირობა, მსხვერპლი, შურისძიება ან შერიგება. ამგვარად, ეთიკური ნორმა იქმნებოდა არა აბსტრაქტული წესის სახით, არამედ კონკრეტული ისტორიული მაგალითების ესთეტიზებული გადმოცემის გზით, რაც მას უფრო ძლიერ გავლენას ანიჭებდა საზოგადოებრივ ცნობიერებაზე.

საბოლოოდ, პოეტის ავტორიტეტი ეფუძნებოდა არა მხოლოდ ინდივიდუალურ ნიჭს, არამედ აუდიტორიის აღიარებასა და კოლექტიურ რეზონანსს. მისი სიტყვა ეფექტიანი იყო იმიტომ, რომ საზოგადოება მას აღიქვამდა როგორც სიმართლისა და ღირსების გამომხატველს. სწორედ ამ აღიარების საფუძველზე პოეტი იქცა ეთიკური დისკურსის ცენტრალურ ფიგურად, რომელიც აყალიბებდა ღირებულებათა იერარქიას და განსაზღვრავდა სოციალური წესრიგის სიმბოლურ სტრუქტურას.

V. პოეტის ინსტიტუციური სტატუსი და სიმბოლური ძალაუფლება

ისლამამდელ არაბეთში, ზეპირი ტრადიციის პირობებში პოეტი აღიქმებოდა, როგორც განსაკუთრებული ნიჭის მატარებელი. გავრცელებული იყო წარმოდგენა, რომ პოეტური შთაგონება ჯინისგან მოდიოდა. ეს რწმენა აძლიერებდა პოეტის ქარიზმატულ სტატუსს და ზრდიდა მის ავტორიტეტს. ტომისთვის ძლიერი პოეტის არსებობა ნიშნავდა კულტურულ და პოლიტიკურ პრესტიჟს. ის იყო კოლექტიური ღირსების „ხმოვანი წარმომადგენელი“. ძლიერი პოეტი ნიშნავდა ძლიერ ტომს.

ბაზრობები და პოეტური შეჯიბრებები (მაგ., უქაზის ბაზრობა) წარმოადგენდა საჯარო სივრცეს, სადაც პოეზია იძენდა პოლიტიკურ მნიშვნელობას. ამ სივრცეში:

- ყალიბდებოდა პოეტის რეპუტაცია;
- ფასდებოდა მისი ლინგვისტური ოსტატობა;
- მტკიცდებოდა ტომის კულტურული უპირატესობა.

პოეტი აქ საზოგადოებრივი აზრის ფორმირების ფუნქციას ასრულებდა. მისი ტექსტი „დისკურსული ძალაუფლების“ განხორციელების საშუალება იყო. მისი „მე“ სინამდვილეში კოლექტიური „ჩვენ“-ის წარმომადგენელია.

ამ კონტექსტში პოეტის ინსტიტუციური სტატუსი შეიძლება გავიგოთ, როგორც სოციალური მანდატი. იგი არ მხოლოდ ინდივიდუალური შემოქმედი იყო, არამედ ტომის მიერ ლეგიტიმირებული წარმომადგენელი, რომლის სიტყვას ჰქონდა სამართლებრივი და მორალური ძალა. პოეტური ტექსტი ასრულებდა არქივის ფუნქციას, ინახავდა გენეალოგიებს, სამხედრო გამარჯვებებს, სამშვიდობო შეთანხმებებსა და ღირსების ნარატივებს. ზეპირი კულტურის პირობებში ეს მეხსიერება ძალაუფლების ფორმა იყო,

რადგან ის განსაზღვრავდა, თუ როგორ იქნებოდა დამახსოვრებული კონკრეტული მოვლენა და ვინ დაიმკვიდრებდა სიმბოლურ უპირატესობას.

გარდა ამისა, პოეტის ქარიზმა დაკავშირებული იყო მის „საკრალურ“ ავტორიტეტთან. ჯინთან კავშირის რწმენა პოეტს ანიჭებდა ზებუნებრივ ელფერს და მის სიტყვას აქცევდა არა მხოლოდ რიტორიკულ, არამედ მეტაფიზიკურ აქტად. ეს გარემოება ზრდიდა ტექსტის ზემოქმედების ძალას: პოეტური სიტყვა აღიქმებოდა, როგორც წინასწარმეტყველური ინტუიციის მატარებელი, რომელსაც შეეძლო როგორც შურისძიების გამართლება, ისე შერიგების ლეგიტიმაცია.

ამრიგად, პოეტის სიმბოლური ძალაუფლება ეფუძნებოდა სამ კომპონენტს: ქარიზმატულ ავტორიტეტს, საჯარო სივრცეში აღიარებულ ოსტატობას და კოლექტიური იდენტობის წარმომადგენლობას. ეს სამეული ქმნიდა ინსტიტუციურ ჩარჩოს, რომელშიც პოეტი ფუნქციონირებდა, როგორც კულტურული არბიტრი და პოლიტიკური დისკურსის განმსაზღვრელი ფიგურა. მისი სიტყვა არა მხოლოდ ასახავდა სოციალურ რეალობას, არამედ ქმნიდა მას, ამტკიცებდა იერარქიებს და ამყარებდა ტომთაშორის ძალთა ბალანსს.

დასკვნა

ისლამამდელ არაბულ ტომობრივ საზოგადოებაში პოეტი ასრულებდა მრავალმხრივ კომპლექსურ სოციალურ ფუნქციას. იგი:

1. ქმნიდა და ინახავდა კოლექტიურ მეხსიერებას;
2. მონაწილეობდა პოლიტიკური ურთიერთობების რეგულაციაში;
3. განსაზღვრავდა და ამტკიცებდა ეთიკურ ნორმებს;
4. ფლობდა სიმბოლურ და ქარიზმატულ ავტორიტეტს.

პოეზია ამ ეპოქაში წარმომადგენდა არა მხოლოდ ესთეტიკურ, არამედ სოციალურ და პოლიტიკურ ძალას. პოეტის სიტყვა ქმნიდა ისტორიას, ამყარებდა მშვიდობას ან იწვევდა ომს, განსაზღვრავდა ღირსებასა და ავტორიტეტს. ამრიგად, ისლამამდელ არაბულ სამყაროში პოეტი ერთდროულად იყო საზოგადოებრივი სტრუქტურის ცენტრალური ფიგურა, მემატთანე, დიპლომატი და მორალური ლიდერი.

ისლამის გავრცელების შემდეგ პოეტის როლი ნაწილობრივ ტრანსფორმირდა. ყურანის რიტორიკულმა ძალამ შეცვალა პოეზიის სტატუსი, თუმცა პოეტური პრაქტიკა სრულად არ გაუქმებულა. ამ ტრანსფორმაციამ კიდევ ერთხელ დაადასტურა, რომ ისლამამდელ პერიოდში პოეზია უკვე ასრულებდა ინსტიტუციურ ფუნქციას იმდენად ძლიერს, რომ ახალ რელიგიურ დისკურსს მასთან ურთიერთობა და მისი გადაფასება დასჭირდა.

პირველ რიგში, უნდა აღინიშნოს, რომ ყურანი საკუთარ თავს განასხვავებს პოეზიისგან და ამავდროულად ეხმიანება მის რიტორიკულ ტრადიციას. ტექსტში პირდაპირ უარყოფილია იდეა, თითქოს წინასწარმეტყველი პოეტი იყოს, რაც მიუთითებს იმაზე, რომ პოეტის ფიგურა წინაისლამურ საზოგადოებაში განსაკუთრებულ გავლენას ფლობდა. ახალი რელიგიური გზავნილი საჭიროებდა საკუთარი ავტორიტეტის გამოჯვანას ტომობრივი პოეტური დისკურსისგან, რათა დაეფუძნებინა განსხვავებული ღვთაებრივი და არა ქარიზმატულ-ტომობრივი ლეგიტიმაციის წყარო. ამით შეიცვალა ავტორიტეტის ბუნება: თუ ადრე სიტყვა ძალას იძენდა ტომის სახელით, ახლა იგი ღვთაებრივი გამოცხადების მატარებელი გახდა.

მიუხედავად ამისა, პოეზია არ გამქრალა საზოგადოებრივი ცხოვრებიდან. პირიქით, ის ინტეგრირდა ახალ რელიგიურ და პოლიტიკურ რეალობაში. ადრეული ისლამური

პერიოდის პოეტები უკვე იცავდნენ არა მხოლოდ ტომს, არამედ რწმენით ერთიან თემს უმმას. პოეზია გამოიყენებოდა, როგორც რელიგიური პოლემიკის, აპოლოგეტიკისა და პოლიტიკური მობილიზაციის ინსტრუმენტად. ამგვარად, მისი ძალაუფლება ტრანსფორმირდა: ტომობრივი პრესტიჟის დაცვის ნაცვლად, სიტყვა ემსახურებოდა სარწმუნოების განმტკიცებასა და ახალი იდენტობის კონსტრუქციას.

ამ პროცესმა ცხადყო, რომ წინაისლამურ პერიოდში პოეტი უკვე ინსტიტუციურად ჩამოყალიბებული ფიგურაა, რომლის გავლენაც იმდენად ძლიერი იყო, რომ ისლამს არ შეეძლო მისი იგნორირება. საჭირო გახდა პოეზიის როლის გადახარისხება, მისი ეთიკური და თეოლოგიური ჩარჩოების განსაზღვრა. შედეგად, პოეტი აღარ იყო მხოლოდ ტომის „ხმოვანი წარმომადგენელი“ იგი გახდა ახალი რელიგიური იდეალების მსახური და ნაწილობრივ დაკარგა თავისი ძველი ქარიზმატული სტატუსი. ეს ტრანსფორმაცია ადასტურებს, რომ სიტყვა, როგორც ძალაუფლების ფორმა, ისლამამდელ ეპოქაში უკვე ინსტიტუციურ დონეზე იყო დამკვიდრებული და სწორედ ამიტომ გახდა რელიგიური რეფორმის ერთ-ერთი ცენტრალური საკითხი.

ლიტერატურა:

1. Hodgson, M. G. S. (1974). *The Venture of Islam, Vol. 1*. Chicago: University of Chicago Press.
2. Lord, A. B. (1960). *The Singer of Tales*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
3. Peters, F. E. (1994). *Muhammad and the Origins of Islam*. Albany: SUNY Press.
4. Nicholson, R. A. (1907). *A Literary History of the Arabs*. Cambridge: Cambridge University Press.
5. Arberry, A. J. (1957). *The Seven Odes (Al-Mu‘allaqat)*. London: Allen & Unwin.

VakhtangTevdoradze

Akaki Tsereteli state University

Kutaisi, Georgia

e-mail: vaxotevdoradze@yahoo.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.12>

The Poet as Chronicler, Diplomat, and Moral Authority in Pre-Islamic Arab Tribal Society

Abstract

This article examines the multifunctional role of the poet in pre-Islamic Arabian tribal society and argues that poetry functioned not merely as an aesthetic practice but as a powerful institutional, political, and ethical force. The society of the *ḍjāhiliyya* period was based on oral tradition, tribal identity, and a code of honor (*sharaf*), where social order was regulated through reputation, collective memory, and the preservation of dignity. Within this framework, the poet (*shā‘ir*) emerged as the “voice” of the tribe and a bearer of symbolic authority.

The study analyzes the poet’s role in three main dimensions: as historian, diplomat, and moral authority. First, the poet functioned as an architect of historical memory. The works of the *Mo‘allaqāt* poets including Imru’ al-Ḳays, ‘Antara b. Shaddād and Zuhayr Abi Sulmā preserved genealogies, accounts of wars, heroic ideals, and structures of social hierarchy. In an oral culture, poetry served as an archive and shaped the narrative of collective identity.

Second, the poet acted as a political agent. Satirical poetry (*hidjā’*) could provoke intertribal conflict, while praise poetry (*madḥ*) could legitimize leadership and promote reconciliation. Particularly

in the poetry of Zuhayr Abi Sulmā, peace is presented not as weakness but as a rational and honorable political choice. Thus, poetry functioned as a medium of mediation, transforming violent conflict into a symbolic and negotiable discourse.

Third, the poet held moral authority. Through praise and satire, poets defined the boundaries between honor and shame, reinforcing ethical norms such as courage, loyalty, and hospitality. In the absence of formal legal institutions, poetic discourse operated as a mechanism of social regulation and moral evaluation.

The article also addresses the transformation of the poet's role following the rise of Islam. The rhetorical power of the Qur'an redefined the status of poetry, distinguishing divine revelation from poetic speech. Nevertheless, poetic practice was not abolished but integrated into the emerging Islamic order. This transformation demonstrates that poetry had already functioned as a strong institutional force in pre-Islamic society, requiring reinterpretation within the new religious framework.

Keywords: The Poet, as Chronicler, Diplomat, Moral Authority, Arab Tribal Society

AI and the Second Language Acquisition

Ekaterine Topuria

Akaki Tsereteli state University

Kutaisi, Georgia

e-mail: ekaterine.topuria@atsu.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.13>

Artificial Intelligence is transforming the way people learn second languages. In SLA research and practice AI supports learners in several major ways. The most important appears to be so called elegant tutoring or Personalized Learning.

Elegant tutoring refers to an AI-driven instructional approach in which the system delivers *highly adaptive, context-sensitive, and minimally intrusive* guidance that aligns precisely with a learner's moment-to-moment needs. It integrates real-time learner modeling, predictive analytics, and pedagogical reasoning to provide support that is *just-in-time, just-enough, and just-for-me*. In the context of second language acquisition, elegant tutoring adjusts linguistic input, feedback, task difficulty, and learning trajectories in ways that mirror the responsiveness of an expert human tutor while maintaining efficiency and cognitive flow for the learner.

Personalized Learning is an instructional approach in which the content, pace, learning pathways, and feedback are adapted to the unique needs, preferences, goals, and performance patterns of each individual learner. In AI-enhanced language learning, personalization is achieved through continual analysis of learner data—such as proficiency levels, errors, engagement signals, and learning history—to deliver instruction and feedback that optimize progress for that specific learner rather than applying a uniform curriculum.

Introduction

AI-powered apps (like Duolingo, Grammarly, ChatGPT-based tutors) adjust difficulty based on a learner's performance. So we get via AI Second Language learning :

A tailored vocabulary

Adaptive grammar exercises

Customized reading/listening tasks

Thus, AI systems are productive as they analyze learner performance—vocabulary knowledge, grammar accuracy, reading comprehension—to estimate the learner's current proficiency (*i*). They then automatically select tasks that introduce slightly more complex structures or vocabulary (*+I*).

Discussion

To make more academic judgement how the AI apps function to support a language learner with elegant tutoring and personalized learning we can apply to several internationally known theories.

Input +1 idea from Krashen's theory — giving learners material just slightly above their current level enables Input Hypothesis. It means that language learners acquire a new language when they are exposed to comprehensible input that is slightly above their current level.

- “*i*” = the learner's current language ability
- “*i* + 1” = input that is one step more advanced

Learners should receive input (listening, reading, interaction) that they can mostly understand, but that also contains a small amount of new vocabulary or grammar.

This small amount of challenge helps the brain acquire new structures naturally.

For example

If a learner knows:

- basic present tense
- simple vocabulary

Then an *i* + 1 text might include:

- a few new past-tense verbs
- a couple of new words
- but overall, the message is still clear

Krashen believed that language is acquired through understanding messages, not through drilling grammar rules. When input is just a little difficult—but still understandable—learners “stretch” their ability and internalize new language features.

Krashen's Input Hypothesis (1982), often referred to as the *i* + 1 principle, posits that second language acquisition occurs when learners are exposed to comprehensible input that is marginally beyond their current linguistic competence. In this formulation, *i* represents the learner's existing interlanguage system, while +1 denotes the next immediate stage in the natural order of acquisition. The hypothesis suggests that acquisition is driven not by the explicit learning of rules but by the subconscious internalization of language features encountered in meaningful input.

Central to this model is the notion that the +1 component must be accessible through context, prior knowledge, or linguistic redundancy so that the overall message remains understandable. If input is too simple (*i* + 0), acquisition stagnates; if it is too complex (*i* + 2 or more), comprehension breaks down, and acquisition cannot proceed. Thus, optimal input is comprehensible yet sufficiently challenging to push the interlanguage system forward without overwhelming the learner's processing abilities.

Although influential, the Input Hypothesis has been subject to critique. Scholars argue that it does not specify mechanisms for identifying what constitutes +1 input for individual learners and underestimates the role of interaction, negotiation of meaning, and output in acquisition (Long, 1983; Swain, 1985). Despite these critiques, the *i* + 1 concept remains foundational in SLA theory and continues to inform pedagogical approaches that prioritize rich, meaningful, and appropriately scaffolded input.

If Krashen (1982, 1985) argues that language acquisition occurs primarily through comprehensible input that is slightly beyond the learner's current linguistic competence (*i* + 1). His theory emphasizes natural acquisition, minimal focus on form, and a low affective

filter. Learners acquire language subconsciously when exposed to meaningful, understandable messages. Output, interaction, and explicit instruction play, in his view, only supportive or peripheral roles.

Swain (1985) critiques Krashen's claim that input alone is sufficient. Her Output Hypothesis states that production (speaking and writing) pushes learners to:

1. Notice gaps in their interlanguage,
2. Engage in syntactic processing rather than relying on vague semantic understanding,
3. Develop communicative competence through testing hypotheses about language form.

Thus, Swain positions output as a necessary complement to input, not merely a product of acquisition. Where Krashen emphasizes comprehension, Swain emphasizes production-driven learning.

Vygotsky (1978) provides a broader cognitive–developmental framework. His Zone of Proximal Development (ZPD) resembles Krashen's $i + 1$ in that both describe learning just beyond the learner's current level. However, Vygotsky assigns a central role to:

- social interaction,
- scaffolding by more knowledgeable others, and
- internalization of mediated activity.

Unlike Krashen's individual comprehension focus, Vygotsky views language learning as primarily social, with cognitive development occurring through collaborative meaning-making. Both emphasize progression, but Vygotsky explains *how* learners move through stages—via scaffolded assistance—not simply through exposure to input.

We can summarize the above discussed issues as follows

Theorist	Main Driver of Acquisition	Key Concept	Role of Interaction	Role of Output
Krashen	Comprehensible input	$i + 1$, low affective filter	Minimal	Secondary
Long	Negotiation of meaning	Interaction Hypothesis	Central and necessary	Supportive
Swain	Pushed output	Output Hypothesis	Important for eliciting output	Essential
Vygotsky	Social mediation & scaffolding	ZPD	Crucial	Mediated through social activity

Thus, modern AI-enabled language learning tools can operationalize Krashen's $i + 1$ in ways that traditional classroom methods struggle to achieve. They do this through personalization, adaptive modeling, and context-sensitive feedback.

As we have mentioned above AI systems analyze learner performance—vocabulary knowledge, grammar accuracy, reading comprehension—to estimate the learner’s current proficiency (*i*). They then automatically select tasks that introduce slightly more complex structures or vocabulary (*i+1*).

It functions as follows: AI is:

- introducing low-frequency synonyms after high-frequency ones are mastered
- providing more complex sentence structures when earlier forms are stable
- gradually increasing lexical density in readings

This aligns closely with Krashen’s requirement for optimal comprehensible input.

AI chatbots and tutors can provide immediate clarification, recasts, or simplifications, simulating the negotiation moves described by Long. This ensures that even *i + 1* input remains comprehensible, not overwhelming. Functions include:

- adaptive paraphrasing
- contextual translations
- real-time vocabulary explanations

This maintains the input at the “edge of competence.”

For example we can see how the AI can be productive for the certain case in SLA.

If the context is __B1-level English learner uses an AI conversational tutor to practice describing past experiences. Learner’s initial output (interlanguage) is

“Yesterday I go to the museum and see many interesting painting.”

This sentence is understandable, but the learner’s errors show gaps in:

- past tense morphology (“go,” “see”)
- plural nouns (“painting” → “paintings”)
- article use
- Here the AI’s role is prompting

The AI does not simply correct the sentence. Instead, it applies a scaffolding strategy that *pushes* the learner to reformulate and refine their language.

The prompt will be:

“I think you’re talking about something that happened in the past. Can you try saying the sentence again using past tense verbs?”

This requires the learner to reprocess their output, not just repeat it. And we get learner’s revised attempt_ “Yesterday I went to the museum and saw many interesting paintings.”

Now the learner has:

- noticed that their original sentence lacked past-tense forms
- restructured their interlanguage to include “went” and “saw”
- corrected the plural form and article naturally through deeper processing

But why the textbooks can not do the same

A textbook exercise might show correct past tense forms, but:

- it cannot detect the learner’s specific error,
- it cannot prompt reformulation,
- it cannot negotiate meaning,

To say in another words AI, by contrast, creates a responsive communicative situation in which the learner must actively adjust their language

So AI language-learning tools (LLMs, adaptive platforms, speech-recognition tutors) align exceptionally well with the core mechanisms of acquisition proposed by multiple major SLA theories. No single traditional method—classroom teaching, textbooks, or static digital resources—satisfies this wide range of theoretical requirements simultaneously. AI, however, does.

Conclusion

To sum up the practical outcomes of the theoretical judgements represented in the above sessions we can conclude that:

- AI can assess a learner's level in real time (their i) and generate input that is just slightly more complex ($i + 1$).

- AI provides comprehensible input through paraphrasing, simplification, glossing, and adaptive vocabulary.

- Learners can receive unlimited exposure to meaningful, context-rich language at an optimal difficulty level.

- AI environments (chatbots, apps) reduce anxiety, supporting Krashen's Affective Filter Hypothesis.

AI is highly productive because it can maintain a constant flow of optimal input, individually tailored to each learner—something no classroom teacher can do for every student simultaneously.

Besides

- AI conversational agents engage in interactional moves: clarification requests, recasts, confirmation checks, elaborations.

- Learners negotiate meaning with AI in real time, which makes input comprehensible.

- AI can endlessly adjust the conversation to the learner's linguistic breakdowns and comprehension needs.

- Learners must produce language in meaningful contexts (speaking to chatbots, writing essays, answering prompts).

- AI feedback pushes learners to refine grammar, lexical precision, and cohesion.

- Output becomes purposeful, not mechanical: the learner attempts to communicate with a (simulated) interlocutor.

Thus AI encourages pushed output, helping learners notice linguistic gaps and restructure their interlanguage—something textbooks or recorded materials cannot do.

Reference:

1. Krashen, S. D. (1982). *Principles and practice in second language acquisition*. Pergamon Press.
2. Krashen, S. D. (1985). *The input hypothesis: Issues and implications*. Longman.
3. Long, M. H. (1983). Native speaker/non-native speaker conversation and the negotiation of comprehensible input. *Applied Linguistics*, 4(2), 126–141.
4. Long, Michael H. "The Role of the Linguistic Environment in Second Language Acquisition." *Handbook of Second Language Acquisition*, edited by William C. Ritchie and Tej K. Bhatia, Academic Press, 1996, pp. 413–68.

5.Swain, M. (1985). Communicative competence: Some roles of comprehensible input and comprehensible output in its development. In S. M. Gass & C. G. Madden (Eds.), *Input in second language acquisition* (pp. 235–253). Newbury House.

ეკატერინე თოფურია

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ქუთაისი, საქართველო

e-mail: ekaterine.topuria@atsu.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.13>

ხელოვნური ინტელექტი (AI) და მეორე ენის შესწავლა

რეზიუმე

ხელოვნური ინტელექტი (AI) მეორე უცხო ენის სწავლების პროცესს მნიშვნელოვანწილად გარდაქმნის. მისი ერთ-ერთი მთავარი უპირატესობა არის ის, რომ AI სისტემები უზრუნველყოფენ **ინდივიდუალურ სწავლას** და **ელეგანტურ ტიუტორინგს** — ისეთ სწავლების მოდელს, რომელიც ზუსტად ერგება თითოეული მსწავლელის უნარებს, საჭიროებებსა და პროგრესს.

AI-ზე დაფუძნებული პლატფორმები მუდმივად აგროვებენ და აანალიზებენ მონაცემებს მოსწავლის შესრულების შესახებ: შეცდომების ტიპებს, ტემპს, ქცევას, ლექსიკურ ან გრამატიკულ სირთულეებს. ამ მონაცემებზე დაყრდნობით სისტემა ქმნის **პერსონალიზებულ სასწავლო მარშრუტს**, რომელიც მოიცავს:

- ინდივიდუალურად შერჩეულ სავარჯიშოებსა და მასალებს,
- ოპტიმალურ სირთულის დონეს,
- დროულ, ზუსტ და არსობრივ უკუკავშირს,
- პროგრესის პროგნოზირებას და შემდგომი ნაბიჯების რეკომენდაციას.

ამგვარად, AI-ის მიერ განხორციელებული ტიუტორინგი მუშაობს როგორც „ციფრული მენტორი“, რომელიც რეალურ დროში აკვირდება მსწავლელს და აძლევს ასეთ მხარდაჭერას, როგორც გამოცდილი მასწავლებლისგან მიიღებოდა — მაგრამ უწყვეტად, სწრაფად და ინდივიდზე მორგებულად.

საკვანძო სიტყვები: ხელოვნური ინტელექტი (AI), მეორე ენა შესწავლა, ინდივიდუალურ სწავლას და ელეგანტურ ტიუტორინგს

**ზოგიერთი პარემიული ცნების გამოხატვისათვის არაბულ
ზეპირსიტყვიერებაში**
(ზეპირისპირებითი კვლევით ქართულ პარალელებთან)

ხათუნა თუმანიშვილი

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
თბილისი, საქართველო

E-mail: Khatu64@yahoo.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.14>

*არაბები ხდებიან უზადოდ ამაყნი იმით, რომ
შეუძლიათ მოიხმონ ანდაზები საჭიროებისთანავე
და იმავდროულად დიდი პატივი მიაგონ ნებისმიერ
ადამიანს, რომელსაც ძალუმს ამგვარი გამოთქმების
მართებული გამოყენება
რ. ბარაქათი (ბარაქათი 1980:7)*

ცნობილია, რომ ანდაზები მნიშვნელოვანი „სოციალური დოკუმენტებია“, რომლებიც ერების მსოფლმხედველობის გამომხატველ სტერეოტიპულ კომუნიკაციურ ერთეულებს წარმოადგენენ. მათში კონცენტრირებულია საუკუნეების მანძილზე ადამიანთა აზროვნების, სამყაროს სიღრმისეულ კანონზომიერებათა არსში წვდომის პროცესი და დასკვნები. მათი საშუალებით ფასდება და განზოგადებულად რეპრეზენტირდება არსებითი მოვლენათა კლასში – აპრობირებული სიბრძნე. სწორედ განზოგადებული მნიშვნელობის წყალობით შეუძლიათ ანდაზებს იქცნენ მოცემული ენობრივი კოლექტივის მენტალიტეტის პარამეტრებად, მისი გადასახედიდან დანახული და „დადგენილი“ ნორმების მატარებელ ფორმულებად. ამის საფუძველზე გამოიყენებიან როგორც არგუმენტირებული მტკიცებულებანი მრავალფეროვანი ცხოვრებისეული სიტუაციების ასახსნელად და პრაგმატული „სტრატეგიული“ მითითებების გამოსავლენად.

არაბი ავტორი აბუ 'უბაიდ ალ-ჰარავი (ფილოლოგი, იურისტი, თეოლოგი, დაიბადა 770 წელს). ამბობს: „არაბული ანდაზები არაბული ფილოსოფიისა და სიბრძნის ერთი დარგია“ (თარჯუმანი 1987:117), და თვით ხალხი მას შეაფასებს ასე:

[əl-másal ma jekzob 'abadan] يَكْذِبُ الْمَثَلُ مَا – ანდაზა არასოდეს ტყუის.

არაბი სწავლულები ანდაზებით, როგორც კვლევის ისტორიიდან ირკვევა, ჯერ კიდევ ისლამის წარმოშობის ხანიდან (ზოგი მკვლევრის (ვებსტერი 1986) ვარაუდით, შესაძლოა ადრეც) ინტერესდებიან. ს. ბროკელმანი გვამცნობს, რომ ფაქტობრივად თითქმის ყველა ცნობილმა არაბმა სწავლულმა მიუძღვნა სპეციალური შრომა ანდაზებს. მისივე თქმით, ისტორიკოსები და ფილოლოგები ერთმანეთს ეჯიბრებოდნენ მათ შეკრებასა და განმარტებაში (მუფადდალ ად-დაბბი, აბუ 'უბაიდ ალ- ჰარავი, ალ-‘ასქარი, ალ-მაიდანის) (ბროკელმანი 1913:408). შედეგად მიღებულ იქნა კლასიკური არაბული

ანდაზების საკმაოდ მდიდარი ლიტერატურა, რომელიც შეიცავდა უამრავ ცხოვრებისეულ ინფორმაციას ისლამამდელი არაბული კულტურის შესახებ.¹

უნდა აღინიშნოს, რომ თანამედროვე არაბ (მათ შორის სირიელ) ფოლკლორისტთა მოღვაწეობა ძირითადად პარემიოგრაფიით შემოისაზღვრება. რაც შეეხება ანდაზის თეორიას, ის პრაქტიკულად მწირია, ნაკლებად მოიცავს მოცემული ჟანრის სპეციფიკის გამოვლენისა და სტრუქტურული კვლევის მცდელობას. მკვლევართა მიერ ის უმეტესწილად საყოველთაოდ მოწონებული „ენის სამკაულის“ დონეზე განიხილება, თუმცა ამავე დროს აღიარებენ ანდაზების ბრძნულ, ფილოსოფიურ პოტენციალს (სიჰამ თარჯუმანი, ილფათ იდილბი). უკეთეს შემთხვევაში, ავტორთა ანალიზი ანდაზების მარტივ, ლექსიკურ თუ შინაარსობრივ განმარტებებს მოიცავს (საიმუნ იბრაჰიმ ჰიმსი, იბრაჰიმ აჰმად შა'ლანი). გარდა ამისა, შემკრებნი ცდილობენ, რომ კრებულებში ისინი შეიტანონ კლასიკურ არაბულ ენაზე, ტრანსკრიპციის გარეშე (დიალექტებში ორთოგრაფია ნორმირებული არც არის), რაც არაბი (ჩვენ შემთხვევაში სირიელი) მკითხველისათვის საერთო-სახალხო ენაზე, ე. ი. საკუთარ დიალექტზე აღიქმება. მას ამავდროულად ეხმარება ეროვნული საანდაზო ფონდის „გენეტიკური“ ცოდნა, ხოლო ამ საკითხით (დიალექტური ანდაზებით) დაინტერესებულ უცხოელთათვის, რა თქმა უნდა, აღნიშნული გარემოების გამო, რთულდება მათი დიალექტზე სწორად აღქმისა და, შესაბამისად, შესწავლის პროცესი. ამას თავად ანდაზის ინდივიდუალური სპეციფიკა, მისი მრავალშრიანი სემანტიკური სტრუქტურული მექანიზმი განაპირობებს, რადგან ერთია, ამ თითქოსდა მარტივი საანდაზო წინადადების სიტყვასიტყვითი თარგმნა და მეორე, იმ ძირითად აზრს ჩაწვდომა, რომელიც მოცემული ეთნოსის ისტორიული გამოცდილების ფონზე ჩამოყალიბებული მეტალური გაგებით მის სიღრმისეულ დონეზე მოიაზრება. კერძოდ, მისი ზოგადაზრობრივი მნიშვნელობა და, შესაბამისად, გამოყენების სფეროს დადგენა.

ეს სპეციფიურობა კიდევ უფრო ხაზგასმით შეიმჩნევა არაბულში ბილინგვიზმის პრობლემის გამო. ქართულში ანდაზას თითქმის არ ემჩნევა რომელიმე დიალექტის კვალი. ზოგჯერ ისიც კი ძნელი გასარჩევია, რომელ კუთხეშია იგი შექმნილი და ჩაწერილი. ამა თუ იმ ანდაზას ერთნაირად იტყვის ქართლელიც, კახელიც, გურულიც... დიალექტური ვარიაციები აქ უმნიშვნელოა. მათი ენა საერთო-სახალხო ენაა. მაშინ როდესაც სულ სხვა ვითარებაა არაბულში: თვით იდენტური ვარიანტებიც კი კლასიკურ არაბულსა და სხვა დიალექტებზე (ამ შემთხვევაში სირიულზე) იმდენად განსხვავებულად წარმოითქმის და ჟღერს, რომ ხშირად არც კი იგრძნობა, რომ მათ შორის რაიმეა საერთო. ამიტომ საანდაზო ენის შესწავლის თვალსაზრისით აქ გაცილებით მეტ სირთულეს ვხვდებით. აღნიშნულ გარემოებათა გათვალისწინებით არაბული ანდაზების მოპოვების დროს, ინფორმანტების ახსნა-განმარტებებით და კომენტარებით პრაქტიკულად დაზუსტდა თითოეულის ქვეტექსტური მნიშვნელობა, შესაბამისი სიტუაციური კონტექსტებით დაფიქსირდა სამეტყველო აქტების დროს მათი გამოყენების შესაძლო პერსპექტივები.

ანდაზის აზრობრივი მოცემულობა ერთდროულად ლოგიკური, ვერბალური და ცნებითი აზროვნების ელემენტებს მოიცავს. ლოგიკურს იმიტომ, რომ ის სამყაროში არსებულ საგანთა და მოვლენათა შორის ლოგიკურ მიმართებებს ასახავს; ვერბალურს, იმიტომ, რომ კომუნიკაციური ერთეულია და არსებითად დაკავშირებულია მეტყველებასთან; ხოლო ცნებითს იმიტომ, რომ მასში მოცემული მსჯელობა და დასკვნა ცნებით ოპერირებას ეფუძნება.

ანდაზა რომ ძირეულად თემატურ-ლოგიკური კომბინაციებისაგან იქმნება, პრაქტიკულად, ერთმნიშვნელოვნად აღიარებს პარემიოლოგია (თუმცა მიდგომები

¹ კლასიკური არაბული ანდაზებისადმი მიძღვნილი ყველაზე ძველი ფილოლოგიური ტრაქტატი მე-8 საუკუნით თარიღდება. „Kitāb al-ʿAmthāl“ (ანდაზების წიგნი) ქუფელ ფილოლოგს მუფადდალ იბნ სალამაჰ ად-დაბის ეკუთვნის (გარდაიცვალა დაახლ. ჰიჯრის მე-2 ასწლეულში).

განსხვავებულია) (პერმიაკოვი 1970; კრიკმანი 1984; ბარლი 1984). არსებული კვლევების საფუძველზე ვლინდება ანდაზის კონსტრუირების ფუნდამენტური საყრდენი: სამყაროს შემეცნების პროცესში რაიმე მოვლენის შესახებ მიღებული გამოცდილების ერთი სფერო საფუძველად ედება მეორეს, რითაც ანდაზის კონკრეტული შინაარსობრივი ფორმით წარმოდგენილი აზრი განზოგადებული სიბრძნე ხდება.

ანდაზის სპეციფიკა იმაში მდგომარეობს, რომ შესაბამის კონტექსტზე მორგებისას დაფაროს ძირეული, პირველადი მნიშვნელობის სინტაგმატური შემადგენლები და წარმოსახვითი ჩანაცვლების გზით გადაიტანოს მეორეზე განსხვავებულ სიტუაციებში. აღნიშნულ საკითხზე ნ. ბარლი ამგვარად მსჯელობს: ანდაზა სცდება ჩვეულებრივი გამონათქვამის ფარგლებს. ანდაზის ინტერპრეტაცია მისი ყოველი აქტუალური გამოყენებისას ხორცს ისხამს ახალი „სემანტიკური მარკერების“ შემენის ხარჯზე, რომელსაც წარმოშობს კონტექსტი (ბარლი 1984:153). ანუ ანდაზის ოპერირებისას კონკრეტული „სენსორული მასალის“ საფუძველზე ამუშავებულ წარმოსახვით კატეგორიებს ვარირება შეუძლია სხვადასხვა სიტუაციაციურ კონტექსტში, სადაც მისი აზრობრივი ფორმალიზაციის პროცესის არსებითი ბუნება პრაქტიკულად შეუცვლელი რჩება. კონკრეტული ანდაზის ყოველი რეალიზებისას მუშაობას იწყებს მეტაფორული ძრავა, რომლის დროსაც ანალოგიებზე დაყრდნობით მიმდინარე დეშიფრირების პროცესი – განზოგადებული სიბრძნის წვდომა, თავის მხრივ, მოცემული ეთნოსის ისტორიული გამოცდილების ფონზე მიღებულ ცოდნას ემყარება. ამ დროს კომპლექსურად ერთვება აზროვნების ისეთი რთული ქვეცნობიერი ოპერაციები, როგორიცაა: სამყაროში არსებულ საგანთა და მოვლენათა შორის ლოგიკური მიმართებების ასახვა, არსებითის წვდომა, განზოგადება და აბსტრაგირება. როგორც ჩანს, ანდაზის დეკოდირება, რომელიც სამეტყველო აქტის მონაწილეთა ქვეცნობიერში ხორციელდება ფსიქოლოგიურად რთული, კომპინირებული სააზროვნო პროცესია.

დასმული საკითხის გააზრებაში გამოგვადგება ტერმინი „იდეათა (წარმოდგენათა) ასოციაცია“ (ჯ. ლოკი). ეს ცნება გულისხმობს პროცესს, რომლის საფუძველზეც ფსიქოლოგიური აღქმები და წარმოდგენები ერთმანეთს უკავშირდებიან და წარმოქმნიან რთულ, ფართე მნიშვნელობის იდეებს.

ზემოთქმულის გათვალისწინებით, განვიხილოთ არაბული საანდაზო ფონდიდან მოძიებული ერთი აზრობრივი მოდელი, ვნახოთ, განზოგადებული ცნება – „ღირებულის დაფასება სჭირდება“ – რა სახით გამოიხატება არაბულ ზეპირსიტყვიერებაში, რა გამოცდილებას ემყარება არაბი მოცემულ შემთხვევაში და, მასზე დაყრდნობით, რა სახის წარმოსახვით მიმართებებს აფიქსირებს:

¹ [‘āṭu l-ḥmār wārdē ‘akálha] عطا الحمار وردة – أكلها

– ვირს ვარდი მისცეს – შეჭამა. / § ვირმა რა იცის, ხურმა რა ხილიაო.

მოცემული ხატოვანი ანდაზა მკვეთრ მეტაფორულ კონტრასტზეა აგებული. სამეტყველო აქტში რეალიზაციისას აღნიშნული აზრობრივი ოპერირების ფონზე დენოტატიურ მნიშვნელობაში ჩადებული, ექსპლიციტურ დონეზე კონკრეტული შინაარსით გამოხატული აზრი დისოცირდება და წარმოსახვითი ლოგიკური მიმართებების საშუალებით ასოცირდება მავანთან შესაბამის კონკრეტულ სიტუაციურ კონტექსტში, რის ხარჯზეც იძენს ახალ „სემანტიკურ მარკერებს“. პირველადი მნიშვნელობა გამოდიფერენცირდება. სამეტყველო აქტის მონაწილეთა ცნობიერებაში ფიქსირებული გამოცდილების ფონზე აქტუალიზდება სამყაროს მოდელის ის ნაწილი,

¹ არაბულენოვან მასალას საფუძველად უდევს სირიული დიალექტის ქალაქური – ძირითადად დამასკოს, ალეპოს და მათი გარეუბნების კილოკავები. თითოეული ჩაწერილია და თარგმნილი არაბული პირველწყაროდან უშუალოდ სირიელი ინფორმანტებისაგან. არაბულ ტექსტს თან ახლავს ლათინური ტრანსკრიფცია (რომელიც ავლენს სირიული დიალექტის ფონეტიკურ სხვაობებს კლასიკურ არაბულთან მიმართებით), სიტყვასიტყვითი თარგმანი და შესაბამისი ქართული აზრობრივი პარალელები.

რომელშიც ჩადებულია ცოდნა, რომ ვირი იაფფასიანი, იოლად შესანახი ცხოველია (რომელსაც, როგორც წესი, ტვირთის საზიდად იყენებენ). ამასთანავე, მოცემული ეთნოსების მენტალურ ცნობიერებაში ვირი უგუნურობის, უმეცრების სიმბოლოდ აღიქმება (ლოგიკური შეფასების სემა – ნეგატიური), ვარდი კი – ყვავილთა მეფედ, რომელიც სილამაზის სიმბოლოა და, შესაბამისად, რაიმე ღირებულთან ასოცირდება (სემა – პოზიტიური). ზედაპირულად ფიქსირებული ოპოზიციური წყვილის – ვირი/ვარდი – საფუძველზე ხორციელდება აზრმდებლობა: რა უნდა ვირს ვარდთან? სად ვირი და სად ვარდი?! (სიღრმისეულად შესაბამისად ცნობიერდება ფასეული/არაფასეული ; კანონზომიერი/არაკანონზომიერი)¹ აღნიშნული ლოგიკური შეუსაბამობა განაპირობებს ანდაზის იმპლიციტური მნიშვნელობის ექსპლიკაციას და კონკრეტული აზრის განზოგადებას, ფართე მნიშვნელობის იდეის ზედაპირზე ამოტანას – „ღირებულს დაფასება სჭირდება“ (ირიბი დიდაქტივი).

ბუნებრივია, ანდაზის სემანტიკაში ფართე მნიშვნელობის წინა პლანზე წამოწევა არ გულისხმობს იმას, რომ ყურადღება არ გამახვილდეს პირველადი მნიშვნელობის უდაოდ დიდ ფუნქციაზე მისი მთლიანი აზრობრივი ფაბულის ფორმირებაში. მხედველობაში გვაქვს გამონათქვამის ის შემადგენელი ატრიბუტიკა – „საშენი მასალა“ (პერმიაკოვი 1970 :61), რომელიც ანდაზის საგნობრივ-თემატურ მოცემულობას ქმნის და რომელსაც ის ირჩევს აღნიშნული სიბრძნის დაფიქსირებისათვის. მასში შერჩეული კომპონენტები ხშირად დენოტატიურ დონეზევე იძლევიან კონოტაციურ სიგნალს, რომელიც ანდაზის სპეციფიკაში არ შეიძლება ასევე მნიშვნელოვან ფაქტორად არ მივიჩნიოთ. სწორედ ის განსაზღვრავს, თუ რა აზრით, რა შეფერილობით (დადებითით თუ უარყოფითით) გამოიყენება კონკრეტული ანდაზა. ჩვენ მიერ ზემოთ განხილულ შემთხვევაში მოცემული ხატოვანი ანდაზა, როგორც ვნახეთ, მკვეთრ მეტაფორულ კონტრასტზეა აგებული. „ვირის“ შერჩევით „ვარდის“ ოპოზიციად და მათი დაპირისპირების საფუძველზე მოცემული ლოგიკური შედეგით („ვირმა ვარდი შეჭამა“) გამონათქვამი ზედაპირულ დონეზევე ამჟღავნებს უარყოფით მუხტს; ის ირონიით მიემართება და დაცინვის ობიექტად ხდის ადამიანს, რომელსაც (ვირის ანალოგიით) არც გონიერება და არც ცოდნა ყოფნის საიმისოდ, რომ სათანადოდ დააფასოს მის ხელში მოხვედრილი (ვარდის მსგავსი) რაიმე ღირებული. შესაბამისად, ლოგიკურია ის შთამბეჭდავი ეფექტი, რომელიც მოცემული ანდაზის რეალიზაციას სდევს თან.

საინტერესოა ის ფაქტი, რომ მსგავსი იდეის დაფიქსირებისათვის ქართულიც მეტაფორად იმავე ლექსიკურ ერთეულს, „ვირს“ იყენებს, არაბულ „ვარდს“ გემრიელი და ძვირფასი ხილის სახეობა, „ხურმა“ ენაცვლება. აზრმდებლობა და აზრის გახსნაც, შესაბამისად, ვირისა და ხურმის დაპირისპირებისა და მათ შორის არსებული ლოგიკური შეუსაბამობის საფუძველზე ხორციელდება. ორივე ეთნოსის მენტალობაში თითოეულის ზოგადაზრობრივი განფენილობის პარამეტრები პრაქტიკულად ერთ სიბრტყეზე ცნობიერდება. (ადგილი აქვს ენათშორის ზუსტ აზრობრივ პარალელიზმს – სინონიმისას.) ორივე ერთეულში მეტაფორული ექსპანსიის მიმართულება ერთნაირია: ცხოველთა/მცენარეთა სამყარო → ადამიანი.

არაბული საანდაზო ფონდიდან მოვიხიშოთ კიდევ ერთ მაგალითს, რომელიც, თუმცა ზოგადაზრობრივად იმავე ცნების („ღირებულს დაფასება სჭირდება“) გამომხატველია, მაგრამ, ჩვენი დაკვირვებით, განხილული ანდაზის ნაწილობრივ აზრობრივ პარალელს წარმოადგენს:

[ʔallī mā bjaʔref əṣ-ṣaʔar bjiṣwi(h)] اللي ما يعرف الصقر بيشويه

– ვინც შევარდენს ვერ ცნობს, შეწვავს მას.

¹ მ. რუსეიშვილი, საკვებით მართებულად, ანდაზის სიღრმისეულ სემანტიკაში (მეორე შრეზე) ხედავს არქეტიპულ ბინარულ სტრუქტურას (სტრუქტურებს). ამავდროულად, მკვლევარი ანდაზის რაობის განსაზღვრისას მას დიფერენცირებულ ნიშნად გამოყოფს.

ამ შემთხვევაშიც სახეზე გვაქვს ხატოვანი, მეტაფორული ანდაზა. მასში, წინამდებარე ერთეულისაგან განსხვავებით, ზედაპირული ოპოზიცია არ ფიქსირდება. ენის მატარებელმა მასში არსებული ისტორიული გამოცდილების საფუძველზე იცის, რომ შევარდენი საკმაოდ ძვირფასი ჯიშის ფრინველია, რომელსაც წვრთნიან და სანადიროდ იყენებენ. აქედან გამომდინარე ხდება აზრმდებლობაც: რატომ წვავს მავანი შევარდენს? მას ხომ სხვა (სანადირო) ფუნქცია აქვს და არა კვებითი ღირებულება. ლოგიკურად კვლავ შეუსაბამობასთან გვაქვს საქმე, რის ფონზეც იმიფრება მსგავსი აზრის მქონე ფართე მნიშვნელობა: „ძვირადღირებულს დაფასება სჭირდება.“ შესაბამისად, მისი აქტუალიზაციისას სიღრმისეული წარმოსახვითი მიმართებები პრაქტიკულად იმავე სახისაა: კანონზომიერი/არაკანონზომიერი. მაგრამ ტექსტი ამავე დროს ინფორმაციას გვაძლევს იმის თაობაზე, რომ ვინც ამას სჩადის – არ იცის, რომ ის შევარდენია, ამის საფუძველზე კიდევ ერთი ზედაპირულად ნაწილობრივ გამჟღავნებული აზრობრივი ოპოზიციური წყვილი ფიქსირდება: ცნობა/არცნობა (ცოდნა/არცოდნა). შესაბამისად, იმპლიციტურ დონეზე ფიქსირებული განზოგადებული მნიშვნელობის დეკოდირებისას, პირველისაგან განსხვავებით, აზრი (შესრულების დროს ინტონაციური ველიც) ნაკლებად დამაბუღია. მასში გარკვეულწილად ქართული „არცოდნა არცოდნა“-ს მნიშვნელობა დომინირებს. ანუ პირველ – „ვირისა“ და „ვარდის“/„ხურმის“ შემთხვევაში რაიმე ძვირფასის ოდესმე დაფასების პოტენციური ნულზეა დაყვანილი, რადგან „ვირს ოქროს ყელსაბამიც რომ შეაბა, მაინც ვირია“ და ის ვერასოდეს მიხვდება მის ღირებულებას. ხოლო მეორე შემთხვევაში, შემდგომში, რაღაც ხარისხში მაინც არსებობს ძვირფასის დაფასების პოტენციური, ე. ი. პირველი ერთეულისაგან განსხვავებით აქ მოცემულ საქციელს უფრო მსუბუქი შეფასება ეძლევა და მასში გამოხატული უარყოფითი კონოტაციაც შერბილებულია. შესაბამისად, შესრულებისას უფრო იუმორით, ვიდრე ირონიით მიემართება ადამიანს, რომელიც, მართალია, უმართებულო საქციელს სჩადის, ღირებულს აფუჭებს (შევარდენის შეწვის ანალოგიით), მაგრამ მის საქციელს გარკვეულწილად გამართლებაც აქვს, რადგან აღნიშნული ქმედება არცოდნის ნიადაგზე ხდება. მეტაფორული ექსპანსიის მიმართულება: ადამიანი → ადამიანი.

როგორც ვხედავთ, ანდაზის გახსნა – არსებითის ზედაპირზე ამოტანა, რომელიც სამეტყველო აქტის მონაწილეთა ქვეცნობიერში მიმდინარეობს, პრაქტიკულად ფსიქოლოგიურად „შემოქმედებით აქტს“ წარმოადგენს. მისი აქტუალიზაციისას (საერთო „მენტალური ენის“ მქონე) სამეტყველო აქტის მონაწილეთა ქვეცნობიერში აქტივირდება ის კონკრეტული „სენსორული მასალა“, რომელიც ფიქსირებულია მოცემული ეთნოსის მიერ სამყაროს მოდელის ამ კონკრეტულ ნაწილთან დაკავშირებულ გამოცდილებაში. ანალოგიაზე დაფუძნებული აზრობრივი ოპერირებისას ხორციელდება აღქმის მონაცემათა „გონებრივი“ გადამუშავება, ხდება არსებითის გამოყოფა (დიფერენცირება) არაარსებითისაგან. ეს პროცესი მოცემულ საგანთა და მოვლენათა შორის იმ წარმოსახვით მიმართებათა წვდომის საფუძველზე ხორციელდება, რომელიც დადგენილი და მიღებული ნორმა მოცემული ენობრივი კოლექტივის ცნობიერებაში, მის სააზროვნო სივრცეში.

მოცემულ კორპუსში წარმოდგენილი მაგალითების ანალიზის შედეგად გამოჩნდა, რომ თითოეულ ანდაზას ქვეტექსტში მსგავსი ფართე მნიშვნელობა უდევს საფუძველად, რითაც ისინი პრაქტიკულად ერთი ცნების („ღირებულს დაფასება სჭირდება“) ჩარჩოებში, ერთ სემანტიკურ მოდელში ერთიანდებიან. მიუხედავად ამისა, როგორც ვნახეთ, თითოეულის აზრობრივი შეფერილობა (შესრულებისას ინტონაციური ველის მონაცვლეობა) და ზოგადაზრობრივი განფენილობის პარამეტრები პრაქტიკულად განსხვავებულია. ე. ი. თითოეული კონტექსტში რეალიზაციისას განსხვავებულ სიტუაციურ „ნიშაში“ განთავსების პოტენციალს ამჟღავნებს, რის ფონზეც ისინი, არა სინონიმებად, არამედ კვაზისინონიმებად

(ნაწილობრივ აზრობრივ პარალელუბად) განიხილებიან. როგორც ჩანს, ანდაზა, ერთი შეხედვით მარტივი და ყველასათვის გასაგები ფორმის მიუხედავად, მრავალპლანიან რთულ ფოლკლორულ მოვლენას წარმოადგენს. მასში ზედაპირულად (თვალსაჩინოდ) და სიღრმისეულად (არათვალსაჩინოდ) ასახული ობიექტური სინამდვილე არ შეიძლება ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელ საგნებად და მოვლენებად განვიხილოთ, რადგან ისინი სიღრმისეული წარმოსახვითი მიმართებების საშუალებით გარკვეულ ცნებით დამოკიდებულებაში მყოფი კანონზომიერებების მთელი სისტემაა. ამდენად, კომუნიკაციის დროს მათი მართებული გამოყენება, განზოგადებული მნიშვნელობასთან ერთად, მოითხოვს თითოეულის სემანტიკური შეფერილობისა და სტილისტური მახასიათებლების ზუსტ ცოდნას. მსგავსი მაგალითები პრაქტიკულად ქმნიან რა განსხვავებულ აზრობრივ განშტოებებს მოცემულ თემატურ ჩარჩოებში, ერთი მხრივ, ამდიდრებენ და საინტერესოს ხდიან და, მეორე მხრივ, კიდევ უფრო ართულებენ უდაოდ რთული (მით უფრო უცხოენოვანი), მრავალფეროვანი პარემიული სივრცის აზრობრივ „პალიტრას“ და, ბუნებრივია, მის შესწავლას.

საკვანძო სიტყვები: პარემიული ცნება, არაბული ზეპირსიტყვიერება

ლიტერატურა:

- Barakat Robert A.**, *A Contextual Study of Arabic Proverbs* (Suomalainen Tiedeakatemia, Akademia Scientiarum Fennica), FF Communication №226, Helsinki, 1980.
- Барли Н.**, *Структурный подход к пословице и максиме*, в: Паремнологические исследования. М., 1984. стр. 127-148.
- Brockelman C.**, “*Mathal*”, The Encyclopaedia of Islam, Vol. 3. E. J. Brill, Leyden, 1913, pp. 407-410.
- Webster. Sh. K.**, “*Arabic Proverbs and Related Forms*”. “Proverbium” №3. 1986.
- سهام ترجمان – “يا مال الشام”. دمشق ١٩٨٧.
- Крикманн А. А.**, *Опыт объяснения некоторых семантических механизмов пословицы*, в: Паремнологические исследования, М., 1984, стр. 149-178.
- Г. Л. Пермяков.** *От поговорки до сказки (замечки об общей теории клише)*. М., 1970.
- რუსიშვილი მ.**, ანდაზა, თსუ, თბილისი 2005.

Khatuna Tumanishvili

Iv. Javakhishvili Tbilisi state University
Tbilisi, Georgia

E-mail: Khatu64@yahoo.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.14>

On the Expression of Some Paroemic Concept in Arabic Orally Transmitted Foklore

(With comparative Analysis with Georgian Parallels)

Abstract

Arab author Abu' Ubaid Al-Harawi (philologist, lawyer, theologian, born in 770) said: “Arabic proverbs are one branch of Arabic philosophy and wisdom”, whereas according to the evaluation of the Arab people, “A proverb never lies” [al-másal ma jekzob 'abadan]- يكذب أبداً- المثل ما

Proverbs are significant “social documents”, which represent the stereotyped communicative units expressing the world outlook of nations. The process of human thought over the centuries, gaining insight in the deep regularities of the universe and conclusions are concentrated in them. By means of them the essential in the class of phenomena – the approved wisdom is evaluated and represented in a generalized way. Exactly due to the generalized meaning, proverbs can turn into the parameters of the mentality of a given language collective, into the formulas expressing the norms seen from their point of view and “established” by them. On this basis, they are used as argued evidence for explaining diverse life situations and bringing to light pragmatic “strategic” instructions.

Proverbs are a multidimensional topic. The aim of the present study is, on the basis of examples obtained from the Arabic stock of proverbs, to interpret on the theoretical level one conceptual model – “***It is necessary to appreciate the valuable***”, in particular, to demonstrate how this generalized concept is expressed in Arabic orally transmitted folklore, upon what experience the Arabs rest in this case, what “construction material” (G.Permiakov) they choose as the image and on the basis of it what kind of imaginary-logical relations are recorded. At the same time, as a result of comparative analysis of Georgian conceptual parallels, respective similarities and differences are observable from this viewpoint.

The analysis of the examples represented in the given corpus has shown that the similar generalized meaning underlies each proverb, by means of which they practically are united within a single concept (“*It is necessary to appreciate the valuable*”), within a single semantic model. However, it has become clear as a result of the analysis that the conceptual colouring of each proverb (the alternation of the intonation field at the time of performance) and the parameters of the generalized extent are practically different. That is, at the time of realization in a context each proverb reveals the potential of being placed in a different situational “niche”; against this background, they are considered not as synonyms but as quasi-synonyms (partial conceptual parallels).

The Arabic-language material is based on the urban vernaculars of the Syrian dialect, mainly – those of Damascus, Aleppo and their outskirts. Each example is recorded and translated from the Arabic primary source, directly from Syrian informants. The Arabic text is accompanied the Latin transcription (showing the phonetic differences of the Syrian dialect in relation to Classical Arabic), the word for word translation and relevant Georgian equivalents.

Keywords: Paroemic concept, Arabic folklore

მუსიკალური და არამუსიკალური ბგერების აღქმის თავისებურებები ბავშვებში

მაგდა თხილავა

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ქუთაისი, საქართველო

e-mail: magda.tkhilava@atsu.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.15>

სიტყვა „ბგერა“ ორ ცნებას მოიცავს: 1. ბგერა, როგორც „ფიზიკური მოვლენა“, რომელიც დრეკადი სხეულის ვიბრაციით წარმოიქმნება და 2. ბგერა, როგორც „შეგრძნება“, რომელიც სმენის ორგანოებით აღიქმება. ბგერის აღქმა რთული ფსიქოფიზიო-ლოგიური პროცესია, ის ბავშვის ნერვული სისტემის მომწიფების პარალელურად ვითარდება.

ბგერა ხვდება ყურის გარეთა ნაწილში - ნიჟარაში, რომლის მეშვეობითაც გადადის ყურის მილში, მილის ბოლოში მდებარე დაფის აპკი განიცდის რხევას და ასე აღვიქვამთ ბგერას. ბგერის აღქმა უკავშირდება სმენას. სმენა არის უნარი ხმოვანი სამყაროს აღქმისა. ბგერები, რომლებსაც ვისმენთ, ჩვენზე ახდენენ ემოციურ ზემოქმედებას.

ადამიანი განიცდის ხმათა მრავალფეროვნებას: ოჯახის წევრების, მეგობრების, სხვადასხვა ნივთების ჭრიალის, ცხოველებისა და ფრინველების ხმები და ა. შ. ანუ, ადამიანი დაბადებისთანავე იმყოფება მრავალფეროვან აკუსტიკურ სივრცეში, რომელიც სავსეა მუსიკალური და არამუსიკალური ბგერებით.

მუსიკალური ხელოვნება რიტმულად და ინტონაციურად ორგანიზებული ბგერებისგან შედგება, რომლებიც გავლენას ახდენენ ჩვენს გრძნობათა ორგანოებზე და გამოხატავენ ადამიანის შინაგან ემოციურ მდგომარეობას. გარკვეული სიმაღლის მქონე ბგერას, რომელსაც ვიმღერებთ ან ნოტებით ჩავწერთ, **მუსიკალური ბგერებია**. ისინი ჰაერის თანაბარი რხევით წარმოიშობა, წარმოადგენს თანაბარი ფორმისა და სიგრძის დრეკადი ტალღების თანმიმდევრობას, თუმცა მათ შესაძლოა ახასიათებდეს სხვადასხვა სიჩქარე (ნელი, ჩქარი), რაც წარმოქმნის მაღალ და დაბალ ბგერებს. მუსიკალური ბგერები ადამიანის სასიმღერო ხმის ან სხვადასხვა სამუსიკო ინსტრუმენტის საშუალებით წარმოიქმნება. მუსიკალური ბგერების აღქმა ბავშვებში ადრეულ ასაკში ვლინდება. ბგერებს, რომლებსაც არ გააჩნიათ გარკვეული სიმაღლე, მაგრამ ახასიათებთ გამოსახვის საშუალება, როგორიცაა კაკუნის, შრიალის და ა. შ. –

არამუსი-კალური ბგერებია. ისინი არათანაბარ ტალღათა თანმიმდევრობას წარმოადგენენ. მათ იმიტაციის სახით იყენებენ კომპოზიტორები გარკვეული ეფექტის შესაქმნელად.

მუსიკალურ ბგერას ოთხი თვისება გააჩნია: **სიმაღლე** (რხევათა სიხშირეზეა დამოკიდებული), **სიძლიერე** (რხევითი მოძრაობის ენერგიაზეა დამოკიდებული), **გრძლიობა** (ბგერის ხანგრძლიობის მაჩვენებელია, ჰაერის რხევის ხანგრძლიობაზეა დამოკიდებული) და **ტემბრი** (ბგერის ხარისხობრივი მხარეა, ბგერის ელფერს განსაზღვრავს. ყოველი ადამიანი და მუსიკალური საკრავი გამოირჩევა თავისი ტემბრით, ელფერით).

მუსიკალური ბგერა სიმაღლის მიხედვით არის მაღალი, საშუალო სიმაღლის და დაბალი. ბავშვებთან საუბრისას, ბგერა, შეიძლება შევადაროთ სხვადასხვა მოვლენას (წვიმის წვეთების ხმას, ფოთლების შრიალს, მდინარისა და ზღვის ტალღების ხმაურს...) ცხოველსა და ფრინველს... მოვასმენინოთ მოსწავლეებს ნაირგვარი ხმები (შინაური და გარეული ფრინველები, ცხოველები), შემდეგ ვთხოვოთ მათ, თავად განასახიერონ და გაახმოვანონ ცხოველები და ფრინველები, რომლებიც გამოსცემენ შესაბამისი სიმაღლის ბგერებს.

როგორც ილია ჭავჭავაძე იტყოდა - ბავშვობა ის კვირტია, რომლისგანაც მშვენი-ერი მტევანიც გამოვა და ძაღლყურძენაც. ამიტომ, ბავშვობის ასაკი საკვანძო ეტაპია ადამიანის ცხოვრებაში. პიროვნების ჰარმონიულ განვითარებაში მნიშვნელოვანი როლი მიეკუთვნება მუსიკალურ ხელოვნებას. ქართული საბავშვო მუსიკა ძალიან მდიდარია რეპერტუარით და გამორჩეულია ჟანრული მრავალფეროვნებით.

ბავშვის მუსიკალურ განვითარებაში მნიშვნელოვან როლს თამაშობს საბავშვო თეატრი. პროფესიულმა პასუხისმგებლობამ უბიძგა ბევრ კომპოზიტორს დაეწერა საბავშვო ოპერა. საოპერო სპექტაკლის პირველი ნახვით მიღებული შთაბეჭდილება ხშირად გადამწყვეტია. ის განსაზღვრავს ბავშვის დამოკიდებულებას ისეთი რთული, სინთეზური ჟანრისადმი, როგორიცაა ოპერა, რაც ხელს შეუწყობს კულტურული აუდიტორიისა და ღირსეული შემფასებლების აღზრდას.

საინტერესოა კომპოზიტორ ალექსანდრე ბუკიას საბავშვო ოპერა - „**დაუპატიჟე-ბელი სტუმრები**“ (ტექსტის ავტორი - ე. ალექსანდროვა, ლიბრეტო - ლ. ესაკია, დ. გაჩეჩილაძე), რომელმაც დიდი წარმატება მოუტანა ავტორს. ოპერაში გადმოცემულია ბავშვების ბრძოლა მღრღნელ მახრებთან, რომლებიც ანადგურებენ მცენარეებს. ოპერის საორკესტრო შესავალი გვიხატავს დილის ულამაზეს სურათს. ვიოლინოების ტრემოლოები და ფორშლაგები ჩიტების ჭიკჭიკის იმიტაციას აღწერს, რითაც კომპოზიტორი აძლიერებს დილის რიჟრაჟის რეალურ სურათს. საინტერესოა საგუნ-დო სიმღერა „ჩიტების მისაღება“, სადაც ჩიტების გუნდი მხიარული ფერხულით ესალმება გარიჟრაჟს.

კომპოზიტორ ვანო გოკიელის შემოქმედებაში პოპულარულია ოპერა „წითელქუდა“ (ზღაპრის ავტორი - შარლ პერო, ტექსტის ავტორი - გრიგოლ აბაშიძე). მასში ავტორმა ლიტერატურული ზღაპრისგან განსხვავებით, მოქმედების განვითარების მიზნით, სხვადასხვა სცენა და პერსონაჟი დაამატა. მაგალითად, ტყის სცენები, ბეზიას სცენა, წითელქუდას მეგობრები: ინდაური, მამალი, ქათმები. ოპერაში კეთილი წითელქუდა და მამალი უპირისპირდებიან ბოროტ მგელს და მელას. თითოეული მათგანის დასახასიათებლად კომპოზიტორი შესატყვის მუსიკალურ მასალას და მუსიკალურ საკრავს იყენებს. გრძელი საორკესტრო შესავლის შემდეგ ჟღერს მამლის ორიგინალური გადამახილები, რაც კოლორიტულ ელფერს ანიჭებს სოფლად განთიადს. მამალი ყველას ამცნობს გათენებას. წითელქუდას ეზოში იკრიბებიან მისი მეგობრები: მამალი, ინდაური, ქათმები...

კომპოზიტორმა მერი დავითაშვილმა დაუვიწყარი მუსიკალური სახეები შექმნა ანიმაციურ ფილმებში. მათ შორის ყურადღებას იმსახურებს „წუნა და წრუწუნა“ (ავტორი - ცაგარელის ნაწარმოების მიხედვით), რომლის მუსიკაც კომიკური, ამავედროულად კონტრასტული ხასიათით გამოირჩევა. კომპოზიტორი ხშირად მიმართავს საუბრის მსგავს მუსიკალურ ინტონაციებს. პერსონაჟების დასახასიათებლად ავტორი იყენებს ტემპობრივ, მელოდიურ და დინამიკურ კონტრასტებს. კომიკური ეფექტების მისაღებად მიმართავს მსუბუქ დასარტყამ საკრავებს. ფორტეპიანოს პარტია პერსონაჟთა ხასიათის სწრაფ ცვლილებებს გადმოგვცემს. წუნას ბუზღუნა დახასიათებისთვის კომპოზიტორი იყენებს დაბალ რეგისტრს, მძიმე, ნელ რიტმს, წუნას ბუნების გადმოსაცემად ავტორი მიმართავს საკრავებს - ჩელოს ან ალტს. ცელქი წრუწუნას მუსიკა გამოირჩევა მოძრავი, მსუბუქი ხასიათის მელოდიით, ავტორი ირჩევს მაღალ ან შუა რეგისტრს და მიმართავს საკრავებს - ფლეიტას ან კლარნეტს.

ანიმაციური ფილმის - „ჩხიკვა ქორწილის“ (ვაჟა ფშაველას ნაწარმოების მიხედვით) მუსიკა (კომპოზიტორი მერი დავითაშვილი), მხიარული, ცოცხალი ხასიათით, საცეკვაო რიტმებით გამოირჩევა. ფილმში თითოეულ ფრინველის დასახასიათებლად მერი დავითაშვილი იყენებს მათ შესატყვის მუსიკალურ საკრავებს, რაც ხელს უწყობს, ბავშვებმა ზუსტად აღიქვან ფრინველთა ბუნება და მათი ხმის ტემბრი. ჩხიკვის დახასიათებისთვის ავტორი იყენებს სალამურს, რომელიც ზუსტად აღწერს ჩხიკვის ჭიკჭიკს. მისი მელოდია გამოირჩევა სწრაფი ტემპით და მხიარული ხასიათით. ჩონგურის მშვიდი და თბილი ჟღერადობა ბედურას მეგობრულ ხასიათს გადმოგვცემს. მერცხლის მელოდია კი, მის სწრაფ ფრენას მიუთითებს, რომელსაც ფანდური ასრულებს. გუდასტვირის დაბალი ტემბრი ბუს სიბრძნეზე მიუთითებს. კომპოზიტორი ყვავის დახასიათებისთვის მიმართავს დოლის

მლიერ ხმოვანებას. ჩხიკვების მოუსვენარი ბუნების გადმოსაცემად ავტორი იყენებს სწრაფ ტემპს, ფრინველთა ხმების იმიტაციისთვის - მაღალ რეგისტრს, ქორწი-ლის განწყობის გადმოსაცემად გამოყენებულია მკვეთრი, საცეკვაო რიტმი, რომელსაც მსუბუქი დასარტყმელები ასრულებენ. ჩხიკვების ჭიკჭიკის იმიტაციისთვის კომპო-ზიტორი მიმართავს ინსტრუმენტ ფლეიტას. საფორტეპიანო პიესების აკორდები ხტუნვის ეფექტს ქმნიან. ანიმაციაში ჩხიკვები გვევლინებიან მხიარულ, მაგრამ ცოტა ჭირვეულ პერსონაჟებად. გაკვეთილზე საინტერესო აქტივობა შეიძლება განხორცი-ელდეს. მოსწავლეებს მოვასმენინებთ სხვადასხვა საკრავის ჟღერადობას და ვთხოვთ მათ, დაასახელონ, რომელი ფრინველის დახასიათებაა შესაძლებელი აღნიშნული ინსტრუმენტით და შევთავაზოთ მათ, განასახიერონ აღნიშნული ფრინველი.

ქართული საკრავიერი მუსიკა მდიდარი და მრავალფეროვანია საბავშვო რეპერ-ტუარით, სადაც ბლომად ვხვდებით მუსიკალური და არამუსიკალური ბგერების აღქმის მაგალითებს. მაგალითად, შალვა თაქთაქიშვილის საფორტეპიანო პიესა „ჭრიჭინების ცეკვა“, რომელშიც მარჯვენა ხელის სწრაფი ტერციებით, სტაკატოებზე შესრულებული საცეკვაო რიტმი, აკომპანიმენტის მკვეთრი ფორშლაგები, შესანიშნავად ასახავს ჭრიჭინების ცეკვას.

სულხან ნასიძის საფორტეპიანო პიესა „წვიმა“, შესანიშნავი მაგალითია არამუსიკალური ბგერების იმიტაციით გადმოცემა-აღქმისა. აღნიშნული პიესა ნამდვილად მოგვაგონებს წვიმის წვეთების ცეკვას. ამ ნაწარმოებით მოსწავლეები ეცნობიან სტაკატოს შესრულებას სიმებიანთა პიციკატოს მსგავსად, რომელიც ფორშლაგებით ზუსტად გადმოგვცემს ასხლეტილი წვიმის წვეთების სურათს.

ნოდარ მამისაშვილის პიესა „სტუმრად ჩიტუნებთან“ ფრინველთა სამეფოს შესანიშნავი მუსიკალური ჩანახატია. საინტერესოა ნაწარმოების მოძრავი ხასიათის მღერადი მელოდია, რომელიც შეკავებული ბანების ფონზე მაღალ რეგისტრში ჟღერს, ხან კი ფორშლაგებიანი სეკუნდური წყობის აკორდები სტაკატოებით გადმოცემენ მხიარული ჩიტების ჭიკჭიკის იმიტაციას.

ქართულ საფორტეპიანო მუსიკის ერთ-ერთი საინტერესო ნიმუშია კომპოზი-ტორ ტარიელ ბაქრაძის მხიარული ხასიათის პიესა „ცხენოსნები“. აკომპანიმენტის კვინტებით მოძრაობა მოგვაგონებს ცხენისთვის დამახასიათებელ თქარათქურს. აღმავალი მიმართულებით მოძრავი ორხმიანი მელოდია ძალიან დინამიურია. პიესა გამოირჩევა ორიგინალური რიტმული თავისებურებებით, რაც კიდევ უფრო მლიერს და შთამბეჭდავს ხდის ცხენების თქარუნის იმიტაციას.

კომპოზიტორები სხვადასხვა პერსონაჟის დასახასიათებლად საგანგებოდ ირჩევენ მათთვის შესაფერ საკრავს და იმიტაციით ახმოვანებენ ზღაპრის გმირებს, ადამიანებს,

ცხოველებს, ფრინველებს, ბუნების მოვლენებს, სხვადასხვა ტრანს-პორტს... ანუ მუსიკალური ნაწარმოებების ავტორები მრავალფეროვანი საკრავების დახმარებით აკეთებენ ამ ხმების იმიტაციას, რაც მნიშვნელოვნად უწყობს ხელს ბავშვებში მუსიკალური და არამუსიკალური ბგერების აღქმას.

მაშასადამე, მუსიკალური და არამუსიკალური ბგერები ბავშვებში მნიშვნელოვან ინტერესს იწვევს. მათი დახმარებით მოზარდები სწავლობენ ხმათა მრავალფეროვნებას და მათ ჟღერადობას, ხელს უწყობს მუსიკალური ინსტრუმენტების ტემბრის გაცნობისადმი ინტერესს, ყურადღების მობილიზაციას, ემოციური და კოგნიტური რეაქციების გააქტიურებას, სენსორულ განვითარებას, შემოქმედებითობისა და ემოციური ინტელექტის ზრდას, ლექსიკური მარაგის განვითარებას, გარემოსთან ბავშვის ადაპტაციის უნარის განვითარებას...

საკვანძო სიტყვები: მუსიკალური ბგერები, არამუსიკალური ბგერები, ანიმაციური ფილმების მუსიკა, საბავშვო ოპერები

ლიტერატურა:

1. კაკაბაძე ვ. მუსიკის ფენომენი. ქუთაისი, 1993
2. მელაძე დ., თაბაგარი თ. მუსიკის ელემენტარული თეორია. თბილისი, 2009
3. მუსიკის რეპეტიტორი. განათლების ხარისხის განვითარების ეროვნული ცენტრი. თბილისი, 2016
4. <https://mes.gov.ge/uploads/files/gzamkvlevi/%E1%83%9B%E1%83%A3%E1%83%A1%E1%83%98%E1%83%99%E1%83%90%E1%83%93%E1%83%90%E1%83%AC%E1%83%A7%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98%E1%83%97%E1%83%98.pdf>

Magda Tkhilava

Akaki Tsereteli state University

Kutaisi, Georgia

e-mail: magda.tkhilava@atsu.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.15>

Peculiarities of perception of Musical and non-musical Sounds in Children

Abstract

The word „sound“ encompasses two concepts: 1. Sound as a „physical phenomenon“ produced by the vibration of an elastic body, and 2. Sound as a „sensation“ that is perceived by the auditory organs. Sound perception is a complex psychophysiological process, it develops in parallel with the maturation of the child's nervous system.

Humans experience a variety of sounds. From birth, they are immersed in a diverse acoustic space, which is full of musical and non-musical sounds.

Musical art plays an important role in the harmonious development of a person. Georgian childrens music has a very rich repertoire and is distinguished by its genre siversity.

Music from the animated film „The Wedding of the Chkhikvta“ (composer Meri Davitashvili), it is distinguished by its cheerful, lively character and dance rhythms. To describe each bird in the film, the author uses their corresponding musical instruments, this helps children accurately perceive the nature of birds and the timbre of their voices. To describe the chirping, the author uses a slang term that accurately describes the chirping of the chirping bird. The calm and warm sound of the sparrow conveys the sparrows friendly nature. The swallows melody, which is played by the fanduri, refers to its swift flight. The low timbre of the horn indicates the wisdom of the owl. The composer uses the powerful sound of the drum to characterize the crow. To imitate the chirping of crickets, the composer uses the instrument flute.

In the Georgian childrens piano repertoire, we find many examples of musical and non-musical sounds. For example Sulkhan Nasidzes piano piece „Rain“. This piece introduces students to playing staccato, similar to string pizzicato, which accurately conveys the image of bouncing raindrops with forceps. Therefore, musical and non-musical sounds arouse significant interest in children. They learn about the variety of sounds and their timbre, helps activate emotional and cognitive reactions, sensory development, emotional intelligence, increases the childs ability to adapt to the environment...

Keywords: Musical sounds, non-musical Sounds, music of animated films

რამდენიმე არაბულ-სპარსული სამედიცინო ტერმინისათვის „წიგნი სააქიმოს“ მიხედვით

სოფიო იმედაძე, მაია შიშინაშვილი

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

e-mail: s.imedadze@hotmail.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.16>

„წიგნი სააქიმო“ წარმოადგენს XIII საუკუნის ერთ-ერთ უძველეს სამედიცინო ნაშრომს – საექიმო ხელნაწერს. აღნიშნული ნაშრომი მოიკვლია და გამოსცა ექიმმა ლადო კოტეტიშვილმა 1936 წელს. მკვლევარი ტექსტის დეტალური ანალიზის საფუძველზე აღნიშნავს, რომ წიგნი არაბულ ენაზეა დაწერილი არაბი ექიმის მიერ. ამას ცხადად ადასტურებს რამდენიმე გარემოება: 1. ის არაბული ტერმინოლოგია, რომელიც ტექსტშია მოყვანილი. 2. ტექსტში მოხსენიებული 22 ექიმიდან 13 არაბი ექიმია, 7 ბერძენი, 2 რომაელი და არც ერთი ირანელი. თუმცა, ირანელებს იმ დროს სახელგანთქმული ექიმების საკმარისი ჰყავდათ. 3. ტექსტში მოყვანილი ირანული ტერმინოლოგია შემდგომი გადამწერების მიერ არის შეტანილი მომდევნო საუკუნეების მანძილზე, რასაც ამტკიცებს ის, რომ არაბულის ბევრ ადგილას ირანული განმარტებები არ ახლავს.

საექიმო ხელნაწერის პირველი აღმწერი, ექვთიმე თაყაიშვილი, არაბული დედნის შექმნის თარიღად ასახელებს არაუადრეს XI საუკუნესა და არა უგვიანეს XIII საუკუნეს. წიგნი დაწერილია ცნობილი ექიმის, ავიცენას, „კანონის“ ზეგავლენით, მაშასადამე, 1036 წლის შემდეგ. „წიგნი სააქიმოს“ ქართულად თარგმანის თარიღად 1206 წელი მიიჩნევა, ხოლო ავტორად – ხოჯა ყოფილი. იმდროინდელი გაგებით, ხოჯა ნიშნავდა ექიმს, მოძღვარს, მასწავლებელს და დიდვაჭარსაც. ცხადია, ტექსტის თარგმანის მიხედვით, ხოჯა ქართველი საექიმო პირი უნდა ყოფილიყო. მისი ქართული ზნე-ჩვეულებებისა და ენის ზედმიწევნით ცოდნა ეჭვს არ იწვევს.

ექიმ ლადო კოტეტიშვილის მიერ აღდგენილი წიგნი ეყრდნობა XIV–XV საუკუნის ხელნაწერს, რომელიც დაცულია სახელმწიფო მუზეუმის პალეოგრაფიულ განყოფილებაში N1274 მოცემული ნომრის ქვეშ.

ლადო კოტეტიშვილის მიერ 1936 წელს გამოცემულ „წიგნი სააქიმოს“ ახლავს იუსტინე აბულაძის მიერ დამუშავებული ლექსიკონი. სწორედ ამ ლექსიკონზე დაყრდნობით, ამოვიღეთ არაბულ-სპარსული სამედიცინო ტერმინოლოგია და გადავამოწმეთ არაბულ (მუნჯიდი) და სპარსულ (მოინი, ომიდი) ლექსიკონებში.

ახლატ – არაბ. اخلاط იხლატ – ნარევები, ლორწო, ოთხი მთავარი ელემენტი (სისხლი, ზაფრა, ბაღდამი და სევდა), რომლებსაც სცნობდნენ ძველს დროში ცხოველის სხეულში (წიგნი სააქიმო 1936: 302).

اخلاط/aŌlaā – „სხეულის სითხეები“ ძველ ტერმინოლოგიაში: სისხლი, ნახველი, შავი ნალველი და ყვითელი ნალველი (მუნჯიდი 2000:413).

اخلاط (axlāt) [არ.] ხველის დროს ბრონქებიდან და მისი ტოტებიდან გამოყოფილი სეკრეტები, ნახველი (მოინი 1375: 174).

ბაღდამი – ბერძნულ არაბული بلغم ბაღდამ – სისველე, ფლეგმა (წიგნი სააქიმო 1936:303)

بلغم/balgam - ბერძ.-არაბ. ფლეგმა, ლორწო, გამონადენი (მუნჯიდი 2000 : 117)

بلغم (balyam) [არ. = بلغم ბალჯამ] სხეულის უჯრედების ლორწოვანი სეკრეტები, განსაკუთრებით ანთების, ინფექციების დამწვრობის დროს, რომლებიც ხშირად გროვდება ეპითელიური უჯრედების ფენის ქვეშ; საჭმლის მომნელებელი სისტემის უჯრედების ლორწოვანი სეკრეტია, რომელიც გამოიყოფა კუჭის ან ნაწლავების ინფექციური დაავადების დროს, განსაკუთრებით - დიარეის ან ღებინების დროს... ფლეგმა (მოინი 1375: 569).

ბარსამი – არაბ. برسام ბარსამ– ფილტვების ანთება და سرسام სარსამ – ტვინის ანთება. سر /სარ თავი და سام/სამი – ანთება (წიგნი სააქიმოდ 1936:304). **ბარსიანისა მოწამლულისა** – არაბ. برص ბარს–კეთრი, ჭირი, შესაყრელი სენი (წიგნი სააქიმოდ 1936:304).

برسم/barsam - პლევრიტი. სპარსულია (მუნჯიდი : 81).

برسام (barsām) [სპ.] (მედ.) დიაფრაგმული სიმსივნე (მოინი 1375: 504).

ბევასირი – არაბ. بواصير ბუვასირ–ბუასილი, ჰემოროდ, ბუასილის სოკო (წიგნი სააქიმოდ 1936:304).

بواسير/bawasir ბუასილი; ლორწოვანი გარსის ანთება ანუსის ქვეშ (მუნჯიდი 2000: 90). بواسير (ბავასირ) [არ.] باسور -ის მრავლობითი (მხ. რიცხვის ფორმით სპარსულში არ გამოიყენება) ნაწლავის ლორწოვანი გარსის და ქსოვილების შემუშება, სწორი ნაწლავის ანუსის მახლობლად ვენების შემუშება, რომელიც მტკივნეულია და ზეწოლის შედეგად შეიძლება გასკდეს და სისხლდენა გამოიწვიოს (მოინი 1375: 597).

დაათალაბ – არ. داء –სენი, უძლურება და ثعلب სა'ლაბ –resp. თა'ლაბ. აქედან داء الثعلب დაათალაბ – მელიის ჭირი (სენია) (წიგნი სააქიმოდ 1936:306).

არაბ. داء الثعلب/ dÁ' āa+lab - ალოპეცია. თმის ცვენა ნაწილობრივ ან მთლიანად; ბუდობრივი ცვენა (მუნჯიდი 2000:490).

داء الثعلب (da'alsa'alab) [არ.] დაავადება, რომელიც იწვევს თავისა და წარბების თმის ცვენას (ომიდი 1389: 1069).

დავარი – არაბ. دوار დავარ – ბრუნვა, ტრიალი, თავბრუსხვევა (სნეულება) (წიგნი სააქიმოდ 1936: 307).

არაბ. دوار/dawÁr, duwÁr – თავბრუსხვევა (მუნჯიდი 2000:493).

دوار (დავარ) [არ.] თავის ტკივილი, თავბრუსხვევა, სისუსტე (მოინი 1375: 1568).

დათარაბ – არაბ. دات الريه დათარ რაბ – პლევრიტი. ფილტვის პლევრის ანთება (წიგნი სააქიმოდ 1936:307).

ذات الريه/ĖÁt rra+at – ფილტვების ანთება, პლევრიტი (მუნჯიდი 2000:523).

ذات الريه (zatalriye) [არ.] ფილტვების ანთება; ტკივილი, შესუპება და ჩირქი, რომელიც ფილტვებში გაცივების შედეგად ვითარდება; პნევმონია (ომიდი 1389: 1183).

დათალჯანაბი – არაბ. ذات الجنب დათალჯანაბ – პლევრიტი. წინა სიტყვასთან იგივე მნიშვნ. (წიგნი სააქიმოდ 1936:307).

ار. ذات الجنب/ĖÁtu-l-janb პლევრიტი (მუნჯიდი 2000:223).

ذات الجنب (zataljanab) [არ.] პლევრის შიდა ლორწოვანი გარსის ანთება, რაც იწვევს გვერდების ტკივილს, ცხელებას, ქოშინს და ხველას (ომიდი 1389: 1183).

დალფილი – არ. داء الفيل–სპიროს ჭირი (სენია) (წიგნი სააქიმოდ 1936:307).

ار. داء الفيل/dÁ' l fil სპილოს დაავადება, შემუშება ტერფში და წვივში (მუნჯიდი 2000: 490).

داء (da') [არ., სპ. د] ავადმყოფობა, სნეულება, ცუდად ყოფნა, ქლ (fil) სპილო (მოინი 1375: 1477).

დალჰაია – არ. داء الحية–ჰაია. ჰაია–ჭირი, სენი; حية –გველი. გველის სენი (წიგნი სააქიმოდ 1936:307).

არაბ. داء الحية/dĀ' l Ōaya - Ophiasis - რთული ტიპი ბუდობრივი თმის ცვენის. ავტოიმუნური დაავადება (მუნჯიდი 2000:495).

داء الحية (da'ulhaiya) [არ.] დაავადება, რომლის დროსაც სხეულის კანი მთლიანად ან ნაწილობრივ უმაგრდება და ექერცლება. კანი თანდათან ცვივა და პაციენტი გველივით იცვლის კანს (ომიდი 1389: 1069).

დახისი – არ. داخس/daĤis Paronychia -ფრჩხილის ირგვლივ ანთება, გაწითლება, რომელიც გამოწვეულია სოკოთი ან ბაქტერიით. პარონიქია – ცელულიტური ქსოვილის ანთება თითის წვერზე ფრჩხილთან ახლოს ან ფრჩხილსა და რბილ ქსოვილს შორის დაჩირქება, შემუშება, რომელსაც ახლავს ძლიერი ტკივილი (მუნჯიდი 2000: 447).

داخس (dāhes) [არ.] ჭრილობა და შემუშება, რომელიც თითის წვერზე, ფრჩხილის გვერდით ჩნდება, =დახეს (ომიდი 1379: 1071).

დიყა – არაბ. دق diq – ჭლეტი, ცხრო ციება. დიყის ცხრო სამეგარია: ზოფთადიას, დაბულ, დიყი (წიგნი სააქიმოდ 1936:308).

دق (dex(r)) [არ.](მედ.) დაავადება, რომელიც ადამიანს ასუსტებს, ამაბუნებს; ტუბერკულოზი, ცხელება (მოინი 1375: 1542).

ზარირი – ირან. زاریر - იგივე იარაყანი. არაბ. يرقان/yarqĀn - არამეული. ფიზიოლოგიური დაავადება, რომელიც აზიანებს მცენარეებს და იწვევს მისი ფოთლების გაყვითლებას (მუნჯიდი 2000:1567).

زارير (zarīr) [სპ.] (მედ.) ნაღვლის წვენი; სიყვითლე (მოინი 1375: 1738).

თაშანუჯი – არაბ. تاشانوخ - საკ. მოკრუნჩხვა, მოდრეკა, კონველსია, კუნტების ატროფია (სენია) (წიგნი სააქიმოდ 1936:311).

تاشنخ /taāannaŌ (მედ.) სპაზმი, კრუნჩხვა, კონველსიური ტრემორი. სპაზმური დაავადება, კრუნჩხვითი დაავადება (მუნჯიდი 2000:796).

تاشنخ (tašannoŷ) [არ.] კანკალი, სხეულის ნაწილების კრუნჩხვები (მოინი 1375: 1088).

ლაყვა – არაბ. لاقوة laqwa - პირის მღერა და გამრუდება, საზოგადოდ, კრუნჩხვა (წიგნი სააქიმოდ 1936: 314).

لاقوة/laqwāt - სამედ. დაავადება, რომელიც გავლენას ახდენს სახეზე და იწვევს ლოყის დამახინჯებას (მუნჯიდი 2000:1296).

لاروة (larva(e)) [= არ. لاروة] (მედ.) სახის ცალი მხარის დამბლა და კანკალი, რის შედეგადაც სახის ნახევარი ცალ მხარეს ბრუნდება და ტუჩები სათანადოდ ვეღარ მიდის ერთმანეთთან. დამბლის მხარის ქუთუთო კარგად არ იხურება (მოინი 1375: 3613).

მალჰამა – არაბ. مرهم marĥam - მალამო (წიგნი სააქიმოდ 1936:315).

مرهم /marĤam სამედიცინო მალამო, რომელიც გამოიყენება წყლულებზე, ჭრილობებზე. ნაერთი, რომელიც დამზადებულია სხვადასხვა ელემენტებისგან და გამოიყენება შესაზელად, როგორც ვაზელინი და გლიცერინი (მუნჯიდი 2000:1336).

مرهم (marham) [არ.] ჭრილობაზე დასადები ან წასასმელი მალამო (მოინი 1375: 4051).

მასრუ – არაბ. مسرور masrūr - ეპილეპტიკი (წიგნი სააქიმოდ 1936:316).

مصرور maáræ - ეპილეფსიით დაავადებული (მუნჯიდი 2000:829).

مصرور (masrūr) [არ.] ეპილეფსიით დაავადებული (მოინი 1375: 4172).

მაჯუნი – არაბ. معجون maġūn - წამლის შეზავებულობა (შემადგენლობა) (წიგნი სააქიმოდ 1936:316).

معجون /maġūn - პასტა, ცომი, მოზელა, შეზავება (მუნჯიდი 2000:951).

معجون (ma'jūn) [არ.] მედ. წამალი, რომელიც რამდენიმე წამალ-კომპონენტის შეერთებითაა მიღებული (მოინი 1375: 4223).

მოჰრიყა – არაბ. محرق moĥriq - საკ. მწველი, სულის შემადრწუნებელი. აქედან محرق moĥriq - ტიფი, სახადი, ცხრო, ციებ-ციხელება (წიგნი სააქიმოდ 1936:318).

არაბ. محرقه /mahriqat დაწვა, ცეცხლის მოდება (მუნჯიდი 2000:274).

محرقة (mohreya(e)) [არ.] (მედ.) ტიფი (მოინი 1375: 3903).

მოსჰილი – არაბ. مسهل მოსჰილი – გამოთქმა ირანულია – საფადართო, სასაქმებელი (წიგნი სააქიმოდ 1936:318).

არაბ. مسهل/mushil – საფადართო საშუალება (მუნჯიდი 2000:716).

مسهل (moshel) [არ.] საფადართო საშუალება; წამალი, რომელიც ასუფთავებს კუჭ-ნაწლავს და გამოდევნის ნარჩენებს (მოინი 1375: 4124).

მუმია – ირან. موميا მუმია – საცხი (მაზი), რომელიც ჰკურნებს გადატეხილ ძვალს, ის ფისისგან. Bitumen Arabicum (წიგნი სააქიმოდ 1936:318).

არაბ. موميا/māmīa- ცვილი, პუსტულები, ანუ ყვავილის ყველაზე მძიმე ფორმა, რომელიც მთელ სხეულს ერთ წყლულად აქცევს. გაქვავებული (მუნჯიდი 2000:1367).

موميا (mūmiyā) (არაბიზ. სარსული موم-დან) მინერალური ფისი; პასტის მსგავსი ნივთიერება, რომელიც ძველ მედიცინაში გამოიყენებოდა მოტეხილობის, სახსრების ამოვარდნილობის, სისხლჩაქცევების და დაზიანებული ნერვის ან კუნთის სამკურნალოდ (მოინი 1375: 4451).

ნაბტი – არაბ. نبض ნაბდ – მაჯასი. გულის, გინა მაჯასის ცემა. ფეთქა (წიგნი სააქიმოდ 1936:319).

არაბ. نبض/nabẓ პულისი, თრთოლვა, ფეთქვა, თანმიმდევრული მოძრაობა (მუნჯიდი 2000:1378).

نبض (nabz) [არ.] მედ. მაჯაზე მფეთქავი ვენა, რომლის შეხებით ექიმები პაციენტების მდგომარეობას იგებენ (მოინი 1375: 4665).

ნაბტალმოსთავი – არაბ. نبض المستوى ნაბდალმოსთავი – სწორი მაჯასი (წიგნი სააქიმოდ 1936:319).

არაბ. مستوى/mustawa დონე, ხასიათი, სწორი, თანაბარი. ნაბდალმოსთავა – თანაბარი, სწორი პულისი (მუნჯიდი 2000:730)

ნაბტალმომთალი – არაბ. نبض الممثلة ნაბდალმომთალი – სრული მაჯასი (წიგნი სააქიმოდ 1936:319).

არაბ. ممثلة/ mumaāil – სრული, მსგავსი, შესაბამისი, იდენტური (მუნჯიდი 2000:1320).

ნაბტალბატე – არაბ. نبض البتة ნაბდალბათათა – სააღბათა – სუსტი მაჯასი (წიგნი სააქიმოდ 1936:319).

არაბ. بائي/baāī სუსტი, ნელი (მუნჯიდი 2000:97).

ნაბტასარი – არაბ. نبض السريع ნაბტასარი – ჩქარი მაჯასი, ფიცხელი (წიგნი სააქიმოდ 1936:319).

არაბ. سريع/āārī ჩქარი, სწრაფი (მუნჯიდი 2000: 664).

ნაბტალმუთა – არაბ. نبض الموت ნაბდალმუთა – საკ. მომკვდავის მაჯასი, დაჭიმული და მაგრადმფეთქავი მაჯასი (წიგნი სააქიმოდ 1936:319).

არაბ. موت/mawt– სიკვდილი (მუნჯიდი 2000:1364).

ნაზლა – არაბ. نزل ნაზლა – სურდო, კატარი, ანთება, მყრალი სურდო (წიგნი სააქიმოდ 1936:320)

არაბ. نزل/nazlat – გაციება, ხველა, სიცხე, ლორწოვანი გარსის ანთება, რომელიც იწვევს ჭარბ სეკრეციას. ბრონქიტი (მუნჯიდი 2000: 1399).

نزل (nazla(e)) [= არ. نزل] (მედ.) ლორწოვანი გარსის მწვავე ან ქრონიკული ანთება ინფექციური სეკრეციის მატებით (მოინი 1375: 4710).

ნაზფი – არაბ. نازفة ნაზაფ – გაწმენდა – ნაზფი წიდოვნობის გახსნა (ქალური დაავადება) (წიგნი სააქიმოდ 1936:320).

არაბ. نازفة /naẓāfat – გაწმენდა, ჭუჭყის მოშორება (მუნჯიდი 2000:1425).

نازفات (nazāfat) [= არ. نازفة] ჭუჭყისა და სიბინძურუსაგან გაწმენდა (მოინი 1375: 4748).

ნამლა – არაბ. نملة ნამლა – ჭიანჭველა – აქ ზაფრის ერთგვაროვანი სიმსივნეა (წიგნი სააქიმოდ 1936:320)

არაბ. نملّة/namlat – დაბუჟებული და მოდუნებული ფეხი (მუნჯიდი 2000:1454).

نملة (namla(e)) [არ. نملّة] ყვითელი ფერის წვრილი გამონაყარი, ერთმანეთთან ახლოს, ერთმანეთთან დაკავშირებული და გავრცელებული. იწვევს ქავილს და წვას, შეხებისას ცხელია და წვა ჭიანჭველას ნაკბენის წვას ჰგავს (დეჰხოდა 1342).

ნასორი – არაბ. ناسور/nasor – საკ. ნახვრეტი, ღრუ, ფულურო: 1. უკანა ტნიდან სადენი ადგილი ბუასილის ან სხვა შემთხვევაში 2) პოლიპი ცხვირში (წიგნი სააქიმოდ 1936:320).

არაბ. ناسور/nasur ფისტულა (მუნჯიდი 2000:1464).

ناسور (nāsūr) [=არ. ناصور] ჭრილობა, რომელიც ჩნდება თვალის კუთხეში, კბილის ძირში, ანუსის ხვრელთან და ა.შ.; ჩირქოვანი მასის გამოსასვლელი ხვრელი; ფისტულა (მოინი 1375: 4582).

ნეტფა – არაბ. نطفة ნუტფა – მამაკაცის თესლი, სპერმა. ზურგის თეთრი წყალი (წიგნი სააქიმოდ 1936:321).

არაბ. نطفة/nutfat – სპერმა (მუნჯიდი 2000: 1420).

نطفة (notfa(-e)) [=არ. نطفة] მედ. სპერმა; მიკროსკოპული ცოცხალი ნივთიერება, რომელიც არსებობს სპერმაში და საიდანაც ემბრიონი ვითარდება (მოინი 1375: 4745).

ნიკრისი – ირან. نقريس ნეკრეს – ფეხის თითთა და კოჭის ტკივილი (წიგნი სააქიმოდ 1936:321).

არაბ. نقريس/niwrīs მემკვიდრეობითი და მტკივნეულად გამწვავებული ართრიტი. უმეტესად თითის, ფეხის ან მუხლის სახსრებში (მუნჯიდი 2000: 1442).

نقرس (ნეყრეს) [არ.] (მედ.) პოდაგრა, ეს არის ქრონიკული და ხშირად მემკვიდრეობითი დაავადება, რომელიც ვლინდება ფეხის ცერა თითის სახსრის ანთების სახით უეცრად და გრძელდება ზედიზედ რამდენიმე დამის განმავლობაში, შემდეგ უმჯობესდება და გარკვეული დროის შემდეგ ისევ მეორდება (მოინი 1375: 4786).

რუაფი – არაბ. رواف رუაფ სისხლდენა ცხვირიდან (წიგნი სააქიმოდ 1936:323).

არაბ. رواف/ruʿāf – სისხლის წამოსვლა ცხვირიდან (მუნჯიდი 2000:564).

رواف (ruʿāf) [არ.] ცხვირიდან სისხლდენა (ომიდი 1389: 1240)

სამი – ირან. سام სამ – ანთება (წიგნი სააქიმოდ 1936:324).

سام (sām) [სპ.] მედ. 1. დაავადება; 2. ანთება, შეშუპება (მოინი 1375: 1808).

სარი – سار sar ეპილეფსია, ბნედა (მედ.) Epilepsia (წიგნი სააქიმოდ 1936:324).

არაბ. سار sar ნერვიულობა, რომელსაც თან ახლავს კომა და კრუნჩხვები, ეპილეფსია (მუნჯიდი 2000:829).

سار (sar) [არ.] (მედ.) გონების დაკარგვა, გულყრა, ეპილეფსია (მოინი 1375: 2145).

სარსამი – ირან. سارسام სარსამ (სარ – თავი და სამ – ანთება, სენი), ტვინის ანთება (წიგნი სააქიმოდ 1936:324).

არაბ. سارسام/sarsam- sirsām სიმსივნე ტვინის. მენინგიტი. სპარსულია (მუნჯიდი 2000:663).

سارسام (sarsām) [სპ.] (მედ.) მენინგიტი (მოინი 1375: 1866).

საქტა – არაბ. سكتة – დამბლა, ტვინის დაავადება (წიგნი სააქიმოდ 1936:324).

არაბ. سكتة/sakta დაავადება, რომლის დროსაც ორგანოები პარალიზებულია. უეცარი სიკვდილი ტვინში სისხლის სტაგნაციის ან გულის გაჩერების გამო. ცერებრალური ინსულტი. გონების და მოძრაობის უეცარი და სრული დაკარგვა, რომელიც გამოწვეულია თავის ტვინის არტერიებში სისხლის მიმოქცევის დარღვევით. გულის გაჩერება, რომელიც იწვევს სიკვდილს (მუნჯიდი 2000: 680).

سكتة (seqta(e)) [=არ. سكتة] (მედ.) ინსულტი; სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი ორგანოს (ტვინი, გული, ფილტვი ან თირკმელი) ერთ-ერთი არტერიის უეცარი და მძიმე დარღვევა, რომელიც სიცოცხლეს საფრთხეს უქმნის... (მოინი 1375: 1897).

სევედა (სპ. სავდა) შავი ნაღველი, მალიხოლია, ანუ მელანქოლია. ძველი მედიცინის მოძღვრების, ერთი იმ ოთხ სითხეთაგანი, რომლებიც შედიან ადამიანის სხეულის

შედგენილობაში. ასეთები: 1) შვი ნაღველი, ანუ სევდა; 2) ყვითელი ნაღველი, ანუ ზაფრა; 3) სისხლი და 4) ნახველი (უსწორო კარაბადინი 1940: 511).

სევდა (სევდისა) [არაბ. სავდა] დარდი, ნაღველი, კაეშანი, ვარამი (ქეგლ).

სევდა - არაბ. سودة/sawda' შავი ნაღველი, მეღანქოლია, დეპრესია, მწუხარება, გულშეუხებელი მდგომარეობა. შავი, ბნელი, მძიმე სითხე (მუნჯიდი 2000: 720).

سودة (sawda' //souda') [არ., სპ. سودا] (მედ.) ერთ-ერთი იმ ელემენტებიდან, რომლისგანაც შედგება ადამიანის ელენთა; მეღანქოლია (მოინი 1375: 1947).

სილი (არ. სილ) ჭლექი „ფილტვისა სიწყლულე“ (უსწორო კარაბადინი 1940: 512).

არაბ. سعل/si'l ხველა ატეხა, ხიხინი, ხველა. ფილტვების დაავადება (მუნჯიდი: 672).

سل (sel) [= არ. sill] (მედ.) ეს არის ინფექციური და გადამდები დაავადება, რომელსაც შეუძლია დააზიანოს ყველა ორგანო, მაგრამ ყველაზე მეტად ფილტვები და ლიმფური კვანძები ზიანდება. მას იწვევს ბაქტერია, რომელსაც კოხის ბაცილი ეწოდება და რომელიც მდგრადია ალკოჰოლისა და მჟავას მიმართ. ეს ბაცილი არის დაავადებული ადამიანის ნახველში და ტუბერკულოზით დაავადებულ ორგანოებში (მოინი 1375: 1907).

სუბათი – არაბ. سبات სუბათ – ძილი. მოსვენება, ნამეტანი ძილი (სენია) (წიგნი სააქიმოდ 1936:326).

არაბ. سبات /subÁt მედ. ღრმა ძილი, რომელიც არანორმალურად გრძელდება, როცა ადამიანი მთლიანად კარგავს გონებას. კომა, გონების დაკარგვა. სტაგნაციისა და უმოძრაობის მდგომარეობა – დროებითი (მუნჯიდი 2000:642).

سبات (sobāt) [არ.] 1. თავისა და კისრის ორივე მხარეს მდებარე არტერია; 2. [არ.] ძილი, მსუბუქი ძილი (მოინი 1375: 1814).

სუფუფი – არაბ. سفوف სუფუფ – წამლის ფხვნილი (წიგნი სააქიმოდ 1936:326).

არაბ. سفوف /sufæf ფხვნილი. ფხვნილისებრი წამალი ან ნებისმიერი წამალი, რომელიც მიიღება შერევის ან გაყინვის გარეშე (არამეულია) (მუნჯიდი 2000:675).

سفوف (sofuf) [არ.] გამომშრალი და დაფქული წამალი, ნებისმიერი სახის სამკურნალო ფხვნილი (მოინი 1375: 1890).

ტაფდა – ირან. تافتا თაფთა – გახურებული, ანთებული. იგივე არაბ. غة ლუდედ – resp. არაბ. غة ლუდედა – სიმსივნე, ბუბონი, ჯირკვალი (წიგნი სააქიმოდ 1936:327).

არაბ. Ouddat/ة جد جირკვალი, ორგანო (მუნჯიდი 2000:1045).

تافتا (tafta(-e)) [სპ.] ძალიან გაცხელებული, ავარჯარებული; სიმხურვალით გამლღვალი; გაღიზიანებული, განადგურებული (მოინი 1375: 1110).

ტიყა ნაფასი – Mala loctin – უნდა იყოს ირან. تقي تانغي სივიწროვე და არაბ. نفس ნაფას – სულის თქმა, სუნთქვა. აქედან: თანგი ნაფასი – სუნთქვის სიმძნელე, ფილტვის ავადმყოფობა (წიგნი სააქიმოდ 1936:327).

ضيق النفس (zairolnafas) [არ.] გულმკერდის არეში ტკივილი, როცა ადამიანს სუნთქვა უჭირს; ქოშინი; ასთმა (ომიდი: 1653).

ფეტყის ქარი – არაბ. فتق ქატყ – ფუმი, ტრიკი فتق ბ ზად – ე – ქატყ – ფეტყის (ფუმის) ქარი. თიაქარი (წიგნი სააქიმოდ 1936: 329).

არაბ. فتق/fatq (მედ.) თიაქარი. ნაწლავის ნაწილის გამოსვლა. თიაქარის შედეგად გამოწვეული სიმსივნე (მუნჯიდი 2000:1075).

فتق (fatq) [არ.] თიაქარი; გამობურცულობა და სიმსივნე, რომელიც გვხვდება ნაწლავის ნაწილის თავისი თავდაპირველი ადგილიდან გამობურცვის გამო საზარდულის ან ჭიპის არეში (მოინი 1375: 2484).

ფილენჯი – არაბ. فلف ფალჯ – დამბლა. ფელიჯი, ფალჯი, ფელინჯი (წიგნი სააქიმოდ 1936:329).

არაბ. فالف /fÁliÓ დამბლასთან დაკავშირებული მდგომარეობა ერთი ნახევარსფეროს სიგრძეზე. (არამეული) პარალიზება (მუნჯიდი 2000:1107).

فالف (falaj) [არ.] დამბლა; ხელებისა და ფეხების დაბუჟება; პარალიზება (მოინი 1375: 2565).

ქალაფი – არაბ. كلف ქალაფ. ვნება, კანის დაავადება, ჭორფლი (წიგნი სააქიმოდ 1936:330).

არაბ. كلف /kalaf ჭორფლი. სახეზე ჭორფლის ჰქონდა (მუნჯიდი 2000:1243).

كلف (kalaf) [არ.] მზის ან მთვარის ლაქა; ლაქა, რომელიც ადამიანის სახეზე ჩნდება (მოინი 1375: 3031).

ქუმნაჲ – თვალის დაავადება, თვალის დაბინდვა – შეადარე არაბ. كع ქამაკ – დაბინდულ იქმნა (წიგნი სააქიმოდ 1936:331).

არაბ. كمنه /kamnat მხედველობის დაბნელება ან ქუთუთოების შემუპება; დაავადება, რომელიც აზიანებს ქუთუთოებს და იწვევს გაწითლებას (მუნჯიდი 2000: 918).

كمنه (komna(e)) [არ.] თვალის სიწითლე და ქუთუთოების შემუპება, რომელსაც ახლავს თვალის ქავილი (დეჰხოდა 1342).

ლიშყი – არაბ. غش ლაშ – გულის წასვლა, მიბნედა, დაბნედილობა (წიგნი სააქიმოდ 1936:331).

არაბ. غشى /Ōaî - გონების დაკარგვა, ძლიერი გავლენით გამოწვეული გულის წასვლა (მუნჯიდი 2000:1056).

غشى (raš) [არ. غشى-დან] გონების დაკარგვა; გულის წასვლა, ქრონიკული ნევროლოგიური დაავადება, რომელიც ხასიათდება პერიოდული ცერებრალური და ნევროლოგიური შეტევებით და გულყრით (მოინი 1375: 2416).

ლუდაჲ – არაბ. لوددا – ხორცმეტი, იგივე ლუდედი. არაბ. لودდე – ბუბონი, ჯირკვალი, ჯირკვლის სიმსივნე, ხორცმეტი (წიგნი სააქიმოდ 1936:331).

არაბ. لوددة - لوددة /Ōudat - Ōudad ჯირკვალი. ორგანო სხეულში, რომელიც გამოჰყოფს სპეციალურ ნივთიერებებს კონკრეტული ფუნქციის შესასრულებლად (მუნჯიდი 2000:1045).

لوددة (rodde(e)) [= არ. لوددة] ჯირკვლები; ორგანო, რომელიც არის სფეროს, ელიფსის, მილისებური ან ლობიოს ფორმის და გამოყოფს გარკვეულ ნივთიერებას (მოინი 1375: 2391).

შაყიყი – შაკიკი. არაბ. شقيقة შაყიყა. შაკიკ – თავის ტკივილი, შაკიკი (წიგნი სააქიმოდ 1936:334).

არაბ. شقيقة/šaqīqat - შაკიკის შეტევა. თავის ტკივილი (მუნჯიდი 2000:785).

شقيقة (šaxīxa(e)) [= არ. شقيقة] (მედ.) ტკივილი თავის ნახევარში (მოინი 1375: 2055).

ხიდრი – არაბ. خدر ხიდრი – სხეულის რომელიმე ასოს დაბუჟება (წიგნი სააქიმოდ 1936:337).

არაბ. خدر /Ōidr – გაშეშება, დაბუჟება, რომელიც კიდურს აზიანებს. სხეულის კიდურები უმოძრაო ხდება. ლეთარგიისა და მოდუნების მდგომარეობა (მუნჯიდი 2000:367).

خدر (xadar) [არ.] მოდუნება, დაბუჟება, სხეულის ნაწილების მოშვება-მოდუნება (მოინი 1375: 1402).

ხარხარი – ირან. خرخر ხორხორი – ხროტინი ან ხმაური სუნთქვის დროს (წიგნი სააქიმოდ 1936: 337).

არაბ. خرخر /ŌarŌar ღრიალი. ნესტოებში სუნთქვა შეიკრა (მუნჯიდი 2000:375)

خرخر (xor-xor//xar-xar) [სპ.] ხმა, რომელიც გამოდის შევიწროებული ყელიდან ან მძინარე ადამიანის ყელიდან (მოინი 1375: 1408).

ხრცოლაჲ ფავაყი – არაბ. فواق ფუვაყი – სლოკინი. საქბიაქი ირანულად (წიგნი სააქიმოდ 1936:338).

არაბ. فواق /fawÁq- სლოკინი. ხმამაღალი, განმეორებითი ოხვრა, სლოკინი, რასაც მომკვდავი ადამიანი სიკვდილის ტანჯვის დროს იღებს (მუნჯიდი 2000:1115).

فواق (fovāx) სლოკინი (მოინი 1375: 2582).

ხუნდამორდაჲ – ირან. خن درمردე ხუნდამორდა – მიმკვდარი სისხლი. ე.ი ჩაქცეული სისხლი თვალში (წიგნი სააქიმოდ 1936:338).

[სპ.] خون (xūn) სისხლი; مرده (morda(-e)) მკვდარი (მოინი 1375: 1462).

ხუნაყი – არაბ. خنق ხუნაყ – ხუნაგი – ნუშისგვარი ჯირკვლების ანთება. დიქტერიტი. ყელის ტკივილი (წიგნი სააქიმოდ 1936:338).

ხუნაყი – خنق /ŪnĀq - დიფტერია. გადამდები დაავადება, რომელიც აზიანებს ყელს და ხორხს. ქმნის ცრუ გარსს. სიმპტომებში შედის ხიხინი და მუდმივი ხველა. ბავშვებში მკურნალობა გულისხმობს პროფილაქტიკურ მედიკამენტებს (არამეული). არსებობს გულის ხუნაყიც. გულის დაავადება (მუნჯიდი 2000:431).

خنق (xonāq) [არაბიზ. خنق] დიფტერია (მოინი 1375: 1442).

ჯუალქალბი – არაბ. جوف جوف სიმშილი და არაბ. كلب ქალბ – ძაღლი – აქედან ჯუალ ქალბი – ძღომილისა სიმშილი. საკ. ძაღლის სიმშილი. გაუმადრობის სენი (წიგნი სააქიმოდ 1936:338).

არაბ. Ōaw-/عجمიშმილი كلب/kalb ძაღლი (მუნჯიდი 2000:337;1241).

جوف (jū) [არ.] შიმშილი (მოინი 1375: 1254); კლ kalb [არ.] ძაღლი (მოინი 1375: 3026).

ჰადბაი – არაბ. حادبჰადაბ – სიკუხე ავადმყოფობა (წიგნი სააქიმოდ 1936:338).

არაბ. حادب/hadab - კუხი. კუხი. ზურგი აეწია და მკერდი ჩაუვარდა. ხერხემლის დეფორმაცია (მუნჯიდი 2000:256).

حادب (hadab) [არ.] 1. კუხი; 2. ძაღლი ადგილი, გორაკი (მოინი 1375: 1343).

ჰომრაი – არაბ. حمرةჰომრა – სიწითლე – სიმსივნე ცეცხლით დამწვრის მაგვარი (წიგნი სააქიმოდ 1936:339).

არაბ. hamra'/حمرة წითელი ფერი. სისხლისფერის და მსგავსი. გადამდები დაავადება, რომელიც გამოწვეულია სტრეპტოკოკური ბაქტერიით და ხასიათდება კანის ანთებით, რომელიც კონკრეტულად აზიანებს დერმას. (მედ.) ანთება. სიწითლე التهاب حمروي/iltihāb Ōamrawī (მუნჯიდი 2000:324).

حمرت (homrat) [= არ. حمرة] 1. სიწითლე; 2. სხეულის შემუპების ერთ-ერთი სახე, წითელი ქარი (მოინი 1375: 1373).

ჰაიჰაი – هيةჰაიდა – ხოლერა – თუხმა. ირან. تخمه თოხმა – საჭმლის მოუნელებლობა. სტომაქის აშლილობა (წიგნი სააქიმოდ 1936:339).

არაბ. haiĒat/هية ქოლერის დიარეა. სუსტი ხასიათის დიარეა. საჭმლის მომნელებელი სისტემის დაავადება. ქოლერა (მუნჯიდი 2000:1500).

هية (hayza(hey-)) [არ.] არასრულფასოვანი კვების გამო ღებინებით გამოწვეული დიარეა (მოინი 1375: 5233).

تخمه (toxma(e)) [არ.] საჭმლის მონელების დარღვევა, დიარეა (მოინი 1375: 1054).

ამრიგად, ჩვენ მიერ „წიგნი სააქიმოდში“ ამოკრებილი არაბულ-სპარსული ლექსიკური ერთეულები თანხმოდანთა და ხმოდანთა სრული დაცვითაა შემოსული ქართულ ენაში. მოცემული ტერმინები შინაარსობრივად სრულად ემთხვევა არაბულ სამედიცინო ტერმინოლოგიას. ყველა ლექსიკური ერთეული არაბულიდან შესულია სპარსულ ენაში, თუმცა „წიგნი სააქიმოდში“ დაცულია სიტყვის არაბული წაკითხვა, შესაბამისად, ტექსტში მეტად იგრძნობა არაბული გავლენა. განხილული ლექსიკიდან ქართულისთვის ზოგიერთი უკვე არქაული ფორმაა, თუმცა ნაწილი დღესაც აქტიურად გამოიყენება სამედიცინო ლიტერატურაში.

საკვანძო სიტყვები: არაბულ-სპარსული სამედიცინო ტერმინი, „წიგნი სააქიმოდ“

ლიტერატურა:

1. التونجي م. معجم المعربات الفارسية في اللغة العربية. دمشق: (1988) ალ-თუნჯი
2. دهخدا علی اکبر، لغت نامه دهخدا، مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران (1342): დეჰხდა
3. მოინი მ. (1375): مؤسسه انتشارات امیر کبیر. تهران. معین، محمد. فرهنگ فارسی (متوسط). مؤسسه انتشارات امیر کبیر. تهران.
4. მუნჯიდი (2000): المنجد في اللغة العربية المعاصرة. بيروت

5. ომიდი ჰ. (1389): عميد حسن، فرهنگ فارسى عميد، انتشارات مجيد.
6. ქეგელ (1950-64): ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი ტ. I-VIII (პროფ. არნ. ჩიქობავას საერთო რედაქციით), თბილისი: „საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა“.
7. წიგნი სააკიმოი (1936). კოტეტიშვილი ლ. . „მედიცინა ძველ საქართველოში XIII საუკუნე“. ტფილისი: სახელმწიფო გამომცემლობა, სამეცნიერო სექტორი.

Sophio Imedadze, Maia Shishinashvili

Akaki Tsereteli state University

e-mail: s.imedadze@hotmail.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.16>

For several Arabic-Persian medical terms according to

„Tsigni Saakimoy“

Abstract

„Tsigni Saakimoy“ (The Book of Medicine) is one of the earliest surviving Georgian medical manuscripts of the thirteenth century. The work was studied and published in 1936 by Dr. Lado Kotetishvili. Based on textual and terminological analysis, scholars have argued that the original text was written in Arabic by an Arab physician. This conclusion is supported by the predominance of Arabic medical terminology, the ethnic composition of the cited authorities (mainly Arab physicians), and the absence of Persian equivalents alongside many Arabic terms, suggesting that Persian elements were introduced by later scribes in the thirteenth–fourteenth centuries. Ekvtime Takaishvili dated the Arabic original between the eleventh and thirteenth centuries and noted its dependence on the Canon of Medicine by Avicenna. Ivane Javakhishvili identified 1206 as the date of its Georgian translation and attributed it to Khoja. This study extracts Arabic–Persian medical terminology from the 1936 edition and verifies it using Arabic and Persian lexicographical sources. The findings demonstrate that most lexical units entered Georgian while preserving their original phonetic structure; although some forms are archaic, many remain in active use in modern medical terminology.

Keywords: Arabic-Persian medical Terms, „Tsigni Saakimoy“

“ქრისტიანული ქვეყანა აღმოსავლეთში”: XVIII საუკუნის გერმანული პერიოდიკა როგორც საქართველოს ისტორიის წყარო¹

დალი კანდელაკი

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
თბილისი, საქართველო
e-mail: dali.kandelaki@tsu.ge
<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.17>

XVIII საუკუნის ევროპას ინფორმაციის გავრცელების მზარდი ინტენსივობა და პერიოდული პრესის ჩამოყალიბება ახასიათებს, რამაც მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა ისტორიული ცოდნის გავრცელებასა და შორეული რეგიონების შესახებ წარმოდგენების ფორმირებაში. გერმანულენოვანი პერიოდიკა, გაზეთებისა და სხვადასხვა ტიპის ჟურნალების სახით, იმ საინფორმაციო სივრცეს წარმოადგენდა, რომელშიც კავკასიისა და საქართველოს შესახებ ცნობები სისტემატურად ქვეყნდებოდა და ევროპული საზოგადოებრივი აზრის ნაწილად იქცეოდა. ეს მასალა დღეს მნიშვნელოვანი წყაროა არა მხოლოდ ფაქტობრივი ინფორმაციის თვალსაზრისით, არამედ იმის გასაანალიზებლად, თუ როგორ აღიქმებოდა და ინტერპრეტირდებოდა საქართველო XVIII საუკუნის ევროპულ ინტელექტუალურ და კულტურულ გარემოში.

საქართველოს შესახებ გავრცელებულ ცნობებში განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს ნარატივს, რომლის მიხედვითაც, ის ხშირად წარმოდგენილია როგორც „ქრისტიანული ქვეყანა აღმოსავლეთში“. ამგვარი ფორმულირება ასახავს XVIII საუკუნის ევროპულ ცნობიერებაში დამკვიდრებულ წარმოდგენას საქართველოს კონფესიური იდენტობისა და მისი გეოპოლიტიკური მდებარეობის შესახებ. გერმანულ პერიოდიკაში აღნიშნული ნარატივი ერთდროულად ხაზს უსვამდა ქვეყნის რელიგიურ განსხვავებულობას და წარმოაჩენდა იმასაც, თუ როგორ აისახებოდა მისი პოლიტიკური და სოციალური ვითარება ევროპულ საზოგადოებაში.

სტატიის მიზანია XVIII საუკუნის გერმანულენოვანი პერიოდული გამოცემების შეფასება, როგორც საქართველოს ისტორიის წყაროსი „ქრისტიანული ქვეყნის“ ნარატივის მაგალითზე. კვლევა აანალიზებს ამ მასალების ინფორმაციულ შესაძლებლობებსა და წყაროთმცოდნეობრივ თავისებურებებს, მათ შორის, ცნობათა წარმოშობას, გადაცემის გზებსა და ავტორთა ინტელექტუალურ და კონფესიურ პოზიციებს. გერმანული პერიოდიკა აქ განიხილება შერეული ხასიათის წყაროდ, რომლის მასალები მნიშვნელოვანწილად ეფუძნებოდა დიპლომატიურ კორესპონდენციას, მისიონერთა რელაციებს, მოგზაურთა დაკვირვებებსა და სხვა ევროპული გამოცემებიდან გადმოხედილ ცნობებს. ამასთან, ის არ შემოიფარგლებოდა მხოლოდ მეორადი

¹ ევროპული გამოცემებიდან გადმოხედილ ცნობებს. ამასთან, ის არ შემოიფარგლებოდა მხოლოდ მეორადი ინფორმაციის გავრცელებით და აქტიურად მონაწილეობდა საქართველოს შესახებ ევროპული წარმოდგენების ჩამოყალიბების პროცესში.

ინფორმაციის გავრცელებით და აქტიურად მონაწილეობ-და საქართველოს შესახებ ევროპული წარმოდგენების ჩამოყალიბების პროცესში.

გერმანულ პერიოდიკაში არაერთი პირველადი ხასიათის ცნობაც არის დაცული, რომლებიც უშუალოდ იმ პირებისგან მომდინარეობდა, რომლებიც საქართველოში ან კავკასიაში იმყოფებოდნენ და იქიდან აგზავნიდნენ წერილებსა თუ სტატიებს ევროპული გამოცემებისთვის. ამგვარი ტექსტები უშუალო დაკვირვებასა და პირად გამოცდილებას ეფუძნებოდა, რაც მათ განსაკუთრებულ წყაროთმცოდნეობრივ მნიშვნელობას ანიჭებს. მაგალითად, საქართველოში მოგზაურობისას შეგროვებული მასალები პეტერბურგის მეცნიერებათა აკადემიის წევრის, იოჰან ანტონ გიულდენშტედტის (1745-1781), მიერ ეტაპობრივად ქვეყნდებოდა გერმანულ პერიოდიკაში, მათ შორის, გერმანელი მეცნიერისა და გამომცემლის, ანტონ ფრიდრიხ ბიუშინგის (1724-1793), რედაქტორობით გამოცემული ჟურნალის – „Wöchentliche Nachrichten“ – 1773 და 1779 წლების ნომრებში, ვიდრე ეს მასალა ავტორის მონოგრაფიულ ნაშრომად (J.A.Güldenstädt 1787, 1791) ჩამოყალიბდებოდა. ანალოგიურად, ქართლ-კახეთის მეფის, ერეკლე II-ის, სამეფო კარზე ნამყოფი საქსონიელი მოგზაურის, იაკობ რაინეგსის (1744-1793), ორტომეულის გამოქვეყნებამდე (J.Reineggs, 1796-1797) მისი წერილები და სტატიები სხვადასხვა გერმანულენოვან ჟურნალში იბეჭდებოდა როგორც აქტუა-ლური კორესპონდენციები (J.Reineggs, 1782, 3:323-353; J.Reineggs, 1783, 12:1229-1232) და მნიშვნელოვან როლს ასრულებდა საქართველოს შესახებ ევროპული ცოდნის ფორმირებაში. ასეთი მასალა ადასტურებს, რომ გერმანული პერიოდიკა მხოლოდ მეორადი ინფორმაციის გამავრცელებელი არ ყოფილა, არამედ პირველწყაროებზე დაყრდნობით, მნიშვნელოვანწილად მონაწილეობდა საქართველოს შესახებ ევროპული ცოდნის უშუალო ფორმირებაში. სწორედ ამ შერეულ საინფორმაციო სივრცეში ყალიბდება და ვრცელდება ნარატივი – „ქრისტიანული ქვეყანა აღმოსავ-ლეთში“, რომელიც სხვადასხვა ჟანრის ტექსტებში განსხვავებული აქცენტებით ვლინდება და საუკუნის განმავლობაში მნიშვნელოვნად გარდაიქმნება.

1724 წელს იენაში გამოცემულ გერმანულ ჟურნალში – „Einleitung zur neuesten Historie der Welt“ (Einleitung..., 1724, 14:113-114) – საქართველოს ხსენება სცდება მიმდინარე პოლიტიკური ინფორმაციის ფარგლებს და მკაფიოდ ჩამოყალიბებულ რელიგიურ-სიმბოლურ დისკურსში ინტეგრირდება, რაც სრულად ეხმიანება ნარატივს – „ქრისტიანული ქვეყანა აღმოსავლეთში“. ჟურნალში დაბეჭდილ ტექსტში განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა არარატის მთასა და ნოეს კიდობნის ამბის გადმოცემას, რაც ავტორის ინტერპრეტაციაში უშუალოდ უკავშირდება საქართველოს. ამგვარი წარმოდგენა საქართველოს არა მხოლოდ გეოგრაფიულ, არამედ ბიბლიურ-სიმბოლურ სივრცეში ათავსებს და მას ქრისტიანული ისტორიის საწყისებთან აკავშირებს, რაც ქვეყნის რელიგიურ იდენტობას ევროპელი მკითხველის თვალში კიდევ უფრო ამყარებს. ცნობაში ხაზგასმულია, რომ აღნიშნული რეგიონის მოსახლეობა ქრისტიანია და არარატს ადგილობრივად „Archen-Gebirge“-ს უწოდებენ, რის შედეგადაც საქართველო წარმოჩენილია როგორც აღმოსავლეთში მდებარე, თუმცა კონფესიური ნიშნით ევროპულ ქრისტიანულ სივრცესთან დაკავშირებული რეგიონი. ამ კონტექსტში პოლიტიკური ფაქტორები მეორეხარისხოვან მნიშვნელობას იძენს, ხოლო რეგიონი ქრისტიანული მეხსიერების ნაწილად ყალიბდება. მიუხედავად იმისა, რომ ავტორი ეყრდნობა ევროპულ ტრადიციაში დამკვიდრებულ ბიბლიურ და გეოგრაფიულ წარმოდგენებს და ერთმანეთში ურევს საქართველოსა და სომხეთის ტერიტორიებს, აღნიშნული მასალა წყაროთმცოდნეობრივი თვალსაზრისით მაინც საყურადღებოა; ამასთან, დისკურსული ანალიზისათვის იგი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რადგან მკაფიოდ აჩვენებს იმ წარმოდგენებსა და ინტერპრეტაციებს, რომელთა საფუძველზეც XVIII საუკუნის ევროპაში აღმოსავლეთი აღიქმებოდა.

რელიგიურ-სიმბოლურ ჩარჩოში უნდა განვიხილოთ ასევე გერმანულ პერიოდიკაში ფართოდ გავრცელებული ნარატივიც ქეთევან დედოფალის წამების შესახებ. 1731 წელს

გერმანულ ჟურნალში – „Neu-eröffnetes Welt- und Staats-Theatrum“ (Neu-eröffnetes Welt..., 1731, 3:184-189) – გამოქვეყნებული ტექსტი ქეთევან დედოფლის წამებისა და სიკვდილის შესახებ ნათლად აჩვენებს, თუ როგორ იქცევა საქართველოს ისტორიული რეალობა კონფესიურ-სიმბოლურ ნარატივად. ტექსტი არ იწყება უშუალოდ ქეთევანზე საუბრით; მას წინ უძღვის ირანის შაჰების ტირანული მმართველობისა და აღმოსავლურ სასჯელთა სისასტიკის ზოგადი აღწერა. მხოლოდ ამის შემდეგ ფორმულირებით – „განსაკუთრებით კი აქ უნდა მოვიხსენიო...“, ავტორი გადადის კონკრეტულ მაგალითზე – ქრისტიანი ქართველი დედოფლის მოწამეობაზე. ამგვარი კომპოზიცია ტექსტს მორალურ-კონფესიურ ხასიათს ანიჭებს და ქეთევანის ფიგურას აღმოსავლური ძალადობის პირობებში ქრისტიანული სიმტკიცის მაგალითად აქცევს. ქეთევან დედოფლის მოწამეობის სიუჟეტი XVIII საუკუნის გერმანულენოვან პრესაში წინარე ტექსტუა-ლურ ტრადიციას ეყრდნობოდა. მისი მოწამეობის ამბავი უკვე XVII საუკუნის I ნახევრიდან ფართოდ იყო გავრცელებული ევროპაში – კათოლიკე მისიონერთა რელაციებში, მოგზაურთა ჩანაწერებში, პუბლიცისტურ ტექსტებსა და ლიტერა-ტურულ ნაწარმოებებში. პორტუგალიელი, იტალიელი, ფრანგი და გერმანელი ავტორები ქეთევანის ისტორიას იყენებდნენ როგორც ქრისტიანული რწმენის გამარჯვების მაგალითს აღმოსავლურ დესპოტიზმზე.

გერმანულენოვან ჟურნალში გამოქვეყნებული ქართველი დედოფლის ისტორია ემორჩილება ადრეული ახალი ხანის ბეჭდვითი მედიის სპეციფიკას და „მსოფლიო თეატრის“ (Theatrum mundi) კონცეფციას, რომლის მიხედვით, მოვლენები დრამატული სცენების, ხოლო ისტორიული პერსონაჟები მოქმედი პირების სახითაა წარმოდგენილი. ქეთევანის წამების დეტალური და ვიზუალურად ინტენსიური აღწერა აქ მიზნად ისახავს არა ფაქტობრივი სიზუსტის, არამედ ემოციური ზემოქმედების მიღწევას: სხეულის ტანჯვა რწმენის სიმტკიცის მტკიცებულებად გარდაიქმნება, ხოლო ფიზიკური განადგურება – სულიერი გამარჯვების სიმბოლოდ.

ქეთევან დედოფლის ისტორია გერმანულ პერიოდიკაში წარმოჩენილია, როგორც ჰაგიოგრაფიული ნარატივი, რომელიც მიმართულია მკითხველის ზნეობრივი და კონფესიური აღზრდისკენ და არ ითვალისწინებს ისტორიული ქრონიკის სიზუსტეს. იგი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია იმის გასაგებად, თუ როგორ აღიქვამდა ადრეული ახალი ხანის გერმანელი კათოლიკე მკითხველი ქრისტიან მოწამეს, ქალის სულიერ ავტორიტეტს და საქართველოს ადგილს „ქრისტიანული აღმოსავლეთის“ სივრცეში. ამ კონტექსტში, ქეთევანის ფიგურა სრულად ერწყმის იმ წარმოდგენას, რომლის მიხედვითაც, საქართველო XVIII საუკუნის ევროპულ დისკურსში გამოისახება, როგორც „ქრისტიანული ქვეყანა აღმოსავლეთში“ – ესაა ბიბლიურ წარსულთან, მოწამეობასა და სარწმუნოებრივ ერთგულებასთან ასოცირებული სიმბოლური სივრცე.

XVIII საუკუნის II ნახევრის გერმანულენოვან პერიოდიკაში განსაკუთრებულ ადგილს იკავებს ე.წ. Intelligenzblatt-ების ტიპის საინფორმაციო ბიულეტენები, რომლებიც ადმინისტრაციული, ეკონომიკური და პოლიტიკური ხასიათის ცნობებს აერთიანებდა და მკითხველს მიმდინარე მოვლენების ოპერატიულ მიმოხილვას სთავაზობდა. ამ ჟანრის პერიოდიკის ერთ-ერთ ნიმუშს წარმოადგენს „Münsterisches Intelligenzblatt“, რომელიც 1765–1849 წლებში გამოიცემოდა და ფართო აუდიტო-რიას აწვდიდა ცნობებს როგორც ადგილობრივი, ისე საერთაშორისო პოლიტიკური პროცესების შესახებ.

„Münsterisches Intelligenzblatt“-ის ფურცლებზე კავკასიისა და საქართველოს თემები ჩნდება, უპირველესად, ოსმალეთ-რუსეთის ომისა და რეგიონში ძალთა გადანაწილების კონტექსტში. XVIII საუკუნის 1770-იანი წლების ნომრებში გამოქვეყნებული ცნობები საქართველოს წარმოაჩენს, როგორც აქტიურ სამხედრო და პოლიტიკურ სივრცეს, სადაც მოქმედებენ ქრისტიანი ქართველი მეფეები და რუსეთის იმპერიის წარმომადგენლები. ამ ტექსტებში საქართველო აღარ არის მხოლოდ ბიბლიურ-გეოგრაფიული ან ჰაგიოგრაფიული მნიშვნელობის სიმბოლო; იგი წარმოდგენილია, როგორც ქრისტიანული

ძალა, რომელიც უშუალოდ მონაწილეობს სამხედრო კონფლიქტებში და გავლენას ახდენს რეგიონულ პოლიტიკურ პროცესებზე.

განსაკუთრებით თვალსაჩინოა ამ გამოცემებში სოლომონ I-ის მოხსენიება. „Münsterisches Intelligenzblatt“ მას ხშირად წარმოსახავს არა მხოლოდ იმერეთის მეფედ, არამედ ქართველთა ერთიანი სამხედრო ძალების ლიდერად. ახალციხის ალყის აღწერაში (Münsterisches Intelligenzblatt, 1770, 8:2) ხაზგასმულია ქართველ მთავართა კოალიცია და მრავალთვიანი სამხედრო წინააღმდეგობა, რაც ევროპელი მკითხველისთვის ქმნის სურათს საქართველოს, როგორც ქრისტიანული ქვეყნის შესახებ, რომელსაც ოსმალეთის იმპერიისთვის სერიოზული სამხედრო გამოწვევის შექმნა შეუძლია. ასეთი წარმოდგენა აძლიერებს ნარატივს – „ქრისტიანული ქვეყანა აღმოსავლეთში“, თუმცა, მას უკვე მკაფიოდ პოლიტიკური და სამხედრო შინაარსი აქვს. ამავე დროს, გაზეთის ცნობებში იკვეთება მნიშვნელოვანი დისკურსული გამარტივებები და გადაჭარბებები. ქართველ მეფეთა ერთიანობა ხშირად გადამეტებულად არის წარმოდგენილი. ეს გარემოება არ უნდა განიხილებოდეს მხოლოდ ფაქტობრივი უზუსტობის კონტექსტში; იგი მიუთითებს იმაზე, რომ გერმანულენოვანი პრესა საქართველოს აღიქვამდა არა შიდა პოლიტიკური მრავალფეროვნებით, არამედ როგორც ერთიან ქრისტიანულ ძალას მუსლიმური იმპერიების წინააღმდეგ. სწორედ ამ გზით იძენს საქართველო ევროპულ მედიაში სიმბოლურ მნიშვნელობას, რომელიც სცდება მის რეალურ პოლიტიკურ შესაძლებლობებს.

„Münsterisches Intelligenzblatt“-ის ტექსტებში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია რუსეთის იმპერიის წარმომადგენლებსაც, განსაკუთრებით, გენერალ გოტლიბ კურტ ჰაინრიხ ფონ ტოტლენბენის (1715-1773) ფიგურას (Münsterisches Intelligenzblatt, 1769, 93:4). ცნობები, რომელთა მიხედვითაც, გენერალი ტოტლენბენი „მთელი საქართველოსგან“ ერთგულების ფიცს მოითხოვს (Münsterisches Intelligenzblatt, 1770, 8:3), ნათლად აჩვენებს, თუ როგორ ცდილობს პრესა რუსეთის სამხედრო მოქმედებების ლეგიტიმაციას ქრისტიანობის დაცვის დისკურსის მეშვეობით. საქართველო წარმოდგენილია ქრისტიანულ სივრცედ, რომელიც ბუნებრივად ექცევა რუსეთის მფარველობის ქვეშ. საყურადღებოა ისიც, რომ ოსმალეთის რეაქციები ხშირად აღწერილია ისე, თითქოს ქართველები უფრო საშიშ მოწინააღმდეგეებად ჩანან, ვიდრე რუსული ძალები. ეს ხაზს უსვამს საქართველოს აღქმას, როგორც აქტიური სამხედრო სუბიექტისა და ის არ განიხილება მხოლოდ დაპირისპირების პასიურ ობიექტად. ასეთი შეხედულება განსხვავდება ადრეული ჰაგიოგრაფიული ნარატივებისგან და „ქრისტიანული ქვეყნის“ კონცეფციის თანდათან პოლიტიზაციას გვიჩვენებს.

ამრიგად, „Münsterisches Intelligenzblatt“-ის მასალები წარმოადგენს მნიშვნელოვან გარდამავალ საფეხურს „ქრისტიანული ქვეყანა აღმოსავლეთში“ ნარატივის განვითარებაში. აქ საქართველო ჯერ კიდევ მკაფიოდ აღიქმება ქრისტიანულ სივრცედ, თუმცა ქრისტიანული სარწმუნოება უკვე მჭიდროდ არის დაკავშირებული სამხედრო ძალასთან, პოლიტიკურ ალიანსებთან და იმპერიულ ინტერესებთან. აღნიშნული ტექსტები ქმნის იმ ინტელექტუალურ და მედიაკონტექსტს, რომელიც XVIII საუკუნის მიწურულს სრულად ფორმირდება უფრო ანალიტიკური ხასიათის პერიოდიკაში, მათ შორის, „Politisches Journal nebst Anzeige von gelehrten und andern Sachen“-ის მსგავს გამოცემებში.

„Politisches Journal“-ის ფურცლებზე საქართველო და კავკასია სულ უფრო იშვიათად ჩნდება მხოლოდ კონფესიური კუთვნილების ნიშნით, უფრო მეტად ის განიხილება როგორც საერთაშორისო პოლიტიკის აქტიური სივრცე. საქართველოს ქრისტიანული იდენტობა უკვე აღარ წარმოდგება მხოლოდ მორალურ-სანიმუშო კატეგორიად; იგი გარდაიქმნება არგუმენტად, რომელიც ამართლებს ქვეყნის ჩართვას რუსეთის იმპერიულ ორბიტაში. საქართველოს ხსენება ხშირად უკავშირდება სავაჭრო მარშრუტებს, სამხედრო გზებს, შავი ზღვის სტრატეგიულ მნიშვნელობასა და კავკასიის გზების კონტროლს. ქრისტიანობა ამ კონტექსტში არა მხოლოდ სარწმუნოებრივი ერთობაა, არამედ აღიქმება პოლიტიკურ თანამიმდევრობადაც რუსეთის, როგორც „აღმოსავლეთის ქრისტიანთა

დამცველი ძალის“, ჩარჩოში. 1781-1783 წლებში გამოქვეყნებული კორესპონდენციები ნათლად აჩვენებს, რომ საქართველო გერმანელი მკითხველისთვის მოლაპარაკებების სუბიექტია და არა პასიური ობიექტი. ქართლ-კახეთის მეფე ერეკლე II და იმერეთის მეფე სოლომონ I წარმოჩენილნი არიან როგორც ქრისტიანი ხელისუფალნი, რომლებიც ცდილობენ ოსმალეთისა და ირანის ზეწოლისგან თავის დაღწევას, თუმცა, განსხვავებული პოლიტიკური სტრატეგიებით. ერეკლე II-ს ხშირად ახასიათებენ რუსეთზე ორიენტირებულ, გონიერ და რეფორმებისკენ მიდრეკილ მმართველად, მაშინ, როცა სოლომონ I-ის ფიგურა უკავშირდება დამოუკიდებლობის, სამხედრო სიმტკიცისა და იზოლაციონისტური თავისუფლების რიტორიკას. ფრაზა – „არავისზე არ ვიქნები დამოკიდებული, გარდა ჩემი მახვილისა“ – გერმანულ პრესაში იქცევა სოლომონის პოლიტიკის სიმბოლურ ფორმულად და აყალიბებს გმირი, თუმცა პოლიტიკურად სარისკო მმართველის სახეს (Politisches Journal, 1783, 10:971).

„Politisches Journal“-ის ტექსტებში ასევე აშკარად იკვეთება პრორუსული ტონი. რუსეთის სამხედრო ძალის მასშტაბები ხშირად გაზვიადებულია, ხოლო მისი როლი – ნორმალიზებული და ლეგიტიმირებული. საქართველო წარმოდგენილია, როგორც ქრისტიანული სივრცე, რომელიც ბუნებრივად უნდა აღმოჩნდეს რუსეთის მფარველობის ქვეშ. ასე რომ, „ქრისტიანული ქვეყანა აღმოსავლეთში“ უკვე აღარ არის მოწამეობის ან სულიერი წინააღმდეგობის სიმბოლო. გეორგიევსკის ტრაქტატის გაშუქება „Politisches Journal“-ში ამ ტრანსფორმაციის კულმინაციას წარმოადგენს (Politisches Journal, 1783, 11:1082-1083). ტექსტები მკაფიოდ ასახავს, რომ „მფარველობის“ ენა სინამდვილეში ნიშნავს დიპლომატიური სუვერენიტეტის დაკარგვას, ერთგულების ფიცს, სიმბოლური ატრიბუტიკის მიღებას და რუსეთის იმპერიულ სისტემაში ჩართვას. მიუხედავად ამისა, ეს პროცესი პრესაში წარმოდგენილია არა როგორც ძალადობრივი აქტი, არამედ როგორც ქრისტიანული სახელმწიფოების ბუნებრივი და ლეგიტიმური დაახლოება. ამრიგად, „Politisches Journal“-ის მაგალითი ნათლად აჩვენებს, თუ როგორ გარდაიქმნება XVIII საუკუნის ბოლოს ნარატივი – „ქრისტიანული ქვეყანა აღმოსავლეთში“: რელიგიურ-სიმბოლური კონცეფციიდან იგი გადადის პოლიტიკურ-სტრატეგიულ ჩარჩოში. საქართველო კვლავ აღიქმება როგორც ქრისტიანული სივრცე აღმოსავლეთში, თუმცა ქრისტიანობა უკვე აღარ არის თვითმიზანი – იგი ხდება იმპერიული პოლიტიკის, საერთაშორისო ძალთა ბალანსისა და ევროპული გეოპოლიტიკური ცნობიერების ერთ-ერთი ინსტრუმენტი.

XVIII საუკუნის გერმანულენოვანი პერიოდიკა აჩვენებს, რომ საქართველო ევროპულ საზოგადოებრივ სივრცეში წარმოდგენილი იყო როგორც ცვალებადი ისტორიულ-კულტურული სახე, რომლის შინაარსი დამოკიდებული იყო რელიგიურ, პოლიტიკურ და ინტელექტუალურ კონტექსტებზე. ნარატივი – „ქრისტიანული ქვეყანა აღმოსავლეთში“ – საუკუნის დასაწყისში უკავშირდებოდა ბიბლიურ და მოწამეობის ისტორიებს, საუკუნის შუახანებში აქტუალური სამხედრო მოვლენების ფონზე პოლიტიკურ დატვირთვას იძენდა, ხოლო XVIII საუკუნის ბოლოს ქრისტიანული იდენტობა უკვე გეოპოლიტიკურ არგუმენტად ყალიბდებოდა და რუსეთის იმპერიულ პოლიტიკასთან ასოცირდებოდა. ამგვარად, გერმანულენოვანი პერიოდიკა ნათლად ასახავს იმ პროცესს, რომლის ფარგლებში XVIII საუკუნის ევროპულ დისკურსში ყალიბდებოდა და ტრანსფორმირდებოდა საქართველოს აღქმა.

საკვანძო სიტყვები: საქართველო, XVIII საუკუნის გერმანული პერიოდიკა, აღმოსავლეთის ქრისტიანული ქვეყანა, ევროპული აღქმები, კონფესიური დისკურსი

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. Güldenstädt J.A. (1787). Reisen durch Russland und im Caucasischen Gebürge. Auf Befehl der Russisch-Kayserlichen Akademie der Wissenschaften herausgegeben von P.S. Pallas. St. Petersburg: Russisch-Kayserlichen Akademie der Wissenschaften. Bd. 1.
2. Güldenstädt J.A. (1791). Reisen durch Russland und im Caucasischen Gebürge. Auf Befehl der Russisch-Kayserlichen Akademie der Wissenschaften herausgegeben von P.S. Pallas. St. Petersburg: Russisch-Kayserlichen Akademie der Wissenschaften. Bd. 2.
3. Güldenstädt J.A. (31.05.1773). Von den Ländern und Völkern zwischen dem Schwarzen und Kaspischen Meere // Wöchentliche Nachrichten. Nr. 22, S. 169-176.
4. Güldenstädt J.A. (29.11.1779). Neue Nachrichten von Georgien und desselben Fürsten Heraclius // Wöchentliche Nachrichten, Nr. 48, S. 381-387.
5. Einleitung zur neuesten Historie der Welt (1724), Nr. 14, S. 113-114.
6. Münsterisches Intelligenzblatt (8.11.1769). Nr. 93. S. 4.
7. Münsterisches Intelligenzblatt (26.01.1770). Nr. 8. S. 2- 3.
8. Neu-eröffnetes Welt- und Staats-Theatrum. Welches die in allen Theilen der Welt, sonderlich aber in Europa vorfallende Staats-, Kriegs- und Friedens-Affairen, wie auch andere merckwürdige Begebenheiten in einem deutlichen Auszuge vorstellt und dieselben mit gehörigen Documenten und beygefüigten Anmerckungen aus der Historie, Genealogie, Geographie u. d. gl. hinlänglich erläutert (1731), Nr. 3, S. 184 -189.
9. Politisches Journal nebst Anzeige von gelehrten und andern Sachen (1783). Nr. 10. S. 971.
10. Politisches Journal nebst Anzeige von gelehrten und andern Sachen (1783). Nr. 11. S. 1082-1083.
11. Reineggs J. (1782). Kurzer Auszug der Geschichte von Georgien // Neue Nordische Beyträge. Hrsg. von P.S. Pallas. Nr. 3, S. 323-353.
12. Reineggs J. (1796). Allgemeine historisch-topographische Beschreibung des Kaukasus. Bd.I. Aus dessen nachgelassenen Papieren gesammelt u. hrsg. v. F. E. Schröder. Gotha, Sankt Petersburg: Gerstenberg und Dittmar.
13. Reineggs J. (1797). Allgemeine historisch-topographische Beschreibung des Kaukasus, Bd. II. Aus dessen nachgelassenen Papieren gesammelt u. hrsg. v. F. E. Schröder. Hildesheim, Sankt Petersburg: Gerstenberg und Dittmar.
14. Reineggs J. (1783). Georgien // Politisches Journal nebst Anzeige von gelehrten und andern Sachen. N 12, S. 1229-1232.

Dali Kandelaki

Tbilisi Iv.Javakhishvili State University

Tbilisi, Georgia

e-mail: dali.kandelaki@tsu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.17>

“A Christian Country in the East”: XVIIIth Century German Periodicals as a Source for the History of Georgia

Abstract

This article explores eighteenth-century German-language periodicals as sources for the history of Georgia, focusing on the formula that depicted the country as a “Christian country in the East.” It argues that this confessional label functioned as an interpretive framework through which political, religious, and cultural information about Georgia was organized and simplified in

European public discourse. Drawing on examples from historical, political, and scholarly journals, the study shows how reports based on diplomatic correspondence, travellers' accounts, and first-hand observations (including those by Güldenstädt and Reineggs) constructed a hybrid informational space combining mediated knowledge with direct experience. The analysis traces the transformation of the "Christian country" narrative from a religious-symbolic image, exemplified by biblical geography and martyrdom stories, to an increasingly politicized discourse in the context of Ottoman–Persian rivalries and Russian expansion. The article concludes that German periodicals reveal a dynamic and evolving perception of Georgia, shaped by changing confessional, intellectual, and geopolitical contexts of the eighteenth century.

Keywords: Georgia; 18th-century German periodicals; Christian country in the East; European perceptions; confessional discourse.

ПРОБЛЕМА «МАЛЕНЬКОГО ЧЕЛОВЕКА» В РАССКАЗЕ ФРАНЦА КАФКИ «ПРЕВРАЩЕНИЕ»

Нино Квирикадзе

Госунивертитет им.Акакия Церетели

Кутаиси, Грузия

e-mail:ninokvirikadze@yahoo.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.18>

Франц Кафка появился в немецкоязычной литературе в начале XX века. Творчество этого писателя и по сей день является актуальным, но и спорным. Ф. Кафка раскрывает в своем творчестве общественный кризис в начале XX века. Проблемы, затрагиваемые в его произведениях, злободневны и сегодня.

Цель настоящей статьи – рассмотреть проблему «маленького человека» в рассказе Ф. Кафки «Превращение» (1912) с позиций общелитературной «человеческой трагедии».

«Маленький человек» — это тип литературного героя, появившийся в русской прозе 1830–1840-х годов. Тема «маленького человека» широко представлена как в русской, так и в немецкой литературе, отражая социально-философские проблемы и обыденность жизни. В русской литературе эта тема возникает в связи с развитием реализма, где персонажи с низким социальным статусом, часто чиновники или бедняки, незащищенные люди, такие как Акакий Акакиевич Башмачкин в «Шинели» Гоголя, становятся объектом внимания писателей.

Обратимся к немецкой литературе первой половины XX века. Отличительной чертой литературы этого периода является появление героя из социальных низов. В период становления реализма в немецкой литературе возникает такой тип литературного героя, как «маленький человек». В немецкой литературе «маленький человек» также часто изображается как жертва бюрократической системы и социального неравенства; аналогичный образ часто встречается в произведениях, где подчеркивается бессилие человека перед мощными структурами, хотя интерпретация может варьироваться в зависимости от конкретного автора и произведения. Эта тема в немецкой литературе развивается через образы, отражающие социальные и политические реалии, например, в произведениях Франца Кафки, Ганса Фаллады и Гюнтера Грасса.

Традиционное литературоведческое определение образа «маленького человека» звучит так:

«Маленький человек» — это тип литературного героя, который появился в реалистических произведениях русских писателей в начале XIX века. Как правило, это персонаж невысокого социального положения и незнатного происхождения, небогатый и не обладающий выдающимися способностями и талантами, но при этом никому не делающий зла, безобидный. У него нет амбиций и желания изменить свою жизнь (Литер. энци. 2001: 494-495).

Этот тип героя, обычно мелкий чиновник (как Акакий Акакиевич у Гоголя или Самсон Вырин у Пушкина), занимает низшую ступень, беззащитен перед

несправедливостью и властью, кроток и часто становится жертвой социальной несправедливости. Тема раскрывает гуманизм, требуя сочувствия к судьбе таких людей.

Литературный термин «маленький человек» впервые использовал [Виссарион Белинский](#) в статье «Горе от ума» 1840 года. Анализируя образ городничего в «Ревизоре» [Николая Гоголя](#), критик писал::

Сделайся наш городничий генералом — и, когда он живет в уездном городе, горе маленькому человеку, если он, считающий себя «не имеющим чести быть знакомым с г. генералом», не поклонится ему или на балу не уступит место, хотя бы этот маленький человек готовился быть великим человеком!.. тогда из комедии могла бы выйти трагедия для «маленького человека» (Белинский).

По мере своего развития образ менялся в связи с социально-экономическим и культурным развитием [России](#). К теме «маленького человека» обращались множество писателей [XIX](#) и [XX века](#). Всю силу трагизма «маленьких людей» верно определил [Пётр Вайль](#):

Маленький человек из великой русской литературы настолько мал, что дальнейшему уменьшению не подлежит. Изменения могли идти только в сторону увеличения. Этим и занялись западные последователи нашей классической традиции. Из нашего *Маленького человека* вышли разросшиеся до глобальных размеров [...] герои Кафки, Беккета, Камю [...]. Советская культура сбросила башмачкинскую шинель — на плечи живого *Маленького человека*, который никуда, конечно, не делся, просто убрался с идеологической поверхности, умер в литературе (Вайль 1992: 228).

Тема «маленького человека» в русской и немецкой литературе XIX-XX веков фокусируется на судьбе социально незащищенного, рядового обывателя, подавленного государственной машиной или обстоятельствами. Русская литература делает упор на гуманизм и сострадание (Гоголь, Достоевский), тогда как немецкая чаще рассматривает героя *через призму экзистенциального одиночества и отчуждения* (Кафка, Ремарк).

Приведем общеизвестные общие черты и различия, характеризующие данный образ-термин в русской и немецкой литературе.

Общие черты:

Социальный статус:

«Маленький человек» — это, как правило, человек невысокого или низкого социального статуса, не обладающий значительным влиянием или богатством.

Бессилие и одиночество:

Эти персонажи часто чувствуют себя бессильными перед могущественными структурами или социальными стереотипами.

Неспособность изменить ситуацию:

Они часто не в состоянии повлиять на свою судьбу или изменить окружающую их реальность.

Мечты и надежды:

Несмотря на трудности, «маленькие люди» часто сохраняют мечты и надежды, которые делают их жизнь более значимой.

Различия:

Влияние социального контекста:

В русской литературе тема «маленького человека» часто связана с критикой бюрократической системы и социальной несправедливости. В немецкой литературе эта

тема может быть связана с историческими событиями, политическим гнѐтом или социальными перестройками.

Тон изложения:

Русская литература часто использует **иронию и сатиру** для раскрытия темы «маленького человека», часто подчеркивая комичность его ситуаций. Немецкая литература (например, произведения Э.М. Ремарка или Г. Фаллады) чаще описывает «маленького человека» в более **серьезном, драматическом** или **трагическом** ключе.

Психология:

В русской литературе часто подчеркивается болезненное осознание героем своего униженного положения, в то время как немецкая литература может делать упор на выживании в условиях исторического хаоса.

И **экзистенциальный аспект** исключительно в немецкой литературе:

Немецкие авторы фокусируются **на абсурдности существования**, где герой — «песчинка» в мире (влияние экспрессионизма и экзистенциализма).

В итоге, тема «маленького человека» в русской и немецкой литературе отражает общие человеческие переживания, связанные с бессилием, одиночеством и стремлением к достоинству, но также отражает уникальный социальный и исторический контекст каждой из культур.

Проблему «маленького человека» весьма интересно раскрывает Франц Кафка в своем рассказе «Превращение» (нем. «Die Verwandlung», 1912). Проследим, как это представлено в авторском тексте.

Однажды утром, проснувшись, главный герой произведения Грегор Замза обнаруживает себя в теле страшного насекомого:

Проснувшись однажды утром после беспокойного сна, Грегор Замза обнаружил, что он у себя в постели превратился в страшное насекомое. Лежа на панцирнотвердой спине, он видел, стоило ему приподнять голову, свой коричневый, выпуклый, разделенный дугообразными чешуйками живот, на верхушке которого еле держалось готовое вот-вот окончательно сползти одеяло. Его многочисленные, убого тонкие по сравнению с остальным телом ножки беспомощно копошились у него перед глазами (Кафка).

Для читателя вначале необъяснимо, что стоит за этой аномальной метаморфозой. Но постепенно он начинает понимать, что это превращение является своеобразным контекстом для раскрытия глубоких чувств героя и состояния, в котором он находится.

Вначале Грегор думает, что все, что с ним происходит, чепуха, но когда Грегор Замза наконец-то понимает, что это не сон, он сваливает все на «хлопотную профессию», которой он занимается: и тут мы узнаем, что он работает коммивояжером и работает на некую фирму, выполняя различные поручения управляющего, а главу фирмы называет хозяином. Грегор жалуется самому себе, что у него гораздо более тяжелая работа, чем у других коммивояжеров:

Ах ты, господи, [...] какую я выбрал хлопотную профессию! Изю дня в день в разъездах. Деловых волнений куда больше, чем на месте, в торговом доме, а кроме того, изволь терпеть тяготы дороги, думай о расписании поездов, мирись с плохим, нерегулярным питанием, [...]. Черт бы побрал все это! (Кафка).

Далее мы узнаем, что Грегор Замза работает на эту фирму уже пять лет, не щадя себя. Он встает на рассвете, чтобы успеть на поезд, а потом отвезти клиентам заказы. Он никогда не высыпается, что, естественно, негативно отражается на его здоровье. И он боится своего хозяина:

От этого раннего вставания, — подумал он, — можно совсем обезуметь. Человек должен высыпаться. Другие коммивояжеры живут, как одалиски. Когда я, например, среди дня возвращаюсь в гостиницу, чтобы переписать полученные заказы, эти господа только завтракают. А осмелюсь я вести себя так, мой хозяин выгнал бы меня сразу (Кафка).

Мы видим, что Грегор занят нелюбимой работой, но он не осмеливается бросить ее, так как выплачивает долг своих родителей:

Если бы я не сдерживался ради родителей, я бы давно заявил об уходе, я бы подошел к своему хозяину и выложил ему все, что о нем думаю. Он бы так и свалился с конторки! [...]. Однако надежда еще не совсем потеряна: как только я накоплю денег, чтобы выплатить долг моих родителей – на это уйдет еще лет пять-шесть, – я так и поступлю (Кафка).

Здесь уже можно включить кое-какие характеристики Грегора Замзы и совершенно однозначно заявить: перед нами «маленький человек». Почему?

У нашего героя невысокий социальный статус и невысокое социальное происхождение: семья его не владеет каким-либо состоянием, не занимается каким-либо собственным делом, а его родители всегда работали на других;

он небогат, скорее даже беден (его семья бедная, родители в долгах);

вследствие того, что отец его обанкротился, а он, любящий сын, не может бросить опротивевшую ему службу и вынужден кормить всю семью и своим жалованьем покрывать долги родителей, он не в состоянии изменить окружающую его реальность и повлиять на свою судьбу;

он бессилен перед тем, кто обладает властью, – перед могущественным хозяином и перед управляющим фирмой;

однако у него есть тайная мечта и он не теряет надежду, что, разбогатев, он выскажет все этому противному хозяину и с торжествующим видом уйдет с работы:

Однако надежда еще не совсем потеряна: как только я накоплю денег, чтобы выплатить долг моих родителей – на это уйдет еще лет пять-шесть, – я так и поступлю. Тут-то мы и распрощаемся раз и навсегда (Кафка).

Что касается экзистенциального аспекта при характеристике «маленького человека», то отметим, что состояния отчуждения, изоляции и одиночества сопутствовали Грегору Замзе еще до превращения его в страшное насекомое. Грегор уже до этого чувствует себя изолированным на своей работе. У него мало контактов с коллегами-коммивояжерами, часы их работы не совпадают; ему все время приходится вступать в отношения с новыми людьми, но эти отношения никогда не бывают сердечными. Он предпочитает одиночество. Это подтверждает и его мать:

Поверьте мне, господин управляющий, ему нездоровится. Разве иначе Грегор опоздал бы на поезд! Ведь мальчик только и думает что о фирме. Я даже немного сержусь, что он никуда не ходит по вечерам; он пробыл восемь дней в городе, но все вечера провел дома. Сидит себе за столом и молча читает газету или изучает расписание поездов. Единственное развлечение, которое он позволяет себе, – это выпиливание. За каких-нибудь два-три вечера он сделал, например, рамочку; такая красивая рамочка, просто загляденье (Кафка).

Однако после превращения в огромного жука эти состояния героя еще более усиливаются, еще более нарастает его отчуждение. Он, который всегда так заботился о своей семье, особенно о младшей сестре, теперь лишен этой функции. Вспомним, что Грегора напугало не то, что он стал монстром, а то, что он утратил свое назначение – кормить семью. Самое поразительное — его первая реакция: он беспокоится не о своем теле, а о том, что опоздает на поезд и [рассердит начальника](#). Все члены его семьи зависели от него финансово. Следует отметить, что до превращения Грегор был лишь источником заработка для семьи, «маленьким человеком», задавленным работой. Его жизнь была обезличена, а личность игнорировалась. Всего себя, всю свою личную жизнь он подчинял служению семье, заботе о ее благополучии. Особенно он заботился о младшей сестре, Грете. У них всегда были теплые отношения. Но когда он превратился в гигантское насекомое, все меняется. Всем понятно, что вследствие превращения Грегор не может продолжать работать. Его неспособность быть полезным своей семье постепенно меняет отношение семьи к нему. Его мать паникует и считает, что ее сын

несчастен и столкнулся с какой-то болезнью. Она надеется, что ее сын скоро вернется в свое естественное состояние. Его отец в ужасе от превращения сына и стремится избежать вида Грегора, любыми возможными способами, например, бросая в него яблоки, пиная его или загоняя обратно в комнату с помощью трости. Грета, напротив, сочувствует своему брату, и она решает заботиться о нем, обеспечивая его едой, думая о его удобстве и уважая его чувства.

Хотя Грегор физически преображается, он все еще человек на эмоциональном уровне. Он сам прокладывает себе путь через свою метаморфозу. Со временем он испытывает чувства, с которыми трудно справиться, но, к сожалению, он не может передать свое душевное состояние окружающим. Голос Грегора превращается в голос животного, что делает его неспособным общаться с людьми, что еще больше усиливает его изоляцию. После превращения Грегор теряет человеческий статус в глазах близких. Его воспринимают как обузу, а не как личность, показывая, что его ценность измерялась лишь деньгами. Даже любимая сестра теряет к нему интерес, она первая ставит вопрос о том, чтобы избавиться от этого «монстра», который всех стесняет. Чтобы избавить свою семью от какого-либо смущения или паники, он прячется от них, как только может. Он подслушивает свою семью через щель в двери своей комнаты, чтобы понять их состояние. Ему стыдно за себя, что он не оправдал ожиданий своей семьи (в финансовом плане). Он отступает. Он понимает, что его человеческая идентичность угасает, и его семья со временем отдаляется от него. Грегор окончательно отчужден от собственной семьи.

Финал трагичен: всеми забытый и истощенный, Грегор умирает, а его семья испытывает огромное облегчение и отправляется на прогулку, строя планы на будущее. Таким образом, Франц Кафка разрешил проблему «маленького человека» тем, что трансформировал традиционный для литературы XIX века образ «маленького человека», добавив в него элементы экзистенциального ужаса и абсурда. Если в произведениях русской литературы такой герой вызывал сочувствие из-за социального бесправия, то у Кафки он становится жертвой иррациональных сил и собственного отчуждения. Так в немецкой литературе XX века Кафка превращает образ «маленького человека» из социального типа в метафору человеческого одиночества.

Ключевые слова: «маленький человек», экзистенциальное одиночество, отчуждение

Литература:

Kafka, Franz (1995): *Die Verwandlung*. In: Franz Kafka. Erzählungen. Hrsg. von Michael Müller. Nachwort von Gerhard Kurz. Stuttgart: Philipp Reclam jun. S.65-127.

Белинский, Виссарион: «Горе от ума». КУЛЬТУРА.РФ. Гуманитарный просветительский проект. 2013-2026. Минкультуры России. Дата обращения: 14 декабря 2021. [Архивировано](https://www.culture.ru/s/vopros/malenkiy-chelovek/) 14 декабря 2021 года. <https://www.culture.ru/s/vopros/malenkiy-chelovek/>

Вайль, Петр (1992): *Смерть героя* // «Знамя», № 11. 226-234.

Кафка, Франц. *Превращение*. Перевод С.Апта. <https://loveread.ec/book-comments.php?book=15496>
LoveRead, 2009–2026 - электронная библиотека

Литературная энциклопедия терминов и понятий (Под ред. [А. Н. Николюкина](#)) (2001). *Маленький человек*. Москва: [Институт научной информации по общественным наукам РАН](#), Интелвак. Стб. 494-495.1596 с.

Nino Kvirikadze

Akaki Tsereteli State University

Kutaisi, Georgia

e-mail:ninokvirikadze@yahoo.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.18>

The problem of the “little man” in Franz Kafka’s story “The Metamorphosis”

Abstract

This article examines the problem of the "little man" in Franz Kafka's short story "The Metamorphosis." The classic theme of the "little man" is widely represented in both Russian and German literature, reflecting socio-philosophical issues and the everyday reality of life. The theme of the "little man" in Russian and German literature of the 19th and 20th centuries focuses on the fate of the socially vulnerable, the ordinary citizen, oppressed by the state apparatus or circumstances. Russian literature emphasizes humanism and compassion, while German literature more often views the hero through the prism of existential loneliness and alienation. In "The Metamorphosis," Franz Kafka reinterprets the theme of the "little man," transforming him from a socially oppressed official into an existentially lonely, dehumanized being. Gregor Samsa, a traveling salesman, becomes an "insect," which metaphorically emphasizes his complete helplessness, uselessness, and alienation from his family and society.

Keywords: «little man”, existential loneliness, alienation

რაფიელ ერისთავის ვოდვეილების კრიტიკულ-მამხილებლური პათოსი

მაია კობიაშვილი

ი. გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
თელავი, საქართველო

E-mail: maia.kobiaSvili@gmail.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.19>

ეპოქის მანკიერებათა წინააღმდეგ ბრძოლის თვალსაზრისით, XIX საუკუნის საქართველოში, კერძოდ, 70-80-იან წლებში, სხვა ცნობილ საზოგადო მოღვაწეთა გვარდით გამორჩეული შემოქმედია რაფიელ ერისთავი. მისი ვოდვეილები მამხი-ლებლური პათოსით იქცევენ ყურადღებას. მან გადმოაქართულა და გადმოაკეთა სხვათა პიესები, ძირითადად, რუსულიდან ქართულად, თუმცა ის ავტორია აგრეთვე არაერთი ორიგინალი კომედია-ვოდვეილისა: „ქაჩუა“, „ბრილიანტი“, „მბრუნავი სტოლები“, „იჭვიანი“, „სადილი მარშლისას“, „ჯერ დაიხოცნენ, მერე იქორწინეს“, „ბიძიასთან გამოხუმრება“ და სხვა.

რაფიელ ერისთავის ვოდვეილების გმირები განასახიერებენ თბილისელ ვაჭრებს, თბილისური ეზოს მცხოვრებთ, თავადაზნაურობას, კეკელა ჩიხტიკოპიან ქალბა-ტონებს, ქალაქის იმ საზოგადოებას, რომლისთვისაც დამახასიათებელია წამხედუ-რობა, ზნეობრიობის თავისებური გაგება, სიმდიდრისაკენ სწრაფვა და ნაყროვანება.

ვოდვეილები ერთმოქმედებიანი კომიკური ხასიათის პიესებია. სწორედ, რომ რაფიელ ერისთავის ვოდვეილებში სატირული განწყობა აშკარაა. ირონია, თვითირონია, ცინიზმი, სარკამზმი მანკიერებათა მხილების ეფექტური იარაღია. დრამატურგიაში მანკიერებათა მხილების ეს გროტესკულ-ალეგორიული ფორმა დაამკვიდრა გიორგი ერისთავმა საუკუნის 50-იან წლებში („დავა“, „ძუნწი“, „გაყრა“) ამავე ფორმას მიმართა ილია ჭავჭავაძემ 60-70-იან წლებში, კერძოდ, „კაცია ადამიან-ში“, „გამოცანებში“, „კიდევ გამოცანებში“, „ბედნიერ ერში“... აკაკი წერეთელმა „ხარაბუზა ღენერალში“ და სხვა.

ერისთავის მიერ პიესების გადმოქართულება უწინარესად ემსახურება იდეებისა და სახეების ქართულ რეალობასთან ადაპტირებას, რაც აუცილებლად მოითხოვდა გადმოქართულებასთან ერთად გადმოკეთებას. სწორედ ამ მიზეზით, ძნელი გასარჩევი და აღმოსაჩენია ვოდვეილებსა და პიესებში მათი არაქართული, კერძოდ, რუსული ან ფრანგული გენეზისი.

ზოგადად, საინტერესოა, ვის ნაწარმოებებს თარგმნიდა რაფიელ ერისთავი. ამ კითხვაზე პასუხად უნდა მივიღოთ ის, რომ კონკრეტული ავტორი არ იძებნება. რამ განაპირობა ეს?

XIX საუკუნის რუსულ თეატრში ყველაზე აქტიურ ავტორად იხსენიება ალექსანდრე პისარევი. ვოდვეილი რუსულ თეატრში დაამკვიდრეს სოციალ-დემო-კრატებმა, როგორც მამხილებლური იარაღი. პიესები იყო ხშირად ანონიმური. ისინი იწერებოდა ერთჯერადი სასცენო მოხმარებისთვის, ქვეყნდებოდა ალმანა-ხებში, თეატრალურ ფურცლებზე, სხვადასხვა კრებულში და არ იყო მითითებული კონკრეტული ავტორი, რასაც ეპოქის პოლიტიკური ამინდი განაპირობებდა. ხშირად ვოდვეილის პირველწყარო ფრანგული იყო. ავტორი გაუჩინარებული იყო და მინაწერი ასეთი:

„перевод“, „переделка“, „шутка“, „водевиль и одиом действии“. სავარაუდებელია, რომ რაფიელ ერისთავი კი არ თარგმნიდა ლიტერატურულ კლასიკას, არამედ მოიპოვებდა მცირე კომიკურ სცენურ ტექსტებს, ამუშავებდა ქართულ ვერსიად და უბრალოდ, აღნიშნავდა, რომ „რუსულითგანაა“, ავტორის დაზუსტების გარეშე.

ერისთავის გადმოკეთებული ტექსტები შეიძლება მივაკუთვნოთ არა რომელიმე ავტორს, არამედ რუსული ვოდევილისტიკის სკოლას, ე.წ. „დაბალ კომედიათა“ ტრადიციებს. მაგალითისთვის მოვიყვან გენეზისისთვის „ბიძიასთან გამოხუმრებას“. ის რაფიელ ერისთავის მიერ გადმოქართულებულ-გადმოკეთებული პიესაა. დიდი ალბათობით, არ ეკუთვნის ვინმე ცნობილ ავტორს, არამედ ანონიმური თეატრალური მასალაა, რომელიც ტრიალებდა რუსული თეატრის სცენაზე და მან გამოიყენა.

რაფიელ ერისთავის რუსულწყაროიანი პიესების ზოგადი კლასიფიკაცია შეიძლება ასე წარმოვიდგინოთ:

პირდაპირი თარგმანი (იშვიათი) - მათში სიუჟეტი თითქმის უცვლელია, პერსონაჟთა ფუნქციები თითქმის შენარჩუნებულია, იუმორი ენობრივ მხარეს უკავშირდება და არა კულტურას. ასეთი სუფთა სახით რ.ერისთავთან თითქმის არ გვხვდება.

თავისუფალი თარგმანი/ქართულთან ადაპტირებული (უმთავრესად) - ასეთ პიესებში სიუჟეტური ჩონჩხი უცვლელია, პერსონაჟები ქართულ სოციალურ ტიპებადაა გარდაქმნილი, პერსონაჟთა დიალოგისთვის დამახასიათებელია ყოფითი, კილოიანი, ქართული იუმორი, ტექსტი აღიქმება არა „პლაგიატად“, არამედ დამოუკიდებლად. წამმღვარებული ავტორისეული რეპლიკა „რუსულითგანაა“ აღარაა მნიშვნელოვანი, რადგან ენა, მოქმედება, განწყობა მთლიანად ქართულია და რუსულ ან ფრანგულ მახასიათებლებს სრულიად გამიჯნულია.

გადაკეთება - ამგვარ ვოდევილებში (პიესებში) მწერალი ტოვებს მხოლოდ სიტუაციას ან კომიკურ კვანძს, ფაბულას აგებს ხელახლა, ცვლის პერსონაჟთა ურთიერთობებს, ხშირად უმატებს მორალურ ან სოციალურ ქვეტექსტებს. სწორედ ამ შემთხვევაში რაფიელ ერისთავი არის დამოუკიდებელი დრამატურგი და არა მთარგმნელი. გადმოკეთებული ტექსტები ქართველი მკითხველისთვის აღიქმებოდა როგორც ორიგინალური.

იმიტაცია/ჟანრული იგივეობა - ასეთ პიესებს არ აქვთ წყარო, ისინი ვოდევილის მოდელისაა, სიუჟეტები ტიპოლოგიურია(ბიძა, მემკვიდრეობა, მოტყუება, ქორწინება).

რაფიელ ერისთავს, მიუხედავად იმისა, რომ დრამატურგიული გამოცდილება გაზიარებული აქვს როგორც უცხოური, ასევე გიორგი ერისთავისა, მას მაინც ვერ მივიჩნევთ კონკრეტული ჟანრის მეორეხარისხოვან ავტორად. ქართული თეატრის შექმნისა და ჩამოყალიბების პროცესში აქტიურად იყო ჩარ-თული და ამაზე მეტყველებს მისი პიესების სცენაზე გაცოცხლების ისტორია და ტრადიცია. მართალია, თარგმანების შესახებ ინფორმაციას გვერდს ვერ ავუვლით, მაგრამ ერთმნიშვნელოვნად უნდა აღინიშნოს, რომ რუსული ტექსტი მხოლოდ მასალაა, ხოლო ყოველი ნაწარმოების მიზანი ქართული სცენა, ქართველი მაყურებელი და ქართული კონტექსტებია.

„იჭვიანი“ ერთმოქმედებიანი ვოდევილია. მას სათაურის ქვეშ მიწერილი აქვს „გადაკეთებული რუსულითგან, შემდეგ ფრანციცულისგან, თ. რ.ერისთავის-მიერ“ [ერისთავი, რ. ცისკარი, 1870]. ე. ი. ნაწარმოების ორიგინალი ჯერ შექმნილა ფრანგულად, შემდეგ რუსულად და მხოლოდ ამის შემდეგ გაუქართულებია რაფიელ ერისთავს.

ვოდევილი „იჭვიანი“ 1870 წელს, აგვისტოში, დაიბეჭდა „ცისკარში“. პიესა მარტივსიუჟეტია, სამი მოქმედი პირით:

სვიმონ შერყეულაძე - 30 წლის (ქმარი)

ანასტასია - 20 წლის (ცოლი)

გულმართლისა - მათი მოახლე, 25 წლის.

მოქმედება ხდება საქართველოს ერთ ქალაქში, შერყეულიძის სახლში. ახლადდაქორწინებულ სვიმონს მოსვენება დაეკარგა. ულამაზესი ცოლის პატრონს ეჭვი

შეუჩნდა, მეტისმეტმა სიყვარულმა შიში და უნდობლობა გაუჩინა ორი თვის შერთული ცოლის მიმართ. მთელი პიესა ეძღვნება ამაო ექვებსა და „სიმართლის“ დადგენას.

ამბავს კომიკურს ხდის პერსონაჟთა თვალთმაქცური ქცევები, მათი ჟესტები, მიმიკები და ქარაგმული დიალოგები. თითოეული მათგანი საკუთარ თავთან მეტს საუბრობს, ვიდრე ერთმანეთთან. შიში და ეჭვი ისეთ საბურველში ხვევს ცოლ-ქმრის ურთიერთობას, რომ არცერთს არ ეტყობა „თაფლობის თვის“ ქარიზმა და ეშხი. კაცი ეჭვს აუტაცია და ცოლის ყოველ ხილულ თუ უხილავ ქმედებაში, ფიქრებში, სიტყვებში ეძებს მიჩქმალულ, დაფარულ საიდუმლოს, რომელიც რეალურად არაა ის, რაც მოსვენებას უკარგავს სიმონს. ქალის დამფრთხალი და უხერხული გამომეტყველება უკავშირდება არა ქმრის ეჭვებში ჩასახლებულ „წარმოსახვით საყვარელს“, არამედ პაპიროსს, რომელსაც მალულად ეწევა, ეძალევა ახალგაზრდა ქალბატონი.

ქართული სინამდვილისთვის შეუთავსებელ მანერად მიჩნეული ნიკოტინისკენ მიზიდულობა ქალს აიძულებს დამალოს ქმართან ეს ჩვევა, სწორედ ამ მალულ ქმედებებს შეჰყავს მეუღლე შეცდომაში. დასმული კითხვები და გაცემული პასუხები გაურკვევლობის ბურუსითაა მოცული. არც სვიმონი აზუსტებს კითხვებში საკუთარი შფოთვის მიზეზს და არც ტასოს პასუხები უქარწყლებს ეჭვებს ქმარს.

ცოლ-ქმრის საქციელები კუკუმალობას თამაშს წააგავს. გულახდილობას მოკლებული წყვილის ცხოვრება, მართლაც, კომიკურად გამოიყურება. სვიმონი გულს ვერ უდებს სამსახურს, თვალი და ფიქრი გაურბის სახლისკენ, სადაც, მისი რწმენით, ცოლი საყვარელთან ალერსს ეძლევა. ტასოს ქმარი სახლიდან წასული არ ჰგონია, რომ უკან ბრუნდება ფაქტზე წასწრების იმედით, ცოლს სიგარეტის მოწევის ვნებამ მოსვენება დაუკარგა და ერთი სული აქვს გაისტუმროს მეუღლე სახლიდან, სვიმონის მიერ დაკითხული მსახური გულმართლისა სახელს ამართლებს და წრფელი პასუხებით, რომ „ვიღაც ოფიცერი“ დაიარება მათ სახლში (არადა, გულისხმობს საერთო საცხოვრებელს და მკერავ მეზობელს) და პაპიროსსაც ეწევა, ეჭვს სინამდვილედ წარმოადგენინებს გატანჯულ სვიმონს.

მწერალი ეჭვიანი კაცის გონებაში გვახედებს, გონებაში, რომელიც ეჭვებს მოუცავს: „კაცი რომ ცოლს შეირთავს, მაშინ გამოყრუვდება და მაშინ დაუდგება თვა-ლები!...ორი თვე არ არის, რაც ჯვარი დავიწერე და დღეში ორასჯერ შემივა ხოლმე იჭვი ჩემ ცოლში“ [რაფიელ ერისთავი: 402]. ეს გულწრფელობა, აღიარება თითქოს კომიკურია, არადა ცხოვრების რეალობაა, ადამიანს საკუთარი არასრულ-ფასოვნების განცდა ღირსებას აკარგინებს. ეშმაკი უბიძგებს ღვთით კურთხეული კავშირის დარღვევისკენ. „ხან მგონია, ფანჯრიდგან სხვას უყურებს-მეთქი; ხან, რომ ჩაფიქრდება, მგონია სხვაზე ფიქრობს-მეთქი...თუ წავა სადმე, მე მგონია თავის საყვარელთან წავიდა-მეთქი... გამოვჩერჩეტდი!.. გაბოროტებული ვემუქრები ხან ჩემს ცოლს, ხან ვიღაცა უცნობს ჩემს დამლუპავს და ვფიქრობ გავსრისო ის, როგორც ჭინჭველა!..“ [რაფიელ ერისთავი: 402]

პერსონაჟთა სახეები იძერწება მათსავე ქცევებში, ფიქრებში, მეტყველებაში. სიუჟეტი მწერალმა წარმოადგინა დიალოგებისა და მონოლოგების მონაცვლეობით.

მონოლოგია სვიმონისა: „რა ვუყო ჩემს ცოლს?.. ნეტა დღეს სად იყო ისე დილა ადრიანსა? სად და ვისთან წასულიყო?.. ის იყო, სწორეთ ის იყო!.. ვარდისფერი კაბა, ნაკერი თავსაკრავი, ლურჯი თავზედ მოსახვევი, ტანწვრილი, თეთრი სარტყელი... დიახ, დიახ, ის იყო! მეიდანის თავში თვალი მომკრა და ქარვასლისკენ შეუხვია... ნეტა ვისთან დარბის ასე დილა ადრიანა?...“ [რაფიელ ერისთავი: 402]. ამავე მონოლოგში იძლევა ქალის პორტრეტულ დახასიათებას მწერალი და მისი მშვენიერი აღკაზმულობა მკითხველში არანაირ ეჭვს არ იწვევს, თუ არა იჭვიანის განცდა, „ნეტა ვისთან დარბის?“ აქვე თავად იძლევა რიტორიკულ კითხვას: „მაგრამ, რომ ვიჭვნეულობ, ჯერ რა საფუძველი მაქვს?“ [რაფიელ ერისთავი: 403].

კომიკურია „ნემსის“ ყიდვის საკითხი. ანასტასიას მონოლოგში, „საცოდავი ჩემი ქმარი!... რომ იცოდეს, მე რას ვუმაღავ იმას, შემჭამდა... მომკლავდა!.. რომ წარმოვიდგენ, ციება მომდის! ღმერთო, რა ძნელია ჩვეულება, უსარგებლო და საძრახისი ჩვეულება?...“ [რაფიელ ერისთავი: 406]

ასე დაუსრულებელი, გაურკვეველი შინაგანი დიალოგები საკუთარ თავთან მკითხველისთვის ერთგვარ ინტრიგას წარმოადგენს, რადგან არ ჩანს ანასტასია რა მიზნით იპარება სახლიდან ყოველდღე, რას გულისხმობს „სამრახის ჩვეულებაში“, რაც პიესას მატებს ექსპრესიულობას და მკითხველს/მაყურებელს ინარჩუნებს დასასრულამდე.

მონოლოგური თხრობის ეფექტი მატულობს სცენიდან მაყურებლისკენ მიმარ-თული რიტორიკული საუბრით: „ჰხედავთ ჩემს ქალბატონს, რა საქმეები ჩაუდენია?... ნემსებზედ რომ დატანტალებს... ვიღაც პაპიროსიანი აფიცერი რომ დაძვრება აქა!.. გუშინ-დელი გომბიოც რომ მე მატყუებდეს, ღმერთი რატომ არ გაიცინებს! ორი თვე არ არის, რაც ჯვარი დავიწერეთ და აღარ მოიცადა?... ნეტავი აგრე ლამაზი მაინც არ იყოს!.. ნეტავი აგრე გაგიჟებით მაინც არ მიყვარდეს!..“ [რაფიელ ერისთავი: 410]. საკუთარ ფიქრებს ათრევინებს ღირსებას, ნერვებს, დროს, „ნეტავი ვინ არის ჩემი დამღუპავი, ჩემი მყუდროების და სულის აღმაშფოთებელი, ჩემი გულის ქურდი, ჩემი ოჯახის გამცარცველი?“ [ერისთავი: 411].

რაოდენ კომიკურიც არ უნდა იყოს მკითხველისთვის თუ მაყურებლისთვის ეჭვიანი კაცის ქცევები და ფიქრები, ეს ფსიქოტიპი მაინც დრამატულ, ტრაგიზმამდე გართულებულ ხასიათს ქმნის. ეჭვიანობა ადამიანს უშლის მართლჭვრეტას, აბრმავებს, მართლაც ხდის მას გაქურდულს, გამარცვულს, დაღუპულს. არ შესწევს ძალა დატკბეს ღვთიური გრძნობით, არჩეული ქალის სურნელით, პირიქით, აშორებს მასთან და ტოვებს ეულად, ცალად, რაც მეუღლეობის, როგორც მთლიანობის, დამრღვევია.

პიესა დაყოფილია 12 თავად. სიუჟეტური კვანძი გაიხსნა მაშინ, როცა სვიმონმა ანასტასიას ფაქტზე შეუსწრო. დამფრთხალ ქალს, რომელსაც მტკიცებულებად სიგარეტის სუნი ასდის, ქმარი პასუხს სთხოვს, სად გადამალა, სად მიეფარა თვალს ე.წ. „მწველი კაცი“.

მართალია მკითხველისთვის დიდი ხანია ნათელი გახდა საიდუმლო, მაგრამ ეჭვიანი მეუღლისთვის ნეტარების მომგვრელი შეიქნა, პაპიროსი რომ აღმოჩნდა ცოლთან დაშორიშორების მიზეზი და არა მოღალატე გული: „უწინამც დღე დაეღევა შენს ტასოს, რომ შენ იმან არ გიღალატოს!“ [ერისთავი: 421]. ტასო წამოაყენებს სირცხვილითა და სინანულით მის წინ მუხლზე დაცემულ მეუღლეს და სრული ბედნიერების საგარანტიოდ პაპიროსის გადაგდებასც ჰპირდება, რაც სვიმონისთვის უკვე სულ ერთი იყო. ოღონდ ცოლს არ ეღალატა და მოწვევაში პარტნიორობასაც სიამოვნებით გაუწევდა. ასეც მოიქცა.

რაფიელ ერისთავის ჩანაფიქრი საინტერესოა, ცხოვრებისეულია, მრავალ ცოლ-ქმარს პრობლემის გადაჭრაში დაეხმარებოდა. პიესა სულის კათარზისად გამოდგება. წყვილის ცხოვრება და თანაცხოვრება ღირებულია, მანკიერ მიზიდულობებს არ უნდა ემსხვერპლოს ოჯახის მომავალი.

ეჭვებგაფანტული კაცი მხრებგაშლილია, მტკიცეა და სიყვარულსაც სრულად შეიგრძნობს. მწარე კვამლიც კი სიამედ გარდაიქმნება, როგორც სვიმონს აღმოხდა - „ცხოვრებაა, ცხოვრება!“ [რაფიელ ერისთავი: 422].

ეჭვიანობა მანკიერებაა და არა „გადამეტებული“ სიყვარული. ის საკუთრების ინსტინქტია, შიშით გამძაფრებული ინსტინქტი, სულის ავადმყოფობა, პიროვნების გაორება ანდა სულაც, არასრულფასოვნების სინდრომი. ეჭვიან ადამიანს არ შეუძლია დაცვა საყვარელი ადამიანისა, პირიქით, ჩასაფრებულია, რათა ხელში ჩაიგდოს მისი თვალმაქცობის მომენტი და გაუსწორდეს ფიზიკურადაც და სულიერადაც. ის „დაგეშილია“ საკუთარების მპყრობელის მდგომარეობა შეინარჩუნოს, დაიცვას პირადი უფლება, რომელიც ტრადიციულად აქვს გადმოცემული თაობებისგან, ეშინია არა საყვარელი ადამიანის დაკარგვისა, არამედ საკუთარი ავტორიტეტის, სახელის შერცხვენისა.

რაფიელ ერისთავის მიზანი სწორედ ამ მანკიერების მხილებაა. მას სურს უთხრას ადრესატს, რომ ეჭვიანობა გონების სიბრმავეა, ამგვარ მანკს თავად იჩენს ადამიანი, აბსურდულ მიზეზს ხედავს იქ, სადაც არ არსებობს, მაშინ, როცა ამის საფუძველი არ აქვს. ფაქტი, რომელსაც ეძებს და ჩხრეკს, მხოლოდ მის წარმოსახვაშია და ამგვარად ეჭვის საბაზი მხოლოდ ბოდვაა, ფსიქოლოგიური გადახრა, ამიტომაც ის სასაცილო ხდება სხვათა თვალში, უფრო გამაღიზიანებელი და მიუღებელი. ეჭვიანი ადამიანის დრამა შინაგანი

ლოგიკის არარსებობაა, უსიყვარულობაა, გამარცვული სულია, ღმერთთან დაშორება და უკიდურესი დაცემა. ეჭვიანობა სპობს და ანადგურებს უდიდეს ღვთაებრივ და ადამიანურ ფასეულობას - ოჯახს, ცოლქმრობას, ზოგჯერ მეგობრობასაც, ძმობასაც, კოლეგია-ლობასაც და საზოგადოება მიჰყავს სრულ დეგრადაციამდე.

მნიშვნელოვანია აღვნიშნოთ, რომ ეჭვიანობა ხშირად არა ინდივიდუალური, არამედ კოლექტიური აზროვნების პროდუქტია. ამიტომაც მწერლის მორალური აქცენტი არა კონკრეტული გმირისა თუ ანტიგმირის დასჯაა, რის გამოც მას არ ანადგურებს ტრაგედიით, არც ოჯახის დანგრევით, არამედ საკუთარ თავში მანკიერების აღმოჩენითა და თვითგანკურნების გზით სწორ ფიქრსა და განცდებზე აყენებს.

მხილების ეფექტური საზომი სიცილია. ის აღმზრდელობით იარაღად აქვს ვოდევნილების ავტორებს აღებული. თუ მოლიერთან სიცილი მწარეა, ერისთავთან სიცილი შემრიგებლურია. თუ საფრანგეთში სიცილი კონფლიქტის გამოხატვის ფორმაა, საქართველოში მას მეტად პოზიტიური და მიზნობრივი დატვირთვა აქვს.

„მასწავლებელი სოფლის სკოლისა“ 1887 წელს დაიბეჭდა გაზეთ „ივერიაში“, პიესა ფრანგულიდან რუსულად უთარგმნია კარატიგინს, რაფიელ ერისთავს უნდა გადმოექართულებინა, მაგრამ კი არ გადმოთარგმნა, არამედ გადმოაკეთა.

ვოდევნილი ერთმოქმედებიანია, ოცდაერთი გამოსვლით. კომედიამი ძირითადად ექვსი მოქმედი პირია, ცხრაც სკოლის მოსწავლე-შეგირდი.

მთავარი გმირია 60 წლის სოფლის სკოლის მასწავლებელი სოფრომ ჩერჩეტაძე, მისი 18 წლის ქალიშვილი - ნენე, პრისტავი 30 წლის მამაკაცი - ქაიხოსრო მართალაძე, 45 წლის სკოლის ზედამხედველი ევგენ ყრუაძე, 40 წლის წიწმატაძის ქვრივი ხორეშანი, 18 წლის თედო ვარდკაჭაჭაშვილი, მედუქნის „პრიკაზნიკი“ და სოფრომ ჩერჩეტაძის ნაშეგირდალი.

ვოდევნილს ახლავს რემარკა: „ოთახი წარმოადგენს დიდს მოგრძო ოთახს, რომელშიაც სდგას შაგირდების სასახდომი გრძელი სკამები და სტოლები. ამათ წინ მაღლობზედ - სტოლი და სკამი მასწავლებლებისთვის; ოთახს ორივე მხრივ კარები აქვს“ [რაფიელ ერისთავი, 1958: 512]. საკლასო ოთახის ამგვარი მარტივი აღწერილობა დღევან-დელ მკითხველს ადვილად წარმოადგენინებს იმ სიმკაცრეს, უინტერესობას, რაც რაფიელ ერისთავის ეპოქის სკოლას ეჭირვებოდა. იმაზეც დააფიქრებს, ამ გაცრეცილ გარემოში რა ცოდნა, განათლება და განვითარება შესაძლებელი.

სასწავლო პროცესი ორ განყოფილებადაა გაყოფილი: უფროსები და უმცროსები. მოქმედება იწყება ნენეს და თედოს დიალოგით. ყვავილების გვირგვინებს ამზადებს ნენე უმცროსი შეგირდების დაჯილოვებისთვის.

აშკარა ხდება, რომ თედო ნენეზეა შეყვარებული, ეჭვიანობს 20 წლის ამირანზე, რომელსაც „პაპას უწოდებს“ თედო, რაკილა, როგორც ნენე გამოექომაგა, გვიან მიუბარებიათ სკოლაში. კამათი გამწვავდა, როცა ეჭვით არეულ თედოს სკოლიდან გაგდება შეახსენა ნენემ და ამით მან გამოხატა თავისი არჩევანი. თუმცა ვაჟი ბრალს სდებს ნენეს მამას, რომელმაც ქალიშვილის ტრფიალისთვის სკოლიდან გაგდებით მოიშორა: „თქვენი სიყვარულისთვის დავისაჯე, ზარმაცობისთვის ხომ არავის გავუგდივარ?!“ [რაფიელ ერისთავი: 1958: 515].

თედოს გამოსვლაში ბევრ მანკიერებას ეხდება ფარდა. მწერლის ოსტატობა იგრძნობა, როცა მახვილებს სვამს მთავარ სათქმელზე: პრისტავის შვილ სოლოს თედო უწერდა დავალებას, მასწავლებელს მოსწონდა და ხოტბასაც ასხამდა. მისთვის მოსწავლის ცოდნაზე მნიშვნელოვანი იყო მიკერძოება, თავმოწონება, რისი მიზეზიც, ჯამაგირის მომატება, მოგვიანებით ირკვევა.

ნენესთვის ძნელი დასაჯერებელი და მით უფრო, ძნელი შესაგუებელია მამის უსამართლობა და უღირსი საქციელი: „განა მამაჩემი ამისთანა კაცია?!.. რაებსა სწამებთ!... გრცხვენოდესთ!..“ [რაფიელ ერისთავი: 1958: 517].

სიყვარულისთვის დასჯილი, სკოლიდან გაძევებული თედო სარკასტულად შენიშნავს, რომ მუხის ფოთლის გვირგვინები „უფროც შაჰშვენდებათ თქვენს შაგირდებსო“, რაკილა დაფნის რტოები ვერ იშოვეს და წიწმატაძის ქვრივმა ხორეშანმა კი არ გაიმეტა.

მოქმედ პირთა შორის ყველაზე დიდ ინტერესს აღძრავს ჩერჩეტაძე. გვარიც შესაფერი აქვს და საქციელიც. იმჟამინდელი პედაგოგების განზოგადებული სახეა. ის მენტორული ტონით ითხოვს „წესს, მოწიწებას“, „სტოლზე“ ალაგებს წკეპლებს, არა ერთს, არამედ რამდენიმეს, სახაზავის მაგიდაზე დარტყმით მოითხოვს წესრიგსა და „ყურადღებას“. გაკვეთილის ამგვარ დასაწყისს მოსწავლეები ხვდებიან მთქნარებით და მასწავლებელიც უნებურად ამთქნარებს. სტანდარტულად კითხულობს შეგირდთა სიას, მოსწავლეები ცუდლუტობენ და მასწავლებელიც ამკობს მათ უხამსი შემახილებით - „ჩოოშ“, როგორც ვირს, სახედარს მიმართავს პატრონი, „მუტრუკო“, „ბრიყო“, „უზრდელეზო“, ერთმანეთის დასჯისკენ მოუწოდებს, თავად არ იძვრის კვარცლხბეკიდან და თანაკლასელის ყურის აწევას ავალებს გვერდითმჯდომს... სიცილი, ხარხარი, დაბიზღება და, როგორც იქნა, გადადის მასწავლებელი სასწავლო ეპიზოდზე. ასწავლის ანბანს:

აბა წიპრო, გამოთქვი „გა“...

გა

„გა“

გა

„დო“

დო

აბა, შენ თავად ცალ-ცალკე გამოსთქვი!

გა-გა-გა-დო... [რაფიელ ერისთავი: 1958: 526].

მასწავლებელი ბრაზდება, კისერში სწვდება, „დაეგდე შენს ალაგას!“ - უბრძანებს მსხვერპლადქცეულ წიპრო კვიცაძეს და გადადის არითმეტიკის სწავლაზე. გამრავლებაში ავარჯიშებს და მალევე გადადის გეოგრაფიის, ბუნების, ასტრონომიის, ლიტერატურისა და გრამატიკის ნაწილებზე. შეგირდები სასაცილოდ იგდებენ მასწავლებელს და ისიც დაუშურებლად ამკობს: „ბრიყვებო, უგუნურებო, სულელებო, მხეცებო!...“ [ერისთავი: 1958: 527].

სოფრომ ჩერჩეტაძის ტიპი, ხასიათი, შინაგანი თუ გარეგანი თვისებები არანაკლებ იხატება მშობელთან, ხორეშან წიწმატაძესთან დიალოგში. სოფრომის მიმართ პირმოთნეობით ამბობს: „თავი დაუკარ ოსტატს!.. (შვილს), „მომყავს თქვენთან ჩემი უძლები და გზადაკარგული შვილი...“, რომელიც სხვის ხეზე ვაშლის მოსაპარად ამძვრალა, ამხელს დაურიდებლად მასწავლებელთან და ითხოვს მისგან შენდობა-პატიებას. შვილს კი სამართლიანი დედის სახე-იერით გამეტებით წყევლის: „ამოსავარდნელი!“, „დასამიწებლები“... მასწავლებლის რეაგირება კი იმხანად გაბატონებული შეურაცხყოფა და უსულგულო დასჯაა:

-დაიჩოქე, შე ავაზაკო, დაიჩოქე!.. თქვე უკეთურებო!.. თქვე არამზადებო! [რაფიელ ერისთავი: 1958: 528].

ხორეშანი ღირსებით ვერ დაიკვებნის. როგორც კი ყური მოჰკრა დაჯილოვების ამბავს, ვაშლის ქურდებს უთხრა: -ხვალამდის მაინც მოიცდიდით.

მასწავლებელთან „სამართლიანი დედის“ თავმოძვრონეობა და მორჩილი ტონი უმაღლესი შეიცვალა მასწავლებლის მიმართ, როცა ამ უკანასკნელმა მის შვილს „უბედურისშვილი“ უწოდა. გაწყრა და რიტორიკა შეცვალა: „მაშ ჩემს შვილს ჯილდოს არ მისცემთ?!.. მართალია, ცელქია და სასწავლებელში არ დაიარება, თორემ, სხვაფრივ ძალიან ბალღია!.. ცოტა რამ რომ უბოძოთ, გული გაუკეთდება!..“ რის პასუხადაც მასწავლებელმა აჩვენა „ბალთისთვის“ გამოწერილი წკეპლა.

განრისხებული ხორეშანი ნენეს „გომბიოდ“ მოიხსენიებს, წკეპლებს მისკენ გადაამისამართებს, დაავლებს შვილს, სოფრომს, ხელს და ლანძღვით ტოვებს სკოლას: „ღმერთმა დამიფაროს, მე თქვენ საღორეში აღარ შამოვიდე!“ [რაფიელ ერისთავი: 1958: 530].

მასწავლებელი შეგირდებზე ყურადღებას ავალეს ამირანს, მათში ყველაზე უფროს, მას კი, როგორც მასწავლებლის რჩეულს, დასცინიან შეგირდები, მასხარად იგდებენ, დასორსლილ ქაღალდებს ესვრიან... ამირანი კი ნენეზე ფიქრს გაუტაცნია. შეგირდები ხმაურობენ, მღერიან, დახტიან სკამებსა და მერხებზე, რაზეც გაგიჟებულ მასწავლებელს აღმოხდება: „რა ამბავია?!.. ეს რასა ვხედავ?!..ხოჯის აბანოა?!.. ასე სწავლობთ, თქვე მხეცებო?!.. თქვე დათვებო?!..“ [რაფიელ ერისთავი: 1958: 531], აჩოქებს მოსწავლეებს და იკვლევს, ვინაა მთავარი მეამბოხე. სწორედ ამ დროს შემოუსწრებს სკოლის ზედამხედველი ქაიხოსრო მართალაძე, რომელიც, ძნელი ამოსახსნელია, ირონიულად თუ სიბრიყვით სულ სხვა ინტერპრეტაციას აძლევს დაჩოქებას: „ეს რა არის?!.. მუხლმოდრეკით ლოცულობენ?..“ რაზეც ჩერჩეტაძე მოსწრებულად პასუხობს: „დიახ, დიახ!.. დაუჩოქებელი ლოცვა ისე მხურვალე არ იქნება...“ [რაფიელ ერისთავი: 1958: 532].

სტანდარტული და მარადიული შეგონება: „ისწავლეთ, ისწავლეთ!.. მთავრობა ცდილობს თქვენს განათლებას, თქვენც ეცადენით, თორემ შკოლას მოგისპობენ...“ [რაფიელ ერისთავი: 1958: 533]; სასაცილოზე უფრო სატირალია მასწავლებლის ყალბი აღიარება: „მე დიდი მადლიერი ვარ ამათს მეცადინეობაზე, ამათს ყოფაქცევაზე!.. ისე სხედან ხოლმე შკოლაში, როგორც მტრედები!.. ბუზის გაფრენას გაიგონებს კაცი“ [იქვე].

თემა მარად აქტუალურია, იმდროის მანკიერი საგანმანათლებლო სისტემა ბევრად შეცვლილია, რუსული „წკეპლა“ განდევნილია სკოლიდან, მაგრამ გარეშე თვალის წინაშე ხელის დაფარება, სურათის „დავარცხნილად“ წარმოჩენა და ამ ფარდის უკან მოსწავლეთა კიცხვა ისევ უკურნებელ სენად არის შერჩენილი, ცხადია, თუ სოფრომ ჩერჩეტაძე ეპოქის სახეა, დღეს ასეთი ვითარება არ გვაქვს, მაგრამ პრობლემები მოსწავლე-მასწავლებელთა ურთიერთობაში ერთ-ერთი მტკივნეული საკითხია, რაც ტრაგი-კომედიად აქცევს თემას და არა გასართობ, კომიკურ ამბად.

იდიალური გაკვეთილის, ასეთივე მოსწავლეების „შესანიშნავი“ მასწავლებელი სარგებლობს მომენტიტით და ზედამხედველს შეახსენებს ჯამაგირის მომატების საკითხს, რაზეც „პრისტავი“ პასუხობს, რომ „ეჭვი არ უნდა შეეპაროს“.

სიყალბე, თვალთმაქცობა, მლიქვნელობა, ფარისევლობა, უსამართლობა, სიხარბე და გაუმაძღრობა - ეს ის თვისებებია, რომლებითაც „შემკულია“ ამ კონკრეტული ვოდევლის მასწავლებელი. არც მალავს მანკიერი ქცევის მიზეზსა და მიზანს: „პატივსაცემი კაცია, მაგრამ მეტად იბღინძება... ამას გარდა ჰგონია, რომ იმისი შვილი საოცრება რამ გამოვა!.. მაგრამ... მაგრამ ეს არის, რომ მაგისი შემწეობა მჭირია: დამპირდა დახმარებას ჯამაგირის მომატებაზე“ [რაფიელ ერისთავი: 1958: 534].

ესეც მარადიულ პრობლემად გამოიყურება. ყოველ დროში არსებობენ მასწავლებლები, რომელთა სკოლაში მუშაობის მთავარი მოტივატორი არის ანაზღაურება. არც იმ დროს და არც ახლა არაა რეალური მომჩივანი, ყბედი კი არც მაშინ აკლდა და არც თანამედროვე ცხოვრებას. თუ რაფიელ ერისთავის ეპოქაში საზოგადოება საკუთარ რეალობას სიცილით შეხვდებოდა, როგორც ფსიქოლოგიურ გამოწვევას, დღეს სხვა ინტერპრეტაცია აქვს მკითხველ საზოგადოებას. ფაქტია, რომ მასწავლებლის კარიკატურულმა სახემ წირი იცვალა, ბევრმა შეიცნო საკუთარი თავი სოფრომ ჩერჩეტაძეში და ასე თუ ისე ფერუმარილი იცხო. თუ დღესაც იდგმება ვოდევლები სცენაზე, ჩანს, ისევ საჭიროა, ისევ კრიტიკის იარაღია.

კომიკურია მოსწავლეთა დაჯილდოვების სურათი. რა ეპითეტებით ამკობს მასწავლებელი მათ, ვისაც დაფნის არა, მაგრამ მუხის ფოთლების გვირგვინი მაინც ხვდათ წილად: სოლო მართალაძეს - მეცადინეობისთვის, „რომელიც იმაში არ მოიპოვება“, ის ხომ „პრისტავის“ შვილია! უგუნურაძეს - გონიერებისათვის! ზინზლიანს - სისუფთავისთვის! ბლუაძეს - ენაბრგვილობისთვის! უძლურაძეს - სიმართლისთვის!

მაწსავლებლის შეფასებით, ესენი არიან სკოლის რჩეულები, სხვები კი სულ „არამზადები“. ნენეს გულისწყევტას ამირან ძალუმბიდის დაჯილდოვებაზე მოჰყვა მამის

ირონია: „გმირული და ღონისთვის!.. იმდღეს გაქცეული ჯორი კუდით შეიმაგრა!“ [რაფიელ ერისთავი: 1958: 534].

პიესაში მოხდენილად იკავებს თავის ადგილს სიყვარულის თემა. ამირანი ნენეს სიყვარულით ითმენს შეურაცხყოფას მამამისისგან. „დამაჩოქეს... დამამცირეს...19 წლის აყლაყუდა“ [რაფიელ ერისთავი: 1958: 534], როცა მის დაჯილდოვებაზე მიდგება საქმე, თავად აირჩევს, ეს ჯილდო ნენეა.

ამ წყვილის საუბრიდან ისევ იჩენს თავს არჩევანისას მშობლის სიტყვა რომ იყო გადამწყვეტი. როგორც ნენე განმარტავს, „მამა იმისთანა კაცს არ მიმცემს, რომელსაც სწავლა არ შაუსრულებია“, კიდეც არის ერთი პრობლემა - სიღარიბე. როგორც ამირანი ამბობს: „ჯიბე - მჩვარი, თავში - ქარი!“ [რაფიელ ერისთავი: 1958: 535].

ქალ-ვაჟს ერთმანეთი მოსწონს. თავიანთთვის გარიგებაც დადეს: „მაშ, მე თქვენი ქმარი ვიქნები და თქვენ ჩემი ცოლი?“ განსაკუთრებით კომიკურია ჩახუტების მომენტი. ამირანმა ხელები გაშალა, თვალები დახუჭა და ჩასახუტებლად შემოხვია ვითომ ნენეს, გოგო ცუდლულტად დაუსხლტა ხელიდან, ვაჟი კი უნებურად შემოეხვია კლასში შემოსულ სოფრომს და დაუწყო კოცნა, რასაც მასწავლებლის სასტიკი რეაქცია მოჰყვა: „როგორ გაბედე შე ვირო?! შე ავაზაკო, ჰა?! ვის გაუბედე?!“ [რაფიელ ერისთავი: 1958: 535].

განსაკუთრებით კომიკურია სკოლების ზედამხედველის, ევგენი ყრუაძის, სტუმრობა სკოლაში, რომელსაც განუზრახავს უფროსი შეგირდების გამოცდა. ეს ამბავი სკოლის პრისტავმა მოსწრებულად დაუკავშირა ჯამაგირის მომატების თემას. შეფუცხუნებული და აფორიაქებული ჩერჩეტაძე ნანობს უფროსი შეგირდის - ამირანის მიმართ გამოჩენილ დამცირებასა და შეურაცხყოფას. უმაღლესი ტალღა და ქალიშვილი აფრინა მის მოსაძებნად, როგორც შედარებით გონიერი, ის გამოიყვანდა უხერხულობის ჩიხიდან.

სოფრომი ადეკვატურია მხოლოდ საკუთარ ფიქრებში: (ქაიხოსროს) „უგუნურმა შვილმა ორი წელიწადი „ანზანი“ ღეჭა! ის მხეცი ამირან ხომ ისევ ვირათ დარჩა!.. აბა ახლა მომიმატებენ აი, ჯამაგირს!.. ნეტავი კი კისრის კვრით მაინც არ გამაგდონ!...“ [რაფიელ ერისთავი: 1958: 536]. გაკვეთილზე მოსწავლეებთან და სკოლის ზედამხედველებთან პირწავარდნილი თვალთმაქცი, თავკერძა, მლიქვნელი და ფარისეველია.

წინასწარ დაამუშავეს ისტორიისა და გეოგრაფიის გაკვეთილები სოფრომმა, ნენემ, სოლომ (ზედამხედველის შვილმა), ამირანმა და თედომ. შეიმუშავეს კითხვები, მოამზადეს პასუხები წერილობით, გაუნაწილეს სოლოს და ამირანს, თედომ ისარგებლა მათი სიმტკირით და გაუცვალა ისტორიისა და გეოგრაფიის პასუხები ისე, რომ არცერთმა არ იცის. მობრძანდა ყრუაძე, გადასცეს კითხვების ნუსხა, შეგირდებს უწყობს დაკითხვას. მათ მცდარ და უგუნურ პასუხებზე ოფლში იწურება ჩერჩეტაძე, ზურგსუკან დგება და კარნახობს, ამირანი მხოლოდ მიმსგავსებით იმეორებს, ასე, მაგალითად:

სოფრომი - „არაბები მოვიდნენ სომხეთში“ (ჩურჩულით);

ამირანი - „არაფერი მოვიდა სომხეთში“ (ომახიანად);

სოფრომი - „ჩოშ!..“

ამირანი - „ჩოშ!“

სოფრომი - „მერვე საუკუნეში საქართველოს შემოესია მურვან-ყრუ“;

ამირანი - „მერვე საუკუნეში საქართველოს შემოესია მურიანი ყრუ“...

სოფრომი - თემურმა ააოხრა საქართველო“;

ამირან - „თამარმა ააოხრა საქართველო“... [რაფიელ ერისთავი: 1958: 537-538].

ყრუაძე ქებას და ხოტბას არ იშურებს, მართლაც დაყრუებულს ერთი სიტყვაც არ გაუგონია. მან თავისი ფორმალური მოვალეობა შეასრულა, პროფესიული ვალი მოიხადა: „ყმაწვილებო! მე ძალიან კმაყოფილი ვარ, რომ თქვენში ამისთანა წარმატება დავინახე. ეცადეთ, რომ შემდეგშიაც აგრე დაწინაურდეთ!“

ბოლოს მიუბრუნდა „ღვაწლმოსილ“ სოფრომს და მიულოცა „წარმატებული დღე“, ბედნიერების მეცხრე ცაზე მყოფი სოფრომი კი ჩვეული ოსტატობით მლიქვნელობს:

„გმადლობთ ყურადღებისთვის, მით უმეტეს, რომ თქვენისთანა განათლებული დამფასებელი იშვიათია“ [ერისთავი: 1958, გვ.540].

შეგირდებმა ომახიანი დალოცვით გააცილეს ყრუ ზედამხედველი, ორივე მხარე დარჩა კმაყოფილი და ბედნიერი.

ვოდევილი აშკარად მამხილებლურია. ასეთი ფოტოგრაფიული სიზუსტით წარმოდგენა ერთგვარი სარკეა საზოგადოების სიმდაბლის გამოსააშკარავებლად. ასეთი დაცემული და უკონტროლო განათლების სისტემა ქვეყანას ვერ გაიყვანდა სამზეოზე. „რაც ბერი, ის ერიო“ - ნათქვამია, ამგვარი მასწავლებლის შეგირდები რა მომავალს შექმნიან? „რაც კოკაში დგას, იგივე თურმე წარმოსდინდება“.

აქტუალურობას დღესაც არ კარგავს ვოდევილში წამოწეული პრობლემა. განათლების სისტემას დღესაც უხვად ჰყავს კრიტიკოს-გამკიცხველები. მართალია, XIX საუკუნის მასწავლებლის სახე მეტისმეტად ჰიპერბოლიზებულია დღევან-დელი მასწავლებლის ფონზე, მაგრამ მანკიერების მოურიდებელი მამხილებელია საზოგადოება როგორც სოციალურ ქსელებში, ასევე ოფიციალურ მედიასაშუა-ლებებში. დღესაც ამოიცნობა მასწავლებლებშიც და მოსწავლეებშიც არაობიექტური შეფასებები, სწავლა-სწავლების პრინციპში მოჭარბებული ბიუროკრატიზმი, მიკერძოება და მართულობა, თვითგადარჩენის ინსტინქტები და სხვა მრავალი რამ, რაც ქვეყანას წინსვლის ნაცვლად უკან აბრუნებს.

მწერალს გვარები მთავარ მინიშნებად შემოაქვს. ფაქტობრივად, ესაა პირადი პოზიციის დაუფარავი გამოხატვა: ყრუაძე, ჩერჩეტაძე, მართალაძე, წიწმატაძე, ძალუმაძე, უძლურაძე, ზინზლიანი, ბლუაძე, კვიცაძე, ფაფიაშვილი, ვარდკაჭაჭაშვილი, წაპნიაშვილი. მოქმედების, ჟესტების, მანერებისა და დამოკიდებულებების უნახავად ექმნება წარმოდგენა მკითხველსა და მაყურებელს საზოგადოებაზე, რომელიც XIX საუკუნის სოციუმს წარმოადგენდა, რომელსაც ებარა სამშობლოს ბედი და მომავალი. დღეს სტიგმებთან ბრძოლა გვაქვს გაჩაღებული. სტიგმებთან, რომლებსაც შერჩენილი აქვს თავდაპირველი ფუნქცია - მანკიერებათა მამხილებლობა, ეს მსუბუქი და კულტურული კვალიფიკაცია-შეფასებაა, სინამდვილეში არის ადამიანის დაცინვა, სარკაზმი, ირონია და ცინიზმი, რაც ცხოვრებას ხდის სატირულს.

მწერალმა, თავისთავად, თარგმანთან ერთად გადმოაკეთა და შექმნა ქართული სინამდვილე, რომელიც რაოდენ კომიკურადაც არ უნდა გამოიყურებოდეს, მაინც წარმოადგენს ეროვნულ ტრაგედიას.

საკვანძო სიტყვები: რაფიელ ერისთავი, ვოდევილები, კრიტიკულ-მამხილებლური პათოსი

ლიტერატურა:

1. ასათიანი გ. (1982), თანამდევნი სულები, III. თბ. გაზეთ „განახლებული ივერიის“ რედაქცია.
2. ერისთავი რ.(1958),რჩეული თხზულებანი, ერთტომეული, თბ.,„საბჭოთა მწერალი“.
3. ერისთავის რ. (1880).„ადვოკატები“ - ცისკარი. N08
4. ვაშაყმაძე შ. (1962),რაფიელ ერისთავი, ცხოვრება, მოღვაწეობა, შემოქმედება, თბ. „საბჭოთა საქართველო“.
5. ჭავჭავაძე ი.(1950), თხზულებათა სრული კრებული 10 ტომად, II, თბ., „საქართველოს სსრ სახელმწიფო გამომცემლობა“.

The Critical-Exposicative Pathos of Rafiel Eristavi's Vaudevilles

Abstract

In terms of the fight against the vices of the era, Rafiel Eristavi stands out among other famous public figures in 19th-century Georgia, specifically in the 1970s and 1980s. His vaudevilles attract attention with their revealing pathos. He translated and adapted the plays of others, mainly from Russian into Georgian, although he is also the author of a number of original comedy-vaudevilles.

Rafiel Eristavi's translation of the plays into Georgian primarily serves to adapt ideas and characters to Georgian reality, which inevitably required editing along with the translation. For this very reason, it is difficult to distinguish and discover the non-Georgian, namely Russian or French, genesis of vaudevilles and plays.

Eristavi's adapted texts can be attributed not to any one author, but to the Russian school of vaudevillian comedy, the traditions of the so-called "low comedy." He was actively involved in the process of creating and shaping Georgian theater, and this is evidenced by the history and tradition of bringing his plays to life on stage.

The goal of every dramatic work is the Georgian stage, the Georgian audience, and the Georgian contexts. In this paper, we will discuss two vaudevilles: "The Envious" and "The Teacher of the Village School." Both are one-act vaudevilles.

An effective measure of revelation is laughter. It has been adopted as an educational tool by the authors of vaudeville. Vaudeville brings the "jealous" person to the right thinking and feelings by discovering vices in himself and through self-healing. Jealousy is a vice, not "excessive" love. It is a possessive instinct, an instinct intensified by fear, a mental illness, a dual personality, or, at best, an inferiority syndrome.

"The Teacher of the Village School" is still relevant today. The vaudeville raises a problem that still casts a shadow on the education system today. It is true that the face of the 19th century teacher is too It is hyperbolized in the context of today's teachers, but society is a relentless expositor of vices, both on social networks and in official media outlets. Even today, biased assessments are identified among both teachers and students, excessive bureaucracy, bias, and bias in the teaching-learning process. Self-preservation instincts and many other things that are taking the country back instead of forward.

Human ridicule, sarcasm, irony and cynicism make life satirical, which undoubtedly represents a national tragedy.

Keywords: Rafiel Eristavi, vaudevilles, critical-exposicative pathos

შოი არაგვისპირელის „თამაშობანის“ დიდაქტიკური მორალი¹

ნინო კოჭლოშვილი

ი.გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

თელავი, საქართველო

nkochloshvili@gmail.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.20>

შოი არაგვისპირელის ლიტერატურული მემკვიდრეობის თავისთავადობის ერთ-ერთი განმსაზღვრელი ფოლკლორული მასალის უხვად გამოყენებაა.

ქართული ხალხური სიტყვიერების მიმართ მწერლის განსაკუთრებული დამოკიდებულების შესახებ საგულისხმო დაკვირვებები ეკუთვნის მკვლევარს ქსენია სიხარულიძეს. მისი თქმით, მწერლის მიერ ხალხური სიტყვიერების ნიმუშების მოხმობა ნაწარმოების იდეური საზრისის მკითხველამდე მიტანის ერთ-ერთი საშუალებაა, „ნოველაში „ადამიანი“ ქალაქურ-მეშჩანური სიმღერა „სანამ გვქონდა ფულები“ ახასიათებს სტუდენტთა მძიმე ყოფას. ნაწარმოებში „ყველაი დავკარგე“ ხალხური სიმღერები გამოხატავს დაცინვას გაფუქსავატებული ახალგაზრდობისადმი. ამავე ნოველაში მუსიკა წარმოდგენილია ადამიანის მოქმედების სტიმულად. ბარამის მიერ სალამურის დაკვრამ ააფორიაქა მარო. ბობოლენის ნებივრობასა და თავგასულობას გვაცნობს სუფრული სიმღერები ნოველაში „ჩემი ბრლი არ არის ღმერთო“. ხოლო იგი ადამიანის სულიერი სამყაროს გახსნის საშუალებად გამოყენებული ნოველაში „ვცხოვრობთ“. საყოფიერო სიმღერას წარმოგვიდგენს საქორწილო სიმღერა „გაბზარულ გულში“.

შოი არაგვისპირელის ნაწარმოებების იდეურ მხარესთან არის ასევე დაკავშირებული მწერლის მიერ მაღალმხატვრული ოსტატობით მოხმობილი ქართული ხალხური ანდაზების საინტერესო ნიმუშებიც.

ნოველისტის შემოქმედებაში ხშირია ზღაპრული ელემენტების გამოყენების შემთხვევებიც. ზღაპრის თქმის ტრადიცია ორგანული ნაწილია შოი არაგვისპირელის მოთხრობისა „და-ძმა“. მწყემსთა სულისკვეთებას, გაიძვერა ტერტერისადმი ხალხის სიძულვილს მწერალი გვამცნობს სატირული ნოველით ქოსასა და ტერტერას შესახებ. ამავე ნაწარმოებში ობოლი ბავშვების სივალაღა დახატული ზღაპრული პერსონაჟების გამოყენების საშუალებით. ავი დედინაცვლისგან გაქცეულ საბძელს თავშეფარებულ და-ძმას სულ დევები და ქაჯები ეჩვენებოდა. ფილოსოფიურ ნოველას „შემუსვრილი სამი მცნება“ მწერალმა ლეგენდარული ამბავი უწოდა. ეს ნაწარმოები სიუჟეტურად დამოუკიდებელია ხალხური შემოქმედებისაგან. გამოყენებულია ხალხური თქმულებებისა და ლეგენდების საინტერესო ნიმუშები.

რომანის „გაბზარული გულის“ სიუჟეტის განვითარებაში გმირთა ხასიათებისა და საყოფიერო სცენების შექმნაში მნიშვნელოვანია ზღაპრული ფორმულები „იყო და არა იყო რა“, „ვინც წლობით იზრდება“ და სხვა. მთავარი გმირის მახარეს ხვედრს ახასიათებს

¹ ნაშრომი მიმზადებულია შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მიერ დაფინანსებული სამეცნიერო პროექტის „შოი არაგვისპირელის თხზულებათა სრული კრებულის აკადემიური გამოცემა“ (FR 24- 22723) ფარგლებში.

რომანში ირემას ნაამბობი თქმულება ტყის დედოფლის შესახებ. ღრმა ფსიქოლოგიურ მომენტს ქმნის რომანში მახარეს მოგონება ბავშვობაში დედისგან მოსმენილი არაკებისა და ლეგენდებისა.

შოი არაგვისპირელის მწერლური ნააზრევი თანადროული ყოფის ანარეკლი ლიტერატურული ზღაპრების საინტერესო ნიმუშებითაც იპყრობს ყურადღებას.

შოი არაგვისპირელის ინტერესის სფერო ქართული შელოცვაც ყოფილა. შელოცვა, როგორც ცნობილია ზეპირსიტყვიერების უძველესი, საყოველთაოდ გავრცელებული და მდიდარი ჟანრია. იგი თავდაპირველად სრულდებოდა მოქმედებით, დაკავშირებული იყო შრომასთან, მოქმედებასთან, შემდეგ კი მოქმედების მაგიას ჩაენაცვლა სიტყვის მაგიური ძალა.

ქართული ზეპირსიტყვიერება მდიდარია სამკურნალო და სამეურნეო შელოცვებით.

ქართველმა ხალხმა საუკუნეების მანძილზე შემოინახა შელოცვების საინტერესო ნიმუშები. როგორც ცნობილია ქართულ ფოლკლორულ ძეგლთა უძველესი ფიქსირებული ნიმუშები შელოცვების სახით X-XI საუკუნეებიდან არის დაცული. ქართულ შელოცვების პირველი პუბლიკაცია ეკუთვნის რაფიელ ერისთავს. ქართული შელოცვების ნიმუშები ქვეყნდებოდა ისეთ პერიოდულ გამოცემებში როგორიცაა „ივერია“, „დროება“, „ცნობის ფურცელი“, „კვალი“, „აკაკის კრებული“, „ჯეჯილი“ და სხვა..

XIX საუკუნის პერიოდიკის ფურცლებზე შელოცვათა პუბლიკაციას განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევდნენ აკაკი წერეთელი, იოსებ დავითაშვილი, ვაჟა-ფშაველა, მოსე ჯანაშვილი, გიორგი წერეთელი.

შოი არაგვისპირელის ინტერესს შელოცვების მიმართ ცხადყოფს ჩვენამდე მოღწეული მწერლის უბის წიგნაკები, სადაც სამკურნალო და სამეურნეო შელოცვების საინტერესო ნიმუშები გვხვდება.

ეროვნული ფოლკლორისადმი შოი არაგვისპირელის განსაკუთრებულ დამოკიდებულებას, გარდა ზემოთ აღნიშნულისა, ქართული ხალხური თამაშობებისადმი მწერლის ინტერესიც ცხადყოფს.

ქართველთა ყოფა-ცხოვრებაში ხალხურ თამაშობებს უძველესი დროიდან განსაკუთრებული ადგილი ეკავა. „ქართველების ოდენი სხვადასხვაგვარი სათამაშო თითქმის არც ერთ ხალხს არა აქვს და ყოველგვარი სათამაშოც უთუოდ ისეთია, რომელიც ჭკუაგონებასა და სხეულს წვრთნის, ავარჯიშებს“ (წერეთელი, 1989, 14),_ წერს აკაკი წერეთელი.

თამაშობების კეთილისმოყვარე გავლენაზე საგანგებოდ ამახვილებს ყურადღებას თედო სახოკიაც თავის მოგონებათა წიგნში „როგორ ვიზრდებოდი ძველად“. იგი წერს „სათამაშოდ და დროის გასატარებლად ხან მეზობლის ბავშვები გადმოვიდოდნენ ჩვენს ეზოში, ხანაც ჩვენ გადავდიოდით მათთან. საბავშვო თამაშობასა და გართობაში პირველი ადგილი ეჭირა სათამაშო კარავის გაკეთებას ჩხირებისაგან. კარებიც მოწნული ჰქონდა ჩვენს კარვებს. მოწნული ქოხები, ადვილი და სახელდახელოდ საკეთებელი, სადგომად და საცხოვრებლად სამეგრელოში მაშინ იშვიათი არ იყო. ასეთი ქოხები პროტოტიპი უნდა ყოფილიყო აქაური ძველებური სახლებისა.

მაგრამ ყველზე საუკეთესო და დასამხარი ადგილი იყო „კაკალთან“. საუკეთესო, ტკბილად მოსაგონარი დრო ჩემი ნორჩი ყრმობისა ამ კაკალთან არის დაკავშირებული და არა მარტო ჩემი, არამედ ყველა ჩემი ტოლისა“ (სახოკია, 1955, 10).

საგულისხმოა ის ფაქტი, რომ ქართულ ხალხურ თამაშობებს სამღვდელოებაც დიდ ყურადღებას აქცევდა, თამაშობები არა მხოლოდ ერის ფიზიკური განვითარების საშუალებად მიაჩნდა, არამედ სულიერი გაჯანსაღების საწინდრად. ამიტომაც ეიმედებოდა ხალხური თამაშობებით გამოზრდილი თაობა ქართული მატერიალური თუ სულიერი კულტურის გადარჩენის საქმეში.

ეკლესიის ეზო, როგორც სამეცნიერო ლიტერატურაშია მითითებული, ხშირად ხალხური თამაშებისა და ვარჯიშისათვის განკუთვნილი ინვენტარის შენახვის ადგილიც იყო.

იაკობ გოგებაშვილი ხალხური თამაშობანის მიმართ სასულიერო სემინარიის ინსპექტორის გერასიმე ქიქოძის დამოკიდებულების შესახებ გვამცნობს: „გერასიმე ქიქოძის მოსვლამდე სემინარიაში თამაშობებს გარდუვალ ბოროტებად თვლიდნენ, გერასიმე ქიქოძის დროს კი პირიქით; თვით ინსპექტორი ყოველმხრივ აქეზებდა საბავშვო თამაშობებს და საეჭვოდ უცქერდა იმ მოსწავლეებს, რომლებიც მათში არ მონაწილეობდნენ. მის დროს სემინარიის ეზო ყოველდღიურად, ნასადილევს მრავალგვარ წესიერ თამაშობათა ასპარეზს წარმოადგენდა. თამაშობანი იმართებოდა ვახშმის შემდეგაც. ყოველივე ამის შემდეგ სემინარიაში შემცირებულა ბავშვთა საიდუმლო ბიწიერებანი, რაც ძლიერ ყოფილა დამახასიათებელი დახურული სასწავლებლისათვის. შემცირებულა დაავადებულთა რიცხვი და ამაღლებულა წარმატება“ (გოგებაშვილი, 1954, 39-40).

შიო არაგვისპირელის პირად აქრივში ქართული ხალხური თამაშობების საინტერესო ნუმუშებია დაცული. ეს თამაშობები მწერალს თავის ხელით ჩაუწერია:

„თავიდავლა“

მოთამაშეთა რიცხვი 10-15. ადგილი ოთკუთხა. 10-15 ნაბიჯის სიგრძე თითო მხარესი. შუაგულს ერთი მოთამაშეთაგანი მოიკეცავს, მეორე კიდე თავზე ხელს ადებს და გარს უვლის. დანარჩენები ცდილობენ მჯდომარეს დაარტყან. რომელიც გარს უვლის, ის არ უშვებს დასარტყმელად, უგერიებს მეორე ხელით და თუ ვისმე ხელს წაავლებს, ან მოარტყავს, ის უკვე გაჭრილად ითვლება და ახლად გაჭრილი დაჯდება შუაგულს. ის კი, რომელიც იჯდა, თავს უვლის (N 16098).

„ძერა-ძერა“

მოთამაშეთა რიცხვი 10-12. სათამაშო ადგილი ოთხკუთხი; 15-20 ნაბიჯამდის თითო მხარესი. მოთამაშენი ერთის გარდა, რომელიც ძერად ჩაითვლება მწკრივად დგებიან ერთი მეორის უკან და ხელები წელზე უვლიათ. ძერა შუაგულში ჯდება და ჩხირით მიწას ჰქექავს. დანარჩენები გარს უვლიან და ეკითხებიან: „ძერავ, ძერავ რას აკეთებ?!“ „ჩიტა-ფაფასა!..“ „ვისთვის გინდა?...“ კრუხი ჩამოივლის თავის წიწილებით. რო დაინახავს ასაკუნად მოვლენ და მეც დავიჭერ“ – უპასუხებს ძერა. თავიდანვლელთ ჟრიამული შეუდგებათ. უი, უი, შენ მაგითი ვერ მოგვატყუებო“. და საჩქაროდ გაგრძელებიან. ძერა წამოხტება და ცდილობს უკანასკნელი დაიჭიროს. პირველი კი ძერას წინ ელობება. თუ ძერამ დაიჭირა, მაშინ დაჭერილი ძერად ხდება პირვანდელი ძერა კი წინ დგება და ახლა ეს იფარავს დანარჩენებს (N 16098).

„ნათლიდელა“

მოთამაშეთა რიცხვი 5-15. ოთკუთხა ადგილი. თითო მხარის სიგრძე 10-15 ნაბიჯამდის. მოთამაშენი ირგვლივ დგებიან. თავიანთ ადგილებს პატარა ორმოებით ან კიდევე ქვებით ჰნიშნავენ. ერთი კი შუაში დგება და რომელსამე მოთამაშეს მიჰმართავს ამ სიტყვებით: „ნათლიდელ, გასალები მომეცი!“; ის კი პასუხად ეუბნება: „აგერ, იქით სთხოვე!“ როდესაც მიბრუნდება, მაშინ ყველა მოთამაშეთ ადგილები უნდა შეიცვალონ. შუაგულში მდგომიც ცდილობს ვისიმე ადგილი დაიჭიროს. თუ დაიჭირა ვისიმე ადგილი, მაშინ ვინც უადგილოდ დარჩება, ის შუაში დგება და ისევ-ისევ აგრძობენ თამაშს (N 16098).

„ყაჩაღები“

მოთამაშეთა რიცხვი 10-20. ადგილი ოთკუთხა. თითო მხარე 30 ნაბიჯია. ერთი მოთამაშეთაგანი გუშაგად ითვლება. დანარჩენები ირჩევენ ადგილებს და დადგებიან. გუშაგი დადის და ვისაც ის ხელს წაავლებს ან ვის სახელს დაიძახებს, უნდა მივიდეს და

ხელი დაუჭიროს. გუშაგი დადის ისევ და ახლა სხვას მიიხმობს. აგრე დადის ვიდრემდის ყველა მოთამაშენი ერთმანეთს ხელს არ ჩაკიდებენ. შემდეგ გუშაგი გაუძღვება წინ და ისე ატარებს, ვიდრემდის ხელ-ჩაკიდებულთაგან ხვეულს არ გააკეთებს. სწორედ ამ დროს დაიყვირებს გუშაგი: „ყაჩაღებო“. ამის გაგონებაზედ ყველანი გაიქცევიან და ადგილებს იჭერენ. რადგანაც ერთი უადგილოდ დარჩება, ამისთვის ახლა ის გახდება გუშაგად (N 16098).

„თაგვი და კატა“

მოთამაშეთა რიცხვი 10-30. სიგრძე-სიგანე 20-30 ნაბიჯი. ორი მოთამაშის გარდა ხელი-ხელ ჩაბმულები წრეს აკეთებენ. ორივე ერთ თაგვს წარმოადგენს, მეორე კი კატას. თაგვი წრის შუა დგება. კატა კი გარედგან. კატა სცდილობს წრის შუა შევიდეს და თაგვი დაიჭიროს, მაგრამ მოთამაშენი არ უშვებენ. თუ ვინიცილობა კატა შევარდა წრის შუა, მაშინ თაგვი გარედან გარბის. მოთამაშენი გზას აძლევს თაგვს. კატას კი უღებენ. როდესაც კატა დაიჭერს თაგვს, მაშინ იგინი წრეში რჩები და იმათ მაგივრად სხვები გამოდიან (N 16098).

„ქორი“

მოთამაშეთა რიცხვი 6-20. სიგრძე-სიგანე ადგილისა 30. წილის ყრის შემდეგ ერთი ქორად რჩება. ქორი დასდევს დანარჩენებს დასაჭერად. თუ დაიჭირა ვინმე, მაშინ დაჭრილი ხდება ქორად (N 16098).

„კოჭლი ქორი“

თუ ვინიცილობა ადგილი პატარაა, მაშინ ქორი დასაჭერად კინკილით დასდევს (N 16098).

„ლახტი“

მოთამაშენი მჭიდროდ ერთი ერთმანეთის გვერდით დგებიან ირგვლივ. ყველას ხელები უკანა აქვთ. ერთი კი გარს უვლის და ხელში ლახტი უჭირავს. უკან არავინ უნდა იხედებოდეს. გარს მოსიარულე ხელში აძლევს რომელისამეს ლახტს ისე, რომ სხვები არ მიჰხვდნენ. იმის შემდეგაც, როდესაც მისცემს, სიარულს მაინც არ შესწყვეტავს, რომ სხვებმა არ გაიგონ. რომელსაც ლახტი ერგება რამდენიმე წამის შემდეგ, ის მარჯვნივ მდგომ მეზობელს ლახტით ცემას დაუწყებს. მარჯვნივ მდგომი გარბის წრის გარედგან. ირგვლივ ვიდრემდის თავის ადგილამდის არ მივა. ლახტის პატრონი კი უკან მისდევს და სცემს. პირველი გარბს მოსიარულე დგება წრეში იმის ადგილას, რომელსაც ლახტი მისცა. უკანასკნელი კი ახლა იმავე წესით სხვას აძლევს ლახტს.

თავ-პირში ცემა აღკრძალულია (N 16098).

როგორც ცნობილია, საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში შეკრებილი ქართული ხალხური თამაშობანის პირველი კრებული 1945 წელს გამოსცა ზაქარია შერაზადიშვილმა, 1965 წელს მან მეორე დამოუკიდებელი კრებულის გამოცემაც განახორციელა. შიო არაგვისპირელისეული თამაშობანი „თავიდავლა“, „ყაჩაღები“, „ძერა-ძერა“, „ნათლიდედა“ ამ კრებულებში არ დასტურდება, დანარჩენი თამაშობანი კი კარგად ნაცნობი ქართული ხალხური თამაშობანის ვარიანტული სხვაობებია.

შიო არაგვისპირელის მიერ მოძიებული ქართული ხალხური თამაშობანი ისევე როგორც ზემოთ ნახსენებ კრებულებში წარმოდგენილი თამაშობანის არერთი ნიმუში „ქორაწიწილაობა“, „ქორაჯინჯილაობა“, „ქორობუდობანა“, „ღვედობანა“, „მგელობანა“, „ბურთაობა“, „კალობურთი“, „ლელო“, „კაკლაობა“, „კენწლაობა“, „კოჭაობა“, „კოდობანა“ „სახტომელა“ და სხვა. აღმზრდელობით-დიდაქტიკური მორალის მატარებელია. ისინი არა მარტო ბავშვის ფიზიკურ აღზრდას უწყობს ხელს, არამედ მის მრავალმხრივ განვითარებას. ბავშვს აჩვენებს თავგანწირვას, გონება-მახვილობას, ერთგულებას, სიმტკიცეს, თავდაცვას, უპირობო წესრიგს, თანამებრძოლეობას, უვითარებს სულიერ სიმტკიცეს, ამავედროულად მოზარდში იწვევს ინტერესს ეროვნული წეს-ჩვეულებების მიმართ,

ზოგადად ბავშვს გამოუმუშავებს ყველა იმ აუცილებელ თვისებას, რაც ზნეობრივად სრულყოფილი პიროვნების ფორმირებას განაპირობებს.

ეროვნულმა ფოკლორულმა მონაპოვარმა შიო არაგვისპირელის შემოქმედებით თუ საზოგადოებრივ საქმიანობაში მრავალმხრივი ასახვა ჰპოვა. რაც შეეხება ქართული ხალხური თამაშობების მიმართ მწერლის ინტერესს, ბუნებრივია. სამოღვაწეო ასპარეზზე მისი გამოსვლა იმ დროს დაემთხვა, როდესაც ყოველგვარი ეროვნული ფეხქვეშ ითელებოდა, ხალხური თამაშობანიც აგრესორისთვის ერთ-ერთი სამიზნე იყო. მეცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევრიდან პოლიცია დევნიდა არა მარტო ჯირითსა და ჭიდაობას, არამედ თამაშობებსაც კი, როგორც ფიზიკური განვითარებისა და ორგანიზაციული მოქმედების საფუძველს. მწერლის თანამედროვენი განსაკუთრებულ ძალისხმევას იჩენდნენ ქართული ხალხური თამაშობანის პოპულარიზაციისთვის, აღნიშნულის ნათელი დადასტურებაა მე-19 საუკუნის დასასრულისა და მე-20 საუკუნის პირველი ნახევრის ქართული პერიოდული პრესა.

მომავალი თაობის სწორად აღზრდა-განვითარების საჭირობოტო საკითხებს შიო არაგვისპირელი მხოლოდ მწერლური ნააზრევით როდი ეხმიანებოდა, მან იმდროინდელი პედაგოგიკის მახინჯი მხარეების მიმართ მაშინდელი მთავრობის მესვეურთა მიმართ მიწერილი კრიტიკულ-მამხილებელი პათოსით სავსე წერილითაც აღიმალლა ხმა. ქართულ ხალხური თამაშობების პოპულარიზაციით ნოველისტის დაინტერესებაც ერის სულიერი და ფიზიკური სიჯანსაღის აუცილებლობიდან გამომდინარეობდა.

საკვანძო სიტყვები: შიო არაგვისპირელი, „თამაშობანი“, დიდაქტიკური მორალი

ლიტერატურა:

1. არაგვისპირელი შ. გიორგი ლეონიძის სახელობის ლიტერატურის მუზეუმი, N16098;
2. გაგულაშვილი ი.(1986), „ქართული მაგიური პოეზია“, „თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“, თბილისი;
3. გოგებაშვილი ი.(1954), „რჩეული პედაგოგიური ნაწერები“, ტ.3, გამომცემლობა „სახელგამი“, თბილისი;
4. კოჭლოშვილი ნ.(2005), „შიო არაგვისპირელის ცხოვრება და შემოქმედება“, გამომცემლობა „თობალისი“, თბილისი;
5. სახოკია თ.(1955), „როგორ ვიზრდებოდი ძველად“, გამომცემლობა „საბლიტგამი“, თბილისი;
6. სიხარულიძე ქ.(1966), „ქართველი მწერლები და ხალხური შემოქმედება“, გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, თბილისი;
7. შერაზადიშვილი ზ.(1965), „ლახტი, ქართული თამაშობანი“, გამომცემლობა „ნაკადული“, თბილისი;
8. წერეთელი ა, (1989). „რჩეული ნაწერები“, ტ.III, გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, თბილისი;
9. ჯაფარიძე გ. (1990). „ხალხური თამაშები და ვარჯიშები რევოლუციამდელი პრესის ფურცლებზე“, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი.

The Didactic Moral of Shio Aragvispireli's "Playground"

Abstract

One of the defining features of Shio Aragvispireli's literary heritage is the abundant use of folklore material. Significant observations about the writer's special attitude towards Georgian folk language belong to researcher Ksenia Sikharulidze. According to her, the writer's use of folk language samples is one of the ways to convey the ideological meaning of the work to the reader.

The ideological side of Shio Aragvispireli's works is also connected with interesting samples of Georgian folk proverbs, which the writer used with high artistic skill.

The novelist's work also frequently uses proverbial elements. Shio Aragvispireli's literary thought, reflecting contemporary life, also attracts attention with interesting samples of literary fairy tales. Shio Aragvispireli's sphere of interest was also Georgian incantations. Incantations.

Shio Aragvispireli's special attitude towards national folklore, in addition to the above, is also demonstrated by the writer's interest in Georgian folk games.

Folk games have occupied a special place in the life of Georgians since ancient times.

Interesting examples of Georgian folk games are preserved in Shio Aragvispireli's personal archive. The writer wrote down these games in his own hand.

As is known, the first collection of Georgian folk games collected from different parts of Georgia was published in 1945 by Zakaria Sherazadishvili, and in 1965 he also published a second independent collection. Shio Aragvispireli's games "Tavidavla", "Kachagebi", "Dzera-Dzera", "Tytideda" are not attested in these collections, while the rest of the games are variant variations of well-known Georgian folk games.

The Georgian folk games discovered by Shio Aragvispireli, as well as many examples of games presented in the above-mentioned collections, carry educational-didactic morality.

The national folklore heritage found a multifaceted reflection in Shio Aragvispireli's creative and public activities. As for the writer's interest in Georgian folk games, it is natural. His appearance on the stage of creativity coincided with a time when all nationalities were being trampled underfoot, and folk games were one of the targets for the aggressor. The writer's contemporaries made special efforts to popularize Georgian folk games, a clear confirmation of this is the Georgian periodical press of the late 19th century and the first half of the 20th century.

Shio Aragvispireli did not only address the urgent issues of the proper upbringing and development of the future generation through his literary works; he also raised his voice against the ugly aspects of the pedagogy of the time in a letter full of critical and denunciatory pathos addressed to the leaders of the then government. The novelist's interest in the popularization of Georgian folk games also stemmed from the necessity of the spiritual and physical health of the nation.

Keywords: Shio Aragvispireli, Didactic Moral, "Playground"

ღალატისა და მორალის კონცეფცია ვაჟა-ფშაველას პოემა „სისხლის მიეზის“ მაგალითზე

ნანა კუპრაძე

საქართველოს უნივერსიტეტი

e-mail: nanakupradze053@gmail.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.21>

ვაჟა-ფშაველას პოემა „სისხლის მიეზი“ დაიბეჭდა 1897 წელს გაზეთ „კვალში“ (#2). ნაწარმოების სიუჟეტი ვითარდება ჩერქეზეთში, თუმცა ამ შემთხვევაში ტოპონიმი, ეთნოსი და რელიგიური წარმომავლობა პირობითია. უფრო მნიშვნელოვანია მთა თავისი ადამ-წესებითა და ტრადიციებით. ასევე პიროვნება, რომელიც თავისი მისწრაფებებითა და პრინციპებით განსხვავდება სხვათაგან. როგორც მიუთითებენ „XIX საუკუნის დასასრულსა და XX საუკუნის დასაწყისში, მაღალი სულიერი ინტერესებით მცხოვრები კაცობრიობის ყურადღება დაიპყრო ინდივიდუალიზმის ნაირ-ნაირმა თეორიებმა“ ([ევგენიძე, 1989, გვ. 385], ასე რომ გამორჩეულ პიროვნებათა ხასიათის ჩვენება მეტად აქტუალური გახდა.

პოემაში ვკითხულობთ, რომ ჩერქეზთა მთავარ „გულამღვრეულ“ ასლან ბეგს ხელში ჩაუგდია დიდკაცობა და საკუთარი ხალხის ჩაგვრით თავს აწონებს რუსულ მმართველობას („იტყვიან, ვითომ ასლანმა, გასცა სამშობლო თავისა“). ერთადერთია ქიჩირი, ვინც ასლანს თავს არ უხრის და სხვებსაც დაუმორჩილებლობისაკენ მოუწოდებს.

„რად ჰმონებთ ასლანს, ჩერქეზნო,
ულელს რად იდგამთ კისრადა,
სხვისა ნაყმევი, ნალახი
გამოადგებავის რადა?!
უბატონობა რით არ სჯობს,
ნეტავ, ბატონის ყოლასა?“ (ვაჟა-ფშაველა, 2011)

ასლანმა ქიჩირის მოკვლა დემურს დაავალა, რომელმაც შეცდომით ქიჩირის სტუმარი მოკლა, მისი მოჭრილი მარჯვენა კი ასლანისთვის მისართმევად წამოიღო. დემურის ცოლმა ქმრის მოტანილ მოკვეთილ მკლავში საკუთარი ძმის მარჯვენა ამოიცნო. ქიჩირი პირისპირ ხვდება დემურს და შურს იძიებს, მის მოკვეთილ თავს კი ასლან ბეგს გაუგზავნის. ასლანი მაჰმადას დახმარებით ქიჩირს სახლში მიიტყუებს, თითქოს მასთან შერიგების მოსურნეა და ღალატით კლავს. სიკვდილის წინ ქიჩირი ცეცხლში აგდებს ასლანის შვილებს. მათთან ერთად თავს იკლავს დემურის ცოლი და ქიჩირის დედაც. პოემის ყველა უცოდველი და ღირსეული პერსონაჟი იღუპება და რჩება მხოლოდ უღირსი და გამყიდველი საზოგადოება, რომელიც მტერთან შეთანხმებით მოქმედებს.

ვაჟა-ფშაველას მსოფლმხედველობრივი აზროვნების გათვალისწინებით, ადამიანი ბუნების ყველაზე ცოდვილი ნაწილია (შ.დ.რ. „ბახტრიონიდან“, „ნუმც გაჯავრდება პირიმზე, ნუმც დამწყევლიან იანი, რომ იმათ დედის ძუძუთი, ვსუქდები ცოდვილიანი“). სწორედ მისი თვისებაა სისხლისღვრა და შურისძიება.

„(მთებო) გაიმბეთ ჩვენი სიგლაზე, თქვენ კი არ დაიჯერეთა!

სიმტკიცე ცოტა ჩვენთვისაც რატომ არ მოიწველეთა?!“ (ვაჟა-ფშაველა, 2011)

ამიტომ იდეალური ჰუმანური ღირებულებები, სწორედ მათგან უნდა შეიმეცნოს კაცმა. სწორედ ამიტომ, რომ პოემაში ბუნების ჰარმონიულ სურათს ცვლის ადამიანთა სისატიკის ამსახველი ეპიზოდი, რათა კონტრასტი უფრო თვალსაჩინოდ წარმოჩნდეს.

დემურს მტრის მოკვეთილი მარჯვენა მოაქვს შინ. მართალია, „მარჯვენა ხელი აღჭურვილია საკრალური, შემოქმედებითი ფუნქციით“ [ცანავა, 2011, გვ. 127], თუმცა დემურისთვის მას მხოლოდ მერკანტილური ღირებულება აქვს.

„უნდა საჩუქრად მიიღოს
ხმალი, ფული და ცხენია.
რაცა ჰქმნა – სასახელოა,
ოდნავაც არა რცხვენია.“ (ვაჟა-ფშაველა, 2011)

ღალატი სამჯერ ჩანს პოემაში, როცა ასლანზე ვიგებთ, რომ თავის ხალხს ღალატობს, რადგან რუსებთან კრავს პირს და მეორედ, როცა დემური ღამით ესხმის ქიჩირს თავს და მესამედ, როცა ასლანი ქიჩირს მოღალატე მაჰმადას უგზავნის, რომელიც უღირსად, არარაინდულად, ურცხვად ატყუებს ქიჩირს, თითქოს ასლანს მასთან შერიგება სურს.

საინტერესოა, რა არგუმენტებით ცდილობას იგი ქიჩირის დათანხმებას. თავიდან ქებით გულს უღბობს, ვაჟკაცობას უქებს, ბოლოს კი სათქმელსაც მიადგება, ქიჩირის უბედურების მიზეზად: ადამიანთაგან განაპირებას, მუდამ ფათერაკის მოლოდინში ყოფნას, ეჭვსა და უნდობლობას თვლის. გარდა ამისა, მისი სიტყვით, მტრობა მათ ეროვნულ მისწრაფებებსაც აკნინებს.

მოქნილმა მაჰმადამ სწორად გათვალა. ისეთ საკითხებზე, მდგომარეობასა და დამოკიდებულებებზე გააკეთა აპელირება, რომლითაც ქიჩირის სულს შეეხო და ააფორიაქა. მართალია ქიჩირი ამის შემდეგ თავისუფლების ფასზე საუბრობს და მის აუწონავ ღირებულებას აქებს, მაგრამ ფაქტია, რომ სწორედ ამის შემდეგ დათანხმდა ასლანთან შერიგებას.

„მე კი ჩვენს ჩერქეზთ რჯულზედა
სახლში მიუვალ ძმურადა!
თუ არ დაირცხვნის თითონა,
დაე, მომექცეს მტრულადა.“ (ვაჟა-ფშაველა, 2011)

საინტერესოა ქიჩირის სულგრძელობა, მისი პასუხი, როცა მაჰმადა ურცხვად იფიცება, თითქოს ასლანს ქიჩირის შეპყრობა და მოკვლა გუნებაში არ აქვს. ქიჩირს სჯერა, რომ ასლანი საუფლო წესს არ დაარღვევს და არც ნდობას უმტყუნებს. გარდა ამისა, ქიჩირს ასლანის საქმეები სძულს და არა თავად ასლანი. ის გულწრფელად პასუხობს მაჰმადას:

„ბევრს რად ჰფიცულობ, მის ნახვა
განა ეგრეცა მზარავსა?...“ (ვაჟა-ფშაველა, 2011)

გონიერი ქიჩირი ქვეცნობიერად გრძნობს მოგზავნილის პირფერობას და ამხელს:

„– მშვიდობით, წადი!.. კარგს ამბობ,
ცოტას რომ არა ჰფლიდობდე.“ (ვაჟა-ფშაველა, 2011)

თუმცა თავის გადაწყვეტილებას მაინც არ ცვლის, რადგან გრძნობს, რომ თანამომძმეებსა და ქვეყანას მისი გამოცდილება და ძალა სჭირდებათ:

„ბოლოს იფიქრა – წავიდეს,
თუ კი ქვეყანას არგებდა.
თვალთ წინ დაუდგნენ მოძმენი,
ომი ფიცხელი მტერთანა,
აოხრებული ქვეყანა,
გასწორებული მტერთანა.“ (ვაჟა-ფშაველა, 2011)

ქიჩირს დედა აფრთხილებს ასლანის ღალატზე. მაგრამ ქიჩირის პატრიოტიზმის და რაინდული სული დედის გაფრთხილებაზე აღმატებული აღმოჩნდება.

„ეს რომ არ მოდის ჭკვამია?!
სიკვდილი ბევრად სჯობია

ჩავარდნას ქვეყნის ყბაშია.
რა სიცოცხლეა, რომა თქვან
ჩემი ლაჩრობა მთაშია!
დიაცებრ მანდილიანი,
დედავ, გინდივარ რაშია?“ (ვაჟა-ფშაველა, 2011)

ქიჩირის ზნეობრივ სიმაღლეს, მის ადამიანურ სიღრმეს ასლანი ვერ ხედავს და არც აინტერესებს, ეს არც არის გასაკვირი, რადგან მათი მორალური პრინციპები თავიდავე გამიჯნულია. არც იმის მოერიდება, რომ ვერაგულად შემოტყუებულ ქიჩირს კოცონზე დაწვის განაჩენს გამოუტანს. ქიჩირმა სიკვდილის წინ ფანდური მოითხოვა და სიმღერა წამოიწყო, რომელშიც გააშიშვლა ადამიანთა ვერაგობა და სულმოკლეობა. უფრო კონკრეტულად, მის სიმღერაში გამოიკვეთა რამდენიმე სათქმელი:

1. წუთისოფლის ვერაგობა და უკუღმართობა („ფლიდია ესე სოფელი, ფლიდთა საყრელი ხელისა; კარგებსა სჩაგრავს, უმსგავსთ კი კალთას აფარებს, ჰშველისა; მართალი წუთისოფელში შველას ამაოდ ელისა!“)
2. ასლანის ღალატი და პერსპექტივაში მისი შედეგი („მალე დაჰლუპავს ქვეყანას / ლაჩართა გადაკიდება.“)
3. საზოგადოების პასიურობა მოღალატის მიმართ („მიკვირს, რომ ასეთ უმსგავსთა/ ქვეყანა რადა ჰყურებსა?!“)
4. ადამიანის პასუხისმგებლობა ქვეყნის მიმართ („თავის გაწირვა ადვილად ვაჟკაცთა სულის ღონეა.“)

ქიჩირი ბოლომდე გაუტეხელია. როდესაც ასლანი მოატყუებს, სთხოვს, რომ არავის უთხრას. ცხადია, ამას არა პირადი, არამედ საზოგადოებრივი ინტერესის გათვალისწინებით აკეთებს, რომ ადამიანთა შორის ნდობა არ გაქრეს. თორემ ქიჩირი, ასლანისავე გულისწყრომით ნათქვამი სიტყვებით:

„მარტო ღვთის ბატონად მცნობი,
სხვა ყველას წინ მდგომელია!“ (ვაჟა-ფშაველა, 2011)

პოემაში ღალატი და მორალი ხშირად იკვეთება ასლანისა და ქიჩირის, ქიჩირისა და დემურის, ქიჩირისა და მაჰმადას, ასევე, დემურისა და მისი ცოლის ურთიერთობისას.

როდესაც დემური მოკვეთილ მკლავს შინ მოიტანს, ცოლი უსაყვედურებს, რადგან იცის თავისი ქმრის სილაჩრე და უღირსობა, ისიც, რომ მას ქიჩირთან პირადი მტრობა არ აკავშირებს და ანგარების გამო ჩაიდინა დანაშაული, რაც კიდევ უფრო მეტად აშორებს მას ქმართან და მის საქმეებთან.

„ვაჟკაცსვე ჰშვენის ეჭიროს
ხელი მოკლულის მტერისა.“ (ვაჟა-ფშაველა, 2011)

მას შემდეგ კი, როცა დარწმუნდება, რომ ქმარმა შეცდომით ქიჩირის მაგივრად მისი ძმა მოკლა, ზიზღი გაუათმაგდება. დემურის ცოლი თავის სიძულვილს არ მალავს მაშინაც, როცა დარღა (იგივე ქიჩირი) თავის შენიღბვის მიზნით, ცდილობს დემურის შექებას. ქალი არ აქცევს მის სიტყვებს ყურადღებას, რადგან დემურზე თავისი აზრი აქვს, რომელსაც არ მალავს:

„ – მოტყუებულა? შეჭამოს
თითონ ის ტყვიამ მწარემა,
ჩააცვას წყევის სუდარა
მთელმა ჩერქეზთა მხარემა.
ცოლის ძმის მოკვლის ნაცვლად
თავი მოეკლა ბარემა?
ქიჩირის ხელის მაგივრად
მოაქვს ცოლი-ძმის მარჯვენა,

ვითომ მე ვიყავ ასლანი,
მომიტანა და მაჩვენა.“ (ვაჟა-ფშაველა, 2011)

დემურის ბოროტება უკიდევანოა, როცა ჰყვება მკვლელობას. ის ღამით, ქურდულად ესხმის ქიჩირის ოჯახს თავს; ყელს გამოჭრის მსხვერპლს, რომელიც, როგორც აღვნიშნეთ, დემურის ცოლის ძმა, ალხასტა, აღმოჩნდება. მოხუცის „ჩხავილს“, როგორც თვითონ ამბობს, არაფრად აგდებს მაშინაც, როცა მოგვიანებით მეზობელს უამბობს თავის ნამოქმედარს.

ქიჩირი კი დემურს მკლავის მაგივრად თავს კვეთს.
„შენებრ არ მოვალ ფარულად,
მელა არა ვარ, არც ტურა,
ქათმებს ვეპარო მალულად“ (ვაჟა-ფშაველა, 2011)

კაცობრიობის უძველესი ცივილიზაციების უნივერსალური წარმოდგენის გათვალისწინებით, ადამიანის სხეული, იგივე მიკროკოსმოსი, თოთხმეტ ნაწილად იყოფა, რომელთაგან თითოეულს საკრალური ღირებულება აქვს. ამ თოთხმეტი ნაწილიდან განსაკუთრებული დატვირთვა აქვს თავსა და ხელებს, რადგან პირველი დირექტივებს გასცემს, მეორე კი ადასრულებს (ონიანსი, 1999) ვაჟა-ფშაველას პოემაში ქიჩირი დემურს მკლავის მაგივრად, თავს კვეთს და ასლანს უგზავნის, რითაც განმკარგულებლის ფუნქციას შავეთშიც უსპობს, ორივე სოფელში ამარცხებს.

პოემის ფინალურ ნაწილში საყურადღებოა ერთი ეპიზოდი, რომელიც მითოლოგიურ სიბრტყეზე უნდა დავინახოთ. ნაწარმოებში ვკითხულობთ:

„აქ, ამ ადგილას, იტყვიან
ამბავს, საკვირველს რამესა:
ვითომ აქ სისხლის ზღვა მდგარა,
ის შაესუსტოს მთვარესა.
ზღვა დაეყენა ბრძოლასა
ჩერქეზთ რუსებთან მწარესა.
მას აქეთ მუდამ ყვავილნი
ამკობენ ამა მხარესა.
ყვავილნი სანთლად ნათობენ,
გმირთ სულებს გაახარებსა,
მოხუცნი მოწიწებითა
დასთვლიან გმირთა გვარებსა,
ყრმანი უსმენენ გულს ჟრჟოლით,
თან ჰბლუჯვენ ხანჯრის ტარებსა.“ (ვაჟა-ფშაველა, 2011)

მთვარის მიერ სისხლის შთანთქმის მითი ხშირად გვხვდება ჩრდილოკავკასიურ, მათ შორის ჩერქეზულ (ადიღეურ) ტრადიციაში, ნართების საგებში. როცა გმირი იღუპება, მისი სისხლი მიწაზე არ რჩება, რადგან ის კოსმიურ ძალად იქცევა. ასეთ გმირს(გმირებს) არასოდეს ივიწყებენ.

პოემაში მკვეთრად ჩანს, რომ რუსეთმა ბევრი ადამიანის სიცოცხლე შეიწირა.

ვაჟა-ფშაველა რუსეთის სახთ ხატავს ტოტალურ ბოროტებას, რომელაც ბიძგი მისცა ადამიანთა უზნეობის, უნებისყოფობისა და სისუსტის ისეთი მავნე თვისების განვითარებას, როგორიცაა ღალატი. ამ პასაჟით პოეტი გამოთქვამს იმედს, რომ ბოროტების ფესვი აუცილებლად ამოიძირკვება.

ვაჟა-ფშაველას პოემის მორალისა და ღალატის კონცეფცია საკმაოდ რთულია და პოეტის სხვა ნაწარმოებების მსგავსად, ეყრდნობა ისეთ მორალურ-ზნეობრივ კატეგორიებს, როგორებიცაა: შეუბრალებლობა და თანაგრძნობა, შუღლი და ერთობა, ჰუმანურობა და მიზანთროპობა, სისასტიკე და ღმობიერება.

რა თქმა უნდა, თავად ავტორის პოზიცია ქიჩირის მხარესაა. პოეტი გვიჩვენებს საზოგადოების გადარჩენისათვის გამოიწვეულ უღმრთოებამდე მკაცრი მორალის ეფექტიანობას, რადგან მტერზე გამარჯვებისთვის მისი წილი განუსაზღვრელია.

საკვანძო სიტყვები: ვაჟა-ფშაველა, პოემა „სისხლის ძიება“

ლიტერატურა:

ევგენიძე, ი. (1989). ვაჟა-ფშაველა. თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა. თბილისი.
ონიანსი, რ. (1999) Онианс Р. На коленях богов Перевод с английского „Прогресс-Традиция“. Москва.

ცანავა, რ. (2011): არქაული რიტუალის ასახვა ვაჟა-ფშაველას პოემაში. „ვაჟა-ფშაველას საიუბილეო კრებული“. რედ. რატიანი ირმა. შოთა რუსთაველის ლიტერატურის ინსტიტუტის გამომცემლობა. თბილისი.

სასარგებლო ბმულები:

ვაჟა-ფშაველა, სისხლის ძიება, 2011 <https://tagiweb.wordpress.com/2011/12/15/siskhlis-dzieba/>
12.08.2025

Nana Kupradze

University of Georgia
Tbilisi, Georgia

e-mail: nanakupradze053@gmail.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.21>

The concept of betrayal and morality on the example of Vazha-Pshavela's “Search for Blood”

Abstrac

Moral and ethical issues are one of the key issues in Vazha-Pshavela's work. The presentation of the moral ideal of man is particularly delicate and responsible for the writer, because it is precisely such outstanding heroes who try to improve public thinking and establish ethical values. The function of literature is also to form a moral ideal and arouse the reader's desire to achieve it.

In the communities of Pshav-Khevsureti, the norms of human relations, the protection of goodness and justice, and love for the country and neighbor were treated with particular rigor. In a word, the mountain was unbreakable in its way of life.

Customs nourished by pagan religious beliefs sometimes forced members of the community to perform without a word: the tradition of bloodletting, cutting off an arm, and killing a foreign “slave of the image,” which was considered a religious norm in this society. Obviously, this violated the dignity of distinguished individuals, since the existing rules required ignoring the laws of human behavior and consciousness.

The moral and ethical spectrum of Vazha-Pshavela's epic works is very wide. In this case, we are limited to only the poem “The Search for Blood,” in which, in addition to moral values, the anatomy of betrayal is also visible. The writer showed us these two deep psychological layers of a person on one plane. It is also worth considering that Vazha-Pshavela deeply penetrates the ethnopsychology of the Georgian nation and revives the fundamental moral principles of national consciousness in artistic language.

The dramatic plot of the poem, the confrontation between dignity and dishonor, reveals the characters' personalities, their personal values, and weaknesses. In the poem, a very difficult internal struggle takes place before our eyes. The egocentric aspirations of individual individuals clash with the interests of freedom-loving people. The struggle is uncompromising and relentless. This contradiction, however, reveals a healthy point of view.

Keywords: Vazha-Pshavela, Poem "Search for blood"

**ფუტურიზმი და მისი დეკონსტრუქცია თანამედროვე
ქართულ პოეზიაში: ზვიად რატიანის
„ჩვენ, ვინც არასდროს გამოვალთ გარეთ“ პოემის მაგალითზე**

მარიამ ლაზარაშვილი

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

თბილისი, საქართველო

e-mail: mariam.lazarashvili.mariami@gmail.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.22>

შესავალი. ფუტურიზმი XX საუკუნის საწყისებზე წარმოიშვა, რომელმაც ძირეულად შეცვალა ხელოვნების, ლიტერატურისა და ესთეტიკური აზროვნების განვითარება. მისი პროგრამა პირველად ფილიპო ტომაზო მარინეტის გამოქვეყნებულ ფუტურისტულ მანიფესტში (1909) შეგვიძლია ამოვიკითხოთ, სადაც დეკლარირებული იყო წარსულის კულტის უარყოფა და ტექნოლოგიური პროგრესის იდეალიზაცია. ფუტურისტები ხელოვნებას განიხილავდნენ, როგორც აქტიურ სოციალურ ძალას, რომელიც ვალდებული იყო შეეცავალა ადამიანის ცნობიერება და გავლენა მოეხდინა მის ყოველდღიურ რიტმზე [Marinetti, 1909; Berghaus, 2009].

ფუტურიზმის ესთეტიკა ეფუძნებოდა მოძრაობას, აგრესიული რიტმისა და ხმაურის კულტს. ლიტერატურაში ეს გამოიხატებოდა სინტაქსის რღვევით, ლექსიკური ექსპერიმენტებით, ფრაგმენტულობითა და ვიზუალური პოეზიის აქტიური გამოყენებით, სადაც სიტყვა იქცეოდა დამოუკიდებელ ესთეტიკურ ერთეულად, ხოლო პოეტური ტექსტი-ენერგეტიკულ სივრცედ [Markov, 1988]. რუსულ ფუტურიზმში ეს ტენდენციები გამდიდრდა კუბო-ფუტურისტული და ეგო-ფუტურისტული ექსპერიმენტებით. მაიაკოვსკის, ხლემნიკოვისა და ბურლი-უკის შემოქმედებაში გამოიკვეთა ენის დესტრუქცია, კოლექტიური „ჩვენის“ მანიფესტური რიტორიკა და ურბანული დინამიკის პოეტური ტრანსფორმაცია (Авдеев, 1916; Jakobson, 1987). ფუტურისტული პოეზია აქ იქცა სოციალური პროექტის, კულტურული ამბოხისა და იდეოლოგიური დეკლარაციის ფორმად.

ხმაურიდან სიჩუმემდე: ფუტურიზმის პოსტმოდერნული ტრანსფორმაცია. თანამედროვე ეპოქაში ფუტურიზმი აღარ ფუნქციონირებს ცალკეულ მიმდინარეობად, თუმცა მისი ესთეტიკური და მსოფლმხედველობითი პრინციპები ტრანსფორმირებულია ნეოფუტურისტულ და პოსტფუტურისტულ ტექსტებში. თანამედროვე პოეზიაში ფუტურისტული ენერგია ხშირად გარდაიქმნება ირონიად, სოციალური კრიტიკისა და ეგზისტენციალური რეფლექსიის ფორმად, რაც ფუტურიზმს აქცევს არა წარსულის არტეფაქტად, არამედ აქტიურ ინტერპრეტაციულ ჩარჩოდ თანამედროვე ლიტერატურისთვის [Berghaus, 2015].

ფუტურიზმის გავლენა ქართულ პოეზიაზე არ შემოიფარგლება მხოლოდ XX საუკუნის 20-30-იანი წლებით. მისი მემკვიდრეობა კვლავ იგრძნობა, თანამედროვე პოეტურ სივრცეში, განსაკუთრებით იმ ავტორთა ტექსტებში, რომლებიც ენას, როგორც მატერიალს და ხმოვან დინამიკას ექსპერიმენტულად იყენებენ. თანამედროვე ქართული პოეზიის მაგალითზე შიძლება ითქვას, რომ ფუტურისტული პრინციპები ტრანსფორმირდა

ნეოფუტურისტულ ფორმებად. ციფრული რეალობის, ტექნოლოგიური სიჩქარისა და ურბანული ხმაურის პოეტურ მეტაფორებად. თანამედროვე პოეტები, რომლებიც აინტეგრირებენ ვიზუალურ ელემენტებს, რიტმულ ფრაგმენტებსა და ტექსტუალურ დისონანსს, აგრძელებენ ფუტურისტული ესთეტიკის მთავარ იდეას, ხელოვნება უნდა ასახავდეს მოძრაობას და არა მის შედეგს.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია, რომ ფუტურისტული პოეზიის რიტმულ-ენერგეტიკული მოდელი გადაიზარდა თანამედროვე პოემის ახალ ფორმებში, სადაც სიტყვა და სურათი თანაბრად ქმნიან ესთეტიკურ გამოცდილებას. პოსტმოდერნულ და ციფრულ ეპოქაში, პოეტური ენა კვლავ უზრუნდება ხმოვან და ვიზუალურ ენერგიას. ეს არის ფუტურიზმის განახლებული მემკვიდრეობა, რომელიც უკვე განისაზღვრება არა როგორც წარსული მოძრაობა, არამედ როგორც თანამედროვე ესთეტიკური აზროვნების საფუძველი.

ფუტურისტული გავლენები თანამედროვე ქართულ პოეზიაში. ზვიად რატიანის პოემა „ჩვენ, ვინც არასდროს გამოვალთ გარეთ“ წარმოადგენს თანამედროვე ქართული პოეზიის მნიშვნელოვან ტექსტს, რომელშიც ფუტურისტული ესთეტიკის ნიშნები ტრანსფორმირებულია პოსტფუტურისტულ და ანტიფუტურისტულ კონტექსტში. პოემის სტრუქტურული საფუძვლები და კოლექტიური „ჩვენის“ ფორმა უკავშირდება ფუტურისტული მანიფესტების რიტორიკას, თუმცა ავტორი მას ირონიულ და ტრაგიკულ დატვირთვას ანიჭებს.

ტექსტში ქალაქური სივრცე, ხმაურის მოტივი და რიტმული ინტენსივობა ქმნის ფუტურისტულ რეზონანსს, თუმცა ეს ენერგია მიმართულია არა პროგრესისკენ, არამედ სოციალური პარალიზისა და მორალური კრიზისის წარმოჩენისკენ. პოემა ავლენს გმირობის დეგრადაციისა და კოლექტიური პასუხისმგებლობის ნაკლებობის პრობლემას, რაც თანამედროვე პოეტური ცნობიერების ერთ-ერთ ცენტრალურ თემად გვევლინება.

1. კოლექტიური თვითიდენტიფიკაცია („ჩვენ“) პოემა იწყება განმეორებითი ფორმულით „ჩვენ, ვინც...“, რაც ქმნის მანიფესტის სტრუქტურას, იგივე ტიპს, რაც ფუტურიზმის მანიფესტებში გამოიყენებოდა („ჩვენ გვჯერა“, „ჩვენ ვაცხადებთ“...). განსხვავება ისაა, რომ აქ ეს ფორმა იღებს ირონიულ ტონს: პოეტური „ჩვენ“ აქ არ არის აქტიური, გმირული ძალა, არამედ იგი პასიურ, დანაშაულის შეგრძნებით შეპყრობილ ერთობას წარმოადგენს. ავტორი ამით გარდაქმნის ფუტურიზმის მანიფესტურ ენერგიას, სოციალური ინერტულობის სიმბოლოდ.

2. ურბანული გარემო. ფუტურისტული ესთეტიკა ხშირად უკავშირდება ქალაქს, ხმაურსა და ტექნოლოგიურ ენერგიას. ამ პოემაშიც ქალაქი მოქმედების ცენტრია, თუმცა იგი აღწერილია, როგორც მორალურად დეგრადირებული სივრცე, „ბნელი ქუჩები“, „ნაომარი ქალაქი“, „ტელევიზორები“, „ფანჯრებზე ფარდის ჩამოფარება“. აქ ქალაქი აღარ არის პროგრესის სიმბოლო, არამედ ის დაცემული ცივილიზაციის მეტაფორაა.

3. დინამიზმი და რიტმული აგრესია. ტექსტის ინტონაციური პულსაცია „ისევ ყვირილი. ისევ სიჩუმე“, ქმნის შინაგან მოძრაობას. ეს რიტმული, მღელვარე ენერგია ტიპურია ფუტურისტული პოეტიკისთვის, თუმცა ამ შემთხვევაში მოძრაობა უკუმიმართულე-ბისაა, აქ ჩანს მოქმედების ნაცვლად გაქცევა, სიჩუმე და შიში. ფუტურისტული დინამიკა აქ გარდაიქმნება დეპრესიულ დინამიზმად, მოძრაობად საკუთარი უძლურებისაკენ.

4. ანტიჰეგორიზმის იდეა-გმირობის კრიზისი ფუტურისტული კულტის ფონზე. იტალიური და რუსული ფუტურიზმისთვის დამახასიათებელია გმირის, მეზრმოდის, ენერგიული ადამიანის რომანტიზება. მოცემულ ტექსტში კი ყველა „რაინდი“, „შეშლილი ფანტომი“ უკვე დაცემულია, მათი სიმამაცე გადაიქცა სიცარიელედ, ხოლო საზოგადოება აღარ ახდენს იდენტიფიკაციას მათთან. ეს წარმოადგენს ფუტურისტული გმირობის დეკონსტრუქციას, ანტიფუტურისტულ ირონიას.

5. ხმოვანი ინტენსივობა და ხმაურის ესთეტიკა. ტექსტში ხშირია ხმოვანებით გაჯერებული ფრაზები „ენა, მამული, სარწმუნოება“, „გაუმარ...“, რაც ახასიათებს

ფუტურისტულ ხმოვან ექსპერიმენტებს. ამ ხმოვან ფორმებს აღარ ახლავს ენთუზიაზმი, ისინი ემსახურება სინდისის ქენჯნას, დანაშაულისა და წარსულის ტკივილის გამოხატვას. ხმაური, რომელიც ფუტურიზმში ენერგიის სიმბოლო იყო, აქ იქცევა შინაგანი დისონანსის სიმბოლოდ.

6. დროისა და სივრცის დესტრუქცია. ტექსტში წარსული და აწმყო ერთმანეთს ერწყმის. „გმირული წარსული“, „შავმეწამული“, „დროშების ქარი“ გადადის ამჟამინდელ აპათიურ ყოფაში. ეს ფუტურიზმისთვის დამახასიათებელი დროის დინამიკის ნგრევაა, თუმცა ამ შემთხვევაში იგი ქმნის ისტორიული იმედგაცრუების ატმოსფეროს. „ფუტურისტული მომავლისკენ სვლა“ იცვლება წარსულის შეჩერებულ ციკლად.

7. ფუტურისტული ფორმის არქიტექტურის ირონია. პოემა არ იყენებს ფუტურიზმის ტიპურ ფორმალურ იარაღებს, არც გრაფიკულ დეფორმაციას, არც სინტაქსურ ფრაგმენტაციას, მაგრამ სწორედ არქიტექტურის ჩარევის გარეშე გამოხატავს თანამედროვე ადამიანის „ანტიფუტურისტულ“ მდგომარეობას, როდესაც იმპულსი გამქრალია, ხოლო ენთუზიაზმი ნელ-ნელა ქრება. ფორმა შინაარსის წინააღმდეგ იბრძვის, რაც ასევე ერთგვარი ფუტურისტული პარადოქსიაა.

8. სოციალური პროტესტის ნიუანსი. ტექსტში მკაფიოდ იკითხება სოციალური პასუხისმგებლობის თემატიკა: პოეტი ასახავს ადამიანებს, რომლებიც არ მონაწილეობენ პროტესტში, აქ აწერენ ხელს „საპროტესტო წერილებს“ და მხოლოდ „სახლში ხმამაღლა“ გამოთქვამენ აზრს. ეს არის ფუტურისტული „მოქმედებისკენ მოწოდების“ ანტითეზა, მორალური პარალიზი, რაც წარმოშობს ახალ, ირონიულ ფუტურიზმს: ფუტურიზმი უძრაობის პირობებში.

9. ენთუზიაზმის გარდაქმნა აპათიად. ფუტურიზმის ერთ-ერთი ბირთვული პრინციპი იყო პროგრესის, ენერგიისა და მოძრაობის რწმენა. პოემაში კი იდეალები ჩანაცვლებულია მორალური ქანცგაწყვეტითა და დანაშაულის შეგრძნებით. გმირობის ენთუზიაზმი დეფორმირებულია. ადამიანი აღარ იბრძვის, მხოლოდ ოცნებებსა და სიზმრებში აგრძელებს მოქმედებას.

10. პოემის ზოგადი შეფასება. „ჩვენ, ვინც არასდროს გამოვალთ გარეთ“ შეიძლება ჩაითვალოს პოსტფუტურისტულ პოემად, ანუ იმ ნაშრომად, სადაც ფუტურიზმი აღარაა მოძრაობა, არამედ ის უკვე გადაშვარი იდეაა, რომელიც გადაქცეულა თვითრეფლექსიად და სინდისის წნეხად. ავტორი იყენებს ფუტურიზმის რიტორიკას, რათა წარმოაჩინოს მისი სრული მარცხი თანამედროვე ცნობიერებაში. მოძრაობა ქრება, გმირი დუნდება, ქალაქი ნადგურდება.

პოემაში ფუტურიზმის ელემენტები ვლინდება, როგორც გადმობრუნებული ფორმები. ენერგიის ნაცვლად აპათია, გმირობის ნაცვლად შიში, ხმაურის ნაცვლად სიჩუმე. ეს ქმნის სიღრმისეულ ანტითეზას კლასიკურ ფუტურიზმთან და ავლენს პოეტის ნიჭიერ მცდელობას, ფუტურისტული იდეოლოგიის ნგრევის გზით, ასახოს თანამედროვე ადამიანური დრამა.

პოემა წარმოადგენს უაღრესად ექსპრესიულ, სოციალური ტონალობის მქონე ნაშრომს, რომელიც აშკარად გამოხატავს ფუტურიზმის იდეათა ტრანსფორმირებულ ფორმას, უფრო ზუსტად მის პოსტფუტურისტულ, ირონიულ და რეფლექსიურ გადახვევას. მიუხედავად იმისა, რომ ტექსტი არ შეიცავს ფუტურისტული მანიფესტების კლასიკურ ლექსიკურ აგრესიას ან ტრადიციულ ესთეტიზმულ ფორმალურ ექსპერიმენტებს, მასში მკაფიოდ შეინიშნება ფუტურიზმის ძირითადი ელემენტები: ანტიტრადიციული სული, განახლების სურვილი, ბურჟუაზიული მოძრაობის უარყოფა, პროტესტის ენერგია, ქალაქური სინამდვილის აღქმის ტრაგიზმი.

პირველ რიგში, ფუტურიზმისადმი დამახასიათებელი არის კოლექტიური „ჩვენის“ ფორმა, რომელიც პოემის მთელს სტრუქტურას გასდევს. ეს არა მხოლოდ ერთგვარი მანიფესტური ხმის ფორმაა („ჩვენ, ვინც არასდროს გამოვალთ გარეთ“), არამედ ხაზს უსვამს დეკლარაციულ თვითგანსაზღვრებას, რაც მჭიდროდ უკავშირდება ფუტურისტული

პოეზიის მანიფესტურ ხასიათს. განსხვავებით მარინეტის რადიკალური „ჩვენ“-გან, „ჩვენ ვცხოვრობთ მოძრაობის ეპოქაში!“ ამ შემთხვევაში „ჩვენ“ არის პასიური, დამნაშავე, შიშით სავსე ჯგუფი ანუ თანამედროვე საზოგადოების ინერტული ანტიპოდი ფუტურიზმის გამირისადმი. ავტორი თითქოს ირონიულად გარდაქმნის ფუტურიზმის კოლექტიურ გამირს, სოციოპათურ თვითშემგულებლად.

მნიშვნელოვანი ფუტურისტული ელემენტია ქალაქური გარემოს რეფერენციები: ქუჩა, ხმაური, ტელევიზორი, ბნელ ქუჩებში მიმავალი ხალხი, ქალაქის სიჩუმე და „ნაომარი ქალაქი“, ეს ყველაფერი ქმნის ურბანულ დრამატიზმს, რომელიც ფუტურიზმის ცენტრალური სივრცეა, თუმცა აქ ქალაქი არ აღიქმება როგორც ტექნოლოგიური ტრიუმფის სიმბოლო (როგორც იტალიურ ფუტურიზმში) არამედ ის გვევლინება, როგორც მორალურად დეგრადირებული, სისხლით გაჟღენთილი სივრცე, სადაც პროგრესის ნაცვლად დომინირებს შიში და წარსულის დამნაშავეობრივი შეგნება.

ფუტურისტულ საფუძვლებზეა აგებული ენერგიული და დინამიკური რიტმი, რომელიც ფრაზების სწრაფი, გარდამავალი ტონით ქმნის შინაგან მოძრაობას „ჩვენ კი ჩუმად ვართ. ისევ ყვირილი. ისევ სიჩუმე“. ეს მიკრო-რიტმული პულსაცია ფუტურისტულ დინამიზმს ჰგავს, თუმცა ამ შემთხვევაში მოძრაობა უკუმიმართულებიანაა. არა წინ, არამედ უკანდახევის, გაქცევის მიმართულებით. აქ დინამიკა არ გამოხატავს პროგრესს, ისაა კოლექტიური დეპრესიის ჩვენება, რაც მიაწვდის ფუტურიზმის იდეის, დეკადენტურ ტრანსფორმაციაზე თანამედროვე, პოეტურ ცნობიერებაში.

ფუტურისტული ესთეტიკის კიდევ ერთი ასპექტია ანტიჰეროიზმის პარადოქსი: ტექსტში ყოფილი „რაინდები“, „შეშლილი ფანტომები“, „მოხუცი გამირები“ და „მკვდარი ბიჭუნები“ წარმოადგენენ გამირობის დეგრადირებულ ფორმებს. ფუტურიზმისთვის დამახასიათებელია გამირობის კულტი, ამის ნაცვლად კი აქ ვხვდებით მის განსაზღვრულ ირონიასა და გამოფიტულობაზე დაფუძნებულ კრიტიკას. ავტორი გვიჩვენებს, როგორ გადაიქცა ბრძოლისა და მოძრაობის ფუტურისტული იდეალი ცივ აპათიად, მორჩილებად, „დუმილის უკვდავებად“.

მნიშვნელოვანი ფუტურისტული რეზონანსი იგრძნობა ენის ინტენსივობაში: ტექსტი გაჯერებულია ხმოვანობით, ემოციური მომენტებით, „ენა, მამული, სარწმუნოება..“, „გაუმარ...“, რომლებიც პათოსურ ინტონაციებში გადადის და ქმნის სონორულ ტემპორიტმს. ეს ხმოვანი ენერგია, მიუხედავად სიუჟეტური სიჩუმისა, გამოხატავს ფუტურიზმის მსგავს, ტიპურ ხმაურობის კულტს, თუმცა აქ ხმაური დამნაშავე სინდისის ექოდაა გადაქცეული.

განსაკუთრებით ფუტურისტულია დროისა და სივრცის აღრევა, წარსულსა და აწმყოს შორის ლინეარული საზღვრის დარღვევა. ავტორი ახერხებს, ფუტურიზმის დროისადმი ქაოსური დამოკიდებულებების ასახვას, წარსული გამირული ეპოქა და აწმყო, ინერტულობისა და დანაშაულის დრო ერთმანეთს ებმის ერთ, დიდ, განუწყვეტელ ხაზად. ფუტურიზმისთვის დამახასიათებელი დროის დესტრუქცია აქ გარდაიქმნება ისტორიული იმედგაცრუების პოეტიკად. მიუხედავად იმისა, რომ პოემაში არ გვხვდება ფუტურიზმის ტიპური, ფორმალური ნიშნები, არც სინტაქსური ექსპერიმენტი, არც გრაფიკული დეფორმაცია მისი შინაარსობრივი და მსოფლმხედველობითი სტრუქტურა აშკარად ატარებს ფუტურისტული ხედვის კრიზისულ მემკვიდრეობას. პოეტი განზრახ იყენებს ფუტურისტული მეტყველების ენერგიას, რათა წარმოაჩინოს მისი სრული ნგრევა თანამედროვე ადამიანის ცნობიერებაში.

შედეგად, პოემა შეიძლება ჩაითვალოს პოსტფუტურისტულ ან ანტიფუტურისტულ ტექსტად, სადაც ფუტურიზმი აღარ არის პროგრესის სიმბოლო, არამედ ის არის ტრაგიკულად ირონიული და მეტაფორულად გამოხატავს კოლექტიურ მარცხს. ფუტურისტული დინამიკა აქ გარდაიქმნება სიჩუმედ, გამირული აქტი-შიშად, ხოლო ტექნიკური ცივილიზაცია ემოციურ დეგრადაციად.

საბოლოოდ, ტექსტი წარმოაჩენს არა ფუტურიზმის პირდაპირ სტილიზაციას, არამედ მის რეფლექსიურ ნაშთს, რომელიც გვიჩვენებს როგორ იქცა ერთ დროს რევოლუციური ესთეტიკა თანამედროვე ეპოქის მორალური პარალიზის სარკედ.

დასკვნა. სტატია აჩვენებს ფუტურიზმის ესთეტიკურ და იდეურ მემკვიდრეობას თანამედროვე ქართულ პოეზიაში და ზვიად რატიანის პოემის მაგალითზე აჩვენებს ამ მემკვიდრეობის ტრანსფორმაციულ სახეს. ეს ცხადყოფს, რომ ფუტურისტული პრინციპები, მოძრაობის კულტი, ურბანული სივრცის ესთეტიზაცია, კოლექტიური „ჩვენის“ დეკლარაციული ფორმა თანამედროვე ტექსტში გარდაიქმნა ირონიულ და კრიტიკულ სტრატეგიულ გეგმად.

პოემაში ფუტურისტული დინამიკა უკუმიმართულ მოძრაობად გადაიქცა, სადაც მოქმედების ნაცვლად დომინირებს სიჩუმე, შიში და მორალური ინერტულობა. ქალაქი აღარ არის პროგრესის სიმბოლო, რადგან ის გვევლინება ტრავმირებული ისტორიული სივრცის მეტაფორად, ხოლო გმირობის იდეალი უკვე დეკონსტრუირებულია.

ბოლოს, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ზვიად რატიანის პოემა წარმოადგენს პოსტფუტურისტულ ტექსტს, რომელშიც ფუტურიზმის იდეოლოგია რეფლექსიურ ნგრევას განიცდის და იქცევა თანამედროვე ადამიანის ეგზისტენციალური კრიზისის გამოხატველ ფორმად. ფუტურისტული ესთეტიკა აქ ფუნქციონირებს, როგორც კრიტიკული ინსტრუმენტი, რომლის მეშვეობითაც პოეტი კოლექტიური პასუხისმგებლობის, ისტორიული მეხსიერებისა და მორალური პარალიზების მდგომარეობას წარმოაჩენს.

საკვანძო სიტყვები: ფუტურიზმი; პოსტფუტურიზმი; ზვიად რატიანი; თანამედროვე ქართული პოეზია; ურბანული ესთეტიკა; კოლექტიური იდენტობა; სოციალური კრიტიკა

ლიტერატურა:

- რატიანი ზ., ნეგატივი, გამომცემლობა „დიოგენე“, თბილისი, 2018;
- Berghaus, G., *Futurism and Politics: Between Anarchist Rebellion and Fascist Reaction*. Oxford: Berghahn Books, 2009;
- Berghaus, G., *Italian Futurist Theatre, 1909–1944*. London: Routledge, 2015;
- Lawton, A., *Russian Futurism through Its Manifestoes, 1912–1928*. Ithaca: Cornell University Press, 1988;
- Markov, V., *Russian Futurism: A History*. Berkeley: University of California Press, 1968;
- Perloff, M., *The Futurist Moment: Avant-Garde, Avant Guerre, and the Language of Rupture*. Chicago: University of Chicago Press, 2004;
- Авдеев, С. Н., *Русский футуризм*. Петроград, 1916;
- Бердяев, Н. А., *Смысл творчества*. Берлин, 1923;
- Якобсон, Р., *Работы по поэтике*. Москва: Прогресс, 1987.

Mariam Lazarashvili

Sukhumi State University

Tbilisi, Georgia

e-mail: mariam.lazarashvili.mariami@gmail.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.22>

Futurism and Its Deconstruction in Contemporary Georgian Poetry: The Poem “We, Who Will Never Go Outside” by Zviad Ratiani

Abstract

The present article explores the transformation of Futurist aesthetic and ideological principles in contemporary Georgian poetry, focusing on Zviad Ratiani’s poem “We, Who Will Never Go Outside.” The aim of the study is to examine how the core concepts of classical Futurism, the cult of movement, the aestheticization of urban space, the manifesto-like collective “we,” and the ideology of heroism are reinterpreted and deconstructed within a post-Futurist, ironic, and critical poetic framework.

The research employs comparative-typological and interpretative methodologies, drawing on the theoretical foundations of Italian and Russian Futurism as well as contemporary literary criticism. The analysis demonstrates that in Ratiani’s poem, Futurist dynamism is transformed into a reversed motion characterized by social apathy, silence, and moral paralysis. Urban space no longer functions as a symbol of technological triumph and progress, but instead emerges as a metaphor for historical trauma, collective guilt, and existential disillusionment.

The findings indicate that the poem represents a distinctly post-Futurist text, in which the deconstruction of Futurist ideology becomes a means of articulating the spiritual crisis of modern society, the degradation of heroic ideals, and the problem of collective responsibility. The article argues that Futurist heritage in contemporary Georgian poetry operates not merely as a formal stylistic reference, but as a critical and reflective ideological framework that facilitates deeper engagement with historical memory and social self-awareness.

Keywords: Futurism; Post-Futurism; Zviad Ratiani; Contemporary Georgian Poetry; Urban Aesthetics; Collective Identity; Social Criticism

**რელიგია და თანამედროვე გენდერულ/სექსუალური იდენტობები:
ქალთა როლი, ლგბტ+ და რელიგიური ინსტიტუტები
(შედარებითი ანალიზი მართლმადიდებლობაში, კათოლიციზმსა
და ისლამში)**

სალომე ლაღაძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ქუთაისი, საქართველო

e-mail: salome.laghadze@atsu.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.23>

თანამედროვე საზოგადოებაში გენდერული და სექსუალური იდენტობების დისკუსია წარმოადგენს ერთ-ერთ ყველაზე მწვავე გამოწვევას რელიგიური ტრადიციებისათვის. მართლმადიდებლობა, კათოლიციზმი და ისლამი, სამივე ეფუძნება „შექმნათა“ საკითხავს, რომელიც ადამიანის არსებობას განიხილავს, როგორც ღვთაებრივი წესრიგის გამოვლინებას: „და შექმნა ღმერთმა ადამიანი ხატად და მსგავსად თვისა, მამაკაცად და დედაკაცად შექმნა ისინი“ [დაბ.1: 27; შდრ.ყურ. 4:1; 49:13; 53:45].

შედარებითი ანალიზი ეფუძნება ოფიციალურ დოკუმენტებს, სინოდის განცხადებებს და თანამედროვე თეოლოგიურ კვლევებს.

XXI ს-ში ე.წ. გენდერული თეორია, რომელიც განასხვავებს ბიოლოგიურ სქესს (ის, რაც დაბადებისას განისაზღვრება, ქრომოსომები, ანატომია) და გენდერულ იდენტობას (შინაგანი თვითშეგრძნება), აღიარებს ტრანსგენდერებს, არაბინარულ (ეს არის ტერმინი ადამიანებისათვის, ვინც თავს არც მამაკაცად და არც ქალად გრძნობს, შეიძლება იყოს ორივეს ნაზავი ან არც ერთი (აგენდერი) და ცვალებად (გენდერფლუიდი) იდენტობებს და ჰომოსექსუალურ ურთიერთობებს.

მართლმადიდებლობაში სქესის აღქმა ღრმად ტრადიციული და სიმბოლურია. მამაკაცი გაიგივებულია ქრისტესთან. აქ გამორიცხულია ქალთა სრული იერარქიული ლიდერობა (მღვდლობა, ეპისკოპოსობა), რადგან იერარქია სიმბოლურად ასახავს ქრისტეს და ეკლესიის ურთიერთობას (Kupari, Helena, Elina). თუმცა ბოლო წლებში გაჩნდა მოსაზრება ქალთა დიაკონისებად აღდგენის შესახებ, მაგრამ ეს არ ცვლის დოქტრინას - სრული ორდინაცია კვლავ მამაკაცურია [Frost, Carrie Frederick].

რომის კათოლიციზმში გენდერის საკითხი უფრო დინამიურია, მაგრამ ტრადიციული რჩება. აქაც მღვდლად მხოლოდ მამაკაცები რჩებიან. კარდინალ პეტროვის კომისიის 2025 წლის დასკვნა (გამოქვეყნებული დეკემბერში) უარყოფს ქალთა დაშვებას დიაკონატში, როგორც წმინდა ორდენის ნაწილს, ისტორიული და თეოლოგიური კვლევები ამას გამორიცხავს. თუმცა, ეს საკითხი უნდა გადაწყდეს დოქტრინალურ დონეზე და შესაძლებელია შემდგომი კვლევა [Vatican news].

დოქტრინა აქ ქორწინების შესახებ უცვლელია: ქორწინება მხოლოდ მამაკაცსა და ქალს შორის, გენდერი ბიოლოგიურად არის განსაზღვრული დაბადების მომენტიდან (Dignitas infinita).

თუმცა, პასტორალურ დონეზე ეკლესია ავლენს თანაგრძნობას. მაგალითად, 2025 წლის ნოემბერში ვატიკანში გაიმართა ტრანსგენდერ ქალებთან შეხვედრა „ღარიბთა

ლანჩუ“ (48 ადამიანი მიიწვიეს), რაც იყო გამოხატულება მათთან დიალოგისა, თუმცა პაპმა ლეომ ხაზგასმით აღნიშნა, რომ ეს „არ იწვევს დოქტრინის ცვლილებას მოკლევადიან პერიოდში“ [Grux].

ისლამში გენდერის და ტრანსგენდერობის საკითხი ყველაზე დივერსიფიცირებულია ფიქსის (ისლამური იურიპრუდენცია) გამო. ისლამში არსებობს სხვადასხვა იმამის მიერ შექმნილი 4 ძირითადი ფიქსის სკოლა, რომელსაც მაზჰაბი ეწოდება. ისინი ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან სხვადასხვა მიდგომებით. მთავრია ის, რომ ეს ოთხივე სკოლა მათი გადმოსახედიდან სწორია და მუსლიმები ერთმანეთს პატივს სცემენ და არაფერს ამბობს, რომ მეორე „არასწორია“.

სუნიტური:

- ჰანაფი, ყველაზე გავრცელებული მსოფლიოში (თურქეთი, ცენტრალური აზია, ინდოეთი, პაკისტანი ბალკანეთი, საქართველოშიც ბევრი მუსლიმი ამ სკოლის მიმდევარია)
- მალიკი (ჩრდილოეთ აფრიკა, მაროკო, ალჟირი, ტუნისი)
- შაფიი (ინდონეზია, მალაიზია, ეგვიპტე, იემენი, აღმოსავლეთ აფრიკა)
- ჰანბალი (საუდის არაბეთი, კატარი)

ერთსა და იმავე საკითხზე შეიძლება იყოს განსხვავებული ფაქტები (განჩინებები) სხვადასხვა ფიქსურ სკოლებში. ტრადიციულად მამაკაცი არის მფარველი (ყურანი 4: 34), ქალი უნდა გამოხატავდეს მორჩილებას, მაგრამ თანამედროვე ფემინისტი ქალები იბრძვიან თანასწორობისათვის [Barlas, Asma]. ტრანსგენდერობა კომპლექსურია: ირანში აიათოლა ალი ხამენეის მხარდაჭერით (1980-იანები) დაშვებულია სქესის შეცვლის ოპერაცია. სახელმწიფო სუბსიდირებას უწევს ოპერაციას (თუ ადამიანს აქვს მსგავსი დიაგნოზი) სასამართლო გასცემს ნებართვას ფსიქოლოგიური/სამედიცინო შემოწმების შემდეგ. ოპერაციის შემდეგ იცვლება დოკუმენტები (პასპორტი, სერთიფიკატი და ა.შ) და ადამიანი სრულად არის აღიარებული ახალ გენდერში.

ირანში ეს განიხილება, როგორც „დაავადების განკურნება“, ანუ თუ ადამიანი „შიგნით“ ერთი გენდერია, მაგრამ სხეული მეორეა, ოპერაცია „ასწორებს“ ამ წინააღმდეგობას (Transgender rights in Iran), ჰომოსექსუალობა კი მკაცრად აკრძალულია.

სხვა ისლამურ ქვეყნებში პოზიცია განსხვავებულია: უმრავლესობა სუნიტურ ფიქსში (მაგ. ეგვიპტეში, საუდის არაბეთში, კატარში აკრძალულია ან მკაცრად შეზღუდული) სქესის შეცვლა ჰარამია (აკრძალული), რადგან ის ეწინააღმდეგება ღმერთის ნებას. „ვერავინ შეცვლის ღმერთის ნებას“ [ყურანი 30: 30].

შედარებით სამ რელიგიას შორის, ისლამი (განსაკუთრებით ირანი) უფრო „პრაგმატულია“ ტრანსგენდერობაში, მაგრამ ეს პათოლოგიური შემთხვევებია და ხშირად ჰომოფობიური „გამოსწორების“ ინსტრუმენტი.

მართლმადიდებლობა და კათოლიციზმი უფრო კონსერვატიულია -ტრანსგენდერობა გადახრად ან იდეოლოგიად განიხილება. კათოლიციზმში პასტორალური თანაგრძნობა იზრდება, მაგრამ არა დოქტრინალური ცვლილება.

ამ დილემის წინაშე სამივე რელიგია ინარჩუნებს დოქტრინალურ უწყვეტობას: ჰეტერონორმატიული (ეს არის ქორწინება, რომელსაც საზოგადოება (განსაკუთრებით ტრადიციულ კონტექსტში) თვლის ერთაერთ ლეგიტიმურად და ნორმად (ოჯახი=მამაკაცი+ქალი+შვილები) ქორწინება და ორი სქესის პატივისცემა. თუმცა, პასტორალური და იურიდიული პრაქტიკა განსხვავდება: მართლმადიდებლობა რჩება ყველაზე ტრადიციული და ინსტიტუციურად მკაცრი. მართლმადიდებლობაში ჰომოსექსუალური აქტები ცოდვად მიიჩნევა, როგორც ბუნებრივი წესრიგის დარღვევა. ეკლესია არ აკურთხევს ერთსქესიანთა კავშირს და ხაზს უსვამს პასტორალურ მიღებას, მაგრამ არა აქტების მხარდაჭერას [Saint John Church, public orthodoxy].

კათოლიციზმი ავლენს პასტორალურ მოქნილობას, განსაკუთრებით რომის პაპის ლეო XIV-ის დროს (ის არჩეული იქნა 2025 წლის 8 მაისს, პაპ ფრანცისკეს გარდაცვალების

შემდეგ და დღემდე მოღვაწეობს), რაც ინდივიდუალურ კურთხევას იძლევა ე. წ. „არალეგალური“ ურთიერთობების მქონე პირებისათვის. კათოლიციზმში კატეხიზმო აცხადებს ჰომოსექსუალურ აქტებს „შინაგანად უხამსად“, თუმცა ორიენტაცია არაა ცოდვად მიჩნეული.

ისლამი კი გამოირჩევა იურიდიული პლურალიზმით, რაც ნიშნავს, რომ ისლამურ სამართალს (შარიათს) ისტორიულად და თეორიულად აქვს შედარებით მეტი პლურალიზმის (მრავალფეროვნების) უნარი, ვიდრე ბევრ სხვა სამართლებრივ ტრადიციას. ასევე, ისლამში ტრადიციული ინტერპრეტაციები ჰომოსექსუალურ აქტებს ჰარამად მიიჩნევენ. თუმცა, დასავლურ პროგრესულ მეჩეთებში (მაგ. Unity Mosque ტორონტოში, Masjid ar-rabia ლგბტ+ მუსლიმები მიიღებიან და ლიდერობენ (NBC News; Mwdill reports).

ფატვა (არაბული სიტყვისგან ფატვაა fatwaa) არის ოფიციალური რელიგიური განჩინება ან იურიდიული აზრი ისლამში, რომელსაც გასცემს კვალიფიციური მეცნიერი-მუფთი ან ფაქიფი, ისლამური სამართლის ექსპერტი. ფატვები შეიძლება იყოს ინდივიდუალური (ერთი ადამიანისათვის) ან საერთო (მთელი თემისთვის), რომელიც ზოგ შემთხვევაში იძლევა ტრანსგენდერული „კორექციის“ უფლებას, როგორც ხომეინის 1987 წ-ის ფატვაში ირანში ან ალ-აზჰარის პოზიციებში, მიუხედავად ჰომოსექსუალური პრაქტიკის მკაცრი აკრძალვისა.

ბოლო ათწლეულებში ლგბტ+იდენტობების აღიარება და უფლებები გლობალურად გახდა ერთ-ერთი ყველაზე მწვავე საკითხი ტრადიციული რელიგიური ინსტიტუტებისათვის. ლგბტ+ საკითხებზე ისლამის მიმდევრების უმრავლესობის პოზიცია მკაცრად უარყოფითია: ჰომოსექსუალური აქტები აკრძალულია და ცოდვად ითვლება, ზოგ შემთხვევაში სასჯელის ღირსად ითვლება. თუმცა დასავლეთში და ზოგ მუსლიმურ ქვეყანაში (მაგ., თურქეთი, ინდონეზია) არსებობს ლგბტ+ მუსლიმთა ჯგუფები, იდენტობა განსხვავდება ქმედებებისაგან და მოითხოვენ შეწყნარებას. ტრანსგენდერული იდენტობა უფრო მისაღებია, ვიდრე ჰომოსექსუალური ყოფა.

მართლმადიდებლობა, კათოლიციზმი და ისლამი, სამივე რელიგია ინარჩუნებს თეოლოგიურ პოზიციას, რომელიც სექსუალურ ურთიერთობებს მხოლოდ ქორწინების (მამაკაცი და ქალი) ფარგლებში აღიარებს, თუმცა თანამედროვე რეალობაში ეს პოზიცია სულ უფრო მეტ კონფლიქტში შედის საზოგადოების მოთხოვნებთან.

მართლმადიდებლობაში ლგბტ+ საკითხები უარყოფითად განიხილება. რუსეთის, სერბეთის, საქართველოს ეკლესიებში ხშირად „გენდერულ იდეოლო-გიას“ უწოდებენ „დასავლურ ანტიქრისტიანულ პროპაგანდას“ [ბესელია. ა].

ზოგიერთი თეოლოგი მაინც საუბრობს თანაგრძნობაზე და პატივისცემაზე, მაგრამ საეკლესიო დოქტრინა მკაცრად უცვლელი რჩება.

კათოლიციზმში პაპი ფრანცისკეს პერიოდში გამოჩნდა უფრო რბილი ტონი („ვინ ვარ მე, რომ ვსჯიდე?“) [Pope Francis]. თუმცა, 2023-2025 წლები Fiducia Supplicans-ის დოკუმენტი (ლათ. „მოწოდებული ნდობა „ ან „შეწყალების თხოვნა“) იძლევა კურთხევის შესაძლებლობას ლგბტ+ წყვილებზე (არა ქორწინებისა, არამედ ინდივიდუალური კურთხევის სახით), რამაც გამოიწვია დაპირისპირება ტრადიციონალისტებსა და პროგრესისტებს შორის.

ისლამში, ეს პოზიცია ყველაზე მკაცრად დომინირებს, რაც მკაფიოდ გამოიხატება ტრადიციულ ფატვებში (ჰომოსექსუალური აქტი ცოდვად ითვლება), თუმცა დასავლეთის ქვეყნებში (აშშ, კანადა, დასავლეთ ევროპა) გაჩნდა გარკვეული თემები, რომლებიც ყურანისა და ჰადისების ალტერნატიულ ინტერპრეტაციას ეფუძნება და ამტკიცებენ, რომ აკრძალვა ეხება მხოლოდ გარკვეულ ქცევებს და არა იდენტობას [Asma Barlas].

სამივე რელიგიაში ჩანს ერთი და იგივე პრობლემა, როგორ შეინარჩუნოს ტრადიციული სწავლება და ამავდროულად არ განადგურდეს ახალგაზრდა თაობა, რომელიც თანასწორობას მოითხოვს. ეს კონფლიქტი, სავარაუდოდ, მომავალში კიდევ უფრო გამწვავდება.

თანამედროვე სამყაროში რელიგიური ინსტიტუტები და ქალთა როლი წარმოადგენს ერთ-ერთ ყველაზე მწვავე და მრავალფეროვან საკითხს. მართლმადიდებლობა, კათოლიციზმი და ისლამი განსხვავებულად პასუხობენ თანამედროვე გამოწვევებს, როგორცაა გენდერული თანასწორობის მოთხოვნა, ლიდერ ქალთა როლი, კლერიკალურ იერარქიაში მონაწილეობა და ოჯახში მათი როლის განსაზღვრა.

მიუხედავად იმისა, რომ სამივე რელიგია ეფუძნება წმინდა წერილსა და ტრადიციას, პრაქტიკაში ხშირად ინარჩუნებენ გარკვეულ იერარქიასა და განსხვავებულ როლებს მამაკაცსა და ქალს შორის. ეს განსხვავებები გამოწვეულია როგორც თეოლოგიური ინტერპრეტაციებით, ასევე ისტორიული, კულტურული და სოციალური ფაქტორებით.

მართლმადიდებლობა ტრადიციულად ყველაზე კონსერვატიულია ამ რელიგიათა შორის. კლერიკალურ საზოგადოებაში ქალის როლის კუთხით, მღვდლობა და ეპისკოპოსობა მკაცრადაა დაცული მხოლოდ მამაკაცთათვის, რადგან მაცხოვრის მიერ მოციქულთა არჩევა მხოლოდ მამაკაცებიდან განიხილება, როგორც ურღვევი ტრადიცია. დიაკონისეს (ქალი დიაკონი) ინსტიტუტი არსებობდა ადრეულ ეკლესიაში, მაგრამ საუკუნეების განმავლობაში გაქრა. ისინი იყვნენ ტაძრის მსახურები, როგორც მენელსაცხებლე დედები, ევალეობდათ სხვადასხვა სახის მოვალეობები ტაძარში. საქართველოში მსგავსი რამ არ დაფიქსირებულა, ის ბერძნებთან გვხვდებოდა, მაგრამ, როგორც ასეთი, ისინი საკურთხევის მსახურები არ იყვნენ, უფრო სასულიერო პირების დამხმარეები იყვნენ მრევლთან ურთიერთობაში. ბოლო წლებში (განსაკუთრებით 2020-იან წლებში) ამ საკითხის ირგვლივ დისკუსია განახლდა. მაგალითად, ალექსანდრიის პატრიარქმა თეოდოროს მეორემ 2021 წელს აფრიკაში რამდენიმე ქალი აკურთხა დიკონესად მისიონერული საქმიანობისათვის, თუმცა ეს გადაწყვეტილება არ გახდა საყოველთაო და ბევრი კრიტიკაც გამოიწვია. ქალები აქტიურად მონაწილეობენ საეკლესიო ცხოვრებაში: გუნდის ხელმძღვანელობა, საქველმოქმედო საქმიანობა, მაგრამ საკუთარი იერარქიული ლიდერობა (მღვდლობა) არ შეიძლება ჰქონდეთ. ამერიკის შეერთებულ შტატებში, კათოლიციზმში და ზოგიერთ ქრიატიანულ ტრადიციაში ჩატარებული ბოლო კვლევები აჩვენებს, რომ ქალთა ლიდერობის შეზღუდვამ გამოიწვია ის, რომ ისინი მასიურად ტოვებენ ეკლესიას/რელიგიას უფრო სწრაფად, ვიდრე მამაკაცები. ეს არის პირველი თაობა, როცა ტენდენცია შეიცვალა, ანუ ადრე ქალები უფრო რელიგიურები იყვნენ, ვიდრე მამაკაცები.

2025 წლის მონაცემებით [Barna Group] მამაკაცები უფრო ხშირად დადიან ეკლესიაში (მამაკაცები 43%, ქალები 36%), განსაკუთრებით პანდემიის შემდეგ. ისინი თვლიან, რომ ეკლესია არათანაბარია [Daniel A. Cox]. მიზეზი კი არის ქალთა ლიდერობის შეზღუდვა. ქალები არ იღებენ პასტორის როლს, გენდერული იერარქია - „მეორე კლასის მოქალაქის“ შეგრძნება [Daniel A. Cox].

რომის კათოლიციზმში საკითხი უფრო დინამიურია, თუმცა ძირითადი პოზიცია უცვლელი რჩება. პაპი ფრანცისკეს დროს (განსაკუთრებით სინოდალური პროცესის-Synod on Synodality-ფარგლებში 2021-2024 წლებში) ბევრი დისკუსია მიმდინარეობდა ქალთა როლის გაფართოებაზე. 2025 წელს ვატიკანის კომისიამ კვლავ უარყო ქალთა დიაკონატის აღდგენა (ხმათა უმრავლესობით), რადგან ითვლება რომ ეს საკურთხევის საიდუმლო ნაწილია და ქრისტეს იერარქიული გამოსახულება მხოლოდ მამაკაცს შეუძლია. თუმცა, პაპმა ფრანცისკემ გაზარდა ქალთა როლი ეკლესიის ადმინისტრაციულ და საკონსტიტუციო პოზიციებში - ქალები მუშაობენ ვატიკანის დეპარტამენტებში, კომისიებში, უნივერსიტეტებში. სინოდალური პროცესი ხაზს უსვამს, რომ ქალებს უნდა ჰქონდეთ მეტი გადაწყვეტილების მიღების უფლება, მაგრამ ხელდასხმა (მღვდლობა) კვლავ გამორიცხულია (Vatican news). ეს ქმნის მათთვის გარკვეულ დამაბულობას: ერთის მხრივ, მეტი ინკლუზია, მეორეს მხრივ - ტრადიციის შენარჩუნება.

ისლამში სიტუაცია უფრო მრავალფეროვანია, რადგან არ არსებობს „კლერიკალური იერარქია“. აქ იმამი (ლოცვის წამკითხავი) ხშირად მამაკაცია, მაგრამ არაა სავალდებულო ლოცვას ყველგან ის კითხულობდეს.

ქალები ისტორიულად მნიშვნელოვან როლს ასრულებდნენ. მაგალითად: ხათიჯა (მუჰამედ წინასწარმეტყველის პირველი ცოლი და პირველი ადამიანი, ვინც ისლამი მიიღო) იყო წარმატებული ვაჭარი ქალი, თვითონ მართავდა ქარავნებს და ვაჭრობდა სხვადასხვა საქონლით (სირიაში და სხვაგან). აიშა (მუჰამედის მესამე და უმცროსი ცოლი), ჰადისების გადამცემი და ერთერთი ყველაზე გავლენიანი ქალი ისლამის ისტორიაში, პოლიტიკური ფიგურა. ფატიმა (ან ფატიმ აზ-ზაჰრა, მუჰამედ წინასწარმეტყველის უმცროსი ქალიშვილი) ისლამის ისტორიაში სიწმინდის, თავმდაბლობისა და ოჯახური ტრადიციის სიმბოლოდაა მიჩნეული, რომელსაც როგორც სუნიტები, ისე შიიტები უდიდეს პატივს სცემენ. თანამედროვე ისლამის ფემინისტურ თეოლოგიაში (მაგ. ამინა ვადუდის, ამერიკელი მუსლიმი თეოლოგი, ფემინისტი და აქტივისტი) ცნობილია როგორც „ქალი იმამი“ და ისლამის ერთ-ერთი ყველაზე გავლენიანი ფიგურა. ახლა ის ემერეტუს პროფესორია.

ასმა ბარლასისი, პაკისტანელ-ამერიკელი თეოლოგი, რომელიც ითვლებოდა ისლამური ფემინიზმის ერთ-ერთი ყველაზე გავლენიან ფიგურად. ის ცნობილია, როგორც ყურანის ანტი-პატრიარქალური ინტერპრეტაციის მთავარი მომხრე და ავტორი.

ბევრ ქვეყანაში (ინდონეზია, თურქეთი, მალაიზი, დასავლეთის მუსლიმურ თემებში) ქალები იმამატს ასრულებენ, ფატვებს გასცემენ, უნივერსიტეტებში და საზოგადოებრივ ორგანიზაციებში ლიდერობენ. თუმცა ტრადიციულ და კონსერვატიულ კონტექსტებში (მაგ. საუდის არაბეთისა და ავღანურ პრაქტიკაში) ქალთა საჯარო როლი შეზღუდული რჩება. 2020-იან წლებში ბევრი კვლევა აჩვენებს, რომ მუსლიმი ქალები აქტიურად იბრძვიან თანასწორობისათვის, რაც ქმნის ე. წ. „ისლამურ ფემინიზმს“ (ჰაინრიკ ბიოლი).

საბოლოოდ, შედარება რომ გავაკეთოთ, მართლმადიდებლობა ყველაზე მეტად ინარჩუნებს ტრადიციულ იერარქიას და ნაკლებად იძლევა ცვლილებების საშუალებას; კათოლიციზმი აჩვენებს მეტ მოძრაობას ადმინისტრაციულ და საკონსულტაციო დონეზე, მაგრამ ხელდასხმა აქაც დახურულია. ისლამი კი უფრო მოქნილია რეგიონების მიხედვით. დასავლეთსა და ზოგ აზიურ ქვეყანაში ლიდერ ქალთა როლი სწრაფად იზრდება.

მართლმადიდებლობაში, კათოლიციზმსა და ისლამში, სამივე რელიგიაში, ქალის როლი მნიშვნელოვანია ოჯახში, აღმზრდელობით და საქველმოქმედო საქმიანობაში. თუმცა, თანამედროვე ყოფიერებაში ხშირ შემთხვევაში გამოწვევად რჩება ქალის როლი, იპოვოს ბალანსი ტრადიციასა და თანასწორობას შორის, რაც ხშირად იწვევს შიდა დებატებსა და რეფორმების მოთხოვნას. ეს პროცესი გრძელდება და, სავარაუდოდ, მეტ ცვლილებას მოიტანს, განსაკუთრებით ახალგაზრდა თაობის მოთხოვნის საფუძველზე.

საკვანძო სიტყვები: რელიგიები, კონფესიები, ქრისტიანობა, ისლამი, იდენტობა

ლიტერატურა:

1. ბესელია. ა. (2016): ქართული ეროვნული იდენტობა: კონფლიქტი და ინტეგრაცია. სოციალურ მეცნიერებთა ცენტრი, თბილისი
2. გაეროს ქალთა ორგანიზაცია (UN Women) (2025): გენდერული თანასწორობის მიმართ დამოკიდებულებების კვლევა საქართველოში. თბილისი.
3. ილია II (1997): საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებლური ეკლესია. „ეპისტოლეები, სიტყვანი, ქადგებანი“. თბილისი, ტ. II. 150-155
4. ილია II. (1985): ქალის როლი ეკლესიასა და საზოგადოებაში. ქადაგება. თბილისი
5. ნებიერიძე. მ (2020): სქესი და მართლმადიდებლობა. სოციალური სამართლიანობის ცენტრი, თბილისი

6. ქალების ინიციატივა თანასწორობისათვის (2005): გენდერი, კულტურა, თანამედროვეობა. ღია საოგადოება-საქართველო, თბილისი.
7. რელიგიისა და რწმენის თავისუფლება საქართველოში. (2022): გენდერი და ქალთა როლის ასპექტები რელიგიურ თავისუფლებაში. TDI, თბილისი. 50-65
8. ჰაინრიჰ ბიოლის ფონდი (2007): ფემინიზმი, გენდერული თანასწორობა და რელიგია, თბილისი.
9. UN Women Georgia (2024): გენდერული თანასწორობის მიმართ ქალთა დამოკიდებულებების კვლევა საქართველოში. თბილისი.
10. America magazine (2025)
11. Barlas. A. (2002): Believing Women in Islam: Unreading Patriarchal Interpretations of Qura'n. Austin, university of Texas Press.
12. Daniel.A.Cox Kelsey Eyre Hammond (2024): Young women are leaving church in unprecedented numbers”
13. Cruxnow.com (2025): “In Crux interview, pop stress welcome of LGBT Catholics, won't change teaching”
14. Crux, (2025): Outreach.faith, advocate.
15. Kupari, Helena, Elina (2019): Orthodox Christianity and gender: Dynamics of tradition culture and lived practice.
16. Synod on Synodality (2024-2025): Final document: For a Synodal Church: communion, participation, mission.
17. Vatican city Vatican Commission on the Diaconate of Women (2025): Report on the Study of the Diaconate for Women
18. Vatican news (2025)
19. Zahra Ayubi (2019): Gendered morality: Classical Islamic ethics of the self, family and society.
20. WIKIPEDIA. (2022): Transgender rights in Iran

გეოგრაფიულ სახელთა წარმოების სწავლების რამდენიმე თავისებურების შესახებ ქართულში

თამარ მამარდაშვილი

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ქუთაისი, საქართველო

e-mail: Tamar.mamardashvili@atsu.edu.ge

<https://orcid.org/0009-0008-5502-2414>

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.24>

გეოგრაფიული სახელები ენის ლექსიკური სისტემის სპეციფიკური ფენაა. ისინი ასახავენ ისტორიულ, ეთნოკულტურულ, სოციალურ და ბუნებრივ გარემოსთან დაკავშირებულ გამოცდილებას და კვლევის თვალსაზრისით მნიშვნელოვან წყაროს წარმოადგენენ როგორც ლინგვისტური, ისე ისტორიულ-ეთნოგრაფიული სფეროსთვის. ქართული ენა გამოირჩევა გეოგრაფიულ სახელთა მდიდარი და მრავალშრიანი სისტემით, რომელშიც თანაარსებობს როგორც წარმოქმნის გზით მიღებული სახელები, ისე კომპოზიტები, უცხო ენებიდან ნასესხები ფორმები, უძველესი ტოპონიმია. ეს უკანასკნელი ხასიათდება სტრუქტურულ-სემანტიკური მდგრადობითა და დიაქრონიული გამძლეობით: ისინი ხშირად ინარჩუნებენ არქაულ ფორმებსა და ფუძეებს, რომლებიც დღესდღეობით აქტიურ ლექსიკას არ მიეკუთვნება ან სახეცვლილია.

ამ ჯგუფის სახელები სემანტიკურად მრავალფეროვანია და, შესაძლოა, ასახელებდეს კონკრეტულ ადგილებს - კონტინენტებს, ქვეყნებს, ქალაქებს, სოფლებს, ოკეანეებს, ტბებს, მდინარეებს, მთებს და ა.შ., თუმცა ეს მხოლოდ დასახელებები არ არის. თითოეული მათგანი შესაძლოა შეიცავდეს ინფორმაციას კონკრეტულ ადგილზე, ისტორიაზე, მოსახლეობასა და ზოგჯერ იმ მოვლენებზეც, რომლებიც იქ მოხდა. გეოგრაფიულ სახელებს შესაძლოა საფუძვლად ედოთ ამა თუ იმ საგნის სახელი ან წარმოდგარი იყვნენ გვარისაგან, რომელიც იმ კონკრეტულ ადგილას სახლობს ან სახლებულა. მოიპოვება რიგი სახელებისა, რომელთაც საფუძვლად უდევთ ამა თუ იმ საგნის სახელი, სახელდობრ, მცენარის, ცხოველის, ფრინველის, მინერალის და ა.შ.

გეოგრაფიულ სახელთა ლექსიკა ყოველი ენისა და დიალექტის ლექსიკური ფონდის ერთ-ერთი ძირითადი შემადგენელი ნაწილია. საკითხის კვლევისას ყურადღება გამახვილებულ იქნა ძირითად აქცენტებზე, რაც გეოგრაფიულ სახელთა არა მხოლოდ წარმოების, არამედ სწავლების თვალსაზრისითაც აღმოჩნდა საყურადღებო. საანალიზო ტიპის სახელები ფუნქციურ-სემანტიკური ნიშნით შეიძლება დაიყოს რამდენიმე ძირითად ჯგუფად:

ჰიდრონიმები (წყლების, მდინარეების, ტბების და მისთ. სახელწოდებები);

ორონიმები (მთათა და რელიეფური ერთეულების სახელები);

ოიკონიმები (სოფელთა სახელები);

მიკროტოპონიმები (ლოკალური, მცირე ობიექტების სახელები).

თითოეულ ჯგუფში გვხვდება როგორც მარტივი, ისე წარმოებული და კომპოზიტური ფორმები.

გეოგრაფიულ სახელთა საწარმოებლად ქართულში სხვადასხვა საშუალება გამოიყენება. სპეციალურ ლიტერატურაში გარკვეულია ტოპონიმურ სახელთა წარმოების ძირითადი მოდელები.

გეოგრაფიულ სახელთა საწარმოებლად გამოყენებულია აფიქსები, რომლებიც სათანადო ფუნქციით გვხვდება წარმოქმნილ საზოგადო სახელებში. კერძოდ, წინა ვითარების ნა-არ, ნა-ურ, ნა-ევ აფიქსები: ნა-ტახტ-არ-ი, ნა-ვენახ-ევ-ი, ნა-ქალაქ-ევ-ი, ნა-დარბაზ-ევ-ი, ნა-ტახტ-არ-ი, ნა-საკირ-ალ-ი, ნა-ტბე-ურ-ი და სხვა [ორთ.ლექსიკონი:2009].

დანიშნულების სა-ე, სა-ო, სა-ის, სა-ურ აფიქსები (სა-ირმ-ე, სა-ვან-ე, სა-მშვილდ-ე, სა-კერპ-ო, სა-ბად-ურ-ი, სა-ცხენ-ის-ი...). ამგვარ სახელებს „ხშირად ფუძედ აქვთ ეროვნულ-ტომობრივი, საგვარეულო ან რომელიმე მფლობელის სახელი, საკუთარი თუ საზოგადო“ [შანიძე, 1973:137]: სა-ქართველ-ო, სა-მეგრელ-ო, სა-ჯავახ-ო, სა-ათაბაგ-ო, სა-ზან-ო, სა-ორბელ-ო, სა-ბარათიან-ო, სა-ციციან-ო, სა-გურამ-ო, სა-წულუკიძე-ო, სა-პაიჭა-ო, სა-გარეჯ-ო და სხვა [ორთ.ლექსიკონი].

აღსანიშნავია, რომ „სა-“ პრეფიქსი ტოპონიმურ სისტემაში ხშირად აღნიშნავს ტერიტორიულ კუთვნილებასა და სივრცის იდენტიფიკაციას, რაც განსაკუთრებით ნათლად ვლინდება რეგიონული სახელების ფორმირებაში.

ქონების სახელთა მაწარმოებელი -იან, -ოვან სუფიქსები: წიფლ-იან-ი, ფიჭვ-იან-ი, თელ-იან-ი, მუხ-იან-ი, ვაშლ-ოვან-ი, ჭალ-ოვან-ი და სხვა (იქვე).

ზოგი გეოგრაფიული სახელი ნაგენეტივარია: თბილისი, ქუთაისი, მანგლისი, შინდისი, ჯვარისა...

„ყოველგვარი წარმოების საზოგადო სახელი შეიძლება მიეკუთვნოს რომელსამე დასახლებულ პუნქტს ან ფიზიკურ-გეოგრაფიულ ობიექტს და იქცეს საკუთრად“ [შანიძე, 1973:138].

საკუთრივ გეოგრაფიული სახელები მატწილად აფიქსაციის გზითაა მიღებული, კერძოდ -ეთ (-ით ვარიანტიც გვხვდება), სა-ეთ აფიქსებით.

-ეთ ყველაზე გავრცელებული მაწარმოებელია ამ ჯგუფის სახელებისა და უშუალოდ დაერთვის საზოგადო სახელთა ფუძეს (ტბ-ეთ-ი, თელ-ეთ-ი...). განსაკუთრებით აღსანიშნავია ტომობრივი და ეთნიკური სახელები, რომლებზეც -ეთ სუფიქსის დართვით მიიღება გეოგრაფიული სახელები. მაგ: სვან-ეთ-ი, მთიულ-ეთ-ი, აფხაზ-ეთ-ი, კოლხ-ეთ-ი, ხევსურ-ეთ-ი, თუშ-ეთ-ი, სპარს-ეთ-ი, ოს-ეთ-ი, ლეკ-ეთ-ი, არაბ-ეთ-ი, ესტონ-ეთ-ი და მისთ.

დასტურდება -ეთ სუფიქსის სახეცვლილი ვარიანტი -ით, ძირითადად სოფელთა დასახელებებში: ღვანკ-ით-ი, როკ-ით-ი, ხრე-ით-ი..

სა-ეთ კონფიქსით ნაწარმოები სახელები შედარებით ცოტაა: სა-ფრანგ-ეთ-ი, სა-ბერძნ-ეთ-ი, სა-სომხ-ეთ-ი..

გავრცელებულია მსაზღვრელ-საზღვრულით მიღებული კომპოზიტები, რომელთა მეორე ნაწილი ადგილის აღმნიშვნელი ან სხვა საზოგადო სახელია: ქალაქი, დაბა, სოფელი, უბანი, ციხე, წყარო, ყანა, ხევი ... პირველი ნაწილი კი მის მსაზღვრელს წარმოადგენს (ახალქალაქი, ახალდაბა, ახალსოფელი, უფლისციხე, ციხისძირი, ლამისყანა, ოქროყანა, კავთისხევი და სხვა). ზოგჯერ წყობა შებრუნებულია: გორმალაი, ნინოწმინდა, ტაბახმელა, ჭალადიდი [ორთ.ლექსიკონი:2009].

მდინარეთა სახელწოდებებიც ხშირად კომპოზიტებია, რომლის მეორე ფუძეა „წყალი“: ხანისწყალი, ცხენისწყალი, აბაშისწყალი...

ამდენად, ერთცნებიანი კომპოზიტური ტოპონიმები ქართულში წარმოიქმნება როგორც ატრიბუტული მოდელით (თეთრიწყარო), ისე სუბსტანტიურით (ციხისძირი), კომპონენტად შესაძლოა იყოს რიცხვითი სახელი (სამგორი, სამტრედია).

ზოგჯერ გეოგრაფიული სახელები ტოლად-შერწყმული სახელითაა გადმოცემული და დეფისით იწერება: ფშავ-ხევსურეთი, ქართლ-კახეთი, რაჭა-ლეჩხუმი, გურია-სამეგრელო, სამცხე-საათაბაგო, ცივ-გომბორი, ერწო-თიანეთი...

გეოგრაფიული სახელების სწავლებისას მნიშვნელოვანი და გასათვალისწინებელია კომპლექსური მიდგომა საკითხისადმი, კერძოდ, სიტყვის სემანტიკური ანალიზი, ეტიმოლოგია, ასევე ისიც, სიტყვაწარმოების რომელი მოდელია გამოყენებული. მაგალითად, თბილისის (ძველად „ტფილისი“) სახელწოდების განხილვა სწავლების პროცესში იძლევა შესაძლებლობას, ერთდროულად გააზრებული იქნას სემანტიკური მოტივაცია (თბილი), ისტორიული ლეგენდა და სიტყვის ფორმის სახეცვლილების პროცესი, აქ გასათვალისწინებელია ერთდროულად ლექსიკოლოგიური და მორფოლოგიური ასპექტები. ანალოგიურად, ქუთაისი (ძველად ქუთათისი) - მსგავსი ფორმების ანალიზი საშუალებას იძლევა, განვიხილოთ არქაული ფუძეები და ფონეტიკურ-ისტორიული ცვლილებები.

ამდენად, გეოგრაფიულ სახელთა წარმოების სწავლება ქართულში მოითხოვს სისტემურ, თანმიმდევრულ და მრავალმხრივ მიდგომას და სწავლების პროცესში მიზანშეწონილია ტოპონიმური მასალის ინტერდისციპლინური გააზრება, ისტორიის, გეოგრაფიისა და ეთნოლოგიის მონაცემებთან კავშირში. ასეთი მიდგომა უზრუნველყოფს ენობრივი ერთეულის მრავალმხრივ აღქმას და ხელს უწყობს კვლევითი უნარების განვითარებას.

საკვანძო სიტყვები: გეოგრაფიული სახელები, ტოპონიმები, აფიქსაცია, კომპოზიტი.

ლიტერატურა:

საქართველოს გეოგრაფიული სახელების ორთოგრაფიული ლექსიკონი, თბილისი, 2009
შანიძე, ა., თხზულებანი, ტომი III, ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1980

Tamar Mamardashvili

Akaki Tsereteli State University

Kutaisi, Georgia

tamar.mamardashvili@atsu.edu.ge

<https://orcid.org/0009-0008-5502-2414>

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.24>

On Some Peculiarities of teaching the Formation of Geographical Names in Georgian

Abstract

Geographical names constitute a significant component of the lexical system of the Georgian language. They reflect historical, ethnocultural, social, and environmental experience and serve as an important source of evidence for linguistic, historical, and ethnographic research. Semantically, this group of names is diverse and can be classified into several major categories based on functional-semantic criteria.

The Georgian language is distinguished by a rich and multilayered system of geographical names and employs a variety of word-formation mechanisms in their creation. Alongside derived forms, the system includes compound structures, particularly attributive-determinative formations. Monoreferential compound toponyms in Georgian are formed according to both attributive and substantival models, and numeral elements may also function as structural components. Geographical names further include coordinative compounds, borrowings from foreign languages,

and elements of ancient toponymy. The latter is characterized by structural and semantic stability as well as diachronic resilience: such names often preserve archaic forms and stems that are no longer part of the active lexicon or have undergone formal transformation. Nevertheless, a substantial proportion of geographical names is formed through affixation, with the most productive patterns involving the suffixes -ჟო (-ოო) and the circumfix ბჟ-ჟო.

The names within this group are semantically diverse and may denote specific geographical entities - continents, countries, cities, villages, oceans, lakes, rivers, mountains, and other spatial units. However, they function not merely as designations. Each name may encode information about a particular locality, its historical development, its population, and, in certain cases, the events associated with it.

The present study addresses key issues that are significant not only from the perspective of word formation but also in terms of pedagogical application. The teaching of geographical name formation in Georgian requires a systematic, sequential, and research-oriented approach. Particular attention should be paid to semantic analysis, etymology, and the identification of the relevant word-formation model. Within the instructional process, toponymic material should be interpreted within an interdisciplinary framework, drawing on data from history, geography, and ethnology. Such an approach ensures a multidimensional understanding of linguistic units and contributes to the development of research skills.

Keywords: Geographical names, toponymy, functional-semantic criteria .

კოგნიტური მთარგმნელის შესახებ

თამარ მახარობლიძე

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი

თბილისი, საქართველო

e-mail: Tamar.makharoblidze@iliauni.edu.ge

ლელა მირცხულავა

ივ.ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

თბილისი, საქართველო

e-mail: Tamar.makharoblidze@iliauni.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.25>

ენობრივი კომუნიკაცია ადამიანის ცნობიერების უმნიშვნელოვანესი კომპონენტს წარმოადგენს. ენების მრავალფეროვნება კულტურულ სიმდიდრეს ქმნის და ის ხშირად ხდება ბარიერი ურთიერთგაგებისთვის. თანამედროვე ტექნოლოგიები, როგორიცაა ავტომატური მთარგმნელები და ენის ამომცნობი სისტემები ძირითადად ეფუძნება ხმოვან ან ტექსტურ მონაცემებს. მაგრამ ადამიანური კომუნიკაცია უფრო ღრმა გაგებისა, რომელიც იწყება ტვინისა და ფიქრის დონეზე. კოგნიტური მთარგმნელის პროტოტიპი შეძლებს ადამიანის ტვინის ელექტრომაგნიტური აქტივობის ანალიზს ტვინის ელექტრომაგნიტური ტალღების მონიტორინგზე დაფუძნებით, რომლებიც ასოცირდება ამ აქტივობის შესაბამის ენობრივ კონცეპტებზე/წინადადებებზე. კოგნიტური მთარგმნელის პროტოტიპის კვლევები წარიმართება არაინვაზიური EEG ტექნოლოგიის გამოყენებით, კერძოდ, Emotiv EPOC X შლემით, რომელიც საშუალებას იძლევა კომფორტულად და ეფექტურად დაფიქსირდეს ტვინის აქტივობა სხვადასხვა ენაზე ფიქრის ან ლაპარაკის დროს. შლემი 14 არხიანია აქვს შემდეგი ტექნიკური მახასიათებლები: Sampling Rate: 128 ან 256 Hz, კავშირი: Bluetooth LE, პლატფორმა: API და SDK (EmotivPRO), მას აქვს მონაცემების ხარისხი და კარგი SDK,

კვლევისას უნდა შესრულდეს შემდეგი ამოცანები:

- EEG ტექნოლოგიის გამოყენებით ტვინის ენობრივ კონცეპტებთან დაკავშირებული აქტივობების დაფიქსირება;
- ტვინის ელექტრომაგნიტური სიგნალების და ტალღების ჯგუფური და ინდივიდუალური ანალიზი სამი ენის მასალის დონეზე;
- ენობრივად განსხვავებული ჯგუფების მონაცემთა შედარებითი ანალიზი;
- ფიქრის/წინადადებების შესაბამისი ალგორითმული შაბლონების შექმნა;

- კონცეპტუალური მთარგმნელის პროგრამული პროტოტიპის (სოფთის) შექმნა,

კვლევით ექსპერიმენტში მონაწილეობას მიიღებს 90 სტუდენტი, რომლებიც დაყოფილნი იქნებიან სამ ენობრივ ჯგუფად ენობრივი კუთვნილების მიხედვით: 30 ქართველი, 30 სომეხი და 30 აზერბაიჯანელი. სამივე ენა ეკუთვნის სხვადასხვა ენობრივ ოჯახს (ქართველური, ინდოევროპული, თურქული), რაც უზრუნველყოფს მონაცემთა ლინგვისტურ სიღრმეს და მრავალფეროვნებას. სტუდენტები (ცალცალკე) ხმამაღლა წარმოთქვამენ ერთსა და იმავე წინადადებებს (კონცეპტებს), რაც უზრუნველყოფს კონტექსტის ერთგვაროვნებას. წინადადებები იქნება ნეიტრალური, მარტივი და კოგნიტურად ცალსახა (მაგ. „დედა სახლშია“, „მე ვსწავლობ უნივერსიტეტში“). EEG მოწყობილობა აფიქსირებს ტვინის ელექტრონულ მუხტებს scalp-ზე (თავის კანის ზედაპირზე); ეს სიგნალები არის დროის ფუნქცია — ანუ დროის მანძილზე გადანაწილებული ამპლიტუდური ცვლილებები. მონაცემები წარმოადგენენ მრავალარხიან ციფრულ სიგნალს, სადაც თითო არხი შეესაბამება ერთ ელექტროდს და თითოეული არხის სიგნალი ცალკე ინახება. EEG შლემი აფიქსირებს დროით სამართავ მრავალარხიან სიგნალებს მიკროვოლტებში (μV), რომლებიც ასახავენ ტვინის ელექტრული აქტივობის რეალურ რეაგირებას ენობრივ სტიმულებზე. შემდგომი ანალიზის შედეგად შესაძლებელი ხდება ამ აქტივობის "გადათარგმნა" კოგნიტურ მნიშვნელობად. მონაცემთა სტრუქტურა შეინახება შემდეგი სახით:

Time (ms)	Channel 1 (Fp1)	Channel 2 (Fp2)	...	Channel 14 (O2)
0	2.3 μV	1.1 μV	...	-0.7 μV
1	2.5 μV	1.3 μV	...	-0.8 μV
...	...	...	...	...

Sampling Rate (მაგ. 128Hz ან 256Hz) განსაზღვრავს, თუ რამდენჯერ იწერება მონაცემი წამში. თითოეულ ელექტროდს (არხს) აქვს თავისი დრო-სამართავი სიგნალი. სავრცუდოდ, სიგნალი შეიძლება შეიცავდეს შემდეგ EEG ტალღებს, რომლებიც ენდოგენურად უკავშირდება კოგნიტურ აქტივობას:

ტალღა	დიაპაზონის	მდგომარეობები
Delta	0.5–4 Hz	ძილი, ღრმა მდგომარეობა
Theta	4–8 Hz	ყურადღება, მეხსიერება
Alpha	8–13 Hz	მოდუნებული, მაგრამ ფხიზელი მდგომარეობა
Beta	13–30 Hz	აქტიური აზროვნება, ენა
Gamma	30–100 Hz	კომპლექსური კოგნიცია, ასოციაცია

ენობრივი აქტივობისას ყველაზე ხშირია Beta და Gamma ტალღების გაძლიერება.

ექსპერიმენტის მონაცემები დაფიქსირდება მიკროვოლტებში (μV) და შეინახება CSV/EDF ფორმატში, გამოყენებული იქნება Preprocessing ტექნიკა: ფილტრაცია (band-pass 1–45Hz), არტეფაქტების მოცილება (EOG, EMG), და ნორმალიზაცია. სიგნალები გაანალიზდება შემდეგი მეთოდებით:

- FFT და PSD ანალიზი – სიხშირის კომპონენტების შესასწავლად,

- ERP (Event-Related Potentials) – ფიქრის/წინადადების ამოსაცნობად,
- Machine Learning ალგორითმები – CNN, SVM ან LSTM მოდელები კლასიფიკაციისთვის.

დადგინდება საერთო ნეირომაბლონები უნივერსალურ კონცეპტებზე, შედარება მოხდება ენობრივად განსხვავებულ ჯგუფებს შორის და კონტროლური ჯგუფების დამატებით მოხდება ერთი და ამავე წინადადებების წარმოთქმა ინგლისურ და რუსულ ენებზე, რათა დადგინდეს კოგნიტური უნივერსალიები

კვლევის მოსალოდნელი შედეგებია:

- EEG სიგნალებისა და ენობრივი კონცეპტების შორის კორელაციის იდენტიფიცირება;
- ტვინის აქტივობის საფუძველზე წინასწარ განსაზღვრული წინადადებების ამოცნობა 70–90% სიზუსტით;
- შემუშავდება ნეირონული ალგორითმები, რომლებიც ენობრივ კონცეპტებს დააკავშირებენ შესაბამის EEG სიგნალებთან;
- კონცეპტუალური მთარგმნელის პროგრამული მოდულის (software prototype) შექმნა, რომელიც სწავლობს ფიქრის საფუძველზე თარგმნას, ანუ შეიქმნება პროგრამული უზრუნველყოფის პროტოტიპი, რომელიც იქნება პირველი ნაბიჯი „კოგნიტური მთარგმნელის“ მოწყობილობის შესაქმნელად;
- მეცნიერულად გამყარებული მოდელი ნეიროლინგვისტური კვლევების ახალი ეტაპისთვის.

ამ კვლევის შედეგად შესაძლებელი იქნება ენობრივი კომუნიკაციის ახალი მეთოდების შემუშავება — ფიქრის დონეზე თარგმნა, რაც რევოლუციას მოახდენს განსაკუთრებით მრავალენოვან განათლებაში, ადამიანი-კომპიუტერი ინტერფეისებში, მედიცინაში — პაციენტებისთვის, რომლებსაც უჭირთ საუბარი, სპეცტექნოლოგიებში — დაზვერვა, უსაფრთხოება, რეაბილიტაცია და ა. შ.

საკვანძო სიტყვები: კოგნიტური მთარგმნელი, კონცეპტუალური მთარგმნელი, ნეირონული ალგორითმები,

ლიტერატურა:

1. Gazzaniga, M. S., Ivry, R., & Mangun, G. (2018). Cognitive Neuroscience: The Biology of the Mind. W.W. Norton.
2. Friederici, A. D. (2017). Language in Our Brain: The Origins of a Uniquely Human Capacity. MIT Press.
3. Kutas, M., & Federmeier, K. D. (2011). Thirty years and counting: finding meaning in the N400 component of the event-related brain potential (ERP). Annual Review of Psychology, 62, 621–647.
4. Niedermeyer, E., & da Silva, F. L. (2004). Electroencephalography: Basic Principles, Clinical Applications, and Related Fields. Lippincott Williams & Wilkins.
5. Luck, S. J. (2014). An Introduction to the Event-Related Potential Technique. MIT Press.
6. Cohen, M. X. (2014). Analyzing Neural Time Series Data: Theory and Practice. MIT Press.
7. Tomasello, M. (2009). The Cultural Origins of Human Cognition. Harvard University Press.
8. Pulvermüller, F. (2013). How neurons make meaning: brain mechanisms for embodied and abstract-symbolic semantics. Trends in Cognitive Sciences, 17(9), 458–470.
9. Hickok, G., & Poeppel, D. (2007). The cortical organization of speech processing. Nature Reviews Neuroscience, 8(5), 393–402.

10. Goodfellow, I., Bengio, Y., & Courville, A. (2016). Deep Learning. MIT Press.
11. Bishop, C. M. (2006). Pattern Recognition and Machine Learning. Springer.
12. Graves, A., Mohamed, A., & Hinton, G. (2013). Speech recognition with deep recurrent neural networks. ICASSP.

Tamar Makharoblidze

Ilia State University

Tbilisi, Georgia

e-mail: Tamar.makharoblidze@iliauni.edu.ge

Lela Mirtskhulava

Iv. Javakhisvili Tbilisi State University

Tbilisi, Georgia

e-mail: Tamar.makharoblidze@iliauni.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.25>

On cognitive translator

Abstract

This is a research for creating a cognitive translator prototype based on brain electromagnetic activity, aiming to develop a cognitive translator prototype that uses brain activity to translate thoughts into different languages. The idea is to analyze linguistic activity data and develop algorithms to recognize and translate brain signals associated with specific concepts.

The main hypothesis is that the concept (or thought /whatever is to say/write) remains the same across languages having the different linguistic material for different languages. To test this hypothesis, we plan to record and analyze the neural activity of 90 participants speaking three different languages using EmoTV epoc - EEG (electroencephalography) technology.

The research involves several steps, including:

- Data collection: Recording EEG signals from participants as they think or speak in different languages.
- Data analysis: Analyzing the EEG signals using techniques such as FFT, PSD, ERP, and machine learning algorithms to identify patterns associated with specific concepts.
- Algorithm development: Developing algorithms to recognize and translate brain signals into different languages.
- Prototype development: Creating a software prototype of the cognitive translator.

The research aims to achieve several goals, including:

- Identifying the correlation between EEG signals and linguistic concepts
- Elaborating the neurological algorithms, which will connect the language concepts with the proper EEG signals.
- Recognizing pre-defined sentences with 70-90% accuracy based on brain activity
- Developing a software prototype of the cognitive translator
- Creating a scientifically grounded model for neural linguistic research

The research has the potential to revolutionize language technologies and establish a new research direction in Georgian/Kartvelian studies.

Keywords: cognitive translator

Лингвокультурологические особенности наименований одежды: сравнительный анализ на материале русского и грузинского языков

Нанули Мелкадзе

Госуниверситет им. Акакия Церетеули

Кутаиси, Грузия

e-mail: melkadzenana@yandex.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.26>

Одним из основополагающих постулатов современной лингвистики является тезис о тесном взаимодействии языка и культуры. Именно язык позволяет выявить «лингвокультурные факторы, определяющие особенности мировидения народа, открывая тем самым возможности для лучшего понимания ментальности народа и анализа соотносительности языка и культуры» [Фархутдинова, 2000: 6].

Многоаспектную лингвокультурологическую информацию содержит объект нашего исследования - номинанты одежды. Занимая особое место в языковой картине мира человека, они представляют своеобразный ключ к пониманию важных особенностей культуры и являются неотделимой частью народной культуры каждой страны.

В статье рассматривается одна из составляющих одежды - головной убор, который выполняет особую символическую роль в языке. И хотя символика свойственна всем группам наименований одежды, у обозначений головных уборов она наиболее устойчива и разнообразна.

Как одна из самых «говорящих» деталей одежды, головной убор содержит информацию лингвокультурологического и этнографического характера и исторически свидетельствует о социальном статусе, сословной принадлежности, об имущественном положении, образованности, возрасте и т.д.

Таким образом, номинанты головного убора представляют собой совокупность языковых и культурных смыслов и поэтому рассматриваются нами как лингвокультуремы.

Среди лексем, реализующих понятие «головной убор», нами рассматриваются и те, которые маркируют национально-культурный код. Это номинации, воссоздающие самобытную специфическую историко-культурную и лингвистическую картину определенного отрезка времени.

Культуремы одежды во всех языках восходят к языческому периоду. В представлениях язычника костюм (одевание) повторяет модель Вселенной, строение мира. Соответственно, верхняя часть одежды, головной убор ассоциируется с небом, покрытием, крышей; обувь же – с основанием, Землей.

В грузинской языковой картине мира – в лингвокультуремах одежды – более всего отразились представления, мировидение древнего человека.

Так, большинство лексем в древнегрузинском языке, обозначающих покров, покрытие, наряду с основным, содержат и значение головного убора. Существительное *sakhuravi* (в совр. груз. языке 'крыша') обозначало любое покрытие - *дома, посуды* и др., а также *шапку* – мужской головной убор. Синонимичное *sarkmeli* также совмещало значения 'крышка винного погреба' и 'головной убор'. Аналогично *talpaqi* обозначало *покрытие* и *головной убор 'колпак'*.

Специфика миропонимания грузина-язычника отмечена во фразеологизме «*sa qudad ar miachnia da dedamica qalamnad*», букв. 'Ему и небо не шапка, и Земля не лапоть'; знач. 'очень свободно ведёт себя, ни с кем не считается'. Ср. буквальный перевод лексемы тулья *qudis sa* - 'небо шапки'.

В зависимости от доминирующих функций головной убор может выступать социально-культурным объектом, репрезентирующим определенные знания и сведения социокультурологического характера.

О том, что шапка не просто предмет одежды, но и факт духовной культуры, символ традиций, обычаев подтверждают идиомы в грузинском языке: *aqauri qudi*, *aqaur quds daikhuravs* и соответствующая поговорка в русском языке: *в какой народ придешь, такую и шапку наденешь*.

Вместе с тем, мужской головной убор – ритуально значимая часть одежды. Если еврей и мусульманин не смеет быть с непокрытой головой, поскольку покрытая голова – знак могучей силы над ним, то в христианской традиции голова мужчины обнажена. В Словаре С.- С. Орбелиани отмечена фраза: *tavi ars kacta qriste* 'голова мужчины - Христос' [Орбелиани, 1949: 132]. Поэтому он снимает головной убор в помещении, в церкви, перед иконой. При исполнении некоторых обрядов обнажение головы мужчиной имело сакральный смысл: при первом севе, покойнике и др.

Головной убор - социально значимая часть одежды. Чем выше была шапка, тем знатнее был ее хозяин, тем более видное положение занимал в обществе. *Каков Пахом, такова и шапка на нем; по Сеньке шапка* – гласят русские пословицы. Украшенные драгоценными камнями головные уборы носили грузинские князья и княгини.

Шапка – символ независимости и добропорядочности. В средневековой Москве с несостоятельных должников публично снималась шапка. Ср.: *опростоволосить кого-либо*, т.е. сорвать шапку с головы, 'опозорить', 'объявить мошенником' [Бирих, 2005: 764].

О тех же традициях, обычаях говорят и грузинские лексемы: *qudmokhdili* букв. 'без шапки', значение 'опозоренный, посрамленный'; *qudosani* букв. 'в шапке', значение 'настоящий мужчина'; фразеологизмы *tavze namusis qudi khuravs*, букв. 'честная шапка на голове' о порядочном, честном мужчине и, наоборот, о недостойном мужчине поведении *namusis quds aikhdīs* - 'снимет честную шапку'. Уже в источниках, датированных V веком, подчеркивается обязательность головного убора.

В современном русском и грузинском языках лексема *шапка* выступает общим обозначением головного убора как мужского, так и женского, самого различного назначения, покроя, материала и принадлежности.

Однако первые шапки – это воинские шлемы-наголовья. Этот факт подтверждает соответствующая номинанта в грузинском языке: *qudi* 'шапка' заимствование из персидского *khud*, первичное значение 'шлем'.

В русском языке *шапка* – тюркского происхождения (нач. XIV в). Исходное значение 'царская корона', 'венец': «... и взял шапку, сиречь венец да перекрестил великого князя крестом и положил на него шапку» [КСРЯ]. Аналогичное употребление в грузинском языке: *gvirgvins daidgams* буквально 'поставить на голову венец' имеет значение 'воцарствоваться, взойти на престол'.

Венец как символ власти, обряд возложения в обоих случаях – результат византийского влияния. Известно, что уже в V-VI вв. цари Лазики (Грузия) формально подчинялись Византии и в знак признания получали от кесаря корону и другие регалии.

Шапки русские носили самые разнообразные, что обусловлено было суровыми климатическими условиями. В основном меховые, также кожаные, валяные из шерсти, овчинные треухи – *малахаи*, шляпы «валёнки» из войлока, плетеные.

Один из самых древних головных уборов – *колпак*. На Руси были распространены конусовидные войлочные колпаки с отворотами из меха — *мурмолки*. Крестьяне носили *грейневик* из валяной шерсти. Со второй половины XIX в. традиционные головные уборы

стали вытесняться *картузом* из фабричной ткани, а с начала XX века картуз постепенно сменился *кепкой*.

Разнообразны и грузинские мужские головные уборы. У разных этнографических групп - картлийцы, кахетинцы, имеретины, тушины, хевсуры, гурийцы, аджарцы и др. - головные уборы были разной формы и из различного материала, что также было обусловлено климатическими условиями.

Одна из старейших шапок, отмеченная как грузинская, в Словаре С.-С Орбелиани - *talpaki* 'колпак'. В исторических источниках с XV века зафиксирована имеретинская шапка *rapanaki*. Это плоская шапка, которая покрывала только темя головы мужчины и подвязывалась шнурками у подбородка.

Среди войлочных шапок *nabdis qudi* – носят их в основном горцы - наибольшую популярность приобрела сванская круглая шапочка, *svanuri*. На шапке крестообразно крепится кант, изначально означавший четыре стороны света, впоследствии приобретший христианскую символику.

Меховая папаха, *bokhokhi* - головной убор всех кавказцев, подчеркивающий многовековое культурно-историческое единство кавказского региона.

В XVII- XVIII вв. в связи с изменившейся политической обстановкой - возросшим персидским и турецким влиянием - приходит персидская и турецкая одежда. Грузинские цари Теймураз I, Теймураз II, Эрекле II носят шапки в форме тюрбана, обвиваются чалмой.

В этом смысле представляет интерес термин *daburva, tavsaburavi* 'обвязывание, обвитие', относящийся к головному убору вообще - мужскому и женскому, поскольку повитие головы было характерно и для мужского головного убора.

В XIX веке обязательной принадлежностью мужского костюма кавказского всадника был *kabalakhi* (турецк.) – башлык, капюшон с остrokонечным верхом и длинными войлочными лопастями, который также повязывается вокруг головы.

Среди мужчин пожилого возраста большой популярностью и сегодня пользуются кепки-аэродромы «*koqusa-qudi*», моду на которые ввел в XIX веке итальянский тенор Сальваторе Кокуцца (по модели сицилийских кепок «*coppola siciliana*»).

Итак, несмотря на различия в видах и формах (*чалма, башлык* у мужчин-грузин как следствие мусульманского влияния в определенный исторический период), путь развития мужского головного убора был один тот же: шлем-наголовье, колпак, мужской головной убор-шапка, различные виды шапок в зависимости от географического положения, климатических условий.

Культурно значимыми же этнографическими реалиями в сфере мужских головных уборов оказываются социальный (социальная принадлежность, степень социального признания) и имущественный (материальное положение) статус.

Ещё большей многофункциональностью и метафоричностью отличался женский головной убор. Он отражал космологические, эстетические и этические представления, социальный статус, возраст и семейное положение.

На Руси особо выделялись две категории: девичьи и женские.

Девичьи, оставляющие открытыми волосы и теменную часть головы, имели форму венка-обруча или повязки: *венцы, почелки, перевязки, ширинки, кокошники, коруны*.

В силу своего символического значения девичий убор сохранялся неизменным: открытые волосы означали девственность. Поэтому лишались права выставить косу на спину и носить открытую макушку согрешившие до брака девушки «покрытки», повязывая платком распущенные волосы.

После замужества девичий головной убор менялся на женский. Существовал особый обряд повивания или окручения новобрачной на свадьбе. Ср., *укрута* – 'весь женский головной убор' от крутить; *повой, повойник* – 'то, что повито' [Фасмер, 1987:157], головной убор, состоявший из донышка и околыша, стягиваемого на затылке. Выражение *до пово*я очень долго было синонимом замужества.

Идея, лежащая в основе этого обряда, очень древняя, связана с магической ролью женских волос в функциях плодородия, использование их в качестве оберега для сохранения плодovitости женщины. Волосы укладывались вокруг головы и убирались под закрытые головные уборы.

В терминологии номинантов головного убора – *кокошники* от «кокош» ‘курица, петух’, *двурогие кики* от «кичка» ‘утка’, *однорогая сорока* - прослеживается устойчивая связь с рогами животного и с гребнем, хохолком птицы.

Это разнообразие форм связано с языческими традициями и верованиями. Как отмечалось выше, в системе костюмного комплекса, отражающего представления, мировидение язычника, головной убор связывается с верхним ярусом, небом. Поэтому наиболее часто мотивами орнамента головных уборов были солярные знаки, птицы. Помимо этого, в русском язычестве птицы считались привратниками Ирия - Рая, то есть полагались созданиями Небесного уровня бытия.

Рога на головных уборах служат оберегом ребенка и его матери, особенно роженицы, от нечистой силы и злого глаза. Поэтому рогатые «кички» носили молодые женщины в первые годы замужества.

Относительно распространения рогатого головного убора среди славян существует много гипотез, но очевидно, что он был заимствован славянами в доисторические времена, когда рога еще украшали шлем военачальника.

Однако главную функцию в своеобразной микросистеме названий женских головных уборов выполняет номинация *платок*, являющаяся важной языковой единицей, представляющей значимую этнокультурную информацию.

Плат в русской языковой картине - символ честности женской жизни. Его носили и женщины, и девушки.

Древним общеславянским головным убором было «*головное полотенце*» - «*ширинка*», «*убрус*». Это длинный кусок тонкого холста, которым увивается голова женщины. Девушки носили ширинку, перегибая холст по диагонали. Таким образом, отличительной особенностью русского головного убора является наличие рогатых уборов, которые отражают самый важный период в жизни женщины – репродуктивный, подчеркивая её главное предназначение – продолжение рода.

Подобных головных уборов нет в грузинской традиции. Одна из причин – византийское влияние и ранняя христианизация Грузии.

Основным оберегом в грузинской традиции выступает женский головной платок. Об этом свидетельствуют и наименования соответствующих лингвокультурем. Являясь своеобразным кодом, они указывают на основную функцию головного убора.

Существительное *tavsapari* ‘платок’, буквально ‘укрытие для головы’, в древнегрузинском языке имело и другое значение ‘убежище, приют’. Корень *pari-*, к которому восходит глагол *daparva* ‘покрыться, укрыться’ значит ‘щит’; герундий *parva* - ‘спрятать, защитить’.

Этот же корень в современном грузинском языке в словах: *sapari*, *saparveli* ‘покров’, ‘защита’, ‘Покров’ (церковный праздник), *tavshesapari* ‘кров’, ‘приют’, ‘убежище’.

Разнообразны виды головных платков: *мандили* ‘платок шалью’, *кубасти* ‘риза, покрывало’, *багдади* ‘нарядный шелковый платок’, *шустаки* и др.

Очевидно, что как головной убор, так и традиция его ношения испытали византийское влияние. Известно, что гречанки набрасывали на голову шарф *калиптру*, покрывало *фарос*, край *гиматия*. Девушки носили *стефану* ‘венец, венчик’. Нарядным элементом костюма была *вуаль*.

Лексема *mandilosani* ‘замужняя дама’ в грузинском языке образована от греческого *mandili* ‘платок’, буквально ‘женщина, носящая платок’, т. е. платок, как обязательный атрибут замужней женщины.

В качестве основного грузинки использовали убор, который кладется, ставится на голову, с тем, чтобы закрепить на нем вуаль. Этот головной убор состоял из картонного обода *чихти*, обшитого шелком, тонкого валика *копи*, обтянутого бархатом и головной повязки (*тавсакрави*) – обычно из бархата, к которым булавочками со стеклянными головками крепились *лечаки* – тюль с кружевом. Замужние женщины поверх *чихти-копи* обязательно покрывали головной платок. Девушки на выданье ограничивались одним покровом: *головной платок* либо *чихти-копи*.

Замужние женщины-хевсурки надевали «*сатаура*», аналог русского кокошника и *полотенчатый мандили*. Незамужние ограничивались *сатаурой*. Основным мотивом вышивки *сатаура*, также как и *мандили*, являлась композиция из трех крестов. Однако кресты относятся к языческому периоду, а с принятием христианства получают новую символику с сохранением обереговой функции.

В отличие от русского головного убора здесь нет резкой разницы между девичьим и женским головным убором.

Отличия наблюдаются в ношении, надевании головного убора девушек и замужних женщин. Так, первые концы *лечаки* (*вуаль*) не завязывали, замужние и пожилые женщины же один конец *лечаки* укрепляли стеклянными булавками на темени, поверх надевали шапку и другим концом *лечаки* покрывали шапку.

Таким образом, культурно значимыми этнографическими реалиями в сфере рассматриваемых нами русских и грузинских женских головных уборов являются: семейное положение, защита от нечистой силы, а также религиозные требования к женскому головному убору и регламенту его ношения.

Однако налицо и отличия, свидетельствующие о ранних связях Древней Греции и Колхиды. Грузинский женский головной убор в сравнении с русским в большей степени испытал влияние христианской Византии.

Лексико-семантическое пространство головных уборов можно организовать в виде парадигматического ряда, основанного на гиперо-гипонимических отношениях.

Русский женский головной убор представляет гипероним - *головной платок*; гипонимы – *плат*, *платок*, *убрус*, *ширинка*, *повязка*, *покрывало*, *шаль*, *кокошник*, *кичка*, *сорока*.

Грузинский женский головной убор также представлен гиперонимом - *головным платком*; гипонимы – *багдади*, *мандили*, *кубасти*, *лечаки*, *чадра*, *вуаль*, *чихти-копи*, *тавсакрави*.

Русский мужской головной убор: гипероним – *шапка*; гипонимы: *шлем-наголовье*, *корона*, *венец*, *колпак*, *мурмолка*, *малахай*, *фуражка*, *кепка*.

Грузинский мужской головной убор: гипероним – *шапка*; гипонимы: *шлем*, *talpaqi*, *корона*, *венец*, *rapapaqi*, *kabalakhi*, *сванури*, *bokhokhi*, *кепка-аэродром*, *кепка*.

Можно заключить, что в рассматриваемых нами языках гипонимы *шапка* – *платок* представляют гендерную пару, что наглядно обозначено в контексте русского свадебного обряда, где вручение невестой жениху при сватовстве платка или шапки означает, соответственно, согласие выйти замуж или отказ.

В грузинских идиомах, паремиях пара *платок (мандили)* – *шапка* также регулирует гендерные отношения.

Так, о недостойном мужчине в Грузии говорят, что он должен носить не шапку, а покрыть платок (мандили) на голову; о мужчине “под сапогом жены” - *mandilis kurzea gatombuli* ‘держится за узелок мандили’. И, наоборот, о преклонении мужчин перед мандили, как перед святым символом, олицетворяющим женскую честь, материнское начало, свидетельствует обычай, существовавший в древности и в горных районах до недавнего времени, согласно которому платок (мандили) женщины, брошенный между сражающимися, заставлял их примириться.

В заключение необходимо отметить, что, несмотря на отмеченные отличия, в русских и грузинских лингвокультурах головного убора оказываются компоненты, которые

эксплицитно и имплицитно представлены в семантической структуре практически любой номинации головных уборов: гендерный признак, возрастные показатели представителей культурного сообщества, климатические условия, национально-ментальные особенности и др.

Литერატურა:

1. Бирих А.К., Мокиенко В.М., Степанова Л.И. (2005): Русская фразеология: историко-этимологический словарь. Изд-во Астрель. Москва.
2. Картотека Словаря русского языка XI-XVII вв. Москва.
3. Орбелиани Сулхан-Саба. (1949): Толковый словарь древнегрузинского языка. Госиздат. Тбилиси.
4. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. (1987): Изд-во Прогресс. Москва.
5. Фархутдинова Ф. Ф. (2000): Взглянуть на мир сквозь призму слова... : Опыт лингвокультурологического анализа русскости. Изд-во ИвГУ. Иваново.

ნანული მელქაძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ქუთაისი, საქართველო

e-mail: melkadzenana@yandex.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.26>

**ტანსაცმლის ნომინანტების ლინგვოკულტუროლოგიური თავისებურებანი:
შედარებითი ანალიზი რუსული და ქართული ენების მასალის საფუძველზე
რეზიუმე**

სტატიაში განხილულია სამოსის კომპლექსური, მრავალდონიანი ცნების ერთ-ერთი კომპონენტი - თავსაბურავი; დასტურდება, რომ განსახილველ ენებში თავსაბურავის ნომინანტები შეიცავს მენტალური, ლინგვოკულტუროლოგიური, ეთნოგრაფიული და ისტორიოგრაფიული ხასიათის მრავალმხრივ ღირებულებით ინფორმაციას. ამასთან ერთად, ვლინდება რუსულ და ქართულ კულტურებს შორის განსხვავებებით გამოწვეული ეროვნულ-სპეციფიკური თავისებურებები.

Nanuli Melkadze

Akaki Tsereteli State University

Kutaisi, Georgia

e-mail: melkadzenana@yandex.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.26>

Linguocultural Features of Clothing Names: A Comparative Analyses Based on the Russian and Georgian Languages

Abstract

The article discusses one of the components of the complex multi-level concept of clothing-headwear; it is confirmed that the nominees for headwear in the languages under consideration contain a variety of value information of mental, linguoculturological, ethnographic and historiographic nature. At the same time, national-specific features caused by differences between Russian and Georgian cultures are revealed.

Keywords: Linguocultural features, Clothing Names, A Comparative Analyses

ქუთაისის ისტორიულ მუზეუმში დაცულ მამია გურიელის #2173 ხელნაწერების ენობრივი ანალიზი

მანანა მიქაძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ქუთაისი, საქართველო

e-mail:manana-mikadze@rambler.ru

ORCID 0000-0001-8490-4813

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.27>

ქუთაისის ისტორიულ მუზეუმში დაცულია ხელნაწერთა დიდი რაოდენობა, რომლებიც ნაწილობრივ შესწავლილია, ნაწილობრივ შეუსწავლელი.

მუზეუმის ხელნაწერებში კირილე ლორთქიფინაძის ფონდს რამდენიმე წელი დავუთმეთ შესასწავლად, გვინდა ფონდიდან მამია გურიელის ნაწერებს დავუთმოთ ყურადღება, რომლებიც ძირითადად XIX საუკუნის II ნახევარშია (1865-1880) შესრულებული, საინტერესოა მათი ენობრივი ანალიზი.

XIX საუკუნის პოეტი მამია გურიელი შეძლებული ოჯახის შვილი იყო, იგი 15 წლამდე სოფელში იზრდებოდა, მისთვის ქეიფი, ნადირობა გახლდათ დროის მოკვლის ძირითადი საშუალება. ნიჭიერ კაცს არც ოჯახმა გაუმართლა, მეუღლეს დაშორდა, ერთადერთმა შვილმა კახაბერმა თავი მოიკლა, ერთდროს თავის ნაყმევს ბაბალეს შეეკედლა და იქ დალია თავისი ბობოქარი სული, ერთ დროს შეძლებული თავადის ოჯახის ძე, ქუთაისში წმინდა გიორგის ეკლესიის სამრეკლოს ქვეშაც ვერ დასაფლავდა, ოჯახმა ეს ვერ შეძლო... წმინდა გიორგის ეზოდან კი მისი საფლავი მთელ ქუთაისს გადაჰყურებს და ალბათ, ასობით სამდურავს უთვლის ქვეყანას, რომლისთვისაც არასოდეს უღალატნია, თუ უღალატა ისევ თავის თავსა და საკუთარ ჯანმრთელობას.

საოცარია, კაცმა, რომლის ცხოვრებაც მხოლოდ ტრაგიკულია, საოცრად იმედიანი, სიყვარულით გაჟღენთილი ლექსები დატოვა, თავზე გვირგვინად კი „ადამიანი“ დაადგა.

ენობრივი ანალიზი

№2173 ხელნაწერი, რომელიც დაცულია ქუთაისის ნ. ბერძენიშვილის სახელობის სახელმწიფო ისტორიულ მუზეუმში, შედგება 813 ფურცლისაგან (ზოგიერთი მათგანი რვეულშია შესრულებული), წარმოადგენს ჩვენი ენობრივი ანალიზის მასალას. ხელნაწერი შესრულებულია მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარში, კერძოდ 1865-1880 წლებში. მისი ავტორია პოეტი მამია გურიელი.

ხელნაწერი შედგება 813 ფურცლისაგან. ქაღალდის ზომაა 19,5X 16 სმ. ხელნაწერები შესრულებულია ნაწილობრივ რვეულის ფურცლებზე, ნაწილი რვეულებში, რომლებსაც

ყველას თავისი ნომერი გააჩნია, გზადაგზა ყველა ნუმერაციას წარმოვადგენთ, ხელნაწერები ყდაში არ არის ჩასმული. შესრულებულია მხედრულად, XIX საუკუნის აღნიშნული ხელნაწერები დაცულია კირილე ლორთქიფანიძის ფონდში, როგორც ჩანს მუზეუმშიც კირილე ლორთქიფანიძის ოჯახმა შემოიტანა.

ხელნაწერში წარმოდგენილია გრიგოლ აბაშიძის, ივანე აბაშიძის (თუშელის), ალ. აბდუშელიშვილის, არისტარხოს, მიხეილ ავალიანის, ვასო აბაშიძის, დავით ბაქრაძის, სტეფანე გამრეკელის, გაბრიელ ეპისკოპოსის, იაკობ გოგებაშვილის, ს. გაჩეჩილაძის, ნ. გაბუნias, ვალერიან გუნias, კახაბერ გურიელის, მამია გურიელის პირად წერილებს, მამია გურიელის ლექსებსა და პოემებს. საანალიზოდ ამ ეტაპზე წარმოდგენილი გვაქვს მამია გურიელის ლექსები და პოემები, ასევე მისივე თარგმანები.

ხელნაწერები შესრულებულია მუქი შავი მელნით, ან ფანქრით, არსად არ არის გამოყენებული სინგური, არც ასოების მოხაზულობაში შეიმჩნევა განსაკუთრებული თავისებურება. ნაწერი მცირედ გადახრილია მარცხნიდან მარჯვნივ. პოეტი ხშირად აკეთებს ასოთა გადახმებს. რამდენიმე ასოთა კომპლექსი თითქმის უგამონაკლისოდ გვხვდება გადახმული და კანონზომიერ სახეს ღებულობს.

ხელნაწერის ორთოგრაფიული ანალიზი

ამ ხელნაწერში არსად არ გვხვდება ასო-ნიშანი ძველი ქართულისათვის დამახასიათებელი ასო-ბგერები **ჴ**, **ღ**, **ჳ**, **ჴ** და XIX საუკუნისათვის აგრერიგად დამახასიათებელი **ჟ**, რომელიც სხვა ქვეყნის, კერძოდ, რუსეთის გავლენით შემოვიდა და საკმაოდ ძლიერად მოიკიდა ფეხი იმ ეპოქაში.

ხმოვნით დაწყებულ არსებით სახელებში ხშირად თავსართად გვხვდება თანხმოვანი **ჰ** :

ჩემო კახაბერ! ჩემო გულო, თვით ჩემო **ჰაზრო**! („უსათაურო ლექსი“, (2173/139)

შენდამი კუთვნილს **ჰაზრს** შევაყურებ („ოჰ თუმც ხანდახან“, 2173/145).

ამ ხელნაწერის მიხედვით აშკარად იგრძნობა ამ ბგერათა გაქრობის ტენდენცია, არათუ მწერლობაში, არამედ ცოცხალ მეტყველებაშიც.

ხელნაწერის ფონეტიკური ანალიზი

სალიტერატურო ენაში სხვადასხვა ფონეტიკური პროცესები ხდება. მათ შორისაა ასიმილაცია, რომელიც წარმოადგენს ერთი ბგერის სრულ ან ნაწილობრივ დამსგავსებას მეორე მეზობელ ბგერასთან;

მამია გურიელის ლექსებში ხშირად გვხვდება ასიმილაცია, ბგერის გადასმა, ბგერის ჩამატება:

ასიმილაცია: „მთლად კახაბერსა **დაემგავსე** ღონე იხმარე“ (ჩემო კახაბერ, 2173/138).

„მზგავსად გრგვინვისა ხმას სცემენ“ (უსათურო, 2173/141).

„რარიგსაც სურის **მიზდევედეს**“ („შაირები“, 2173/166).

„აღზდეგ სამშობლოვ ჩემო“! (უსათურო, 2173/141).

„მინამდისინ გამოდება, / შემდეგ **მოზდის** რაღაც რული“! (ანდერძი, 2173/143).

ბგერის გადასმა: „იცოცხლე **ხრმალო**, გლოცავ“ (უსათურო, 2173/141).

„ცხენი ხელთა ყვა ეკიდა **რხმალი**“ („რაშიდ ვარდანიძე, 2173/142).

„ხან **ღურბელთა** სთხოვს საბრალოს ხმითა“ („რაშიდ ვარდანიძე“, 2173/137).

„მისცურავს მთვარე რბიან ღურბლები“ („შაირები“, 2173/165).

ბეგრის ჩამატება: „იგვრგვლივ კლდენი ცეცხლს ფშვოდენ“ („სასცენო“, 2173/152).

„ხლტის კალმახივით, მიშურება“ („რაშიდ ვარდანიძე“, 2173/137).

„მეტს არას ვიტყვი, აღვრძალულია“ („შაირები“, 2173/166).

„მივაფურთხე, წიხლიც ჩავკა“ („სასცენო“, 2173/152).

„ფაეტონში ჩავჯექ, გავჰკა“ („სასცენო“, 2173/152).

„ფჰინანსთ მინისტრი ბრძანდებ“ა („შაირები“, 2173/166).

დისიმილაცია: „გვათამაშებდა, როგორც უერცელი შაირები, 2173/174).

ჩემის საბლალო სამშობლოს ბედნიერება (2173/179).

ველარ გავუძელ ძველებულსა სისხლის დუღილსა და დავეშურე დაგებულსა ქვეშაგებს ლბილსა (2173/179).

სად შემოდლიან მე ყვავსავით დავიცილოყინო (2173/179).

ხელნაწერის მორფოლოგიური ანალიზი

ტექსტში დარღვეულია სახელთა ბრუნვის სისტემაში გრამატიკული ნორმები, აღრეულია ძველი და ახალი ქართულისათვის დამახასიათებელი ფორმები. ეს ყველაფერი კიდევ ერთხელ უნდა აღინიშნოს ბრუნვის ნიშნებთან დაკავშირებით.

ლექსებში არ მოიპოვება წრფელობითი ბრუნვის ფორმების გამოყენება, არც საკუთარ სახელებში.

სახელობითი ბრუნვა

ტექსტში არსად არ დაფიქსირებულა იოტას გამოყენების შემთხვევა, სახელობით ბრუნვაში ყველგან გვხვდება ბრუნვის ნიშნად ი:

„მღელვარე სისხლი დამიდუმლილ“ („მოწოდება“, 2173/136).

„ამომაცდინე გულის სიტყვები...“ („მოწოდება“, 2173/136).

„გავარდა თოფი, ჰქუხს ზარბაზნები...“ („რაშიდ ვარდანიძე“, 2173/137).

„ყველა რაზმი წავიდა ჩქარად...“ („რაშიდ ვარდანიძე“, 2173/137).

უ ხმოვნის შემდეგ სახელობითი ბრუნვის ნიშნად არსად არ გვხვდება ე.

გასათვალისწინებელია ისიც, რომ სახელობითი ბრუნვის ნიშანი ძირითადად ხმოვანფუძიან სახელებთან არის ნოლი, მსგავსად ახალი ქართულისა:

„ასტყდა საზარი რაღაც მკვლელობა“... („რაშიდ ვარდანიძე“, 2173/137).

„დაჰკრა, გააპო! უყო მჭრელობა“... („რაშიდ ვარდანიძე“, 2173/137).

„საყვრთა ცემა, ზურნებთ ჭყვილი“ („რაშიდ ვარდანიძე“, 2173/137).

„ცა აღარა სჩანს სიწყვდიადემი“ („რაშიდ ვარდანიძე“, 2173/137).

თანხმოვანფუძიან სახელებში ყველგან შეგვხვდა ბრუნვის ნიშანი ”ი”.

მოთხრობითი ბრუნვა

ტექსტში ძველი ქართულის ნორმის შესაბამისად ხშირად გვხვდება ნიშნად ”მან”:

„მხედარმან ანდო მას უნაგირი“ („რაშიდ ვარდანიძე“, 2173/142).

„რომელმან შექმენ ესე ყოველი“ („რაშიდ ვარდანიძე“, 2173/142).

უფრო ხშირად პოეტი იყენებს ახალი ქართულისათვის დამახასიათებელ მ ან მა ნიშნებს:

„ო... დაგწყევლოს ცამ და მიწამ/ სამოთხემ და ჯოჯოხეთმა/ მეტ მტერობას რაღა მიზამ. შეგაჩვენოს თითონ ღმერთმა“ („ელეონორა ერისთავის ქალს“, 2173/138).

„ეე...თუნდა წავწყდეთ, დავლიოთ / გურჯებმა ჩხავრის წვენიო“ („ქობულეთური ყანური სიმღერა“, 2173/146).

ეს კი იმის მანიშნებელია, რომ ძველი ქართულისათვის დამახასიათებელი მოთხრობითი ბრუნვის ნიშანი ”მან” უკვე მოშლის გზაზე და მას თავისუფლად ენაცვლება ”მ”, ”მა” მარკერები.

მიცემითი ბრუნვა. მიცემითი ბრუნვა ხშირ შემთხვევაში დავადასტურეთ სავრცობით:

„ერთიც ყმაწვილსა გადაერია“ („რაშიდ ვარდანიძე“, 2173/137).

„ვინ ვის სულსა ხდის, ვინ გამოიცნობს?“ („რაშიდ ვარდანიძე“, 2173/137).

საკმაო რაოდენობის მაგალითებია, როცა მიცემითი ბრუნვის ნიშანია მხოლოდ "ს".
„...ჩება, ლეკური ძვლებზე ხმას უხშობს, დაჰკრა, გააპო, უყო მჭრელობა“ („რაშიდ ვარდანძე“, 2173/137).

„და რაღაც ეშმაკი ჰგვანდა მოლხენას“ („რაშიდ ვარდანძე“, 2173/137).

ნათესაობითი ბრუნვა. ნათესაობითი ბრუნვის ნიშანიც ხშირად გავრცობილადაა წარმოდგენილი:

„ერთს მწვერვალზე კავკასის მთისა / რომლის სახელი არ მაგონდება / სად ქცვინვა ისმის შავის ზღვის ხმისა“ („რაშიდ ვარდანძე“, 2173/137).

„ვინ არს მზრუნველი მათის საქმისა“ („რაშიდ ვარდანძე“, 2173/137).

სამშობლოს ხსნა მიზნადა ჰქონდა“ („რაშიდ ვარდანძე“, 2173/154).

საანალიზო მასალაში გვხვდება ნათესაობითის მსაზღვრელად გამოყენების მაგალითები. ძირითადად მსაზღვრელი მოსდევს საზღვრულს, ორივე მხოლოდით რიცხვშია:

„ღვთის ნება არის და ძალი იყოს თავისუფალი“ („უსათაურო“, 2173/141).

„ერთს მწვერვალზე კავკასის მთისა / რომლის სახელი არ მაგონდება / სად ქცვინვა ისმის შავის ზღვის ხმისა“ („რაშიდ ვარდანძე“, 2173/137).

„მრავლის კეთილის მომვლინებელი“ („რაშიდ ვარდანძე“, 2173/137).

„ვით არ გავბედო გკადრო მადლობა / უღირსის პირით ღალატებულ“ („რაშიდ ვარდანძე“, 2173/137).

„მცხოვრებნი ერნი ჩემის ქვეყნისა“ („რაშიდ ვარდანძე“, 2173/137).

შეგვხვდა ერთი მაგალითი ნანათესაობითარი სიტყვისა, როდესაც ნათესაობით ბრუნვაში მდგომი სახელი მოთხრობით ბრუნვის ნიშანს დაირთავს:

„და შემდეგ ხალხმა ქართლოსისამ გიწყოს სიმღერა“ (ჩემო კახაბერ, 2173/139).

მოქმედებითი ბრუნვა. მოქმედებითი ბრუნვა საანალიზო ტექსტში წარმოდგენილია -ით ნიშნით და შემთხვევები ხან გავრცობილია, ხან გაუვრცობელი:

„რადგანაც სული შენგნითა მდება / შენის ხელითვე ბარემ მომკალი“ („ს.ე.“ 2173/140).

„ოხვრით, ცრემლებით და ვაებითა / თავს ნუ იწუხებ, ნუ დამავალებ, მხოლოდ კი მტანჯე, მარად ვნებითა, ნუ შემიბრალებ, ნუ შემიბრალებ“... („ს.ე.“ 2173/140).

„გამოგვრჩით რამე - მყრალის ფლიდობით“ („მოწოდება“, 2173/136).

„ოჰ ზღვაო, ზღვაო! შენის ჭვრეტით, რამდენი ფიქრი წარმომიდგება“ („რაშიდ ვარდანძე“, 2173/142).

„სადა თავის უნაყოფოს დღეებს ჩემი მამები ატარებდნენ უაზრო ამაყის ქეიფებით წვრილი ტირანობით და გასვრილი გარყვნილებით“ („სამშობლო“, 2173/146).

საანალიზო მასალაში გვხვდება მოქმედებითის მსაზღვრელად გამოყენების მაგალითები. ძირითადად მსაზღვრელი მოსდევს საზღვრულს, ორივე მხოლოდით რიცხვშია: „ვით არ გავბედო გკადრო მადლობა / უღირსის პირით ღალატებულ“ („რაშიდ ვარდანძე“, 2173/137).

ვითარებითი ბრუნვა. ვითარებით ბრუნვაში დასტურდება „აღ“ და „დ“ ნიშანი:

„ნურც მეგობარს სოფლად ეძებ“ („ანდერძი“, 2173/143).

„მომივიდა და ქანცაწყვეტილად / მანამდეც მოხოვდნენ ერთნაირი / მიმეცა მათთვის მე საჭვრეტელად“ („რაშიდ ვარდანძე“, 2173/137).

„და აჰა? იქ, სად მრთელი ბუნება / ღმერთთა სამყოფად მოქარგულია“ („ბაირონის გიაურიდან“, 2173/145).

წოდებითი ბრუნვა. წოდებითი ბრუნვის ნიშნად გამოყენებულია „ო“ ან „ვ“: „რათ ქალაჩუნობ მთელი ცნობილო, / ნურაფრისა გავს მცირედიც რიდი, შენ გონიერო, ყოვლად კეთილო, გახსოვდეს, მხოლოდ სინიდის ყიდი“ („მოწოდება“, 2173/136).

„მოდო მოყვარევ, გულისა კაცო“ („მოწოდება“, 2173/136).

დავასკვნით, საანალიზო მასალა ბრუნვებთან დაკავშირებით არ იძლევა მნიშვნელოვან განსხვავებებს. იგი ზოგ შემთხვევაში იყენებს ძველი ქართულის ბრუნვის ნიშნებს, ზოგში კი ახლისას. საკუთარი სახელი სახელობითში ფუძის სახითაა წარმოდგენილი - ესეც ძველი ვითარების გათვალისწინებაა. რაც შეეხება გეოგრაფიულ სახელებს - აქ სრულიად უარყოფილია ახალი ქართულის ნორმები და ისინი იწარმოებიან

ძველი ქართულის მსგავსად, მაგრამ არ გვხვდება წოდებით ბრუნვაში დასმული გეოგრაფიული სახელი.

თანდებულები და თანდებულებიანი ბრუნვები

სახელობითი ბრუნვა. დავადასტურეთ თანდებულებიანი სახელობითის მხოლოდ 5 ფორმა:

„მთვარე კვლავ დადის ახლად გამცხრალი / რომ პაპივითა პირ-მოპარსული“ („შაირები“, 2173/150).

„მიისწრაფიან ისარივითა / საფლავისადმი, რაც არს ხორც სხმული“ („ბაირონული“, 2173/150).

„მაგრამ დიდის ხნით / ქვის კედელივით უძრავი იყო“ („რაშიდ ვარდანიძე“, 2173/142).

„ხლტის კალმახივით, მიეჩქარება“ („რაშიდ ვარდანიძე“, 2173/137).

მიცემითი ბრუნვა. საანალიზო ტექსტში თანდებულებიანი ფორმები თანამედროვე სახითაც მოიპოვება, მაგრამ მეტი ნაწილი ძველი ქართულისათვის დამახასიათებელი და გარდამავალი ფორმებია:

„მოდო ლამაზო ჩამეკარ მკერდში“ („მოწოდება“, 2173/136).

„მკოცნე და მლომნე, ნაზად ტუჩებში, მომელაციცე, მომატყუილე“ („მოწოდება“, 2173/136).

„ცა აღარა სჩანს სიმწყვდიადემი“ („გრიგოლეთი“, 2173/137).

„წა, ჩავარდი ჯოჯოხეთში“ („ელეონორა ერისთავის ქალს“, 2173/138).

პოეტი ხშირად იყენებს ში თანდებულის ფორმად შიდ ვარიანტს:

„ა ბნელი, ბნელი ბადი, ხეივანშიდ მდუმარე“ („სამშობლო“, 2173/146).

„ქვეყნად გინა მეორე კუბოშიდ მწოლიარემ“ („სამშობლო“, 2173/146).

„მე გამდელთან გავრბოდი რამდენჯერ მის კალთებშიდ/ ცრემლსა ვღვრიდი მწარესა ვაიმე გულის სათშიდ“ („სამშობლო“, 2173/146).

საინტერესოა, რომ „ზედა“ თანდებულები წინადადებაში ცალკე მდგომია, მაშინ, როდესაც „ზედ“ ყოველთვის შერწყმულია, აქ უკვე აშკარად ჩანს ცვლილება თანამედროვე ვითარებისაკენ:

„ნუ შემობრალე, თუმცა დარდები/ ვით საფლავის ქვა გულზედა მაწევს“ („ე.ე.“, 2173/140).

„არა, არ ვწუხვარ არაფერზედა“ („რაშიდ ვარდანიძე“, 2173/154).

„აჰა გადმოწვა მარჯვენა ფერდზედ“ („რაშიდ ვარდანიძე“, 2173/142).

„სწერდნენ ურიცხვსა ჩემზედ ლექსებსა“ („უსათაურო“, 2173/144).

ტექსტში „ზე“ თანდებულებიანი მიცემითის ბევრი ფორმა დასტურდება:

„ვნება გრძნობების სიმეზზე / ცახცახით ხელის ჩაკვრავო?“ („ქობულეთური ყანური სიმღერა“, 2173/147).

„ვახშამზე უმჯობესებსა გეტყვით ლექსებს და ნანასო“ („ქობულეთური ყანური სიმღერა“, 2173/147).

ტექსტში „თანა“ თანდებულები ყოველთვის სიტყვასთანაა შერწყმული:

„ამ ნაპირებთან მიმზიდველ ძალით / და შავ ქვიშებში მეცა გამხვევენ“ („შაირები“, 2173/150).

„ამ ორისთვის ვეჩხუბები, ამ ორთან მსურს რომ ვიცხოვრო“ („უსათაურო“, 2173,141).

შეგვხვდა შუა თანდებულებიანი სახელები, შუა თანდებულები ყოველთვის სახელისაგან ცალკე დგას:

„იქნევს გაჯავრებული / გორდას შუა შუბებში“ („წერილი“, 2173/152).

„თვალ უწვდომელო ველებთ შუა მაღლა რბიან დღე და ღამე“ (პიესა, 2173/174).

ნათესაობითი ბრუნვა. ტექსტში ნათესაობითი ბრუნვის თითქმის ყველა თანდებულები (თვს, წინაშე, მიერ, შორის, ქუჭზე, ებრ, გან, გამო, ვით, თვნიერ) შეგვხვდა.

„მსმენია ტყვილი მეგობრებისგან / სატრფიალოსგან - მოტყუილება“ („ს.ე.“ 2173/140).

„ის ნაპირისკენ იჩქარის ზღვიდამ მისგან დახსნილის მოსახვეველათ“ („ბაირონის გიაურიდამ“, 2173,145).

„წყლულის გულიდამ არვის ესმოდეს; / ოხვრა ჩემმიერ შენდამი მძღვნილი გაუგებელი / მათთვის რჩებოდეს“ („ოჰ თუმც ხანდახან“, 2173/145).

თვის თანდებულები ზოგჯერ დანიშნულებას გამოხატავს:

„სამშობლოსთვის სულ იზრუნე, სულ იმწუხარე“ („უსათაურო“, (2173/139).

„სამშობლო ჩემის თავისუფლებისათვის, / იესო ქრისტეს სარწმონოები-სათვის“ („უსათურო“, 2173/141).

ლექსებში უხვადაა გამოყენებული „თვის“ თანდებულის დიალექტური ვარიანტი „თვინ“.

„ჰყვირის, იბრძვის, ილანძღება მამულისთვინ განწირული“ („ანდერძი“, 2173/143).

„მედგარ გულისთვინ არ ვინ სცდილობს“ („ანდერძი“, 2173/143).

„ჰყვირის, იბრძვის, ილანძღება, მამულისთვინ განწირული“ („ანდერძი“, 2173/143).

შეგვხვდა ებრ თანდებულის ნათესაობითი ფორმები:

„მზებრ წყალობისა უხვად გამცემი“ („რაშიდ ვარდანოლი“, 2173/154).

„მეც სხვებისებრ სახსოვარად / ჩავსწერ ფიქრებს, რაც მაქვს თავში“ („კატო აბაშიძის ალბომიდან“, 2173/50).

„თითონაც მათებრ გადაშლილი / მიმტაცი ხარ ყველა გულის“ („კატო აბაშიძის ალბომიდან“, 2173/50).

„ქალწულებრივმა გოუთქავს ლოყებსა“ (პიესა, 2173/174).

მოგზაურობაში ხშირი გამოყენება არა აქვს თანდებულებს „გამო“. „გამო“ გამოიყენება სულ ცხრაჯერ:

„უძლიერესად მიყვარს მის გამო მხიარულებით ველი, ვუყურებ“ (2173/179).

„მე ამის გამო გავხდი ავად, აგერ მოვკვდები“... (2173/179).

ხშირია „გან“ თანდებულის გამოყენების შემთხვევები:

„ის ნაპირისკენ იჩქარის ზღვიდამ მისგან დახსნილის მოსახვეველათ“ („ბაირონის გიაურიდამ“, 2173/145).

ასშვიდჯერ შეგვხვდა „დამ“, ორჯერ „დამა“ თანდებულის ფორმა:

„და ტკბილსა სალამს გზავნის შორიდამ“ („ბაირონის გიაურიდამ“, 2173/145).

„ის ნაპირისკენ იჩქარის ზღვიდამ მისგან დახსნილის მოსახვეველათ“ („ბაირონის გიაურიდამ“, 2173/145).

„იქ კუნძულებთა გროვა ნათელი/ ნაპირებიდამ შორითვე ჩნდება“ („ბაირონის გიაურიდამ“, 2173/145).

„იმედი მქონდა ექიმებიდამ“ („რაშიდ ვარდანოლი“, 2173/154).

„სიყრმიდამ აღზრდილს ბრძანებლობაში / რაღა ეს ლანძღვა მეჭივრებოდა“ („რაშიდ ვარდანოლი“, 2173/154).

მოქმედებით ბრუნვაში შეგვხვდა იდგან ფორმა:

ნუ შემობრალე თუმცა სიყრმიდგან/ ჯერ არ მინახავს სიამოვნება („ს.ე.“ 2173/140).

ხელნაწერში მაგალითებში სრულად არის წარმოდგენილი ვითარებითი ბრუნვის ნიშანი „ად“ და ამის შემდეგ დაერთვის სიტყვებს „მდე“ თანდებული:

„ის ჯაჭვებამდის რამ მიიყვანა!“ („ბაირონის გიაურიდამ“, 2173/145).

„აკვნის უბიდამ კუბოებამდის ძლივ ხოხვენ ჯაჭვით დამძიმებულნი“ („ბაირონის გიაურიდამ“, 2173/145).

„გიჟ-დაუდეგი მათი ზვირთები/ მომიტაცებდნენ ცამდის ავჰყავდი?“ („შაირები“, 2173/150).

„უსამართლობა დრომდის ვითმონდი“ („რაშიდ ვარდანოლი“, 2173/154).

ხელნაწერში შეგვხვდა დიალექტური ფორმაც:

„მეორესა დღესა ვჰსწირეთ და მრავალჯერ ორმოცამდინ“ („რაშიდ ვარდანოლი“, 2173/154).

მოყვანილი მაგალითებიდან აშკარად ჩანს, რომ საანალიზო ტექსტში დაცულია როგორც ძველი, ისე თანამედროვე ქართულისათვის დამახასიათებელი თანდებულები. მას შედარებით მცირე რაოდენობით აქვს გამოყენებული ძველი ქართულის ფორმები, ეს არცაა გასაკვირი, ვინაიდან ხელნაწერი XIX საუკუნის მეორე ნახევარს განეკუთვნება და საკმაოდაა დამოკიდებული აღნიშნულ ეპოქას.

ნაწევრიანი სახელები

ხელნაწერში იშვიათობაა ნაწევრიანი სახელები, სადაც ნაწევარი ჩვეულებრივ მოსდევს სახელს:

ზღვა ესე ერის ჩემი გაზრდელი („რაშიდ ვარდანოლი“, 2173/142).

შენ გაშინებდა აზრი ესე („სამშობლო“, 2173/146).

ტექსტში შეგვხვდა როგორც ნაწევარი "ესე", ისე ნაწევარი "იგი" სხვადასხვა ბრუნვის ფორმით.

მოთხრობითი: საქმე მეტათ გამიჭირა, / ბრიყვ-თამამა იგი კაცმა / მუხლი მუხლზე მომაჭირა („სამშობლო“, 2173/152).

ჩანს, რომ პოეტი იშვიათად იყენებს ნაწევარს, ეს კი კიდევ ერთხელ ადასტურებს იმას, რომ საანალიზო მასალა ჯერაც არ ემიჯნება ძველი ქართულის ვითარებას.

ნაცვალსახელები

პირის ნაცვალსახელები ჩვენ და თქვენ ხან წარმოდგენილია ჩვენ, ხან ჩუენი, ხან თქვენ, ხან თქუენ ფორმებით:

„თქუენ, თქუენ, თათრები დახოცეთ, / მტანჯული ჩუენი დაკვპეთ“ („უსათაურო“, 2173/141).

„წიხლებს ისვრის ვირი ჩუენი“ („ანდერძი“, 2173/143).

„ესები სულაც არ მენატრება, / აი რარიგი მსურის წამალი“ („ს.ე.“, 2173/140).

ზოგჯერ პირის ნაცვალსახელის ნაცვლად გამოყენებულია კუთვნილებითი ნაცვალსახელი:

„მე და შენი ერთი არი / ერთის ჭირით ორნივ ვკვდებით“ („გიორგი შერვაშიძეს“, 2173/89).

რიცხვი. რიცხვის ნიშნები

ტექსტში ნართანიათ მრავლობითის მაგალითები მომძლავრებულია. მიუხედავად იმისა, რომ ამ დროს (XIX ს.) მრავლობითის ძირითადი მაწარმოებელი "ებ" სუფიქსი უნდა იყოს, ნართანიათ წარმოება სამჯერ, ოთხჯერ უფრო ხშირია, ვიდრე ებიანი:

შეგვხვდა ებიანი მრავლობითის ხმარება წრფელობითში, სადაც ნარიან მრავლობითს აკლია საკუთარი ფორმები და ერთობ ხშირია მოქმედებითში, სადაც თ-ანიანი მრავლობითი ნათლად ვერ გამოხატავს მოქმედებითი ბრუნვის ფუნქციას.

„თუ ხშირი იყო კაცთა სიკვდილი“ („რაშიდ ვარდანძე“, 2173/142).

„ხან ღურბელთა სთხოვს საბრალოს ხმითა მამათა ბინას აქვენ შემახედე“ („რაშიდ ვარდანძე“, 2173/142).

ხშირად ერთი და იგივე მაგალითის ფარგლებში გვხვდება როგორც ებიანი ისე ნართანიათ მრავლობითის ფორმები:

„წიხლებს ისვრის ვირი ჩუენი“ („ანდერძი“, 2173/143).

„საყდრებს აგებენ, ქალაქს მატებენ“ („რაშიდ ვარდანძე“, 2173/142).

„კაპიტნები გამოცდილნი უჯავრდება მატროსებსა“ („რაშიდ ვარდანძე“, 2173/142).

აღნიშნულიდან გამომდინარე შეიძლება დავასკვნათ, რომ ხელნაწერში ძირითადად მრავლობითად ნართანიათ ითვლება. თუმცა ხშირია მრავლობითის აღსანიშნავად "ებ" სუფიქსის ხმარებაც. ფრიად საინტერესოა ორმაგ მრავლობითიანი ფორმების არსებობა.

ზმნა

ზმნის პირისა და რიცხვის ნიშნები

მამია გურიელს უცნაური დამოკიდებულება აქვს ზმნებისადმი. იგი ძირითადად იყენებს ერთპირიან ზმნებს, ან ორპირიან გარდაუვალს. შედარებით ნაკლებადაა წარმოდგენილი სამპირიანი ზმნები. საერთოდ, ზმნების ნაკლებობა მთელს მის ხელნაწერში იგრძნობა, სამაგიეროდ, იგი უსაზღვროდ მდიდარია სახელზმნური ფორმებით, განსაკუთრებით კი - მიმღებებით.

I სუბიექტური პირის ნიშანი არ არის მოვედი, მოვალ ზმნებში, თუმცა ისინი სათანადო ზმნის ფორმებში სწორადაა გამოყენებული. ხელნაწერში პარალელური ფორმებია გამოყენებული:

„ვბრძანე: წავიდეთ შორიდან სროლა აღარად ვარგა“... („გრიგოლეთი“, 2173/137).

„მისის ემხით ვცოცხლობ, ვხარობ“ („ელეონორა ერისთავის ქალს“, 2173/138).

„მე მთელი დღე ჩემ ოთახში / დავგორავდი, შენახული“ („სასცენო“, 2173/152)

I სუბიექტური პირის მრავლობითობა გამოხატულია "თ" სუფიქსით:
 „აბა, ერთიცა **დავსცალოთ, მივმართოთ** ისევ ყანასაო“ („ქობულეთური ყანური სიმღერა“, 2173, 152).

„ვგონებ **დავსცალოთ** / ყოველი ძალა და წმიდა გრძნობა“ („რამიდ ვარდანოლი“, 2173/154).
 „ჩემო პეტრე, მე და შენ **ვსცხოვრებთ** ხან სქლად, ხან თხლად და ხან სულ ცარიელად“! (პიესა, 1627/174)

ნაწერებში ხშირია ისეთი შემთხვევები, როცა I სუბიექტური პირის ნიშანი ზმნას აკლია:
 „მოვიწვიო თუ **უთხრა** უარი“? („რამიდ ვარდანოლი“, 2173, 154).
 „მოგებულს იქვე ოქროს ფულებით / ანგარიშებში **უსწორდებოდი**“ („რამიდ ვარდანოლი“, 2173/154).
 „შიგ **შეუვარდი** მამზგავსეს რეტსა“ („რამიდ ვარდანოლი“, 2173/154).
 „თქვენ ვინა ხართო/ მე **უპასუხე**“ („რამიდ ვარდანოლი“, 2173/154).
 „მეგობრებო! ჯერ **უსურვოთ** / ჩვენს სამშობლოს დღე გრძელდება...“ („ალავერდი“, 2173/114).
 საინტერესო ფაქტია, ის რომ **ვ** ბერით დაწყებულ I სუბიექტური პირის ზმნაში თავმოყრილია ორი **ვ**:
 „**ვგოხრავთ**, დავსტირით თუ ცრემლებსა ვღვრით“ („რამიდ ვარდანოლი“, 2173/154).
 ხელნაწერში ძალიან ცოტა ზმნა შეგვხვდა მეორე სუბიექტური პირის ნიშნით გამოხატული:
 „ნუ **სწუხხარ**, სულიც რომ ამომხადონ...“ („ს.ე.“ 2173/140).
 „შენ სულდათქმით **მოჰყევი**“... („წერილი“, 2173,152).
 „ნუ **ემდურებით** მგოსანსა ჩრდილის ქვეშ მწვანე ფოთლებით, ნიჰსა ციურსა ეძებდეს“ („კ-ოს“, 2173,152).
 „გულთ მომხიზვლელი ჩიტივით **ჰფრინავ**“! („უსათაურო“, 2173,152).
 „ვის რა **შეჰკადრე** ვიმედობ, ნახე“ („რამიდ ვარდანოლი“, 2173/154).
 რაც შეეხება მესამე სუბიექტურ პირს ტექსტში ვხვდებით თითქმის ყველა ნიშანს, არ შეგვხვდებოდა ძველი ქართულისათვის დამახასიათებელი ნიშანი ”-ედ”:
 „**გაჰფანტა, მიჰყვა, ჯგლითხე მიჰყარა**“ („გრიგოლეთი“, 2173/137).
 „... და რაღაც ეშმაკი **ჰგვანდა** მოლხენას“ („გრიგოლეთი“, 2173/137).
 „გულზე ხელი **ვჰკარ**, გავარტყი ყბაში“ („რამიდ ვარდანოლი“, 2173/154).
 „ვისაც ეწვიათ, სული **ამოსდის**“ („გრიგოლეთი“, 2173/137).
 „მაშინ **მომესმის** წასულთა წელთა / ხმა საზარელი სამარის მტკნარის“ („ნადსონი“, 2173, 152).
 „გავარდა თოფი, **ჰქუხს** ზარბაზნები“ („გრიგოლეთი“, 2173/137).
 „ცა აღარა **სჩანს** სიმწყვდიადეში“ („გრიგოლეთი“, 2173/137).
 „სად **შემიძლიან** მე ყვავსავით დავიყოლინო“ (21730179).
 ხშირად **ნენ** პირის ნიშნის ნაცვლად გამოყენებულია **ენ** ნიშანი, თუმცა ავტორი „ნენ“ ნიშანსაც სათანადოდ იყენებს:
 „გიჟ-დაუდეგი მათი ზვირთები/ **მომიტაცებდენ**, ცამდი ავჰყავდი! / **მივიწროებდენ** სივრცეს სოფლისას / სადღაცა იქეთ **დამაბორგებდენ**, / **სპობდენ** დროებათა საუკუნისას“ („შაირები“, 2173/150).
 „სადაც უნდოდათ **წავიდნენ** / **ჩეეწყვენ** ჩასაფრულათა“ („ოცნება“, 2173/160).
 „გველნი **მშხამვიდეს**, დატანჯილ მკერდში ყორნები ღვთიურ გულსა **მიწეწდენ**“ („ს.ე.“2173/140).
 „ხანჯლებსა **სცემენ** ერთმანეთს მკერდში კბილითა **კბენენ**, სისხლსა **სწუწნიან** “ („რამიდ ვარდანოლი“, 2173/142).
 „**გაფრინდნენ** ზღვაზე უცხო ნავეები“ („რამიდ ვარდანოლი“, 2173/142).
 „თვით წელნი მე **მშორდებიან**, / მით ჩემგან განვლილთა დროთა / ბრალდება **სასტიკდებიან**“ („ნადსონი“, 2173/152).
 ერთსა და იმავე წინადადებაში ზმნის მესამე სუბიექტური პირის ნიშანი ხან **ენ** არის ხან - **ნენ**:
 მეც ყოველ მხრიდამ **შემომესივნენ**, **მგლეჯდენ**, **მცარცვიდნენ**, **მეომებოდნენ** (2173/179).
 ზოგჯერ მ. გურიელი ზმნის პირველ და მესამე პირის ნიშნებს ერთდოულად იყენებს ზმნაში:
 „ველარ **ვსცნობ** ვინ, სად დამარხულია“ („ბაირონის გიაურიდამ“, 2173/152).

ანალოგიური მდგომარეობაა ობიექტურ პირებთან დაკავშირებითაც. ტექსტში მცირე რაოდენობით დავაფიქსირეთ მეორე ობიექტური პირის ფორმები.

„არ მწამს, არ მჯერა მე ეს ჩვენება“ („ბაირონის გიაურიდამ“, 2173/152).

„რადღა ფიქრი მომერია“... („სასცენო“, 2173/152).

„ნუ თუ დაგვიწყდა საბრალო შვილო“... („ბაირონის გიაურიდამ“, 2173/152).

„ჩავევხვივნეთ და გვინდოდა - / შეგვეკერა კაბა ერთი“ („სასცენო“, 2173/152).

„როცა ომი ასტყდება, / ბრძოლა გაგვიცხარდება“ („წერილი“, 2173, 152).

„სულ ტყვილ-უბრალოთ რჩევა შეგვრჩება, რომ მათ ტყვეობის ჯაჭვი გაგლიჯონ“... („ბაირონის გიაურიდამ“, 2173/152).

„გაწოლილთა წარბებს შუბლზე/ ვინ აგიწერს, ვინ დახატავს?“ („სასცენო“, 2173/152).

„მალლა გემახოსთ საფლავებიდამ / ბერძენთა მიწის სული ცხოველი“ („ბაირონის გიაურიდამ“, 2173/152).

„...ტახტს დაეშვები, დაგვიძინება, / მენდე არც მითი შეგიწუხებები / თუ ჩემი თავი დაგესიზმრება“ („უსათურო“, 2173/152).

„და, უწინ მოსწყლავს მათ ხრმლები მტრების / ვიდრე ბორკილსა ქედზე დაადებს“ („ბაირონის გიაურიდამ“, 2173/152).

„და მითიცა ჰკვლენ თავიანთ ძმებსა“ („ბაირონის გიაურიდამ“, 2173/152).

„სად ტყვია სიკვდილს სთესავს / ჩამსხდარი ტყის ნაპირში“ („წერილი“, 2173, 152).

„აბა, ერთიცა დავსცალოთ, მივმართოთ ისევ ყანასაო“ („ქობულეთური ყანური სიმღერა“, 2173, 152).

საანალიზო ტექსტში ზოგან დაკარგულია ირიბი ობიექტის ნიშანი ფონეტიკური თუ სხვა ფაქტორის გავლენით, მაგრამ ზოგან ჩანს ”ჰ” პრეფიქსი, ხმოვნების წინ კი დაკარგულია:

„ნუ ემდურებით მგოსანსა ჩრდილის ქვეშ მწვანე ფოთლებით, ნიჰსა ციურსა ეძებდეს“ („კ-ოს“, 2173,152).

სამეცნიერო ლიტერატურიდან ცნობილია, რომ მესამე ობიექტური პირის მრავლობითობა გამოხატული შეიძლება იქნას პირველ სერიაში, მაგრამ ხელნაწერში გვხვდება ორიოდე მაგალითი, როცა მესამე პირდაპირი ობიექტი მეორე სერიაშია და იგი ნიშნითაა გამოხატული, თანაც ორი სუფიქსით:

ლექსებში გვხვდება ერთპირიანი ზმნები, რომლებშიც სუბიექტური პირის გარდა, ობიექტური პირის ნიშნებიცაა გამოხატული:

„დავსწექ, გარეთ არ გავედი“ („სასცენო“, 2173/152).

„დასცხრა სიცხე ბინდობანზე“ („სასცენო“, 2173/152).

„ავთროთოლდები, გავსწითლდები“... („სასცენო“, 2173/152).

„ვეჭვ ვერ მიმხვდარან მე თუ მოვჰკვდები!“ („ოცნება“, 2173/160).

„გასძღეს მხოლოდ სურვილები გრძნობდე ვნებათ შველასაო“ („სასცენო“, 2173/152).

„როცა ომი ასტყდება, / ბრძოლა გაგვიცხარდება“ („წერილი“, 2173, 152).

„ცოტას მაინც შეჰკრთება“ („წერილი“, 2173, 152).

„კინადამ ვსთქვი დაფარული / საიდუმლოთ მქონდა რაცა“ („სასცენო“, 2173/152).

„გიჟ-დაუდეგი მათი ზვირთები/ მომიტაცებდნენ ცამდის ავჰყავდი?“ („შაირები“, 2173/150).

„თუ ყველა სტირის - მიჯობს ვსტიროდესთ“ („რათ მინდა?“, 2173/150).

„სიმართლეს შიშვნეულებით თითონ მე არ მოვსტყუვდები“ („რამიდ ვარდანოლი“, 2173/154).

„ვითომ ტყვედ ვჰყავდი“ („რამიდ ვარდანოლი“, 2173/154).

მამია გურიელის ლექსებსა და პოემაში ხშირად ვხვდებით ზმნებს მხოლოდ ერთი მარცვლით:

„წა, ჩავარდი ჯოჯოხეთში“ („ელეონორა ერისთვის ქალს“, 2173/138).

„შემდეგ წა ჯაშუშს გააგებინე.“.. („ელეონორა ერისთვის ქალს“, 2173/138).

„მო, მეგობარო, მაამებინე, / ამომიცდინე გულის სიტყვები“ („წერილი“, 2173, 152).

საინტერესოა ფორმა ზმნისა „მსურს“, რომელიც ხელნაწერებში 18-ჯერ გამოყენებულია ფორმით „მსურის“:

„მსურის შენ და მთლად ქართველობა ერთ სულად გახდეთ / მსურის ქართულთა დაიხსომდესთ კვლავ ეს სახელი“ („ჩემო კახაბერ“, 2173/139).

„ესები სულაც არ მენატრება, / აი რარიგი მსურის წამალი“ („ს.ე.“, 2173/140).

პოეტი იყენებს ზმნისწინის ფორმებს **გარდა-**, **შთა-**:

„შემდეგ ტკბილად დაიძინოს / **გარდაიდოს** ზღვაზე ხიდი“ („ანდერძი“, 2173/143) .

„მით **გარდევინადოთ** ჩვენი წადილი“ („რათ მინდა?“, 2173,152).

„**გარდამაყაროს** ჩემი ნდომები, ჩემი ჰაზრები, / სიცოცხლის ძალა და ოცნებები“ („კ-ნა ელეონორას“, 2173,152).

„ოსმალთ ნიშანი თითონ **გარდმომცა**“ („რაშიდ ვარდანოლი“, 2173/154).

„გარდადის ჭიქა, კულა ხის აბა ჩემსავით დალიონ“ („ოცნება“, 2173/160).

„მკვდართ თითქო სულსა **შთაბერავს**, ცხოველ ჰყოფს საქმეთ წასულთა“ („კ-ნა ელეონორას“, 2173, 152).

შეგვხვდა ტმესის ერთადერთი შემთხვევა:

მათი კომლის სუნნელება ცათამდის **აღ-ცა-ვიდესა** (2173/179).

ამრიგად, ანალიზი აჩვენებს, რომ ხელნაწერი პირის ნიშნებთან დაკავშირებით საკმაო თავისებურებებით გამოირჩევა. კერძოდ, ზედმეტად ხმარებულია პირის ნიშანი, ერთპირიან ზმნაში სუბიექტური პირის ნიშნის გარდა გამოხატულია ობიექტის ნიშანიც.

ზმნისწინი

ხშირად გამოიყენება ზმნისწინი „მიმო“:

„წასულნი ტკბილ წიგნებით მიმოგონების“ („შაირები“, 2173/165).

„ბრძოლის ველებზე მიმომატარეს“ („შაირები“, 2173/165).

„წასულ ტკბილ დროთა მიმოგონების და წყენის მეტი აღარა გრჩება“ (2173/179).

ზმნის გვარი

ხელნაწერში ყველაზე დიდი რაოდენობით გამოყენებულია საშუალი გვარის ფორმები, ნაკლებია მოქმედებითი გვარის ზმნები და შედარებით ნაკლებია ვნებითი.

მოქმედებითი გვარის ზმნები:

„თუ **იშოვნა** მსაჯულობა“ („ანდერძი“, 2173/143).

„ქუდი **გასტყორცა**, თმებსა **იგლეჯდა**“ („რაშიდ ვარდანოლი“, 2173/142).

„მადლობას **სწირვენ** მათ მწყალობელსა, ჭია, ფრთოსანი, მხეცი უწყალო, ოთხფეხი, კაცი უტყვი, მეტყველი“ („რაშიდ ვარდანოლი“, 2173/154).

ვნებითი გვარის ფორმებიდან ყველაზე მეტად ტექსტში იხმარება ინიანი ვნებითები:

„სისხლი **მიღელავს**, გული **მიხტება**“ („რაშიდ ვარდანოლი“, 2173/142).

„**იძვრის** ჰაერი, მიწაც კი ფშყივა“ („რაშიდ ვარდანოლი“, 2173/154).

„ყმაწვილობს, **ირთვის**, სულ **ლამაზდება**“ (2173/179).

ენიან ვნებითებში ყოველი მაგალითი ორპირიანია:

„ყველა სტყუის, ყველა ფლიდობს, თავის თავსა **ემოყვრება**“ („ანდერძი“, 2173/143).

„ზოგს ფულები **ენატრება**, ჩინ ორდენი, დიდკაცობა“ („ანდერძი“, 2173/143).

„სად ის მის კალთებს **ეტრფიალება**“ („რაშიდ ვარდანოლი“, 2173/142).

„ცხენი ხელთა ყვა, **ეკიდა** რხმალი“ („რაშიდ ვარდანოლი“, 2173/142).

„ვერ **შეედრება** ვერც ერთი ჩანგი“ („რაშიდ ვარდანოლი“, 2173/154).

დონიანი ვნებითები: „გამეფანტა **მწაღდა** ურვა“ („სასცენო“, 2173/152).

„და სცნობისა მას ნდომით აღძრულსა / **სწადდეს** ამ გულის ტყვედ მოტაცება“ („რაშიდ ვარდანოლი“, 2173/154).

„ყმაწვილობს, **ირთვის**, სულ **ლამაზდება**“ (2173/179) .

„მათი სტუმრობა იყო სალხენი / გვეთვისებოდნენ, ვუყვარდით, **გვძმობდნენ**“ (2173/179).

ხელნაწერში მცირე ოდენობით, მაგრამ მაინც შეგვხვდა **უნიშნო ვნებითის** ფორმებიც:

„სამეფოები მათით **არსდება**“ („რაშიდ ვარდანოლი“, 2173/154).

„**თენდება**, დილა ნათლისა“ („რაშიდ ვარდანოლი“, 2173/154).

„**იღვიძებს** ერთიც მთელი ხმელეთი“ („რაშიდ ვარდანოლი“, 2173/154).

„ყმაწვილობს, **ირთვის**, სულ **ლამაზდება**“ (2173/179).

საანალიზო ტექსტში ყველაზე დიდი ოდენობით საშუალო გვარის ფორმები გვხვდება, როგორც მედიოაქტივები, ისე მედიოპასივები:

და შენ ჩემ სულში რომ არ **სცხოვრებდე** („ოჰ თუმც ხანდახან“, 2173/145).

ანალიზმა ცხადჰყო, რომ ხელნაწერი გვარის ფორმათა წარმოების მიხედვით თითქმის უგამონაკლისოდ მისდევს თანამედროვე ქართული ენის გრამატიკის ნორმებს. გამონაკლისი კი ზოგჯერ გვხვდება ვნებითი გვარის წარმოების დროს, როდესაც ენიანი ვნებითი იწარმოება ძველი ქართულის მსგავსად და ბოლოვდება „ებ“-ის მიმდევრობით.

თავისებურებას ავლენს იმაშიც, რომ საზოგადოდ ყველაზე ნაკლები ფორმების მქონე საშუალო ზმნები, აქ ხშირადაა ხმარებული, განსაკუთრებით მედიოპასივები. იწარმოება ყველა სახის ვნებითი და სრულადაა წარმოდგენილი მოქმედებითი გვარის ზმნებიც.

სერიები და მწკრივები

პოეტი იყენებს ახალი ქართული ენის 11 მწკრივიდან 10 მწკრივის ფორმას, ვერ დავადასტურებთ მხოლოდ III სერიის III კავშირებითის ფორმები:

აწმყო: დაუდევნელად დროებას **ვატარებ** („ოჰ თუმც ხანდახან“, 2173/145)

როდესაც ტანჯვის საწამლავს სულში / **ვფარავ** და ტკბილად ხალხს **ველიმები** („ოჰ თუმც ხანდახან“, 2173/145)

უწყვეტელი: შენ **გაშინებდა** აზრი ესე („სამშობლო“, 2173,146).

რა **განსცხრებოდე**, **მზიარულეზდე** შაირები, 2173/175).

აწმყოს კავშირებითი: და შენ ჩემ სულში რომ არ **სცხოვრებდე** („ოჰ თუმც ხანდახან“, 2173/145).

დე მთლად ამ სოფელს **გავიწყდებოდე** („ოჰ თუმც ხანდახან“, 2173/145).

ლხინით მოსილი/ უგრძნობელ გროვას **ვევლინებოდე** დე მთლად ამ

სოფელს („ოჰ თუმც ხანდახან“, 2173/145).

წყლულის გულიდამ არვის **ესმოდეს**; / ოხვრა ჩემმიერ შენდამი მომღვნილი გაუგებელი / მათთვის **რჩებოდეს** („ოჰ თუმც ხანდახან“, 2173/145).

მყოფადი: შენსას სახელს **დავიფიცები** („ოჰ თუმც ხანდახან“, 2173/145).

მხოლოდ შენ კი ნუ **დაგავიწყდები** („ოჰ თუმც ხანდახან“, 2173/145).

ნუ **დაიჯერებ**, რომ იმ ბნელს წუთში / დარდები ჩემი იყვნენ მცირები („ოჰ თუმც ხანდახან“, 2173/145).

ხოლმეობითი: მას მტვრად **შექმნიდა** ჩემი ხელები („ოჰ თუმც ხანდახან“, 2173/145).

რომელსაც ვერ **იგნობდი** და სულაც არ **უყვარდი** („სამშობლო“, 2173/146).

მყოფადის კავშირებითი: მაშინ ჩვენებით ჩემის ხატების / შემკრთალი ჩუმით **შეიკივლებდე** („დიდათ მსურს“, 2173/152).

ფოთოლთ შრიალი **ჩამომასმენდეს** (2173/179).

საყვარლის ხვევნა **დამაამებდეს** (2173/179).

წყვეტილი: სიკუდილის წინ სიტყვებმა შენმა მკვლელს **მიუტევა** („სამშობლო“, 2173/146)

...მას ხელში **ჩაუვარდი** („სამშობლო“, 2173/146).

... **შეჰკრთა** თვით მტარვალი ცრემლღვრილი („სამშობლო“, 2173/146).

II კავშირებითი: არა, მე მინდა მარად გულგრილი / **ვიყო...** („ოჰ თუმც ხანდახან“, 2173/145).

რა **შევადარო** ტურფა ჭრელობით („ბაირონის გიაურიდან“, 2173/145).

სჩქარობენ, ლხინი გლოვად **შესცვალონ** („ბაირონის გიაურიდან“, 2173/145)

ვინ **დაგვაფაროს** ხელიო („ქობულეთური ყანური სიმღერა“, 2173/147).

ეე...თუნდა **წაეწყდეთ**, **დავლიოთ** / გურჯებმა ჩხავრის წვენიო („ქობულეთური ყანური სიმღერა“, 2173,146).

I თურმეობითი: აქ უგნურობას **აღუდგენია**, ტახტი საზიზღი ძალადობისა („ბაირონის გიაურიდან“, 2173/145).

აღარ **მიჰყოლი ხარ** შენ უსაზღვრო იმედებსა („სამშობლო“, 2173/146).

გამოგვალულხარ, გამხმარხარ რაზედა გავგიწყერიო („ქობულეთური ყანური სიმღერა“, 2173/147).

II თურმეობითი: სად იყო ჩემი ბედი ღვთის ნათელი მენახა/ სად სულში მოთმინება და შური **ჩამემარხა** („სამშობლო“, 2173/146)

თემის ნიშნები

თემის ნიშნებიდან ვერ დავადასტურეთ „ამ“ და ოფ“ თემისნიშნის ფორმები.

საანალიზო ტექსტში ყველაზე იშვიათად გამოიყენება თემის ნიშნად ”ი“:

ი: ”ჰყვირის, იბრძვის, ილანძვება მამულისთვის განწირული“ („ანდერძი“, 2173/143).

ავ: ”სუნავს, ლოკავს ეგრე რჩება“ („ანდერძი“, 2173/143).

მიცურავს, ფრინავს წყალსა მთარღვეს („რამიდ ვარდანძე“, 2173/142).

ემ: ”ცხენს მათრახს სცემდა, არ დააყენა სანამდის წყალში შეცურდებო-და... („რამიდ ვარდანძე“, 2173/142).

ებ: ”მე თუ მოვკვდი, შენ დარჩები... („ანდერძი“, 2173/143).

ობ: ”მედგარ გულისთვის არ ვინ სცდილობს... ” („ანდერძი“, 2173/143).

ზოგან სხვაფრივ დამეძებრობს („ანდერძი“, 2173/143).

ევ: ”ხალხს კუდს უქნევს და ცულლუტობს ” („ანდერძი“, 2173/143).

„და რა მიზღვეთ? - ხალხის წყევა“ („ანდერძი“, 2173/143).

მიცურავს, ფრინავს წყალსა მთარღვეს („რამიდ ვარდანძე“, 2173/142).

აღნიშნულ ხელნაწერში საშუალო გვარის ზმნათა თემის ნიშნებად ყველაზე ხშირად გვხვდება ”ებ“ და ”ობ“. ერთ შემთხვევაში ავტორს ერთი და იმავე სიტყვის ფარგლებში არეული აქვს ეს თემის ნიშნები. იგი უმართებულოდ გამოიყენებს ”ებ“ სუფიქსს, სადაც წესით უნდა იყოს ”ობ“. ასე ხდება ზოგ სხვა შემთხვევაშიც. შედარებისათვის მოვიყვანთ მაგალითებს:

და შენ ჩემ სულში რომ არ სცხოვრებდე („ოჰ თუმც ხანდახან“, 2173/145).

თავისუფლება აქ რომ სუფევდა და შემძლებელი ჰქონო სცხოვრებდა („ბაირონის გიაურიდან“, 2173/145).

ამდენად, ანალიზმა აჩვენა, რომ ტექსტი თემის ნიშნითა წარმოების თვალსაზრისით ძირითადად იცავს ქართული სალიტერატურო ენის ნორმებს. თუმცა ავტორი მაინც ამჟღავნებს თავისებურებას - 1. ეს გამოიხატება თემის ნიშნითა შენაცვლებით, იგი ხან ცვლის თემის ნიშნითა ხმოვანს (ავ-ევ; ამ-ემ ვარიანტები); ხან კი პარალელურ ფორმებში სხვადასხვა ნიშანს იყენებს (ცხოვრობს- ცხოვრებს).

2. შეცვლილი თემის ნიშნითა უმეტესი ნაწილი დიალექტური წარმოების ზმნებს დაერთვის.

მიმღეობა

მამია გურიელის ნაწერებში ერთ-ერთი ყველაზე ხშირი გრამატიკული ფორმა მიმღეობაა, შეიძლება ითქვას, რომ იგი თვით ზმნებსაც სჭარბობს რაოდენობრივად.

ხელნაწერში მოქმედებითი გვარის მიმღეობის საწარმოებელი ყველაზე პროდუქტიულია: მ-ელ და მა-ელ კონფიქსები:

„ეხლა მე დავკარ ჩემი მკვეთელი“ („რამიდ ვარდანოლი“, 2173/154).

მ-ელ კონფიქსით ნაწარმოები მიმღეობები გვხვდება როგორც მხოლოდით, ისე ნართანთან მრავლობითშიც:

„ტრფიალთა სევდავ გულის დამწველნი“ („რამიდ ვარდანოლი“, 2173/154).

„მადლობას სწირვენ მათ მწყალობელსა, ჭია, ფრთოსანი, მხეცი უწყალო, ოთხფეხი, კაცი უტყვი, მეტყველი“ („რამიდ ვარდანოლი“, 2173/154).

ტექსტში ნაკლებად დასტურდება მა-ელ კონფიქსი:

„ღმერთი სოფელს უგზავნის მახარობელსა“ („რამიდ ვარდანოლი“, 2173/154).

ყველაზე პროდუქტიულ ვნებითი გვარის საწარმოებლად გვევლინება -ულ სუფიქსი და საერთოდ, უფრო ხშირია ვნებითი გვარის წარსული დროის სუფიქსური წარმოება მხოლოდით და მრავლობით რიცხვში:

„თუ გონებაა მისი დახშული“ („რამიდ ვარდანოლი“, 2173/154).

„მამინ მეფე ეგ თვით შეძლებული“ („რამიდ ვარდანოლი“, 2173/154).

წარმოების სიხშირით ”ულ“ სუფიქსს მოსდევს ”ილ“ სუფიქსი, ისიც აწარმოებს წარსული დროის ვნებითი გვარის მიმღეობას:

„სელისა ზურგზე გადაწოლილი“ („რაშიდ ვარდანოლი“, 2173/154).
„გოგო დაღალდა ფეხზე დგომილი“ („რაშიდ ვარდანოლი“, 2173/154).
„რომ ვინმე ჭაბუკს სახელგანთქმულსა / სმენოდეს ჩემი გარემოება“ („რაშიდ ვარდანოლი“, 2173/154).

„და სცნობისა მას ნდომით აღძრულსა / სწადდეს ამ გულის ტყვედ მოტაცება“ („რაშიდ ვარდანოლი“, 2173/154).

წარსული დროის ვნებითი გვარის პრეფიქსი **”ნა”**

მონა ლესია მედგრად **ნახმარი**... („რაშიდ ვარდანოლი“, 2173/154).

ვნებითი გვარის მიმღობის უკუთქმითი ფორმა **”უ-ელ”**:

„ეგ არის ყოვლად **შეუძლებელი**“ („რაშიდ ვარდანოლი“, 2173/154).

„გაურჩეველი სად არის ჰანგი?“ („რაშიდ ვარდანოლი“, 2173/154).

მიმღობას აწარმოებს **”მ-არ”** ან **”მ-არე”** კონფიქსი:

„დე ნუ აღვიძებ მაგ ლომს **მბინარეს**“ („რაშიდ ვარდანოლი“, 2173/154).

„მხეცების მეფეს ძლიერს **მძვინვარეს**“ („რაშიდ ვარდანოლი“, 2173/154).

ამრიგად, საანალიზო ტექსტში ხშირია მიმღეობური ფორმები, ძირითადად ვნებითი გვარის წარსული დროის სუფიქსური წარმოებაა გაბატონებული. ყველაზე პროდუქტიულია აღნიშნული გვარის წარსული დროის საწარმოებელი სუფიქსი **”ულ”**. შედარებით ნაკლებია მოქმედებითი გვარის მიმღეობიანი ფორმები და ყველაზე იშვიათად საშუალო გვარის ფორმები დასტურდება.

ზმნიზედები

მამია გურიელი ზოგჯერ ზმნისართებს იყენებს ძველი ქართულის ფორმებით: და ჩვენის ერის მგრძნობელობა **ისრე** არ წარხდეს, /რომ არ გიწოდონ შენ პირველი მათში ქართველი (ჩემო კახაბერ 2173/139).

ოხვრით, ცრემლებით და ვაებითა / თავს ნუ იწუხებ, ნუ დამავალებ, **მხოლოთ** კი მტანჯე, მარად ვნებითა, ნუ შემიბრალებ, ნუ შემიბრალებ... (ს.ე. 2173/140).

მინამდისინ გამოძლება, / შემდეგ მოზდის რაღაც რული! (ანდერძი, 2173/143)

შესწუხდა **ძრიელ** და გაუკვირდა („რაშიდ ვარდანოლი“, 2173/154).

ტექსტის სინტაქსური ანალიზი

შედგენილი შემასმენელი

შედგენილი შემასმენლის წარმოებისას ტექსტის ავტორი ძირითადად ეყრდნობა ძველი ქართული ენის ნორმებს. ძველ ქართულში კი ამგვარი კონსტრუქციის ზმნად გამოყენებულია: არს, იყო, ქმნა.

ტექსტში არს ზმნა გამოყენებულია ერთხელ, ორჯერაა გამოყენებული **”იყო”**, თითო-თითო **”აქუს”** და **”არის”** მეშველი ზმნები.

მრავალფეროვანია შედგენილი შემასმენლის სახელადი ნაწილი, ტექსტში ყველაზე ხშირად სახელად ნაწილად გამოყენებულია ნაცვალსახელი.

სახელად ნაწილად არსებითი სახელია: „თუ **გონებაა** მისი დახშული, ეს ნიჭიც ცათა გასაკვირველი“ („რაშიდ ვარდანოლი“, 2173/154).

სახელად ნაწილად ზედსართავი სახელია: „**დაუთვლელია** ყოველ სოფელში“ (2173/179).

სახელადი ნაწილი ტექსტში სხვადასხვა ბრუნვის ფორმითაა წარმოდგენილი:

წრფელობითი: შენი გული **დაბმულ არს** (2173/179).

სახელობითი: მაგრამ მკვდარია მაშინ გონება (2173/179).

ტექსტში **”არს”** ზმნა ხშირად იკვეცება და რჩება მხოლოდ თავკიდური **”ა”**, რომელიც ჩვეულებრივ სახელად ნაწილს ეკედლება:

„სნება, თვით ჟამიც **სანატრელია**“ („რაშიდ ვარდანოლი“, 2173/154).

„რაც რამ კი მცირედ **საგრძნობელია**“ („რაშიდ ვარდანოლი“, 2173/154).

„თუ გონებაა მისი დახშული, ეს ნიჭიც ცათა გასაკვირველი“ („რაშიდ ვარდანოღლი“, 2173/154).

„ის უმისოთაც მშვენიერია“ (2173/179).

ამგვარად, საანალიზო ხელნაწერში უხვად არის გამოყენებული შედგენილი შემასმენელი. რასაც ვერ ვიტყვით ამგვარი შემასმენლის მეშველი ზმნის მრავალფეროვნებაზე, რადგან ამ ფუნქციით, ორიოდ გამონაკლისის გარდა ძირითადად გამოყენებულია მეშველი ზმნა „არს“.

ზოგადად კი, შედგენილი შემასმენლის წარმოებისას, ხელნაწერი ზოგ შემთხვევაში აბსოლუტურად ძველი ქართული ენის მონაცემებს ეყრდნობა. ზოგჯერ კი ახალი ქართულისას ითვალისწინებს, მაგალითად: შედგენილი შემასმენლის სახელადი ნაწილის გამოხატვის დროს.

განსაზღვრება

მამია გურიელის ნაწერებში საკმაოდ მრავალფეროვანია განსაზღვრების სახეები. ყველაზე ხშირად იგი პასუხობს კითხვაზე „როგორი“?

„ახ თუ დაეცა მწარე სიყმილი“ („რაშიდ ვარდანოღლი“, 2173/137).

„ვისთვის გატანჯულს სიცოცხლეს ვკრძალავ“ („რაშიდ ვარდანოღლი“, 2173/137).

„და აი ისევ ისინი ნაცნობი ადგილები“ („სამშობლო“, 2173/146).

„ცხელის ცრემლებით აევსო თვალი“ („რაშიდ ვარდანოღლი“, 2173/137).

„შენ ერთგულო უცხო მიზანო“ („ოჰ თუმც ხანდახან“, 2173/145).

„მვირფასს შენს აჩრდილს ისევ შევხვდები“ („ოჰ თუმც ხანდახან“, 2173/145).

„სადა თავის უნაყოფოს დღეებს ჩემი მამები ატარებდნენ უაზრო ამაყის ქეიფებით წვრილი ტირანობით და გასვრილი გარყვნილებით“ („სამშობლო“, 2173/146).

„საწყალი ბრმა მთავრობა / ხშირად გულით მაციონებს“ („ძველ მოყვარეს“, 2173/71).

თუ განსაზღვრებად გამოყენებულია ნაცვალსახელები, რომლებიც სიმრავლეზე მიუთითებენ, მაშინ მსაზღვრელი მხოლოდობით რიცხვში უნდა იდგეს. ხელნაწერში კი ეს დარღვეულია:

„მარცხნივ პატარა სტოლი დგას რომელზედაც აწყვია რაოდენიმე წიგნები ორი რუმკა და ცარიელი ღვინის ბოთლი“ („პიესა ორი ამხანაგი“, 1616/174).

„ჰვარვენ შენ სახეს ჩემ გონებაში“ („ოჰ თუმც ხანდახან“, 2173/145).

„მვირფასს შენს აჩრდილს ისევ შევხვდები“ („ოჰ თუმც ხანდახან“, 2173/145).

„მარტო გულში ვზრდი ჩემსა დარდებსა“ („ოჰ თუმც ხანდახან“, 2173/145).

„.. დაბინდოს / ჩემს ოცნებებში შენი ხატება“ („ოჰ თუმც ხანდახან“, 2173/145).

„მას მტვრად შექმნიდა ჩემი ხელები“ („ოჰ თუმც ხანდახან“, 2173/145).

„კაპიტნები გამოცდილნი უჯავრდება მატროსებსა“ („რაშიდ ვარდანოღლი“, 2173/142).

სუბსტანტიური განსაზღვრება გადმოიცემა ნათესაობით ბრუნვაში მდგარი არსებითი სახელით ან იმავე მნიშვნელობით გამოყენებული სხვა მეტყველების ნაწილით:

„თუ ხშირი იყო კაცთა სიკვდილი“ („რაშიდ ვარდანოღლი“, 2173/137).

„ხმა ვედრებისა სულაც არ ესმის“ („რაშიდ ვარდანოღლი“, 2173/137).

„იმ სამარის მსგავსს მდუმარებაში, ვემახი ყოველს მონუგეშესა“ („ოჰ თუმც ხანდახან“, 2173/145).

„ის ურცხვი ჭია ნეხვისა, უპირწყლო, უზნეურიო“ („ქობულეთური ყანური სიმღერა“, 2173/147).

ანალიზმა ცხადჰყო, რომ ხელნაწერი მრავლად იყენებს განსაზღვრების ყოველგვარ ფორმას. აქ არის როგორც ატრიბუტული, ისე სუბსტანტიური განსაზღვრება, იშვიათად, მაგრამ მაინც გვხვდება პრედიკატული განსაზღვრებაც. მხოლოდ უნდა აღინიშნოს, რომ ეს უკანასკნელი უმეტესად მრავლობით რიცხვში დგას.

უბრალო დამატება

უბრალო დამატება ხელნაწერში მეტად მრავალფეროვანია ფორმისა და შინაარსის მიხედვით. იგი ახლავს ზმნას ან ნაზმნარ სახელებს:

უბრალო დამატება ტექსტში შეგვხვდა ყველა იმ ბრუნვაში, სადაც შეიძლებოდა მდგარიყო.

უბრალო დამატება მიცემითში:

„საქმე მეტათ გამიჭირა, / ბრიყვ-თამამა იგი კაცმა / მუხლი მუხლზე მომაჭირა“ („სამშობლო“, 2173/152).

„შევხედე ჩემს კავალერსა / ვაიმე, **ფეხზე** ვერ დგებოდა“ („სამშობლო“, 2173/152).

„გაწოლილთა წარბებს **შუბლზე** / ვინ აგიწერს, ვინ დახატავს“ („სამშობლო“, 2173/152).

„გამაზმორებს თითქო ტანზე / ჭიანჭველა მიხობთება“ („სამშობლო“, 2173/152).

”თანა” თანდებულიანი უბრალო დამატება:

„ჩლოქოები ჩამოსცვივა, / ამ სამაგელ სნება-ჟამსა, / და ვირი - **ვირებთან** მივა“ („ე.ს.“, 2173/152).

„ოცი წლის **ყმაწვილთან** იყო / დაემზავსო მელასაო“ („სამშობლო“, 2173/152).

უბრალო დამატება ნათესაობითში:

ნათესაობით ბრუნვაში დასმული უბრალო დამატების თანდებულად ყველაზე ხშირად გამოყენებულია ”გან”:

„ამ ჩვენი შემწე, მეოხი, / **ჭირთაგან** გამომხსნელო“ („ქობულეთური ყანური სიმღერა“, 2173, 152).

„თითქო რაღაცა ფიქრები / ულხენდნენ **მზისგან** დაგულსა“ („ქობულეთური ყანური სიმღერა“, 2173, 152).

შეგვხვდა უბრალო დამატება ”თვის” თანდებულიანი სახელებით გადმოცემული:

„**ბედკრულისთვის** არ ვინ სცდილობს“ („ე.ს.“, 2173/152).

„**მამულისთვის** განწირული მინამდისინ გამოძლება“ („ე.ს.“, 2173/152).

უბრალო დამატება მოქმედებითში:

„სადა თავის უნაყოფოს დღეებს ჩემი მამები ატარებდნენ უაზრო ამაყის ქეიფებით წვრილი ტირანობით და გასვრილი **გარყვნილებით**“ („სამშობლო“, 2173/146).

„მოდით ცუნდლუტო დიპლომატებო, / სახელგანთქმულნო **უსირცხვილობით**“ („ე.ს.“, 2173/152).

„**ბრძოლით, გაბედვით** მარტომ ვერ რა ვჰქმენ“ („სამშობლო“, 2173/152).

„გამეხარდა, დაუარე / მომეწონა ჩემი ბედი / **სიფრთხილით** თავს მოუარე“ („სამშობლო“, 2173/152).

უბრალო დამატება ვითარებითში ყოველთვის უთანდებულოა, დაესმის კითხვა რად? ასეთი უბრალო დამატება მეტწილად გვხვდება ისეთ ზმნებთან, რომლებიც აღნიშნავენ გარდაქცევას, გარდაქმნას, ცვლილებას.

„ისევ მეწვივნენ ის ოცნებები, / რომელთაც, მახსოვს ვითომც **ტყვედ** ვყავდი“ („სამშობლო“, 2173/152).

„მას **მტვრად** შექმნიდა ჩემი ხელები“ („ოჰ თუმც ხანდახან“, 2173/145).

ამრიგად, უბრალო დამატება საანალიზო ტექსტში გვხვდება როგორც თანდებულით, ისე უთანდებულოდ. მიცემით ბრუნვაში გვხვდება როგორც ”ზედა”, ისე ”ზედ” ფორმები.

რიცხვში შეთანხმების საკითხები

ლექსებსა და პოემაში ზოგჯერ დარღვეულია რიცხვში შეთანხმების საკითხი:

სამიოდ კარგი გასათხოვარი **ქალები**, რომლებიც იმ ყმაწვილს ახდეს და უარი სთქვა (2173/175).

მოგესხენებათ, კუჭებ-სამხებ შერმანების **ქალები არ იმალება** (2173/175).

ხელნაწერის ლექსიკური ანალიზი

ბარბარიზმები

მამია გურიელის ლექსებსა და პოემაში გამოიყენება ბარბარიზმები, ძირითადად რუსული ენიდან შემოსული, მაგრამ ბარბარიზმების ხმარება არ არის ხშირი. საინტერესოა ისიც, თუ როგორ აქცევს მ. გურიელი უცხო ენის სიტყვებს ქართული ენის ყალიბში, სვამს ბრუნვებში და რუსულ სიტყვებს მრავლობითი რიცხვის ქართულ სუფიქსებს ურთავს:

„თუ იმოვნა მსაჯულობა (**სუდაობა**), ან მაზრისა გახდა ბეგი“ („ანდერძი“, 2173/143) .

„ეს იყო ვიღაც **პოლშელი** პანი“ („რაშიდ ვარდანოღლი“, 2173/154).

„ინდოეთს ებრძვის, **პოლშას** ტანცაობს / ხან ღვინოსა სომს კახეთის ბაღში“ („სნეული“, 2173/50).

„და თუ რამ გამიგია/ გამცნო, ვიხმარო **პერო**“ („წერილი საყვარლისადმი“, 2173/135).

„მარცხნივ პატარა **სტოლი** დგას რომელზედაც აწყვია რაოდენიმე წიგნები ორი **რუმკა** და ცარიელი ღვინის ბოთლი“ („პიესა ორი ამხანაგი“, 1616/174).

„გარედან **დაგიკლუტ** კარს“ (პიესა, 2173/174).

„ასე მხოლოდ **მაშენიკები** ირჯებიან“ (პიესა, 2173/174).

„**ფორტიდან** **პოვესტკა** მიიღო“ (პიესა, 2173/174).

ავტორმა რუსული ბარბარიზმები ჩასვა ქართული ენის ბრუნვებში და დაურთო ბრუნვის ნიშნები:

„ამ ოხერმა **პრაჩკამ** მიხვდა რასშიდ მდგომერეობს საქმე“ (პიესა, 2173/174).

„ეს **კავკაზის** შვილს არ გეკადრება“ („რაშიდ ვარდანოღლი“, 2173/154).

„ჰა, ვიღებ **სტაქანს** სიამოვნებით“ („ზეპირი სადღეგრძელო“, 2173/84).

„როცა სვამ ღვინოს, / და **ზალხოშათ** ხარ“ („ტელემაკს“, 2173/143).

„მოდო **აკტიორებათ** შევიდეთ!“ (პიესა, 2173/174).

ასევე ხშირია ბარბარიზმებთან ქართული ენის თანდებულების გამოყენების ფაქტები:

„წიგნი **ფორტაში** წავიღე საგზო **პაკეთში** გავხვიე“ („წერილი კოლხიდელისადმი“, 2173/121).

„ჩაკეტილი სადმე **სტოლში** / დიდი ხნით დავიწყებული“ („მ“ ..., 2173/77).

„მე **აკოშკაში** შამოველ თქვენი ამხანაგის შემწეობით“ (პიესა, 2173/174).

ამდენად, საანალიზო მასალიდან აშკარად ჩანს, რომ ტექსტში არსებული ბარბარიზმი არ არის მხოლოდ უცხო ენიდან აღებული, შეუცვლელად გადმოტანილი სიტყვები, ისინი შეცვლილი, დამახინჯებული სახითაა წარმოდგენილი, ჩასმულია ქართული ენის ყალიბში და მიღებული აქვს ქართულისათვის ბუნებრივი დაბოლოებანი.

დიალექტიზმები

ძველი ქართული სალიტერატურო ენა ემყარება მტკიცედ ჩამოყალიბებულ ნორმათა სისტემას. ამასთან ფაქტია ისიც, რომ ძველ ქართული წერილობით ძეგლებში თავს იჩენს ცოცხალი მეტყველებისათვის დამახასიათებელი ფორმები, ანუ დიალექტიზმები.

არც ერთი წერილობითი ძეგლი არ არის დაზღვეული მასში ცოცხალი მეტყველებისათვის დამახასიათებელი ფორმების შეჭრისაგან. ეს მოვლენა უცხო არ ყოფილა ძველი ქართულისათვისაც და რა გასაკვირია, თუ XIX საუკუნის ხელნაწერშიც შეგვხვდეს.

მამია გურიელთან აღინუსხება ცოცხალი მეტყველებისათვის ნიშანდობლივი ფორმები, ძირითადად ერთი და იმავე დიალექტიდან აღებული და ხშირად გამეორებული. განვიხილოთ ზოგიერთი მათგანი.

„გაჰვანტა, მიჰყვა, **ჯგლითხე** მიჰყარა“ („გრიგოლეთი“, 2173/137).

„გაჰვრინდნენ ზღვაზე უცხო ნავები / **ბორიოსაგან** მიტაცებული“ („რაშიდ ვარდანოღლი“, 2173/154)

„მაგრამ საბრალო ატყობს **დაღალდა**“ („რაშიდ ვარდანოღლი“, 2173/154)

„ვნებითა სთრთიან და ცეცხლის **პერწკლებს** / ისრისა ნაცვლად სტყორცნიან ცაში“ („რაშიდ ვარდანოღლი“, 2173/154).

„ბუჩქში კურდღელმა შეშინებულმა / ორივე ყურები **ააცქმატუნა**“ („რაშიდ ვარდანოღლი“, 2173/154).

„ცის კიდის ახლოს **მოსჩანა** ნავი“ („რაშიდ ვარდანოღლი“, 2173/154).

„ვით ტკბილ სასმენი ყეფა ბულბულის / ფრთხალსა **შიშენეულს** გაამხნევებდა“ („რაშიდ ვარდანოღლი“, 2173/154).

„იმვრის ჰაერი, მიწაც კი **ფშყივა**“ („რაშიდ ვარდანოღლი“, 2173/154).

„მათი მოთავე ყველას წინ **ასწრობს**“ („რაშიდ ვარდანოღლი“, 2173/154).

„გვერდით **დამისო** პატივი მომცა“ („რაშიდ ვარდანოღლი“, 2173/154).

„იმის ნაცვლად რომ **ჯაბრსა** იყრიდე“ („რაშიდ ვარდანოლი“, 2173/154).

„**გაგიშო** ეხლავ შინ გაგისტუმრო“ („რაშიდ ვარდანოლი“, 2173/154).

„ოდონდ უბრალოდ **გეხუმბრეთ**“ („შაირი“, 2173/107).

„ვაგებთ ვაგებას მოავლენს, შურს **ბიოზს**“ (2173/176).

-ავ და -ამ თემისნიშნისანი ზმნები I სერიის სავრცობიან მწკრივებში გამოავლენენ - ევ და -ემ ვარიანტებს:

„ყავასა **სომენ** დერვიშ-ვისია“ („რაშიდ ვარდანოლი“, 2173/154).

„ხშირად **სომს** ჯიხვით რვა ცხრამდის/ მთვართ მოყვასთ წასაუბრება./ მე წინააღმდეგ ამისა, / არცა ვსომ, არც ვის ვაძალებ“ („ტელემაკს“, 2173/145).

„ქალწულებრივმა **გოუთქავს** ლოყებსა“ (პიესა, 2173/174).

ერთ მაგალითში -ავ თემის ნიშნის ნაცვლად გამოყენებულია -ამ:

ზ. სარჯველაძე ვარაუდობს, რომ -ევ და -ემ ბატონდება პირველი სერიის მწკრივებში აღმოსავლეთ ქართულ დიალექტთა ერთ ჯგუფში (ზ. სარჯველაძე, ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიის შესავალი, თბ., 1984, გვ. 112), ხოლო -ოზ//-ებ თემის ნიშანთა შენაცვლება ავტორისეული ჩანს.

„არ **ელალება** ქნევით მკლავები ტკბილის მიზეზით გახურებული“ („რაშიდ ვარდანოლი“, 2173/154).

„ძირს ჩამოახეთქს ქაფ მოდებული ბნელთა უფსკრულთა **მიარონინებს**“ („რაშიდ ვარდანოლი“, 2173/154).

„ბიჯ მიწას არ **უტიებს**“ („ძველ მოყვარეს“, 2173/73).

„დამ“ მოქმედებითი ბრუნვის თანდებულია. წერილობით ძეგლებში თავს იჩენს XIX საუკუნიდან. ხელნაწერში დასტურდება „დამ“ თანდებულის დიალექტური ვარიანტი „დამა“:

„ნუ შემობრალე, თუმცა **სიყრმიდამ** / ჯერ არ მინახავს სიამოვნება“ („ს...ე...სა“, 2173/152).

„ერთხელ დილით ტკბილის ძილით / **საწოლიდამ** წამოვარდი“ (ახალ შაბრალებულს შაირებით, 2173/153).

რამდენიმე წინადადებაში გვხვდება ნაწილაკი **ჯერ** დიალექტური ვარიანტით **ჯერეთ**: „იმ დროს როცა თვალს ჯერეთ ყვავილი რომ არ დაუნახავს, ელის კი ბევრსა?“ („რაშიდ ვარდანოლი“, 2173/154).

საინტერესოა მამია გურიელის მიერ ჩაწერილი ძველი ქართული თვეების სახელები ახალწლობა (იანვარი), თოვლობისთვე (იგივე იანვარი), გიჟობის თვე (თებერვალი), მწყიფობისთვე (აპრილი), ვარდობის თვე (მაისი), თიბათვე (ივნისი), მკათათვე (ივლისი), ხილობისთვე (აგვისტო), მწიფობისთვე (ოქტომბერი), ღვინობისთვე (ნოემბერი) (2173/172).

ცალკე ფურცელზე გაკეთებული აქვს ჩანაწერები გრამატიკულ საკითხებთან დაკავშირებით, კერძოდ, „ურიგოთ ნახმარები ჰაიე შემდეგ სიტყვებში: მიჰხედა, ჰლადადებს, ჟლაპარაკობს, ჰახნავდეს, გაჰმართა, ჰბეჭდავდა, ჰლეუდა სულსა, აჰრჩომოდა, შეჰხარაინ, აჰფიხოთ, ჰსურს, ჰლაპარაკობს, ჰლამის, მიჰმაჩნია, ჰხედავს, ჰზირას, მიჰხედრნია, ჰხარჯავს, ჰმარხავენ, ჰთხოულობს, ჰჩხუბიო, დაჰხარჯა, ჰხედავს, გაჰხედა (რვეული 39, 2173/172).

„ამისგან წარმოსდგა სიტყვა „ღვდელი“.ე.ი. მხდელი, გამხდელი და შემდეგ ხმარებისაგან ამ სიტყვისა გადავიდა სიტყვა მღვდელზე: მხდელი, გამხდელი, ღვდელი (რვეული 39, 2173/172).

მოყვანილი მაგალითები კიდევ ერთხელ ადასტურებს იმ ვარაუდს, რომ არც ერთი ხელნაწერი ძეგლი არ შეიქმნებოდა ისე, რომ მასში არ შეჭრილიყო ცოცხალი მეტყველებისათვის დამახასიათებელი სიტყვები. გამონაკლისს არც ჩვენი საანალიზო ხელნაწერი წარმოადგენს. მით უმეტეს, რომ იგი XIX საუკუნის მეორე ნახევარს მიეკუთვნება და საკმაოდ დიდი დამორებაა ძველი ქართულის ნორმირებული სისტემიდან; და კიდევ გასათვალისწინებელია ისიც, რომ იგი წარმოადგენს პოეზიის ნიმუშებს, ამდენად, უფრო თავისუფალი ნაშრომია, ვიდრე პროზა. ჩვენი ვარაუდით, აქ არსებულ დიალექტიზმთა დიდი ნაწილი დასავლეთ საქართველოს კუთხური

მეტყველების ნიმუშია. ეს არც არის გასაკვირი, ვინაიდან ავტორი, მამია გურიელი წარმოშობით გურიიდან არის და ცხოვრების დიდი ნაწილი იმერეთში გაატარა. ამიტომ მის პოეზიაში გამოიყენებდა მისი კუთხისათვის დამახასიათებელ დიალექტიზმებს. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ ხელნაწერში კუთხური ფორმები არც ისე ხშირად გვხვდება, როგორც მოსალოდნელი იყო. მით უმეტეს, თუ გავითვალისწინებთ ხელნაწერის სიდიდეს.

საკვანძო სიტყვები: მამია გურიელი, ქუთაისის მუზეუმი, ენობრივი ანალიზი

Manana Mikadze

Akaki Tsereteli State University

Kutsisi, Georgia

e-mail:manana-mikadze@rambler.ru

ORCID 0000-0001-8490-4813

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.27>

Linguistic analyses of the #2173 manuscript saves in Kutaisi museum

Abstract

Kutaisi historical-ethnographic museum is rich with its manuscripts, and the manuscript is the national treasure. We are going to analyze a prayer book (# 365), which author is Iona Gedevanishvili.

The prayer book with the size of 15X105, written on paper, bound in the embossed leather cover, written in Mxedruli, titles in red ink, the monument of the II half of the XIX century, incomplete and damaged, comes from Akhvlediani's family.

Specific linguistic norms characteristic to average Georgian was expected in the manuscript. The ancient Georgian norms prevail in it. Scribe is fluent and to put it into practice is not hard to find, and the influence of the Modern Georgian that was not inculcated is still strong. Лексические анализ рукописи сохраняет в Кутаиси музей

Keywords: Mamia Gurieli, Kutaisi Museum, linguistic analyse

არაბულენოვანი და არაბოგრაფიული ბეჭდური პროდუქცია XIX საუკუნის ბოლოსა და XX საუკუნის დასაწყისის დაღესტანში

დიანა მოსეშვილი

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ქუთაისი, საქართველო

e-mail: diana.moseshvili@atsu.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.28>

დაღესტანში არაბულენოვან წიგნის კულტურას ათასწლოვანი ისტორია აქვს, რომელიც დაკავშირებულია აღმოსავლეთის ქვეყნებთან საუკუნოვან კულტურულ გაცვლასთან. ამ ხნის განმავლობაში აქ დიდი როდენობით დაგროვდა აღმოსავლური წარმომავლობის ან ადგილობრივად შექმნილი ორიგინალური არაბულენოვანი ლიტერატურის ხელნაწერი თუ ბეჭდური არაბული წიგნები კერძო და საჯარო კოლექციებში.

მეცნიერი კრაჩკოვსკი მიიჩნევდა, რომ „დაღესტნის სამეცნიერო და ლიტერატურული მოღვაწეები მნიშვნელოვან როლს თამაშობდნენ „არაბული რეგიონის“ კულტურის შექმნა-გამდიდრებაში, მაგრამ დაღესტნის ე.წ. არაბული ლიტერატურა, რომელიც ასახავს ადგილობრივ ისტორიულ და სოციალურ-იდეოლოგიურ რეალობას, ეროვნულ საფუძველზე გაიზარდა და მთლიანად დაკავშირებულია დაღესტნის მხატვრული კულტურის ფენომენებთან და არაბული ენის საზღვრებში არსებობამ დაღესტნის ლიტერატურას ვერ წაართვა ეროვნული იდენტობა და დამოუკიდებლობა“ [Крачковский 1960: 614]. პროფესორ ა.რ. შიხსაიდოვის აზრითაც, X საუკუნიდან ჩვენ უკვე შეიძლება დავაკვირდეთ დაღესტნის არაბულენოვანი ლიტერატურული ტრადიციის ჩამოყალიბებას, რომელიც წარმოდგენილია მდიდარი და თემატურად მრავალფეროვანი ლიტერატურული მემკვიდრეობით [Шихсаидов 1991: 6]. პარალელურად არაბული დამწერლობის გამოყენებით ადგილობრივი დაღესტნური ენებისათვის ე.წ. „აჯამურ“ დამწერლობათა სისტემების შემუშავებისა და გადამუშავების შედეგად ორიგინალური ლიტერატურა იქმნებოდა დაღესტნის ადგილობრივ ენებზე, განსაკუთრებით XVIII-XIX საუკუნეებში.

როდესაც საუბარია XIX ს-ის ბოლოსა და XX ს-ის დასაწყისში დაღესტნური მუსლიმური საზოგადოების ცხოვრებაში არაბული ენის გავრცელების მასშტაბებსა და მის როლზე, ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი არგუმენტია არაბულენოვანი და არაბოგრაფიული ბეჭდური და ლიტოგრაფიული კულტურის განვითარება, რომელსაც, პირველ რიგში, დაღესტანში არაბულენოვან ხელნაწერ მეგლთა მნიშვნელოვანმა როდენობამ შეუწყო ხელი. ხელნაწერი წიგნის მთავარი დეკორაცია თავად კალიგრაფია იყო, რომლის ხარისხსაც ყოველთვის დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა. აღმოსავლური ხელნაწერების კოპირების პრიცესი საგანმანათლებლო ცენტრებში - მედრესეებსა და მექთებებში - მიმდინარეობდა სტუდენტებისა და მასწავლებლების მიერ. ნაბეჭდი წიგნის კულტურა კი ვერ ჩამოყალიბდებოდა და ვერც შეიძენდა თავის იდენტობას ხელნაწერი წიგნების საუკუნოვანი ტრადიციის, მრავალი კალიგრაფიის ოსტატის დაუღალავი შრომის გარეშე, რომლებიც შემდგომში სტამბებთან თანამშრომლობდნენ.

XIX საუკუნის II ნახევრიდან დაღესტანში ხელნაწერის გარდა ვრცელდება ნაბეჭდი წიგნებიც არაბულ, თურქულ და სპარსულ ენებზე. ამ წიგნების უმეტესობა აღმოსავლეთიდან შემოდიოდა - თურქეთიდან, ეგვიპტიდან, სირიიდან, ირანიდან, აზერბაიჯანიდან, ვოლგის რეგიონიდან და ცენტრალური აზიიდან. დაღესტნისა და თერგის რეგიონებში (თემირ-ხან-შურაში, პორტ-პეტროვსკსა და ხასავიურტში) XX ს-ის დასაწყისში გამოცემული 400-მდე დასახელების (დღემდე მიკვლეული და შესწავლილი) ნაბეჭდი წიგნიდან თითქმის ნახევარი თურქულენოვანია (ძირითადად, ყუმუხურ ენაზე), ასევე მნიშვნელოვანი ნაწილი - არაბულენოვანი, ხოლო დანარჩენი იბეჭდებოდა ყუმუხურ, დარგულ, ავარიულ, ლაკურ, ყაზარდულ, ყარაჩაი-ბალყანურ, ჩეჩნურ და სხვა ენებზე. ნაბეჭდი პროდუქცია ისეთივე მრავალფეროვანი იყო ჟანრულ-თემატური თვალსაზრისით, როგორც ხელნაწერები, მაგრამ ბეჭდური პროდუქციის 50 % რელიგიური შინაარსისა იყო, სასწავლო სახელმძღვანელოები წარმოადგენდა მხოლოდ 6%-ს [Орзаев 2009: 1-3].

დაღესტნის ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის აღმოსავლურ ხელნაწერთა ფონდში ინახება პორტ-პეტროვსკის ტიპოგრაფიაში არაბულ ენაზე გამოცემული სამი არაბული ენის გრამატიკის სახელმძღვანელოს 11 ეგზემპლარი: შეიხზადეს „ქაშიფ ალ-კინა“ 'ალა კავა'იდ ალ-'ირაბ' (გამოცემულია 1910 წელს), 'აზდარახმან ჯამის „შარჰ მულა ჯამი“ (გამოცემულია 1905 წელს), ალ-არდაბილის „შარჰ ალ-ინმიზაჟ“ (გამოცემულია 1905 წელს), ასევე 2 ლოგიკის სახელმძღვანელო (სულ 5 ეგზემპლარი), ერთი სახელმძღვანელო სუფიზმში და ერთიც ფიქსისა. როგორც ჩანს, ადგილობრივ სტამბებში არაბულენოვან წიგნებს შორის საკმაო რაოდენობით იბეჭდებოდა არაბული ენის გრამატიკის სახელმძღვანელოები, მასზე არსებული მოთხოვნიდან გამომდინარე. ასეთი ვარაუდის გამოთქმის საშუალებას იძლევა XV-XX სს-ის განმავლობაში გრამატიკის ხელნაწერი სახელმძღვანელოების გადაწერის სიხშირე და რაოდენობაც.

სტამბის გაჩენა დაღესტნის მოსახლეობის მზარდი სოციალურ-პოლიტიკური ცნობიერებისა და კულტურული დონის შედეგი უნდა ყოფილიყო, რამდენადაც ამან ხელი შეუწყო მხატვრული თუ სამეცნიერო ნაწარმოებების ფარ-თოდ გავრცელებას, რისი მითხოვნილებაც არსებობდა იმდროინდელ საზოგადო-ებაში. დაღესტანში პირველი ნაბეჭდი იმპორტირებული წიგნების გამოჩენა დაკავშირებულია მუჰამედ ჰუსეინ ასადოვის სახელთან, წარმოშობით ირანელთან, რომელსაც კავშირები ჰქონდა მუსლიმურ სამყაროსთან და აღმოსავლეთის ქვეყნებთან. ასადოვს თემირ-ხან-შურაში (ბუინაკსკი) წიგნის მაღაზია ჰქონდა, სახელწოდებით „ითთიჰადი“ („კავშირი“), რომელიც 1907 წელს გაიხსნა. მისი საქმიანობის მასშტაბს მოწმობს მის მაღაზიაში არსებული წიგნების კატალოგი, რომელსაც „ი'ლანი“ ჰქვია („რეკლამა“). მომხმარებელს მაღაზიაში არსებული წიგნების შეძენა ფოსტით შეეძლო მოთხოვნის გაგზავნიდან ორი თვის განმავ-ლობაში. გარდა ამისა, ასადოვი საბროკერო მომსახურებას სთავაზობდა „შემცირებულ ფასებში“ მათ, ვისაც სურდა წიგნის („ი'ლანში“ ჩამოთვლილი წიგნებიდან) საკუთარი ხარჯებით დაბეჭდვა ეგვიპტურ სტამბებში. ასადოვის მიერ გასაყიდად შემოთავაზებული წიგნების საერთო რაოდენობა 469 ერთეულია და, ნათელია, რომ განათლებული მკითხველისთვისაა განკუთვნილი [Османова 2006: 50-52].

ასადოვის „ითთიჰადის“ გარდა, XIX ს-ის ბოლოსა და XX ს-ის დასაწყისში დაღესტანში სხვა წიგნის სავაჭრო დაწესებულებებიც გაჩნდა. მაღაზიები განლაგებული იყო ყველა რეგიონის სამი ქალაქი: თემირ-ხან-შურა, პორტ-პეტროვსკი და დერბენტი. 1903 წელს დაღესტანში ასეთი 5 მაღაზია იყო, 1905 წელს – 7, 1907 წელს – 7. შემდგომ წლებში წიგნის მაღაზიების ქსელი მნიშვნელოვნად არ შეცვლილა. სოფლად ასეთი მაღაზიები აღარ არსებობდა [Османова 2006: 71].

სტამბის ჩამოყალიბებასა და განვითარებას, წიგნზე არსებული მოთხოვნის, ხელნაწერ ძეგლთა დიდი რაოდენობისა და იმპორტირებული ბეჭდური პროდუქციის გარდა, ბუნებრივია, რუსეთისა და აზიის კულტურულ ცენტრებში საგამომცემლო საქმიანობის აღორძინებამაც შეუწყო ხელი. დაღესტანში დღემდე მიკვლეული და

რევოლუციის წლებს გადარჩენილი ნაბეჭდი წიგნების კოლექცი-ებში დაცულია დაღესტნის სტამბებში გამოცემული წიგნები, რომლებიც ადგილობ-რივი გამომცემლობების საქმიანობის შედეგია. თუმცა, დაღესტნის გარეთ გამოცემული წიგნების რაოდენობა მნიშვნელოვნად აღემატება ადგილობრივად დაბეჭდილი წიგნების რაოდენობას, რაც მოწმობს დაღესტანში გამომცემლობის შედარებით სუსტ განვითარებას XIX ს-ის ბოლოსა და XX ს-ის დასაწყისისათვის.

პირველმა სტამბამ დაღესტანში, რომელიც ვინმე მირზოევს ეკუთვნოდა, ჯერ კიდევ 1850-იან წლებში დაიწყო ფუნქციონირება თემირ-ხან-შურაში. ამას მოწმობს დღემდე შემორჩენილი ადრეული დაბეჭდილი წიგნები (კერძოდ, მ.პ. ვაგიფის და XVII-XIX საუკუნეების სხვა აზერბაიჯანელი პოეტების ლექსების კრებული, რომელიც შეადგინა მირზა იუსუფ ნერესოვმა და გამოქვეყნდა 1276 წელს/1856 წელს ამ სტამბაში). დაღესტნის სტამბის კიდევ ერთი ადრეული გამოცემაა ბროშურა „კავაიდი“ (عافا – „დებულებები დაღესტნის მოსახლეობისთვის უფლებებისა და ვალდებულებების შესახებ“) იყო რუსულიდან არაბულ ენაზე თარგმანი და გამოიცა ლითოგრაფიული მეთოდით დაღესტნის რეგიონის შტაბ-ბინის სტამბაში, ქალაქ თემირ-ხან-შურაში, 1868 წელს [Османова 2006: 76-77].

1876 წლის ბოლოს კოლეგიის მდივანმა ა.მ. მიხაილოვმა დაღესტნის ოლქის უფროსის თანაშემწის, ე.ფ. ბერკმანის, ნებართვით პორტ-პეტროვსკში (მაჰაჩყალა) სტამბა დააარსა. 1879 წელს იმავე მიხაილოვმა, ჯარების მეთაურისა და დაღესტნის ოლქის უფროსის, მელიკოვას ნებართვით თემირ-ხან-შურაში მეორე სტამბაც დააარსა [Османова 2006: 78]. 1901 წლისათვის დაღესტანში 10 სტამბა მოქმედებდა. ისინი მცირე და ნახევრად ხელოსნური იყო. აქ არსებული სტამბებიდან ყველაზე დიდი იყო მიხაილოვის 1876 წელს დაარსებული, ორთქლზე მომუშავე სტამბა და ლითოგრაფიული სახელოსნო პორტ-პეტროვსკში, რომელიც თავდაპირველად ადგილობრივ დაწესებულებებსა და ფიზიკურ პირებს ემსახურებოდა, მაგრამ თანდათანობით მომხმარებელთა წრე გაფართოვდა, მას შემდეგ, რაც ვიატკას ქალაქის ქარხნიდან წარმომადგენლობითი ოფისის შემენით სტამბამ შეძლო შეკვეთების ღირებულების შემცირება, რამაც მომხმარებლები მიიზიდა კასპიისპირეთიდან, ვლადიკავკაზიდან, პიატიგორსკიდან და სხვ. შეკვეთების ზრდასთან ერთად, აღჭურვილობაც გაუმჯობესდა.

მართალია, დაღესტნის ტერიტორიაზე არსებულმა პირველმა ტიპოგრაფიულმა და ლითოგრაფიულმა სახლებმა უფრო დიდი როლი ითამაშეს დაღესტანში რუსული კულტურის გავრცელების საქმეში, რამდენადაც ეს სტამბები ლიტერატურას, ძირითადად, რუსულ ენაზე აქვეყნებდნენ, ხოლო აღმოსავლეთის ქვეყნების ლიტერატურა მხოლოდ ხელნაწერებში ვრცელდებოდა და დასაწყისი-სთვის არაბულ ენაზე დაბეჭდილი მასალები პრაქტიკულად არ არსებობდა, თუმცა მათ დაღესტნელებს ბეჭდვისა და გაზეთების გამოცემის ხელოვნება გააცნეს. ამ სტამბებში, ძირითადად, სხვადასხვა განცხადება, ადგილობრივი ადმინისტრაციის ანგარიშები, სახელმძღვანელოები და პერიოდული გამოცემები იბეჭდებოდა. ადგილობრივი ლითოგრაფიების ცუდი ტექნიკური აღჭურვის გამო დაღესტნის რეგიონული ადმინისტრაცია სერიოზული მასალების ბეჭდვას ტფილისში ამჯობინებდა [Османова 2013: 998].

XX საუკუნის დასაწყისიდან დაღესტანში ნელ-ნელა დაიწყო წიგნების ბეჭდვა არაბულ და დაღესტნის ხალხების ენებზე. კერძოდ, მიხაილოვის სტამბაში, ლითოგრაფიის განყოფილებაში, რუსულ ენაზე სხვადასხვა გამოცემასთან ერთად 1904 წლიდან იბეჭდებოდა წიგნები არაბულ ენაზე. ასევე მუჰამედმირზა მავრაევმა 1907-1908 წლებში გახსნა ორთქლის სტამბა და ლითოგრაფიის ქარხანა ქალაქ თემირ-ხან-შურაში და დაიწყო წიგნების გამოცემა არაბულ, რუსულ, ასევე დაღესტ-ნისა და ჩრდილოეთ კავკასიის ხალხების ენებზე. სავარაუდოდ, 1910 წელს იბნუ ხაჯარ ნახიბაშევმა ხასავიურტში გახსნა მცირე სტამბა და ლითოგრაფიული სახელოსნო და დაიწყო წიგნების გამოცემა არაბულ და ადგილობრივ ენებზე [Исаев 1989: 11].

ასადოვის ზემოთხსენებულ „ილანის“ კატალოგში დადესტნის ხალხების ენებზე გამოცემული არც ერთი წიგნი არ არის მითითებული. საინტერესოა, რომ კატალოგში „გამოცემის ადგილის“ ქვეშ არასდროს არის ნახსენები თემირ-ხან-შურა ან პეტროვსკი – შესაბამისად, მასში მხოლოდ აღმოსავლური გამოცემის წიგნებია მოხსენიებული. თუმცა, ამ კატალოგის წინასიტყვაობაში აღნიშნულია, რომ „ითთიჰადის“ წიგნის მაღაზიაში ინახება მ.მ. მავრაევის სტამბის მიერ გამოცემული ყველა წიგნი. სავარაუდოა, რომ კატალოგში არსებობდა კიდევ ერთი განყოფილება, რომელიც შეიცავდა ასეთი წიგნების სათაურებს, მაგრამ, სამწუხაროდ, ის არ შემორჩენილა (კატალოგი მთავრდება 39-ე გვერდზე). თუმცა, ცნობილია, რომ ასადოვი გამომცემლადაც მუშაობდა და მისი მრავალი წიგნი გამოსცეს დადესტნის სტამბებში. დადესტანსა და საზღვარგარეთ არაბულ ენაზე გამოცემული არაერთი წიგნის სატიტულო გვერდებზე ეწერა: „გამომცემელი – მუჰამედ ჰუსეინ ასადოვი თემირ-ხან-შურადან“. ამიტომ, სრულიად შესაძლებელია ისიც, რომ „ილანის“ რეკლამაში ასადოვმა ჩამოთვალა არა მხოლოდ აღმოსავლეთიდან ჩამოტანილი წიგნები, არამედ თავად დადესტნის სტამბებში, ასევე რუსეთის იმპერიის რამდენიმე ქალაქში (ყაზანი, სიმფეროპოლი) გამოცემული წიგნები [Османова 2006: 66-69].

პატარა წიგნის მაღაზია ჰქონდა მაგომედ-მირზა მავრაევს, XX ს-ის დასაწყისში დადესტანში არაბულენოვანი წიგნის გამოცემის ინდუსტრიის ერთ-ერთ ორგანიზატორსა და ლიდერს, რომელსაც 1907 წელს დადესტნის რეგიონის სამხედრო გუბერნატორმა ნება დართო, თემირ-ხან-შურაში გაეხსნა მაღაზია პირადი პასუხისმგებლობითა და ცენზურის მიერ დაშვებული წიგნების გაყიდვით არაბულ, თათრულსა (ანუ დადესტნის ენებსა) და რუსულ ენებზე. იქამდე მაგომედ-მირზა მთელ დადესტანში ცნობილ სწავლულსა და საზოგადო მოღვაწესთან, აბუსუფიან აკაევსა და ისმაილ აბაკაროვთან ერთად 1902 წელს ქალაქ ბახჩისარაიში გასპრინსკის სტამბაში მუშაობდა, სადაც გაზეთი „თარჯუმანი“ („მთარგმნელი“) გამოიცემოდა. ახალგაზრდებმა აითვისეს წიგნების გამოცემის ტექნოლოგია. 1902-1904 წლებში ბახჩისარაიში და სიმფეროპოლში მათ გამოსცეს დაახლოებით 20 წიგნი არაბულ და კუმუკურ ენებზე. მავრაევის ტიპო-ლითოგრაფიაზე თემირ-ხან-შურაში საუკეთესო დადესტნელი კალიგრაფები მუშაობდნენ.

წიგნების გარდა მავრაევის სტამბა ბეჭდავდა გაზეთებსაც, როგორც არაბულ, ასევე ადგილობრივ ენებზე. მათ შორის: არაბულად „ჯარიდატ დადესტანი“. ეს გაზეთი გამოდიოდა 1913-1918 წლებში, დადესტნისა და მთლიანად ჩრდილოეთ კავკასიის რეგიონისათვის ერთ-ერთ ყველაზე რთულ პერიოდში, როცა ბოხოქრობდა ცენზურა და იკრძალებოდა ყოველგვარი თავისუფალი აზრი. მან დიდი როლი ითამაშა დადესტნის საზოგადოებების ცხოვრებაში და ცენზურის პირობებში საკმაოდ დიდხანსაც იარსება. იწერებოდა არაბულ სალიტერატურო ენაზე, რის გამოც იმ პერიოდის ცენზურისათვის მიუწვდომელი რჩებოდა, მაგრამ, სამწუხაროდ, მკითხველთა მხოლოდ ნაწილისათვის აღმოჩნდა ხელმისაწვდომი [Орзаев 2009:18]. თემატური თვალსაზრისით სტატიები, რომლებიც გაზეთის ფურცლებზე არაბულ ენაზე იბეჭდებოდა მეტად მრავალფეროვანი იყო: განათლება და რელიგია; რეგიონის სულიერი განვითარების დონე, ამ სფეროში არსებული პრობლემები და მათი გადაჭრის გზები; მეცნიერებისა და სწავლულ-მეცნიერთა მდგომარეობა დადესტანში, მათი ფუნქცია და დანიშნულება; სასწავლო მეთოდების კრიტიკა და მათი რეფორმირების აუცილებლობა; ქალთა საკითხი; ადათები; ასტრონომია, გეოგრაფია, მედიცინა და ჯანდაცვა; კლიმატი და რეგიონის მეურნეობა, ისტორია და ისლამის ისტორია და სხვა. სპეციალური გვერდები ეთმობოდა: მხატვრულ ლიტერატურას, ლიტერატურულ წერილებსა და განცხადებებს.

მავრაევის სტამბაში ასევე გამოიცემოდა გაზეთები: ავარულად „ავარისტანი“, ყუმუხურად „მუსავატი“ და ლაკურად „ჩანა ციუკიუ“, ყუმუხურად ჟურნალი „ტანგ ჩოლპანი“ და არაბულად „ალქისტასი“ [Османова 2006: 92].

XX საუკუნის დასაწყისში საკუთრივ დადესტნის სტამბებში არაბულ დამწერლობაზე („აჯამზე“) 1903-1917 წლებში გამოცემული 366 წიგნია მიკვლეული, მათ

შორის 88 წიგნი ავარული ენაზე, 36 დარგოულზე, 154 ყუმუხურზე, 34 ლაკურზე, 28 დაღესტნის ხალხების ორ ან მეტ ენაზე, თითო წიგნი ადიღურ, ბალყარულ, ყარაჩაულ, ოსურ, 2 წიგნი აზერბაიჯანულ, 6 ყაზარდოულ და 14 ჩეჩნურ ენებზე. გარდა ამისა, დაღესტნის ენებზე დაახლოებით 100 წიგნი და ტექსტი გამოიცა კირილიცასა და ლათინურ ენაზე. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ დაღესტნის ენებზე 1917 წლამდე გამოცემული ყველა წიგნი ჯერ არ არის აღმოჩენილი.

1917 წლამდე ყუმუხურ და დაღესტნის ხალხების სხვა ენებზე გამოცემულ წიგნებს შორის მნიშვნელოვანი რაოდენობითაა სახელმძღვანელოები და სასწავლო საშუალებები მათემატიკაში, გრამატიკაში, გეოგრაფიაში, ისტორიაში, ეთიკაში, საწყის წიგნებში, ორენოვან და მრავალენოვან ლექსიკონებში, სხვადასხვა კალენდარში, სამედიცინო ცნობარებში, მხატვრულ ლიტერატურაში (პროზა და პოეზია) და დაღესტნის ფოლკლორში, ისტორიული პირების შესახებ მოთხრობებში, დაღესტნელი მეცნიერების ნაშრომებში დაღესტნის ისტორიაზე, ასტრონომიაში, ფილოლოგიაზე და ა.შ. გარდა ამისა, დაღესტნის სტამბებში გამოიცა გაზეთები, ჟურნალები, ბროშურები და პროკლამაციები. დაღესტნის ხალხების ენებზე გამოცემულ წიგნებს შორის ბევრია არაბული, თათრული, აზერბაიჯანული და სხვა ენებიდან თარგმნილი ნაწარმოები. ამგვარად, ყუმუხურ ენაზე არაბული დამწერლობით გამოცემული 154 წიგნიდან 53 წარმოადგენს არაბული, თათრული, აზერბაიჯანული და სხვა ენებიდან კუმუკურ ენაზე თარგმანს ან ტრანსკრიფციას. ასევე საინტერესოა, რომ ამა თუ იმ დაღესტნურ ენაზე შექმნილი ორიგინალური ნაწარმოებების ან დაღესტნურ ენაზე არადაღესტნელ ავტორთა ნაწარმოებები თარგმნილია სხვა დაღესტნურ ენებზე [Исаев 1991: 87-104].

1910 წლის შემდეგ, არაბულენოვანი წიგნების ბეჭდვა, სავარაუდოდ, შეჩერდა. კასპიის სტამბაში არაბულენოვანი ლიტოგრაფიის გამოცემის ბოლო თარიღად ამჟამად 1910 წელი მიიჩნევა. 1918 წლის აპრილში, ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ, მიხაილოვის სტამბა ნაციონალიზებულ იქნა (მ. მაგრაევისა და სხვა სტამბებთან ერთად) და სამხედრო რევოლუციური კომიტეტის კონტროლს გადაეცა გაზეთ „დაღესტანსკი ტრუჟენიკის“ (დაღესტნელი მუშა) გამოსაცემად, რომელიც საერთაშორისო სამხედრო რევოლუციური კომიტეტის ორგანო იყო [Османова 2013:1002]. იმ დროს განათლების სახალხო კომისარმა გადაწყვიტა მაგრაევის ჩართვა ახალი სტამბის მშენებლობასა და გაშვებაში. მაგრაევი დაინიშნა „დაგგოსიზდატის“ წარმოების განყოფილების უფროსად. მას დაევალა სტამბის აღჭურვილობის მოვლა და სტამბის გაშვებასთან დაკავშირებული საკითხები [Османова 2006: 248].

ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ ადგილობრივ სტამბებში არაბულ ენაზე დაბეჭდილი წიგნების დიდი რაოდენობა ბარბაროსულად განადგურდა, რადგან ყველაფერი, რელიგიასა და არაბულ ენასთან დაკავშირებული, ნეგატიურად იქნა აღქმული. ზოგიერთი მკვლევრის აზრით, 1920-იან და 1930-იან წლებში „ობსკურანტიზმთან“ ბრძოლის ლოზუნგით დაღესტანმა ასობით ათასი უნიკალური წიგნი დაკარგა. ბევრი დაღესტნელი მეცნიერი, რომლებიც დიდძალ არაბულენოვან ლიტერატურას ფლობდნენ და ამასთან არაბულ ენაზე თავისუფლად მეტყველებდნენ, ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ რეპრესირებულნი იქნენ [Курбанова 2002: 72]. სავარაუდოდ, 1930-იან წლებში განადგურდა რელიგიური წიგნების უმეტესობა, რამდენადაც რელიგია „ხალხის ოპიუმად“ მიიჩნეოდა.

XX ს-ის დასაწყისისათვის რევოლუციამდელ დაღესტანში მოქმედი არბულ-მუსლიმური საზოგადოებრივი განათლების ტრადიციული სისტემა ახალ, კაპიტალისტური ურთიერთობების ეპოქაში, მთიელთა მოთხოვნილებებს ჩამორჩებოდა, როგორც საგნების შინაარსით, ასევე სწავლების მეთოდებით. დაღესტნის პროგრესული მოღვაწეები, მთიელებს შორის საზოგადოებრივი განათლების დამცველები, მათ შორის ალი კაიაევი, დაღესტნის სტამბებში გამოცემულ წიგნებსა და გაზეთის ფურცლებზე მოუწოდებდნენ თანამემამულეებს, მიეღოთ რუსი და სხვა ხალხების მეცნიერების,

ტექნოლოგიისა და კულტურის მიღწევები. მათ ხელი შეუწყვეს ზოგადი განათლების საგნების დანერგვას რელიგიურ სკოლებში, გახსნეს ე.წ. „ახალი მეთოდის სკოლები“ ადგილობრივ ენებზე სწავლებით, შექმნეს სახელმძღვანელოები და სასწავლო რესურსები ადგილობრივ ენებზე. ასევე, რეფორმა ჩაატარეს „აჯამის“ დამწერლობის სისტემაში.

მიუხედავად იმისა, რომ არაბულის ფლობის დონე დაღესტნის იმ მოსახლეობაში, რომლებიც განათლებას იღებდნენ ტრადიციულ სკოლებში, ძალიან მაღალი იყო, ისინი მოსახლეობის მცირე ნაწილს წარმოადგენდნენ და შესაბამისად არაბულენოვანი წიგნი – ხელნაწერი თუ ბეჭდური – ხელმისაწვდომი იყო სწორედ მოსახლეობის ამ მცირე განათლებული ნაწილისათვის. ამიტომაც თვლიდნენ ადგილობრივი მოაზროვნეები, რომ მშობლიურ ენებზე განათლების მიღება და საკუთრივ არაბული ენის შესწავლა, გააუმჯობესებდა შედეგებს, თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ დაღესტნურ ენებზე სახელმძღვანელოების გაჩენა ორთოდოქს მუსლიმ სასულიერო პირებსა და სახალხო განათლებისა და ეროვნული კულტურის განვითარების დამცველებს შორის სასტიკი ბრძოლის ფონზე მიმდინარეობდა. სასულიერო პირები სასწავლო სახელმძღვანელოების, პოეზიისა და სხვა ნაწარმოებების ეროვნულ ენებზე წერასა და გამოცემას მძიმე ცოდვად მიიჩნევდნენ.

1930-იანი წლების ბოლოსთვის ყველა მედრესე დაიხურა. ამან გამოიწვია რელიგიური განათლების სისტემის განადგურება, ეროვნული გაზეთები მასობრივად დაიხურა, ხოლო დაწყებითი განათლება რუსიფიცირებული გახდა [Исаева 2011: 186].

სსრკ-ში არსებული ენობრივი სიტუაცია XX საუკუნის პირველ ათწლეულებში განსაკუთრებულ მრავალფეროვნებასა და მოზაიკურ ბუნებას ავლენდა. პროგრესი, მოითხოვდა განვითარების საერთო დონის მიღწევას. ამ პირობებში აუცილებელი იყო განვითარების საერთო ფორმულების პოვნა და ენობრივი პოლიტიკის განხორციელების მოდელის აგება. დამწერლობის საკითხი განსაკუთრებით აქტუალური აღმოჩნდა, რამდენადაც ეთნიკური ჯგუფები, რომლებსაც ჰქონდათ დამწერლობის სისტემები, ასევე გამოირჩეოდნენ თავიანთი მრავალფეროვნებით, რაც გაპირობებული იყო მათი ისტორიული განვითარების უნიკალურობით – იმ დროს კავკასიის ყველა ხალხს ჰქონდა არაბულ ანბანზე დაფუძნებული დამწერლობა. ახალი ხელისუფლების წინაშე იდგა ამ ხალხების იზოლირების პრობლემა დანარჩენი ისლამური სამყაროსაგან და მათი მოწყვეტა ისლამის რელიგიისაგან. არაბული დამწერლობის მიერ შენახული კულტურული უწყვეტობისა და ისტორიული მემკვიდრეობის დაკარგვა რევოლუციონერ ლიდერებს ყველაზე ნაკლებად აწუხებდათ.

იმის გათვალისწინებით, რომ ქვეყანაში იქმნებოდა ახალი პოლიტიკური სისტემა, რომელიც აცხადებდა ეროვნულ და სახელმწიფოებრივ რეორგანიზაციას ერთიანი სახელმწიფოს ფარგლებში, საჭირო იყო დამწერლობის გაერთიანება, როგორც გრაფიკული სიმბოლოების სისტემა. ადრე განხილულ მრავალ ვარიანტს შორის უპირატესობა მიენიჭა დამწერლობის ლათინიზაციას, რომელიც 1920-იან და 1930-იან წლებში დაეხმარა საბჭოთა კავშირს ექსპერიმენტულად დაემუშავებინა საზოგადოების ერთიან კირილიცაზე გადასვლის პროცესი და ეპოვა ერთიანობის საფუძველი სსრკ-ის ენობრივი ოჯახების აბსოლუტური უმრავლესობისთვის. ეს პროცესი 1939 წელს დასრულდა, როდესაც კირილიცა, ანუ რუსული ანბანი, სავალდებულო გახდა სსრკ-ის თითქმის ყველა ხალხისთვის (Исаева 2011: 153-154).

ამგვარად, რუსული მიზანმიმართული პოლიტიკის წყალობით 1930-იანი წლებიდან მოყოლებული დაღესტანი სულ უფრო აქტიურად შედიოდა რუსულენოვან კულტურულ სივრცეში. რუსულ კულტურასთან დაახლოების კვალდაკვალ დაიწყო კულტურული ორიენტაციის აღმოსავლეთიდან რუსეთის მიმართულებით გადამისამართებაც.

ლიტერატურა:

1. Ахмадуллин М. Л. (2011): ДИЗАЙН АРАБОАЛФАВИТНОЙ ПЕЧАТНОЙ ПРОДУКЦИИ ПОВОЛЖЬЯ И УРАЛА (конец XIX — начало XX в.) Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата искусствоведения
2. Исаев А.А. (1989): Каталог печатных книг и публикаций на языках народов Дагестана (дореволюционный период). // Махачкала, 1989.
3. Исаев А. А. (1991) СТАРОПЕЧАТНАЯ КНИГА НА КУМЫКСКОМ ЯЗЫКЕ С борник статей РУКОПИСНАЯ И ПЕЧАТНАЯ КНИГА В ДАГЕСТАНЕ. ИНСТИТУТ ИСТОРИИ, ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ им, Г. ЦАДАСЫ . Махачкала 1991// с. 87-104
4. Исаева Л. М. (2011): Из истории письменности на Кавказе: языковая политика СССР 1920-30 гг. // აზიის XXIII. 2011 // გვ. 147-185
5. Крачковский Н. И. (1960). Арабская литература на Северном Кавказе. // Москва Собр. Соч. т.V.
6. Курбанова, М. Н. (2002): Арабская печатная книга в Дагестане в конце XIX - начале XX века: Историко-культурный аспект. Диссертация
7. Курмансеитова А. Х. (2012): Первые печатные издания на языках народов Карачаево-Черкесии (I). // Кавказские научные записки – 2011. // № 2(7). – с. 172-182 kavkazoved.info/news/2012/11/28/pervye-pechatnye-izdaniya-na-jazykah-narodov-karachaevo-cherkesii-i.html
8. Оразаев Г. (2009). Тюркоязычная традиция в рукописной культуре Дагестана: XVI - нач. XX вв. // Журнал "Orientalia. Списание за Изтока" (Болгария) // №2, 2009.
9. Оразаев Г. М. (2015): Арабографические книги дагестанских авторов, изданные на турецком языке на территории Дагестана – в России и через Рубежом (XIX – начало XX века до н.э.). Институт истории, археологии и этнографии. Дагестанского научного центра РАН, Махачкала
10. Османова М.Н. (2013): АРАБОЯЗЫЧНОЕ КНИГОПЕЧАТАНИЕ В ТИПОГРАФИИ А.М. МИХАЙЛОВА «КАСПИЙ» (Г. ПОРТ-ПЕТРОВСК) ИСТОРИЧЕСКИЕ НАУКИ №8, 2013 с.998-1002
11. Османова М.Н. (2006): Арабская печатная книга в Дагестане в конце XIX – начале XX века: Монография. – Махачкала: Издательский дом «Наука плюс», 2006. – 230 с. – (РАН. ДНЦ. Институт истории, археологии и этнографии).
12. Шихсаидов А.Р. (1991): Книжные коллекции Дагестана (К вопросу о формировании и изучении) // Рукописная и печатная книга в Дагестане. Махачкала, 1991
13. Каталог арабских рукописей (2005): Автор: Шихсаидов А.Р., Омаров Х.А. ; Год издания: 2005

საკვანძო სიტყვები: არაბულენოვანი ბეჭდური პროდუქცია , არაბოგრაფიული ბეჭდური პროდუქცია, დაღესტანი

Diana Moseshvili

Akaki Tsereteli State Univesity

Kutaisi, Georgia

e-mail:diana.moseshvili@atsu.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.28>

Arabic-language and Arabographic printed production in Dagestan at the end of the XIX and beginning of the XX centuries

Abstract

When talking about the scale of the spread of the Arabic language and its role in the life of the Dagestan Muslim community at the end of the 19-th and beginning of the 20-th centuries, one of the important arguments is the development of Arabographic printing and lithographic culture, which was

given impetus by the significant number of manuscript monuments in Dagestan, as well as the establishment of periodicals. At that time, Dagestan was equally strongly influenced by two cultures: the Arab-Muslim one, which was associated with local ideological traditions, and the Russian one, which had an increasingly strong influence on the ideological political and cultural life of Dagestan.

Initially, printing houses contributed to the spread of Russian culture in Dagestan, and books were printed mainly in Russian, while Arabic-language literature, which spread from the East, continued to be distributed mainly in manuscript form. We practically do not have Arabic-language printed products until the beginning of the 20th century. Only by the beginning of the 20th century did the work of printing books in Arabic begin in Dagestan. In the Port-Petrovsky printing house (which existed since 1876), books in Arabic were already being published in 1904. In 1907-1908, Arabic book printing was carried out by Temir-Khan-Shuras M. It also began in the "Islamic Typography" founded by Mavraev, which published a significant number of books on various topics (grammar, literature, poetry, linguistics, fiqh, Sufism, theology, dogmatics, logic, rhetoric, practical astronomy, and others) in Arabic.

Of the approximately 400 printed books (traceable and studied to this day) published in the Dagestan and Tergi regions (in Temirkhanshura, Port-Petrovsk, and Khasavyurt) at the beginning of the 20th century, almost half are in Turkic (mainly in the Kumyk language), a significant part is also in Arabic, and the rest were printed in Dargush, Avar, Lak, Kabardian, Karachay-Balkan, Chechen, and other languages. Printed products It was as diverse in genre and subject matter as the manuscripts. 50% of printed matter was religious, while textbooks accounted for only 6%.

Apparently, among the Arabic-language books, local printing houses printed a considerable number of Arabic grammar textbooks, due to the demand for them. The frequency and number of reprints of handwritten grammar textbooks during the 15th-20th centuries also allow us to make such an assumption.

The end of the XIX and the beginning of the XX centuries are marked with the development of Arabographic manuscripts and lithographic culture. The development was stimulated by the establishment of periodical journals. During the First World War in the administrative center of Dagestan Temir-Khan-Shura (modern Buinaksk) appeared Arabic-language periodicals, a newspaper "Dagestan", which used to come out in Turkish as well before the revolution. In 1913-1918 under the severe censorship, when every free thought was banned at the same printing house came out a newspaper "ğarīda dāğistān". The newspaper played an important role in the social life of Dagestan for quite a long time. It was written in literary Arabic to avoid the censorship, however for the same reason, it stayed not available for the wider mass of readers.

It is true that at the beginning of the 19th century, not a small part of the Dagestan region received education in Arabic in Muslim schools, but the level of development of Arab-Muslim science significantly lagged behind European and Russian ones. For this purpose, by the 1930s of the 19th century, Russian scholars began to establish Russian-type schools in Dagestan, which offered Dagestanis higher standards of education. In the wake of rapprochement with Russian culture, cultural orientation began to shift from the East to Russia.

Keywords: Arabic-language printed production, Arabographic printed production, Dagestan

სიტყვისა და მუსიკის ურთიერთმიმართება ბაროკოს მუსიკალურ-რიტორიკულ კომპოზიციაში

მარიკა ნადარეიშვილი

თბილისის ვ.სარაჯიშვილის სახელობის სახელმწიფო კონსერვატორია

თბილისი, საქართველო

e-mail: marika.nadareishvili@tsc.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.29>

ბაროკოს ეპოქის მუსიკალური აზროვნების საფუძველს წარმოადგენს რიტორიკის პრინციპებზე დაფუძნებული ენა, სადაც მუსიკა აღიქმება, როგორც სიტყვის ემოციურ-ამსახველობითი გაგრძელება. „მუსიკა სხვა არაფერია, თუ არა ჟღერადი სიტყვა; რიტმი, მელოდია და ბოლოს, თვით ბგერა – ესაა რიტორიკა ხმოვანი სახით“ [Daunoravičienė, 2006, გვ. 86]. კომპოზიტორ ჯ. კაჩინის ეს სიტყვები მეტყველებს, რაოდენ მნიშვნელოვან ადგილს იკავებს მუსიკალური რიტორიკა ბაროკოს მუსიკალურ-თეორიულ სისტემაში. სწორედ რიტორიკის მეშვეობით მოხდა მუსიკალური ფორმის ძირითადი პრინციპების თეორიული დასაბუთება, ძირითადი სახეობრივ-გამომსახველობითი სფეროს, გრძნობებისა თუ აფექტების გამოხატვის სახეების ჩამოყალიბება. შესაბამისად, მუსიკალურმა რიტორიკამ უდიდესი გავლენა მოახდინა იმდროინდელ როგორც ვოკალურ, ისე ინსტრუმენტულ მუსიკაზე.

წინამდებარე მოხსენების მიზანია, წარმოჩინდეს სიტყვისა და ზოგადად, რიტორიკული ხელოვნების მნიშვნელობა ბაროკოს ეპოქის მუსიკაში. XVII საუკუნის დასაწყისიდან ევროპული პროფესიული მუსიკა თანდათან გადაიქცა ერთგვარ მეტაენად, აითვისა და მოერგო რა სამეტყველო ენის პრინციპებს. მუსიკაში რიტორიკის შემოტანა უკავშირდება სიტყვიერი ტექსტის შინაარსის ზუსტად გადმოცემის სურვილს და ცხადია, ეს პროცესი ვოკალურ მუსიკაში განვითარდა.

როგორც ცნობილია, მეცნიერება რიტორიკაზე ანტიკურ საბერძნეთში ჩამოყალიბდა, სადაც რიტორიკის კანონზომიერებები გამოიყენებოდა ყველა ენობრივ მოდელში – იქნებოდა ეს ლიტერატურული, მუსიკალური ხელოვნება თუ მხატვრობა და ქორეოგრაფია. მოგვიანებით რიტორიკის მეცნიერება განავითარეს რომაელმა ორატორებმა – ციცერონმა და კვინტილიანემ.

შუა საუკუნეებში რიტორიკის პრინციპებს მიმართავდნენ სწავლებისას და ქადაგებისას. ამ მეცნიერებას განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა რენესანსში, რასაც ხელი შეუწყო კვინტილიანეს შრომის – *Institutio Oratoria* („ორატორის მოძღვრება“) ხელახალმა აღმოჩენამ და ევროპაში გავრცელებამ [Buelow, 1992]. სწორედ ამ ეპოქაში იქმნება ი. ბურმაისტერის (1564 –1629) და სხვა გერმანელი თეორეტიკოსების შრომები მუსიკალური რიტორიკის შესახებ. აღსანიშნავია, რომ რენესანსის საერო მუსიკის უმთავრეს ჟანრში - მადრიგალში განსაკუთრებით ზედმიწევნით ხდება სიტყვიერი ტექსტის შინაარსის ასახვა მუსიკალურ-რიტორიკული ფორმულების მეშვეობით.

აღორძინებისა და ბაროკოს ეპოქაში (განსაკუთრებით კი XVI-XVII საუკუნეების გერმანულ მუსიკალურ თეორიაში) გავრცელდა ტემინი *Musica poetica* (ლათ. „მუსიკალური პოეტიკა“, ანუ მუსიკის შექმნის ხელოვნება, კომპოზიციური რიტორიკა). იგი უკავშირდებოდა ემოციურ მუსიკას, რომლის შექმნის პროცესი მთლიანად სიტყვიერი

ტექსტით იყო შთაგონებული. ამ პერიოდში მუსიკა სამ სფეროდ დაიყო: 1. *Musica theórica* – მუსიკის თეორია (ჰარმონია, ინტერვალები, სისტემები), 2. *Musica practica* – შესრულების პრაქტიკა და 3. *Musica poetica* – კომპოზიცია, ანუ მუსიკის „დაწერა“, როგორც შემოქმედებითი აქტი¹. ამ უკანასკნელის მიხედვით, კომპოზიტორი განიხილება, როგორც ორატორი (მომხსენებელი), მუსიკალური ფორმები შეესატყვისება სიტყვიერ რიტორიკულ ფიგურებს, მუსიკა უნდა გადმოსცემდეს აფექტებს (გრძნობებს)². *Musica poetica*-ს მიხედვით, მუსიკა აღიქმებოდა, როგორც ენობრივი სტრუქტურა, კომპოზიცია კი წარმოადგენს გააზრებულ, ლოგიკურ „მეტყველებას“. გარდა ამისა, *Musica poetica* საფუძვლად დაედო „აფექტების თეორიას“, რასაც მოგვიანებით შევხებით.

მუსიკა ბაროკოს პერიოდში სულ უფრო და უფრო აღიქმებოდა, როგორც კომუნიკაციის ეფექტური საშუალება, მსმენელზე ზემოქმედების ბერკეტი. სწორედ აუდიტორიაზე მიზანმიმართული ზემოქმედების პრინციპით ემსგავსება ერთმანეთს რიტორიკული ხელოვნება და მუსიკა. ძლიერდება ინტერესი ისეთი საკითხების მიმართ, როგორიცაა:

- მუსიკალური აზრის მკაფიო და გასაგები ენით გადმოცემა,
- საგნობრივი და სახეობრივი სიზუსტე,
- ემოციური გამომსახველობის გაძლიერება.

ამგვარად, მუსიკალური რიტორიკა იქცა ერთ-ერთ მთავარ მიმართულებად, რომელიც ეხმარებოდა მუსიკოსებს შეექმნათ ემოციურად გაჯერებული და შინაარსობრივად გამოკვეთილი მუსიკალური ტექსტები.

ი. ჰაინიჰენის შრომაში *Der General-Bass in der Composition* (1728 წ.) წარმოდგენილია რიტორიკული ანალოგიები (*loci topici*, ტოპოსები) – სტანდარტული რიტორიკული ხერხები, რომლებიც ორატორს დაეხმარებოდა თემის გაშლასა და არგუმენტაციის განვითარებაში, ხოლო მუსიკოსისთვის წარმოადგენდა ინსტრუმენტს კომპოზიციური გადაწყვეტილებების მოძიებისა და განხორციელებისთვის. *Loci topici* – ესაა „ტოპოსები“, რაც ფიქრისა და მასალის ორგანიზების სტრუქტურულ მოდელებს წარმოადგენს. ტოპოსები – ერთგვარი „ფიქრის შაბლონები“, კატეგორიებია, რომლებიც წინასწარ არის განსაზღვრული (მაგალითად, სიხარული, ტკივილი, გულისწყვეტა, ზეიმი და ა.შ.). მუსიკალურ კონ-ტექსტში *loci topici* გამოიხატება, როგორც ტიპიზირებული, სტაბილური სტილისტურ-სემანტიკური ერთეულები, დაკავშირებული განსაზღვრულ განცდებთან, სიუჟეტურ ან ჟანრულ მოდელებთან. ტოპოსები წინასწარ დადგენილ მუსიკალურ ნიშნებს აერთიანებს, ისეთებს, როგორიცაა სპეციფიკური მეტრულ-რიტმული მოდელები, ინტერვალები, რეგისტრული მახასიათებლები და სხვ., რომელთა მიზანია ვერბალური ტექსტის შინაარსისა და ემოციური კონტექსტის სემანტიზება. ამ სისტემის ფუნქცია ბაროკოს მუსიკაში დაკავშირებულია აფექტების თეორიასთან: ტოპოსები მოქმედებენ, როგორც კოდიფიცირებული სემანტიკური მოდელები, რომლებიც უზრუნველყოფენ ემოციური მდგომარეობების სტაბილურ, განმეორებად მუსიკალურ რეპრეზენტირებას.

XVIII საუკუნეში *აფექტის თეორია* – ესთეტიკური თეორიაა, რომლის მიხედვით, რომ მუსიკალური გამომსახველობის ობიექტს წარმოადგენენ გარკვეული ადამიანური გრძნობები და ვნებები. ბაროკოს ეპოქაში კომპოზიტორი წინასწარ განსაზღვრავდა ნაწარმოების ან მისი კონკრეტული ნაწილის ემოციურ-აფექტურ განწყობას და შესაბამისად არჩევდა საჭირო მუსიკალურ-გამომსახველობით საშუალებებს. მუსიკალური სტრუქტურის თითოეული კომპონენტი – ბგერათა მიმდევრობა, რიტმული ფორმულები,

¹ ამ შემთხვევაში ტერმინი „poetica“ აღნიშნავს არა ლექსს, არამედ შექმნას (როგორც ბერძნული *poiesis* – შექმნა).

² აღნიშნული მიდგომებისა და თეორიის შემუშავებაში დიდი როლი მიუძღვით თეორეტიკოსებს ი. ბურმაისტერსა (Joachim Burmeister, 1564–1629) და ი. მატეზონს (Johann Mattheson, 1681–1764).

ჰარმონია, ტონალობა, მელოდიის დიაპაზონი, ფორმა და სხვ. – ემსახურებოდა გარკვეული აფექტის გამოხატვას. შესაბამისად, ბაროკოს სტილი, ფორმათა მოდელი და საკომპოზიციო ტექნიკა აღიქმებოდა, როგორც სწორედ ამ აფექტური კონცეფციის განხორციელების საშუალება/შედეგი.

ზოგიერთი მეცნიერების მტკიცებით, რიტორიკა XVII-XVIII საუკუნეების ევროპული პროფესიული მუსიკის ყველა დონეზე მოქმედებს და ვლინდება. ამ მოსაზრებას ყველა არ იზიარებს, ამასთანავე, ყველა თანხმდება, რომ რიტორიკა ვლინდება:

- ნაწარმოების შექმნის, შეთხზვის დონეზე (*Inventio*);
- მუსიკალური სტილის, ნაწარმოების ფორმის დონეზე (*Dispositio*);
- მუსიკალური ნაწარმოების შემადგენელი ელემენტების, მუსიკალური ენის დონეზე (რიტორიკული ფიგურები).

როგორც ცნობილია, ანტიკური პერიოდიდან მოყოლებული, რიტორიკული სიტყვის შექმნა/რეალიზების რამდენიმე ეტაპი გამოიყოფოდა:

1. *Inventio* (მასალის მოძიება) – ბაროკოს მუსიკაში იგი შეესაბამება აფექტის (*affectus*) არჩევას და მის შესაფერის მელოდიურ-ჰარმონიულ საშუალებებს;

2. *Dispositio* (მასალის განლაგება, სტრუქტურირება) – მუსიკაში ესაა ფორმის ორგანიზება, ფრაზების, ეპიზოდების, კონტრასტების განაწილება;

3. *Elocutio* (ფორმულირება, სტილის შერჩევა) – მუსიკაში: მუსიკალურ-რიტორიკული ფიგურების (*anabasis, catabasis, suspiratio, passus duriusculus* და ა.შ.) შერჩევა;

4. *Memoria* (დამახსოვრება);

5. *Pronuntiatio* ან *Actio* (წარმოთქმა, შესრულება) – ბაროკოს მუსიკაში ესაა საშემსრულებლო არტიკულაცია, ორნამენტაცია, დინამიკა, ტემბრული აქცენტები, რომელთა საშუალებითაც აფექტი „იცოცხლებს“.

თავდაპირველად, მუსიკალურ პრაქტიკაში ჩამოთვლილთაგან გამოიყენებოდა 3 ეტაპი: *Inventio, Dispositio* და *Elocutio*, მაგრამ მოგვიანებით, გერმანელი ი. მატეზონი ამატებს კიდევ ერთ ეტაპს რიტორიკული მეტყველებიდან – ესაა *Executio*. საბოლოოდ, ბაროკოს მუსიკალური ნაწარმოების შექმნა-ფუნქციონირების დადგენილი 4 ეტაპი იდენტურია კლასიკური რიტორიკის ეტაპებისა და შეიცავს: 1. *Inventio*, 2. *Dispositio*, 3. *Elocutio* და *Executio*.

ნაწარმოების ფორმის მოდელირება ხდებოდა დისპოზიციაში. ბაროკოს ოსტატები ხშირად აიგივებდნენ ნაწარმოების კომპოზიციურ სქემას რიტორიკული მჭევრმეტყველების ამა თუ იმ ფორმასთან. ი. მატეზონი აღწერს, როგორ გამოიყენება რიტორიკული დისპოზიციის მოდელი მუსიკაში: „ჩვენი მუსიკალური დისპოზიცია მარტივი მეტყველების რიტორიკული ხერხისგან მხოლოდ სიუჟეტით, საგნით ან ობიექტით განსხვავდება; დანარჩენში მას იგივე ექვსი ნაწილი აქვს, რაც ორატორისთვისაცაა განკუთვნილი“ (Захарова, 1994, გვ. 48). მეცნიერის მიერ გამოყოფილი ექვსი ძირითადი მონაკვეთია:

1. *Exordium* – რიტორიკის მსგავსად, აღნიშნული მონაკვეთი მუსიკაშიც გულისხმობს ძირითად მუსიკალურ იდეას. ესაა შესავალი და მელოდიის დასაწყისი, სადაც უნდა ჩანდეს ძირითადი ჩანაფიქრი, ამ მონაკვეთით უნდა მიიზიდოს მსმენელი;

2. *Narratio* – მოყოლა, თხრობა, სადაც განმარტებულია ტექსტის ძირითადი არსი. ნარატივის მუსიკალურ ნაწილში ის გაიგივებულია დასაწყისის იმ ეტაპთან, სადაც სოლისტი შემოდის საორკესტრო შესავლის შემდეგ;

3. *Propositio* – ანუ საკუთრივ გადმოცემა, წარმოადგენს მოკლე შინაარსს. მუსიკალური თხრობის პირველი სტრუქტურული ერთეული (წინადადება, პერიოდი) იწყება ამ მონაკვეთში. აქ თემა ტარდება სხვადასხვა ხმებში, თითქოსდა გვიჩვენებს მუსიკალური აზრის სხვადასხვა ვარიანტებს, მოცემულია უწყვეტი დიალოგი, მანამ, სანამ ეს დანაწევრებული ქსოვილი ერთ მთლიანობად არ აიკინიძება;

4. *Confutatio* (უარყოფა) – წინააღმდეგობის გადაწყვეტა. რიტორიკაში ეს ნაწილი უკავშირდება ოპონენტის არგუმენტების გაბათილებას. მუსიკალური ნაწარმოების ფორმის ამ ეპიზოდში ჟღერს კონტრასტული თემები, ისინი თითქოს და „ოპონენტები“ არიან;

5. *Confirmatio* – ამბის, ძირითადი აზრის გამყარება. ამ მონაკვეთში ორატორი იმეორებს სიტყვის ძირითად იდეებს, გამოყოფს რა უმნიშვნელოვანეს დებულებებს და ინტონაციებს, ხაზგასმულს მიმიკით და ჟესტიკულაციით. მუსიკაში ესაა ნაწარმოების ის მონაკვეთი, სადაც ცალკეული თემები ან ფრაგმენტები ხაზგასმულია სხვადასხვა ტიპის გამეორებებით;

6. *Peroratio* – ჩვენი ხმოვანი მეტყველების დასრულება. სხვასთან შედარებით, ეს მონაკვეთი უნდა იყოს განსაკუთრებით დამაჯერებელი. აქ, როგორც წესი, კვლავ ჟღერს ძირითადი იდეა, თემა მეორდება სრულად, თავიდან ბოლომდე, რაიმე ცვლილებების გარეშე, ჟღერს იმგვარად, როგორც *exordium*-ში. სოლო საკრავის კონცერტის ჟანრთან მიმართებით ი. მატეზონი ამ მონაკვეთს უკავშირებდა ნაწარმოების ფინალს.

მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ ი. მატეზონის მიერ მუსიკაში გადატანილი რიტორიკული მეტყველების ექვსნაწილიანი სქემა ბაროკოს მუსიკალურ პრაქტიკაში ფართოდ გავრცელებული მოდელი იყო. ის განსაკუთრებით სასარგებლო აღმოჩნდა დამწყებ მუსიკოსთათვის, რადგან წარმოადგენდა ერთგვარ შაბლონს, რომლის მიხედვითაც შესაძლებელი იყო ნაწარმოების ფორმის შედგენა.

დისპოზიციის აღნიშნული მოდელი უდიდეს როლს ასრულებდა ბაროკოს ეპოქის როგორც ვოკალურ, ისე განსაკუთრებით ინსტრუმენტულ მუსიკაში. ინსტრუმენტული ნაწარმოებების შემთხვევაში, სადაც ტექსტი არ არსებობდა, დისპოზიციის წესების მიხედვით თემის ჩამოყალიბება და მისგან მუსიკალური აზრის განვითარება კომპოზიციის ორგანიზების ძირითადი მექანიზმი იყო. დისპოზიციური მოდელი ვრცელდებოდა როგორც ერთნაწილიან, ასევე მრავალნაწილიან ფორმებზე.

ბაროკოს მუსიკა წარმოადგენს კარგად დაგეგმილ რიტორიკულ პროცესს, სადაც მუსიკალური ერთეულები გარკვეული ტოპოსების საშუალებით გადმოსცემენ აზრებს. ამ პერიოდში, ე.წ. პოზიტივისტები ხაზს უსვამდნენ ბუნებრივ კავშირს მეტყველებასა და მუსიკას შორის. მიუთითებენ მგავსებას ნაწარმოების აჟღერებისა და სიტყვის წარმოთქმის პროცესებს შორის:

1. ორივეგან სმენითი აღქმა მოქმედებს;

2. იდენტურია დროში განვითარება – საჭიროა პროცესუალობა, დრო, რომ აღიქვა მთლიანობა;

3. კომუნიკაცია ორატორსა და აუდიტორიას, მუსიკოსსა და აუდიტორიას შორის;

4. მსგავსია გამოსვლის გარეგნული კომპონენტები – მიმიკა, ჟესტიკულაცია, მოძრაობები და სხვ.;

5. სახეზეა ვერბალური ენისა და მუსიკალური ენის საერთო ელემენტები: რიტმი, ტემპი, აქცენტი, ტემბრი, პაუზა და ა.შ.

ბაროკოს ეპოქაში სიტყვის შინაარსის მუსიკაში ასახვის ყველაზე უტყუარ საშუალებად იქცა მუსიკალურ-რიტორიკული ფიგურები, რომლებიც თავდაპირველად აღიქმებოდა, როგორც გამშვენებები (*decoratio*). იმდროინდელი წარმოდგენებით, გამშვენების ხერხებით შემკული იყო მეტად მნიშვნელოვანი, მაღალმხატვრული ნიმუშები. გერმანელი კომპოზიტორი კ. ბერნჰარდი (1628–1692) ამბობდა: „ჩვენი დროის მუსიკა იმდენად მაღალ საფეხურზე ავიდა, რომ ფიგურების სიმრავლის წყალობით, ის რიტორიკას უტოლდება, განსაკუთრებით, ახლახან გამოგონებულ და უაღრესად ორნამენტულ *stylo recitativo*-ში“ (Daunoravičienė, 2006, გვ. 86).

როგორც კვლევები აჩვენებს, მუსიკალურ-რიტორიკული ფორმულები ფართოდ იყო გავრცელებული ჯერ კიდევ რენესანსის მუსიკაში. ამის დამადასტურებელია მუსიკალური რიტორიკის თეორიის ერთ-ერთი ფუძემდებლის, ი. ბურმაისტერის შრომა *Musica*

autoschediastikē (1601 წ.), სადაც ავტორი მუსიკალურ-რიტორიკულ ფიგურებს განიხილავს ორლანდო ლასოს შემოქმედების მაგალითზე.

აღორძინების პერიოდში ცდილობდნენ შეექმნათ ერთგვარი რიტორიკული ლექსიკონი, სადაც თავი მოეყრებოდა იმ სიტყვებს, რომელიც მუსიკაში უნდა ყოფილიყო „გამოსახული“. მაგრამ აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ერთი და იმავე სიტყვის მუსიკალური ეკვივალენტები განსხვავდებოდა ხოლმე არა მხოლოდ სხვადასხვა კომპოზიტორთან, არამედ ზოგჯერ ერთი და იმავე კომპოზიტორის განსხვავებული პერიოდის ქმნილებებშიც კი.

ამასთან დაკავშირებით, ო. ზახაროვა [Захарова, 1994] გამოყოფს რამდენიმე მეტად დამახასიათებელ სიტყვათა ჯგუფს:

1. სიტყვები, რომლებიც მიუთითებდნენ მიმართულებას. მაგალითად, რელიგიური აღმსავლის აღმნიშვნელი სიტყვებია: *altus, caelum, caro, spiritus humilis*, რომლებიც აღმავალი მელოდიით გამოიხატებოდა. მოგვიანებით მათ შეესაბამება მუსიკალურ-რიტორიკული ფიგურა *ascensus*; დაღმასვლას კი აღნიშნავს სიტყვები *descendere, morte* (სიკვდილი), რომლებიც დაღმავალი მოტივებით ხასიათდება და გამოიხატება მუსიკალურ-რიტორიკული ფიგურით *descensus*;
2. რენესანსის მესებსა და მოტეტებში სიტყვების (ხშირად ეს იყო წმინდანთა სახელები) მნიშვნელობა გახგასმულია ხოლმე აკორდული წყობით, რომელიც ჩასმულია პოლიფონიურ ქსოვილში. ამ მუსიკალურ-რიტორიკულ ფიგურას ბაროკოში *noema* ეწოდა;
3. რენესანსის ვოკალურ მუსიკაში ქრომატიკა ასახავდა ისეთ გრძნობებსა და მდგომარეობებს, როგორიცაა ტირილი, გლოვა, და ა.შ. ქრომატიკის სხვადასხვა სახეებიდან აქ ხშირია იმ ქრომატული ტონის გამოყენება, რომელიც არ ეკუთვნის კონკრეტულ ჰარმონიას. აღნიშნულ ჰარმონიულ მოვლენას მოგვიანებით მუსიკალურ-რიტორიკული ფორმულა *pathopoeia* ეწოდა.

ამგვარად, რიტორიკული პრაქტიკა ბაროკომდე რამდენიმე ასწლეულის წინ უკვე არსებობდა. ბაროკოს ეპოქაში რიტორიკული პრაქტიკის გამოყენების მიზნით მრავალი ტრაქტატი შეიქმნა. მათ შორისაა: ი. ბურმაისტერის *Musica autoschediastike* (1601) და *Musica poetica* (1606), ა. კირხერის *Musurgian universalis* (1650), კ. ბერნჰარდის *Tractatus compositionis augmentatus* (1657) და ი. მატეზონის *Der Vollkommene Capellmeister* (1739). ამ შრომათა შეჯერების საფუძველზე შეიძლება ითქვას, რომ:

1. მუსიკალურ-რიტორიკული ფორმულა ესაა გარკვეული კონსტრუქცია, მუსიკალური პარამეტრების ფორმულა;
2. ფორმულის არსი მდგომარეობს იმდროინდელი მუსიკალური წესების დარღვევაში, თავისუფლად ინტერპრეტირებაში;
3. ტიპიზირებულის დარღვევა იწვევს გარკვეულ წინასწარმეტყველების ეფექტს;
4. მუსიკალურ-რიტორიკული ფორმულა ასრულებს გამშვენების, ლამაზი მუსიკალური მეტყველების ფუნქციას.

დღემდე არ არსებობს მუსიკალურ-რიტორიკული ფორმულების უნიფიცირებული კლასიფიკაცია, მეტიც, მეცნიერები ვერ შეთანხმებულან ფიგურათა რაოდენობაზე. დანამდვილებით კი შეიძლება ითქვას, რომ ბაროკოს მუსიკალურ პრაქტიკაში 100-ზე მეტი (ზოგიერთი მკვლევრის მიხედვით, 160) ფიგურა იყო გავრცელებული. აქვე უნდა დავაზუსტოთ, რომ ეს რიცხვი რეალურად არ ასახავს განსხვავებულ ფიგურათა რაოდენობას, ვინაიდან ერთი და იგივე ფიგურა სხვადასხვა ავტორის შრომაში სხვადასხვა ტერმინით შეიძლება იყოს აღნიშნული.

ბაროკოს ეპოქაში კომპოზიტორი წინასწარ განსაზღვრავდა ნაწარმოების ან მისი კონკრეტული ნაწილის ემოციურ-აფექტურ განწყობას და შესაბამისად არჩევდა საჭირო მუსიკალურ საშუალებებს. იგი ვარაუდობდა, რომ მსმენელი ამ მუსიკას სწორად „გაიაზრებდა“. მუსიკალური სტრუქტურის ყოველი კომპონენტი – ბგერათა მიმდევრობა, რიტმული ფორმულები, ჰარმონია, ტონალობა, მელოდიური დიაპაზონი, ფორმა და სხვ. –

ემსახურებოდა გარკვეული აფექტის გამოხატვას. შესაბამისად, ბაროკოს სტილი, ფორმათა მოდელი და საკომპოზიციო ტექნიკა აღიქმებოდა როგორც სწორედ ამ აფექტური კონცეფციის განხორციელების შედეგი. აღნიშნული ეპოქის მუსიკოსები წერდნენ, რომ რიტორიკული ფიგურები ვნებების ენაა, რადგან ვერავინ გამოხატავს აფექტს ფიგურების გარეშე, ფიგურები უდიდეს გამომსახველობით თვისებას ანიჭებენ მუსიკას, რომ ფიგურები თავისთავად უკვე აფექტების ენაა. იმ დროს ხშირად გამოიყენებოდა ტერმინი *Affektenlehre*, რომელიც წარმოადგენდა მუსიკალური მეცნიერების ერთ-ერთ დარგს.

ტიპიზაციისკენ სწრაფვა ბაროკოს ეპოქის კულტურაში განსაკუთრებით ნათლად გამოიხატა ემბლემატიკის პრაქტიკაში. მრავალი მკვლევრის შეფასებით, ბაროკოს ეპოქის შემოქმედებითი აზროვნება იმდენად მჭიდროდ იყო დაკავშირებული ემბლემატურ მოდელებთან, რომ მისი დახასიათება „ემბლემატიკური ცნობიერებითაც“ არის შესაძლებელი. ამ ტენდენციის მნიშვნელობაზე მიუთითებს XVII–XVIII საუკუნეებში ემბლემატიკური და იკონოლოგიური ლექსიკონების ფართო გავრცელება. მსგავსი გამოცემები იმ ემბლემების სისტემატიზებას ახდენდა, რომლებიც ხელოვნების პრაქტიკაში ფართოდ გამოიყენებოდა და, ამდენად, მხატვართა პროფესიული საქმიანობისთვის მნიშვნელოვან დამხმარე მასალას წარმოადგენდა. ასეთ ლექსიკონებში განსაკუთრებული ადგილი ეთმობოდა სხვადასხვა აფექტისა და ემოციის გამოსახვის წესებს, რაც ემბლემატიკის თეორიას მნიშვნელოვან როლს ანიჭებდა ბაროკოს მხატვრულ სემანტიკაში. იდენტური სიტუაცია იქმნება სამუსიკო ხელოვნებაშიც, სადაც მუსიკალურ-რიტორიკული ფიგურები დაახლოებით იგივე ფუნქციის მატარებელი ხდება.

ამგვარად, ბაროკოში განსაკუთრებით თვალშისაცემია კავშირი რიტორიკის ორ ნაწილთან – *elocutio*-სთან და *dispositio*-სთან. პირველის მეშვეობით მუსიკაში სახეობრივ-ემოციური გამომსახველობის ახალი სისტემა მკვიდრდება, მეორე კი კლასიკური მუსიკალური ფორმების საფუძველი გახდა. ეს კავშირი განსაკუთრებით იგრძნობა თუნდაც ტერმინოლოგიაში, რიტორიკიდან მუსიკაში გადმოსულ ისეთ ტერმინებში, როგორიცაა თემა, მოტივი, ფრაზა, პერიოდი, წინადადება, ექსპოზიცია, დამუშავება, ეპიზოდი, დასკვნა.

ბაროკოს ეპოქის მუსიკალური დისკურსისა და რიტორიკის დოქტრინას შორის არსებული ანალოგიური კავშირი, უპირველეს ყოვლისა, ვლინდება აუდიტორიაზე მიზანმიმართული ზემოქმედების პრინციპში. სწორედ რიტორიკული ხელოვნების ეს ინტენსიური კომუნიკაციური პოტენციალი გახდა მუსიკალური კომპოზიციის მთავარი ორიენტირი. კლასიკური რიტორიკული ტრადიციით ფორმულირებული სამი უმთავრესი ამოცანა (*officia oratoris*): სწავლება (*docere*), სიამოვნების მინიჭება/დატკბობა (*delectare*) და ემოციის აღძვრა/აჟიტირება (*movere*) აღიარებულ იქნა ბაროკოს ხელოვნების, მათ შორის მუსიკის, ძირითად ესთეტიკურ იმპერატივებად. აქ ტექსტი იყო პირველადი, მუსიკა წარმოადგენდა მისი გამოხატვის საშუალებას, რომელთა ურთიერთქმედების მიზანი იყო მსმენელში კონკრეტული აფექტის გამოწვევა. აღნიშნული მიდგომა განსაკუთრებით აისახა გერმანულ ლუთერანულ ტრადიციაში (მაგალითად, ჰ. შუტცისა და ი. ს. ბახის კანტატებსა და პასიონებში). ისევე, როგორც ორატორი იყენებდა რიტორიკულ ფიგურებს, კომპოზიტორიც მიმართავდა მუსიკალურ-რიტორიკულ ფიგურებს, რომლებიც პირდაპირ უკავშირდებოდა ტექსტს.

ბაროკოს მუსიკალური კომპოზიცია, როგორც წესი, ერთაფექტური იყო, გამოხატავდა ერთ მთავარ ემოციურ მდგომარეობას. სწორედ ტექსტის შინაარსი განსაზღვრავდა ნაწარმოების ტონალობას, ტემპს, მელოდიურ-რიტმულ პროფილს და სხვ. (მაგალითად, გლოვის ტექსტის გამოსახატად ხშირად იყენებდნენ მინორულ ტონალობას, ნელ ტემპს, ქრომატიზმს). შესაბამისად, ბაროკოს მუსიკალურ-რიტორიკულ კომპოზიციაში სიტყვა და მუსიკა ქმნიან ერთიან სემანტიკურ სისტემას, სადაც მუსიკა „მეტყველებს“ და კომპოზიცია ემოციურ არგუმენტაციად აღიქმება.

საკვანძო სიტყვები: სიტყვისა და მუსიკის ურთიერთმიმართება, ბაროკოს მუსიკალურ-რიტორიკულ კომპოზიცია

ლიტერატურა:

ნადარეიშვილი, მ. (2025). ბაროკოს ეპოქის მუსიკის თეორია რიტორიკული ფიგურების კონცეფციის კონტექსტში. თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორია. ხელმისაწვდომია: <https://www.youtube.com/watch?v=fcxOzHpbH5Y>

Buelow, J. (1993). Rhetoric and Music. In The Grove Dictionary of Music and Musicians. London. Macmillan

Daunoravičienė, G. (Ed.). (2006). Muzikos kalba. II: Barokas. Vilnius. Enciklopedija

Eggebrecht, H. (1967). Figuren, musikalisch-rhetorische. Riemanns Musiklexikon. Mainz. B.Schotts Söhne

Захарова, О. (1994). Риторика и западноевропейская музыка XVII - первой половины XVIII века: принципы, приемы. Москва. Музыка

Marika Nadareishvili

Tbilisi State Conservatoire

Tbilisi, Georgia

e-mail: marika.nadareishvili@tsc.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.29>

The Interrelationship Between Word and Music in Baroque Musical-Rhetorical Composition

Abstract

The foundation of Baroque musical thought is rooted in the principles of rhetoric, where music is understood as an emotional and expressive continuation of speech. The aim of this paper is to demonstrate the significance of the word and, more broadly, of rhetorical art in the music of the Baroque period.

In the XVII-XVIII centuries, European professional music gradually evolved into a meta-language that adopted the structures and functions of verbal discourse. During the Baroque, music was regarded as a powerful means of communication and a tool for influencing the listener. Like rhetorical speech, musical composition aimed at persuading and moving its audience. Rhetoric operates on all levels of XVII and XVIII-century European professional music and manifests itself in:

- the level of creating and inventing a work (Inventio);
- the level of musical style and formal structure (Dispositio);
- the level of the constituent elements of a musical composition, that is, the musical language (rhetorical figures).

Baroque music represents a carefully planned rhetorical process, in which musical units convey ideas through specific topoi. Baroque compositions were typically mono-affective, expressing a single dominant emotional state. The content of the text determined key elements such as tonality, tempo, and melodic-rhythmic design. Accordingly, in Baroque musical-rhetorical composition, word and music form a unified semantic system in which music “speaks,” and the composition is perceived as emotional argumentation.

Thus, in Baroque musical-rhetorical composition, word and music form a unified semantic system in which music “speaks,” and the composition functions as emotional argumentation.

Keywords: The Interrelationship Between Word and Music, Baroque Musical-Rhetorical Composition

-phob სუფიქსოიდის სემანტიკა და პროდუქტიულობა თანამედროვე გერმანულში (ქართულ ენასთან მიმართებით)

თეონა ნიჟარაძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ქუთაისი, საქართველო

e-mail: teona.nizharadze@atsu.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.30>

ენა, როგორც ცნობილია, მუდმივ ცვალებადობაშია. ენები დამოუკიდებლად არ არსებობენ: ისინი მეტ-ნაკლები ინტენსივობით მუდმივ გავლენას ახდენენ ერთმანეთზე. ენების კონტაქტის შედეგი ამა თუ იმ ენის ლექსიკურ მარაგზე ძირითადად ნასესხობით აისახება. [შდრ. ქეცა, 2012: 91] სესხება ხდება არა მხოლოდ ლექსიკის, არამედ სიტყვათა მაწარმოებელი ელემენტებისაც. გლობალიზაციისა და სამეცნიერო-ტექნიკური განვითარების პირობებში, გერმანული და ქართული ენები, სხვა ენების მსგავსად, აქტიურად იყენებს კლასიკური (ბერძნულ-ლათინური) წარმოშობის ელემენტებს ახალი ცნებების სახელდებისთვის. წინამდებარე სტატიაში განხილულია ერთ-ერთი ასეთი მაღალპროდუქტიული ერთეული -*phob* ელემენტი და მისი ფუნქციონირების თავისებურებები თანამედროვე გერმანულ ენაში. კვლევის მიზანია, არა მხოლოდ -*phob* ელემენტის სტრუქტურულ-სემანტიკური ანალიზი, არამედ მისი ქართული ეკვივალენტების მოძიება და სისტემატიზაცია. საკითხი პრობლემურია იმ მხრივ, რომ ქართულ ენაში ამ ელემენტის შემცველი სიტყვების გადმოტანა ხშირად ორგვაროვანია: ერთ შემთხვევაში ხდება ტერმინის პირდაპირი ტრანსლიტერაცია, ხოლო მეორე შემთხვევაში — აღწერილობითი თარგმანი.

თავდაპირველად უპირიანია, განვიხილოთ სუფიქსოიდის -*phob* ეტიმოლოგია. ეტიმოლოგიური ლექსიკონის თანახმად, ფობია (*φόβος*) მომდინარეობს ბერძნული ენიდან და ნიშნავს შიშს. ის ძველად ბერძნულ მითოლოგიაში გამოიყენებოდა ერთ-ერთი ღმერთის აღნიშნავად. ფობია გამოხატავს სიტუაციის, საქმიანობის, ობიექტის, ადამიანის ან ცხოველის მიმართ პანიკურ შიშს. ბერძნულში სიტყვების *hydro* და *φοβία*-ს შეერთებით შეიქმნა კომპოზიტი *ὑδροφοβία* ლათინურად *hydrophobia* (*ჰიდროფობია*), რაც ნიშნავს წყლის შიშს. XVIII საუკუნეში ეს უკანასკნელი გერმანულში სამედიცინო ენიდან შევიდა და მიეცა -*ie* დაბოლოება. XIX ს-ში კომპოზიტი *ჰიდროფობიის* მიხედვით ენაში შეიქმნა კიდევ მრავალი კომპოზიტი, რომელიც გამოხატავდა შიშს ადამიანებისა და მოვლენების მიმართ. ფრანგულში გავრცელდა სიტყვა *anglophobie*, რაც აღნიშნავდა სიძულვილს ყველაფერი ინგლისურის მიმართ. XIX საუკუნის I ნახევარში გერმანულში გავრცელდა სიტყვები *anglophobisch*, *Anglophobie*, ხოლო XIX საუკუნის ბოლოს მრავალი კომპოზიტი წარმოიშვა სამედიცინო სფეროში, რაც აღნიშნავდა ავადმყოფურ შიშს.

Agoraphobie — 'საზოგადოებრივი სივრცის შიში', ძველბერძნული *agorá* (*ἀγορά*), 'ბაზარი';

Klaustrophobie — 'დახურულ სივრცეებში ყოფნის შიში', ლათინური *claustrum* 'დახურული სივრცე';

Pyrophobie — 'ცეცხლის შიში', ძველბერძნული *πῦρ* (*πῆρ*) 'ცეცხლი'.

არსებითი სახელების მაწარმოებელი ელემენტი *-phobie* და ზედსართავის სახელების შემადგენელი ნაწილი *-phob* დარჩა შემდგომ ყველაზე პროდუქტიულ მაწარმოებელ ელემენტად. აღნიშნული კომპოზიტებიდან ელემენტი *phobie* მოგვიანებით გამოცალკევდა და დამოუკიდებელ სიტყვად იქცა. <https://www.dwds.de/wb/etymwb/phobie>

ქართულში ელემენტი -ფობიას შემოსვლის ზუსტი დრო არ მოიპოვება სამეცნიერო ლიტერატურაში, მაგრამ სავარაუდებელია, რომ ის შემოვიდა XIX საუკუნის ბოლოს – XX საუკუნის დასაწყისში თანამედროვე ფსიქიატრიისა და ფსიქოლოგიის ჩამოყალიბების პროცესთან ერთად დასავლეთევროპული სამეცნიერო ენების გავლით და დამკვიდრდა, როგორც საერთაშორისო სამედიცინო-ფსიქოლოგიური ტერმინი.

ისტორიული განვითარების მიმოხილვის შემდეგ, საინტერესოა, განვიხილოთ, თუ როგორ ინტეგრირდა *-phob* სუფიქსოიდი ფონეტიკურად და მორფოლოგიურად თანამედროვე გერმანულსა და ქართულ ენებში.

-phob ელემენტის ინტეგრაცია ბერძნულიდან გერმანულში მოხდა შემდეგნაირად. თავდაპირველად ბერძნული გრაფემები ლათინურ დამწერლობით სისტემაში გადაიტანეს. ფონემის [f] აღსანიშნავად გერმანულში გამოიყენება გრაფემათა კომბინაცია, რომელიც თითქმის მხოლოდ ბერძნული წარმოშობის უცხო სიტყვებში გვხვდება. ლათინური სუფიქსი *-ia* გერმანულში *ie* სუფიქსით ადაპტირდა. ამგვარად მივიღეთ ბერძნული სიტყვისგან *hydrophobia* → გერმანული *Hydrophobie*. რაც შეეხება წარმოთქმას გერმანულში ეს უკანასკნელი ნაწილობრივ დაექვემდებარა გერმანულ ფონეტიკურ წესებს. ბერძნული ღია [a] ნაცვლად გერმანულში წარმოითქმის დახურული [o:], ხოლო მახვილი არ შეესაბამა გერმანული ენის სისტემას და დარჩა ბოლო მარცვალზე, რაც არ არის წარმოშობით გერმანული სიტყვებისთვის დამახასიათებელი [fo'bi:]. [შდრ.Trunkwalter, 2009: 264]

ქართულში ბერძნული სიტყვა ფობია ფონეტიკურად ინტეგრირდა მცირედი ცვლილებით, თუმცა მკაფიო წესების მიხედვით: [ph] გადავიდა ბგერით ფ, რადგან ქართულში არ არსებობს [f] და არც გრაფემა *ph*. ბერძნული ხმოვანთა სტრუქტურა ქართულში უცვლელად შენარჩუნდა, რადგან ისინი სრულად შეესაბამება ქართული ფონოლოგიური სისტემის ხმოვანებს.

სიტყვის მარცვლოვანი სტრუქტურაც არ დარღვეულა: *pho-bi-a* → ფო-ბი-ა. სწორედ ამიტომ ფობია ქართულში ბუნებრივად ინტეგრირებული საერთაშორისო ტერმინია. რაც შეეხება მორფოლოგიურ ადაპტაციას გერმანულისაგან განსხვავებით ქართული ენისთვის უცხო სუფიქსი *-ia* შენარჩუნდა ფორმით *-ია*, რომელიც ქართულში დამკვიდრებულია როგორც საერთაშორისო ტერმინების მაწარმოებელი სუფიქსი (მაგ. *ბიოლოგია*, *ინტერპრეტაცია*, *დემოკრატია*).

ამგვარად, -ფობია ქართულში ბუნებრივად ინტეგრირებული საერთაშორისო სიტყვების მაწარმოებელი სუფიქსოიდია. თუმცა, აქვე საჭიროა, განისაზღვროს თავად ტერმინ „სუფიქსოიდის“ ადგილი და მნიშვნელობა ქართულ ენათმეცნიერებაში.

ქართულ კლასიკურ ენათმეცნიერებაში სიტყვათწარმოებითი სისტემის აღწერისას გამოიყენება ტრადიციული მორფოლოგიური ტერმინები, როგორიცაა სუფიქსი, პრეფიქსი და ძირი, ხოლო ტერმინი „სუფიქსოიდი“ ამ ნაშრომებში არ ფიქსირდება როგორც დამოუკიდებელი კატეგორია. [შდრ. ჩიქობავა, 2008: 160]

თანამედროვე ენათმეცნიერულ და განსაკუთრებით ტერმინოლოგიურ კვლევებში კი შეინიშნება საერთაშორისო ლინგვისტიკაში დამკვიდრებული ტერმინის *affixoid* (ქართ. *აფიქსოიდი*) ადაპტაცია, რომელიც აღწერს შუალედურ მორფემურ ელემენტებს თავისუფალ ლექსიკურ ერთეულსა და კლასიკურ აფიქსს შორის.

ამ კონტექსტში ტერმინს „სუფიქსოიდი“ იყენებს ნინო დათეშიძე ნაშრომში *"აფიქსოიდთა სიტყვათწარმოებითი ფუნქციები ტერმინოლოგიაში"*. ავტორის მიხედვით,

აფიქსოიდები სიტყვაში ჩართვის პოზიციის მიხედვით იყოფა პრეფიქსოიდებად და სუფიქსოიდებად. სუფიქსოიდად განიხილება ისეთი ელემენტი, რომელიც ტერმინში სიტყვის ბოლოში ერთვის და ფუნქციურად სუფიქსს უახლოვდება, თუმცა წარმოშობით და სტრუქტურულად ინარჩუნებს ლექსიკური ერთეულის თვისებებს. [შდრ. დათეშიძე, 2019: 1]

ამდენად, ტერმინი „სუფიქსოიდი“ ქართულ ენათმეცნიერებაში არ წარმოადგენს ტრადიციულ, კლასიკურ გრამატიკულ კატეგორიას, არამედ ის არის საერთაშორისო ენათმეცნიერებაში დამკვიდრებული ტერმინი.

-*phob* სუფიქსოიდის, როგორც ლინგვისტური კატეგორიის არსის განსაზღვრის შემდეგ, უნდა გადავიდეთ აღნიშნული ელემენტის სემანტიკურ-ფუნქციონალურ ანალიზზე და მოვიძიოთ მისი ეკვივალენტები ქართულ ენაში.

ძველი ბერძნული სუფიქსოიდი -*phob* თავდაპირველად ნიშნავდა 'გაქცევას', ხოლო მოგვიანებით — ასევე 'შიშს', 'შფოთვას'. ეს სემანტიკური ცვლილება გადამწყვეტია, რადგან თანამედროვე სუფიქსოიდისთვის -*phob* საწყისი მნიშვნელობა 'გაქცევა' უკვე აღარ არის რელევანტური. მნიშვნელობა 'შიში' გამოიხატა პირველ ცნობილ კომპოზიტში *ὑδροφῶβος* (*hydrophóbos*). მნიშვნელობებს 'შიში' და 'გაქცევა' შორის მჭიდრო კავშირი არსებობს: შიში არის გაქცევის მოტივაცია. შესაბამისად, 'გაქცევა' უკვე მოიცავს 'შიშს'. ამგვარად, მოხდა მნიშვნელობის შევიწროება — 'გაქცევიდან' 'შიშისაკენ'. [შდრ. Trunkwalter, 2009: 291] ვინაიდან სუფიქსოიდის -*phob* სათავეს იღებს სამედიცინო ენიდან, მიზანშეწონილია, მისი მნიშვნელობის დადგენა სწორედ სამედიცინო-ტერმინოლოგიური ლექსიკონიდან. DUDEN-ის სამედიცინო ტერმინების ლექსიკონის თანახმად : *ფობია* არის პათოლოგიური შიში (მაგ., გარკვეული საგნების, სიტუაციების ან დაავადებების მიმართ), როგორც ფსიქოზის ერთ-ერთი ფორმა. [შდრ. DUDEN, 1998:558]

სტატიაში -*phob* ელემენტით შედგენილი სიტყვების სემანტიკური ჯგუფების კლასიფიკაცია დაფუძნებულია ტრუნკვალტერის მოდელზე. სიტყვების -*phob* სუფიქსოიდით ფუნქციონირების გასაგებად ტრუნკვალტერი იყენებს პარაფრაზირების მეთოდს. ამის საფუძველზე იგი გამოყოფს ორ ძირითად ჯგუფს: ერთი მხრივ, სიტყვებს, რომლებიც პროცესს ან ქმედებას აღნიშნავენ, ხოლო მეორე მხრივ — სიტყვებს, რომლებიც ობიექტს მიემართებიან. [შდრ. Trunkwalter, 2009: 292]

პირველ ჯგუფში ერთიანდება სიტყვები, რომლებშიც შიში ან ზიზღი მიმართულია გარკვეული პროცესის ან საქმიანობის წინააღმდეგ. აღნიშნული სიტყვები მომდინარეობს ზმნის ფუძისგან.

Abwerbephobie — 'ვინმეს აქვს ზიზღი/შიში პერსონალის გადაბირების (სხვა კომპანიიდან გადმოყვანის) მიმართ'

Fahrphobie — 'შიში მანქანის მართვის მიმართ'

fernsehphob — 'ზიზღი ტელევიზორის ყურების მიმართ'

Klebspheobie — 'ზიზღი/შიში რაღაცის წებოთი დამაგრების მიმართ'

klonophobisch — 'ზიზღი/შიში ცოცხალი არსებების კლონირების მიმართ'

Kontrollphobie — 'ზიზღი/შიში ადამიანების ან საგნების კონტროლის მიმართ'

Meldepheobie — 'ზიზღი/შიში რაიმეს ოფიციალურად შეტყობინების/განცხადების მიმართ'

Wartepheobie — 'ზიზღი/შიში ლოდინის მიმართ'

ზემოთაღნიშნული სიტყვების გადატანა ქართულში ტრანსლიტერაციის გზით არ ხდება და შესაძლებელია მათი მხოლოდ აღწერილობითი თარგმანი.

ამავე ჯგუფში ერთიანდება სიტყვები, რომლებიც პროცესის მიმართ შიშს ან ზიზღს გამოხატავს, მაგრამ არსებითი სახელისაგანაა ნაწარმოები.

Veränderungsphobie — 'ცვლილების შიში'

Ansteckungsphobie — 'გადადების / ინფიცირების შიში'

Einkreisungsphobie — 'აღყაში მოქცევის შიში'

მეორე ჯგუფში ერთიანდება სიტყვები, რომლებსაც აქვს შიში/ზიზღი ობიექტის მიმართ. ვინაიდან საგანთა რაოდენობა უსასრულოა, ეს ჯგუფი ძალიან მრავალფეროვანია და გამოიყოფა ქვეჯგუფები.

ა. შიში/ზიზღი უსულო საგნების მიმართ

Uhrenphobie — 'საათების შიში/ზიზღი'
Bierphobie — 'ლუდის შიში/ზიზღი'
Chemophobie — 'ქიმიური ნივთიერებების შიში'
hydrophob — 'ჰიდროფობული /წყალგამტარი'
oleophob — 'ოლეოფობური /ზეთის უარყოფი'
technophob — 'ტექნოფობი-ტექნიკის შიში'

• დროის ან გარკვეული პერიოდის მიმართ შიში ან ზიზღი.

Chronophobie — 'ქრონოფობია/ დროის მიმართ შიში'
Feiertagsphobie — 'დღესასწაულების შიში/ზიზღი'
Weihnachtsphobie — 'შობის შიში/ზიზღი'
Silvesterphobie — 'ახალი წლის შიში/ზიზღი'
Urlaubsphobie — 'შვებულების შიში/ზიზღი'
ბ. ზიზღი/შიში ცოცხალი არსებების მიმართ (ცხოველები და ადამიანები)
Entomophobie — 'ენტომოფობია/ მწერების შიში'
Akarophobie — 'აკაროფობია/ შიში მცირე ზომის პარაზიტების მიმართ'
Wespenphobie — 'ბზიკების შიში'
Moskitophobie — 'კოლოების შიში'
Bakterienphobie — 'ბაქტერიოფობია/ ბაქტერიების შიში'
• ადამიანების მიმართ შიში/ზიზღი:

Frauenphobie / Gynophobie — 'გინოფობია/ქალების შიში'
Androphobie — 'ანდროფობია/მამაკაცების მიმართ შიში/ მამაკაცთმოდულე'
Menschenphobie — 'ადამიანების შიში'
Kommunistenphobie — 'კომუნისტების შიში'

გ. ადგილზე ფოკუსირებული ტიპი. აქ სიტყვები მიუთითებენ შიშს ან უარყოფით დამოკიდებულებაზე კონკრეტული გეოგრაფიული ადგილის მიმართ. ამ ჯგუფში შემავალი ფობიები გერმანულში შედარებით მცირეა.

Kaukasusphobie — 'შიში/ზიზღი კავკასიის მიმართ'

Iran-Phobie — 'შიში/ზიზღი ირანის მიმართ'

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ბევრი სიტყვა შეიძლება მხოლოდ ერთ კატეგორიას ვერ მივაკუთვნოთ. ხშირად ერთმანეთს ემთხვევა შიში/ზიზღი ადგილის, ადამიანის და კულტურის მიმართ. [შდრ. Trunkwalter, 2009: 296]

ადგილს, ხალხსა და ენას მოიცავს სიტყვები, როგორიცაა russophob 'რუსოფობი' ერთდროულად შეიძლება გულისხმობდეს ზიზღს ენის, ადამიანების ან ქვეყნის მიმართ.

Europahobie ევროფობია შეიძლება გამოხატავდეს 'ზიზღს ვალუტის, ევროკავშირის, ევროპელების ან კონტინენტის მიმართ'.

ისეთ აბსტრაქტულ ტერმინებში, როგორიცაა Judéophobie 'იუდოფობია', Homophobie 'ჰომოფობია', Islamophobie 'ისლამოფობია' ან Xenophobie 'ქსენოფობია' (სხვა ეროვნების/გარე ადამიანების მიმართ შიში), ხშირად გაურკვეველია, ეხება თუ არა ზიზღი ადამიანებს თავად, თუ მათ რელიგიას/იდეოლოგიას. ამ შემთხვევაში საჭიროა კონტექსტით დაზუსტდეს მნიშვნელობა. [შდრ. Trunkwalter, 2009: 297]

გერმანულში *-phob* სუფიქსიოდის პროდუქტიულობას განსაზღვრავს ის ფაქტი, რომ ის ხშირად გამოიყენება ისეთი სიტყვებისთვის, რომლებიც კონკრეტულ კონტექსტში შეიქმნა და შესაძლებელია არ გამოიყენებოდეს სტანდარტულ ლექსიკაში, მაგალითად:

<i>Blasmusikphobie</i>	'სასულე მუსიკის შიში / ზიზღი'
<i>Küchenphobie</i>	'სამზარეულოს (ან საჭმლის მომზადების) შიში'
<i>Dönerphobie</i>	'შაურმის მიმართ შიში / ზიზღი'
<i>Showphobie</i>	'შოუების / სანახაობების მიმართ შიში'
<i>italophob</i>	ყველაფერი იტალიურის მიმართ შიში / ზიზღი
<i>Chaosphobist</i>	ქაოსის მოძულე / ქაოსის მიმართ შიშის მქონე ადამიანი

იმ სიტყვების შემთხვევაში, რომლებიც ყოველდღიურ ცხოვრებას ან კონკრეტულ ობიექტებს უკავშირდება, ქართული ენა უპირატესობას ანიჭებს არა ტრანსლიტერაციას, არამედ აღწერილობით თარგმანს. ამ დროს *-phob* ელემენტის მნიშვნელობა გადმოიცემა როგორც 'შიში' ან 'ზიზღი'. ასეთი ოკაზიონალიზმები ქართულში მხოლოდ აღწერილობითი გზით გადმოდის.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ ქართულში *-phob* ელემენტით შედგენილი სიტყვების გადმოტანა ხდება ორი გზით: ტრანსლიტერაციითა და აღწერილობითი თარგმანის მეშვეობით. ზოგ შემთხვევაში ერთმანეთის პარალელურად არსებობს საერთაშორისო ტერმინი (მაგ. *ჰიდროფობული*) და მისი ქართული სემანტიკური ეკვივალენტიც (მაგ. *წყალგაუმტარი*). თუ ქართულ ენაში ტერმინი გამოიყენება ვიწრო სამეცნიერო კონტექსტში, უპირატესობა ენიჭება ტრანსლიტერაციას. თუ ტერმინი ყოველდღიურ ცხოვრებაში გადადის (მაგ. მასალების აღწერისას), გამოიყენება აღწერილობითი თარგმანი.

ლიტერატურა:

1. დათეშიძე ნ. (2019): აფიქსიოდთა სიტყვათწარმოებითი ფუნქციები ტერმინოლოგიაში. ელექტრონული რესურსი: <https://ice.tsu.ge>
2. ქეცბა-ხუნდაძე ლ., გიორგობიანი დ. (2012): გერმანული ენის ლექსიკოლოგია. თსუ გამომცემლობა. თბილისი.
3. ჩიქობავა არნ. (2008): ენათმეცნიერების შესავალი. თსუ გამომცემლობა. თბილისი.
4. Trunkwalter J. (2009): Das Konfix -phob-. Ein Überblick über Etymologie, Morphologie, Semantik und Pragmatik der Wortbildungseinheit -phob- // Fremdwortbildung am Beispiel von Konfixen (Hrsg. P. O. Müller). Georg Olms Verlag. Hildesheim/Zürich/New York.
5. Duden (2024): Wörterbuch. Rechtschreibung: Public Viewing. ელექტრონული რესურსი: <https://www.duden.de>.
6. Duden (1998): Wörterbuch medizinischer Fachbegriffe. 6. Auf. Dudenverlag. Mannheim.
7. DWDS (2024): Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache. ელექტრონული რესურსი: <https://www.dwds.de>.
8. აბრამიშვილი ი. (2006): უნივერსალური ენციკლოპედიური ლექსიკონი. საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა. ელექტრონული რესურსი: <http://www.nplg.gov.ge>.
9. ქართული ენის ციფრული ლაბორატორია (2024): ელექტრონული რესურსი: <https://dlab.ug.edu.ge>.

Teona Nizharadze

Akaki Tsereteli state University

Kutaisi, Georgia

e-mail: teona.nizharadze@atsu.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.30>

Semantics and productivity of the -phob suffixoid in modern German (in relation to the Georgian language)

Abstract

This study examines the semantics and productivity of the *-phob* suffixoid in modern German and its equivalents in the Georgian language. The research traces the etymological evolution of the element from its Greek origins, where it shifted in meaning from "flight" to "fear". In the German context, the element became highly productive within medical and psychological fields during the 19th century before expanding into everyday language. The author analyzes how these terms are integrated into Georgian, noting that they entered the language primarily through Western European scientific channels at the turn of the 20th century. A significant focus is placed on the "terminological dualism" in Georgian, where international loanwords through transliteration coexist with descriptive native translations. Finally, the paper classifies various semantic groups—such as fears related to processes, objects, or geographical locations—to demonstrate how context determines the translation method used in Georgian.

Keywords: *-phob* suffixoid, etymological analysis, terminological dualism, German-Georgian equivalence Semantic transformation

კომუნიკაცია გლობალიზაციის ეპოქაში

დალი ნიქაბაძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ქუთაისი, საქართველო

e-mail: dalichurzidze@yahoo.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.31>

მოხსენება ფოკუსს ახდენს ორ აქტუალურ ფენომენზე: გლობალიზაცია და კომუნიკაცია, თუმცა ძირითადი სამიზნე ამ შემთხვევაში არის თარგმანი.

გლობალიზაცია ჩვენი საუკუნის ერთ-ერთი ყველაზე აქტუალური პროცესია. დუდენის რედაქციის მიხედვით გლობალიზაცია წარმოადგენს მსოფლიო ეკონომიკის, პოლიტიკის, კულტურისა და სხვა სფეროებში მიმდინარე პროცესების ერთობლიობას [DUDEN].

„მსოფლიო მასშტაბით გაფართოება, გაერთიანება ვაჭრობის, ტრანსპორტის, კომუნიკაციისა და პოლიტიკის სფეროში. წარმოების დარგში კი – ბიზნესის გაფართოება / გაერთიანება საერთაშორისო ბაზრებზე მოგების სარგებლობის და კონკურენციის შანსების გაზრდის მიზნით“, კვითხულობთ გერმანული ენის ციფრულ ლექსიკონში [DWDS].

გლობალიზაცია ხშირად განიხილება როგორც ეკონომიკური და ტექნოლოგიური პროცესი, თუმცა არსებითად კომუნიკაციური პროცესია. ყოველი საერთაშორისო მოლაპარაკების, მრავალმხრივი შეთანხმების, ყოველი სამეცნიერო პუბლიკაციის წინაპირობას წარმოადგენს კომუნიკაცია ენობრივი ბარიერების გადალახვით. საერთაშორისო ორგანიზაციებში მრავალენიანობა პოლიტიკური ლეგიტიმიზაციის წინაპირობას წარმოადგენს. ენობრივი თანასწორობა პოლიტიკური თანამონაწილეობის გარანტია.

გლობალიზაცია წარმოუდგენელია თარგმანის გარეშე. ყოველი საერთაშორისო კოოპერაცია, ტრანსნაციონალური ინსტიტუცია, თუნდაც ციფრული პლატფორმები, ენობრივ მედიაციაზეა დამყარებული. ამასთან თარგმნა ბევრად უფრო მეტია ვიდრე სიტყვების უბრალო ტრანსფერი, ეს კულტურული პროცესია.

ისტორიულად თარგმნა მუდმივად ემსახურებოდა ცოდნის გაცვლას, დღეს კი მისი ფუნქცია ძირფესვიანად შეიცვალა.

შმიდტი და ცურშტიგე კომუნიკაციას უწოდებენ ინფორმაციების გაცვლას, რომელსაც გააჩნია როგორც შინაარსობრივი, ასევე ფორმალური განზომილება [Schmidt/Zurstiege 2000: 11].

რაც შეეხება „კომუნიკაციას“, იგი ლათინური წარმოშობისაა და აღწერს მდგომარეობას, რომლის პირობასაც წარმოადგენს ინფორმაციის გაცვლა მონაწილე პარტნიორებს (მხარეებს) შორის სიმბოლოთა საერთო სისტემის საშუალებით [Kleinsteuber 1997: 46 f].

კომუნიკაცია ყველაზე მნიშვნელოვანი საშუალებაა ადამიანებს შორის კავშირის დასამყარებლად, რომლის დროსაც ხდება სხვადასხვა ინფორმაციის გაცვლა, კომუნიკაციის საშუალებით შესაძლებელია პარტნიორს რაიმეს შესრულება. შესაბამისად, ველოდებით რეაქციას. აქედან გამომდინარე, კომუნიკაცია დამყარებულია ორმხრივ ურთიერთობაზე.

ეს ორი ფენომენი ერთმანეთთან მჭიდრო კავშირშია. გლობალიზაცია, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ არის ზრდადი გლობალური გართიანების პროცესი, ხოლო კომუნიკაცია წარმოადგენს მის იარაღს.

კვლევის ძირითადი პრინციპის განსაზღვრისათვის გამოვეყენეთ რამოდენიმე მიმართულებას:

- თარგმნა როგორც ხიდი კულტურებს შორის;
- თარგმნა როგორც ძალაუფლების იარაღი;
- თარგმნა დიგიტალიზაციის ეპოქაში;

მოხსენების ამოსავალ წერტილს წარმოადგენს თარგმნა, როგორც პროცესი. ვინაიდან ის მოიაზრება როგორც კომუნიკაციის ერთგვარი ფორმა. იგი კულტურული და ამავედროულად თეორიული პროცესია.

ჯერ კიდევ ვალტერ ბენიამინი თავის ესეში „მთარგმნელის ამოცანები“ ხაზს უსვამს იმ აზრს, რომ თარგმნა ეს არ არის უბრალოდ რეპროდუქცია, კოპირება, არამედ ტრანსფორმაციაა. ნათარგმნი ტექსტი არსებობს დამოუკიდებლად ორიგინალისა და კიდევ უფრო ფართოს ხდის მის სემანტიკურ ველს [1972: 9-21].

რომან იაკობსონიც განასხვავებდა ინტრალინგვალურ, ინტერლინგვალურ და ინტერსემიოტიკურ თარგმანს და ამით აჩვენა, რომ თარგმნა არის კომუნიკაციის ძირითადი პრინციპი, თუნდაც ერთი ენის ფარგლებში. მნიშვნელობა არ არის სტატიკური, არამედ წარმოიქმნება ინტერპრეტაციის პროცესში [1959: 232-239].

ლოურენს ვენუტი მეორეს მხრივ ყურადღებას ამახვილებს მთარგმნელის „არახილვადობაზე“. მრავალ კულტურულ კონტექსტში იმ შემთხვევაში ითვლება თარგმანი წარმატებულად, თუ ის, როგორც ასეთი, არ არის შესაძენი. თუმცა სწორედ ეს „არახილვადობა“ ფარავს, რომ ყოველი თარგმანი იღებს გადაწყვეტილებას იმის შესახებ, თუ რაზეა აქცენტი გადატანილი, რა უნდა მიეწოდოს მკითხველს შელამაზებული ფორმით და რა რჩება უცნობი [1995: 1-20].

ამ შემთხვევაში ისმის კითხვა, თუ რამდენად ნეიტრალური შეიძლება იყოს თარგმანი. როდესაც ხდება რაიმე ტექსტის თარგმნა, მას თან ახლავს:

- შერჩევა, კერძოდ, რომელი ნაწარმოები შეიძლება იყოს მნიშვნელოვანი;
- პერსპექტივა, ანუ, რომელი ერთეული როგორ უნდა ითარგმნოს;
- სამიზნე ჯგუფი (ვისთვის არის განკუთვნილი?).

როდესაც ნაწარმოები შერჩევითი ნიშნით (რომელი ნაწარმოები როგორ უნდა ითარგმნოს) ითარგმნება, ამ შემთხვევაში ვერ იქნება თარგმნა ნეიტრალური, იგი ბეწვის ხიდზე გადის ერთგულებასა და „მორგებას“, კულტურულ დიფერენციაციასა და წაკითხვადობას შორის. გლობალურ საკომუნიკაციო სივრცეებში ეს დამაბულობა გადადის ახალ პოლიტიკურ და საზოგადოებრივ განზომილებაში. რადგან ამ გზით ვერ მიიღება ნათელი და სრულყოფილი სურათი ამა თუ იმ კულტურაზე.

და, თუ ჩვენ არ გვექნება სრულყოფილი და ნათელი სურათი, შესაბამისად მივიღებთ:

- გაფილტრულ, ხელოვნურად შექმნილი სურათს;
- გარკვეული ინტერესების მატარებელ სურათს;
- ან კიდევ, საერთოდ საყოველთაოდ მიღებულ, ორიგინალურობას მოკლებულ, შეხედულებას ამა თუ იმ კულტურაზე.

ეს ყველაფერი კი ქმნის საშიშროებას, თარგმანი ნეიტრალური იარაღიდან გადაიქცეს ძალისმიერი კულტურის იარაღად. შედეგად, ის ვერასოდეს გახდება კულტურებს შორის დამაკავშირებელი ხიდი.

საინტერესოა, ნიშნავს თუ არა სტერეოტიპების წარმოქმნა ავტომატურად, რომ თარგმანი ამ შემთხვევაში ვეღარ შეასრულებს კულტურებს შორის შუამავლის როლს. ან

იქნებ, ზემოთ აღნიშნულიდან შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ აუცილებელია თარგმნას მეტი პასუხისმგებლობით მივუდგეთ, რათა მან თავისი შუამავლის როლი შეასრულოს.

თუმცა, თუ პირველ მოსაზრებას გავიზიარებთ, მივიღებთ პესიმისტურ სურათს. ხოლო, თუ ის შეძლებს თავისი როლი შეასრულოს, მაგრამ გარკვეულ პირობებში, მაშინ საინტერესოა, არის კი თარგმნა არსებითად პრობლემატური, თუ კონტექსტზე, ძალაუფლების მქონე სტრუქტურებსა და პასუხისმგებლობაზე დამოკიდებული.

თუ ჩვენი მიზანია, თარგმანის საშუალებით სხვადასხვა კულტურის მქონე ადამიანების ერთმანეთთან დაკავშირება, მაშინ თარგმნა უნდა ხდებოდეს პასუხისმგებლობით და არავითარ შემთხვევაში არ უნდა იყოს ის პრობლემური. ეს ის არის, რაზეც მთარგმნელი პასუხისმგებელია.

აქედან შეიძლება დავასკვნათ, რომ თარგმანი მაშინ შეასრულებს მასზე დაკისრებულ როლს, თუ მასალის შერჩევის პროცესი იქნება გამჭვირვალე და იდეოლოგიური მანიპულაციისგან თავისუფალი. ეს არგუმენტი სავსებით შეესაბამება მოხსენების ძირითად პუნქტებს, გლობალიზაციას და თარგმანს.

გლობალიზაციის ეპოქაში თარგმანი არ არის ნეიტრალური იარაღი, არამედ საპასუხისმგებლო კულტურული პროცესი, რომელმაც შეიძლება ხელი შეუწყოს ხალხებსა და კულტურებს შორის კავშირის განმტკიცებას. თუმცა ეს მოხდება, არჩევანის გამჭვირვალების და თარგმანების იდეოლოგიური მანიპულაციისგან განთავისუფლების შემთხვევაში. სწორედ მაშინ შეასრულებს თარგმანი ინტერკულტურული შუამავლის როლს.

რაც შეეხება დემოკრატიულობის პრინციპს თარგმნის პროცესში, უნდა აღინიშნოს, რომ იგი თავისუფალი უნდა იყოს პოლიტიკური ცენზურისგან და იდეოლოგიური მანიპულაციისგან.

თარგმნას ოდითგან უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭებოდა. რომ არა ის, ვერ გავეცნობოდით იმ გიგანტების ნაწარმოებებს, რომლებიც გარკვეულ წარმოდგენას გვიქმნიდნენ ამოსავალი ენის მატარებელი ხალხის ყოფით ცხოვრებაზე, მათ მისწრაფებებზე, გრძნობებზე და ა.შ.

აქვე უნდა შევხვით რამოდენიმე საკითხს, კერძოდ, მრავალენიანობა და ინსტიტუციონალური პრაქტიკა.

სუპრანაციონალურ ინსტიტუციებში თარგმანის მნიშვნელობა განსაკუთრებით ნათელია. ავიღოთ მაგალითისთვის ევროკავშირი, რომელიც დამყარებულია მრავალენიანობის პრინციპზე. სამართლებრივი აქტები ითარგმნება ყველა სახელმწიფო ენაზე. ყველა ენაზე შექმნილი ვერსია იურიდიული ძალის მქონეა. აქ თარგმნა არ არის უბრალოდ სერვისი, არამედ დემოკრატიული აქტია, ვინაიდან, ენობრივი თანასწორობა გარანტია პოლიტიკური თანასწორობისა.

მსგავსი სიტუაცია არის, მაგალითად, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციაში, რომლის საქმიანობა წარმოუდგენელია სინქრონული და წერილობითი თარგმანის გარეშე. დიპლომატიური კომუნიკაცია ენობრივი მედიაციის განუყოფელ ნაწილს შეადგენს.

თუმცა, ამ ინსტიტუციებშიც შეინიშნება ერთგვარი ძალაუფლების ასიმეტრია. ამას განაპირობებს ის, რომ განსაზღვრული ენები, განსაკუთრებით კი, ინგლისური ენა ხშირად წარმოადგენს სამუშაო ან წყარო ენას, ხოლო სხვა ენები – მეორეხარისხოვანია. ეს კი ნათელს ხდის, რომ თარგმანს შეუძლია თანასწორობის უზრუნველყოფა, თუმცა, იგი არსებული ძალაუფლების სტრუქტურების ფარგლებში ოპერირებს.

თემასთან ახლო კავშირშია ასევე დიგიტალიზაციის პროცესი და მანქანური თარგმანი. დიგიტალიზაციის პროცესმა ძირფესვიანად შეცვალა თარგმნის პრაქტიკა. ნეირონული ქსელები დღეს მანქანური თარგმნის შესაძლებლობას იძლევა, რაც უპრეცედენტო ხარისხით სრულდება. ისეთი აპლიკაციები, როგორიცაა DeepL ან Google Translate, ინტეგრირებულია ყოველდღიურ კომუნიკაციის პროცესებში, რაც ყოველდღიურად მილიარდობით ტექსტის ავტომატურად თარგმნას ხდის შესაძლებლად.

უნდა აღინიშნოს, რომ ექვგარეშეა ეს განვითარება დემოკრატიულ განზომილებას იძენს, რაც ენობრივი ბარიერების მოშლის საშუალებას იძლევა. შესაბამისად, ინტერნაციონალური თანამშრომლობა და ინფორმაციებზე წვდომა მარტივი ხდება. მცირე საწარმოებს შესაზღოვლობა ეძლევათ, გახსნან გლობალური ბაზრები, სტუდენტებს კი, სტუდენტებს შეუძლიათ გაეცნონ საერთაშორისო დარგობრივ ლიტერატურას, სოციალური მოძრაობები ტრანსნაციონალურ კომუნიკაციას ამყარებენ.

თუმცა არანაკლებ მნიშვნელოვანია ის ფაქტი, რომ ტექნოლოგიურ ეფექტურობას თავისი ფასი აქვს. მანქანური თარგმანი დიდ მონაცემთა ბაზას ეყრდნობა. ენები, რომლებსაც აქვთ დიდი მოცულობის ციფრული კორპუსები, უფრო ზუსტად მუშავდება, ვიდრე ის ენები, რომლებსაც აქვთ მცირე მონაცემთა ბაზა. ეს ქმნის ახალ იერარქიებს: კონკრეტული ენის მონაცემთა ბაზის ზრდა იწვევს ამა თუ იმ ენის დომინირებას.

გარდა ამისა, მანქანებისთვის ძნელია კულტურული ნიუანსების, ირონიის, იმპლიციტური მნიშვნელობების და კონტექსტთან დაკავშირებული მინიშნებების გაგება. მიუხედავად იმისა, რომ მათ შეუძლიათ სინტაქსური სტრუქტურების ანალიზი, კულტურული ცოდნა ფრაგმენტული რჩება. ამიტომ, საქმე ეხება არა იმას, ჩანაცვლებენ თუ არა მანქანები ადამიანებს, არამედ მას, თუ როგორ განისაზღვრება მათი როლები.

გლობალიზაცია სიმეტრიული პროცესი არ არის. დომინანტური ენობრივი არეალებიდან ტექსტები უფრო ხშირად ითარგმნება, ვიდრე პირიქით. სამეცნიერო პუბლიკაციები სულ უფრო და უფრო ინგლისურ ენაზე იბეჭდება; სხვა ენების ადაპტაციაზე ზეწოლა ხდება. ამგვარად, თარგმანი კულტურული ასიმილაციის ინსტრუმენტად იქცევა. აქედან გამომდინარე, თარგმნი სელექციის ერთ-ერთი ფორმა ხდება.

რაც შეეხება მომავლის პერსპექტივას, ადამიანისა და მანქანის თანაარსებობას, უნდა აშინიშნოს, რომ ხელოვნური ინტელექტის ეპოქაში ჩვენ ვხედავთ არა ჩანაცვლებას, არამედ ტრანსფორმაციას. მანქანური სისტემები რუტინულ ამოცანებს ითავსებენ, აჩქარებენ პროცესებს და აფართოებენ ხელმისაწვდომობას. მეორეს მხრივ, ადამიანი მთარგმნელები იძენენ მნიშვნელობას იქ, სადაც საჭიროა კონტექსტისადმი მგრძნობელობა, კულტურული რეფლექსია და ეთიკური პასუხისმგებლობა.

თარგმანის მომავალი, სავარაუდოდ, თანამშრომლობაშია: ტექნოლოგია, როგორც ინსტრუმენტი და არა როგორც შემცველი. უმნიშვნელოვანესია, რომ თარგმანი არ განიხილებოდეს მხოლოდ ეფექტურობის პერსპექტივიდან, არამედ როგორც სოციალური პასუხისმგებლობის მქონე კულტურული პრაქტიკა.

დასკვნის სახით შეიძლება აღვნიშნოთ:

1 გლობალიზაციის ეპოქაში კომუნიკაცია წარმოუდგენელია თარგმანის გარეშე. თუმცა, თარგმანი უბრალოდ ტექნიკურ შუამავლობაზე მეტია. ის ერთდროულად კულტურული შეთანხმებაა, პოლიტიკური პრაქტიკა და ეთიკური გამოწვევა.

2 ისინი, ვინც თარგმნიან, მნიშვნელობის სივრცეებს ქმნიან. ისინი, ვინც ავითარებენ თარგმნის ტექნოლოგიებს, აყალიბებენ გლობალურ კომუნიკაციას.

3 ამიტომ, თარგმანი არ არის მხოლოდ ლინგვისტური აქტი, არამედ გლობალური პასუხისმგებლობის ფორმა. სულ უფრო ურთიერთდაკავშირებულ სამყაროში. ჩვენი თარგმანების ხარისხი განსაზღვრავს, თუ რამდენად სამართლიანი, ნიუანსირებული და დიალოგური იქნება ჩვენი გლობალური კომუნიკაცია.

საკვანძო სიტყვები: თარგმანი, გლობალური კომუნიკაცია, ციფრული ეპოქა.

ლიტერატურა:

- Benjamin, W. (1972): Die Aufgabe des Übersetzers. In: ders. Gesammelte Schriften Bd. IV/1, S. 9-21. Frankfurt/Main.
- Jakobson, R. (1959): On linguistic aspects of translation. In R. A. Brower (Hrsg.), *On translation* (S. 232–239). Cambridge, MA: Harvard University Press.
- <https://www.dwds.de/wb/Globalisierung#d-1-2> წვდომის თარიღი: 20.12.2026
- <https://www.duden.de/rechtschreibung/Globalisierung> წვდომის თარიღი: 20.12.2026
- Kleinsteuber, Hans J. (1997): Informationsgesellschaft - Entstehung und Wandlung eines politischen Leitbegriffs der neunziger Jahre, in: *Gegenwartskunde*, H. 1, S. 41 - 52.
- Schmidt, Siegfried/Zurstiege, Guido (2000): *Orientierung Kommunikationswissenschaft. Was sie kann, was sie will*. Reinbek b. Hamburg
- Venuti, L. (1995). *The translator's invisibility: A history of translation*. London and New York: Routledge, coll. « Translation Studies », 1995

Dali Nikabadze

Akaki Tsereteli state University
Kutaisi, Georgia

e-mail: dalichurzidze@yahoo.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.31>

Communication in the Era of Globalization

Abstract

This article examines translation as a central practice of global communication in the age of digitalization. Starting from the premise that globalization is inconceivable without linguistic mediation, translation is understood not merely as a technique, but as a cultural and political process. Drawing on approaches from translation theory, it is shown that translation transforms meanings, negotiates cultural differences, and structures visibility.

Using institutional contexts such as supranational organizations, it becomes clear that multilingualism is intended to secure democratic legitimacy, but at the same time can reproduce existing power asymmetries. The increasing prevalence of machine translation systems is fundamentally changing the practice: While digital technologies lower communicative barriers and expand global participation, new hierarchies emerge through data-driven prioritization of certain languages and discourses.

This article argues for an understanding of translation as an ethical practice situated within the tension between efficiency and responsibility. In a networked world, the quality of linguistic mediation significantly determines how inclusive, nuanced, and equitable global

Keywords : Translation, communication, era of globalization, age of digitalization.

მხატვრული ტექსტის თარგმანის ანალიზი ლინგვოკულტუროლოგიურ პარადიგმაზე დაყრდნობით

ლელა ონიანი

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ქუთაისი, საქართველო

Lela.oniani@atsu.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.32>

სტატია მიზნად ისახავს ერთმანეთს დავუკავშიროთ მხატვრული ტექსტის და ფიგურალური გამოთქმების თარგმანი თეორიულ და მეთოდოლოგიურ მოსაზრებათა სინთეზს. მაგრამ როგორ უნდა მოხდეს ეს სინთეზი და, რაც მთავარია, რამ უნდა მოახდინოს იგი? ამ კითხვის პასუხი კი შემდეგნაირად ჟღერს: ეს სინთეზი უნდა მოახდინოს ტექსტისადმი **ლინგვოკულტუროლოგიურმა** მიდგომამ, ამიტომ არამცთუ შესაძლებელია, არამედ აუცილებელია ეწოდოს ჩვენს მიერ ჩასატარებელ ანალიზს „**ლინგვოკულტუროლოგიური ანალიზი**“. ა) უნდა დაექვემდებარონ ლინგვოკულტუროლოგიურ მიდგომას და იქცნენ ამ მიდგომის სტრუქტურულ ელემენტებად. ბ) მეორე მომენტი კი იმაში მდგომარეობს, რომ მიუხედავად კვლევის ლინგვოკულტუროლოგიური პარადიგმის ჩვენს მიერ ხაზგასმული დომინანტური სტატუსისა, ჯერ არ გვქონდა იმ ცნების დეფინიცია, რომელიც წარმოადგენს ტერმინ „ლინგვოკულტუროლოგიურის“ ცენტრალურ ელემენტს, ამგვარი დეფინიციის გარეშე კი, ბუნებრივია, თვით ლინგვოკულტუროლოგია როგორც კვლევითი პარადიგმა ვერ შეიძენს რეალურ შინაარსს.

2) განსაზღვრის მეორე ასპექტში ხაზგასმულია ის ფაქტი, რომ კულტურა უპირისპირდება ბუნებას, როგორც **ადამიანების მიერ შექმნილი** და არა თავისთავად არსებული გარემო: „კულტურა ნიშნავს არსებობისა და თვითრეალიზაციის ადამიანთა მიერ შექმნილ ხელოვნურ სფეროს, როგორც სოციალურ ურთიერთშემოქმედებათა და ქცევის რეგულირების წყაროს [კ.ხურუსენკო- 228-229].

3) მესამე ასპექტი ხაზს უსვამს კულტურის **ადამიანთან მიმართების** მომენტს, რომ კულტურის სუბიექტს წარმოადგენს ადამიანი: იგი ქმნის, ინახავს და ავრცელებს მის მიერვე შექმნილ კულტურულ ღირებულებებს [იქვე].

ჩვენ დავყვრდნობით კულტურის იმ განსაზღვრას, რომელსაც იძლევა კ.ხურუსენკო, „კულტუროლოგიის ენციკლოპედიურ ლექსიკონში“. გამოვყოფთ ამ ფენომენის მისეული განსაზღვრის სამ ასპექტს და მივიჩნევთ რომ ტექსტის ჩვენეული ანალიზისთვის მნიშვნელობა აქვს თითოეულს: 1) კულტურის ამ განსაზღვრის პირველ ასპექტში ხაზგასმულია ამ ფენომენისათვის დამახასიათებელი ის მომენტი, რომელიც გვიჩვენებს მის მნიშვნელობას **თაობათა ურთიერთმიმართების** თვალსაზრისით. ამ თვალსაზრისით, კულტურა განისაზღვრება როგორც სოციალურად შეძენილი და თაობიდან თაობაში გადაცემული სიმბოლოთა, იდეათა, ღირებულებათა, ჩვეულებათა რწმენათა და ტრადიციათა, ქცევის ნორმათა და წესებთა ის ერთობლიობა, რომელთა საშუალებით ადამიანები ახდენენ მათი არსებობისთვის აუცილებელ ქმედებათა ორგანიზებას [კ.ხურუსენკო, 228-229].

L ლინგვოკულტუროლოგია არის ინტერდისციპლინარული მიმართულება, რომელიც სწავლობს როგორ აისახება კულტურა ენაში და როგორ ქმნის ენა კულტურულ რეალობას, იგი იკვთება:

- >ენათმეცნიერებასთან
- >ჰერმენევტიკასთან
- >კოგნიტიურ მეცნიერებასთან
- >კულტუროლოგიასთან

მაგრამ ჩვენთვის საინტერესოა არა იმდენად კულტურა (კულტურა ამ სიტყვის პირდაპირი მნიშვნელობით წარმოადგენს კულტუროლოგიის და არა ლინგვისტიკის საგანს), არამედ ის მიმართება, რომელიც არსებობს ენასა და კულტურას შორის, და რომელიც მიჩნეულ უნდა იქნას კულტუროლოგიის კვლევის საგნად, ამიტომ ჩვენ, რა თქმა უნდა, გავითვალისწინებთ კულტურის ზემოთ მოცემულ განსაზღვრას.

მხატვრულ ტექსტში და ფიგურალურ გამოთქმებში ლინგვოკულტუროლოგიური ანალიზი გულისხმობს კულტურული სიმბოლოების გამოვლენას:

- >ეროვნული კონცეპტების ანალიზს
- >მენტალური მოდელების რეკონსტრუქციას
- >ავტორის კულტურული კოდის იდენტიფიკაციას

თარგმანი კულტურათაშორისი კომინიკაციაა, ლინგვოკულტუროლოგიური თვალსაზრისით, თარგმანი ნიშნავს:

- >ერთი კულტურული კოდის გარდაქმნას მეორეში;
- >კონცეპტების ადაპტაციას;
- >სიმბოლოების გადამუშავებას;

>ღირებულებათა სისტემის გადამუშავებას;

>ღირებულებათა სისტემის ტრანსპოზიციას;

ენა მხოლოდ კომუნიკაციის ინსტრუმენტი არაა, ის არის კულტურის მატარებელი და შემქმნელი, ეს კი იმას ნიშნავს, რომ:

>სიტყვები ატარებს ღირებულებებს;

>მეტაფორები ასახავს მენტალურ მოდელებს;

>ფრაზეოლოგიზმებში შენახულია ისტორიული გამოცდილებები;

>ნარატივი ქმნის კოლექტიურ იდენტობას.

როდესაც ითარგმნება კულტურულად დატვირთული ტექსტი, მაგალითად:

>ეროვნული სიმბოლოები;

>რელიგიური კონოტაციები;

>ისტორიული ალუზიები

ასეთ შემთხვევაში მთარგმნელი ხდება კულტურის მედიატორი. ის არ არის მხოლოდ ლინგვისტური შუამავალი, ის ინტერპრეტატორია. თუმცა ლინგვოკულტუროლოგიის მიხედვით:

>აბსოლუტური ექვივალენტობა არ არსებობს

>თარგმანი ინტერპრეტაციაა

>თარგმანი ქმნის ახალ ტექსტს ახალ კულტურულ სივრცეში

>მნიშვნელობა მოლაპარაკების პროცესში ყალიბდება

ლინგვოკულტუროლოგიურად თარგმანი ნიშნავს:

>კონცეპტების ტრანსფორმაციას

>კულტურული ღირებულების მოლაპარაკებას

>მნიშვნელობის ხელახალ კონსტრუირებას

თარგმანი არ არის სიტყვების გადატანა ის არის კულტურათა დიალოგი, ენა არ არის მხოლოდ კულტურისა და აზროვნების მატარებელი. ეს სფერო იკვლევს:

>კონცეპტებსა და კატეგორიებს

>მეტაფორულ აზროვნებას

>ნარატიულ და კოგნიტიურ სტრუქტურებს

>კულტურათაშორისი აღქმის გასხვავებებს.

ლინგვოკულტუროლოგიურად: >თარგმანი ვერ გადაიტანს მთლიან კულტურულ სივრცეს

>იგი ქმნის ახალ მნიშვნელობას ახალ კონტექსტში

>ტექსტი ხდება დიალოგი ორ მსოფხედვას შორის

მაგალითისათვის გავანალიზოთ ქართული აფორიზმი: “რასაცა გასცემ, შენია, რას არა დაკარგულია” ინგლისურად თარგმნისას “What you give away is yours; what you keep is lost”. ქართულ ორიგინალში კონცეპტი „გაცემა“ აღიქმება არა მხოლოდ მატერიალური ქმედება, არამედ როგორც რაინდული, ზნეობრივი აქტი, რომელიც ღირსებას და გულუხვობის გამოვლინებას უსვამს ხაზს. ასევე ეს კონცეპტი უკავშირდება ქრისტიანულ ეთიკას, შუა საუკუნეების რაინდულ კულტურას, რაც ქართული იდენტობისათვის მკვეთრად დამახასიათებელია. მაშინ როცა ინგლისურ თარგმანში “give away” კარგავს იმ მნიშვნელობას, რაც ქართული ორიგინალისთვის არის ბუნებრივი და იძენს არა სულიერ ღირებულებას, არამედ მატერიალურ მნიშვნელობას.

ერთი და იგივე სიტყვები შეიძლება სხვადასხვა კულტურაში განსხვავებულ ღირებულებით დატვირთვას ატარებენ, განსხვავებული ენები რეალობას სხვადასხვაგვარად აყალიბებენ, რის გამოც სრული ეკვივალენტობა თარგმნისას ილუზიაა.

დასასრულს გვინდა აღვნიშნოთ, რომ თარგმნისას მნიშვნელოვანია ტექსტის გადააზრება ლინგვოკულტუროლოგიურ ანალიზზე დაყრდნობით, რადგან შეუძლებელია კულტურათა შორის სხვაობის დაძლევა მხოლოდ გასაანალიზებელი ტექსტისადმი მხოლოდ პირდაპირი თარგმნით შემოიფარგლოს.

ლიტერატურა:

- К. Хорушенко, “Культурология“. Энциклопедический Словарь. Ростов-на-дону. “Феникс“ 1997
- გ. ლებანიძე, „კომუნიკაციური ლინგვისტიკა“, „ენა და კულტურა“, თბილისი 2004
- გ. ლებანიძე, კულტუროლოგიის საფუძვლები. „ენა და კულტურა“, თბილისი 2004
- მხატვრული ტექსტის თარგმნის ანალიზი ლინგვოკულტუროლოგიურ პარადიგმაზე დაყრდნობით

Lela Oniani

Akaki Tsereteli State University

Kutaisi, Georgia

Lela.oniani@atsu.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.32>

Translation of a literary text on the basis of Linguoculturological paradigm

Abstract

Article aims to discuss the interrelation of Linguoculturological paradigm in the aspect of Culturology. In modern linguistics language is connected with the phenomena of cultura, this new vision of language is called linguoculturological paradigm.

The first and main argument implies paradigmatic status of linguoculturology as a research trend. The existence of interrelation between Language and culture is considered to be discussed through the linguoculturological paradigm. The literary text is considered as ‘document’ of culture and semiotical space.

With the point of linguoculturology translation is cross-cultural communication, where translator has a role of interpreting texts from one culture into another, maintaining the feeling of reality and creativity.

To sum up, we should say that absolute style equivalence is impossible, if take into consideration that there does not exist the same language system and cultural experience.

ეკლესიის მამათა და ეგზეგეტთა კომენტარები კორინთოს ეკლესიაში არსებული განხეთქილების შესახებ (საღვთისმეტყველო ანალიზი)

ბექა ონიკაშვილი

თბილისის სასულიერო აკადემია და სემინარია

თბილისი, საქართველო

b.onikashvili@gmail.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.33>

წინამდებარე საკითხი ეხება კორინთოს ახლადდაფუძნებულ ეკლესიაში წარმოშობილ განხეთქილებას, რომლის მიზეზსაც პავლე მოციქული ასაცნაურებს კორინთელთა მიმართ პირველ ეპისტოლეში (1კორ. 1.12)¹. ჩვენი მიზანია, გავარკვიოთ ამ განხეთქილების არსი, არის თუ არა ამ საკითხზე ეკლესიის მამათა თანხმობა (Consensus patrum), თუ პირიქით, იგი ყოველთვის, ეპისტოლის დაწერის დღიდან, ბუნდოვანი იყო ქრისტიანული სამყაროსათვის? განიხილება ამასთან დაკავშირებით არსებული წყაროების მნიშვნელოვანი ნაწილი, უძველესი დროიდან უახლესამდე. გავცანით პატრისტიკულ მემკვიდრეობაში არსებულ ეგზეგეტიკურ თხზულებებს, აგრეთვე, მოგვიანებით შექმნილ განმარტებითი ხასიათის ნაშრომებსაც. განსაკუთრებული ყურადღება გავამახვილებთ მართლმადიდებლურ წიაღში არსებულ ერთი და იმავე მონაკვეთის სხვადასხვაგვარ გააზრებაზე. ვფიქრობთ, ძალიან მნიშვნელოვანია ამ საკითხის გაანალიზება მოციქულთა და ეკლესიის მამათა სწავლებათა მიხედვით, რათა მართებულად იქნას დანახული თუნდაც ის უმნიშვნელო განსხვავება, რომელიც თავს იჩენს ძველი და ახალი პერიოდის ეგზეგეტთა მოსაზრებებს შორის.

ჩვენი საკვლევი თემის აქტუალობა იმას კი არ ითვალისწინებს, რომ ახლებურად გავიაზროთ ეკლესიის მამათაგან ნამემკვიდრები სწავლებანი, არამედ გავაანალიზოთ არსებული ეგზეგეტიკური მონაცემები და ცხადვყოთ ისინი. ეს, ერთი შეხედვით, უბრალო, არადოგმატური ხასიათის პრობლემაა; ასე მიიჩნეოდა მაშინაც, როდესაც წმინდა პავლე მოციქულმა ზემოხსენებული ეპისტოლე დაწერა, მაგრამ ის შეიძლება გართულებულიყო, რადგან „ეკლესიის ასეთი განყოფილება უმნიშვნელო საქმე კი არ იყო, არამედ – უკიდურესად დამღუპველი“ (იოანე ოქროპირი, 1 კორ., 2017: 4), თუმცა „მან [პავლე მოციქულმა. ბ. ო.] გააანალიზა, რომ ეს ის შემთხვევაა, რომლის გამოსწორებაც ადვილადაა შესაძლებელი“ (თეოფანე დაყუდებული, 1 კორ., 2006: 21). წმინდა წერილის არასწორად აღქმულ თუნდაც ერთ მცირე ნაწილს შეიძლება მომავალში უკეთური შედეგი მოჰყვეს. რაც მოხდა უწინ, ის შეიძლება დღესაც განმეორდეს, „რაც ყოფილა, იგივე იქნება და რაც მომხდარა, იგივე მოხდება; არაფერია მზის ქვეშ ახალი. ნახავენ რასმე და იტყვიან: აჰა, ახალი. ესეც ყოფილა ჩვენს წინარე საუკუნეში“ – ეკლ. 1. 9-10 (ბიბლია 1989: 587). ამიტომ ვფიქრობთ, რომ მნიშვნელოვანია ამ საკითხის ისე გააზრება, როგორც ეს საეკლესიო პატრისტიკულ ტრადიციაშია წარმოდგენილი.

¹ “ხოლო ვიტყვ ამას, რამეთუ კაცად-კაცადი თქუენი იტყვს, ვითარმედ: მე პავლესი ვარ, ხოლო მე - აპოლომსი, ხოლო მე - კეფამსი, ხოლო მე - ქრისტესი” - 1კორ. 1.12 (ახალი აღთქმა 2017: 305).

საკითხი, თუ როგორ წარმოიქმნა სხვადასხვა ჯგუფები და ვინ იყვნენ კორინთოს ახლადაფუძნებულ ეკლესიაში ჩამოყალიბებულ დაჯგუფებათა მეთაურები, პატრისტიკულ მემკვიდრეობაში წარმოდგენილია არა უბრალო თეორიის სახით, არამედ მასზე არსებობს მკაფიო შეთანხმება ეკლესიის მამათა მხრიდან. ეპისტოლის შინაარსიდან ჩანს, რომ კორინთოში არსებობდა ოთხ ჯგუფზე მეტი და ყურადღების გამახვილება 1კორ. 1.12-ზე და იქ მოხსენიებულ ოთხ სახელზე დიდ გაუგებრობას იწვევდა და იწვევს დღესაც.

კორინთელთა მიმართ ეპისტოლის ზოგადი შინაარსის ამოსავალი წერტილი ამ თემატიკას უკავშირდება (კორინთოში წარმოშობილ განხეთქილებას), სავარაუდოდ, ყველა თემა, რომელიც ეპისტოლეშია პავლე მოციქულის მიერ განხილული, უკავშირდება ჯგუფებად ფორმირების საკითხს. წმ. ეფრემ ასური ჩამოთვლის იმ პრობლემებს, რომლებიც დაჯგუფებების წარმოშობას ედებოდა საფუძვლად:

„წინამძღვრებსა და მასწავლებლებს შორის იყო ერთი იუდეველი, და ის, თავის მეგობრებზე განდიდებული, შეიპყრო სიამაყემ. სხვა გამოირჩეოდა სიბრძნით; კიდევ სხვა იყო მდიდარი და გასცემდა უხვ მოწყალებას. ერთი იყო დაჯილდოებული წინასწარმეტყველების ნიჭით, მეორე ენებზე მეტყველებით, მესამე ენების განმარტებით, ერთნი კი აღმატებოდნენ მეორეთ იმით, რომ სახარების გამო ითმენდნენ დევნას და წამებას; და როცა თითოეული ამ მასწავლებლებიდან ქედმაღლურად ამაყოფდა იმით, რაც გააჩნდათ, მოწაფეები უფრო მეტად (ვიდრე ისინი თავის თავს) განდიდებდნენ თავისი მასწავლებლების ქედმაღლობას“¹ (преподобный Ефрем Сирин, Толкование на священное Писание, 1-е послание к Коринфянам).

კორინთოს ეკლესიაში ჯგუფებად ფორმირება გამოწვეული იყო ნათლისღების საკითხის არასწორად გაგებითაც, ვის მიერაც იყვნენ მონათლულნი მათ სახელებს ირქმევდნენ² („განხეთქილების ერთ-ერთი მიზეზი ის იყო, რომ ადამიანები საკუთარ თავს მათი მომნათვლელის სახელით იხსენიებდნენ“ – იოანე ოქროპირი, 1 კორ., 2017: 27)

მართლმადიდებელ და არამართლმადიდებელ თეოლოგთა უმეტესობას, რომლებიც მოგვიანო საუკუნეებში მოღვაწეობდნენ, ადრეულ საეკლესიო მამათაგან განსხვავებულად ესმით ეს საკითხი (1კორ. 1.12), მაგ.:

ალ. ლოპუხინი წერს:

„კორინთოს ეკლესიაში ჩამოყალიბდა ოთხი დაჯგუფება – აპოლოსის, პეტრესი, პავლესი და ქრისტესი“³ (ლოპუხინი 2009: 599).

¹ ამ საკითხთან დაკავშირებით ასევე იხ. იოანე ოქროპირის ეგზეგეზა, სადაც ის საუბრობს ჯგუფებად დაყოფაზე სხვადასხვა ნიშნით (იოანე ოქროპირი, 1კორ., 2017: 3-4). ასევე, ეფრემ მცირის მიერ ეგზეგეტიკური ხასიათის, ნათარგმნ, ნაშრომშიც ჯგუფებად ფორმირება უკავშირდება სხვადასხვა ნიშნით ხალხთა გამოყოფას, მაგ. სიბრძნე, სიმდიდრე და სხვ. ამ საკითხზე იხ.: სამოციქულოს განმარტება, ტ. II, 2006: 172.

² შდრ. ეფრემ ასური გადმოცემს კორინთელებში ნათლისღების საკითხის არასწორად გაგების შესახებ და მიუთითებს იმ გარემოებაზე, რომ ვინც ნათლავდა ის მონათლულს თავის სახელს უწოდებდა. (преподобный Ефрем Сирин, Толкование на священное Писание, 1-е послание к Коринфянам). ასევე, იგივეს გადმოსცემს ალ. ივანოვიც, კორინთელები თავისი სახელით ნათლავდნენ სხვებს, იხ.: ივანოვი 2022: 728.

³ აპოლოსის დაჯგუფების ჩამოყალიბებასთან დაკავშირებით ალ. ლოპუხინის ვერსია მდგომარეობს იმაში, რომ კორინთელებიდან ზოგიერთნი მოიხიბლნენ აპოლოსის წიგნიერებითა და მჭერმეტყველებით და ამიტომ შექმნეს მისი სახელობის დაჯგუფება, ვრცლად იხ.: ლოპუხინი 2009: 599. ხოლო, ალ. ლოპუხინი, პეტრე მოციქულთან დაკავშირებით გამოთქმულ ვერსიას ასე გადმოსცემს, რომ ის ჩამოყალიბდა პალესტინიდან ჩამოსულთაგან, რომელთაც პეტრე უპირატესად მიაჩნდათ, ვრცლად იხ.: ლოპუხინი 2009: 599. პავლე მოციქულის დაჯგუფების ჩამოყალიბებასთან დაკავშირებით ალ. ლოპუხინის ვერსია მდგომარეობს იმაში, რომ პავლეს მიერ ქრისტიანობაზე მოქცეულებმა დაიჭირეს მისი მხარი და დაუპირისპირდნენ სხვა წარმოქმნილ ჯგუფებს იხ.: ლოპუხინი 2009: 599. ალ. ლოპუხინი ქრისტეს ჯგუფის ჩამოყალიბებასთან დაკავშირებით თავის

ალ. ივანოვი კი ამგვარად ამბობს:

„კორინთოს ეკლესიაში გამოჩნდა რამდენიმე ჯგუფი, რომლებიც ატარებს ან აპოლოსის, ან კეფას, ან პავლეს, ან ქრისტეს სახელს“¹ (ივანოვი 2022: 725).

და სხვ.

კომპლექსური კვლევისთვის დამატებით წყაროდ წარმოვადგენთ რამდენიმე ნიმუშს სხვადასხვა კონფენსიათა წარმომადგენლებისგან, მაგ.:

პროტესტანტი პასტორები ჯონ მაკარტური და უორენ უირსბი მხარს უჭერენ ამ ეპიზოდის (1 კორ. 1.12) ბუკვალურ გაგებას. უ. უირსბი წერს: „რა სახით წარმოიშვა კორინთელებს შორის ეს ოთხმაგი („მე ვარ პავლესი“, „მე აპოლოსი“, „მე კეფასი“, „მე კი ქრისტესი“) დაყოფა?“ (Уоррен Уирсби, Будь мудрым!). ჯ. მაკარტური კი ამგვარად აღნიშნავს: ეკლესიას უნდა ჰქონდეს ერთი აზრი... წინააღმდეგ შემთხვევაში წარმოიქმნება გაურკვეველობა და ხშირად ჯგუფებად დაყოფა. ეკლესიის წევრები მიემხრობიან იმ მოძღვრებს ან ეკლესიის იმ მსახურებს, რომლებიც მათი თანამოაზრენი არიან და მალე გახდებიან კორინთელთა მსგავსნი, რომლებიც იყვნენ პავლესი, აპოლოსის, კეფასი ან ქრისტესი (1 კორ. 1.12)“ (მაკარტური 2005: 42). მაგ. ასეთივე სიტუაციაა კათოლიკე ღვთისმეტყველ ჯოზეფ ფიცმაიერთან: შესაძლოა იყო ოთხი დაპირისპირებული ჯგუფი, და უნდა აღინიშნოს, რომ პავლემ დაწერა: „მე პავლესი ვარ“, და მერე მოჰყვება შემდეგი სამი, რომლებიც მიუთითებს, რომ იყო ქრისტეს დაჯგუფება აპოლოსისა და კეფას ჯგუფების პარალელურად“ (ფიცმაიერი 2008: 137). იგივე სულისკვეთებას იზიარებენ იეჰოვას მოწმეებიც: „კორინთელებიდან ზოგი აპოლოსის მიმდევრად თვლის თავს, ზოგი — პავლეს მიმდევრად“ (ბიბლიის წიგნი 46 — 1 კორინთელები). და სხვ. აქ წარმოვადგენთ ზოგიერთს იმ ეგზეგეტიკაგან, რომელნიც წმინდა წერილის ამ მონაკვეთს ალეგორიულად იგებენ, მაგ. წმინდა თეოფანე დაყუდებულის მსჯელობას, რომელიც ერთგვარად აჯამებს ეკლესიის მამათა ნააზრევს:

„ყველა ჩვენი განმმარტებელი: წმინდა ოქროპირი, ნეტარი თეოდორიტე, წმინდა დამასკელი, ეკუმენიოსი, თეოფილაქტე და ამბროსიასტე ამბობდნენ, რომ კორინთოში მყოფი ზოგიერთი ქრისტიანი არა ამ [1 კორ. 1.12. ბ. ო.], არამედ სხვა პირთა ქვეშ აყენებდა თავს; მაგრამ მოციქულს არ სურდა მათი მკვეთრად დაგმობა, ამიტომ დააყენა თავისი და სხვისი სახელები, რათა ამით გამოეხატა, რომ თუკი არ ღირს ამ დიდებული სახელების განდიდება, სხვებისგან გამოყოფით, მით უფრო, ზოგიერთი ნაკლებად მნიშვნელოვანის თავად კორინთელთაგან. წმინდა ოქროპირი ამბობს: <<კორინთელები ასე არ ამბობდნენ მასზე (წმინდა პავლეზე), არც პეტრეზე, არც აპოლოსზე; მაგრამ ის მიუთითებს, რომ თუკი შეუფერებელია ასეთი პიროვნებანიც კი დააყენო შენთან ამგვარი დამოკიდებულებით (როგორც თავი და გამორჩეული მასწავლებელი), მით უფრო სხვანი. რადგან თუ არ ღირს იწოდებოდე პავლეს, აპოლოსისა და კეფას სახელად, მით უფრო სხვებისა. ამგვარად, ის პატივისცემით ჩამოთვლის ამ სახელებს, რათა სწრაფად განკურნოს მათი ავადმყოფობა. ამიტომ ის თავისი სიტყვას ნაკლებად უსიამოვნოს ხდის, როდესაც არ მოიხსენიებს

ვერსიას გამთქვამს და ამბობს, რომ ზოგიერთმა უარყო მოციქულთა ავტორიტეტი და ქრისტეს ჯგუფის სახელით დაუპირისპირდა სხვებს. იხ.: ლოპუხინი 2009: 599.

¹ ამ საკითხთან დაკავშირებით ალ. ივანოვი ამბობს, რომ კორინთელთა ნაწილი თვლიდა, რომ პავლე იყო უსწავლელი და სუსტი ხასიათის, არასდროს ენახა ქრისტე და ამის ფონზე აყალიბებდნენ სხვადასხვა დაჯგუფებებს, ვრცლად იხ.: ივანოვი 2022: 725. ასევე, ალექსანდრე ივანოვი მიმოიხილავს დასახელებულ ოთხ ჯგუფთაგან თითოეულს და პავლეს ჯგუფის ჩამოყალიბებას უკავშირებს პავლეს სწავლებას ქრისტიანული თავისუფლების შესახებ. აპოლოსის დაჯგუფება კი ჩამოყალიბდა, მისი მჭევრმეტყველებისა და წმინდა წერილში განსწავლულობის მოტრფიალეთაგან. პეტრე მოციქულის მიდევარნი კი იცავდნენ იუდაურ წეს-ჩვეულებებს და სხვებსაც ამისკენ მოუწოდებდნენ. ხოლო, რაც შეეხება ქრისტეს ჯგუფს, ისინი მხარს უჭერდნენ ერთ მეთაურს და წინააღმდეგნი იყვნენ მოციქულთა ავტორიტეტისა, თუმცა ისინიც ერთ-ერთ ჯგუფს წარმოადგენდნენ და არა ერთადერთს. ამ საკითხზე ვრცლად იხ.: ივანოვი 2022: 730-731.

სახელდებით ეკლესიის განყოფილებებს>>. აი, ნეტარი თეოდორიტეს სიტყვები: <<კორინთელებმა დაირქვეს სხვა მოძღვრების სახელები; მაგრამ პავლემ წარმოაჩინა თავისი და აპოლოსის სახელები; დაამატა უმაღლესი მოციქულის სახელიც, რითაც ასწავლა, რომ უსამართლოა ამ სახელებისგანაც კი ამგვარი გამოყენება (ე.ი. საკუთარ თავს მიიჩნევდე გამორჩეულად, რომელიმე მათგანის მოწაფედ, სხვების უგულუბელყოფის პარალელურად)>>. ასე ამბობდნენ სხვებიც (თეოფანე დაყუდებული, 1 კორ., 2006: 25-26)¹.

აქვე გვინდა აღვნიშნოთ წმინდა მამების - ექვთიმე მთაწმინდელისა და ეფრემ მცირის მიერ განმარტებითი ხასიათის ტექსტთა თარგმანის მნიშვნელობის თაობაზე (იგულისხმება: პავლეს ეპისტოლეთა განმარტება, გამოკრებული იოვანე ოქროპირისა და სხვა წმიდა მამათა თხზულებებიდან, თარგმნილი ეფთვიმე მთაწმინდელის მიერ (2003) და სამოციქულოს განმარტება, გამოკრებული იოვანე ოქროპირისა და სხვა წმინდა მამათა თხზულებებიდან, თარგმნილი ეფრემ მცირის (კარიჭის ძის) მიერ. ტომი II, 2006 წ.). ეს არის გამოკრებილ განმარტებათა კრებულები, ის ტექსტები, რომლებიც ღირებულ და მნიშვნელოვან ძეგლებად მიიჩნიეს ხსენებულმა წმინდა მამებმა რაც მათი მხრიდან ირიბი დადასტურება და გაზიარებაა იმ მოსაზრებებისა, რომელთაც წმინდა იოანე ოქროპირი და ეკლესიის სხვა მამები გამოთქვამდნენ ამ საკითხზე.

საინტერესოა თუ რატომ დაფარა პავლე მოციქულმა დაჯგუფებათა მეთაურების ნამდვილი სახელები?

ეკლესიას ჰყავს ერთი თავი და ეს იესო ქრისტეა, კორინთოში კი ზოგიერთი თვითნებურად დაადგინეს ცალკეული ჯგუფების მეთაურებად, რითაც ეკლესიის ერთიანობას საფრთხე დაემუქრა. მართალია, ამგვარი უმსგავსო საქციელი თავად მათთვისაც ცხადი იყო, მაგრამ არც იმას ცდილობდნენ, რომ დიდებისმოყვარეობის ვნებას გამკლავებოდნენ, რის გამოც ამ საქმეს სხვა საბურველში ახვევდნენ: „...ეკლესიის განყოფაში ბრალდებულ ადამიანებს პატივმოყვარეობის გამო რცხვენოდათ და ცდილობდნენ, ამ საქმის მოქმედად არ გამოჩენილიყვნენ, ამიტომ ისინი საკუთარ ვნებებს იმით ფარავდნენ, რომ ხალხს არწმუნებდნენ, თითქოსდა სრულყოფილ სწავლებას ქადაგებდნენ და სხვებზე მეტ სიბრძნეს ფლობდნენ“ (იოანე ოქროპირი, 1 კორ., 2017: 5).

პავლე მოციქულმაც კეთილგონივრულად განსაჯა და გაითვალისწინა, თუ რაოდენ მწელი დასაძლევია პატივმოყვარეობის ვნება და რამდენად რთულია პირდაპირი მხილების შედეგად გამოწვეული სირცხვილის ატანა. ამიტომ მათი ვინაობა დაფარა და ისინი ეპისტოლეში სახელდებით არ უხსენებია. ვფიქრობთ, სწორედ ეს უნდა იყოს მიზეზი იმისა, რის გამოც მათ არც წმინდა კლიმენტი რომაელი ახსენებს თავის პირველ ეპისტოლეში კორინთელთა მიმართ.

აქვე გამოსარკვევია, თუ რამდენად ხშირად გადმოსცემს წმინდა პავლე მოციქული თავის სათქმელს ამგვარად – ალეგორიულად. ზოგადად, წმინდა წერილს ახასიათებს ამგვარი მსჯელობა („აღვალო იგავით პირი ჩემი და ვიტყოდი დაფარულთა დასაბამითგან სოფლისაჲთ“ (მთ. 13.35; ფს. 77.2), როგორც უკვე აღვნიშნეთ, 1 კორ. 1.12-ში პავლე მოციქული წერს ერთს, ხოლო გულისხმობს სრულიად სხვას. მაგალითად, ამგვარი ეპიზოდი ჩვენ გვხვდება გალატელთა მიმართ ეპისტოლეშიც, სადაც „პავლესა“ და „პეტრეს“ დაპირისპირებას აქვს გამოსასწორებელი და განსწავლითი ხასიათი. თვალის სახილველად

¹ სტილი დაცულია. შდრ.: „განმარტებად იწყო, „ხოლო ვიტყვ ამას“, არამედ არა მარტივად ეტყვს ბრალსა მათსა, არამედ მიფარულად-რე, რამეთუ არა ამას იტყოდეს იგინი, ვითარმედ: „მე პავლესი ვარ“, და შემდგომისა ამისსა, არამედ ქრისტეს თანა მოციქულნიცა მისნი შეურაცხ-ექმნეს, ვითარცა გლაზაკნი და უსწავლელნი; და ბრძენნი ვინმე და მდიდარნი, წარმოესხნეს მოძღურად თესსა...“ (სამოციქულოს განმარტება, ტ. II, 2006: 172). ასევე: „მოციქული ძირითურთ აღმოჰყვურის მათგან ვნებასა ამას, ვითარმედ: არა ხოლო უცხონი ვინმე და უზიარებელნი [მადლისანი], არამედ [დადაცათუ ქადაგნი] ესე თქუენნი სახელდებულ და [შესწავებულ მცვენთ თქუენ ზედა წოდებულსა მაგას სახელსა ქრისტესსა, არავე უცოდველ, არცა უბრალო იყვნეთ. და უკუეთუ ჩუენთჳს იბრალებით, რაოდენ უფროჲს - უცხოთა მათთჳს!“ (სამოციქულოს განმარტება, ტ. II, 2006: 172-173).

კი ისინი ერთმანეთს დაუპირისპირდნენ, თუმცა მათ შორის, სინამდვილეში, არ იყო უთანხმოება. მოციქულთა კრების (დაახ. 48-52 წწ.) შემდეგ მომხდარ მოვლენას პავლე მოციქული აღწერს, რითაც მიგვანიშნებს ამ ინციდენტის სრულ აბსურდულობაზე, მის არარეალურობაზე; რა თქმა უნდა, კრებამდეც, კორინთიოსის მოქცევისა და პეტრე მოციქულის მიერ ამ საკითხის გარჩევის შემდეგ (საქ. თ. 10.; 11. 1-18), შეუძლებელი იქნებოდა, პეტრე ასეთ საყვედურს მშვიდად შეჰკებებოდა პავლესაგან, მით უმეტეს, მოციქულთა კრების შემდგომ, როდესაც ყველაფერი გაცხადდა წარმართების საკითხთან დაკავშირებით (საქ. 15. 1-32; გალ. 2. 1-10).

აქ ჩვენ ვდგებით დილემის წინაშე – იქნებ, სულ ასე, სიმბოლურად განმარტავენ მამები წმინდა წერილს და რეალობას ვერ ხედავენ, რეალობა კი, ზოგჯერ, თავად წმინდა წერილის ზედმიწევნით, პირდაპირი გაგებით უნდა აღვიქვათ (როგორც ეს ხშირად შეიმჩნევა ახალი დროის თეოლოგთაგან). ამის საპასუხოდ, მოვიყვანთ იოანე-მარკოზთან დაკავშირებულ ეპიზოდს, სადაც დავინახავთ, რომ მამები აქ არ იყენებენ ალევგორიულ მეთოდს, არამედ პირდაპირ იგებენ მათ შორის (პავლესა და ბარნაბას შორის) არსებული დაპირისპირებისა და გაყოფის ეპიზოდს:

„მკსინვარებად იგი მცირე იყო, რადთა იმხილნენ, ვითარმედ იგინიცა კაცნი არიან და არა ქვისა, არცა რკინისა გუამითა, არამედ ამითვე ჴორცთა უძულურებითა შემოსილნი უჯორცოთა მოქალაქობასა მოიღუაწებდეს“ (სამოციქულოს განმარტება, ტ. I, 2011: 273).

საბოლოოდ, შემაჯგებელი დასკვნის სახით, აღვნიშნავთ: კორინთოს ეკლესიაში წარმოქმნილი განხეთქილების მიზეზს წარმოადგენდა არამართებულად აღქმული ნათლისღებითი და სამოდვრო საკითხები, რის შედეგადაც დაიწყო სხვადასხვა „ჯგუფების“ ფორმირება. როგორც უკვე, მრავალგზის, აღვნიშნეთ ეს ჯგუფები ოთხზე მეტი იყო და არცერთი მათგანი არ ატარებდა მოციქულთა თავების (პეტრესა და პავლეს), არც თავად ღვთის (ქრისტეს), და არც მოციქულთა მოწაფისა და კორინთოს პირველი ეპისკოპოსის (აპოლოს) სახელს. ვფიქრობთ, რომ შევძელით ამ საკითხის შესაბამისი გაანალიზება და წარმოჩენა მოციქულთა და საეკლესიო მამათა სწავლების მიხედვით.

საკვანძო სიტყვები: ეკლესიის მამები, ეგზეგეტიკა, კომენტარები, კორინთოს ეკლესია, განხეთქილება

ლიტერატურა:

აგურიდისი 2024: საბა აგურიდისი, პავლე მოციქულის პირველი ეპისტოლე კორინთელთა მიმართ, 2024

ახალი აღთქმა 2017: „ძველი ქართული ახალი აღთქმად სქოლიოებით“, ყველა არსებული რედაქციისა და ნუსხის მიხედვით, გამოსაცემად მოამზადა ედიშერ ჭელიძემ, თბილისი, 2017

ბიბლია 1989: ბიბლია, საქართველოს საპატრიარქო, თბილისი, 1989

ბიბლიის წიგნი 46 — 1 კორინთელები, ინტერ. საიტი <https://wol.jw.org/ka/wol/d/r20/lp-ge/1101990107> (ბოლო ნახვა: 13.01.2026)

თეოფანე დაყუდებული, 1კორ., 2006: СВЯТИТЕЛЬ ФЕОФАН ЗАТВОРНИК, Толкование Послания апостола Павла, к КОРИНФИЯНАМ ПЕРВОГО, Москва., 2006

ივანოვი 2022: ალექსანდრე ივანოვი, სახელმძღვანელო ახალი აღთქმის წმინდა წიგნთა შესასწავლად, 2022

იოანე ოქროპირი, 1 კორ., 2017: წმინდა მღვდელმთავარი იოანე ოქროპირი, შრომები, ტ. XIV, კორინთელთა მიმართ პირველი ეპისტოლეს განმარტება, თბილისი, 2017

ლოპუხინი 2009: Толковая Библия, или Комментарии на все книги Св. Писания Ветхого и Нового Завета под редакцией А.П. Лопухина. Т. VII. 2009

მაკარტური 2005: Джон Ф. Мак-Артур, мл., ТОЛКОВАНИЕ КНИГ НОВОГО ЗАВЕТА, 1-е Послание к Коринфянам, 2005

სამოციქულოს განმარტება ტ. I, 2011: სამოციქულოს განმარტება, გამოკრებული იოვანე ოქროპირისა და სხვა წმიდა მამათა თხზულებებიდან, თარგმნილი ევრემ მცირის (კარიჭის ძის)

მიერ, ტ. I, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა და წინასიტყვა დაურთო ექვთიმე კოჭლამაზაშვილმა, თბილისი, 2011

სამოციქულოს განმარტება ტ. II, 2006: სამოციქულოს განმარტება, გამოკრებული იოვანე ოქროპირისა და სხვა წმინდა მამათა თხზულებებიდან, თარგმნილი ეფრემ მცირის (კარიჭის ძის) მიერ, ტ. II, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა და წინასიტყვა დაურთო ექვთიმე კოჭლამაზაშვილმა, თბილისი, 2006

ფიცმაიერი 2008: JOSEPH A. FITZMYER, FIRST CORINTHIANS, 2008

преподобный Ефрем Сирин, Толкование на священное Писание, 1-е послание к Коринфянам, ინტერ. საიტი https://azbyka.ru/otechnik/Efrem_Sirin/tolkovanie-na-pervoe-poslanie-k-korinfjanam/ (ბოლო ნახვა: 13.01.2026)

Уоррен Уирсби, Будь мудрым!, ინტერ. საიტი <http://www.blagovestnik.org/books/00193.htm> (ბოლო ნახვა: 13.01.2026)

Beka Onikashvili

Tbilisi Theological Seminary

Tbilisi Georgia

b.onikashvili@gmail.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.33>

Comments of Church Fathers and Exegetes on the Schism in the Church of Corinth

Abstract

The aim of this article is to investigate the causes of the divisions that emerged in the newly founded Church of Corinth (1 Cor. 1:12), based on the commentaries of Church Fathers and exegetes from different historical periods. The study draws upon a wide range of patristic exegesis and scholarly literature, examining a substantial body of sources from antiquity to the modern era.

It is argued that the divisions within the Corinthian Church arose from a misinterpretation of baptismal and catechetical issues, which in turn led to the formation of various “groups.” The research demonstrates a consensus among the Church Fathers (consensus patrum) on this matter. At the same time, it becomes evident that the majority of Orthodox and non-Orthodox theologians of later centuries understood the issue differently from the early Fathers. Whereas the Fathers offered a spiritual interpretation of the passage, most later authors tended to read it literally—a tendency that continues to the present day.

The article presents examples of both literal and spiritual interpretations of Scripture, using 1 Corinthians 1:12 as a case study. The findings show that all the Church Fathers who addressed this issue unanimously emphasised that the grouping of the four names mentioned in 1 Corinthians 1:12 did not, in fact, exist in Corinth at that time.

On the basis of exegetical homilies and treatises, the study offers a systematic overview and synthesis of this specific problem. The value of the article lies in its consolidation, analysis, and objective resolution of the issue through a comprehensive engagement with patristic interpretations preserved within the early Christian tradition.

Keywords: Church fathers, Exegetes, Church of Corinth

იდიომატური კომპონენტები ინგლისური და ქართული ენების ფრაზეოლოგიურ ერთეულებში (შედარებითი ანალიზი)

ირმა რუსაძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ქუთაისი, საქართველო

e-mail: irmarusadze@gmail.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.34>

შესავალი

თანამედროვე ლინგვისტიკაში ფრაზეოლოგია ცენტრალურ ადგილს იკავებს, რაც განპირობებულია მისი მჭიდრო კავშირით კულტურასთან და ეროვნულ იდენ-ტობასთან. ფრაზეოლოგიური ერთეულები (იდიომები, ანდაზები და მყარი გამოთქმები), წარმოადგენს სიტყვათა მუდმივ კომბინაციებს, რომელთა მნიშვნელობა ხშირად არ გამოდინარეობს მათი ცალკეული კომპონენტების პირ-დაპირი მნიშვნელობიდან. აღნიშნული ერთეულები ასახავს კოლექტიურ გამოცდი-ლებასა და საუკუნეების განმავლობაში დაგროვილ კულტურულ ღირებულებებს.

ფრაზეოლოგიურ ერთეულებში იდიომატური კომპონენტების შესწავლა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ლინგვოკულტუროლოგიის ფარგლებში, რომელიც ეწას განიხილავს როგორც კულტურულ კოდს. იდიომებისა და მყარი გამოთქმების მეშვეობით მეტყველებაში გადმოცემულია კულტურული ცოდნა, სოციალური ნორმები და სტერეოტიპული წარმოდგენები. შესაბამისად, ასეთი ერთეულების ანალიზი საშუალებას იძლევა გამოვიკვლიოთ ენის, აზროვნებისა და კულტურის ურთიერთქმედება.

ფრაზეოლოგიური ერთეულების განსაზღვრასა და კლასიფიკაციას მრავალმა ლინგვისტმა მიუძღვნა მეტად საინტერესო და მნიშვნელოვანი ნაშრომი. ტრადიციული მიდგომების მიხედვით, მათ ახასიათებთ სემანტიკური მთლიანობა, სტრუქტურული სტაბილურობა და რეპროდუქციულობა. იდიომატურობა კი განიხილება მათ უმთავრეს ნიშან-თვისებად, ვინაიდან ერთეულის მთლიან მნიშვნელობას ხშირად არ ემთხვევა მისი კომპონენტების ლექსიკური მნიშვნელობათა ჯამი [გამყრელიძე და სხვ., 2003: 56].

ლინგვოკულტუროლოგიური თვალსაზრისით, იდიომატური კომპონენტები კულტურულად მარკირებული ელემენტებია, რომლებიც გამყარებულია ფრაზეო-ლოგიურ ერთეულებში. ისინი შეიძლება მოიცავდეს ადამიანის სხეულის ნაწილებ-თან დაკავშირებულ ელემენტებს (სომატურ კომპონენტებს), ყოველდღიურ საქმია-ნობას, რელიგიურ რწმენას, ფოლკლორსა და ისტორიულ მოვლენებს. აღნიშნული კომპონენტები ფუნქციონირებს სიმბოლოებად, რომლებშიც ნათლად აისახება კულტურულად მნიშვნელოვანი ინფორმაცია.

თანამედროვე ლინგვოკულტუროლოგია ფრაზეოლოგიას განიხილავს როგორც ენის „კულტურულ არქივს“. ფრაზეოლოგიზმები და იდიომები კი გვევლინება თითქოსდა მოკლე ტექსტებად, რომლებიც ინახავს კოლექტიურ მეხსიერებასა და კულტურულ სტერეოტიპებს. შესაბამისად, იდიომატური კომპონენტების შესწავლა ხელს უწყობს ეროვნული და კულტურული მენტალიტეტის უფრო ღრმა გააზრებას.

1. იდიომატური კომპონენტები და მათი ტიპები

ფრაზეოლოგიურ ერთეულებში იდიომატური კომპონენტები შეიძლება კლასიფიცირდეს მათი სემანტიკური და კულტურული მახასიათებლებით. ერთ-ერთი ყველაზე პროდუქტიული ტიპია სომატური კომპონენტები, რომლებიც მო-იცავს სხეულის ნაწილების სახელებს, როგორიცაა თავი, ხელი, გული და სხვა, როგორც ინგლისურ, ასევე ქართულ ენაში. აღნიშნული ელემენტები ფართოდ გამო-იყენება ემოციების, ინტელექტუალური აქტივობისა და მორალური თვისებების გამოსახატავად.

მნიშვნელოვან ჯგუფს წარმოადგენს მეტაფორული კომპონენტები. ფრაზეო-ლოგიაში გამოყენებული მეტაფორები ხშირად ეფუძნება კულტურულად ნაცნობ სახეებს, რომლებიც მომდინარეობს ბუნებიდან, საოჯახო საქმიანობიდან ან ტრადი-ციული პროფესიებიდან. მაგალითად, ცხოველური სიმბოლიკა ხშირად გამო-იყენება ადამიანის ქცევისა და ხასიათის თვისებების აღსაწერად.

გარდა ამისა, ფრაზეოლოგიურ ერთეულებში შეიძლება შევხვდეთ ისტორიულ ან რელიგიურ კომპონენტებსაც, რომლებიც ასახავს კონკრეტულ კულტურულ ფონს. ქართულ ფრაზეოლოგიაში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია ქრისტიანულ სიმბოლიკას, მაშინ როდესაც ინგლისურ იდიომებში ხშირად აისახება ისტორიული მოვლენები, სოციალური ინსტიტუტები ან საზღვაო ტრადიციები.

2. სემანტიკური მოტივაცია და ექსპრესიულობა

მიუხედავად იმისა, რომ ფრაზეოლოგიური ერთეულები, როგორც წესი, სემანტიკური გაუმჭირვალეობით ხასიათდება, ბევრ მათგანს მაინც შემორჩენილი აქვს გარკვეული სემანტიკური მოტივაცია. იდიომატური კომპონენტები ქმნის ექსპრესიულ-სტრუქტურულ მოტივაციას მკვეთრი სახეების და ემოციური შეფერილობის მეშვეობით. აღნიშნული ექსპრესიულობა აძლიერებს ფრაზეო-ლოგიური ერთეულების კომუნიკაციურ ეფექტს და ზრდის მათ გამოყენებას მეტყველებაში.

ფრაზეოლოგიურ ერთეულებში სემანტიკური ცვლილება მჭიდროდ არის დაკავშირებული კულტურულ ევოლუციასთან. სოციალური პირობებისა და ღირებულებების ცვლილებასთან ერთად ზოგიერთი იდიომატური კომპონენტი კარგავს პირვანდელ მოტივაციას და იძენს ახალ მნიშვნელობას. ხოლო ზოგი ნაწილობრივ დემოტივირებულ ერთეულად აგრძელებს ფუნქციონებას კულტურული იდენტობის მარკერად.

3. ინგლისური იდიომები: მაგალითები და ანალიზი

განვიხილოთ რამდენიმე ინგლისური იდიომი, რათა ნათლად გამოიკვეთოს იდიომატური კომპონენტების როლი მნიშვნელობის კონსტრუირებაში ლინგვოკულტუროლოგიურ ჭრილში. წარმოადგენილი მაგალითები გამოირჩევა სემანტიკური მოტივაციის, მეტაფორული და შეფასებითი მნიშვნელობით. (Cowie, 1998; Kövecses, 2005).

3.1 სომატური იდიომები

სომატური კომპონენტები, რომლებიც უკავშირდება ადამიანის სხეულის ნაწილებს, ერთ-ერთ ყველაზე პროდუქტიულ წყაროს წარმოადგენს ინგლისური იდიომების ფორმირებაში. ასეთი ერთეულები აბსტრაქტულ ცნებებს — ინტელექტს, ემოციასა და მორალს — სხეულის ნაწილის მეშვეობით გადმოგვცემს, რაც ზრდის მათ ექსპრესიულ და კოგნიტიურ მნიშვნელობას.

- **to have a heart of stone** – აღნიშნული იდიომი გამოხატავს ემოციურ სიცივეს ან თანაგრძნობის ნაკლებობას. კომპონენტი *heart* ტრადიციულად გრძნობებისა და ემპათიის სიმბოლოა, ხოლო *stone* მეტაფორულად აღნიშნავს სიმტკიცესა და ემოციურ მდგრადობას. იდიომი წარმოადგენს კულტურულად დამკვიდრებულ მეტაფორას, სადაც მორალური თვისებები ფიზიკური თვისებების მეშვეობით აიხსნება.

- **to keep an eye on someone/something** – ნიშნავს ყურადღებით დაკვირვებას ან ზედამხედველობას. სომატური კომპონენტი *eye* ასოცირდება აღქმასა და კონტროლთან.

გამოთქმა მაღალი სემანტიკური გამჭვირვალობით ხასიათდება, ვინაიდან გადატანითი მნიშვნელობა მჭიდროდ უკავშირდება სხეულის ნაწილის პირდაპირ ფუნქციას.

3.2 მეტაფორული იდიომები

ინგლისურ იდიომებში მეტაფორული კომპონენტები ხშირად მომდინარეობს ყოველდღიური საქმიანობიდან და პრაქტიკული გამოცდილებიდან. ასეთი იდიომები ნათლად აჩვენებს, თუ როგორ აისახება კონკრეტული ქმედება აბსტრაქტულ კოგნიტიურ პროცესებზე.

- **to spill the beans** – აღნიშნავს საიდუმლო ინფორმაციის გამჟღავნებას. თანამედროვე მეტყველებაში მისი სემანტიკური მოტივაცია დიდწილად გაუმჭვირვალეა, თუმცა სავარაუდოდ ისტორიული წყარო უკავშირდება უძველეს კენჭისყრის პრაქტიკას. მას სრულიად შენარჩუნებული აქვს ძლიერი ექსპრესიული ღირებულება

- **to hit the nail on the head** – გამოიყენება ზუსტი ან მართებული მსჯელობის აღსანიშნავად. იდიომი მოტივირებულია ხელით შრომიდან აღებული მკაფიო მეტაფორით და მისი გამჭვირვალე სახე უზრუნველყოფს ფართო გამოყენებას როგორც ზეპირ, ისე წერილობით დისკურსში.

3.3 ემოციური იდიომები

ინგლისურ ფრაზეოლოგიაში ემოციური მდგომარეობები ხშირად გამოიხატება სივრცითი და ფიზიკური მეტაფორებით.

- **to be on cloud nine** – აღნიშნავს უკიდურეს ბედნიერებას. სიმადლის მეტაფორა (cloud nine) ასახავს პოზიტიური ემოციების კონცეპტუალიზაციას როგორც ზევით მოძრაობას ან სივრცით ამღლებას, რაც დამახასიათებელია ინგლისური ემოციური მეტაფორებისთვის.

- **to lose one's head** – ნიშნავს პანიკას ან არარაციონალურ ქცევას. სომატური კომპონენტი *head* ტრადიციულად დაკავშირებულია გონებასა და თვითკონტროლთან.

განხილული ინგლისური იდიომები აჩვენებს, რომ იდიომატური კომპონენტები ასრულებენ არა მხოლოდ სემანტიკურ, არამედ შეფასებით და ექსპრესიულ ფუნქციებსაც. ისინი კოდირებული არიან კულტურულად მნიშვნელოვან მეტაფორებში. როგორიცაა გონება როგორც კონტროლი, ემოცია როგორც მოძრაობა და მორალი როგორც მატერიალური სუბსტანცია. ისტორიული მოტივაციის დაკარგვის შემთხვევაშიც კი ასეთი ერთეულები რჩება კულტურული მნიშვნელობისა და კოლექტიური ენობრივი გამოცდილების მუდმივ მარკერებად.

3.3. ქართული იდიომები: მაგალითები და ანალიზი

ქართულ ფრაზეოლოგიაში იდიომატური კომპონენტები მკაფიოდ ასახავენ ერის კულტურულ მემკვიდრეობას, რელიგიურ მსოფლმხედველობას, ემოციურობასა და მეტაფორულ აზროვნებას. განსაკუთრებით პროდუქტიულია სომატური და მეტაფორული კომპონენტები, რომლებიც ადამიანის შინაგან მდგომარეობას, მორალურ თვისებებსა და სოციალურ ქცევას გამოხატავენ.

3.3.1 სომატური იდიომები

სომატური კომპონენტები ქართულ იდიომებში ერთ-ერთ ყველაზე ნაყოფიერ წყაროს წარმოადგენს. სხეულის ნაწილების სახელები აქტიურად გამოიყენება ემოციური მდგომარეობის, გონებრივი პროცესებისა და მორალური შეფასების გამოსახატავად [ბარამიძე, 2015. 89–101].

- **გული ქვასავით აქვს** – აღნიშნავს ემოციურ სიცივეს, გულქვაობას. ამ იდიომში სომატური კომპონენტი *გული* სიმბოლურად უკავშირდება გრძნობებსა და თანაგრძნობას, ხოლო *ქვა* მეტაფორულად გამოხატავს სიმტკიცესა და ემოციურ მდგრადობას. აღნიშნული გამოთქმა სემანტიკურად და კულტურულად შეესაბამება ინგლისურ იდიომს *to have a heart of stone*, რაც ადასტურებს გარკვეული უნივერსალური მეტაფორული მოდელების არსებობას.

- **თავი დაკარგა** – ნიშნავს პანიკას, თვითკონტროლის დაკარგვას. სომატური კომპონენტი *თავი* ქართულ კულტურაში გონებასა და გონივრულ

მოქმედებასთან ასოცირდება. იდიომი გამოხატავს კოგნიტიურ ოპოზიციას რაციონალობასა და ემოციურ უკიდურესობას შორის და პარალელურია ინგლისური იდიომის---*to lose one's head*.

3.3.2 მეტაფორული იდიომები

ქართულ ფრაზეოლოგიაში მეტაფორული კომპონენტები ხშირად ეფუძნება ბუნებრივ გარემოს, ფიზიკურ მოქმედებასა და ტრადიციულ ყოფას, რაც მათ კულტურულ სპეციფიკას განსაზღვრავს.

• **ცეცხლზე ნავთს ასხამს** – აღნიშნავს კონფლიქტის გამწვავებას. მეტაფორა ეფუძნება ცეცხლისა და ნავთის ურთიერთქმედებას, რაც ვიზუალურად მკაფიო და ემოციურად დატვირთულია. იდიომი მაღალი ექსპრესიულობით ხასიათდება და სემანტიკურად გამჭვირვალეა.

• **თვალში ნაცარს აყრის** – ნიშნავს მოტყუებას, თვალის ახვევას. აქ მეტაფორა უკავშირდება მხედველობის დროებით დაკარგვას, რაც სიმბოლურად გამოხატავს ჭეშმარიტების დამალვას. სომატური კომპონენტი *თვალი* ასოცირდება აღქმასთან და ცოდნასთან, ხოლო *ნაცარი* — დაბინდვასთან და სიცრუესთან.

3.3.3 ემოციური იდიომები

ემოციური მდგომარეობები ქართულ იდიომებში ხშირად გადმოიცემა სხეულებრივი და სივრცითი მეტაფორების მეშვეობით, რაც მეტყველებს ემოციურობის მაღალ კულტურულ ღირებულებაზე.

• **გული აუფანცქალდა** – აღნიშნავს ძლიერ სიხარულს ან მღელვარებას. სომატური კომპონენტი *გული* აქ ფუნქციობს როგორც ემოციური ცენტრი, ხოლო მოძრაობის მეტაფორა (*აუფანცქალდა*) გამოხატავს ინტენსიურ შინაგან განცდას.

• **გული ჩაუვარდა** – ნიშნავს უეცარ შიშს ან იმედგაცრუებას. სივრცითი მეტაფორა (*ქვემოთ მოძრაობა*) შეესაბამება უნივერსალურ კოგნიტიურ მოდელს, რომლის მიხედვითაც ნეგატიური ემოციები ქვევით მიმართულებით არის კონცეპტუალიზებული.

განხილული ქართული იდიომები ნათლად აჩვენებს, რომ იდიომატური კომპონენტები ასრულებს არა მხოლოდ სემანტიკურ, არამედ ძლიერ შეფასებით და ექსპრესიულ ფუნქციასაც. ისინი კოდირებულია კულტურულად მნიშვნელოვან წარმოდგენებში, როგორიცაა:

- გული, როგორც ემოციის ცენტრი,
- თავი, როგორც გონებისა და კონტროლის სიმბოლო,
- მოძრაობა, როგორც ემოციური მდგომარეობის მეტაფორა.

შეგვიძლია თამამად ვთქვათ, რომ მაშინაც კი, როდესაც ისტორიული მოტივაცია ნაწილობრივ იკარგება, იდიომები აგრძელებს ფუნქციობას როგორც ეროვნული მენტალიტეტისა და კულტურული იდენტობის სტაბილური ნიშნები.

დასკვნა

ნაშრომში განხილულ ფრაზეოლოგიურ ერთეულებში არსებული იდიომატური კომპონენტები წარმოადგენს ერთ-ერთ ძირითად მექანიზმს, რომლის მეშვეობითაც ენაში კოდირებულია კულტურული ცოდნა და კოლექტიური გამოცდილება. ინგლისური და ქართული იდიომების შედარებითი ანალიზი ცხადყოფს, რომ ფრაზეოლოგიური მნიშვნელობა ყალიბდება არა მხოლოდ ენობრივი სტრუქტურის, არამედ კულტურულად დამკვიდრებული კოგნიტიური მოდელების საფუძველზეც. სომატური, მეტაფორული, ემოციური და კულტურულად მარკირებული კომპონენტები ფუნქციობს როგორც სემანტიკური ბირთვი, რომელიც განაპირობებს გადატანით მნიშვნელობას და ზრდის ფრაზეოლოგიური ერთეულების ექსპრესიულობას.

ორივე ენაში იკვეთება უნივერსალური კონცეპტუალური მეტაფორები — როგორიცაა *ემოცია როგორც მოძრაობა*, *გონება როგორც კონტროლი* და *გული როგორც გრძნობების*

ცენტრი — თუმცა მათი რეალიზაცია ფრაზეოლოგიურ ერთეულებში კულტურისთვის სპეციფიკურ სახეს იღებს. ინგლისურ იდიომებში ხშირია ისტორიულ, სოციალურ და პროფესიულ რეალიებზე დაფუძნებული სახეები, მაშინ როდესაც ქართული იდიომები გამოირჩევა მაღალი ემოციურობით, სომატური კომპონენტების გამოყენების გამოცდილებაზე დაფუძნებული კონცეპტუალიზაციითა და რელიგიურ-სიმბოლური აზროვნების გავლენით. [ტაბიძე, 2010. 45–58].. აღნიშნული განსხვავებები ნათლად წარმოაჩენს ფრაზეოლოგიის როლს, როგორც ეროვნული მენტალიტეტის ამსახველ სურათს. ლინგვოკულტუროლოგიური თვალსაზრისით, იდიომატური კომპონენტების შესწავლა ამაღლებს ენის, აზროვნებისა და კულტურის ურთიერთქმედების გააზრებას.

საკვანძო სიტყვები: ფრაზეოლოგიური ერთეულები, იდიომატური კომპონენტები, ლინგვოკულტუროლოგია, კულტურული ფენომენი, სომატური ელემენტები, სემანტიკური ცვლილება

ლიტერატურა:

1. ბარამიძე, რ. (2015). სომატური კომპონენტები ქართულ იდიომებში. *ქართველოლოგიური კვლევები*, 1, 89–101.
2. გამყრელიძე, თ., კიკნაძე ზ, შადური, ი., შენგელაია, ნ. *თეორიული ენათმეცნიერების კურსი*. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2003.
3. კიკნაძე, ზ. (2005). *ქართული ენის ფრაზეოლოგია*. თბილისი: განათლება.
4. ლებანიძე გ. კულტუროლოგიის საფუძვლები. თბილისი. 2004
5. ტაბიძე, ნ. (2010). ლინგვოკულტუროლოგიური ასპექტები ქართულ ფრაზეოლოგიაში. *ენათმეცნიერების საკითხები*, 2, 45–58.
6. სახოკია თ., ქართული ხატოვანი სიტყვა-თქმანი, ტ. I, II, III. თბილისი, 1953-1955.
7. ჩხენკელი, კ. (1998). *ქართული ფრაზეოლოგიზმების ლექსიკონი*. თბილისი: მერიდიანი.
8. წერეთელი, გ. (1990). *ენისა და კულტურის ურთიერთობა*. თბილისი: მეცნიერება.
9. Телия, В. Н. (1996). *Русская фразеология: Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты*. Москва: Школа «Языки русской культуры».
10. Baker, M. (1992). *In Other Words: A Coursebook on Translation*. London: Routledge.
11. Cowie, A. P. *Phraseology*. In *The Encyclopedia of Language and Linguistics*, ed. R. Asher, Oxford: Pergamon Press, 1994.
12. Gibbs, R. W. (1994). *The Poetics of Mind: Figurative Thought, Language, and Understanding*. Cambridge: Cambridge University Press.
13. Green, G. M. *How to get people to do things with words*. New York: Academic Press, 1975.
14. Kövecses, Z. (2005). *Metaphor in Culture: Universality and Variation*. Cambridge: Cambridge University Press.
15. Wierzbicka, A. (1997). *Understanding Cultures through Their Key Words*. Oxford: Oxford University Press.

Idiomatic Components in Phraseological Units of the English and Georgian Languages (A Comparative Analyses)

Abstract

The present paper is devoted to the study of idiomatic components in phraseological units from a linguocultural perspective, based on material from the English and Georgian languages. A phraseological unit is examined not only as a linguistic phenomenon but also as a bearer of cultural memory that reflects a nation's worldview, traditions, and historical experience. Of particular interest is the identification of the structural, semantic, and cultural features of idiomatic components in phraseological units, as well as demonstrating how these components determine expressive meaning and cultural specificity.

Through a comparative and comprehensive analysis of English and Georgian phraseological material, their distinctive features become clearly visible. The analyzed data convincingly show that idiomatic components—especially somatic elements, metaphors, and culturally marked images—play a significant role in preserving cultural identity and in shaping the semantic motivation of phraseological units.

Key words: phraseological units, idiomatic components, linguoculturology, cultural phenomenon, somatic elements, semantic change

წირვა-ლოცვის აღმნიშვნელი ლექსიკური ერთეულების ეთნო-ლინგვისტური ანალიზისათვის სვანურში¹

მედეა საღლიანი, ნატო შავრეშიანი

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის არნ.

ჩიქობავას ენათმეცნიერების ინსტიტუტი

medeasagiani@yahoo.com

nattaliashavreshiani@gmail.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.35>

სვანური ტრადიციული ყოფისათვის დამახასიათებელი წირვა-ლოცვის აღმნიშვნელი ლექსიკური ერთეულების ეთნო-ლინგვისტური ანალიზი სხვა ქართველურ ენებთან შედარება-შეპირისპირების თვალსაზრისით, ვფიქრობთ, საინტერესო და, ამასთანავე, მეტად მნიშვნელოვანია, ვინაიდან ამგვარი კვლევა, როგორც არნ. ჩიქობავა წერდა, „შედარება ისტორიული წარსულის უფრო ღმრად წვდომის იარაღია“ [ჩიქობავა 1938:1].

წირვა-ლოცვის ამსახველი სვანური დიალექტოლოგიური მასალა დავყავით ორ ნაწილად:

- წირვის აღმნიშვნელი ლექსიკური ერთეულები და
- ლოცვის აღმნიშვნელი ლექსიკური ერთეულები.

ლოცვის აღმნიშვნელ ლექსიკურ ერთეულებში გავაერთიანეთ უფლის ან რომელიმე წმინდანის სახელზე აღვლენილი ლოცვა-ვედრებისა და შეწირვის რიტუალის აღმნიშვნელი ისეთი ლექსემები, როგორიცაა: ლიდბში, ლილღ, ლილგენი, ლიხლინე, ლიტბლი და ა. შ.

ვინაიდან ზოგადად საკუთრივ სვანური მასალის გვერდით საერთოქართველური და ნასესხები მასალაც საკმაოდ ხელშესახებია, შესაბამისად თითოეულ ნაწილში თვალსაჩინოებისათვის ქვეჯგუფებიც გამოვყავით, თუმცა, როგორც მასალის ანალიზმა აჩვენა, წირვის აღმნიშვნელი ლექსიკური ერთეულები ძირითადად ქართულიდანაა შეთვისებული.

1. წირვის აღმნიშვნელი ლექსიკური ერთეულები:

წირ (ზს., ქს.)/წირ (ზზ., ლზზ., ლზმ.) < ძვ. ქართ. წირ-ვ-ა „მთავარი ქრისტიანული მღვდელმსახურება“ ფორმისაგან, თუმცა სესხებისას სვანური დიალექტ-კილოკავების მიხედვით სხვადასხვა ფონეტიკურ პროცესებს აქვს ადგილი. ცხადია, სვანურში, როგორც მოსალოდნელი იყო, წირ- ძირისაგან ნაწარმოები არაერთი ფორმა (მასდარული, მიმღეობური, ზმნის პირიანი) დასტურდება, მაგ: ლი-წირ-ელ-ი/ლი-წერ-ელ-ი (ზს.)/ლი-წერ-ლ-ი (ზზ.) 1. „წირვა“, 2. „გალობა“ (სემანტიკური გადაწევით), 3. „წირპინი (ჩიტი-სა)“; ლწერლი (ზზ.)/ლწირელი (ზქ.) „წირვის ჩასატარებელი (ადგილი, საშუალება)“ < ქართ. სა-მ-წირ-ვ-ელ-ო „ეკლესიის მოშორებით ცალკე აგებული ან ეკლესიას მიშენებული მცირე ნაგებობა“;

¹ ნაშრომი მომზადდა 2022 წელს შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მიერ დაფინანსებული პროექტის (FR –22–7056) – „სვანური რელიგიური ლექსიკის ეთნო-ლინგვისტური ასპექტები“ ფარგლებში.

სამლოცველო“; ლეწგრელი (ზს.)/ლეწგრლი (ზზ.)/ლეწირელი (ბქ.) < ქართ. სა-წირ-ავ-ი „წირვისათვის განკუთვნილი გასამრჯელო“; ნა-მ-წირ--ელ (ლშზ.) „წირვის საფასური“; წირელა (ბქ.) გადატ. „მაგლობელი, გალობის შესრულების მოყვარულ-ი“; წგრელი (ზზ.)/წირელი (ბქ.) „წირვას ატარებს (ზედმიწ. – *ა-წირ-ავ-ს)“; წირელი (ბქ.) „წირვას ატარებს (ზედმიწ. – წირ-ავ-ს)“...

სახრბ (ზს.)/სახრებ (ლშზ., ჩოლ.)/სახარება (ლნტ.) 1. „სახარება; ბიბლია“, 2. „აღდგომის ცისკრის წირვა“ < ძვ. ქართ. სა-ხარ-ებ-ა „ბიბლიის ნაწილი, რომელშიც შედის ახა- 2 ლი აღთქმის პირველი ოთხი წიგნი..., წარმოადგენს ქრისტიანული სარწმუნოების საფუძველს, – ოთხთავი“, ცხადია, იგივე მნიშვნელობა აქვს სვანურშიც, თუმცა პარალელურად გადატანით სხვა მნიშვნელობაც უდასტურდება, კერძოდ, „აღდგომის ცისკრის წირვა“, რაც საილუსტრაციო მასალიდანაც (მაგ.: ლიზნგლგი ერ დბინეხ, სახრბიმ წირულდ ლჯხალდა (ბქ., სვან. პოეზ., 328:17-18) „ხარების რეკვა რომ დაიწყეს, აღდგომის ცისკრის წირვა გეგონა (ზედმიწ. – *ზან-ზალ-ავ-ებ-ა რომ დაიწყეს, სახარებ-ის წირ-ვ-უკ-ა გეგონა)“; სახრებთე მზი ჟ'ენრეკი მაგ მახე ლერქალში ი ადრნეხ სახრებთე (ლშზ., სვან. (ლაშზ.) ტექსტ., 1-2) „აღდგომის ცისკრის წირვაზე წამსვლელი ყველა ახალი ტანსაცმლით უნდა შე-იმოსოს და წავიდეს წირვაზე (ზედმიწ. – სახარებ-ის)-კენ მსვლელი შეიმოსება ყველა ახალი სამოსელით და წავლენ სახარებ-ის-კენ“)...) კარგად ჩანს.

თნობელობ (ჩოლ.) „წირვა-ლოცვა (აღდგომის წინა კვირისა, ანუ ვნების კვირისა)“ < ძვ. ქართ. მთნება/მთნევა „მსახურება“.

ჩოლურულ მეტყველებაში შეგვხვდა წირვა-ლოცვის აღმნიშვნელი სიტყვა თნ-ობ-ელ-ობ, რომელიც, ჩვენი აზრით, ძველი ქართული მთნება/მთნევა „მსახურება“ ფორმისა-გან უნდა მომდინარეობდეს სემანტიკური გადაწევით, რაც შეეხება -ობ, -ელ და -ობ სუფიქსებს, ისინი ქართულიდან გადმოყოლილი საწარმოებელი აფიქსებია, თუმცა ამ სახით აღნიშნული ლექსიკური ერთეული ძველი ქართული ენის ლექსიკონებში ვერ დავადასტურეთ. ვფიქრობთ, სვანურმა ბევრად უფრო ძველი ქართული სიტყვა შემოინახა. საანალიზო ძირ-ფუძეთა ფონეტიკური ტრანსფორმაცია კი შემდეგი სახით გვევლინება:

ჩოლ. თნ-ობ-ელ-ობ < *მ-თნ-ობ-ელ-ობ < *მ-თნ-ებ-ელ-ობ < *მ-თნ-ებ-ლ-ობ < *მ-თნ-ებ-ობ < *მ-თნ-ებ < ძვ. ქართ. მ-თნ-ებ-ა. ზოგადად სვანური სესხებისას გამარტივებისაკენ მიისწრაფვის, მაგრამ ამ შემთხვევაში სუფიქსთა გამოყენება საპირისპირო ტენდენციასზე მეტყველებს.

როგორც ზემოთ წარმოდგენილ მასალაზე დაკვირვებამ ცხადყო, წირვის აღმნიშვნელი ლექსიკური ერთეულები სვანურში შეთვისებულია ქართულიდან როგორც ფონეტიკურად უცვლელი, ისე ფონეტიკურად სახეცვლილი ფორმით. ცხადია, სემანტიკური იდენტურობის კვალდაკვალ სემანტიკურ გადაწევასაც აქვს ადგილი. ქრონოლოგიურად ზოგი ლექსიკური ერთეული (მაგ.: წირ/წირ; სახრბ/სახრებ/სახარება) შედარებით ახალ ნასესხობას წარმოადგენს, ზოგი კი უძველესს (მაგ., თნობელობ).

2. ლოცვის აღმნიშვნელი ლექსიკური ერთეულები:

ლოცვის აღმნიშვნელ ლექსიკურ ერთეულებში ნასესხებ სიტყვათა პარალელურად გამოყვავით როგორც საერთოქართველური, ასევე საკუთრივ სვანური მასალაც, რომელსაც შესატყვისები არ ემბნება მონათესავე ქართველურ ენებში.

ა) ნასესხები ლექსიკური ერთეულები:

ლოც (ზს., ქს.)/ლოც (ლხმ., უშგ.) 1. „ლოცვა“, 2. „პირჯვრის გადასახვა“ < ქართ. ლოც-ვ-ა „სახელი ლოცავს ზმნის მოქმედებისა, – ღვთისთვის ვედრება, ღვთისთვის ვი-სიმე სიკეთის (ბედნიერების, სიცოცხლის, გამარჯვების...) თხოვა გარკვეული წესის შე-სრულებით, დალოცვა“ სიტყვისაგან ძირითადად აუსლაუტის გამარტივებით (შდრ. ზს., ლშზ., ჩოლ. ლიმზრ, ზს., ლშზ. ლიმზურ/ლიმზირ, ლნტ. ლიმეზრე/ლიმეზრ).

როგორც მასალაზე დაკვირვებამ აჩვენა, სვანური ენის დიალექტ-კილოკავებში ლოც-ძირისაგან ნაწარმოები მასდარული და მიმდებარე ფორმებიც დასტურდება (მაგ.: ლი-ლც-ო-ლ (ზზ.)/ლი-ლც-ო-ალ (ბქ.)/ლი-ლოც-ა-ლ (ლშზ.) < ქართ. ლოც-ვ-ა; მე-ლც-ო-ლ

(ბზ.)/მე-ლც-ო-ალ (ბქ.)/მე-ლოც-ა-ლ (ლშხ., ჩოლ.) < ქართ. მ-ლოც-ვ-ელ-ი; ნა-ლც-ო-ლ (ბზ.)/ნა-ლც-ო-ალ (ბქ.)/ნა-ლოც-ა-ლ (ლშხ., ჩოლ.) < ქართ. ნა-ლოც-ი ... და ზმნის პირიანი ფორმებიც (მაგ.: ილცოლ (ბზ.)/ილცოალ/ილცოლ (ბქ., ლნტ.)/ილცოლ (ლშხ., ჩოლ.) „ლოცულობს“...). ლოც- ძირი ასევე დასტურდება შესი-ტყვების პირველ კომპონენტად შემდეგ გამოთქმაში: ლოცშ ლიჩემ (ბქ.) „პირჯვრის გადასახვა (ზედმიწ. – ლოცვ-ის ქმნა)...

ლიდბში (ზს.) „სალოცავის კარზე (ან ყანაში, სათიბში...) ფეხილით ან ცომით მი-სვლა, იქ კვერების გამოცხობა და შეწირვა რომელიმე წმინდანის სახელზე, რომელსაც ადამიანის ჯანმრთელობას, მოსავლიანობას, ოჯახის ბარაქას შესთხოვდნენ (ზედმიწ. – დიდებ-ის-ა)“.

სვანეთში გავრცელებული ლოცვის რიტუალი – ლი-დბ-შ-ი, რომლის ძირია -დბ- < ქართ. დიდება'საგან ფუძისეულ ბგერათა ცვეთით და გაფორმებულია სვანური მორფოლოგიური ინვენტარით. -დბ- ძირისაგან, მასდარული ფორმების პარალელურად, იწარმოება როგორც მიმღეობური (მაგ.: ლე-დბ-შ-ი „შესაწირავი (პური, ხაჭაპური...)“, მ-დბ-შ-ი „შემწირველი, ლოცვის აღმვლენელი“, ნა-დბ-აშ „შენაწირი“...) ფორმები, ასევე დანიშნულების სახელიც (მაგ., ლა-დბ-შ „ადგილი ან შენობა, რომელიც განკუთვნილია ლოცვისთვის, ღვთისმსახურებისათვის და რელიგიური რიტუალების შესასრულებლად...“).

ლადბშ, ეთნოგრაფიული ლიტერატურის მიხედვით, წარმოადგენდა საკულტო ადგილს სვანურ საცხოვრებელში, სადაც კერა იყო გამართული და შესაწირ პურებსა და ხორცეულს ამზადებდნენ. ეკლესიებთან კი ლადბშ-ი სპეციალურად მიშენებული ხის ან ქვის შუაცეცხლიანი ნაგებობა იყო, სადაც დღეობების დროს სამსხვერპლო საკლავის ხორცს ხარშავდნენ და შესაწირ კვერებს აცხობდნენ (ბარდაველიძე 1939:10, 64; ჩართოლა-ნი 1961:228)¹.

2 ლიტბელი (ბზ., ლშხ., ჩოლ.)/ლიტაბლე (ლნტ.), შდრ. ლნტ., ჩოლ. ხლმ. ფორმა ლი-ტაბლიელ „ღვთისადმი სალოცავი პურების, ტაბლების, საკლავის მსხვერპლად შეწირვა; ტაბლების ცხობისა და შეწირვის პერიოდი (ზედმიწ. – ტაბლ-ობ-ა)“ < ქართ. (ინგილ., ფშ.) ტაბლ-ობა- „ახალი მკვდრის (ან ძველთა) მოსახსენებელი აღაპი; (ფშ., ხევს.) ტაბლ-ობა „საწესჩვეულებო სუფრის გაშლა“ (ვაჟა-ფშ., მც. ლექსიკ.) სიტყვისაგან ბგერის დაკარგვი-თა და გაჩენით. სრულ ფუძეს, როგორც წესი, გვიჩენებს ლენტეხური ფორმა, რომელიც ზოგადად ერთგვარი გასაღებია თავდაპირველი ფუძის აღსადგენად.

საანალიზო ლექსიკურ ერთეულებში ძირად გამოიყოფა -ტბელ-/-ტაბლ-, რომლისგანაც იწარმოება არაერთი მიმღეობური და სახელური ფორმა, მათ შორის იშვიათად, მაგრამ მაინც ზმნის პირიანი ფორმებიც, მაგ.: ტაბლშ (ზს.)/ტაბელ (ქს., ბზ.)/ტაბილ (ქს., უშგ.)/ტაბულ (ჩოლ.) „ტაბლა, შესაწირავი კვერი, კოკორი, მრგვალი და ოთხქიმიანი“; მეტბელი (ლშხ.) „მეტაბლე, სუფრის მაკურთხებელი“; ლელტაბილ (ჩოლ.) „შესაწირავი კვერებისთვის განკუთვნილი“; ხოტბელი (ლშხ.) „აკურთხებს, სწირავს...“ და სხვ.

როგორც სამეცნიერო ლიტერატურაშია მითითებული, ტერმინი ლემზგრ, ლემზირ მთელ სვანეთშია გავრცელებული, ხოლო ტაბელ სალოცავი პურის მნიშვნელობით ძირითადად ქვემოსვანურში გვხვდება [გაზდელიანი, ჭკადუა 2016:7] და მასთან დაკავშირებული რელიგიური ლექსიკური ერთეულებიც სწორედ ქვემოსვანურ დიალექტებში სჭარბობს, რაზეც მეტყველებს როგორც ას. ლიპარტელიანის „სვანურ-ქართულ (ჩოლურული კილო) ლექსიკონში დადასტურებული არაერთი საინტერესო ტერმინი, ასევე „სვანურ პროზაულ ტექსტებსა“ და „სვანურ ქრესტომათიაში“ გაბნეული ლაშხურ-ლენტეხური მასალებიც. მაგ.: ბაპა ლიტბელი (ლშხ.) „მღვდლისათვის შესაწირავის მირთმევა (ზედ-მიწ. – პაპ-ი[ს] ტაბლ-ობ-ა)“; ფუსტა ლიტაბლიელ „უფლისათვის საუფლო კვერების შე-წირვა (ზედმიწ. – უფლის ტაბლ-ობ-ა)“...

ტაბლა, როგორც სარიტუალო პური, საქართველოს საკმაოდ ვრცელ ტერიტორიაზე უნდა ყოფილიყო გავრცელებული [გაზდელიანი, ჭკადუა 2016:8], რაზეც მეტყველებს

¹მსგავსი საკულტო ადგილები დღემდეა შემორჩენილი სვანეთში და ისინი წმინდა ადგილებად მიიჩნევა.

ეთნოგრაფიულ ლიტერატურაში გამოთქმული შემდეგი თვალსაზრისები: „გარკვეულ დღეობა-დღესასწაულებთან დაკავშირებით რიტუალური დანიშნულების ნამცხვრებს ტაბლა ეწოდება“ [ბრეგაძე 1969:170], „ტაბლა მთიულურში მიცვალებულისთვის გამო-მცხვარ დიდ ქადას აღნიშნავს“ [კაიშაური 1967:232] და სხვ. ასევე აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ ძველ ქართულში ტაბლა აღნიშნავდა „სუფრას, მაგიდას“ [ილ. აბულაძე], სულხან-საბა ორბელიანის განმარტებით კი „როგორც ფიცრის სუფრას“. დაახლოებით ანალოგიური მნიშვნელობით დასტურდება ხევსურულსა და მოხეურში: „გაწყობილი სუფრა, მაგიდა პურის საჭმელად“. სუფრის მნიშვნელობით გვხვდება სვანურში ტაბგ (ზს., ლნტ.)/ტაბაგ (ლშხ.) „ტაბაკი, მაგიდა, სუფრა“, თუმცა პარალელურად რელიგიური და-ტვირთვაც გააჩნია – „ტაბლა (სულებისათვის გაშლილი სუფრა)“, რომელიც < ქართ. ტა-ბაკ-ი (< ფაღ. *tapak* „ტაფა“, შდრ. არაბ. *tabak* „თეფში, სინი“) 1. „იგივეა, რაც ტაბლა, – და-ბალი მაგიდა. || ასეთ მაგიდაზე დაწყობილი სასმელ-საჭმელი“, 2. რელიგ. „მიცვალებუ-ლის სულის მოსახსენებლად მომზადებული სასმელ-საჭმელი, რომელსაც მღვდელი აკურთხეზდა, – საკურთხი“ [საღლიანი 2023:253-354].

ლილლ (ზს.) „შეწირვა, შეთქმა (საქონლისა, ფრინველისა, რაიმე ნივთისა...) რო-მელიმე ღვთაების ან წმინდანის სახელზე; ლოცვა-ვედრების აღვლენა“ < ძვ. ქართ. აღ-ვლ-ენ-ა „სახელი აღავლენს ზმნის მოქმედებისა; მაღლა, ღვთისადმი აღვლენა ლოცვისა; ლოცვის, საჩუქრის, მსხვერპლის ღმერთისთვის მიმღვნა“ სიტყვისაგან სხვადასხვა სახის ფონეტიკურ პროცესთა (ძირითადად ბგერათა დაკარგვის) განხორციელებით. მასდარისეული ფორმის ძირეული ნაწილია -ღლ-, ხოლო ლი- და - ფორმანტები მასდარის მაწარმოებელი აფიქსებია. ცხადია, სვანური ენის დიალექტ-კილოკავებში -ღლ- ძირისაგან ნაწარმოები როგორც მიმღეობური (მაგ.: ლულლე (ზზ.)/ლულლაე (ზქ., ლშხ.) „შე-წირული, შეთქმული“; მულლ (ზს.) „შემწირველი, შემთქმელი; აღთქმის დამდები“), ასევე ზმნის პირიანი (მაგ.: აღლ (ზს.) „სწირავს; აღთქმას დებს...“, ხოლლ (ზს.) „სწი-რავს, შეუთქვამს...“) ფორმებიც გვხვდება.

ლიხლინე (ზს.) „მიწოდება; მიშვერა; ზემოთ აღმართვა სალოცავი სეფისკვერებისა და ამ სახით ლოცვის რიტუალის შესრულება“. ამ სიტყვის პარალელურად სემანტიკუ-რად მეტნაკლებად იგივეობრივი ლიხლე ფორმაც დასტურდება ზემოსვანურ დიალექტ-ებში, თუმცა რელიგიური დატვირთვა ლიხლინე სიტყვას უფრო აქვს, რასაც საილუს-ტრაციო მასალაც ცხადყოფს.

ცხადია, მასდარული ფორმების პარალელურად მიმღეობური და ზმნის პირიანი ფორმებიც გვხვდება, მაგ.: ლეხლინე „გასაშვერი, მისაწოდებელი“, მხლინე „ის, ვინც მი-უშვერს, მიაწვდის“, ხოხლინე „მიუშვერს, მიაწვდის/გაუწვდის“, ქა ლოხხელ „მიუშვირა, მიაწოდა“, ქა ლოხხელა „მიუშვერია, მიუწოდებია“ და ა. შ., თუმცა უფრო გავრცელებუ-ლია -ინ სუფიქსიანი ფორმები, ხოლო ლიხლე’ს ვერც მიმღეობური ფორმები დავადას-ტურეთ და ვერც ზმნის ყველა ფორმა, რაც მის დეფექტურობაზე მეტყველებს.

განსახილველ ლექსიკურ ერთეულთა სტრუქტურული აგებულება ასეთია: ლი-ხლ-ინ-ე/ლი-ხლ-ე, სადაც ძირად გამოიყოფა -ხლ-, ხოლო ლი- – ე მასდარის მაწარმოებელი პრეფიქს-სუფიქსია. სემანტიკურად როგორც ლიხლინე, ასევე ლიხლე ხელის გაშვერა-გაწოდება/მიწოდება’ს ნიშნავს. ხელის მნიშვნელობით სვანურში გვხვდება სიტყვაში, რომელსაც, მ. ჩუხუას აზრით, შესატყვისები ეძებნება როგორც ქართულსა და ზანურში (მაგ.: სვან. შუ’ში „ხელი“ : ქართ. სუ-ე/სვ-ე „ფრთა“ : ზან. (მეგრ.) ფსუ-ა/ფსუ-ა(ლ) : ჭან. ფსუ-ა/სუ-ალ „ფრთა“), ასევე მონათესავე იბერიულ-კავკასიურ ენებშიც [ჩუხუა 2000-2003:309]. ცხადია, შესატყვისები ეძებნება ქართულ ხელი სიტყვას ზანურსა და სვანურშიც (შდრ.: ქართ. ელ- ხელ-ი, ძვ. ქართ. ელ-ი „ხელი, ხელობა, ხელმოწერა“ სა-ელ-ი „სახელო“, ერთ-ელ-ი : ზან. (მეგრ.) ხე „ხელი“, მრ. რ. ხელ-ეფ-ი, ხუ „მუჭა“, მრ. რ. ხუ-ეფ-ი : ლაზ. ხე „ხელი“, მრ. რ. ხელ-ეფ-ე : სვან. ლ → || აღ „მხარი, სიგრძის საზომი ერთეული – გაშლილი ორი მკლავის სიგრძე“), სადაც ს.-ქართვ. ფუძეენის დონისათვის აღდგენილია *ელ- „ხელი“ არქექტიპი [ჩუხუა 2007:659]. როგორც ვხედავთ, სვან. ში „ხელი“ და ქართ. ხელი ფორმებს შორის

არანაირი სტრუქტურული იდენტურობა არ გვაქვს, თუმცა სვანურ საანალიზო ლექსიკურ ერთეულებში ძირად გამოყოფილი -ხლ- (გახმოვანებით -ხელ-) სწორედ ქართ. ხელ- ძირისაგან მომდინარეობს უმეტესად ძირეული ხმოვნის რედუქციით და გაფორმებულია სვანური მორფოლოგიური ინვენტარით.

ბ) საერთოქართველური ლექსიკური ერთეულები:

ლილგენი (ზს., ქს.)/ლილგენი (ლნტ.)/ლილგნი (უშგ.) „შეწირვა სამსხვერპლო სა- ქონლისა (ზედმიწ. – დგ-მ-ა)“. როგორც სვანურ დიალექტოლოგიურ მასალაზე დაკვირ- ვებამ აჩვენა, საანალიზო მასდარული ფორმების პარალელურად ნაწარმოები ფუძეებიც საკმაოდ ხელშესახებია, მაგ.: ლლგენე „შეწირული“, ლელგენი „შესაწირი“, მლგენი „შე- მწირველი“... შდრ. სვან. ლიგნე „დგომა“, ლიგემ „შენება/*დგმა“, ლგ „დგას“ და ა. შ. ლექ- სიკური ერთეულები, სადაც, სამეცნიერო ლიტერატურის მიხედვით, ძირად გამოიყოფა -გ-, რომელსაც შესატყვისები ეძებნება სხვა ქართველურ ენებში. მიუხედავად აზრთა სხვადასხვაობისა, ყველა მეცნიერი, ჩვენ მიერ წარმოდგენილ საანალიზო ლექსიკურ ერ- თეულებში, ძირად გამოყოფს გ-ს, რომლისგანაც უამრავი ფუძეა ნაწარმოები და მათ შო- რის ჩვენ მიერ გამოვლენილი რელიგიური რიტუალის აღმნიშვნელი ლი-ლ-გ-ენ-ი/ლი-ლ- გ-ენ-ი/ლი-ლ-გ-ნ-ი ფორმაც, რომელიც სიტყვასიტყვით შე-დგ-მ-ა/და-დგ-მ-ა-ს იდენტურია. ვფიქრობთ, ქართულ დგ- ზმნასთან სვანური გ-ს კავშირი არ უნდა გამოი-რიცხოს.

გ) საკუთრივ სვანური მასალა:

ლირლ (ზზ.)/ლირლ (ბქ., ლნტ.)/ლირალ (ბქ.)/ლირლ (ლშზ., ჩოლ.), შდრ. ასევე ჩოლ. რ „ხვეწნა, მუდარა, ვედრება“, რომელიც გადატანითი მნიშვნელობით ლოცვა-ვედრების გამომხატველი სიტყვაა სვანურში, შესატყვისები არ ეძებნება სხვა ქართველურ ენებში.

საკუთრივ სვანურ ნიადაგზე წარმოქმნილად მივიჩნიეთ აგრეთვე შემდეგი შესი- ტყვებები: ზზ. ყიჟელითე „შეწირვა წმინდა ხარისა მსხვერპლად (ზედმიწ. – ზვარაკი[ს] დაბადება/გაჩენა)“ და ბალსზემოურშივე დადასტურებული ჯგრგი ყუჟრე ლითე „შე-წირვა ხარისა წმინდა გიორგისათვის (ზედმიწ. – წმინდა გიორგის ზვარაკების დაბადე-ბა/გაჩენა)“. მიუხედავად იმისა, რომ შესიტყვების ერთ-ერთი კომპონენტი ყიჟ (ზს., ქს.) „ზვარაკი, შესაწირავი (ცხოველი)“, ქართველურ ენათა ეტიმოლოგიურ ლექსიკონებში, დაკავშირებულია ქართ. ყვინიზ-ი, ყნიზ-ი „ფრინველთ პოხილობა (საბა)“, გა-ყნიზ-ებ-ა „გასუქება (ფრინველთა)“ ფორმებთან და ს.-ქართვ. ფუძეენის დონისათვის აღდგენილია *ყიზ-(ინ-) „სიმსუქნე; გასუქება“ (→ ქართ. ყნიზ-, ყნიზ-ი ← *ყიზ-ინ-ი : სვან. ყიჟ) არქექტიპი, იგი, სემანტიკური არაიდენტურობიდან გამომდინარე, მაინც საკუთრივ სვა-ნურ ფორმად მივიჩნიეთ. რაც შეეხება შესიტყვების მეორე კომპონენტს – ლითე'ს (შდრ.: ლითაე, ლითნე, ლთნე, ლეთნე...) „გაჩენა, დაბადება“, მას შესატყვისები ეძებნება სხვა ქართველურ ენებში (ქართ. თენ-ებ-ა; გან-თენ-ა „გათენდა“... : მეგრ. თან-აფ-ა „თენება; განთიადი; აღდგომა“; გო- თან-დ-უ „გათენდა“; გო-თან-ელ-ი „გათენებული“ : ლაზ. თან-აფ-ა „ნათება; თენება“; მ-თან- ურ-ა „ციცინათელა“; დო-ლო-თან-ერ-ი „განათებული“; დო-თან-ურ-ი „განთიადი“), შესაბამისად კი ს.-ქართვ. ფუძეენის დონისათვის აღდგენილია *თენ- არქექტიპი [ფენრიხი, სარჯველაძე 2000:233].

სვანური ტრადიციული ყოფისათვის დამახასიათებელი ლოცვის აღმნიშვნელი ლექსიკური ერთეულების ეთნო-ლინგვისტურმა ანალიზმა, სხვა ქართველურ ენებთან შედარება-შეპირისპირების თვალსაზრისით, აჩვენა, რომ საანალიზო რელიგიურ ლექსი- კურ ერთეულთა უმეტესი ნაწილი შეთვისებულია ქართულიდან (მაგ.: ლოც/ლოც, ლიდბში, ლიტბელი/ლიტაბლე/ლიტაბლიელ, ლიდლ, ლიხლინე...), ნაწილი – საერ- თოქართველურია (მაგ.: ლილგენი/ლილგენი/ლილგნი...), ნაწილი – საკუთრივ სვანური (მაგ.: ლირლ/ლირლ/ლირალ/ლირლ, ყიჟელითე, ჯგრგი ყუჟრე ლითე). ქართულის გზით სვანურში დამკვიდრებული საკრალური ტერმინები კი ენამ, როგორც ჩანს, რელიგიურ ტერმინთა ყოფითისაგან განსამიჯნავად გამოიყენა, რაც იმაზე მეტყვე-ლებს, რომ ლოცვა- შეწირვასთან დაკავშირებული არაერთი ტერმინი შექმნილია სვანური ენის წიაღში. რაც

შეეხება ტერმინთა დიფერენციაციას, ბუნებრივია, განაპირობებდა ლოცვის/შეწირვის ხასიათი.

დასკვნა:

1. წირვა-ლოცვის ამსახველი სვანური დიალექტოლოგიური მასალა, რომელიც დავყავით ორ ნაწილად: 1. წირვის აღმნიშვნელი ლექსიკური ერთეულები და 2. ლოცვის აღმნიშვნელი ლექსიკური ერთეულები, ძალიან საინტერესო აღმოჩნდა როგორც ეთნოგრაფიული, ასევე ლინგვისტური თვალსაზრისითაც. კვლევის შედეგად თავი მოვუყარეთ სვანურ დიალექტ-კილოკავებში მარგალიტებივით მიმოზნულ წირვა-ლოცვის აღმნიშვნელ ყველა საკრალურ ტერმინს და შესაბამის ქართველურ ენობრივ მასალებთან შედარება-შეპირისპირების საფუძველზე დავადგინეთ თითოეული ლექსიკური ერთეულის წარმომავლობა. კვლევამ აჩვენა, რომ წირვის აღმნიშვნელი ლექსიკური ერთეულები (მაგ.: წირ/წირ, სახრბ/სახრებ/სახარება, თნობელობ) სვანურში შეთვისებულია ქართული-დან სხვადასხვა სახის ფონეტიკურ პროცესთა (მაგ.: ზგერათა დაკარგვის, ზგერათა გაჩენის, უმლაუტის, ზგერათმონაცვლეობის...) განხორციელებით. ცხადია, სემანტიკური იდენტურობის (მაგ., წირ/წირ) კვალდაკვალ სემანტიკურ გადაწყვეტასაც აქვს ადგილი (მაგ.: სახრბ/სახრებ/სახარება, თნობელობ), ქრონოლოგიურად კი ზოგი ლექსიკური შედარებით ახალ ნასესხობას წარმოადგენს, ზოგი კი უძველესს, რაზეც მიანიშნებს სწორედ ჩვენ მიერ გამოვლენილი თნობელობ „წირვა-ლოცვა (აღდგომის წინა კვირისა, ანუ ვნების კვირისა)“, რომელიც ჩოლურული მეტყველების გარდა სვანური ენის ვერცერთ დიალექტ-კილოკავში ვერ დავადასტურეთ.

2. ლოცვის აღმნიშვნელ ლექსიკურ ერთეულებში გავაერთიანეთ უფლის ან რომელიმე წმინდანის სახელზე აღვლენილი ლოცვა-ვედრებისა და შეწირვის რიტუალის აღმნიშვნელი ისეთი ლექსემები, როგორიცაა: ლიდბში, ლილლ, ლილგენი, ლიხლინე, ლიტბლი და ა. შ., რომელთა დიფერენციაციას, როგორც უკვე ითქვა, განაპირობებდა ლოცვის/შეწირვის ხასიათი და მიუხედავად ამ საკრალურ ტერმინებში გამოვლენილი ქართული ძირებისა, ისინი სვანურ წიაღში შექმნილად მივიჩნიეთ და, რაც ძალზე მნიშვნელოვანია, ამ რელიგიურ ლექსიკურ ერთეულებმა არაერთი ქართველური არქაული სიტყვა თუ ძირი შემოგვინახეს.

ლიტერატურა:

ბარდაველიძე ვ. (1939): სვანურ ხალხურ დღეობათა კალენდარი. I. ახალწლის ციკლი. სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის საქართველოს ფილიალის გამომცემლობა. ტფილისი.

ბრეგაძე ნ. (1969): მთის მიწათმოქმედება დასავლეთ საქართველოში. გამომცემლობა „მეცნიერება“. თბილისი.

გაზდელიანი ელ., ჭკადუა რ. (2016): სარიტუალო პურის სახეობის ამსახველი ლექსიკა სვანურში. ეტიმოლოგიური ძიებანი. XIII. 3-12.

კაიშაური ლ. (1947): მთიულურის დარგობლივი ლექსიკა. გამომცემლობა „მეცნიერება“. თბილისი.

ლიპარტელიანი ას. (2014): სვანურ-ქართული (ჩოლურული კილო) ლექსიკონი. თსუს გამომცემლო-ბა. თბილისი.

საღლიანი მ. (2023): ნასესხებ სიტყვათა ლექსიკონი სვანურში. ტ. II. გამომცემლობა „უნივერსალი“. თბილისი.

ფენრიხი ჰ., სარჯველაძე ზ. (2000): ქართველურ ენათა ეტიმოლოგიური ლექსიკონი. თსუს გამომცემ-ლობა. თბილისი.

ჩართოლანი მ. (1961): ქართველი ხალხის მატერიალური კულტურის ისტორიიდან. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა. თბილისი.

ჩიქოვაძე არნ. (1938): ჭანურ-მეგრულ-ქართული შედარებითი ლექსიკონი. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა. თბილისი.

ჩუხუა მ. (2000-2003): ქართველურ ენა-კილოთა შედარებითი ლექსიკონი. გამომცემლობა „უნივერსალი“. თბილისი.

Medea Saghiani, Nato Shavreshiani

TSU Arn. Chikobava Linguistic Institute

medeasaghiani@yahoo.com

nattaliashavreshiani@gmail.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.35>

Ethno-Linguistic Analysis of Lexical Units Denoting Divine Service/Prayers in Svan¹

Abstract

The Svan dialectological material reflecting divine service, which we divided into two parts: 1 *lexical units denoting the liturgy* and 2. *lexical units denoting prayer*-proved to be highly interesting from both ethnographic and linguistic perspectives. As a result of the study, we collected all sacred terms denoting liturgy and prayer scattered, like pearls, across Svan dialects and subdialects, and, on the basis of comparison and contrast with corresponding Kartvelian linguistic data, determined the origin of each lexical unit. The study showed that the lexical units denoting the liturgy (e.g., **woŕ/wirw**, **saxrăb/saxreb/saxareba**, **tnobelob**) were borrowed into Svan from Georgian through the operation of various phonetic processes (e.g., *sound loss*, *sound insertion*, *umlaut*, and *sound alternation...*).

2. Within the lexical units denoting prayer (**loc**, **limzər**), we grouped together lexemes referring to rituals of prayer, supplication, and offering performed in the name of the Lord or a particular saint, such as **lidbăši**, **liywlāj**, **ilgeni**, **lixline**, **liṭbəli**, etc. As already noted, their differentiation was determined by the character of the prayer or offering. Despite Georgian roots identifiable in these sacred terms, we consider them to have been formed within Svan linguistic environment. Importantly, these religious lexical units have preserved a number of archaic Kartvelian words and roots.

¹ The research was conducted in 2022 within the framework of the project funded by Shota Rustaveli National Science Foundation of Georgia - (FR -22-7056)- "Ethno-linguistic Aspects of Svan Religious Vocabulary".

ანიმაციური ფილმების მულტიმოდალური ანალიზის შესახებ

რამაზ სვანიძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ქუთაისი, საქართველო

e-mail: ramaz.sva@gmail.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.36>

მოხსენებაში განხილული იქნება მესამე ბუნდესტაგის (15. 09. 1957) არჩევნების ფარგლებში გერმანიის სოციალ-დემოკრატიული პარტიის (SPD) და ქრისტიან-დემოკრატიული კავშირის (CDU) მიერ წარმოდგენილი ანიმაციური ფილმები. ეს ის პერიოდია, როცა ქვეყანამ ნაწილობრივ დააღწია თავი მეორე მსოფლიო ომის მიერ გამოწვეულ კატასტროფას და თანმიმდევრული პოლიტიკის შედეგად დაადგა შეუქცევად აღმშენებლობას. პოლიტიკური სტაბილურობა ეკონომიკურ კეთილ-დღეობაზე აისახა.

პოლიტიკური ენა, კერძოდ, საარჩევნო კომუნიკაცია მნიშვნელოვანი საანალიზო-ზოოზიეექტია, რადგან ის განაპირობებს, რომელი პარტია მართავს ოთხი წლის განმავლობაში სახელმწიფოს. ანიმაციური ფილმი საარჩევნო კამპანიის ერთ-ერთი საინტერესო კომპონენტია. ამ საკითხთან დაკავშირებით აღსანიშნავია ა. როოკის მოსაზრება, რომელიც ხაზს უსვამს საარჩევნო პროცესის მნიშვნელობასა და მისი ანალიზის აუცილებლობას: „Wenn aber Wahlen und Wahlkämpfe wesentlicher Bestandteil von Demokratien sind, und wenn sie obendrein das tägliche Leben der Bevölkerung deutlich beeinflussen, dann darf dieser Bereich nicht unverstanden vonstattengehen, sondern muss möglichst umfassend und aus unterschiedlichen Perspektiven beschrieben und erklärt werden.“ [Roock 2011: 17] ქრ. შოირლი მიუთითებს საარჩევნო სარეკლამო რგოლის „მუდმივ ცვალებადობაზე“ [Scheurle 2009: 87], რაც მის კვლევას საინტერესოს ხდის.

ანიმაციური ფილმები მოკლე ქრონომეტრაჟით გამოირჩევა და მათი ხანგრძლივობა 2 წუთსა 49 წამს არ აღემატება. შესაბამისად, თითოეული გამომსახველობითი საშუალება უნდა იყოს კარგად გათვლილი. თვისებრივი მეთოდის დახმარებით გამოვლინდება მულტიმოდალური საშუალებები, რომლებსაც ანიჭებენ პარტიები უპირატესობას საკუთარი სათქმელის ამომრჩეველთან უკეთ მისატანად. ჰ. შტიოკლი მიუთითებს სხვადასხვა სიმბოლოს მთლიანობაში შესწავლის მნიშვნელობაზე: „Texte sind heute überwiegend Konglomerate verschiedener Zeichensysteme. Der Gebrauch der Zeichenressource Sprache wird durch Bilder, Textgraphisches, Musik, Geräusche etc. ergänzt, geprägt und überformt. Schrift in der Fläche favorisiert das gedruckte Bild, wobei bereits der typographischen Gestaltung eines Textes, d.h. seiner gesamten textgraphischen Realisierung, ein starkes bildliches Moment zukommt.“ [Stöckl 2004: V] თ. ნირი ასევე დარწმუნებულია მულტიმოდალური კვლევების აუცილებლობაში: „Insbesondere die Berücksichtigung von Bildmaterial – etwa bei der Analyse von Parlamentsdebatten, Nachrichtensendungen und Talkshows – machte zunehmend deutlich, dass eine Beschäftigung allein mit den sprachlichen Anteilen der Kommunikation defizitär ist. Vor diesem Hintergrund entstanden Studien, die sich intensiver mit dem Zusammenspiel von Bildern und Texten befassten.“ [Niehr 2014: 47]

გარდა ამისა სხვა ასპექტებიც საგულისხმოა: ქ. ი. ჰიცფელდი აღნიშნავს „დიაქრონული“ კვლევის სირთულეს, რადგან ის მოითხოვს სოციოკულტურული ფაქტორების გათვალისწინებას: „Dies ist ein Problem, das die diachrone Beschäftigung mit Sprache jedoch immer mit sich bringt, da es zu jeder Zeit außersprachliche Bezugspunkte für Gesagtes gibt, die wenn überhaupt nur spekulativ erschlossen werden können.“ [Hitzfeld 2010: 140] მსგავს მოსაზრებას გამოთქვამენ შტ. ჰაბშაიდი და ჰ. რუმანი [Habscheid/ Rumann 2017: 640], ე. ველინგი. [Wehling 2009: 8] ასევე მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული თ. ნირის თვალსაზრისი, რომ პოლიტოლინგვისტური კვლევა „აღწერით“ ხასიათს ატარებს: „Die Politolinguistik dagegen versteht sich als Teil der deskriptiven Linguistik, die es sich zur Aufgabe gemacht hat, sprachliche Phänomene zu beschreiben und zu erklären, ohne sie jedoch einer Wertung zu unterziehen.“ [Niehr 2014: 18]

პირველ რიგში, წარმოდგენილი იქნება 1957 წლის ბუნდესტაგის არჩევნების სოციოკულტურული კონტექსტი: არჩევნებში მოსახლეობის 87, 8 %-მა მიიღო მონაწილეობა. კავშირის პარტიებმა ხმათა აბსოლუტური უმრავლესობა მოიპოვეს პარლამენტში (50, 2 %), რაც წინა არჩევნებთან მიმართებით 5 %-ით მეტი იყო. ამ უპირატესობის მიუხედავად CDU-CSU-მ კოალიცია შექმნა გერმანულ პარტიასთან (3,4 %). მართალია, SPD-მ 3 %-ით მეტი ხმა აიღო, თუმცა ეს მაინც მძიმე მარცხს ნიშნავდა. შესაბამისად, SPD (31, 8 %) და თავისუფალი დემოკრატიული პარტია (FDP) 7,7 %-ით ოპოზიციაში აღმოჩნდა. კავშირის წარმატება რამდენიმე ხელსა-ყრელმა ფაქტორმა განაპირობა: კონრად ადენაუერის (KA) პოლიტიკის შედეგად ზაარლანდის, როგორც მეათე ფედერალური მიწის, შეერთება გერმანიის ფედერა-ციულ რესპუბლიკასთან (1.01.1957), 1956 წელს სახალხო ამბოხება უნგრეთში და საბჭოთა კავშირის რეაქცია, საპენსიო რეფორმა (1957).²

შემდგომში განხილული იქნება 1957 წლის ბუნდესტაგის არჩევნების ფარგლებში პოლიტიკური მეინსტრიმის პარტიების მიერ წარმოდგენილი ანიმაციური ფილმები³ მულტიმედიალური თვალსაზრისით: პირველი სამი სარეკლამო რგოლი CDU-ს მიერაა შექმნილი. ანიმაციური ფილმი „Herr Schmitz“ რეციპიენტს თავაზობს ზღაპრისთვის დამახასიათებელ დასაწყისს „Es war einmal“ და ოპოზიციურ სკრიპტს *კეთილდღეობა და საშინელი წარსული*. ეს უკანასკნელი აისახება სემანტიკურ დაპირისპირებებში, ვერბალურ

¹ ქრისტიანულ-სოციალური კავშირი.

² „Bundestagswahl 1957“. <https://www.tagesschau.de/wahl/archiv/1957-09-15-BT-DE/index.shtml>, <https://www.hdg.de/lemo/kapitel/geteiltes-deutschland-gruenderjahre/weg-nach-westen/bundestagswahl-1957.html>, <https://www.konrad-adenauer.de/seite/bundestagswahl-1957>, მოძიებულია 2026 წლის 10 იანვარს.

³ ენობრივი მაგალითები ამოღებულია ანიმაციური ფილმებიდან, რომლებიც მოძიებულია 2026 წლის 11 იანვარს, და მონიშნულია ბრჭყალებით: CDU-Wahlwerbespot „Herr Schmitz“. 2015. YouTube ვიდეო, 1:42. <https://www.youtube.com/watch?v=LnXv6leUrsU&list=PLvIpf6ykOJs-34UghcPmnCJdOct-k7aEF>;

CDU-Wahlwerbespot „Keine Experimente“ (1957). 2015. YouTube ვიდეო, 2:49. <https://www.youtube.com/watch?v=CyH49o5uQ5Q&list=PLvIpf6ykOJs-34UghcPmnCJdOct-k7aEF&index=2>; CDU-Wahlwerbespot „Der Wirtschaftswunderbaum“. 2015. YouTube ვიდეო, 2: 26. <https://www.youtube.com/watch?v=6HGIEBbyJO4>;

Wahlfilm "Woher - wohin" (1957). 2008. YouTube ვიდეო, 1:54. <https://www.youtube.com/watch?v=mLrEj71n7IU&list=PLvIpf6ykOJs-34UghcPmnCJdOct-k7aEF&index=8>; Bundestagswahl 1957, SPD-Kino-Spot. 2007. YouTube ვიდეო, 0:54. https://www.youtube.com/watch?v=xpVwsig1Hyg&list=PL_N7cEtie52nrOcpDGFxYw4x0CVrgxPQ-&index=7; Wahlfilm „Sicherheit für alle“ (1957). 2008. YouTube ვიდეო, 1:35.

<https://www.youtube.com/watch?v=Kqt1LNxETeW&list=PLvIpf6ykOJs-34UghcPmnCJdOct-k7aEF&index=3>; Wahlfilm „Das Windei“ (1957). 2008. YouTube ვიდეო, 0:54.

<https://www.youtube.com/watch?v=zVHHP8l2Rfo&list=PLvIpf6ykOJs-34UghcPmnCJdOct-k7aEF&index=5>.

და ვიზუალურ ოპოზიციურ წყვილებში და ნეგაციურ ფორმებში: „Rad gefahren“ – „Motor“, „nicht mehr Ahornblätter“ – „Zigarre“, „vorm Fenster nicht mehr Bretter“ – „Denn auf dem ganzen Lebenslauf sowie am Bauch ging es bergauf.“ ვიზუალური დონე თვალსაჩინოდ წარმოადგენს და აზუსტებს ვერბალურ ასპექტს, რაც გარკვეულ ინფორმაციულ სიჭარბეს განაპირობებს და დამატებით აძლიერებს ინტერესთა კონფლიქტს: პირველ სცენაში მოწყენილი და გამხდარი მოქალაქე ველოსიპედით ჩაუვლის ბნელ შენობებს. მეორე სცენაში ის მხიარული და ელეგანტურად ჩაცმულია, მოტოციკლით მგზავრობს ნათელი შენობებისა და მომუშავე საწარმოების ფონზე. საყურადღებოა სიღარიბისა და კეთილდღეობის გამომხატველი სხვა სურათ-ხატების დაპირისპირება: ნეკერჩხლის ფოთლებისგან დამზადებული სიგარეტი, ღარიბული ოთახი – სიგარა, წიგნის კითხვა სასიამოვნო გარემოში. ღამისა და ავადმყოფობის მეტაფორები მიანიშნებენ მძიმე წარსულზე: „Zeit der Schieber, an Fettdekaden, Fleischersatz und an die Arbeit für die Katz“. გამონათქვამი „Arbeit für die Katz“ აძლიერებს ნეგატიურ შეფერილობას. ვიზუალურ დონეზე შემდეგი სურათები დომინირებს: მძინარე მოქალაქე, შავი ბაზრის მოვაჭრეები, უსაფრთხოების სამსახურის წარმომადგენელი, მომლოდინე ადამიანთა რიგები, მცენარეული საკვები. ვიდეორგოლის ქარგა გრძელდება ანტითეტური სურათ-ხატებით: Reise „in vollen Zügen“ – „mit dem stabilen Geld“ in einem komfortablen Einzelabteil, „Hunger“ – „geschätzt im Ausland“. ადვერსატიული კავშირით „doch“ შემოდის საწინააღმდეგო დისკურსი. ერიხ ოლენჰაუერის [EO] ფიგურას უჭირავს ჩასაბერი ინსტრუმენტი და ბუმტი წარწერით „Wende in der Politik“, რაც ბატონ შმიცს აშინებს. ლექსებში „Wende“ და „wendet“ ასოცირდება მნიშვნელობასთან „rückwärtsgehen“, კერძოდ, მეორე მსოფლიო ომის შემდეგდროინდელ კატასტროფულ მდგომარეობასთან. ეს მეტაფორა დამატებით კოდირებულია ვიზუალურ დონეზეც, EO ზურგშექცევით მიდის. ვიდეორგოლის კულმინაციაში ბედნიერი და კმაყოფილი პროტაგონისტი საარჩევნო ბიულეტენზე, რომელზეც გამოსახულია „ADENAUER CDU“, სასურველ არჩევანს აფიქსირებს. სასაუბრო მეტყველების წარმოთქმა და გამონათქვამები

საარჩევნო გზავნილის სიგზადეს ემსახურება: „Heut“, „gemachter Mann“¹, „dran“², „Schieber“³, „für die Katz“⁴, „der“⁵.

მეორე ანიმაციური სარეკლამო რგოლი „Keine Experimente“ პარტიის პოლიტიკურ კურსსა და ბუნდესკანცლერის მმართველობის სტილს დადებითად წარმოაჩენს. ვიდეორგოლი იწყება ანტითეტური კონცეპტით: შავ ტანსაცმელში ჩაცმული პირები მიიპარებიან შენობისკენ, კარგ ხასიათზე მყოფი KA კი ბერკეტებსა და გადამრთველებს მართავს. დასაწყისის საკვანძო სიტყვებია „NATO/ ein/ aus/ F/R/I/E/D/E/N“. პირველ ვერბალურ სცენაში კანცლერი დახასიათებულია ნომინალური და პარტიციპიალური ფრაზებით, მაღალი ღირებულების მქონე სიტყვებით: „ein kluger Mann“, „verehrt als tüchtiger Verwalter“, „geschätzt durch seinen weisen Rat“. კამერის ხედი⁶ მონაცვლეობს ნახევრად ახლოსა და ახლოს შორის. ეკრანზე თანმიმდევრობით გამოსული სიტყვები აძლიერებენ წარმოთქმული ტექსტის ზეგავლენას: „größtmögliche“, „Reform“, „gemeinsamer Markt“, „Verhandlungen“, „stabil“, „Zusammenarbeit“. დეტალურ ხედში ნაჩვენებია ხელი, რომელიც გადამრთველს ააქტიურებს, რის შემდეგაც ნატო-ს ისარი ჩართვაზე („ein“) მიუთითებს.

¹ „gemacht“ auf Duden online. URL: <https://www.duden.de/node/141209/revision/1453655> (Abrufdatum: 15.01.2026).

² „dran“ auf Duden online. URL: <https://www.duden.de/node/134751/revision/1337101> (Abrufdatum: 15.01.2026).

³ „Schieber“ auf Duden online. URL: <https://www.duden.de/node/127398/revision/1283484> (Abrufdatum: 15.01.2026).

⁴ „Katz“ auf Duden online. URL: <https://www.duden.de/node/77102/revision/1263722> (Abrufdatum: 15.01.2026).

⁵ „der“ auf Duden online. URL: <https://www.duden.de/node/133955/revision/1437001> (Abrufdatum: 15.01.2026).

⁶ ob. Negenborn [2019], ცაგარელი [2010].

შემდეგ თემატიზირებულია „სწორი“ ქმედება, რომელიც დაძლევს კრიზისს და უსაფრთხოებას უზრუნველყოფს. პირის ნაცვალსახელის „wir“ გამეორება და ჰიპერბოლა „sehr beruhigt“ ქმნის სტაბილურობის განცდას. ვიზუალურ პლანში ნაჩვენებია მშვიდად მძინარე მოქალაქე, KA კი სამუშაო მაგიდასთან დგას და რჩება შთაბეჭდილება, რომ მის უსაფრთხოებას დარაჯობს. ადვერსატიული კავშირი „doch“, მეტაფორა „blind“ და კომპარატივი „klüger“ საპირისპირო არგუმენტაციულ მსჯელობას აყალიბებს. ვიზუალურ დონეზე ეს კონტრასტი გადმოცემულია შავად ჩაცმული პირებით, რომლებიც სამუშაო კაბინეტში შედწევას ცდილობენ. KA ახლო ხედში სერიოზული გამომეტყველებითაა გამოსახული. მოქალაქე სიზმარში ნახულობს შესაძლო სავალალო სცენარს, თუ სხვა პარტიები მოვლენ ხელისუფლებაში: „eines Nachts“, „die Nacht der Bundeswahl“, „nun, nun“, „die große Renovierung“, „Warnsignale“, „jeder schaltet, was er kann“, „Wer viel versprach, der muss viel halten“, „So wird vom Schalten und vom Walten das schöne Werk schnell abgenützt“. მეტაფორები, გამეორებები, წყვილული სიტყვები, ანაფორა და ნეგატიურად კონოტირებული ლექსემები ქაოტურ სიტუაციას აღწერენ. მინიშნებათა ჯგუფი, როგორცაა, მაგალითად, ჰიპერბოლა „in jenem schlimmsten Falle“, სახლის მეტაფორა და ნატო-სგან გასვლა, მოახლოებულ კატასტროფაზე მიუთითებს: „Und statt der Sicherheit für alle kommt Kurzschluss über´s deutsche Haus.“ ვიზუალური გამოხატვის პლანი ვერბალურ ტექსტს მისდევს: სანამ მოქალაქე მოუსვენრად ტრიალებს საწოლში, მართვის პანელზე წვდომას აღწევს უცხო პირები. ეკრანზე გამოსახული მაღალი ღირებულების მქონე სიტყვები ციმციმებს, რაც შეიცავს ქვეტექსტს, სახელმწიფო საფრთხეშია. ქაოსი ნატო-ს ბერკეტის გადართვით კულმინაციას აღწევს, რაც იწვევს სიბნელეს და გაისმის საჰაერო განგაშის სირენების ხმა. ეს მოვლენები ომის მოახლოებულ საფრთხეზე მიაწინებებს, თუ პოლიტიკური პროცესი ამ მიმართულებით განვითარდება. სიუჟეტის განვითარების საკვანძო ელემენტს წარმოადგენს მორალი ვიდეორგოლის დასკვნით ნაწილში: „Nur mit einem Ziele zu ändern, was schon Blüten treibt, steht alles, alles auf dem Spiele. Drum sorgt, dass es beim Alten bleibt.“ გამეორება, იდიომები, იმპერატივი სასაუბრო მეტყველების კაუზატიურ ზმნიზებასთან ერთად¹, ასევე კომმარის ვიზუალური მეტაფორა ხაზს უსვამს მოსალოდნელ საფრთხეს, გამოხატავს სკეპტიციზმს პოლიტიკური კურსის შეცვლის მიმართ და ამავედროულად მხარს უჭერს არსებული მდგომარეობის შენარჩუნებას.

მესამე ანიმაციური ფილმი „Der Wirtschaftswunderbaum“ ემყარება სემანტიკურ ოპოზიციას: მეორე მსოფლიო ომის მიერ გამოწვეული კატასტროფა და წარმატებული ეკონომიკური განვითარება („Trümmerwiese“ - „Wirtschaftswunderbaum“). მეორე კომპონენტი ექსპლიციტურად უკავშირდება ბიბლიურ ნარატივს. მისი განსაკუთრებული თვისებები ხაზგასმულია ადვერსატიული ზმნიზებისა და პოზიტიური ზედსართავი სახელების გამოყენებით: „fruchtbar“ და „gesund“. ანაფორა და რითმული წინადადებები სემანტიკურ მთლიანობას აყალიბებენ. დაპირისპირების კონცეპტს ვიზუალური დონეც აგრძელებს. მეტაფორები „Garten“, „Baum“ და „Gärtner“, ასევე მათთან დაკავშირებული პოზიტიური მნიშვნელობის გამოთქმები ხაზს უსვამენ პოლიტიკური სისტემის სტაბილურობას, ეკონომიკასა და ფინანსებზე პასუხისმგებელი პირების ლუდვიგ ერჰარდისა (LE) და ფრიც შეფერის (FSCH) წარმატებულ საქმიანობას, სახელმწიფოს მიერ ხელშეწყობილ საყოველთაო კეთილდღეობას: „Pflege“, „mit der festen Hand“, „scheffelt“, „Erträge“, „teilt sie aus im ganzen Land“, „gegossen“, „gepflegt“, „jeder hats am Leib erfahren, dass er für ihn die Früchte trägt.“ ვიზუალურ დონეზე ორივე აქტიორი წარმოდგენილია როგორც შრომისმოყვარე, ურთიერთგაგებითა და შეთანხმებით მოქმედი გუნდის წევრები. მთელი ვიდეორგოლის განმავლობაში ისინი ბაღის მოვლისთვის საჭირო ხელსაწყოებით უვლიან

¹ „drum“ auf Duden online. URL: <https://www.duden.de/node/135004/revision/1337255> (Abrufdatum: 15.01.2026).

ხეს და აგროვებენ მოსავალს. EO-ს პერსონაჟი შორისდებულით „ei“¹ და ძახილის წინადადებით ჩნდება სიუჟეტურ ქარგაში. სიტყვა „Genossenschaft“ მიუთითებს SPD-ს მიერ პროპაგირებულ გეგმიურ ეკონომიკაზე. EO-ს ქმედებები ნეგატიური ლექსიკითაა კონოტირებული. უნდა აღინიშნოს, რომ ქაოტური და არარეალისტური კონტექსტის შესაქმნელად გამოიყენება ასევე ისეთი ენობრივი ხერხები, როგორიცაა გამეორება, წყვილელი სიტყვები, შეპირისპირება, ჰიპერბოლა: „ärgert“, „laut“, „nicht sehr schmeichelhaft“, „Er fordert jenes, fordert dieses und er verspricht und kommentiert“, „Da bläht sich selbst der Luftballon“, „kritisiert“, „Trugbild“, „immer dicker“, „entschwebt“. რეციპიენტს ექმნება შთაბეჭდილება, რომ სიტუაცია კონტროლიდან გამოდის: პოლიტიკოსი უმეტესწილად შეუჩერებელივ გაადადგილდება ბუშტით ხელში, რომელიც მას საბოლოოდ ჰაერში აიტაცებს და გასკდომის შემდეგ მდელივ ეშვება. SPD-ს სლოგანები არარეალისტურადაა კონტექსტუალიზირებული: „bessere Wirtschaftspolitik!“, „mehr Geld und weniger Steuern!“, „Sicherheit für alle!“ ტექსტის კულმინაცია, მორალი განიხილავს ილუზიის კრახს რეალობასთან დაპირისპირებისას, რაც ენობრივად გაფორმებულია იმპერატივით, კაუზალური და ადვერსატიული კავშირებით, ასევე პოზიტიური სიტყვით „unerschüttert“. ვიდეორგოლის ქვეტექსტი მდგომარეობს იმაში, რომ გერმანიაში ჩამოყალიბებული წარმატებული პოლიტიკური და ეკონომიკური სისტემა ნებისმიერ გამოწვევას გაუმკლავდება. აღსანიშნავია ის საკითხი, რომ აქ განხილულ ყველა სარეკლამო რგოლში მუსიკა ტექსტისა და მოძრავი გამოსახულების დრამატურგიას მიჰყვება და ემოციურად კიდევ უფრო მიმზიდველს ხდის ინფორმაციას.

ქვემოთ წარმოდგენილი იქნება SPD-ს ანიმაციური ფილმები: პირველი საარჩევნო რგოლი „Woher – wohin“ ზღაპრის ანიმალური პერსონაჟებითაა დატვირთული, რომლებიც, მათ შორის, საარჩევნო ფონდის მთავარ დონორებს „Industrie, Arbeitgeberverbände, Interessentenverbände“ განასახიერებენ. ჰიპერბოლა როგორც ვერბალურად, ასევე ვიზუალურად და პარავერბალურადაა წარმოდგენილი: ჭურჭელი, რომელშიც თანხა ჩაედინება, ციფრების მატებასთან ერთად იზრდება. ხმისა და ტონის სიმაღლეც თანდათანობით იმატებს და უმაღლეს წერტილს აღწევს „40 Millionen“-ის დასახელებისას. კითხვის ნიშანი და კითხვითი სიტყვიანი კითხვითი წინადადება ეჭვქვეშ აყენებს ხარჯვის მიზანშეწონილობას. მოკლე პაუზის შემდეგ წარმოდგენილი ალტერნატივა აჩვენებს, როგორ შეიძლება შეგროვებული თანხის უკეთ გამოყენება ღირებული მიზნისთვის, კერძოდ, საბინაო მშენებლობაში ინვესტირებისთვის. მიმართვა, იმპერატივის თავაზიანი ფორმა, რითმითა და კონტრასტული აქცენტით გაფორმებული ანტითეზა მოუწოდებს მოქალაქეებს სწორი არჩევანის გაკეთებისკენ: „Wählerinnen und Wähler, lassen Sie sich nicht einfangen. Quittieren Sie die Millionen D-Mark der Regierungsparteien mit ihrer Stimme für die Sozialdemokratie. Keine Stimme für Adenauer! Jede Stimme für Ollenhauer!“

მეორე სარეკლამო რგოლი ეხება გერმანიის ორად გაყოფის თემას. ომის საფრთხე წარწერით „ZONEN-GRENZE“, ასევე საბრძოლო ტექნიკის (რაკეტები, ტანკები და სხვა) ჰაუბიციები გამოსახულებებითაა გადმოცემული. ბინოკლით შეიარაღებული ფრინველი პერსონაჟები აკვირდებიან მძიმე სიტუაციას და ამავდროულად საუბრობენ გაერთიანებასა და გამალებულ შეიარაღებაზე. ამ უკანასკნელს მძაფრად აკრიტიკებენ. ხის ტოტთან ხმაურიანი შეჯახება ირიბად მიანიშნებს არსებულ კატასტროფულ მდგომარეობაზე. დიდი ასოებით წარმოდგენილი სლოგანები ხაზს უსვამენ პარტიის მიერ გაცხადებულ ღირებულებებს: „SICHERHEIT FÜR ALLE“, „WIEDER / VEREINIGUNG- / IN FRIEDEN / UND FREIHEIT.“ პოზიტიური საკვანძო სიტყვების თანმიმდევრობა „Sicherheit“, „Frieden“ და „Freiheit“ ნათლად აჩვენებს პარტიულ მიდგომას. „ALLE“ გულისხმობს როგორც დასავლეთ, ასევე აღმოსავლეთ გერმანიის მოქალაქეებს. ვიზუალური დონე თვალსაჩინოდ წარმოადგენს ვერბალურ ტექსტს: ანიმაციური გმირები ათვალიერებენ სავარაუდოდ

¹ „ei“ auf Duden online. URL: <https://www.duden.de/node/135831/revision/1341471> (Abrufdatum: 15.01.2026).

პარტიის საარჩევნო ბუკლეტს. პირველ გვერდზე გამოსახული ახალგაზრდა კანკალებს ატომური ბომბის („A-BOMBE“) გამო. მეორე გვერდზე იმავე პიროვნების სიმშვიდის მიზეზი SPD-ს დამოკიდებულებაშია „KEINE ATOMWAFFEN FÜR BUNDESWEHR“. შემდეგ ეპიზოდში ერთ-ერთი პერსონაჟი აშორებს მავთულხლართს, რომელიც ორ ერთნაირ სახლს ყოფს. ეს ქმედება გერმანიის გაერთიანებაზე მიუთითებს, რასაც ამტკიცებს სიტყვა „WIEDER-VEREINIGUNG“. ვიდეორგოლის ბოლოს წითელ ფონზე პარტიის აბრევიატურა „SPD“ ჩნდება.

სლოგანი „Sicherheit für alle“ არა მხოლოდ სათაურშია გამოტანილი, არამედ წითელ ზოლად გასდევს მესამე სარეკლამო რგოლს. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ სამი საყრდენი („Einheit“, „sozial gerecht sein“, „Freiheit des Geistes“) გამოიყოფა, რომელსაც უსაფრთხოება ეფუძნება. ისინი სიმბოლურად გამოხატულია სამყურას სახით და სამი წერტილით გერმანიის სახელმწიფო დროშის ფერებში. დასაწყისის რითმული წინადადებები „Wir leben im geteilten Haus. Unsicher ist für Mann und Maus“, „Der Kanzler zahlt den NATO-Preis, die deutsche Einheit liegt auf Eis“ გერმანიის გაყოფაზე პასუხისმგებლობას მოწინააღმდეგე პარტიას აკისრებენ. მეტაფორა „Haus“ და იდიომები აძლიერებენ ემოციურ ზემოქმედებას, რადგანაც ისინი ხაზს უსვამენ დაპირისპირებას ორ მდგომარეობას შორის: მთლიანობა, უსაფრთხოება - დანაწევრება, სტაგნაცია. არსებითი სახელითა და სასაუბრო მეტყველების ზმნიზებით¹ გადმოცემული მოთხოვნა გაისმის როგორც უშუალო მოწოდება სწრაფი მოქმედებისკენ: „Den Schlagbaum weg! In jedem Falle bringt Einheit Sicherheit für alle.“ ვიზუალურ დონეზე სამი პერსონაჟი სხვადასხვა თემატიკითაა დაკავებული: პირველი გმირი ჯადოსნური ჯოხით ჯერ ყოფს სახლს ორ ნაწილად, შლაგბაუმის მოშორების შემდეგ კი ისევ აერთიანებს. სახურავზე განთავსებულია სიტყვა *Deutschland*. შემდეგი სემანტიკური ჯაჭვი ეხება სოციალური სამართლიანობის თემას, რომელიც SPD-ს პოლიტიკის ერთ-ერთი ცენტრალური ბურჯია: „Gar böse ist, wenn in dieser Welt der eine rafft das ganze Geld. Sozial gerecht sein! In dem Falle schafft hier die Sicherheit für alle.“ ვიზუალურ დონეზე მეორე გმირი ზრუნავს სამართლიანობის აღდგენაზე, კერძოდ, თანაბარ გადანაწილებაზე. ბოლო თემატური ნაწილი განიხილავს მეცნიერებისა და კვლევის თავისუფლებას: „Es leuchtet hell die Wissenschaft, die Freiheit braucht sie, wenn sie schafft. Freiheit des Geistes überall heißt Sicherheit in jedem Fall.“ ვიზუალურ პლანში დომინირებს სინათლის მეტაფორა: მესამე გმირი სიბნელეში ჩნდება ანთებული სანთლით, რომელიც შემდეგ დეტალურ ხედშია გამოსახული. მომდევნო სცენაში თეთრხალათიანი მეცნიერი მუშაობს მიკროსკოპით. ვიდეორგოლის კულმინაცია კიდევ ერთხელ უსვამს ხაზს სამივე ფაქტორის მნიშვნელობას უსაფრთხოებისთვის, იყენებს რა ჰიპერბოლასა და რითმებს ემოციების გასაძლიერებლად: „Drei Punkte sind wir, stets bereit, zu schaffen höchste Sicherheit. Bald wird gewählt! In jedem Falle wählt man drum Sicherheit für alle.“ განუსაზღვრელი ნაცვალსახელის, პრეზენსისა და კაუზალური ზმნიზების კომბინაცია, ასევე პასიური წინადადება აყალიბებს სავალდებულო რჩევას, როგორც ლოგიკური მსჯელობით მიღებულ შედეგს და მობილიზებას უწევს მოქალაქეებს.

მეოთხე საარჩევნო ფილმი „Das Windei“ წარმოდგენს 1937 და 1957 წლების შედარებას. ფინანსურ დანაკარგზე მინიშნება ეკონომიკურ ზრდასა და ფოლქსვაგენის აქციებს ნეგატიურ კონტექსტში განიხილავს. ადვერსატიული კავშირი, ნეგაცია, წინდებულიანი ფრაზა და მეტაფორა ბატონი მაიერის ნატვრას ანადგურებს: „Für ein Tausend Mark ein eigener Wagen, da muss ich gleich mein Geld hintragen. So dachte Herr Meier und zahlt' ein. Doch soll er nie Besitzer sein. Durch Hitlers Krieg zerstört sein Geld.“ ვიზუალური დონე იმეორებს და სრულყოფს ვერბალურ ტექსტს: მოქალაქე მიდის ქუჩაში, მის გვერდით კი ორფრთიანი ავტომობილი მიფრინავს. კვერცხის გასკდომა წარუმატებელი შენადენის სიმბოლოა. შემდეგ სცენაში სხვადასხვა საშუალება (სასაუბრო მეტყველების სიტყვები და მყარი

¹ „weg“ auf Duden online. URL: <https://www.duden.de/node/204808/revision/1368795> (Abrufdatum: 15.01.2026).

გამონათქვამები, რითმები, მეტაფორები: *Henne, Krankheit*) ქმნის ნერვულ გარემოს და ამავედროულად აყალიბებს მოთხოვნას: „Regierungsrummel, Wahlgeschrei, die Wirtschaftshenne legt das Ei. Volkswagenaktien, Leute her. Nein, denkt Herr Meier, jetzt nicht mehr. Der Aktienspuk schlägt auf den Magen, viel lieber möchte ich billige Wagen.“ ნეგაცია „nein“ მიაწვდის, რომ მოქალაქემ წარსულის მაგალითზე ისწავლა და სწორი დასკვნები გამოიტანა. კულმინაცია დიდი ასოებით დაწერილ სლოგანშია ჩამოყალიბებული, რომელიც რითმისა და კომპაქტურობის მეშვეობით ადვილი დასამახსოვრებელია: „KEINE VW-AKTIE/ SONDERN / BILLIGE VOLKSWAGEN/ SPD“. ვიზუალური დონე ვერბალურ ტექსტს კიდევ უფრო ამდიდრებს.

თვისებრივი ანალიზის მეშვეობით დადგინდა, რომ ანიმაციური ფილმები ამომრჩევლებში ემოციების გამოსაწვევად იყენებენ ზღაპრისა და იგავ-არაკის ელემენტებს, ანტითეტურ კონცეპტებსა და სკრიპტებს, ვერბალურ და ვიზუალურ ოპოზიციებს, უარყოფას, იდიომას, ჰიპერბოლას, გამეორებას, წყვილულ სიტყვებს, ბრძანებით წინადადებას, ანაფორას, მიმართვას, რითმას, ნომინალურ, პარტიციპიალურ და პროპოზიციულ ფრაზებს, განმაზოგადებელ ნაცვალსახელს, ალუზიასა და ტონის მოდულაციებს. სასაუბრო მეტყველების წარმოთქმა და გამონათქვამები, პოზიტიური და ნეგატიური კონტრასტის სიტყვები, შედარება, მეტაფორა ქმნის ხატოვანებას და ხელს უწყობს საარჩევნო გზავნილის მიმზიდველობას. საკუთარი სლოგანები დადებითადაა კონტექსტუალიზებული, ხოლო მოწინააღმდეგე პარტიის - ნეგატიურად. CDU-ს ანიმაციური ფილმები საკვანძო არგუმენტებს კონტრასტულ სურათებ-ხატებზე აფუძნებენ: *Baum, Garten, Gärtner, Haus vs. Nacht, Krankheit, Rückstand/Instabilität, Wende, Alptraum; politische Stabilität vs. Katastrophe beim Regierungswechsel; gewohnter, erfolgreicher Regierungskurs vs. Kontrollverlust, Chaos, Versuche*. SPD-ს სარეკლამო რგოლები აკრიტიკებენ მთავარ ოპონენტ პარტიას და აქებენ საკუთარ საქმიანობას ვერბალური და ვიზუალური ჰიპერბოლით, შედარებისა და მეტაფორის (*Tier, Vogel, Krankheit/Licht, Haus*) მეშვეობით. ეს საშუალებები ასახავენ საფრთხეებსა და საშინელ სცენარებს, ასევე ალტერნატივებს სხვადასხვა თემატური სფეროებისთვის: გაერთიანება, უსაფრთხოება, სოციალური სამართლიანობა, ეკონომიკა, საბინაო მშენებლობა და განათლება.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ მესამე ბუნდესტაგის ფარგლებში CDU-სა და SPD-ს მიერ შექმნილი ანიმაციური ფილმები პოლარიზაციით ხასიათდება. მიუხედავად იმისა, რომ ქვეყანა თანმიმდევრული პოლიტიკის წყალობით ნელ-ნელა აღწევდა თავს მეორე მსოფლიო ომის მიერ გამოწვეულ კატასტროფულ მდგომარეობას, მიაღწია რა პოლიტიკურ სტაბილურობასა და ეკონომიკურ კეთილდღეობას, ოპოზიციური პარტიები აკრიტიკებდნენ მთავრობის მიერ გაწეულ სამუშაოს. მათი კრიტიკის მთავარი საგანი იყო, მაგალითად, გერმანიის დასავლეთთან ინტეგრაცია, სახელმწიფოს ორ ნაწილად გაყოფა და ეკონომიკა. ანიმაციური ფილმები, როგორც საარჩევნო კამპანიის საინტერესო ტექსტის სახეობა, ხასიათდება მოკლე ქრონომეტრაჟითა და დახვეწილი კონცეფციით. მრავალფეროვანი სტრატეგიები მოიცავს ენობრივ, ნონ- და პარავერბალურ, ასევე კინომატოგრაფიულ ასპექტებს. მუსიკა, როგორც დრამატურგიის აუცილებელი კომპონენტი ხაზს უსვამს შინაარსს. (მომრავი) გამოსახულება, სხვადასხვა ხედი და ტიპოგრაფიული ხერხები (მაგალითად, ფერები, დიდი ასოები) სრულყოფს ვერბალურ ტექსტს ან ინფორმაციულ სიჭარბეს იწვევს, რითაც აძლიერებს საარჩევნო ვიდეორგოლის ზემოქმედების ძალას. თვისებრივი მეთოდის გამოყენებით გამოვლინდა მულტიმოდალური რესურსები, რომლებსაც პარტიები უპირატესად მიმართავენ ამომრჩევლის უკეთ დასარწმუნებლად.

ლიტერატურა:

1. Habscheid, Stephan/Rumann, Horatiu: Wahlspots. In: Niehr, Thomas; Kilian, Jörg; Wengeler, Martin (Hrsg.): Handbuch Sprache und Politik. Bremen: Hempen, 2017. S. 627-650.
2. Hitzfeld, Christina Ida (2010): Wandel von Werbung - Werbung im Sprachwandel. Der Begriff Werbung und eine Analyse der Werbesprache im Nachrichtenmagazin Der Spiegel von 1947 bis 2005. Freiburg: Dissertation.
3. Negenborn, Daniel: Die Einstellungsgröße. 13.03.2019. <https://www.filmmachen.de/film-grundlagen/bildgestaltung/einstellungsgroesse>, 31.01.2026.
4. Niehr, Thomas (2014): Einführung in die Politolinguistik: Gegenstände und Methoden. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
5. Roock, Arne (2011): Wahlkampf. Eine linguistische Analyse strategischer Kommunikation. Frankfurt am Main: Peter Lang.
6. Scheurle, Christoph (2009): Die deutschen Kanzler im Fernsehen. Theatrale Darstellungsstrategien von Politikern im Schlüsselmedium der Nachkriegsgeschichte. Bielefeld: Transcript.
7. Stöckl, Hartmut (2004): Die Sprache im Bild - Das Bild in der Sprache. Zur Verknüpfung von Sprache und Bild im massenmedialen Text. Konzepte, Theorien, Analysemethoden. Berlin: Walter de Gruyter.
8. Wehling, Elisabeth: Politische Kommunikation, die ankommt. Eine neuro-linguistische Analyse des EU-Wahlkampfes. Friedrich Ebert Stiftung. 2009.
9. ცაგარელი, ლევან (2010) ლიტერატურა და კინოხელოვნება. [Teaching Resource] <http://eprints.iliauni.edu.ge/1800/>, 10.12.2023.

Ramaz Svanidze

Akaki Tsereteli state University

e-mail: ramaz.sva@gmail.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.36>

On the multimodal analysis of animated films

Abstract

This paper analyzes the animated films produced by the CDU and SPD during the third federal election in Germany. During this period, the country had partially overcome the wounds of the Second World War and, thanks to targeted policies, embarked on a path of reconstruction. Political stability had a positive impact on economic prosperity. Political communication represents a significant object of analysis, as it influences, among other things, which parties govern the state for a four-year term. Animated films can be considered an interesting text type within election campaigns, characterized by their brevity (a maximum of 2 minutes and 49 seconds). Accordingly, the use of every design element must be carefully considered. The strategies employed in election advertisements are manifold and encompass linguistic, non-verbal, paraverbal, and film-technical aspects. The (moving) image contributes to complementing the verbal text or to providing informative redundancy, thereby enhancing the impact. Using a qualitative method, this study identifies multimodal resources that political parties preferentially employ to communicate their messages more effectively to voters.

Keywords: 1953 German federal election, political language, election campaign, animated films, qualitative method, multimodal resources

ქალაქის რეპრეზენტაცია ორჰან ფამუქის რომანში „სტამბოლი-მოგონებები და ქალაქი“

მაკა სუსარეიშვილი

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

e-mail:maka.susareishvili@atsu.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.37>

ორჰან ფამუქის 2003 წელს გამოქვეყნებულ რომანში — „სტამბოლი: მოგონებები და ქალაქი“ — ურბანული გარემო სცილდება ფიზიკურ-გეოგრაფიულ საზღვრებს და გვევლინება მრავალშრიან, ცოცხალ ორგანიზმად, რომელიც უშუალოდ განსაზღვრავს ისტორიულ რეალობას, სოციალურ ყოფასა და ინდივი-დუალურ ბედისწერას. ნაწარმოები ავტობიოგრაფიული მეხსიერებისა და ქალაქის ბიოგრაფიის გადაკვეთაზე ფორმირებული ჰიბრიდული ნარატივია, სადაც პირადი გამოცდილება და კოლექტიური ისტორია ორგანულ მთლიანობად ერწყმის ერთმანეთს.

რომანი მოიცავს ავტორის ბავშვობიდან 22 წლამდე პერიოდს და ავითარებს ორმაგ ნარატივს: ერთი მხრივ, ეს არის ინტიმური ავტობიოგრაფია, რომელიც აღწერს ფამუქის მოგონებებს, ფიქრებსა და გარემოს, ხოლო მეორე მხრივ - სტამბოლის ბიოგრაფია, რომელიც დოკუმენტირებს ქალაქის ისტორიულ მოვლენებს, ადამიანებს, ქუჩებსა და ცხოვრების რიტმს. ეს ორმაგი თხრობა, რომელიც ფამუქის დაბადების დღიდან იწყება და სტამბოლის ისტორიის პარალელურად ვითარდება, გამყარებულია საგაზეთო სტატიებით, პლაკატებითა და შავ-თეთრი ფოტოების ვრცელი კოლექციით, რაც ტექსტს მულტიმედიურ და პოლიფონიურ ხასიათს ანიჭებს. რომანის ნარატიული სტრუქტურა ავტორის დაბადების ადგილით იწყება და სიმბოლურად სტამბოლის ურბანულ სივრცით იკვრება; აღნიშნული ციკლურობა ხაზს უსვამს ინდივიდისა და ქალაქის განუყოფელ ონტოლოგიურ ურთიერთდამოკიდებულებას. ორჰან ფამუქი საკუთარი ბავშვობის რეპრეზენტაციის პარალელურად ახდენს სტამბოლის რეცეფ-ციასა და ტექსტუალიზაციას პირადი პერსპექტივიდან, რაც გულისხმობს თხრობის განვითარებას „შიგნიდან გარეთ“ პრინციპით. ნარატივი თანმიმდევრულად ფართოვდება: უახლოესი სოციალური წრიდან (დედა, მამა, უფროსი ძმა) და დახურული პირადი სივრციდან (სახლი) გადადის საჯარო ურბანულ გარემოში (ქუჩა, სამეზობლო), რაც ლოკალურად ნიშანთაშის უზნით არის მარკირებული.

პირადი სივრცეიდან ურბანულ ლანდშაფტამდე გაშლილი ეს თხრობა ავტორს საშუალებას აძლევს ასახოს იდენტობის ფორმირების კომპლექსური გზა, სადაც ინდივიდუალური და ურბანული სფეროები ერთმანეთზეა გადაჯაჭვული.

როგორც თავად ავტორი აღნიშნავს, მკითხველი პირველად ეცნობა იმ „მე“-ს, რომელიც აღწერს სტამბოლს, მაგრამ სინამდვილეში სტამბოლისა და „მე“-ს ხატი ერთიანად ყალიბდება. „სტამბოლის ბედისწერა ჩემი ბედისწერაა. მე ამ ქალაქს მივეჯაჭვე, რადგან მან ჩამომაცალიბა ისეთად, როგორიც ვარ“ (გვ.20).

კოლექტიური მეხსიერებისა და სივრცის ურთიერთკავშირი ფამუქის თხრობის ერთ-ერთი ფუნდამენტური საყრდენია. ავტორისეული ნარატივი რთულ და მრავალშრიან ხასიათს იძენს: პიროვნული მეხსიერება აქ მხოლოდ სუბიექტურად არ ვითარდება; ის სოციალური ინტერაქციის შედეგად ფორმირებული ფენომენია, რომლის ფარგლებშიც ინდივიდები საკუთარ მოგონებებს სოციალურ კონტექსტში აღიქვამენ და აყალიბებენ.

ორჰან ფამუქი აჩვენებს, რომ პირადი მეხსიერება მხოლოდ თანამედროვე სოციალური გარემოს გავლენით კი არ იქმნება, არამედ მასზე ისტორიული, კულტურული და ლიტერატურული წარსულის შრეებიც მოქმედებს. ტექსტის ერთ-ერთ მთავარ ღირებულებას წარმოადგენს წარსულის რეკონსტრუქცია სხვადა-სხვა დოკუმენტური წყაროს, მოგზაურთა ჩანაწერებისა და მრავალმხრივი პერსპექტივების საფუძველზე. ავტორისეული სტამბოლის ხატი იქმნება სხვისი ხედვის რეცეფციითაც. სხვადასხვა ტექსტისა და სუბიექტური პერსპექტივების ეს სინთეზი აყალიბებს მეხსიერების მრავალფენოვან სტრუქტურას — პალიმფსესტს, სადაც განსხვავებული ხმები, ხედვები და ისტორიული ფენები ერთმანეთს ფარავს, ავსებს და აღრმავებს მეხსიერებას, როგორც რთულ ფსიქოლოგიურ და კულტურულ მოვლენას, გარესამყაროში ასახვისა და მატერიალური სიმყარის მოსაპოვებლად აუცილებლად სჭირდება შესაბამისი სივრცე. სწორედ სივრცეა ის საყრდენი, რომელზეც მოგონებები ფიქსირდება და დროთა განმავლობაში სახეს იცვლის. ფამუქის რომანში სივრცის კონცეფცია მთლიანად სტამბოლს უკავშირდება — ქალაქს, რომელიც წარმოჩენილია არა როგორც უსულო ნაგებობების ერთობლიობა, არამედ როგორც სახლის, ქუჩისა და სამეზობლოს ურთიერთკავშირით შექმნილი რთული, ცოცხალი ქსოვილი. ენა, სივრცე და დრო მეხსიერების იმ სამ ფუნდამენტურ ელემენტს წარმოადგენენ, რომელთა მეშვეობითაც წარსული დღევანდელობას უკავშირდება. ეს ელემენტები არ არის სტატიკური; ისინი იმ სპეციფიკური პროცესების შედეგად ფორმირდებიან, რომელთა საშუალებითაც სოციალური ჯგუფები თუ ინდივიდები ახდენენ გარემოს ათვისებასა და საკუთარი თავის რეპრეზენტაციას. ფამუქი გვაჩვენებს, რომ ქალაქის ყოველი კუთხე, ყოველი ძველი შენობა

თუ ქუჩის კვეთა მეხსიერების ერთგვარი საცავია, სადაც პირადი ისტორიები კოლექტიურ გამოცდილებას ერწყმის. რომანის ცენტრალური გარემო სტამბოლის ქუჩებია, თუმცა ზოგიერთი უბანი მეხსიერების განსაკუთრებულ სივრცედ გარდაიქმნება იმ უნიკალური მოვლენებისა თუ ემოციური მუხტის გამო, რაც მათ უკავშირდება. ამ მხრივ, გამორჩეულია სასტუმრო „ჰილტონი“ და ემირგანის ბორცვი — ორი სრულიად განსხვავებული წერტილი, რომლებიც ქალაქის მეხსიერების სხვადასხვა ასპექტს წარმოაჩენენ.

სასტუმრო „ჰილტონი“ იმ ეპოქის მდიდრული და მოდერნისტული ცხოვრების სიმბოლოდ აღიქმებოდა. იგი ბურჟუაზიული კლასისთვის არა მხოლოდ დასვენების ადგილს, არამედ სოციალური სტატუსისა და მატერიალური წარმატების თვალსაჩინო განსახიერებას წარმოადგენდა. ეს იყო სივრცე, სადაც სტამბოლის ელიტა საკუთარ იდენტობას დასავლურ სტანდარტებთან აიგივებდა. ამის საპირისპიროდ, ემირგანის ბორცვი კოლექტიური მეხსიერების სრულიად სხვაგვარ, დრამატულ გამოცდილებას ინახავს. 1950-იან და 1960-იან წლებში ეს ადგილი იქცა სივრცედ, სადაც მოსახლეობა ბოსფორის ხანძრების სანახავად იკრიბებოდა. ავტორი შთამბეჭდავად აღწერს, თუ როგორ მიემართებოდა ხალხი ჯგუფურად ზღვისპირა რაიონებისკენ, რათა თვალი ედევნებინა ცეცხლის ალში გახვეული ძველი ხის სასახლეებისათვის. ემირგანის ბორცვზე მანქანებში მსხდომი ადამიანები, მზესუმზირის მარცვლებითა და მოლოდინით სავსენი, ამ ტრაგიკულ მოვლენას კინემატოგრაფიულ სანახაობად აღიქვამდნენ. ამგვარად, ქალაქის საერთო ტრაგედია კოლექტიურ დრამად — ერთგვარ „შოუდ“ — იქცეოდა, სადაც პირადი განცდა ქალაქის საერთო ბედისწერასთან იყო გადაჯაჭვული: „როდესაც ბოსფორზე რომელიმე ძველი იალი იწვოდა, მთელი ქალაქი იქითკენ მიემართებოდა. ჩვენთვის ეს არ იყო მხოლოდ ხანძარი; ეს იყო იმპერიის ნარჩენების, ჩვენი დიდებული წარსულის ფერფლად ქცევა. ხალხი ნაპირზე იდგა და ჩუმად, თითქმის მოკრძალებით უყურებდა, როგორ ქრებოდა ისტორია“ (გვ. 215).

წიგნის სტრუქტურულად უმნიშვნელოვანესი ელემენტი დროის რთული, არაწრფივი აღქმაა. აქ დრო წარმოდგენილია წარსულის, აწმყოსა და მომავლის ურთიერთგადაჯაჭვულ ციკლად, სადაც ახალგაზრდა ორჰანის ცხოვრება ზრდასრული მწერლის გადმოსახედიდან, ქალაქის წარსულთან ერთად ვითარდება. სტამბოლის ტრანსფორმაცია ფაშუქის ცხოვრების პარალელურად არის აღწერილი, რითაც ქალაქი ერთგვარ დროით მრავალშრიანობად — პალიმფსესტად გვევლინება. მასში სხვადასხვა ისტორიული ფენა ერთმანეთს ფარავს და ერთიან, კომპლექსურ დროით სტრუქტურას ქმნის.

სტამბოლი, თავისი ისტორიული გარდასახვებითა და კულტურული მეხსიერებით, ორგანულად არის დაკავშირებული ორჰანის პირად ბიოგრაფიასთან. რომანში

გამოყენებული ფლემშეეების საშუალებით ხდება სხვადასხვა ეპოქას დაახლოება, რომლებიც მუდმივად ურთიერთქმედებენ და განსაზღვრავენ ერთმანეთს. ამგვარი თხრობით ავტორი გვაჩვენებს, რომ აწმყო არ არსებობს წარსულის შრეების გარეშე და ქალაქის ყოველი წამი მისი მრავალსაუკუნოვანი ისტორიის გაგრძელებაა

ორჰან ფამუქის რომანში ცენტრალურ ადგილს იკავებს „ჰუზუნი“ (hüzün) — მელანქოლიის ის გამორჩეული განცდა, რომელიც სტამბოლის არსს განსაზღვრავს. ამ ნაწარმოებში ქალაქი და მელანქოლია განუყოფელი მთლიანობაა: ორჰან ფამუქი სტამბოლს აღიქვამს, როგორც დაკარგული სიდიადის სივრცეს, რომელიც ერთდროულად ატარებს წარსულის ნოსტალგიასა და დასავლეთისკენ მიმართული თანამედროვეობის ნიშნებს. ავტორის მიდგომა ამ საკითხისადმი ამბივალენტური და ღრმაა: ერთი მხრივ, ის უარყოფს აღმოსავლეთის შესახებ გარედან თავსმოხვეულ სტერეოტიპებს, თუმცა, მეორე მხრივ, თავადვე ქმნის სტამბოლის იმგვარ მელანქოლიურ ხატს, რომელიც ქალაქის აღმოსავლურ განსაკუთრებულობას უსვამს ხაზს. ეს პარადოქსი ზუსტად ასახავს სტამბოლის რთულ იდენტობას: იგი ერთდროულად არის აღმოსავლურიც და დასავლურიც, ტრადიციულიცა და თანამედროვეც, იმპერიული წარსულის მემკვიდრეცა და რესპუბლიკური აწმყოს მატარებელიც. სწორედ ეს დაძაბულობა — წარსულსა და აწმყოს, დანაკარგსა და იმედს შორის — ქმნის სტამბოლის უნიკალურ სახეს ფამუქის შემოქმედებაში. მელანქოლიის ამ განცდას კიდევ უფრო ამყარებს და თვალსაჩინოს ხდის შავ-თეთრი ესთეტიკა, რომელიც, როგორც უწყვეტი ძაფი, გასდევს მთელ რომანს.

„მე მიყვარს სტამბოლის შავ-თეთრი ნისლი... შავ-თეთრ სტამბოლში წარსული უფრო ახლოსაა და სიმართლე — უფრო მკაფიო“ (30გვ).

შავ-თეთრი გამოსახულებები, შერწყმული იმ მოვლენებთან, რომლებიც ავტორმა ბავშვობაში იხილა ან წაიკითხა, ღრმად არის ჩაბეჭდილი ფამუქის მეხსიერებაში და მისი ურბანული მოგონებების ვიზუალურ საყრდენს ქმნის. ამ სურათებს შორის უმთავრესია ხის სასახლეები, რომლებიც დასავლური ყაიდის მოდერნიზაციისკენ სწრაფვისა და ამ პროცესის ამბივალენტურობის არქიტექტურულ გამოხატულებას წარმოადგენენ. „ჩვენს სახლებში დასავლური ნივთები იდგა არა იმიტომ, რომ მათ ვიყენებდით, არამედ იმიტომ, რომ ისინი ჩვენი თანამედროვეობის მტკიცებულება იყო... ფანჯრიდან კი სტამბოლის ნამდვილ, ნაცრისფერ სევდას ვუყურებდით“ (35გვ).

ახლად შექმნილი რესპუბლიკის ხანაში არსებობდა კულტურული აღრევა და საზოგადოებრივი დაბნეულობა, როდესაც რთული გასარჩევი იყო, რა იყო ნამდვილად დასავლური და რა — არა; სად მთავრდებოდა ავთენტურობა და სად იწყებოდა ბრმა მიბადვა. სწორედ ეს კულტურული გზააბნეულობა ამჟღავნებდა ფამუქის მელანქოლიას.

სტამბოლის აღწერისას მწერალი ოსტატურად იყენებს ორმაგ პერსპექტივას — ადგილობრივთა და უცხოელ მოგზაურთა ხედვების სინთეზს, რაც ქალაქის მრავალხმიან, მოცულობით და სრულყოფილ ხატს აყალიბებს

ორჰან ფამუქის რომანი — „სტამბოლი: მოგონებები და ქალაქი“ — წარმოადგენს ფუნდამენტურ ნაშრომს, რომელიც 1950-1970-იანი წლების სტამბოლის უმნიშვნელოვანეს მოვლენებს აცოცხლებს: გაზეთების სათაურებიდან დაწყებული, ყოველდღიურობის უმცირეს დეტალებამდე. ამავდროულად, ავტორის პირადი მოგონებების მეშვეობით იქმნება ქალაქის უაღრესად ინტიმური პორტრეტი. მხატვრული ტექსტი საშუალებას გვაძლევს, ფამუქის ახალგაზრდო-ბიდან მომავლისკენ გავიხედოთ და, იმავედროულად, მასთან ერთად წარსულში დავბრუნდეთ. დროის ეს ორმაგი აღქმა ქმნის თხრობის რთულ და მრავალმხრივ სტრუქტურას.

წარსულსა და აწმყოს შორის არსებულ დამაბულობას თვალსაჩინოს ხდის წიგნში გამოყენებული შავ-თეთრი ფოტოები. ამ კონტრასტული დროითი შრეების გადაკვეთის წერტილი თავად ქალაქია — მისი ქუჩებით, პეიზაჟებითა და მელანქოლიით. სტამბოლი აქ არა მხოლოდ პასიური ფონი, არამედ აქტიური მოქმედი პირია — პერსონაჟი, რომელიც თავად აყალიბებს მოვლენებს, გავლენას ახდენს ადამიანებზე და წარმართავს თხრობის განვითარებას. უცხოელი მოგზაურებისა და ადგილობრივი ავტორების ხედვათა შეჯერებით, ფამუქი ქმნის ქალაქის მოცულობით სახეს, სადაც ერთმანეთს ერწყმის გარედან დანახული, ეგზოტიკური და შიგნიდან განცდილი, ავთენტური პერსპექტივები. მელანქოლია, ქალაქის სივრცე და პირადი მოგონებები ქმნიან ციკლურ მთლიანობას, რომელიც სტამბოლის ყოველდღიურობას მის მეტაფიზიკურ სევდასთან — „ჰუზუნთან“ აკავშირებს.

ორჰან ფამუქის რომანი ინდივიდის, ისტორიისა და ურბანული გარემოს ურთიერთკავშირის სიღრმისეული კვლევაა. ქალაქის გავლენა განსაზღვრავს გმირების ფსიქოლოგიურ, სოციალურ და კულტურულ ყოფას. სტამბოლის აღწერა მკითხველში ერთდროულად ბადებს დოკუმენტური სიზუსტისა და ღრმა ემოციური განცდის შთაბეჭდილებას. ეს ტექსტი გვიბიძგებს, ხელახლა გავიაზროთ სივრცის, მეხსიერებისა და იდენტობის კავშირი და გვახსენებს, რომ ქალაქები მხოლოდ შენობებისა და ქვების გროვა არ არის; ისინი ცოცხალი, დინამიური ორგანიზმებია, რომლებიც ინახავენ, შობენ და ავრცელებენ კაცობრიობის ისტორიას, კულტურასა და პირად გამოცდილებას.

საკვანძო სიტყვები: ორჰან ფამუქი, რომანი - სტამბოლი: მოგონებები და ქალაქი“, ქალაქის წარდგენა

ლიტერატურა:

- ფამუქი, ორჰან. (2021). *სტამბოლი: მოგონებები და ქალაქი*. თბილისი: ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა.
- Ecevit, Yıldız. *Kurmaca Bir Dünyadan*. İstanbul: İletişim, 2013.
- Esen, Nüket. *Modern Türk Edebiyatı Üzerine Okumalar*. İstanbul: İletişim, 2010.
- Pamuk, Orhan. *Öteki Renkler*. İstanbul: Yapıkredi Yayınları, 2013.
- Pamuk, Orhan. *Şeylerin Masumiyeti*. İstanbul: İletişim, 2012.
- Kaya, Mümtaz. “Triangle Rememoratif: İstanbul- Le Jeune Pamuk-Artistes Français”, *Humanitas*,3 (2014) :129.
- Konuk, Kader. “ Istanbul on fire: End-of-Empire Melancholy in Orhan Pamuk’s İstanbul”, *The Germanic Review*,86 (2011): 249.

Maka Susareishvili

Akaki Tsereteli state University

e-mail:maka.susareishvili@atsu.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.37>

Representation of the city in Orhan Pamuk’s novel “İstambul: Memories and the City“

Abstract

Orhan Pamuk’s novel “İstambul: Memories and the City“ is a profound synthesis of urban identity, collective memory and autobiographical narrative. The author explores the interrelationship of the individual, history and environment, where İstanbul appears not only as a place of action, but also as a living, multi-layered and historically contextualized character.

The urban environment of the city directly determines the psychological, social and cultural portraits of the characters. Orhan Pamuk’s description evokes in the reader a simultaneously documentary and deeply emotional image of İstanbul.

The novel skillfully connects the historical, social and architectural details of the city with the author’s personal development – from childhood memories to the formation of the writer’s identity.

The text presents the city as a dynamic organism that stores and creates human experience.

Keywords: Orhan Pamuk, novel “İstambul: Memories and the City“, Representation of the city

ბუნებისმეტყველების სწავლების კვლევითი კონტექსტები სტუდენტთა სამაგისტრო ნაშრომებში

შორენა ტყემალაძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ქუთაისი, საქართველო

E-mail: Tkemaladze.shorena1@teachers.gov.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.38>

ნაშრომში გაანალიზებულია დაწყებითი განათლების საფეხურის მომავალი პედაგოგების მომზადების თანამედროვე სტრატეგია. სტატიის ძირითადი აქცენტები მიმართულია შემდეგ საკითხებზე-უნივერსიტეტისა და სკოლის კოლაბორაცია, რომ ხარისხიანი პედაგოგიური განათლება წარმოუდგენელია უმაღლესი სასწავლებლისა და საჯარო სკოლის მჭიდრო, ორმხრივი პარტნიორობის გარეშე. ეს მოდელი უზრუნველყოფს თეორიული ცოდნის პრაქტიკულ საქმიანობასთან მყისიერ დაკავშირებას. სტატიის მნიშვნელოვან ნაწილს წარმოადგენს ხანგრძლივი, 15-კვირიანი სასკოლო პრაქტიკის როლის განსაზღვრა. ეს პერიოდი საშუალებას აძლევს სტუდენტს, სრულად ჩაერთოს სასკოლო ცხოვრებაში, გამოსცადოს სწავლების სხვადასხვა მეთოდოლოგია რეალურ გარემოში, მოახდინოს საკუთარი პედაგოგიური უნარების რეფლექსია.

პრაქტიკა არ განიხილება იზოლირებულად. ის წარმოადგენს სამაგისტრო ნაშრომის მომზადების ფუნდამენტურ ეტაპს. პრაქტიკის დროს მიღებული ემპირიული მასალა, მოსწავლეებზე დაკვირვება და საგაკვეთილო პროცესის ანალიზი ხდება კვლევის ძირითადი წყარო, რაც სამაგისტრო ნაშრომს სძენს პრაქტიკულ ღირებულებას და მეცნიერულ ვალიდურობას.

ნაშრომი წარმოაჩენს, თუ როგორ ხდება ეროვნული სასწავლო გეგმის სამიზნე ცნებების რეალიზება საგან ბუნებისმეტყველებაში. კონკრეტული კვლევითი თემების - STEM, ექსპერიმენტული სწავლება და გარემოსდაცვითი განათლება ბუნებისმეტყველების მეთოდის სწავლების კონტექსტში.

ბუნებისმეტყველების სწავლება დაწყებით საფეხურზე (I-VI კლასი) კრიტიკულ როლს ასრულებს მოსწავლის სამეცნიერო წიგნიერების ჩამოყალიბებაში. თანამედროვე მასწავლებლის მომზადების პროგრამა ორიენტირებულია არა მხოლოდ დიდაქტიკური პრინციპების ცოდნაზე, არამედ რეფლექსურ პრაქტიკაზე. ჩვენი მიდგომა გულისხმობს სტუდენტის, როგორც მასწავლებელი-მკვლევარის ფორმირებას, რომელიც სასწავლო პროცესში წარმოქმნილ სირთულეებს მეცნიერული მეთოდებით უმკლავდება.

სტუდენტებთან მუშაობა არის მრავალმხრივი პროცესი, რომელიც მოიცავს შემდეგ ფაზებს, რომელიც წინასწარი მოსამზადებელი ეტაპით იწყება, სანამ სტუ-დენტი სკოლაში შევა, ლექციებზე ხდება მასწავლებლის პროფესიული სტანდარტის სიდრმისეული ანალიზი. ერთობლივად მუშავდება დაკვირვების რუბრიკები, რომლებიც ფოკუსირებულია:

- მოსწავლეთა ჩართულობაზე;
- რესურსების ეფექტურ გამოყენებაზე;
- სამიზნე ცნებების გააზრების დონეზე.

სტუდენტებთან მუშაობისას გამოყენებულია სათაურის კონსტრუირების სამკომპონენტო ფორმულა. სათაური არ უნდა იყოს ზოგადი მაგ: „STEM განათლება ბუნებისმეტყველებაში“, არამედ უნდა მიუთითებდეს: საკვლევ ობიექტს/მეთოდს რა კეთდება? კონკრეტულ პრობლემას/უნარს რისთვის კეთდება? და ბოლოს სამიზნე ჯგუფს ვისთან კეთდება? მაგ: „STEM აქტივობების გავლენა კრიტიკული აზროვნების განვითარებაზე IV კლასის ბუნებისმეტყველების გაკვეთილზე“ „ექსპერიმენტებით სწავლება, როგორც ფიზიკური და ქიმიური მოვლენების გააზრების ინსტრუმენტი VI კლასის მოსწავლეებში“ „მშობელთა ჩართულობის სტრატეგიები გარემოსდაცვითი ცნობიერების ასამაღლებლად დაწყებით საფეხურზე“ და სხვ.

სამაგისტრო ნაშრომზე მუშაობა მიმდინარეობს ციკლური პრინციპით, რაც უზრუნველყოფს კვლევის ვალიდურობას:

ეტაპი 1: პრობლემის იდენტიფიცირება - სტუდენტი სკოლაში შესვლის-თანავე არ იწყებს კვლევას. ის აკვირდება გაკვეთილებს ლექციებზე შემუშავებული დაკვირვების სქემით. სტუდენტმა უნდა ჩაიწეროს საკვლე ჩანაწერები კონკრეტული მომენტები გაკვეთილიდან ეთიკის ნორმების დაცვით. ამ ეტაპზე სტუდენტი არ ერევა პროცესში, ის არის ჩართული დამკვირვებელი. მისი მიზანია დაინახოს გამოწვევა რა ხდება და რა უნდა ხდებოდეს შორის მასწავლებლის პროფესიული სტანდარტის და ბუნებისმეტყველების საგნობრივი სტანდარტის მიხედვით.

ეტაპი 2: მტკიცებულებების შეგროვება -ამ ეტაპზე ხდება ინტერვიუებისა და სადიაგნოსტიკო ტესტების ანალიზი. სტუდენტის მიზანია, მასწავლებელთან ინტერვიუს დროს დასვას კითხვა: „რომელი თემის სწავლება წარმოადგენს უფრო მეტ გამოწვევას? არის თუ არა ეს თანხვედრაში დაკვირვების მონაცემებთან. ეს პასუხი ხშირად ხდება სამაგისტრო ნაშრომის ინტერვენციის საფუძველი. მასწავლებელთან დიალოგი ეხმარება სტუდენტს, დაინახოს პრობლემა შიგნიდან. ერთ-ერთ ასეთ კითხვაზე პასუხი იყო, რომ „ყველაზე მეტად საკითხი ელექტრობა და წრედის შესწავლა წარმოადგენდა პრობლემას. თეორიულად ესმით, მაგრამ როგორც კი სქემის აწყობაზე მიდგება საქმე, იბნევიან. რესურსების ნაკლებობის გამო, ხშირად მხოლოდ დაფაზე ვხატავთ წრედს“ -აღნიშნავს მასწავლებელი.

სწორედ ეს პასუხი ხდება ინტერვენციის საფუძველი, სტუდენტი გადაწყვეტს, რომ თავისი კვლევის ფარგლებში შეიმუშაოს დამხმარე ვიზუალური ან პრაქტიკული მეთოდი სწორედ ამ თემისთვის. ამის შემდეგ სტუდენტი ატარებს მოკლე, 10-15 წუთიან ტესტს, რათა გაზომოს მოსწავლეთა რეალური ცოდნა ინტერვენციამდე;

ეტაპი 3: ინტერვენციის ციკლი -სტუდენტი გეგმავს და ატარებს გაკვეთილების სერიას. აქ შემოდის სახალისო ექსპერიმენტები ან STEM პროექტები. სტუდენტი ვალდებულია თითოეული აქტივობა დაუკავშიროს ესგ-ში ბუნებისმეტყველების საგნობრივ სტანდარტში მოცემულ შედეგების ინდექსებს მაგ: ბუნ.დაწყ.(II).2 ;

ვინაიდან ბუნებისმეტყველებაში გამოწვევად პრაქტიკული უნარები დასახელდა, სტუდენტს შემოაქვს STEM მეცნიერება, ტექნოლოგია, ინჟინერია, მათემატიკა მიდგომა. სახალისო ექსპერიმენტი ხდება ხელნაკეთი ელექტროგამტარების გამოცდა.

მოსწავლეები ქმნიან მარტივ წრედს და ამოწმებენ, რომელი ნივთი ატარებს დენს ლითონის კოვზი, რეზინი, ხის ტოტი თუ მარილიანი წყალი.

აკადემიური ვალიდურობისთვის, სტუდენტი ვალდებულია თითოეული აქტივობა დაუკავშიროს საგნობრივ სტანდარტს.

მაგ: თემა N3 – მოვლენები ჩვენს გარშემო V კლასი

თემის ფარგლებში შედეგების მიღწევის ინდიკატორები სამიზნე ცნებების მიხედვით:

სხეული - მოსწავლემ უნდა შეძლოს:

- მარტივი ექსპერიმენტების შედეგებზე დაყრდნობით დამუხტული სხეულების ურთიერთქმედების აღწერა.

- მარტივი ექსპერიმენტების გამოყენებით ნივთიერებების კლასიფიცირება ელექტროგამტარობისა და მაგნიტური თვისებების მიხედვით.

მოვლენა, პროცესი - მოსწავლემ უნდა შეძლოს:

- მარტივი ელექტრული წრედის აგება და მისი გამოყენების მაგალითების განხილვა;

- ადვილად დაკვირვებადი ძალების დახასიათება და მათი მოქმედების შედეგებზე მსჯელობა;

- ექსპერიმენტზე დაყრდნობით ბერკეტის მოქმედების პრინციპის ახსნა და მისი დაკავშირება სხვადასხვა სფეროსთან.

ეს ეტაპი ინტერვენციის არის ნაშრომის პრაქტიკული ნაწილი. აქ სტუდენტი აგროვებს ინტერვენციის შემდგომ მონაცემებს. ინტერვენციის ციკლის დასრულებისას სტუდენტს ხელთ აქვს, საკუთარი ხელით შექმნილი რესურსების პორტფოლიო, გეგმები შესაბამასწავლო პროცესის დაგეგმვის ინსტრუმენტები ესგ მიხედვით; მოსწავლეთა ნამუშევრების ფოტო/ვიდეო მასალა ანონიმურობის დაცვით.

ამ ეტაპზე მნიშვნელოვანია სტუდენტი აჩვენებდეს პროგრესს, თუ როგორ შეიცვალა სიტუაცია პირველი ეტაპის პრობლემის შემდეგ ინტერვენციის შედეგად.

ასე ხდება სტუდენტი სასკოლო გარემოს ნაწილი. ამ პერიოდში ის ახორციელებს კომპლექსურ დიაგნოსტიკას. იყენებს კვლევის შერეულ მეთოდებს, რაოდენობრივი და თვისებრივი, კვლევის ინსტრუმენტებს, დაკვირვებას გაკვეთილზე, ფოკუს ჯგუფს კლასში შემსველელ მასწავლებლებთან, ინტერვიუს საგნის მასწავლებელთან, საჭიროების შემთხვევაში დამირგებელთან. გამოცდილი პედაგოგისგან იღებს ინფორმაციას კლასის დინამიკასა და იმ საკითხებზე, რომლებიც ბავშვებს ყველაზე მეტად უჭირთ.

თემები: „STEM მიდგომა“, „სახალისო ექსპერიმენტები“, „მეცნიერული ექსპერიმენტების როლი“. ეს მიმართულება პირდაპირ კავშირშია სამიზნე ცნებებთან სხეული და მოვლენა. სტუდენტები იკვლევენ, თუ როგორ ცვლის ექსპერიმენტი სწავლის ხარისხს. კვლევები ადასტურებს, რომ როდესაც მოსწავლე თავად ატარებს ცდას და კვლევის ხუთ ეტაპს გადის სწორი ფასილიტაციით მაგ. ნივთიერების აგრეგატული მდგომარეობის ცვლილებაზე, ცოდნა ხდება სიღრმისეული და გააზრებული.

თემები: „ყოფითი სიტუაციები და სწავლება“, „კლასგარეშე მუშაობა“. აქცენტი კეთდება ცნებებზე: ჰაბიტატი და გეოგრაფიული ობიექტი. სტუდენტები ამტკიცებენ, რომ ბუნებისმეტყველება არ უნდა შემოიფარგლოს საკლასო ოთახით. ყოფითი სიტუაციების მოდელირება ეხმარება მოსწავლეს დაინახოს მეცნიერება ყოველდღიურობაში, რაც ზრდის საგნისადმი ინტერესს.

თემები: „ბავშვთა უფლებების ინტეგრირება“, „მშობელთა ჩართულობა“. ეს არის ინოვაციური მიდგომა, სადაც ბუნებისმეტყველება იკვეთება სოციალურ მეცნიერებებთან. სამიზნე ცნება „მდგრადი განვითარება“ განიხილება არა მხოლოდ ეკოლოგიური, არამედ სოციალური კუთხითაც – ჯანსაღი გარემო, როგორც ბავშვის ფუნდამენტური უფლება და მშობლის როლი ამ ღირებულებების ჩამოყალიბებაში.

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პედაგოგიური ფაკულტეტის ეს მოდელი ამტკიცებს, რომ სამაგისტრო ნაშრომზე მუშაობა არ არის მხოლოდ აკა-დემიური ვალდებულება, არამედ - მომავალი მასწავლებლის პროფესიული ტრანს-ფორმაციის გზა.

ისინი ყალიბდებიან „მკვლევარ-მასწავლებლებად“. სტუდენტები ეუფლებიან მონაცემთა შეგროვების, ანალიზისა და ინტერპრეტაციის უნარებს. მათი დასკვნები აღარ ეყრდნობა სუბიექტურ ვარაუდებს, არამედ გამყარებულია კონკრეტული მონაცემებით. ეს გამოცდილება მათ აძლევს მზაობას, რომ მომავალში, დამოუკიდებელი პედაგოგიური საქმიანობისას, თავად მართონ და გადაჭრან საკლასო გამოწვევები კვლევის მეშვეობით.

უნივერსიტეტისთვის, როგორც აკადემიური სივრცისთვის იქმნება მდიდარი ემპირიული ბაზა. ბუნებისმეტყველების მეთოდიკაში არსებული აქტუალური

პრობლემების სისტემური შესწავლა საშუალებას იძლევა, საგანმანათლებლო პროგრამები მუდმივად განახლდეს რეალური სასკოლო საჭიროებების შესაბამისად.

სამაგისტრო ნაშრომების მომზადება ბუნებისმეტყველების მეთოდოლოგიაში არის უწყვეტი შემოქმედებითი და მეცნიერული პროცესი. კვლევითი კომპონენტის გაძლიერება, სადიაგნოსტიკო ინსტრუმენტების როგორებიცაა ინტერვიუ, ტესტირება და დაკვირვება, მათი მიზნობრივი გამოყენება და ორიენტირება ეროვნული სასწავლო გეგმის სამიზნე ცნებებზე, უზრუნველყოფს ახალი თაობის მასწავლებლების მომზადებას, რომლებიც აღჭურვილნი არიან არა მხოლოდ თეორიული ცოდნით, არამედ მზად არიან უპასუხონ თანამედროვე საგანმანათლებლო სივრცის ნებისმიერ კომპლექსურ გამოწვევას.

საკვანძო სიტყვები: ბუნებისმეტყველების სწავლება, მასწავლებელი-მკვლევარი, STEM განათლება, სასკოლო პრაქტიკა, სამიზნე ცნებები.

ლიტერატურა:

1. მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ეროვნული ცენტრი. (2016): გზამკვლევი - როგორ ჩავატაროთ პრაქტიკის კვლევა. მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ეროვნული ცენტრი. თბილისი.
2. საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო. (2021): ეროვნული სასწავლო გეგმა (2018-2024). განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო. თბილისი.
3. ყურაშვილი მ., კაპანაძე მ. (2015): ბუნებისმეტყველების სწავლების მეთოდოლოგია დაწყებით საფეხურზე. ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა. თბილისი.
4. ჩხოტუა ნ., გერგაია ნ. (2012): სწავლება და შეფასება: თეორია და პრაქტიკა. გამოცდების ეროვნული ცენტრი. თბილისი.
5. ჯავახიშვილი ნ. (2010): პედაგოგიური პრაქტიკა - სტუდენტის გზამკვლევი. სულხან-საბა ორბელიანის უნივერსიტეტის გამომცემლობა. თბილისი.
6. Bybee R. W. (2013): The Case for STEM Education: Challenges and Opportunities. NSTA Press. Arlington, VA.
7. Carr W., Kemmis S. (1986): Becoming Critical: Education Knowledge and Action Research. Falmer Press. London.
8. Harlen W. (2015): Working with Big Ideas of Science Education. Science Education Programme of IAP. Trieste.
9. McNiff J. (2013): Action Research: Principles and Practice. Routledge. New York.
10. National Research Council. (2012): A Framework for K-12 Science Education: Practices, Crosscutting Concepts, and Core Ideas. The National Academies Press. Washington, DC.

Research Contexts of Science Teaching in Student's Master's Theses

Abstract

The article analyzes modern strategies for preparing future primary school teachers, emphasizing the vital collaboration between universities and public schools. The study aims to define the role of an extensive 15-week school internship in forming the identity of a "teacher-researcher". The research discusses the cyclical principle of working on a Master's thesis, which encompasses problem identification, collection of empirical evidence, and the intervention phase.

Special focus is given to the methodology of teaching science and the realization of target concepts defined by the National Curriculum, such as "Object," "Phenomenon," and "Sustainable Development". The article presents examples of integrating STEM approaches, experimental learning, and environmental education to enhance students' scientific literacy. The work argues that research-based practice ensures the professional transformation of students, enabling them to bridge theoretical knowledge with real classroom challenges and make valid, data-driven pedagogical decisions.

Keywords: Teacher-researcher, Science education methodology, STEM education, School practice, Target concepts.

„ოლონდ მართლა“ - გულწრფელობის გამაძლიერებელი პრაგმატიკული მარკერი და სემანტიკური შეუსაბამობა

ნათელა ფარტენაძე

ბათუმის შოთა რუსთველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ბათუმი, საქართველო

e-mail: natia.phartenadze@bsu.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.39>

თანამედროვე სალაპარაკო ქართულში აშკარად შეიმჩნევა ისეთი მეტყველებითი ერთეულებისა და კონსტრუქციების გააქტიურება, რომლებიც არ ატარებს უშუალო ინფორმაციულ დატვირთვას, თუმცა მნიშვნელოვან პრაგმატიკულ ფუნქციას იძენს. ამგვარი ერთეულები მეტყველებაში გამოიყენება ნათქვამის სანდოობის, გულწრფელობისა და რეალობასთან შესაბამისობის გასამყარებლად და ხშირად იქცევა კომუნიკაციური სტრატეგიის მნიშვნელოვან ნაწილად. სწორედ ასეთ ერთეულად გვევლინება ფრაზა - „ოლონდ მართლა“, რომელიც ბოლო პერიოდში ფართოდ დამკვიდრდა ყოველდღიურ სალაპარაკო ქართულში და გამოიყენება როგორც შეფასებით, ისე ნეიტრალურ და ფაქტობრივ გამონათქვამებთან.

საენათმეცნიერო ლიტერატურაში მეტყველებითი ეტიკეტის, შეფასებითი გამონათქვამებისა და მათთან დაკავშირებული სტრატეგიების კვლევა არაერთი მიმართულებით მიმდინარეობს. ნ. ფორმანოვსკაია ქათინაურსა და ეტიკეტურ გამონათქვამებს განიხილავს როგორც „გამამხნეველი კონოტაციის მატარებელ სამეტყველო აქტებს“, რომელთა მიზანია, პოზიტიური ემოციური ფონის შექმნა და კომუნიკაციური დამაბულობის შემცირება (Формановская, 2005:65). ი. ტამბერგი კი ხაზს უსვამს, რომ მსგავსი გამონათქვამები ხშირად არ ემყარება ობიექტურ შეფასებას, არამედ მიმართულია ადრესატზე კეთილგანწყობილი ზემოქმედებისკენ და სწორედ ამაში მდგომარეობს მათი პრაგმატიკული ძალა (Тамберг, 2007: 49).

ქართულ ლინგვისტურ სივრცეში განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს ისეთი შემთხვევები, როდესაც ტრადიციული გრამატიკული ერთეული ახალ, არატიპურ ფუნქციას იძენს. ფრაზა „ოლონდ მართლა“ სწორედ ასეთ მოვლენად შეიძლება ჩაითვალოს, რადგან მასში მონაწილეობს მაპირისპირებელი კავშირი *ოლონდ*, რომლის ძირითადი სემანტიკა მოვლენათა დაპირისპირებასა და კონტრასტის გამოხატვას უკავშირდება. მიუხედავად ამისა, თანამედროვე ზეპირ მეტყველებაში აღნიშნული კონსტრუქცია გამოიყენება არა დაპირისპირების, არამედ დადასტურებისა და გულწრფელობის ხაზგასმის მიზნით.

წინამდებარე ნაშრომის მიზანია, ფრაზა „ოლონდ მართლა“ განიხილოს როგორც სინტაქსურ-პრაგმატიკული ფენომენი, გააანალიზოს *ოლონდ* კავშირის ფუნქციური ტრანსფორმაცია თანამედროვე ქართულში და წარმოაჩინოს ის სემანტიკური შეუსაბამობა, რომელიც წარმოიქმნება კავშირის ტრადიციულ მნიშვნელობასა და მის რეალურ მეტყველებით გამოყენებას შორის.

კვლევის მეთოდოლოგია ეფუძნება აღწერით და ანალიზურ მიდგომებს, კონტექსტუალურ დაკვირვებას, ზეპირი მეტყველების მაგალითების შეგროვებასა და არსებულ ლინგვისტურ ლიტერატურასთან შედარებით ანალიზს.

როგორც ცნობილია, კავშირი წარმოადგენს ისეთ გრამატიკულ ერთეულს, რომელიც მიუთითებს ტექსტის შემადგენელ ნაწილებს შორის არსებულ სემანტიკურ და ლოგიკურ მიმართებებზე (მიძიგური, 1973:54). კავშირები არ არიან დამოუკიდებელი დენოტატური შინაარსის მატარებლები და არ ასახავენ ობიექტურ რეალობას; მათი ფუნქციაა ტექსტში შინაარსობრივი ურთიერთობების ორგანიზება და ინფორმაციის სტრუქტურირება (ასათიანი, 2007(ა):8).

მაპირისპირებელი კავშირები გამოიყენება ისეთი ერთეულების შესაერთებლად, რომელთა შორისაც არსებობს კონტრასტული ან დაპირისპირებული მიმართება. ქართულში ამ ფუნქციით აქტიურად გამოიყენება კავშირები: *მაგრამ*, *ოღონდ*, *თუმცა*, *არამედ*, *ხოლო*, *კი* და სხვ. (მიძიგური, 1973:367). ამ კავშირების მეშვეობით მეტყველებაში გამოიკვეთება მოსაუბრის მოლოდინის საწინააღმდეგო მოვლენები ან ალტერნატიული შინაარსობრივი ხაზები.

მიუხედავად საერთო მაპირისპირებელი ბუნებისა, აღნიშნული კავშირები ერთმანეთისგან განსხვავდება სემანტიკური ინტენსივობისა და პრაგმატიკული დატვირთვის მიხედვით. *მაგრამ* კავშირი ყველაზე მკაფიოდ გამოხატავს დაპირისპირებას, მაშინ როცა *თუმცა* და *ოღონდ* შედარებით რბილ კონტრასტს ატარებს. ამასთან, რიგ შემთხვევებში, *ოღონდ* კავშირი გამოხატავს მოსაუბრის ძლიერ სურვილს ან შიშს, რომ მისი მოლოდინი შესაძლოა არ გამართლდეს (ასათიანი, 2007 (ბ):16).

ოღონდ კავშირი თანამედროვე ქართულში ფართოდ არის გავრცელებული და ისტორიულად საშუალო ქართულის გვიანდელ ძეგლებს უკავშირდება. მისი ამოსავალი ფუძე დაკავშირებულია ზმნისართთან *ულონიოდ*, რომელიც თავდაპირველად დადასტურებით სემანტიკას ატარებდა და ნიშნავდა „უეჭველად“, „უცილობლად“, „მართლაც“ (კვანტალიანი, 1975:61). დროთა განმავლობაში *ოღონდ* კავშირმა შეიძინა გამორჩევითი ფუნქცია და ახალ ქართულში დაუახლოვდა მაპირისპირებელ კავშირებს.

მოგვიანებით აღნიშნულმა კავშირმა შეითავსა მაქვემდებარებელი ფუნქციაც. ლ. კვაჭაძე ოღონდ/ოღონდაც-კავშირიან წინადადებებს განიხილავს როგორც პირობით-დათმობითის შინაარსის დამოკიდებულ კონსტრუქციებს, რომლებიც შუალედურ ადგილს იკავებს მაპირისპირებელკავშირიან რთულ თანწყობილ წინადადებებსა და კლასიკურ დამოკიდებულ წინადადებებს შორის (კვაჭაძე, 2010:437–438). ეს მრავალფუნქციურობა ადასტურებს, რომ *ოღონდ* სემანტიკურად მოქნილი და დინამიკური ერთეულია.

თანამედროვე სალაპარაკო ქართულში ფრაზა „ოღონდ მართლა“ გამოიყენება ისეთ კონსტრუქციებში, სადაც შინაარსობრივი დაპირისპირება ფაქტობრივად არ იკვეთება. მაგალითად:

მართალია, ოღონდ მართლა;

არ ვიცოდი, ოღონდ მართლა;

ძალიან რთულია, ოღონდ მართლა;

კარგად გააკეთე, ოღონდ მართლა;

კარგი ამბავია, ოღონდ მართლა;

ძალიან მიხარია შენი ნახვა, ოღონდ მართლა;

სწორად მოიქეცი, ოღონდ მართლა;

არ მინდოდა, ოღონდ მართლა...

ამ ტიპის მაგალითებში „ოღონდ“ კავშირი თითქოს წინასწარ პასუხობს მოსალოდნელ ეჭვს:

როგორი დახვეწილი ტექსტია, ოღონდ მართლა;

რა კარგი გემოვნება გაქვს, ოღონდ მართლა;

ძალიან ჭკვიანი ხარ, ოღონდ მართლა...

პროფესიულ და ნახევრად ფორმალურ კომუნიკაციაში განსაკუთრებით თვალსაჩინოა სტილისტური დისონანსი: სალაპარაკო მარკერი იჭრება ინსტიტუციურ კონტექსტში. მაგალითად:

კარგი პრეზენტაცია იყო, **ოღონდ მართლა**, სტრუქტურა ძალიან მკაფიოა;

ეს შენიშვნა მნიშვნელოვანია, **ოღონდ მართლა**...

ემპათიური და მხარდამჭერი შინაარსის მეორე ფორმებში „**ოღონდ მართლა**“ ფუნქციონირებს როგორც **ემოციური ინტენსიფიკატორი** და არა როგორც კავშირი:

ყველაფერი გამოგივა, **ოღონდ მართლა**;

არ ინერვიულო, ყველაფერი კარგად იქნება, **ოღონდ მართლა**...

სემანტიკურად ყველაზე პრობლემურია „**ოღონდ მართლა**“ კითხვით კონსტრუქციებში:

არაფერი გინდა, **ოღონდ მართლა**?

არ დადლილხარ, **ოღონდ მართლა**?...

ამ შემთხვევაში „**ოღონდ**“ სრულად კარგავს კავშირის ბუნებას და გარდაიქმნება დადასტურების მოთხოვნის მარკერად.

„აღნიშნული მაგალითები წარმოაჩენს „**ოღონდ მართლა**“-ს გამოყენებას ნეიტრალურ, ფაქტობრივ და შეფასებით გამოხატუვებებში, სადაც არ იკვეთება არც კონტრასტული და არც დათმობითი დამოკიდებულება.“

ზემომოყვანილ კონსტრუქციებში მაპირისპირებელი კავშირი ფორმალურად შენარჩუნებულია, თუმცა მისი ძირითადი სემანტიკური ფუნქცია გაუქმებულია. შედეგად ქმნის კონსტრუქციის შიდა სემანტიკურ დაძაბულობას. „მაპირისპირებელი „**ოღონდ**“ კავშირის გამოყენება ასეთ სტრუქტურაში სავსებით უადგილოა, რადგან მისი ფუნქცია მოვლენათა დაპირისპირებაა და არა დაზუსტება“ (ფარტენაძე, 2022:148). კომპონენტი „**მართლა**“ დადასტურებითი სემანტიკის მატარებელია და ქართულში ტრადიციულად გამოიყენება ნათქვამის რეალობასთან შესაბამისობის ხაზგასასმელად. სწორედ ამ ელემენტის თანხვედრა მაპირისპირებელ კავშირთან ქმნის კონსტრუქციის შიდა სემანტიკურ დაძაბულობას.

მოყვანილი მაგალითები ცხადყოფს, რომ კონსტრუქცია „**ოღონდ მართლა**“ თანამედროვე ქართულ სალაპარაკო დისკურსში სისტემატურად გამოიყენება იმ კონტექსტებში, სადაც არ იკვეთება არც სემანტიკური დაპირისპირება და არც მოსაუბრის მოლოდინის დარღვევა. აღნიშნულ შემთხვევებში „**ოღონდ**“ კარგავს მაპირისპირებელი კავშირის ფუნქციას და გარდაიქმნება გულწრფელობის გამაძლიერებელ მარკერად, რაც წარმოშობს სემანტიკურ შეუსაბამობას ფორმასა და ფუნქციას შორის.

ფრაზის „**ოღონდ მართლა**“ ფართო გავრცელება დაკავშირებულია სოციალური და პრაგმატიკული ფაქტორების კომპლექსთან. თანამედროვე საზოგადოებაში, სადაც ხშირია გადაჭარბებული შეფასება, სკეპტიციზმი და ინფორმაციული უნდობლობა, მეტყველებაში ძლიერდება ნათქვამის დამატებითი გამყარების საჭიროება. ამ კონტექსტში მოსაუბრე ცდილობს, დამატებითი მარკერების მეშვეობით დაარწმუნოს ადრესატი საკუთარი სიტყვების გულწრფელობაში.

ფორმანოვსკაიას აზრით, ეტიკეტური მეტყველება სწორედ ის სივრცეა, სადაც ენობრივი საშუალებები ემოციური ზემოქმედების ფუნქციას იძენს (Формановская, 2005:65). ტამბერგი კი აღნიშნავს, რომ მსგავსი სტრატეგიები ხშირად განპირობებულია არა რეალური შეფასებით, არამედ კომუნიკაციური ეფექტის მიღწევის სურვილით (Тамберг, 2007:49). აქვე უნდა დავძინოთ, რომ „ქათინაური ხშირად „ნახევრად სიმართლისა და ნახევრად შელამაზებული ტყუილის ნაზავია“, რაც მეტყველებაში დადასტურების დამატებით მოთხოვნილებას წარმოშობს (ფარტენაძე, 2022:152).

ამგვარად, „**ოღონდ მართლა**“ შეიძლება აღვიქვათ როგორც დადასტურებითი სტრატეგიის უნივერსალური ფორმა, რომელმაც ქათინაურის დისკურსს გასცდა და თანამედროვე მეტყველების ზოგად მახასიათებლად ჩამოყალიბდა.

წინამდებარე ნაშრომში განხილულმა მასალამ ცხადყო, რომ ფრაზა „ოღონდ მართლა“ თანამედროვე ქართულ მეტყველებაში წარმოადგენს გულწრფელობის გამაძლიერებელ პრაგმატიკულ მარკერს, რომელიც ფორმალურად ეფუძნება მაპირისპირებელ კავშირს, თუმცა ფუნქციურად სცდება მის ტრადიციულ სემანტიკურ ჩარჩოებს. ამგვარი გამოყენება წარმოშობს სემანტიკურ შეუსაბამობას ფორმასა და ფუნქციას შორის.

ამასთან, აღნიშნული კონსტრუქცია არ უნდა განვიხილოთ როგორც შემთხვევითი ან ინდივიდუალური გადახრა. იგი ასახავს თანამედროვე კომუნიკაციის სოციალურ მოთხოვნებს, უნდობლობის ზრდასა და დადასტურებისადმი მომატებულ საჭიროებას. სწორედ ამ ფაქტორების ერთობლიობა განაპირობებს იმას, რომ მაპირისპირებელი კავშირი *ოღონდ* ნაწილობრივ უბრუნდება თავის პირვანდელ, დადასტურებით სემანტიკას, თუმცა სინტაქსურად კვლავ ინარჩუნებს წინააღმდეგობრივ სტატუსს.

აღსანიშნავია, რომ თანამედროვე ქართულში გულწრფელობის გამყარების ფუნქციას ასრულებს სხვა მარკერებიც („მართლა“, „ნამდვილად“, „სინამდვილეში“), თუმცა „ოღონდ მართლა“ გამოირჩეულია იმით, რომ ფორმალურად ეფუძნება მაპირისპირებელ კავშირს.

ამრიგად, „ოღონდ მართლა“ წარმოადგენს მნიშვნელოვან საკვლევ ობიექტს თანამედროვე ქართული ენის სინტაქსის, პრაგმატიკისა და სოციოლინგვისტიკისთვის და ნათლად აჩვენებს, თუ როგორ შეიძლება გრამატიკულმა ერთეულმა მეტყველებით პრაქტიკაში სრულიად ახალი ფუნქციური დატვირთვა შეიძინოს.

საკვანძო სიტყვები: ოღონდ, გულწრფელობა, ქათინაური, დისკურსი, სემანტიკური შეუსაბამობა, სალაპარაკო მეტყველება.

ლიტერატურა:

1. ასათიანი რ., (2007 (ა)): ინტონაციის როლი წინადადების საინფორმაციო სტრუქტურის ფორმირებაში, ენათმეცნიერების საკითხები, თბილისი: „თსუ გამომცემლობა“.
2. ასათიანი რ., (2007 (ბ)): ინფორმაციის სტრუქტურირების სინტაქსური მოდელები ქართულში, სემიოტიკა - II, თბილისი: გამომცემლობა „უნივერსალი“.
3. კვანტალიანი ლ., (1975): ოღონდ კავშირი ქართულში: ქელს, #4.
4. კვანტალიანი ლ., (1990): ქართული ზეპირი მეტყველების სინტაქსი, თბილისი.
5. კვაჭაძე ლ., (2010): თანამედროვე ქართული ენის სინტაქსი, თბილისი: გამომცემლობა „ცოტნე“.
6. ფარტენაძე ნ., (2022): ქათინაურის გამოხატვის თავისებურება და ოღონდ კავშირის ფუნქცია თანამედროვე ქართულში, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი. ჰუმანიტარული მეცნიერებები ინფორმაციულ საზოგადოებაში – V. გამომცემლობა „ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“, ბათუმი.
7. შანიძე ა., (1980): ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, ტ. III, თბილისი: „თსუ გამომცემლობა“.
8. ძიდიგური შ., (1973): კავშირები ქართულ ენაში, თბილისი: „თსუ გამომცემლობა“.
9. Тамберг Ю. Т. (2007): Как научиться говорить комплименты, Изд-во „Флинта“.
10. Формановская Н. И. (2005): Культура общения и речевой этикет, 2-е изд. — М.: ИКАР.

“Oghond Martla”: A Marker of Reinforced Sincerity and Semantic Inconsistency

Abstract

The article examines the construction “*oghond martla*” (“really, honestly”) as a characteristic feature of contemporary Georgian spoken discourse. This expression is widely used in various communicative situations, particularly in evaluative utterances and compliments. The aim of the study is to analyze its functional and semantic properties and to identify the reasons for its increased frequency in modern Georgian speech.

The research is based on syntactic-semantic and pragmatic analysis, as well as discourse-oriented observation of spoken language data. The paper discusses the historical development of the conjunction “*oghond*” in Georgian, outlining its affirmative, adversative, and conditional-concessive functions. It is argued that in the construction “*oghond martla*” the conjunction appears to regain its original affirmative meaning; however, it simultaneously retains adversative features at the syntactic and functional levels, which leads to semantic inconsistency.

The analysis demonstrates that “*oghond martla*” functions in contemporary Georgian as a means of reinforcing sincerity, reflecting pragmatic communicative needs shaped by social distrust and increased skepticism toward verbal evaluation.

Keywords: *oghond*, sincerity, compliment, discourse, semantic inconsistency, spoken language.

ზოგიერთი სინტაქსური კონსტრუქციის შესწავლისათვის ქართულში

ელენე ფილაშვილი

ი.გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
თელავი, საქართველო

E-mail: elene.pilashvili@tesau.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.40>

ქართული ენის გრამატიკის ზოგიერთი საკითხის შესწავლა რიგ სირთულეებს უკავშირდება. სირთულეს ქმნის „მონოტაქსური“ და „პარატაქსური კონსტრუქციის“ შესწავლა უმაღლეს სასწავლებლებში. მონოტაქსურ კონსტრუქცი-აში ვაერთიანებთ მარტივ და ერთგვარწევრებიან წინადადებებს (გარდა ერთგვარ-შემასმენლებიანი შერწყმული წინადადებისა), ხოლო პარატაქსულ კონსტრუქციაში ვაერთიანებთ ერთგვარშემასმენლებიან შერწყმულ და რთულ თანწყობილ წინადადებებს.

სტუდენტი გრამატიკული სახელმძღვანელოებით უკვე იცნობს მარტივ, შერწყმულ და რთულ წინადადებებს, თუმცა მისთვის ტერმინები „მონოპრედიკატული კონსტრუქცია“ და „პოლიპრედიკატული კონსტრუქცია“ ახალია.

აღმინშნული კონსტრუქციის რაობის გაცნობისას საგანგებოდ უნდა გაირკვეს ცნება „მონოპრედიკატული“ და „პოლიპრედიკატული“. ერთმანეთს შეუპირის-პირდეს სათანადო მაგალითები და შედარების ხერხით იქნეს შესწავლილი ამ ორი კონსტრუქციის წინადადება.

სტუდენტს უნდა შევახსნოთ ზმნა-შემასმენელი და წინადადების სტრუქტურა, განვუმარტოთ, რომ შემასმენელი წინადადების ძირითადი წევრია, რომელიც უმთავრესად ზმნის პირიანი ფორმით გადმოიცემა. „ზმნა-შემასმენელი წინადადების ხერხემალია“ [კვაჭაძე, 1996, 118]. შემასმენლის გარშემო ლაგდება წინადადების სხვა მთავარი თუ არამთავარი წევრები.

„ზმნა მდიდარია გრამატიკული კატეგორიებით და ამის გამო ერთდროულად მრავალ ცნებას გამოხატავს. შემასმენელიც ისეთივე მდიდარი შინაარსის, ე. ი. მრავალი ცნების გამომხატველია, როგორც თვით ის ზმნა, რომლითაც შემასმენელია გადმოცემული“ [კვაჭაძე, 1996, 72]. მარტივი წინადადების სტრუქტურა, მისი ყალიბი ზმნის ფორმაშია მოცემული: ზმნის ფორმა განსაზღვრავს საყრდენ ანუ მთავარ წევრთა რაოდენობას წინადადებაში. ზმნა-შემასმენელთან დაკავშირებულია სუბიექტურ და ობიექტურ პირთა ფარდი სახელები, წინადადების მთავარი წევრები (ქვემდებარე, ირიბი დამატება, პირდაპირი დამატება), შემასმენელსვე უკავშირდება წინადადების არამთავარი წევრებიც – უბრალო დამატება და გარემოება. მიეცეს განმარტება, რომ ზმნა-შემასმენელი სიტყვათა შეკავშირების თვალსაზრისით შეუდარებელია. „ის ცალკე აღებულიც წინადადებაა, მაშასადამე, შემასმენელი არა მარტო ერთ-ერთი მთავარი წევრია წინადადებისა, არამედ სხვა მთავარ წევრთა შემცველიც“ [კვაჭაძე, 1996, 72].

სტუდენტს გავაცნოთ არნ. ჩიქობავას დებულება, რომელიც განხილულია ნარკვევში „მარტივი წინადადების პრობლემა ქართულში“. ავტორმა ძველი ქართულის მასალის ანალიზით გვიჩვენა, რომ:

1. ქართული წინადადების სინტაქსური მექანიზმი ხასიათდება რიგი თავისებურებით, რაც არსებითად განასხვავებს მას ევროპის ძველ და ახალ ენათა წინადადების სინტაქსური მექანიზმისგან.

2. ამ სინტაქსურ თავისებურებათა წყაროა მორფოლოგიური თავისებურება. ზმნაში სუბიექტის პირისა და რიცხვის გარდა ობიექტის პირისა და რიცხვის აღნიშვნაც, რის გამოც:

3. ორპირიან ზმნებში გარდამავალშიცა და გარდაუვალშიც, სუბიექტი და ობიექტი არსებითად ერთიანი სინტაქსური უფლებით სარგებლობს: სუბიექტის სინტაქსური ძალა განელეზულია, ობიექტისა-გამლიერებული, და ამის შემდეგ სინ-ტაქსური დაპირისპირება სუბიექტისა (ქვემდებარისა) და ობიექტისა (დამატებისა) მოხსნილია, დამატება ქვემდებარეს ეტოლება... დამატება წინადადების მეორეხარისხოვანი წევრი კი არაა, არამედ ისეთივე „მთავარი“ წევრია, როგორც ქვემდებარე[(ჩიქობავა, 1968, 269)].

მკვლევარი აქვე მიუთითებს: „ახალ ქართულში წინადადების სინტაქსური მექანიზმის სქემატურმა ანალიზმა ცხადყო, რომ სიტყვათა სინტაქსური ურთიერ-თობის პრინციპი არ შეცვლილა, არც შეიძლება შეცვლილიყო, რამდენადაც დაგვრჩა წინანდელი მორფოლოგიური საფუძველი: ზმნის პოლიპერსონალურობა“ [ჩიქობავა, 1968, 269].

სტუდენტს განემარტება, რომ წინადადების ასაგებად მთავარია ზმნა-შემასმენელი, მისი სინტაქსური ძალა უძლიერესია, რაც გამოარჩევს მას წინადა-დების სხვა წევრებისგან. არნ. ჩიქობავას დებულებაზე დაყრდნობით ქართული წინადადების სტრუქტურა-მექანიზმს განსაზღვრავს ზმნა. ქართული ზმნა-შემასმენელი წინადადების ეკვივალენტია. ფაქტობრივად „ზმნა არის წინადადება მინიატურაში“ [ენუქიძე, 1987, 125]. „ის ცალკე აღებულიც წინადადებაა. მ. შ. შემასმენელი არა მარტო ერთ-ერთი მთავარი წევრია წინადადებისა, არამედ სხვა მთავარ წევრთა შემცველიც“ [კვაჭაძე, 1996, 72].

„კონსტრუქციის შექმნის აუცილებელ პირობას, მის ღერძს წარმოადგენს ზმნა-შემასმენელი“ [დავითიანი, 1973, 313]. ამდენად ქართული ზმნა-შემასმენელი მხოლოდ მთავარი ან ძირითადი წევრი კი არაა, არამედ წინადადებაა. ზმნა-შემასმენელი და წინადადება იდენტური ცნებებია, იდენტური სინტაქსური ერთეულებია.

სტუდენტებს შევახსენებთ, რომ „სიტყვათა დალაგებისათვის წამყვანია შემასმენლის პოზიცია“ [კვაჭაძე, 1996, 250]. უმოკლესი წინადადებების მუდნივი წევრი კი შემასმენელია. ამ უპირატესობის გამო სხვა წევრთა პოზიციებიც შემასმენლის პოზიციიდან უნდა იქნეს განხილული.

ტრადიციულად წინადადება აგებულების მიხედვით არის მარტივი, შერწყმული და რთული. ეს უკანასკნელი ორი სახისაა: თანწყობილი და ქვეწყობილი. სამივე სახის წინადადების ძირითადი წევრია და ამავდროულად მაორგანიზებელი ცენტრია ზმნა-შემასმენელი, რომელიც განსაზღვრავს წინადადების სტრუქტურას და კონსტრუქციას. აღნიშნული საკითხის სწავლებისას სტუდენტს შევახსენებთ, რომ ქართულში შემასმენელს უკავშირდება პრედიკა-ტულობა. იგი აუცილებელი პირობაა წინადადების ასაგებად. პრედიკაცია დებს მიჯნას მარტივსა და რთულ წინადადებებს შორის. მარტივი წინადადებისათვის დამახასიათებელის ერთი პრედიკატული ერთეული (მონოპრედიკატულობა, მონოსტრუქტურა), ხოლო რთულში გვაქვს ორი ან მეტი პრედიკატული ერთეული (პოლიპრედიკატულობა, პოლისტრუქტურა)“ [დავითიანი, 1973, 171].

ამ დებულებიდან გამომდინარე, შერწყმული წინადადების ტიპები (ერთგვარშემასმენლიანის გარდა), სტრუქტურულად მარტივია, რადგან მათთვისაც დამახასიათებელია მონოპრედიკატულობა. შემასმენლის გარშემო რამდენი ქვემდებარე, რამდენი დამატება, განსაზღვრება თუ გარემოებაც უნდა გვქონდეს, ვერ შეცვლის მის აგებულებას. წინადადების აგებულების ცვლა შეუძლია მხოლოდ ზმნა-შემასმენელს, რომელიც ქმნის პარატაქსულსა და ჰიპოტაქსურ კონსტრუქციებს.

„ტერმინები: „მარტივი წინადადება“, „რთული წინადადება“ სათანადოდ ვერ ასახავს ამ სინტაქსურ ერთეულთა სტრუქტურულ არსს“. ფაქტობრივად თავისი სტრუქტურით ე.წ. „მარტივი წინადადება“ უაღრესად რთულია; მით უმეტეს, ეს ითქმის ქართულ წინადადებაზე. „რთული“ კი შედგება „უაღრესად რთული მარტი-ვი წინადადებებისაგან“.

ამიტომაც წინადადებათა დაყოფა „მარტივ“ და „რთულ“ სინტაქსურ ერთეულებად გაუმართებლად მიგვაჩნია. მაშასადამე, აგებულების მიხედვით გვექნება არა „მარტივი“ და „რთული“, არამედ მონოპრედიკატული და პოლიპრედიკატული წინადადებები. ეს უკანასკნელი თავის მხრივ ორი სახისაა: პარატაქსული და ჰიპოტაქსური“ [ჭიკაძე, 1995, 168].

მონოპრედიკატული ე.წ. შერწყმული წინადადების სტრუქტურა მარტივი წინადადების ტოლფასია, ამიტომ ასეთი სახის კონსტრუქცია ჩვენ მარტივი წინადადების ერთ-ერთ სახეობად მიგვაჩნია, ხოლო პოლიპრედიკატული – პარატაქსულისა.

სტუდენტს შედარება-შეპირისპირების ხერხით მაგალითებზე დაყრდნობით ვუჩვენოთ სათანადო კონსტრუქციის წინადადებები და მათი ანალიზით განემარტოს, რომ წინადადება აგებულების მიხედვით შემდეგნაირად უნდა დაიყოს:

1. მონოპრედიკატული:

მზე გადაიხარა (ჭავჭავაძე 1985: 2); შემოვიდა მღვდელი (წერეთელი 1989: 120); მოურავი შემოუძღვა ახალგაზრდა კაცს (წერეთელი 1989: 36); ხის ფოთლებმა და მცენარეებმა კანკალი დაიწყეს (ვაჟა-ფშაველა 1964: 5); დაგვრჩა ბუხარი მე და ბერუას (ვაჟა-ფშაველა 1964: 66); დალოცა ღმერთმა იმისი გზა და კვალი (ჭავჭავაძე 1985: 212); ამისი შავი და ღრმა თვალები მკვახედ გამოიყურებოდნენ (ჭავჭავაძე 1985: 222); შვილი დინჯად, ჭკვიანად ყურს უგდებდა დედას (ვაჟა-ფშაველა 1964: 94).

2. პოლიპრედიკატული:

ა) **პარატაქსული:** ზაალი წამოვარდა და მიაშურა (წერეთელი 1989: 120); დაიყვირა ერისთავმა და გასწორდა (წერეთელი 1989: 120); შველი მიადგა ჭიშკარს და წივილი დაიწყო (წერეთელი 1989: 162); იმან თავი მაღლა აიღო და შემომხედა (ჭავჭავაძე 1985: 253); დასჩერებოდა სახეზე და ფიქრობდა (წერეთელი 1989: 161-162); დაიჭექა თოფმა დაბლა და მაღლა ქორმა შეიფრთქილა (წერეთელი 1989: 135); შენ რაღაც ნაღველი გაქვს და მე მიმაღავე (ჭავჭავაძე 1985: 248).

ბ) **ჰიპოტაქსური:** შენა გგონია, რომ გატყუებ (წერეთელი 1989: 166); ვინც შეიტყობს, რას მეტყვის (ჭავჭავაძე 1985: 205); დაარწმუნე ყველა, რომ ბაში-აჩუკი მოვკალი-თქო (წერეთელი 1989: 172); ხიდები სადაც იყო, დახვეტა (წერეთელი 1989: 123); როცა გიჭირს, მაშინ გემალება (ჭავჭავაძე 1985: 191); ეხლა რომ ჰნახოთ, გაჰკვირდებით (ვაჟა-ფშაველა 1964: 43); მეც ვიცი, ვინც ბრძანდებიან (წერეთელი 1989: 133); იმას ვიტყვი, რასაც მთელი ქვეყანა ამბობს (ჭავჭავაძე 1985: 204).

აღნიშნულ წინადადებათა ანალიზით სტუდენტისთვის გაკეთდეს დასკვნა, რომ წინადადების აგებულების კლასიფიკაცია ან **მონოპრედიკატულია** ან **პოლიპრედიკატული**.

მონოპრედიკატულია წინადადება, რომელშიც მონაწილეობს მხოლოდ ერთი ზმნა-შემასმენელი, მათ შორის ყველა ე.წ. შერწყმული წინადადება – ერთგვარშემასმენლიანის გარდა.

პოლიპრედიკატულია წინადადება, რომელშიც მონაწილეობს რამდენიმე ზმნა-შემასმენელი. იგი ორი სახისაა **პარატაქსული** და **ჰიპოტაქსური**.

პარატაქსულში გვაქვს მაერთებელი კავშირებით (ან უკავშიროდ) თანწყობის საფუძველზე გაერთიანებული წინადადებები, მათ შორისაა ე.წ. ერთგვარშემასმენლიანი შერწყმული წინადადებაც, რომელიც თანწყობილი წინადადების ერთ-ერთ სახეობად წარმოგვიდგება.

ჰიპოტაქსურში გვაქვს მაქვემდებარებელი კავშირებით (ან უკავშიროდ) ქვეწყობის საფუძველზე გაერთიანებული წინადადებები.

წინადადებათა გაანალიზების საფუძველზე სტუდენტს გაეცნობა სპეციალურ ლიტერატურაში ჩამოყალიბებული წინადადების აგებულების სქემა:

„I. მონოპრედიკატული: მონოტაქსური ანუ ოდენწყობილი;

II. პოლიპრედიკატული: ა) პარატაქსული ანუ თანწყობილი;

ბ) ჰიპოტაქსური ანუ ქვეწყობილი [ჭიკაძე, 1995, 170].

მკვლევარი აქვე განიხილავს: „წარმოდგენილი კლასიფიკაციის მიხედვითაც შერწყმული წინადადება არ მოიაზრება დამოუკიდებელ სტრუქტურულ ერთეულად; ჩვენ სავსებით ვიზიარებთ საენათმეცნიერო ლიტერატურაში საკმაოდ გავრცელებულ შეხედულებას, რომლის მიხედვითაც ე.წ. შერწყმული წინადადება ან მარტივი წინადადების ერთ-ერთი სახეა, ანდა თანწყობილისა.

შერწყმულად მიჩნეული მონოპრედიკატული წინადადება სტრუქტურულად მარტივი წინადადების ტოლფასია, ხოლო პოლიპრედიკატული - პარატაქსულისა“ [ჭიკაძე, 2005, 121].

სტუდენტს უნდა განვუმარტოთ, რომ ერთგვარშემასმენლიან შერწყმულ და რთულ თანწყობილ წინადადებებს სტრუქტურულად ბევრი რამ აქვთ საერთო. ორივე სახის წინადადება იყენებს მაერთებელ კავშირებს, ამავე დროს იდენტურია მწკრივთა თანამიმდევრობის მოდელეები კავშირების გათვალისწინებით. ამ მხრივ არსებითი სხვაობა არ შეინიშნება. აქვე ე. წ. ერთგვარშემასმენლებიანი შერწყმული წინადადების თანწყობილთან შედარებით გაირკვევა მათი სტრუქტურული ურთიერთმიმართებანი საკავშირებელი სიტყვებისა და შემადგენელ კომპონენტთა მიხედვით.

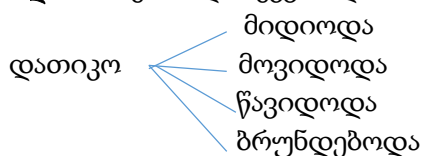
ამიტომაც ბუნებრივად დაისმის საკითხი ერთგვარშემასმენლებიანი შერწყმული და რთული თანწყობილი წინადადების სტრუქტურული ურთიერთმიმართების შესახებ. ურთიერთობა უფრო მტკიცდება, როცა კომპონენტ ზმნა-შემასმენლებს აქვთ **საერთო, საზიარო სიტყვა (მისამართი წევრი)**, რომელიც შეიძლება იყოს ერთი და იმავე, ან სხვადასხვა წევრის ფუნქციის მქონე. ის შემასმენელთან დაკავშირებულია როგორც სემანტიკურად, ისე გრამატიკულად. მისი როლი წინადადების ასაგებად მნიშვნელოვანია.

სტუდენტს სათანადო მაგალითებზე დაყრდნობით უნდა გენმარტოს **მისამართი წევრის** ფუნქცია. **საერთო წევრი** ანუ **მისამართი სიტყვა** შემასმენელთან დაკავშირებულია გრამატიკულად და სემანტიკურად. იგი შეიძლება იყოს მხოლოდ ქვემდებარე, მხოლოდ ირიბი დამატება, მხოლოდ პირდაპირი დამატება, ან ერთდროულად: ქვემდებარე და ირიბი დამატება; ქვემდებარე და პირდაპირი დამატება; ქვემდებარე, ირიბი დამატება და პირდაპირი დამატება.

მისამართი წევრის როლი და ადგილი წინადადების აგებულების დადგენაში მნიშვნელოვანია. რადგან მისამართ წევრთა და ზმნა-შემასმენელთა ურთიერ-თობით დგინდება შერწყმულ და თანწყობილ წინადადებათა სტრუქტურული ურთიერთმიმართებანი.

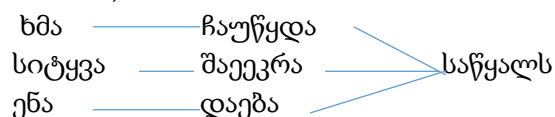
ა) შემასმენელთათვის საერთო მისამართი წევრია ოდენ ქვემდებარე:

დათიკო ყოველ დილით სკოლაში მიდიოდა, სადილად შინ მოვიდოდა, სადილს-უკან წავიდოდა, ზარების დარეკვის დროს ისევ შინ ბრუნდებოდა (ჭავჭავაძე 1985: 196)

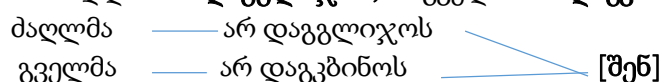
ბ) შემასმენელთათვის საერთო მისამართი წევრია ოდენ ირიბი დამატება:

აქ მეტის გულის ამოჯდომისაგან **საწყალს** ხმა ჩაუწყდა, სიტყვა შეეკრა და ენა დაება (ჭავჭავაძე 1985: 241)

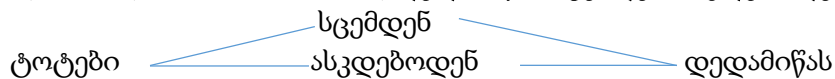
გ) შემასმენელთათვის საერთო მისამართი წერია ოდენ პირდაპირი დამატება:

ან ბრაზიანმა ძაღლმა არ დაგგლიჯოს, ან გველმა არ დაგკბინოს (წერეთელი 1989: 397)

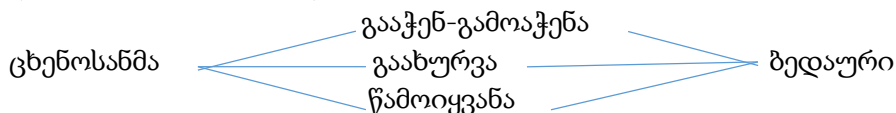
დ) შემასმენელთათვის საერთო მისამართი წევრთა ერთდროულად ქვემდებარე და ირიბი დამატება:

ხმელი წიფლის ტოტები ამაყად დედამიწას სცემდენ, ასკდებოდენ (ვაჟა-ფშაველა 1964: 85)

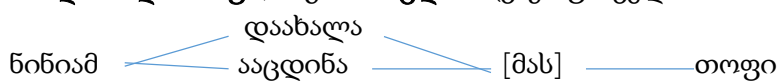
ე) შემასმენელთათვის საერთო მისამართი წევრია ერთდროულად ქვემდებარე და პირდაპირი დამატება:

ცხენოსანმა მისი ბედაური გააჭენ-გამოაჭენა ჭალებში, გაახურვა და წამოიყვანა პირდაპირ მდინარისაკენ (წერეთელი 1989: 125)

ვ) შემასმენელთათვის საერთო მისამართი წევრია ერთდროულად ქვემდებარე, ირიბი დამატება და პირდაპირი დამატება:

ნინიამ დაახალა თოფი, მაგრამ ააცდინა (ვაჟა-ფშაველა 1964: 57)

ზემოთ განხილულ წინადადებებში ზმნა-შემასმენლებმა მისამართი ანუ საერთო წევრი მოითხოვა ერთ რომელიმე კონკრეტულ ბრუნვაში. თუმცა პარატაქსულ კონსტრუქციაში ერთმანეთის გვერდით გვხვდება სხვადასხვა გარდამავლობისა და გვარის ზმნა-შემასმენლები, რომელნიც სხვადასხვა ბრუნვაში მოითხოვენ ქვემდებარეს. ამ შემთხვევაშიც უნდა დაისვას მისამართი წევრის როლისა და ბრუნვის საკითხიც.

ლ. კვაჭაძე წერს: „თანწყობილი შემასმენლები ქვემდებარეს ერთსა და იმავე ან სხვადასხვა ბრუნვაში მოითხოვენ. როდესაც თანწყობილია რამდენიმე ისეთი შემასმენელი, რომლებიც ქვემდებარეს სხვადასხვა ბრუნვაში შეიწყობენ (გარდამავლობისა და სერიების მიხედვით), ქვემდებარე იმ ბრუნვაში დგას, რომელსაც მოითხოვს პირველი უახლოესი შემასმენელი“ [კვაჭაძე, 1997, 278].

ქვემდებარე ბრუნვაში ანგარიშს უწევს არა მხოლოდ უახლეს შემასმენელს, არამედ პარატაქსულ კონსტრუქციაში წარმოდგენილ ყველა ზმნა-შემასმენელს ცალ-ცალკე. რითაც იქმნება სწორედ პარატაქსული კონსტრუქცია. ქვემდებარე ყოველთვის იმ ბრუნვაშია, რომელსაც მოითხოვს მისგან საურთიერთო მართვით დაკავშირებული ზმნა-შემასმენელი. ვნახოთ ეს პრედიკატული ცენტრების ფონზე:

უცებ გაექანა შურდულივით ახალგაზრდა, შეუვარდა ფეხებში, გამოჰკრა ორივე ხელი, ჯირკვით გადააგორა ფალავანი და გამოიჭრა წრიდან (წერეთელი 1989:150).

ახალგაზრდა უცებ გაექანა შურდულივით;

ახალგაზრდა შეუვარდა ფეხებში;

ახალგაზრდამ გამოჰკრა ორივე ხელი;

ახალგაზრდამ ჯირკვით გადააგორა ფალავანი;

ახალგაზრდა გამოიჭრა წრიდან.

სტუდენტს სათანადო მაგალითებზე დაყრდნობით მიეცემა განმარტება, რომ მათ ერთმანეთისგან დამოუკიდებელი სინტაქსური კონსტრუქცია აქვს, ისინი თავისი ფუნქციით პრედიკატული ცენტრებია. ერთმანეთს უკავშირდებიან თანწყობით და ქმნიან პარატაქსულ კონსტრუქციას.

ამრიგად, წინადადების სტრუქტურა შესწავლილად ჩაითვლება, თუ სტუდენტი შეძლებს მონოპრედიკატული და პოლიპრედიკატული კონსტრუქციის წინადადების ერთმანეთისგან გამიჯვნას, პარატაქსული და ჰიპოტაქსური კონსტრუქციის წინადადების განსხვავებას, პარატაქსულ კონსტრუქციაში საერთო მისამართი წევრის მოძიებასა და პრედიკატული ცენტრების გამოყოფას.

საკვანძო სიტყვები: პოლიპრედიკატული წინადადება, შემასმენელი.
მონოპრედიკატული წინადადება

ლიტერატურა:

1. დავითიანი აკ. (1973): ქართული ენის სინტაქსი, გამომცემლობა „განათლება“, თბილისი.
2. ენუქიძე ლ. (1987): ძირითადი სინტაქსური თეორიები თანამედროვე საზღვარგარეთულ ენათმეცნიერებაში, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი.
3. თალაკვაძე მ. (1975): ქართული ენის სწავლების მეთოდика, გამომცემლობა „განათლება“, თბილისი.
4. კვაჭაძე ლ. (1996): თანამედროვე ქართული ენის სინტაქსი, გამომცემლობა „რუბიკონი“, თბილისი.
5. ჩიქობავა არნ. (1968): მარტივი წინადადების პრობლემა ქართულში, I, ქვემდებარე – დამატების საკითხი ძვ. ქართულში, მასალები მეთოდოლოგიური იმანენტიზმისათვის, II გამოცემა, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი.
6. ჭიკაძე რ. (1995): წინადადების პარატაქსული კონსტრუქცია ქართულში, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი.

საანალიზო წყარო:

1. ვაჟა-ფშაველა (1964): თხზულებათა სრული კრებული ათ ტომად. ტომი V, გამომცემლობა საბჭოთა საქართველო, თბილისი.
2. წერეთელი ა. (1989): რჩეული ნაწარმოებები ხუთ ტომად, ტომი III, გამომცემლობა საბჭოთა საქართველო, თბილისი.
3. ჭავჭავაძე ი. (1985): თხზულებანი, ლექსები, პოემები, მოთხრობები, წერილები, ტომი IV, გამომცემლობა „ნაკადული“, თბილისი.

Elene Pilashvili

I.Gogebashvili Telavi State University

Telavi, Georgia

E-mail: elene.pilashvili@tesau.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.40>

For the Study of Some Syntactic Construction in Georgian

Abstract

The article “For the Study of Some Syntactic Constructions in Georgian” discusses the study of “monotactical” and “paratactical” constructions in higher education institutions. In a monotactical construction, we combine simple and monosyllabic sentences (except for compound sentences with homogeneous subjects), while in a paratactical construction, we combine compound and complex compound sentences with homogeneous subjects.

When learning about the nature of predicate constructions, it is especially important to clarify the concepts of “monopredicate” and “polypredicate.” Appropriate examples should be contrasted with each other and the propositions of these two constructions should be studied by comparison.

The student should be explained that homogeneously compound and complex compound sentences have much in common structurally. Both types of sentences use connecting conjunctions, and at the same time the sequence patterns of the sentences are identical taking into account the conjunctions. The components of such sentences have a common, shared word (address member), which is repeated or is implied as the same or different members. Based on appropriate examples, the student should be able to explain the function of the address member and determine the

relationships of compound and complex sentences based on the relationship of address members and verb-listeners.

The article also discusses the separation of predicate centers, which have a syntactic construction independent of each other, are connected to each other by coordination and form a parataxis construction.

Explain to the student that a sentence should be divided according to its structure as follows and indicate the sentence structure scheme established in the special literature:

I. Monopredicate: monotactical or quantitative;

II. Polypredicate: a) paratactical or co-ordinate;

b) hypotactical or subordinate.

Sentence structure will be considered learned if the student is able to distinguish between monopredicate and polypredicate constructions, distinguish between parataxis and hypotaxis constructions, find a common address member in a parataxis construction, and identify predicate centers.

საკვანძო სიტყვები: Monopredicate sentence, Polypredicate sentence, predicate

რა ენაზე დაიწერა აკაკი პიესა „არსენა“ ?

ნანა ფრუიძე

საქართველოს უნივერსიტეტი
თბილისი, საქართველო

E-mail: nan.pruidze@ug.edu.ge

ORCID ID 0009-0003-0358-2974

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.41>

1860 წლის 16 აგვისტოს პეტერბურგში მყოფი სტუდენტი აკაკი წერეთელი დედას ატყობინებდა: „ცისკარში“ ჩემ ლექსებს აღარ ვაბეჭდიან აწი და თუ გნებავთ მანდ მოგართმევთ ხოლმე. ეგრე ოთხმოცი ფურცელი მექნება. *სხვადასხვა ლექსები თუ კამედიები* თუ სხვა რამე. ერთი ჩამადანი მაქ და გიგზავნით ხოლმე ნელ-ნელა, თუ გენებებათ“ [წერეთელი, 1963: 24-25]. სამწუხაროდ, სტუდენტობის წლებში შექმნილი ამ „კამედიების“ თაობაზე არაფერია ცნობილი. ის გარემოება, რომ გასული საუკუნის 40-იან წლებში ლენინგრადის თეატრალურ ბიბლიოთეკაში აღმოჩნდა აკაკის სამი რუსულენოვანი პიესა, ადასტურებს პოეტის პირად წერილში მოცემულ ინფორმაციას - ფაქტია, რომ რუსეთში ყოფნის პერიოდში აკაკი ნამდვილად წერდა პიესებს და არა მხოლოდ წერდა, არამედ სცენაზე მათ წარმოდგენასაც ცდილობდა, რაკილა 1864, 1865 და 1866 წლებში საცენო კომიტეტისათვის მიუმართავს მათი სცენაზე დადგმისათვის ნებართვის მისაღებად. მართალია, ცენზურამ სამივე პიესა დაიწუნა, მაგრამ სამაგიეროდ ამ პიესების ტექსტები მოსკოვის საცენო კომიტეტის არქივში აღმოჩნდა შენახული. ასე რომ არა, ისინიც სხვა დაკარგული პიესების ბედს გაიზიარებდნენ.

ხსენებული სამი პიესიდან ორი - «Разбойник Арсений» და «Семейная революция» - პირველად გასული საუკუნის 60-იან წლებში გამოქვეყნებულ აკაკი წერეთლის თხზულებათა სრული კრებულის ბოლო, XV ტომში დაიბეჭდა რუბრიკით „ახალგაზრდობის პერიოდის თხზულებები“. ტომის შენიშვნებსა და კომენტარებს მთავარი რედაქტორი, გიორგი აბზიანიძე ასე ამთავრებს: „მიუხედავად იმისა, ქართულად არის თუ რუსულად დაწერილი ეს პიესა (იგულისხმება «Разбойник Арсений»- ნ.ფ.) ორივე შემთხვევაში აკაკის შემოქმედების ნაყოფია და წარმოადგენს საყურადღებო ფაქტს ქართული ლიტერატურის ისტორიაში“ [წერეთელი, 1963: 703]. რამ განაპირობა საკითხის ასე დაყენება? საქმე ისაა, რომ „ჟურნალ „ცისკრის“ 1868 წლის აგვისტოს ნომერში დაიბეჭდა დრამა „არსენა“. სარჩევში მითითებულია, რომ პიესა ხუთმოქმედებიანია, თუმცა „ცისკრის“ მომდევნო ნომრებში თხზულების ბეჭდვა აღარ გაგრძელდებოდა. არც ხელნაწერია სადმე მიკვლეული. იოსებ გრიშაშვილის აზრით, აკაკის პიესა დასრულებული ჰქონდა, მაგრამ რედაქციამ აღარ დაუბეჭდა [იხ.: წერეთელი, 1949: 548-549]. ხუთმეტტომეულის მთავარი რედაქტორი გ. აბზიანიძე ყურადღებას აქცევს იმ ფაქტს, რომ „რუსული „არსენას“ პირველი მოქმედება თითქმის სიტყვა-სიტყვით მიჰყვება „ცისკარში“ დაბეჭდილ ქართულ ტექსტს, განსხვავება მხოლოდ ზოგიერთ პირთა სახელებშია“ [წერეთელი, 1963: 702]. მკვლევარი საკითხს მეტად აღარ უღრმავდება, თუმცა აღნიშნავს, რომ „აკაკის არაერთხელ უცდია კალამი რუსულ ენაზე სრულფასოვან მხატვრულ ნაწარმოებათა შესაქმნელად. ერთ-ერთ მნიშვნელოვან საბუთს წარმოადგენს ამ მხრივ აკაკის

ის ორი პიესაც, რომლებიც „არსენას“ ტექსტთან ერთად იქნა აღმოჩენილი“ [იქვე]. (გ. აზზიანიძე გულისხმობს ელ. ვირსალაძის მიერ მიკვლეულ ზემოხსენებულ რუსულ პიესებს - ნ.ფ.)

ჩვენი ვარაუდით, პიესა რუსულ ენაზეა დაწერილი. საქართველოში დაბრუნების შემდეგ ავტორმა მისი თარგმნა გადაწყვიტა, თუმცა დაწყებული საქმე ბოლომდე აღარ მიიყვანა. ვფიქრობთ, რისთვისაც მას არსებითი ხასიათის მიზეზი უნდა ჰქონოდა, რაზეც ქვემოთ ვიმსჯელებთ.

პიესა „Разбойник Арсений“ არც მანამდე და არც თხუთმეტტომეულის გამოცემის შემდეგ არსად გამოქვეყნებულა. საზოგადოებისათვის ცნობილია, რომ 2010 წლიდან იბეჭდება რუსთაველის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის ტექსტოლოგიის განყოფილებაში მომზადებული აკაკი წერეთლის თხზულებათა სრული აკადემიური გამოცემა ოც ტომად. მკითხველმა უკვე მიიღო ცამეტი ტომი. ამჟამად სტამბაშია გადაცემული XIV და XV ტომები. გამოცემის XVI ტომი კი უნდა დაეთმოს რუსულენოვან თხზულებებს; შესაბამისად, სწორედ ამ ტომში დაიბეჭდება მეორედ პიესა „Разбойник Арсений“ შესაბამისი შენიშვნებითა და კომენტარებით.

პიესის შემოქმედებითი ისტორიის შესახებ ბევრი არაფერი ვიცით. საცენზურო კომიტეტში თხზულება 1865 წლის 31 ივლისს არის შეტანილი განსახილველად. შესაბამისად, ავტორს მასზე 1864 წლის დამლევსა და 1865 წლის დასაწყისში უნდა ემუშავა, როცა უნივერსიტეტის დასრულების შემდეგ მოსკოვში გადავიდა საცხოვრებლად. ამ პერიოდში მან არაერთი ნაწარმოები შექმნა როგორც ქართულ, ისე - რუსულ ენაზე, თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ ამ თხზულებათა თემატიკა და პრობლემატიკა, განსაკუთრებით, მხატვრული ტექსტებისა, უმეტესად ქართული იყო. სიუჟეტს აკაკი, როგორც წესი, ქართული რეალობიდან იღებდა. პიესაში „Разбойник Арсений“ მოქმედება საქართველოში ხდება: წინოსა და გიორგის სიყვარული მსხვერპლად ეწირება ადამიანთა უზნეობას. გიორგი იძულებული ხდება, სახელი შეიცვალოს, თანამოაზრეები შემოიკრიბოს და უსამართ-ლობის წინააღმდეგ დაიწყოს ბრძოლა. ტექსტში მკაფიოდ იგრძნობა ხალხური „არსენას ლექსის“ გავლენა, თუმცა აკაკი რამდენადმე განსხვავებულად ავითარებს მოქმედებას.

პირველ რიგში, სასურველია დაზუსტდეს, ხომ არ უძღოდა წინ პიესის შექმნას ისეთი მასალის გამოქვეყნება, რაც ერთგვარი ინსპირაცია იქნებოდა ახალგაზრდა ავტორისათვის. 1846 წელს გაზეთ «Кавказ»-ის (16/II, №7) ე.წ. ფელეტონის განყოფილებაში ხელმოუწერლად დაიბეჭდა საკმაოდ ვრცელი წერილი «Монастырь св. Давыда». სტატია ეთნოგრაფიული ხასიათისაა და მასში მოთხრობილია მთაწმინდის მამა დავითის მონასტერთან დაკავშირებული ხალხური რწმენისა და ტრადიციების თაობაზე; ასევე, საუბარია სახალხო დღესასწაულების უცვლელი მონაწილეების, მესტიერეებისა და მათი რეპერტუარის შესახებ: «Посмотрите лучше на здешных импровизаторов – **Блиадзе, мествире** . Эти люди стоят особенного внимания: они пре-важно расхаживают между гуляющими и под звуки ствири (род рожка, который держится под мышкою и надувается меховым пузырем) вытягивают разные смешные истории или *речитативом передают легенды про подвиги славного здешняго разбойника Арсена* и других народных удальцов» («Кавказ», 1846, 16/II, №7, стр.3). აკაკი გაზეთის ხსენებული ნომრის გამოსვლის მომენტში მხოლოდ 6 წლისაა. ამასთან, ნაკლებად სავარაუდოა, რომ როსტომ წერეთელს გამოწერილი ჰქონოდა გაზ. «Кавказ»-ი; მეორე ბეჭდური წყარო, რომელიც წინ უსწრებს აკაკის პიესის შექმნას, არის პრუსიელი მოგზაურის, ავგუსტ ფონ ჰაკსტჰაუზენის წიგნი. მან 1843 წლის ზაფხულში იმოგზაურა კავკასიაში, რისთვისაც ოფიციალურად ითხოვა ნებართვა. რაკი მან რუსული ენა არ იცოდა, იმპერატორმა ნიკოლოზ I-მა თარჯიმანი მიუჩინა, ვინმე ადერკასი და დაფინანსებაც გამოუყო. დამუშავდა მარშრუტი. საქართველოში ბარონმა მოინახულა თბილისი, ქუთაისი და სოხუმი. მისი წიგნი - «Закавказский край» - დასაბეჭდად უკვე 1849 წელს იყო მზად, მაგრამ მზის სინათლე მხოლოდ 1857 წელს იხილა. მასში ბევრ სხვა

საინტერესო საკითხთან ერთად ავტორი საკმაოდ ვრცლად საუბრობს ყაჩაღ არსენაზე, რომლის შესახებ თურმე ბევრი რამ უამბეს საქართველოში მცხოვრებმა გერმანელმა კოლონისტებმა [იხ.: *Гакстгаузен*, 1857: 85-883]. არსენასადმი ასეთი საყოველთაო ინტერესი გასაკვირი არ არის, რადგან ბარონის საქართველოში მოგზაურობის დროისათვის ის სულ რაღაც ერთი წლის გარდაცვლილია და მისი სახელი ჯერ კიდევ კარგად ახსოვს ყველას. ბარონის თქმით, არსენას თავგადასავლის ზოგიერთი მოვლენა დოკუმენტურადაც დასტურდება; მაგ.: შემონახულია გუბერნატორის წერილი, რომელშიც სოფ. ბოდბისხევის 13 მკვიდრის დაჯილდოებაზეა საუბარი არსენას გაცემისათვის. გარდა დასახელებული ავტორის ცნობებისა, სხვა წყაროებიც ადასტურებს, რომ საკვანძო მომენტები, რომლებზეც „არსენას ლექსი“ აგებული, სიმართლეს შეეფერება. მაგ.: ბარათაშვილისათვის ქალის მოტაცება, მღვდლისათვის აღსარების ჩაბარების ფაქტი („წუხელის სიზმარი ვანახე...“). ამის თაობაზე გვიამბობს მწერალი ვ. ბარნოვი, რომელსაც ეს არსენას უშუალო ნაცნობებმა და ამბის თვითმხილველებმა უამბეს.

უცნობია, მიუწვდებოდა თუ არა ხელი აკაკის ავგუსტ ფონ ჰაკსტჰაუზენის წიგნზე. ვფიქრობთ, მას პირადად უნდა ჰქონოდა ადრეულ სიყრმეში მოსმენილი არსენას თავგადასავლის მესტვირული ვერსია. არ არის გამორიცხული, რომ სწორედ გაზ. „Кавказ“-ში ნახსენებ ბლიამეთა შესრულებით. სხვათა შორის, დედისადმი 1860 წელს მიწერილი ზემოთდამოწმებული ბარათიდან ვიგებთ, რომ აკაკის პეტერბურგში გადაღებული საკუთარი ფოტოსურათები გამოუგზავნია შინ და ეკატერინეს სთხოვს, მისი ერთ-ერთი ფოტო სვიმონ ბლიამეს გადასცეს [იხ.: (წერეთელი, 1963: 24)]. სამწუხაროდ, ტომის შენიშვნებსა და კომენტარებში არაფერია ნათქვამი ამ ადამიანის შესახებ. იქნებ სწორედ ამ სვიმონ ბლიამისაგან მოისმინა აკაკიმ არსენას ამბავი? ცხადია, ეს საკითხი კვლევას მოითხოვს, თუმცა ის კი ფაქტია, რომ აკაკი კარგად იცნობდა მესტვირულ პოეზიას, მის თავისებურებებს და საჭიროების შემთხვევაში თავადაც ეფექტურად იყენებდა.

აკაკის პიესაში „Разнойник Арсений“ შენარჩუნებულია „არსენას ლექსის“ სიუჟეტის საკვანძო მომენტები: 1. მთავარი გმირი საყვარელი ქალის შერთვას ვერ ახერხებს, რაც მას დანაშაულის ჩადენისკენ უბიძგებს; 2. ის შერჩევით მარცვავს ხალხს - მხოლოდ მდიდრებს აყაჩაღებს და, ზოგადად, იბრძვის უსამართლობის წინააღმდეგ (ვაჭრებთან საუბრისა და მათთვის ახალი ადლის მიცემის ეპიზოდი). 3. მის მოკვლას/ხელისუფლებისათვის გადაცემას ცდილობენ ფულადი ჯილდოს და/ან ჩინის მიღების მიზნით; თუმცა პიესაში ვერ ვხვდებით ხალხური „არსენას ლექსის“ სხვა არანაკლებ მნიშვნელოვან ეპიზოდებს, მაგ.: მარტყოფის ხატობის ამბავს, ფარსადანის ღალატს, არსენას დაპატიმრებასა და შემდგომ აზნოდან გამოქცევას და ა. შ.

მონოგრაფიაში „ქართული მესტვირული პოეზია“ აკ. ცანავა იმოწმებს რა ვ. პროპის დებულებას იმის თაობაზე, რომ „... სიუჟეტების ციკლიზაცია, მოკლე საგმირო ლექსების გადაქცევა ეპიკურ პოემად“ (Пропп, 1946: 157) ფოლკლორის ერთ-ერთი სპეციფიკური ნიშანია, ასკვნის: „ჩვენთვის ცნობილი „არსენას ლექსი“ შედგენილია უმეტესად მესტვირულისა და უფრო ნაკლებად სახალხო ლექსებისაგან, რომელთა დედანი ჯერჯერობით უცნობია. აქედან ცხადია, „არსენას ლექსი“ ერთი რომელიმე მესტვირის კუთვნილება კი არ არის, არამედ იგი ციკლიზებული პოემაა, რომელიც მთლიანი სახით, სიუჟეტურად გამართული თავიდანვე არ არსებობდა [ცანავა, 1953: 164]. ამდენად, ადვილი შესაძლებელია, „არსენას ლექსის“ იმ ვერსიაში, რომელსაც აკაკი იცნობდა, ზემოთ დასახელებული ეპიზოდები არ ყოფილიყო. დრო იყო საჭირო იმისათვის, რომ სხვადასხვა მთქმელის მიერ გალექსილი ეპიზოდები გაერთიანებულიყო და ერთ ამბად აკინძულიყო.

ეს მოგვიანებით, არსენას გარდაცვალებიდან თითქმის სამი ათეული წლის შემდეგ, XIX საუკუნის 70-იან წლებში მოხდა. პირველი ბეჭდური გამოცემა „არსენას ლექსისა“ 1872 წელს განხორციელდა. პირველი და მეორე გამოცემა ნ. ყიფიანს ეკუთვნის, მესამედ კი „არსენას ლექსი“ 17 ხელნაწერი ვარიანტის საფუძველზე 1874 წელს დაბეჭდა პ.

უმიკაშვილმა. საგულისხმოა, რომ ს. მესხი პირველი გამოცემის შესახებ გამომცემელს პირად წერილში ატყობინებდა, რომ 1200 ეგზემპლარად დაბეჭდილი „არსენას ლექსი“ ერთ კვირაში „გაქრა“. მისი თქმით, ასეთ მოკლე ხანში ამდენი ეგზემპლარის გაყიდვა იმ დროისათვის არნახული მოვლენა იყო.

ამდენად, ჩვენი აზრით, აკაკიმ გამოიყენა ბავშვობაში მოსმენილი ამბავი კეთილშობილი ყაჩაღის შესახებ, გადაამუშავა, „მოარგო“ ეპოქის გამოწვევებს და პიესის სახე მისცა. მასში, მართალია, წინა პლანზე ახალგაზრდების ტრაგიკული სიყვარულის ამბავია წამოწეული, მაგრამ ხელისუფლების წარმომადგენლების უზნეობა, უუნარობა, ლაჩრობა ააშკარავებს ავტორის დამოკიდებულებას ოფიციალიზმადმი. გარდა ამისა, არც ის უნდა დაგვავიწყდეს, რომ პიესის საცენზურო კომიტეტში წარდგენის დროისთვის ზუსტად ერთი წელია გასული კავკასიის ომის საბოლოო დასრულებიდან - 1864 წლის 21 მაისს რუსეთს ჯარმა მდინარე შიმიტის სათავეში მთიელთა უკანასკნელი სიმაგრე - კბაადა - აიღო. ეს თარიღი ითვლება კავკასიის ომის დასრულების თარიღად. ეს ომი თითქმის ნახევარი საუკუნე გაგრძელდა (ზუსტად 46 წელი - ნ.ფ.) და რუსეთს გამარჯვება ძალიან ძვირად დაუჯდა. შამილის სახელი, რომელიც ამ დროისათვის ოჯახთან ერთად კალუგაშია გადასახლებული, ჯერ კიდევ იმედს აძლევს რუსეთის მოწინააღმდეგეებს.

აკაკის პიესაში ორჯერ ისმის შამილის სახელი! მეორე მოქმედებაში გლეხები არსენას ნინოსათვის განაჩენის გამოტანის ამბავსა და მომხდართან დაკავშირებით ხალხში გავრცელებულ ჭორებს უამბობენ. ერთ-ერთი გლეხის თქმით, თურმე ოლქის მმართველიცა და ნინოს დედინაცვალიც ნინოს საქმროს, გიორგის დაუხოცავს და შემდეგ შამილთან გაქცეულა. მართალია, მეორე გლეხი თითქოსდა არავითარ მნიშვნელობას არ ანიჭებს შამილის ხსენებს და უარყოფით კონტექსტში მოიხსენიებს გიორგის: «А жених-то какой подлец, убежал, оставил ее. Я бы не сделал этого! ». მაგრამ, როგორც იტყვიან, გამგები გაიგებდა სათქმელს და იმასაც მიხვდებოდა, რომ ეს ცენზურის ყურადღების მოსაღუნებელი ხრიკი იყო. მესამე მოქმედების მესამე სცენის ბოლო, მეოთხე გამოსვლაში მოკლული არსენასა და მეხის დაცემით გარდაცვლილი ნინოს დანახვაზე ერთ-ერთი ყაჩაღი ამბობს: «Господа, возьмите их отсюда. Похороним их вместе, как героев, а сами, чтоб в христианстве не так стыдно было разбойничать, **уидем к Шамилю** и примем веру лезгинов!» ეს ბოლო რეპლიკაა. ყაჩაღის მოწოდებას ყველა ეთანხმება; შესძახებენ: «Идем! Идем!» და ფარდა ეშვება. ეს მოწოდებაც შეფუთულია, თუმცა არც ისე ოსტატურად. პერსონაჟის სიტყვებიდან გამოდის, რომ ქრისტიანისათვის სათაკილოა ხალხის მარცვა და შამილთან მხოლოდ იმიტომ მიდიან, რომ რწმენა გამოიცვალონ და თავისუფლად იყაჩაღონ. როგორც ჩანს, აკაკის ვარაუდით, ცენზორი იფიქრებდა, ავტორს შამილი და მისი ყველა თანამოაზრე ჩვეულებრივ ყაჩაღებად მიაჩნიაო და პიესის დადგმის ნებას გასცემდა. ცხადია, ასე არ მოხდა. დედაქალაქის ცენზურის მოტყუება ადვილი საქმე არ გახლდათ, ამიტომაც ვერ მიიღო აკაკიმ პიესის სცენაზე წარმოდგენის ნება.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ამ დროისათვის შამილი - კავკასიის ომების ლეგენდარული გმირი - ცოცხალია. შესაბამისად, მისი სახელის ხსენება და ასე აშკარა მოწოდება - წავიდეთ, მას შევუერთდეთო, კატეგორიულად მიუღებელი იქნებოდა ხელისუფლებისათვის. მით უფრო, რომ არც არსენა იყო ჩვეულებრივი ყაჩაღი და მას იცნობდნენ, როგორც სამართლიანობისათვის მებრძოლ გმირს. შესაბამისად, მისი სახელის დაკავშირება ასევე სამართლიანობისათვის მებრძოლ მეორე ლეგენდარულ გმირთან, შამილთან, სულ სხვა დატვირთვას იძენდა.

ვფიქრობთ, საქართველოში ჩამოსვლის შემდეგ აკაკიმ გადაწყვიტა, კიდევ ერთხელ ეცადა ბედი - პიესა ქართულად ეთარგმნა და თუ სცენაზე ვერ წარმოადგენდა, მკითხველისთვის მაინც გაეცნო მისი შინაარსი. ჩვენი აზრით, მან პიესის ბეჭდვა ისე დაიწყო, რომ ტექსტი ბოლომდე ნათარგმნი არ ჰქონდა. „ცისკარი“ საუკეთესო შემთხვევაში თვეში ერთხელ გამოდიოდა, რაც ავტორს საშუალებას აძლევდა, აუჩქარებლად ემუშავა. სავარაუდოდ, მალევე გაირკვა, რომ „ცისკრის“ რედაქტორი, ივანე კერესელიძე

ანტისახელმწიფოებრივი ელფერის მქონე პიესას ვერ დაბეჭდავდა თავის ჟურნალში და აკაკიმაც შეწყვიტა „არსენას“ ქართულ ვერსიაზე მუშაობა. მოგვიანებით მან ეს მასალა მოდიფიცირებული სახით სხვა პიესის - „კუდურ-ხანუმის“ - შესაქმნელად გამოიყენა. „კუდურ-ხანუმი“ 1897 წლამდეა დაწერილი, ანუ „არსენას“ ქართულენოვანი ვერსიის პირველი მოქმედების გამოქვეყნებიდან თითქმის სამი ათეული წლის შემდეგ. მასში ნინოსა და გიორგის ნაცვლად ელენესა და არჩილის ტრაგიკული სიყვარულის ისტორიას ვეცნობით; სიუჟეტური კვანძი თითქმის ანალოგიურად იკვრება, თუმცა არჩილი ამჯერად სახელს აღარ იცვლის და არც ყაჩაღად გავარდნას აპირებს. ის იბრძვის სამართლიანობისთვის, მაგრამ განსხვავებული მეთოდებით. „კუდურ-ხანუმში“ არსენა გაკვრიტაც აღარაა ნახსენები.

ამრიგად, შეიძლება ითქვას, რომ ახალგაზრდა აკაკი წერეთელი კავკასიის ომის რუსეთის გამარჯვებით დასრულებასა და შამილის გადასახლებას გამოეხმაურა პიესით «Разбойник Арсений» და უშედეგოდ შეეცადა მის სცენაზე წარმოდგენას. პოეტი მალევე ბრუნდება საქართველოში. გადაწყვეტს, თარგმნოს პიესა და „ცისკრის“ ფურცლებზე გამოქვეყნებული მაინც მიიტანოს მკითხველამდე, თუმცა, სავარაუდოდ, რედაქტორი ივანე კერესელიძე სიფრთხილეს იჩენს და უარს ეუბნება. ამის შემდეგ ავტორი წყვეტს თარგმანზე მუშაობას და წლების შემდეგ იყენებს მასალას სხვა პიესის - „კუდურ-ხანუმის“ - შესაქმნელად, რომელშიც არც არსენა და, მით უფრო, არც კავკასიის ომების გმირი - შამილი - ნახსენები აღარ არიან.

საკვანძო სიტყვები: აკაკი წერეთელი, დრამა „არსენა“, პიესა «Разбойник Арсений».

ლიტერატურა:

ცანავა, აპ., (1953): ქართული მესტვირული პოეზია, თბ., გამომცემლობა „ხელოვნება“.

„ცისკარი“, 1868, №8.

წერეთელი, აკ., (1949): თხზულებათა სრული კრებული შვიდ ტომად, ტ. V, თბ., სახელგამი.

წერეთელი, აკ., (1963): თხზულებათა სრული კრებული თხუთმეტ ტომად, ტ. XV, თბ., საბჭოთა საქართველო.

Гакстгаузен, А. (1857): *Закавказский край*, ч. I, Санкт-Петербург.

«Кавказ», 1846, 16/II, №7.

Пропп, В., (1946): Специфика фольклора, Труды юбилейной научной сессии, Ленинград.

Nana Pruidze

University of Georgia

Tbilisi, Georgia

E-mail: nan.pruidze@ug.edu.ge

ORCID ID 0009-0003-0358-2974

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.41>

In What Language Was Akaki's Play «Arsena» Written?

Abstract

In the final volume (Vol. XV) of the *Complete Collection of Akaki Tsereteli's Works*, published in the 1960s, four works were printed under the heading «Works of the Youth Period»: the poem «В альбом невесты» (In a Bride's Album), a candidate thesis submitted to St. Petersburg University titled «Несколько слов в пользу оригинальности «Барсовой кожи»» (A Few Words in Favor of the Originality of «The Knight in the Panther's Skin»), and two plays: «Разбойник Арсений» (The Robber Arsena) and «Семейная революция» (Family Revolution).

The editor-in-chief, Giorgi Abzianidze, concludes the volume's notes and comments with the following statement: «*Regardless of whether this play [referring to «The Robber Arsena»] was written in Georgian or Russian, in both cases it is a product of Akaki's creativity and represents a noteworthy fact in the history of Georgian literature»* (Akaki Tsereteli, Complete Collection of Works in 15 Volumes, Vol. XV, p. 703). While this view is certainly beyond dispute, it is nevertheless essential—alongside many other factors—to determine the language in which the author originally wrote the play.

The play «*The Robber Arsena*» has not been published anywhere else, neither before nor after the publication of the fifteen-volume set. It is known to the public that since 2010, a full twenty-volume academic edition of Akaki Tsereteli's works, prepared by the Department of Textology at the Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature, has been in publication. Readers have already received thirteen volumes; Volumes XIV and XVI are currently in press. Volume XVI of this edition is to be dedicated to Russian-language works; accordingly, it is necessary to study the creative history of all of Akaki's Russian-language works discovered to date, including the play «*The Robber Arsena*».

Presumably, the play was written between 1860 and 1866, when Akaki Tsereteli lived primarily in Moscow after finishing university. During this period, he created numerous works. Although the poet wrote mostly in the Russian language at that time, the themes and problems of his compositions were often Georgian. Generally, Akaki drew the plots of his artistic works from Georgian reality. In the play «*The Robber Arsena*», the action also takes place in Georgia: the love between Nino and Giorgi is sacrificed to human immorality. Giorgi is forced to change his name and fight against injustice.

In the text, the influence of the folk «*Verse of Arsena*» is clearly felt, though Akaki develops the action in an entirely original way. An important source for establishing the creative history of the work is the drama «*Arsena*» (the first act), which was printed in the 8th issue of the journal *Tsiskari* in 1868.

Key words: Akaki Tsereteli, «*Arsena*», «*Разбойник Арсений*» (The Robber Arsena).

სტალინის სახე ქართულ „საბჭოთა ეროვნულ“ ნარატივში

მაია ქვრივიშვილი

ივ.ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
თბილისი, საქართველო

E:mail: maia.kvrivishvili@tsu.ge

maiakvrivishvili@yahoo.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.43>

„რასაც ჩვენ რეალურად მივიჩნევთ, სინამდვილეში ინტერპრეტაციის აქტი და პროდუქტია“ [Assmann and Shortt, 2012; 4], ალეიდა ასმანის და ლინდა შორტის ეს სიტყვები ზუსტად ეხმიანება ქართული საზოგადოების დამოკიდებულებას, სტალინისადმი როგორც ქართული ეროვნული სიმბოლოსადმი ქართული საზოგადოებაში ჩამოყალიბებული ეროვნული ცნობიერების ერთგვარ სიმბოლოდ იქცა სტალინი, რომლის შესახებ მითები მისსავე სიცოცხლეში შეიქმნა.

ლენინის გარდაცვალების შემდეგ, სტალინი ეტაპობრივად იმტკიცებდა საკუთარ ძალაუფლებას და ერთპიროვნული მმართველობის სისტემას აყალიბებდა. ტოტალიტარული რეჟიმი რომელიც მან შექმნა მუდმივად საჭიროებდა გამოცოცხლებას და მისი ქარიზმატული ლიდერის, ანუ სტალინის ირგვლივ ახალ-ახალი ნარატივების შექმნას [ნიჟარაძე; 1999: 213-215] „ხალხთა მამის“, „დიდი ბელადის“ თანადროულად სტალინის როგორც „დიდი ქართველის“ ტიპაჟის ჩამოყალიბებაც დაიწყო, ეს იყო მისი საბოლოო ლეგიტიმაციისთვის უმნიშვნელოვანესი მახასიათებელი. იწყება იოსებ სტალინის, როგორც ქართული ეროვნული იდეის, მისი ქართული იდენტობის მარკერად სიბოლიზირება. მასზე იქმნება უამრავი მხატვრული - პროზაული თუ პოეტური ნაწარმოები, ფერწერული ტილო და სკულპტურა, მისსავე სიცოცხლეში და შემდგომ იღებენ ფილმებს, იწერება არაერთი საისტორიო ნაშრომი. უნდა აღინიშნოს, რომ დიდი ალბათობით იგი თავადვე მონაწილეობდა მის შესახებ ამბების შექმნაში. ნარატივებში სტალინი მოიაზრება როგორც ქართული ეროვნული ხასიათის და სულის საუკეთესო გამოვლინება და სიმბოლო. სტალინის შესახებ ბევრი მითია შექმნილი, რომელსაც რეალობისგან ძნელად თუ გაარჩევ, მაგრამ საბჭოთა ქართველისთვის და ზოგადად სტალინისტებისათვის ამას არანაირი მნიშვნელობა არ აქვს.

ნარატივებით ხდება მისი დაკავშირება ქართულ იდენტობასთან. 1921 წლის საბჭოთა რუსეთის მიერ საქართველოს ოკუპაციისა და ანექსიის „წყალობით“ დაკარგული დამოუკიდებლობა და სახელმწიფოებრიობა მოითხოვდა ერთგვარ კომპენსაციას. სტალინის ცნობილი გამოთქმა „ფორმით ნაციონალური და შინაარსით სოციალისტური“ შემდგომი საბჭოთა ეროვნული პოლიტიკის მთავარი იდეოლოგიური თეზა გახდა. ქართული იდენტობის მარკერები, რომელიც XIX საუკუნის 60-იანი წლებიდან ილია ჭავჭავაძის თაოსნობით დროის გამოწვევების შესაბამისად ჩამოყალიბდა და როგორც ცოცხალი კონსტრუქცია მიდმევად ცვლილებებს განიცდის. ილია ჭავჭავაძის პერსონა საქართველოს ახალი დროის ისტორიაში ძალიან მნიშვნელოვანია. ილიას სიცოცხლეშივე სხვადასხვაგვარი დამოკიდებულება იყო მის მიმართ, რაც ქართულ საზოგადოებაში მიმდინარე მრავალფეროვანი და ურთიერთსაწინააღმდეგო პოლიტიკური იდეოლოგიებით იყო გამოწვეული. XIX საუკუნის 90-იანი წლებიდან მოყოლებული ჩვენში

გამოჩენილმა მარქსისტულმა მოძღვრებამ ისედაც არაკონსოლიდირებული ქართული საზოგადოება უფრო მეტად დაუპირისპირა ერთმანეთს. ილია ჭავჭავაძე და მისი შეხედულებები ეროვნული საკითხისადმი განსაკუთრებით მარქსისტებისათვის იყო მიუღებელი. წლების განმავლობაში მიმდინარეობდა ილია ჭავჭავაძის დისკრედიტაცია სოციალ-დემოკრატების მიერ. შესაბამისად არც პირველ რესპუბლიკაში იყო იგი პოპულარული და სასურველი იდეოლოგიი თუ საზოგადო მოღვაწე [ჯონსი: 2007]. პარადოქსია, მაგრამ რუსული საბჭოთა რეჟიმის დამყარების შემდეგ იწყება ამ მოცემულობის შეცვლა-ილიას ერთგვარი რეაბილიტაცია [კაკიტელაშვილი, ჩხაიძე: 2022; 26-27], რაც სტალინის საბჭოთა ნაციონალურ პოლიტიკასთანაა დაკავშირებული.

საბჭოთა ეროვნული პოლიტიკა მიმართული იყო საერთო იდენტობის და დიადი სოციალისტური ერის შექმნისკენ. ქართული საბჭოთა კულტურა ერთი მთლიანი საბჭოთა კულტურის განუყოფელი ნაწილი იყო, შესაბამისად, ქართული საბჭოთა იდენტობა და მისი ფორმირება მჭიდროდ უკავშირდება ერთიანი საბჭოთა იდენტობის ფორმირებას. ერთიანი საბჭოთა იდენტობის პოლიტიკა ორი ძირითადი მიმართულებით ვითარდებოდა: სოციალურ-პოლიტიკური და კულტურული, ეს ორი ძირითადი მიმართულებაა რომელიც ქმნიდა საბჭოთა იდენტობის ნარტივებს. ამ კუთხით ხდება ილია ჭავჭავაძის შემოქმედების თუ მოღვაწეობის განხილვა და ერთგვარი რეაბილიტაცია [კაკიტელაშვილი, ჩხაიძე: 2022; 33-36, 42-44]. იქმნება ნარატივები ილიას შესახებ: ილია რეალისტი, სოციალური თანასწორობისათვის მებრძოლი და დამცველი. უნდა აღინიშნოს, რომ ერთიანი საბჭოთა იდენტობის საფუძველს წარმოადგენდა მარქსიზმ-ლენინიზმის თეორია და შესაბამისად, ისტორიული მატერიალიზმი. ერთიანი საბჭოთა იდენტობის ფორმირებას პოლიტიკური მეცნიერებების “ენაზე” შეიძლება, ვუწოდოთ სახელწიფოს ტრანსფორმაცია (Bourdieu). საბჭოთა კავშირის ისტორია იქმნებოდა იმისთვის, რომ საბჭოთა სისტემის იდენტობის ლეგიტიმაცია მოეხდინათ. პარალელურად “იქმნებოდა” საერთო კოლექტიური მეხსიერება თავისი ნარატივებითა და იდენტობის მარკერებით საბჭოთა კავშირში შემავალი ყველა ეროვნული, ეთნოგრაფიული და გეოგრაფიული ერთეულებისთვის.

ილიამ და მისმა თანამოაზრებმა შექმნეს ახალი ქართული იდენტობის მარკერები, რომლებიც საერთო და მისაღები იყო, როგორც ბენედიქტ ანდერსონი იტყოდა „წარმოსახვითი საზოგადოების“ წევრთა უმრავლესობისათვის: ენა, ტერიტორია, ისტორიული მეხსიერება, ეროვნული გმირები და ისტორია, საერთო კულტურა და ღირებულებები, და მომავალი [ქვრივიშვილი: 2006].

ზოგადად იდენტობის ჩამოყალიბებაში დიდ როლს წარსული თამაშობს, რომელიც თავის მხრივ წარმოადგენს ერის მეხსიერებას. მეხსიერებას კი აქვს სოციალური ბუნება, იგი ცვალებადი და დინამიურია და ნარტივების საშუალებით იძლევა საინტერესო ინტერპრეტირებისა და რეპრეზენტაციის საშუალებას.

როგორც ჯეიმს ვერჩი ამბობს ნარატივის ნიმუშები ეს ის ინტერპრეტაციული ჩარჩოა, რომელიც ძლიერად ზემოქმედებს ერთობის წევრთა ფიქრისა და ლაპარაკის სახეზე [Wertsch : 2012; 177]. ნარატივები იქმნება იდენტობის ან ლეგიტიმაციის მიზნებისთვის. ამ ნარატივებს შეუძლიათ გაერთიანების როლის შესრულება, ისინი ასევე ხელს უწყობენ წარსულის გარკვეული ეპიზოდების შერჩევას, გამოტოვებას ან ტრანსფორმაციას იდეოლოგიური, პოლიტიკური ან კულტურული საჭიროებების დასაკმაყოფილებლად. საბჭოთა იდენტობას მთლიანად უნდა მოეცვა ყველა ის მარკერი, რომელიც ქართული საზოგადოებისათვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი იყო: ენა, კულტურა, ტერიტორია, ისტორიული მეხსიერება, საერთო გმირები, ლიტერატურა, ღირებულებათა სისტემა და ა.შ. როგორც აღვნიშნეთ რუსული საბჭოთა ოკუპაცია-ანექსიის შედეგად დაკარგული სახელმწიფოებრიობა იყო ის მნიშვნელოვანი მოვლენა თავისი სიმბოლოებით, რომელიც წინააღმდეგობაში მოდიოდა საბჭოთა აგიტაცია-პროპაგანდასთან. საბჭოთა ხელისუფლება ეტაპობრივად იწყებს საქართველოს საბჭოურ ყაიდაზე მოწყობას და იდენტობის ყველა გამოვლენის ერთგვარ მითვისებას. სტალინისადმი ქართველების განსაკუთრებული

დამოკიდებულება მისი ეთნიკური კუთვნილებითაა გამოწვეული, ამ ფაქტორმაც განაპირობა საბჭოთა კავშირისადმი ნოსტალგიური დამოკიდებულება პოსტსაბჭოთა ეპოქაში [ნიჟარაძე; 1994] ქართული საბჭოთა იდენტობის შექმნაში აქტიურად მონაწილე იდენტობის ნარატივები სტალინის შესახებ.

სტალინისთვის ერთგვარ ლეგიტიმაციის საშუალებად იქცა საკუთარი თავის ეროვნული კუთხით წინ წამოწევა (ქართველების დასაწახად. ავტორი) რითაც ერთგვარად ითრგუნებოდა საოკუპაციო რეჟიმისადმი ხალხის წინააღმდეგობა, რა თქმა უნდა, რეპრესიების ფონზე. სტალინის სახელი უკავშირდება-ილია ჭავჭავაძეს, იაკობ გოგებაშვილს და დედა ენას, ასევე ქართულ ენას, შოთა რუსთაველს, ეკლესიას, ისტორიულ მემკვიდრეობას და მომავალს (ზოგადად კომუნიზმია მომავალი სამოთხე, რომელსაც ბელადი პირდება ხალხს). ეს ყველაფერი მითოლოგიზირებულია და ის ნარატივები, რომლებიც მას განსაკუთრებულ ქართველად წარმოადგენს რეალობისგან შორსაა. ამ პროცესში განსაკუთრებით აქტიურ როლს თამაშობს როგორც მხატვრული ლიტერატურა და კინემატოგრაფი, ასევე მხატვრობა.

სტალინის ხატის შესაქმნელად, მის დადებით კონოტაციაში აღსაქმელად გამოიყენეს ფაბრიკაციის, მანიპულაციისა და უბრალოდ ისტორიულ ფაქტობრივობის ყველა მეთოდი, ეს ნარატივები რეალურად და სასურველად მიიღო/მიადებინეს საზოგადოებას, რაც კულტურული ტრამვადაც შეიძლება მივიჩნიოთ. მითოლოგიზირებული წარმოდგენა/რეპრეტენზირება მომგებიანი და შედეგიანია.

1954 წელს, ლევან ასათიანის ავტორობით გამოცემულ „სტალინი და ქართული ლიტერატურის საკითხები. ნარკვევები“, ავტორი განსაკუთრებულ თარიღად მიიჩნევს 1895 წლის 14 ივნისს. დღეს, როდესაც სტალინის ლექსი „ივერიაში“ დაიბეჭდა. მას ეს თარიღი ქართული ჟურნალისტიკის ისტორიისათვის განსაკუთრებულ დღედ მიაჩნია. წიგნის ერთ-ერთ თავს „ქართული ჟურნალისტიკის ისტორიიდან“ ჰქვია. ავტორი წერს: „ქართული ჟურნალისტიკის ისტორიაში სამახსოვრო თარიღად რჩება 1895 წლის 14 ივნისი. ამ დღეს გაზეთ „ივერიაში“, რომელსაც რედაქტორობდა დიდი ქართველი მწერალი და საზოგადო მოღვაწე ილია ჭავჭავაძე, გამოქვეყნდა ჭაბუკ იოსებ ჯულაშვილის პირველი ლიტერატურული ნაწარმოები ლექსი „ვარდს გაეფურჩქნა კოკორი...“ საინტერესოა ვნახოთ, რას წარმოადგენს თვითონ ის ნომერი „ივერიისა“, სადაც პირველი გამოვლინება ჰპოვა გენიოსი ჭაბუკის ყმაწვილურმა აღმფრენამ, მისმა ფიქრმა და გრძნობებმა, ლაღმა ოცნებამ სამშობლოს ნათელ მომავალზე“ [ასათიანი: 1954: 195]. სოციალისტი ავტორისათვის გაზეთის დანარჩენი თემატიკა სრულიად უმნიშვნელოა, თუნდაც სოციალურ თემაზე დაწერილი მწვავე და კრიტიკული წერილები. ამ ნომერში უმნიშვნელოვანესია სოსელი-სტალინის საკითხი, როგორც სამშობლოზე მოფიქრალი შვილის. ამ მოვლენით განსაკუთრებით აქტიურად აპელირებენ სტალინის ქართველობის და ეროვნულობის იდეის მომხრეები, იწყება სტალინის და ილიას განსაკუთრებული დამოკიდებულებების ნარატივების შეთხზვა. სტალინი ხდება ილიას ლექს „ბაზალეთის ტბა“-ს მთავარი პერსონაჟი, მითიური ყრმა, რომელიც საქართველოს მომავალი მხსნელია. მოგვიანებით ჩნდება უჩა ჯაფარიძის საინტერესო ფერწერული ტილო „იაკობ ჯულაშვილი და ილია ჭავჭავაძე ივერიის რედაქციაში“, რომელიც ამჟამად გორში სტალინის სახლ-მუზეუმში ინახება. ამ ფერწერულ ტილოზე გამოსახულია ახალგაზრდა სტალინი (სოსელი), რომელიც გაზეთ „ივერიის“ რედაქციაში საკუთარ ლექსს უკითხავს ილია ჭავჭავაძეს, კედელზე კი რუსთაველის პორტრეტი ჰკიდია. ეს სურათი, შეიძლება ითქვას, ყველაზე ზუსტად ასახავს 1930-იანი წლებში მიმდინარე ქართული ეროვნული ნარატივის გასაბჭოურების პროცესს. აქ, ამ ფერწერულ ტილოზე სტალინის ფიგურა თავისი გამომხატველობით, თავისი სიუჟეტის გმირებითა და შინაარსით - სტალინი, ილია, შოთა რუსთაველი - ხდება თვისობრივად და ფუნქციონალურად ახალი ნარატივის შექმნა. ასევე საინტერესოა 1932 წელს მოსე თოიძის მიერ შესრულებული „ახალგაზრდა სტალინის პორტრეტი“. სურათზე გამოსახულია სტალინი, რომელსაც ხელში შოთა რუსთაველის

„ვეფხისტყაოსანი“ უჭირავს და კავკასიონის მთების ფონზე კითხულობს. ავტორის და ზოგადად ოფიციალური იდეოლოგიის მიზანია, რომ სტალინის ეს იკონოგრაფია განხილულ და გაგებულ იქნეს ნაციონალისტური რიტორიკის ნაწარმოებებად, სადაც ავტორი/ავტორები ცდილობენ სტალინის ქართული ეროვნული ღირებულებების კოორდინატა სისტემის ვერტიკალში მიუჩინონ ადგილი.

იქმნება ერთგვარი მასტერნარატივი [Assmann, Shortt; 2022;16-17] ფართო კულტურული კონტექსტით, სადაც სტალინი უპირობოდ ქართული ეროვნული იდენტობის გამომხატველი და დამცველია. ა. ასმანისა და შორტის თანახმად, პოლიტიკური ტრანზიციის შემდეგ სახელმწიფოს მიერ დანერგილი ახალი ჩარჩო წარსულის რეკონსტრუქციისა და რეპრეზენტაციისთვის შეიძლება წინააღმდეგობაში აღმოჩნდეს მეხსიერების სხვა არსებულ ფორმებთან. ინდივიდუალური მეხსიერებანი ძნელი შესაცვლელია, ოჯახური მოთხრობები ხშირად გადაეცემა თაობიდან თაობას ზეპირი კომუნიკაციის გზით. ისინი შეიძლება თავსებადი ან არათავსებადი იყოს ოფიციალურ ნარატივთან, რომელიც ტრავმული მოვლენის შემდეგ იქმნება [Assmann, Shortt; 2022;4] სტალინის სახელს უკავშირდება იუბილეების გადახდა იმ ისტორიული პერსონების ვინც განსაკუთრებულ როლს ასრულებდა ან შეასრულა ქართველთა ეროვნული იდენტობის ფორმირებაში. სტალინმა მოახდინა მათი გასაბჭოურება და მათ გარშემო სტალინური ნარატივების ჩამოყალიბება. თავიანთი მასობრივი ხასიათით, ეს იუბილეები უზრუნველყოფდნენ საბჭოთა კოლექტიური მეხსიერების ფორმირებას.

1937 წელს საქართველოსა და მთელ საბჭოთა კავშირში ზეიმით აღინიშნა გენიალური პოეტის შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსნის“ 750 წლის იუბილე. „რუსთაველის გენიალური პოემა საბჭოთა ხალხის კუთვნილება გახდა. მრავალფერად მოელვარე ძვირფასი ქვა, რომელშიც ასახულია მესხთა ქვეყნის მცხუნვარე მზე, შეტანილია პოეზიისა და კულტურის ჩვენს საერთო საგანძურში, სადაც ჩაუქრობელი შუქით ბრწყინავენ ხალხურ გენიათა და ტალანტთა სახელები... ქართველი გენიოსის პოემა „ვეფხისტყაოსანი“ თავისი შეუდარებელი მხატვრული ძალით, თავისი ღრმა იდეური შინაარსით, ეკუთვნის მთელ კაცობრიობას, ხოლო პირველ რიგში, მის მოწინავე რაზმს, საბჭოთა ხალხებს, სოციალიზმის მშენებელთ, სილამაზისა და სიმართლისათვის მებრძოლთ.“ ეს არის ნაწყვეტი გაზეთ „პრავდის“ 1937 წლის 26 დეკემბრის სტატიიდან, რომელიც ეძღვნებოდა „ვეფხისტყაოსნის“ 750 წლის იუბილეს. 1937 წელს სტალინის მითითებით საქართველო ზეიმობს ილია ჭავჭავაძის 100 წლის იუბილეს, რითაც საფუძველი ეყრება ილია ჭავჭავაძის ოფიციალურ, თავად ბელადის მიერ შექმნილ ილია ჭავჭავაძის კულტს და, შესაბამისად, ამ პიროვნების იდეოლოგიური გაყალბების ტრადიციას. ზემოთთქმულის საუკეთესო ილუსტრაციაა საბავშვო-საყმაწვილო ჟურნალ „დილა“-ს 1947 წლის სექტემბრის მეცხრე ნომერი. ნომრის პირველსავე გვერდზე დაბეჭდილია სტალინის ლექსი „ვარდს გაეფურჩქნა კოკორი“, რომელსაც ქვემოთ საინფორმაციო განმარტება აქვს: „ამხანაგი სტალინი ბავშვობიდან ბევრს კითხულობდა და სიყვარულს იჩენდა ლიტერატურისადმი, პოეზიისადმი. თბილისის სასულიერო სემინარიაში შესვლის შემდეგ, 1895 წელს, ამხანაგმა სტალინმა დასწერა რამდენიმე ლექსი, რომელიც ილია ჭავჭავაძემ დაბეჭდა თავის გაზეთ „ივერიაში“. 16 წლის სტალინის ლექსები დიდად მოსწონდა ილიას და თვალსაჩინო ადგილას, პირველ გვერდზე ბეჭდავდა მათ. ლექსები იბეჭდებოდა ი.ჯ-შვილის (ი.ჯუღაშვილი), ხოლო შემდეგ სოსელოს ფსევდონიმით და საყოველთაო მოწონებას იწვევდა. ამხანაგი სტალინის პირველი ლექსი 1895 წლის 14 ივნისს დაიბეჭდა „ივერიაში“. ეს ლექსი შეტანილი იქნა ი.გოგებაშვილის „დედა-ენაში“ 1916 წელს, ლექსი დაბეჭდილია სახელწოდებით „დილა“. ხაზგასმულია სტალინის და ილიას ურთიერთობა და სტალინისადმი მისი განსაკუთრებული დამოკიდებულება.

ჟურნალის შემდეგ გვერდზე შალვა ცხადაძის ნახატის „ქართველის დედა“-ს სურათი და შემდეგ გრიგოლ აბაშიძის ლექსი „ქართველის დედა“. მას მოსდევს უჩა ჯაფარიძის ცნობილი ტილო „სტალინის ილია ჭავჭავაძესთან გაზეთ ივერიის რედაქციაში 1895 წელს“,

შემდეგ დიდი ილიას შეახებ ბიოგრაფია. სიუჟეტი შეკრულია: სტალინი, ილია, შოთა, ქართლის დედა, ნარატივი სტალინი მნიშვნელოვანი ფიგურაა ქართულ ეროვნულ ნარატივში დანარჩენ დიდ ქართველებთან და ეროვნულ ედეალებთან ერთად.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე დასკვნის სახით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ქართული ეროვნული ნარატივი დაუკავშირდა სტალინს, სტალინი კი რუსულ საბჭოთა იდენტობის ნარატივებს, ასე შეიქმნა ერთგვარი ჯადოსნური წრე, რამაც ნეგატიური როლი შეასრულა პოსტსაბჭოთა ეპოქაში. ქართული ნაციონალიზმი და იდენტობა, რომელიც XIX საუკუნეში ჩაისახა, ფუძემდებელი ილია ჭავჭავაძეა. ხოლო საბჭოთა პერიოდში მოხდა მისი ტრანსფორმირება არსებული რეჟიმის და ბელადის შესაბამისად. შოთა რუსთაველი ქართული აზროვნების მწვერვალია და დიად ქართულ წარსულის სახე, რომელსაც ახლებურად აცოცხლებს სტალინი. ახალი გარემოების შემქმნელი, ტონალობისა და მიმართულების მიმცემი საინტეგრაციო ფიგურა ქართველი - იოსებ სტალინია, რომლის პიროვნული როლი ძირითადად პასიურია, ანუ სტალინი თავადაა პროექციების საგანი, რომლის პიროვნული სიდიადე ქართველთა წარმოსახვაში მთელ საქართველოზე გადმოდის. თუმცა არც მისი უშუალო თანამონაწილეობაა დასავიწყებელი, რომელიც, როგორც ყველგან, ისე ამ სფეროშიც მიმართულებებსა და კონტურებს იძლევა. სტალინი ხდება ქართული ეროვნული იდენტობის ფაქტორი.

საკვანძო სიტყვები: ქართული იდენტობა, საბჭოთა ნარატივი, სტალინი

ლიტერატურა:

- ასათიანი ლ., სტალინი და ქართული ლიტერატურის საკითხები. ნარკვევები“, თბ., 1954
- ნიჟარაძე გაგა, ტოტალიტარიზმის ფსიქოლოგიური ბუნება; ჟურნალი „საზოგადოება და პოლიტიკა“, თბილისი 1999, №2
- ნიჟარაძე გაგა, პოლემიკური შენიშვნები ქართულის კულტურის ზოგიერთ სოციალურ-ფსიქოლოგიურ საკითხებზე, კრებულში „ჭკუა ვაისაგან“, თბ., 1994
- ქვრივიშვილი მ., ქართველთა იდენტიურობის სტრუქტურები და იდენტიფიკაციის პროცესები XIX-XX საუკუნეთა მიჯნაზე. ჟურნალი „ცივილიზაციური ძიებანი“, # 4. 2006
- ჩხაიძე ი., კაკიტელაშვილი ქ., „ილია ჭავჭავაძე: ეროვნული ფიგურა როგორც მეხსიერების ადგილი (1910-იანი – 1940-იანი წლები)“, კრებულში: მეხსიერების ადგილები და ქართული ნაციონალური იდენტობის სიმბოლური გარემო. შემდგენლები: სტივენ ჯონსი და მალხაზ თორია. ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი 2022
- Aleida Assmann and Linda Shortt. Memory and Political Change: Introduction. In Memory and Political Change. Edited by Aleida Assmann and Linda Shortt. Palgrave Macmillan, N.Y, 2012
- Bourdieu Pierre L'identite et la representation, Actes de la recherche en sciences, Annee 1980, Volume 35, Numero 1 p63-72. Persee <http://www.persee.fr>
- James V. Wertsch. Deep Memory and Narrative Templates: Conservative Forces in Collective Memory. In *Memory and Political Change*. Edited by Aleida Assmann and Linda Shortt. Palgrave Macmillan, N.Y, 2012
- საბავშვო-საყმაწვილო ჟურნალ „დილა“, 1947 წ. #9
- გაზეთი “პრავდა” 1937 წლის 26 დეკემბერი

The Face of Stalin in the Georgian “Soviet National” Narrative

Abstract

A great many works of fiction, prose or poetry, paintings and sculptures have been created about Joseph Stalin, many films have been made, and a number of historical works have been written. The vast majority of them were created during his own lifetime and, most likely, with Stalin's own interpretation.

For Stalin, promoting himself from a national perspective became a means of legitimization (for the benefit of Georgians. Author), which somehow suppressed the people's resistance to the occupation regime, of course, against the backdrop of repression. Stalin's name is associated with Ilia Chavchavadze, Iakob Gogebashvili and the mother tongue, as well as the Georgian language, Shota Rustaveli, the church, historical memory and the future (in general, communism is the future paradise that the leader promises to the people). Of course, all this is mythologized, and the narratives that make it uniquely Georgian are far from reality. In this process, both fiction and cinema, as well as painting, play a particularly active role.

The Georgian national narrative was connected to Stalin, and Stalin to the narratives of Russian Soviet identity, thus creating a kind of magical circle that played a negative role in the post-Soviet era. Georgian nationalism and identity, which originated in the 19th century, was founded by Ilia Chavchavadze. And during the Soviet period, it was transformed in accordance with the existing regime and leader. Shota Rustaveli is the pinnacle of Georgian thought and the face of the great Georgian past, which Stalin revived in a new way. The creator of the new environment, the integration figure who sets the tone and direction is a Georgian - Joseph Stalin, whose personal role is mainly passive, that is, Stalin himself is the subject of projections, whose personal greatness in the imagination of Georgians is transferred to the whole of Georgia. However, his direct participation should not be forgotten either, which, as everywhere, gives directions and contours in this area as well. Stalin becomes a factor of Georgian national identity.

Keywords: Georgian identity, Soviet narrative, Stalin

აღმოსავლეთ-დასავლეთის თემა სუად ალ-საბაჰის პოეზიაში

ლეილა ქველიძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

E:mail:kvelidze.leila@atsu.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.42>

XX საუკუნის არაბულ ლიტერატურაში დიდ მნიშვნელობას იძენს და აქტუალურია აღმოსავლეთ-დასავლეთის ურთიერთმიმართება. დასავლეთის განსაკუთრებული დაინტერესება არაბული სამყაროთი იწყება ეგვიპტეზე ნაპოლეონ ბონაპარტეს ლაშქრობის შემდეგ. მოგვიანებით XIX საუკუნის ბოლოს და XX საუკუნის დასაწყისში არაბული სამყარო დასავლეთისათვის ეკონომიკური ინტერესების სფერო გახდა. ამ პროცესს არაბულ ქვეყნებში მოჰყვა ეკონომიკური ძვრები, იწყება კულტურული ცხოვრების გამოცოცხლება “ნაჰდა”, რომელიც გულისხმობდა არაბული აღმოსავლეთის განვითარებას ევროპული გამოცდილების საფუძველზე ისე, რომ რელიგია შეეთავსებინათ ახალი ეპოქის მოთხოვნებისათვის; ასე წარმოიშვა მოდერნიზმი ისლამ-ში. არაბული ქვეყნების პოლიტიკური და ეკონომიკური განვითარება განაპირობებდა ქალის როლის ზრდას არაბულ საზოგადოებრივ ცხოვრებაში და შესაბამისად გულის-ხმობდა იმ ტრადიციული შეხედულებების შეცვლას, რომლითაც განსაზღვრულია ქალის როლი და ადგილი მუსლიმურ საზოგადოებაში. ეს საკითხი არაბულ სამყაროში პირველად XIX ს.-ის ბოლოს არაბმა განმანათლებლებმა და მუსლიმმა რეფორმა-ტორებმა დააყენეს. ქალთა საკითხთან დაკავშირებით არსებობს ისეთი პრობლემები, რომლებიც საერთოა, როგორც არაბული, ასევე, დასავლური სამყაროსათვის.

დასავლეთისაგან განსხვავებით არაბულ სამყაროში ქალთა უფლებების დასაცავად პირველ ეტაპზე მამაკაცები იმაღლებენ ხმას. განსაკუთრებით აღსანიშნავია ეგვიპტელი მწერლის კასიმ ამინის მოღვაწეობა. იგი ავტორია წიგნებისა „ქალთა განთავისუფლება“ და „ახალი ქალი.“ მოგვიანებით გამოჩნდნენ ქალთა უფლებებისათვის მებრძოლი მწერალი ქალები, რომელთა შემოქმედებაში საკითხი სხვადასხვა ასპექტით იყო წარმოდგენილი. ქალთა ლიტერატურის განვითარება არაბულ სამყაროში XIX ს.-ის ბოლოდან იწყება და ის ამავე დროს ემთხვევა არაბულ ქვეყნებში ქალთა მოძრაობის დასაწყისს. ამ პერიოდში მწვავედ დადგა ევროპული კულტურისა და ისლამური მემკვიდრეობის ურთიერთშეთავსების საკითხი. ერთი მხრივ, საჭირო იყო არაბული ენის, კულტურული ტრადიციის შენარჩუნება და ამავე დროს, ფეხი უნდა აეწყოთ დასავლური სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესისა და კულტურულ-პოლიტიკური ცხოვრებისათვის. ეროვნული კულტურის აღორძინება აღმოსავლეთისა და დასავლეთის მიღწევათა გონივრული სინთეზის საფუძველზე უნდა განხორციელებულიყო. დიდი ადგილი ეთმობა ქალთა საკითხს ახალ არაბულ ლიტერატურაში. თითქმის ყველა თაობის და ყველა მიმდინარეობის წარმომადგენელმა გამოხატა პოზიცია ქალთა საკითხისადმი. შეიქმნა ქალთა საინტერსო სახეები.

XX საუკუნის დასაწყისში არაბულ ქვეყნებში მოხდა რა სოციალურ-ეკონომიკური ცვლილებები, მუსლიმი ქალი ჩაერთო საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. ამასთან დაკავშირებით გაჩნდა აუცილებლობა, რომ დაკანონებულიყო მათთვის საზოგადოებრივ-პოლიტიკური თავისუფლებანი, გარანტირებული ყოფილიყო შრომისა და განათლების

უფლება. ქალთა მოძრაობა განსაკუთრებით აქტიურდება XX საუკუნის 20-30 იან წლებში. ამ პერიოდში უკვე გარკვეული შედეგებია მიღწეული არაბულ საზოგადოებაში ქალთა საკითხთან დაკავშირებით. XX საუკუნის II ნახევრიდან ქალთა მოძრაობა არაბულ სამყაროში განვითარების ახალ ეტაპზეა, ქალი უკვე დამკვიდრებულია სოციალურ გარემოში. არაბ მწერალ ქალთა შემოქმედების მთავარი თემა, რა თქმა უნდა, ქალთა საკითხია, ოღონდ ახლებურია დამოკიდებულება ამ პრობლემი-სადმი. მათ შემოქმედებაში უკვე საზოგადოებრივი თვალსაზრისით მამაკაცთა და ქალთა პრობლემები ერთ სიბრტყეზე განიხილება [3, 30]. არაბულ საზოგადოებაში ქალის როლი იზრდებოდა ამ ქვეყნებში ეროვნულ-გამათავისუფლებელი მოძრაობის ფონზე, აღინიშნება არაბი ქალის განსაკუთრებული აქტივობა საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში. XX საუკუნის 70-იანი წლებიდან ქალთა მოძრაობაში ახალი ეტაპი იწყება. ამ თაობის მწერალი ქალები უკვე აქცენტს აკეთებენ ქალის შინაგანი სამყაროს ასახვაზე. ქალის მიერ სიყვარულის თავისუფლად გამოხატვის აუცილებლობაზე [3, 23].

XIX-XX საუკუნეებში არაბულ სამყაროში მიმდინარე ცვლილებებმა, ისტორიულ კულტურულმა ფონმა მნიშვნელოვანი კვალი დააჩნია ახალი არაბული ლიტერატურის განვითარებას, რომელშიც აქტიურად მიმდინარეობდა აღმოსავლეთ-დასავლეთის ურთიერთმიმართების საკითხის განხილვა. მეოცე საუკუნის არაბულ ლიტერატურაში მაჰჯარის ლიტერატურულმა სკოლამ წამოსწია წინ აღმოსავლეთის სულიერებისა და დასავლეთის მატერიალიზმის იდეა. ასევე ემიგრანტული ლიტერატურიდან იღებს სათავეს დისკურსი მესამე ჰიბრიდული სივრცის შესახებ.

ახალ არაბულ ლიტერატურაში ხდება დასავლეთევიზოპული ესთეტიკური პრინციპების სინთეზირება, რომლის ფონზეც ახალი შეხედულებები ყალიბდება. ყოველივე ეს იწვევდა ტრადიციული შეხედულებების გადასინჯვას. ამ მზარდი ტენდენციიდან გამომდინარე არაბულმა ლიტერატურამ დაიწყო იმ პრობლემების განხილვა, რომელიც თითქმის ტიპურია არაბული ყოფისათვის. მიუხედავად იმისა, რომ არაბი მამაკაცი თანახმაა ქალებმა გაიკეთონ თავიანთი კარიერა, ისინი ფიქრობენ, რომ ქალისათვის უპირველესი უნდა იყოს ოჯახი. აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით საინტერესოა თანამედროვე ეგვიპტელი მწერალი ქალის ნავალ ას-სა'დავის მოსაზრება როცა ამბობს: "არაბ ავტორებსა და მამაკაცებს, იქნება ეს წარსულსა თუ აწმყოში, არ შესწევდათ უნარი ღრმად ჩასწვდომოდნენ არაბი ქალის მორალურ ტრაგედიასა და მამასადამე, არ შეუძლიათ გამოხატონ ნამდვილად ღირებული ქალთა საკითხთან დაკავშირებით". სულ სხვა სახითაა წარმოდგენილი არაბი ქალი მწერალ ქალთა შემოქმედებაში. მათ ნაწარმოებებში წარმოდგენილია „ახალი ქალის“ სახე, რომელიც არის განათლებული, მაღაზნეობრივი, თავდადებული, სიყვარულისა და თვით-დამკვიდრებისათვის მებრძოლი, რომელთა პიროვნული ბედნიერება თუ ტრაგედია ხშირად, სწორედ მამაკაცთა დამოკიდებულებით არის განპირობებული. მართალია, იცვლება ქალის როლი არაბულ საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში, ძნელად მიმდინარეობს იმ ფსიქოლოგიური ბარიერის დაძლევა, რომელიც საუკუნეთა განმავლობაში ყალიბდებოდა ისლამურ სამყაროში ქალთა საკითხთან დაკავშირებით.

XX საუკუნის ბოლოს არაბულ საზოგადოებაში ღრმავდება კრიზისი, ხდება ღირებულებათა გადაფასება, ყალიბდება თვისობრივად ახალი ურთიერთობები ინდივიდსა და ერს, ქალსა და საზოგადოებას შორის. რეალობასა და წარმოსახვას შორის ზღვარი იზრდება. ეს კი გარკვეულწილად იწვევს გულგატეხილობასა და ნიჰილიზმს. საჭიროა ახალი იდეალები, რათა მოხდეს საზოგადოების გულგატეხილობის დაძლევა. ეს გარკვეულწილად ეხება ქალთა საკითხსაც. ამ პერიოდში ქალთა მოძრაობა არაბულ სამყაროში განვითარების ახალ ფაზაში შედის და ეს ამ თაობის მწერალი ქალების შემოქმედებაშიც ნათლად ვლინდება. შეიძლება ითქვას, რომ სწორედ ეს პროცესია ასახული თანამედროვე არაბულ ლიტერატურაში.

არაბულ სამყაროში ქალთა პრობლემის კვლევა სუად ალ საბაჰის შემოქმედების მთავარ საკითხად იქცა. სუად ალ-საბაჰი თავის სამშობლოში და საერთოდ არაბულ სამყაროში, შეიძლება დავახასიათოდ როგორც ქალი-მოღვაწე. იგი მაღალ, არისტოკრატიულ წრეს ეკუთვნის. მამა მუჰამად საბაჰ ალ-საბაჰი თავისი დიდი წინაპრის შეიხ მუჰამად ალ-საბაჰის სახელს ატარებდა, რომელიც 1892-1896 წლებში ქუვეითს მართავდა. სუად ალ-საბაჰი დაიბადა ქუვეითში, ხოლო უმაღლესი განათლების მისაღებად ეგვიპტეში გაემგზავრა და 1973 წელს დაამთავრა კაიროს უნივერსიტეტის ეკონომიკურ და პოლიტიკურ მეცნიერებათა ფაკულტეტი. პირველი ქუვეითელი ქალია, რომელსაც ეკონომიკურ და პოლიტიკურ მეცნიერებათა დოქტორის ხარისხი მიენიჭა ინგლისის სარის უნივერსიტეტში 1981 წელს. სადოქტორო დისერტაციის თემა შეეხებოდა ქუვეითის ეკონომიკის დაგეგმვისა და განვითარებას და მასში ქალის როლს. სუად ალ-საბაჰი რამდენიმე საერთაშორისო ორგანიზაციისა და საზოგადოების წევრია. ესენია: ლონდონში დაარსებული არაბული კულტურის ინსტიტუტი, ქუვეითელ ემიგრანტ ქალთა და ჟურნალისტთა ასოციაცია, არაბულ სამყაროში ადამიანის უფლებათა დაცვის ორგანიზაცია, ქუვეითში განათლების გამავრცელებელი ორგანიზაცია, მუსლიმ ქალთა მსოფლიო ორგანიზაცია, ამანში არაბული ინტელექტუალური აზროვნების ცენტრი, არაბულ სამყაროში ადამიანის უფლებათა დაცვის ორგანიზაცია, ოჯახის დაგეგმვისა და განვითარების საერთაშორისო გაერთიანება, ამერიკა-ქუვეითის მეგობრობის ასოციაცია და სხვ. აღსანიშნავია ისიც, რომ იგი, ამავე დროს, იკვლევს ახლო აღმოსავლეთში ეკონომიკური პოლიტიკის სხვადასხვა საკითხებს, დიდ ყურადღებას უთმობს არაბულ სამყაროში ადამიანთა უფლებების დაცვას.

ლექსების წერა დაიწყო ადრეულ ასაკში და 1961 წელს პირველი კრებული გამოსცა. 1971 წელს კი გამოვიდა მისი პოეტური კრებული “ნატვრა”. 1972 წელს გამოვიდა მისი მომდევნო კრებული “შენთვის, ჩემო შვილო”, რომელიც ეძღვნებოდა შვილის ხსოვნას ოცდაათი წლის ასაკში რომ დაკარგა. მისი ყველაზე ცნობილი და შემოქმედებითი თვალსაზრისით მნიშვნელოვანი კრებულებია 1976 წელს გამოსული “ქალის ნამცეცები”. ამ კრებულში, პირველად მის შემოქმედებაში მოცემულია ჯანყი იმ სისტემის წინააღმდეგ, რომელიც მამაკაცმა შექმნა ქალის გარშემო და ცნობილია “ახალი ქალის” სახელით, შემდგომში პოეტი ქალი კიდევ მრავალგზის უბრუნდება ამ საკითხს. მას უძღვნის კრებულს “პირველად იყო ქალი”, რომელმაც მას საქვეყნოდ გაუთქვა სახელი.

გამოქვეყნებული აქვს პოეტური კრებულები და წიგნები: “ადამიანის უფლებები თანამედროვე სამყაროში” (حقوق الإنسان في العالم المعاصر), “წამები ჩემი ცხოვრებიდან” (1964, لحظات), “ნატვრა” (1971, أمنية), “შენთვის, ჩემო შვილო” (1972, إليك يا ولدي), “ქალის ნამცეცები” (1986, فتافيت امرأة), “პირველად იყო ქალი” (1988, في البدء كانت الأنثى), “ვარდისა და თოფის დიალოგი” (1990, حوار الورد والبنادق), “უკანასკნელი მახვილი” (1992, آخر السيوف), “სიყვარულის ლექსები” (1992, قصائد حب), “ქალი ნაპირების გარეშე” (1994, امرأة بلا سواحل), “ელვა-დეპეშები სამშობლოს” (1994, برقيات عاجلة الى وطني), “ნებას მომცემთ მიყვარდეს სამშობლო?” (1994, هل تخدني الى حدود الشمس), “ქალი ლექსია და ლექსია ქალი” (1999, القصيدة أنصى والأنثى قصيدة), “რჩეული კრებული” (2003, مختارات مقترحة).

მისი ლექსები ითარგმნა ინგლისურ, ფრანგულ, სპარსულ, ქართულ და სხვა ენებზე. ქართულ ენაზე ითარგმნა მისი პოეტური კრებული “პირველად იყო ქალი”, რომელიც 1987 წელს გამოვიდა, მთარგმნელები ღადა ჯავიში და მარინა თხინვალი. ასე გაეცნო ქართველი მკითხველი სუად ალ-საბაჰის შემოქმედებას.

ის არის მწერალი და მოღვაწე, რომლის შემოქმედების მთავარი თემაა ადამიანთა, და კერძოდ, ქალთა უფლებები არაბულ სამყაროში. მის შემოქმედებაში ქალთა საკითხი განიხილება საერთო ზოგადსაკაცობრიო პრობლემებთან მიმართებაში. სუად ალ-საბაჰის პოეზია პოპულარულია თანამედროვე არაბულ სამყაროში. ეს ინტერესი მის მიმართ გამოწვეულია, მისი, როგორც პოეტი ქალის შემოქმედებით, ასევე მისი საზოგადოებრივი

მოღვაწეობისა და იმ წვლილის გამო, რომელიც მას შეაქვს თანამედროვე არაბულ სამყაროში ქალთა უფლებების და არაბ ქალთა ლიტერატურის განვითარების საქმეში.

სუად ალ-საბაჰი XX ს.-ის 70-იან წლებში გამოდის შემოქმედებით ასპარეზზე. ეს არის გარდამავალი პერიოდი, როცა არაბულ საზოგადოებაში ეროვნულ-გამათავისუფლებელი ბრძოლით გამოწვეული ეიფორია გავლილია და არაბულ საზოგადოებაში ყალიბდება თვისობრივად ახალი ურთიერთობები. არაბი მწერალი ქალი ცდილობს საკუთარ შემოქმედებაში ქალთა საკითი დააყენოს წინა პლანზე და კიდევ ერთხელ შეახსენოს არაბულ სამყაროს, რომ თანამედროვე ქალი არაბული საზოგადოების აქტიური და სრულუფლებიანი წევრია, თუმცა იგი ჯერ კიდევ არაა გათავისუფლებული ტრადიციული წეს-ჩვეულებებისა და დოგმათა ტყვეობიდან.

სუად ალ-საბაჰის პოეზიის გმირი თანამედროვე, ინტელექტუალური ქალია, რომელსაც თან სდევს საკუთარი თვითდამკვიდრებისათვის ბრძოლის წარსულიდან მომდინარე გამოცდილება და მიისწრაფვის თავისუფლებისაკენ. სუად ალ-საბაჰი პოეზიაში ქმნის ლირიკული გმირის ქალის ზოგად სახეს, რომელიც გარკვეულწილად პოეტს ავტორს გავს. ქალის სახე იქმნება პოეტის თხრობით. ოცნებაში წარმოსახული სატრფოს მამაკაცის ფონზე. ქალის სახის შესაქმნელად სუად ალ-საბაჰი საკუთარ ხერხს იყენებს, რომელიც გარკვეულწილად ორიგინალური და არატრადიციულია.

ქალი სუად ალ-საბაჰის პოეზიაში არაბი ქალის განზოგადებული სახეა, რომელიც, როგორც ინდივიდი, ცდილობს არ დაემორჩილოს საზოგადოების მიერ პიროვნებისათვის მიუღებელ დადგენილ ნორმებს. ქალი კონკრეტულად მამაკაცს არ უპირისპირდება, რადგან თვლის, რომ მამაკაცმა და ქალმა ერთად უნდა იზრუნონ ქალისადმი საზოგადოების დამოკიდებულების შეცვლაზე. “შენ და მე, უნდა გავუჩინოთ კანონიერება სიყვარულს” - ესაა სუად ალ-საბაჰის გმირი ქალის უპირველესი საზრუნავი. ქალი აცხადებს პროტესტს იდეის, აზრის, სიტყვის დონეზე. იგი ცდილობს ქალის შესახებ არაბულ საზოგადოებაში შექმნას გარკვეული აზრი და შემდეგ დაიწყოს იდეის პრაქტიკული განხორციელება. სუად ალ-საბაჰის პოეზიაში ქალი არ უპირისპირდება მამაკაცს, არამედ მის გვერდითაა, როგორც მისი თანასწორი, მიუხედავად იმისა, რომ არაბი ქალი მამაკაცის მიერ არ არის აღიარებული თანასწორად და თანაბარუფლებიანად. ქალმა იცის რეალურად არსებული მდგომარეობა მუსლიმურ სამყაროში, XX ს.-ის არაბული საზოგადოებისათვის მიუღებელია ქალის სწრაფვა თავისუფლებისაკენ და ასევე მისი განხორციელების გზები. მაგრამ მისი პროვოკაციული საქციელი განპირობებულია იმით, რომ ცდილობს დააფიქსიროს საკუთარი თვალთახედვა და აიძულოს საზოგადოება კიდევ ერთხელ მიუბრუნდეს ქალთა საკითხს. ეს არის უუფლებობით გამოწვეული პროტესტი. სუად ალ-საბაჰი ამბობს: “პოეზია არის ასახვა და ამავდროულად ჯანყი არსებულის მიმართ. მხოლოდ ასე შეიცნობს ადამიანი საკუთარ თავს.”. ასე ისახება ქალური ჯანყი, რომელიც სიტყვითაა გაცხადებული. თავის დროზე, როდესაც სუად ალ-საბაჰის ლექსების კრებული “ქალის ნამცეცები” გამოვიდა, იგი არაბულ საზოგადოებაში მიჩნეულ იქნა “ქალური რევოლუციის კონსტიტუციად”.

“ავირჩიე საპირისპირო სიტყვები” უცხადებს ქალი იმ პატრიარქალურ საზოგადოებას, რომელიც ქალის ყოველგვარ წარმატებას ეჭვით შეჰყურებს. ქალი სიყვარულს ირჩევს თავისუფლების მიღწევის საშუალებად და დარწმუნებულია, რომ. როცა შეძლებს თავისუფლად გამოხატოს გრძნობები, მხოლოდ მაშინ იქნება თავისუფალი. ქალი თავად სვამს შეკითხვას: “თუ ვერ შევძელით მისწრაფებების განხორციელება რა იქნება შემდეგ? ალბათ იქნება უსურვილობა.” უსურვილობა კი გულისხმობს უსიყვარულობას და შესაბამისად თავისუფლებისაკენ სწრაფვის უარყოფას. არაბული სამყაროსათვის არატრადიციულია მისი მისწრაფებები, ამიტომაც გამოხატავს პროტესტს, ეწინააღმდეგება საზოგადოებას. შეძლებს კი არაბი ქალი უახლეს მომავალში შეცვალოს არასასურველი სინამდვილე? ამ კითხვაზე თავად პოეტი ქალი პასუხობს: “ღრმა მწუხარებით მინდა განვაცხადო, რომ ამას ჩვენ, არაბი ქალები ვერ შევძლებთ, რადგან არაბ ქალს არ ევალება ბრძოლა სხვას გამოუცხადოს; მან უპირველესად უნდა მოახერხოს თავად დააღწიოს თავი

იმ “ნაზსურნელებით სავსე” საკანს, რომელშიც დაიტყვევა თავი. მან ჯერ საკუთარ თავზე უნდა შეძლოს გამარჯვება და მხოლოდ ამის შემდეგ იქნება შესაძლებელი საერთო გამარჯვების მოპოვება. თუ არაბი ქალი ვერ შეძლებს საკუთარ თავში კომპლექსის დაძლევას, ყველა სხვა გამარჯვება იქნება მხოლოდ და მხოლოდ ეფემერული.” პოეტი ქალის ეს მწარე აღსარება ასახავს იმ რეალობას, რომელიც ქალთა საკითხთან დაკავშირებით არსებობს არაბულ სამყაროში. თუმცა სუად ალ-საბაჰის ლირიკური გმირი ქალი ღიად აცხადებს:

إنهم يحاولون أن يغتالوا القصائد
ويحرقوا غابات الحب الخضراء
ويستأصلوا رجولة الرجال
وأوثى النساء
ولكننا . . .
سنتحداهم بكل جفايل البرابرة
ونوقف هجمة عصور الانحطاط . .

ისინი ცდილობენ პოეზიის ჩაკვლას,
სიყვარულის მწვანედ მოშრილ ტყეების
გადაწვას,
მათ საჭურისებად აქციეს მამაკაცები,
მაგრამ ჩვენ. . .
წინ აღვუდგებით ძალმომრეობას,
ჩვენი სიყვარულის მთელი ენერგიით,
რადგან სიყვარულია ის ერთადერთი ძალა,
რომელიც წინ აღუდგება ბარბაროსებს [1, 158].

ამ შემთხვევაში, ალბათ, XXI ს.-ის არაბი ქალი მოიაზრება.

ის XX საუკუნის დასასრულის ტიპური ინტელექტუალური გმირია, რომელიც არატრადიციულია არაბულ სამყაროსთან მიმართებაში. ეს არის XX ს.-ის არაბი “ახალი ქალი”, რომელსაც მოპოვებული აქვს პოლიტიკური და სამოქალაქო უფლებები, საზოგადოებრივი მდგომარეობა. მაგრამ არსებობს უაღრესად მნიშვნელოვანი, ქალის პიროვნული თავისუფლების პრობლემა. ეს საკითხია მის პოეზიაში წინა პლანზე.

ლექსში “XX საუკუნის ქალი” ვკითხულობთ:

قد كان يوسعي،
-مثل جميع نساء الأرض-
مغازلة المرأة. . .
لكني خنت قوانين الأنثى
واخترت مواجهة الكلمات. .

“მე შემძლო
ამ დედამიწაზე ყველა ქალივით
მეკეკლუცა სარკის წინაშე. . .
მაგრამ ვუღალატე ჩვეულებრივი მდედრის
კანონებს
და ავირჩიე საპირისპირო სიტყვები...” [1, 44].

პოზიცია გამჟღავნებულია - ქალი ითხოვს თავისუფლებას გრძნობათა გამოხატვის თვალსაზრისით და პროტესტს აცხადებ, ირჩევს საპირისპირო სიტყვებს, უპირისპირდება საზოგადოებრივ აზრს ქალის შესახებ. პოეტისათვის თავისუფლების გამოვლენის საუკეთესო საშუალება არის სიყვარული. ეს არის მისი ცხოვრების პრინციპი, მამოძრავებელი ძალა ადამიანური აღმადგენისა. როგორია მისი დამოკიდებულება სიყვარულის ტრადიციული გაგებისადმი? „დავიღალე სიყვარულზე ტრადიციული ლაპარაკისაგან, დავიღალე წინაპართა ღაზალებისაგან... სცადე, ჩემს გამო, ცოტათი მაინც რომ გამოსცდე ამ გაცვეთილ ტექსტებს, სცადე, რამე გამოიგონო.” [1, 130] - მიმართავს იგი სატრფოს.

პოეტმა კარგად იცის, რომ აღმოსავლეთში საზოგადოებისათვის ძნელია შეეგუოს საუკუნეების განმავლობაში დამკვიდრებული ტრადიციების რღვევას. იმას, რომ ქალმა შეიძლება თავისუფლად გამოხატოს გრძნობები. უაღრესად საინტერესოა ლექსი “დემოკრატია”, რომელშიც გარკვევით ჩანს რა სურს პოეტს, რომ აღიარებული იქნას ქალის უფლება თავისუფლად გამოხატოს გრძნობები და შეცვალოს სიყვარულის ტრადიციული გაგება არაბულ სამყაროში. თავის დროზე ნიზარ კაბანი ამის შესახებ წერდა: “იმისათვის, რომ არაბ ერს ჰქონდეს მომავალი, ორიენტირად უნდა აირჩიოს აზროვნების დემოკრატია, რომლის გარეშეც არ არსებობს ჭეშმარიტება და რა თქმა უნდა შემოქმედება.” სწორედ ამას გულისხმობს ლექსში “დემოკრატია” სუად ალ-საბაჰი. “დემოკრატია იქნებოდა სიყვარულში ქალის მიერ აზრის გამოთქმა, ოღონდ ისე რომ არ ჩაქოლონ.” პოეტი ქალისათვის “პოლიტიკური ჩაგვრა და სიყვარულში ჩაგვრა” ორივე ერთია. ქალი ცდილობს შეცვალოს სიყვარულის ტრადიციული გაგება, ისწრაფვის თავისუფლებისაკენ, აცხადებს პრეტენზიას, რომ საზოგადოებაში დამკვიდრდეს, როგორც მამაკაცის თანაბარუფლებიანი წევრი. არაბული სამყაროსათვის ეს მისწრაფება მიუღებელია დასავლური სამყაროსაგან განსხვავებით.

عندما تسافر امرأة عربية
الى باريس. . أو لندن. . أو روما. .
تأخذ على الفور شكل حمامة
. . وفي طريق العودة. .
يتبدد الحلم. .
تجف موسيقى النوافير
يتناثر ريش البط الأبيض
وتدخل معى بقية الدجاجات. .
الى قننها. .

“როდესაც არაბი ქალი მიემგზავრება პარიზში,
ლონდონში ან რომში,
მაშინვე იღებს მტრედის ფორმას...
უკანა გზაზე . . . ქრება ოცნება,
შადრევნების მუსიკა შრება,
თეთრი გედის ბუმბული იფანტება
და დანარჩენ ქათმებთან ერთად შედის საქათმეში” [1, 24].

როგორც ლექსიდან ჩანს პოეტისათვის დასავლეთი ასოცირდება თავისუფლებასთან, დასავლეთში ქალი მტრედია, რომელსაც ფრენა შეუძლია ე. ი. თავისუფალია. აღმოსავლეთში არაბი ქალი მიისწრაფის თავისუფლებისაკენ, არსებობს ფრენის სურვილი, მაგრამ მისი ეს მისწრაფება საზოგადოების ტრადიციული დამოკიდებულების გამო განუხორციელებელია. არაბი ქალი ემსგავსება ქათმს, რომელსაც აქვს ფრთები, მაგრამ არ შეუძლია ფრენა. დასავლეთისა და აღმოსავლეთის ურთიერთმიმართების თაობაზე აქტუალური დისკუსიები იმართებოდა არაბულ სამყაროში. ჯერ კიდევ განმანათლებლები ისწრაფვოდნენ აღმოსავლეთისა და დასავლეთის სინთეზისაკენ და თვლიდნენ, რომ არაბული სამყარო ქალთა საკითხთან დაკავშირებით ორიენტირებული უნდა ყოფილიყო დასავლურ ღირებულებებზე, ოცნებობდნენ არაბი ქალის ყოფა ევროპელი ქალის მსგავსი გამხდარიყო. ამასთანავე შენარჩუნებულიყო ის დადებითი, რაც აღმოსავლეთს გააჩნდა. ამ საკითხთან მიმართებაში. ანალოგიურ მისაზრებას გამოთქვამს სუად ალ-საბაჰი, თუმცა შიშით აღნიშნავს, რომ თუ აღმოსავლეთი არ წავა კოპრომისის გზით და არ შეიცვლება დამოკიდებულება ქალთა თავისუფლების მიმართ, შესაძლოა მოხდეს ევროპული კულტურის გადმონერ-გვა უკრიტიკოდ და გაუაზრებლად, რაც საშიშროებას შეუქმნის ჩვენ სულიერ მემკვიდ-რეობას. აღმოსავლეთს კი ბევრი აქვს ისეთი, რაც დასავლეთისთვისაც მისაღებია. ეს ქალთა საკითხსაც შეეხება აღნიშნავს პოეტი ქალი.:

الحب . . على نار الفحم

الفرق بين العاشقة الأوربية
والعاشقة العربية
أن الأولى تتناول الواجبات السريعة
والأطعمة المثلجة . .
والحب المثلج . .
في حين أن العاشقة العربية . .
تشوى . .
على نار الفحم

განსხვავება შეყვარებულ ევროპელ ქალსა
და შეყვარებულ არაბ ქალს შორის არის ასეთი:
ევროპელი იკვებება ბუტერბროდებით,
კონსერვებით და გაყინული სიყვარულით. . .
ხოლო შეყვარებული არაბი ქალი
იდაგება ცეცხლის ნაკვერჩხლებზე” [11, 88].

ლექსიდან კარგად ჩანს, მიუხედავად იმისა, რომ ევროპელი ქალი თავისუფალია გრძნობათა გამოხატვის თვალსაზრისით, იგი კარგავს ფუნქციას იყოს სატრფო, მამაკაცის ტრფობის ობიექტი. აქ კარგად ჩანს აღმოსავლეთ-დასავლეთის ურთიერთმიმარ-თება, რომელიც სათავეს იღებს XX საუკუნის დასაწყისის ემიგრანტული ლიტერატურ-რიდან. აღმოსავლეთის სულიერება და დასავლეთის მატერიალიზმი სუად ალ საბაჰი-სათვის მხოლოდ ჰიბრიდული მესამე სივრცისათვის არის მისაღები. ამ შემთხვევაში ჩამოყალიბდება არაბულ საზოგადოებაში თავისუფალი, ახალი ქალი.

ამრიგად, სუად ალ-საბაჰის შემოქმედება აღმოსავლური და დასავლური ცივილიზაციების მიღწევათა სინთეზისაკენ სწრაფვის ნიმუშია; იგი თანამედროვე არაბი ქალის პრობლემებს განიხილავს და ცდილობს, განსაზღვროს ქალის ადგილი საზოგადოებაში. XX ს.-ის დასასრულს არაბი ქალი იბრძვის არა მხოლოდ პოლიტიკურ-სოციალური უფლებებისათვის, არამედ პირადი გრძნობების, სიყვარულის თავისუფლად გამოსახატად. რადგან მის შემოქმედებაში სიყვარული თავისუფლების მოპოვების გზად და საშუალებადაა წარმოდგენილი. ძირითადი ტენდენცია კი ქალთა მწერლობის განვითარებისა არაბულ ლიტერატურაში არის ის, რომ არაბული საზოგადოების აქტუალური საკითხები ღია დისკუსიის საგნად აქციონ და შემოქმედებითი თავისუფლების პრინციპით წარმოადგინონ საზოგადოების წინაშე.

ლიტერატურა:

1. სუად ალ-საბაჰი, პირველად იყო ქალი, მთარგმნელები მარინა თხინვალელი, ღადა ჯავიში, “მეგობრობის სახლი”, ალექსო, 1996.
2. ა.სილაგამე, ჯ. იბრაჰიმი, თანამედროვე არაბული ლიტერატურათმცოდნეობა აკრიტიკა, თბ., 1988, გვ. 404-408.
3. Nawal El Saadawi., The Hidden Face of Eve-Women in the Arab World, London: Zed Books, 1980.
4. Hafez Sabri, Womens Narrative in Modern Arabic Literature, From Love and Sexsualiti in Modern Arabic Literature, Sagi Books, 1995.
5. سعاد الصباح, في البدء كانت الأنثى (شعر), رياض الريس للكتب والنشر, لندن, 1988.
6. سعاد الصباح, امرأة بلا سواحل (شعر), دار سعاد الصباح, الكويت, 1994.
7. سعاد المناع, أدب المرأة في الجزيرة والخليج, موسوعة الكاتبة العربية 1873-1999, الجزيرة والخليج واليمن
8. والكتابات باللغات الأجنبية, المجلد الرابع, المجلس الأعلى للثقافة, مؤسسة المرأة العربية للأبحاث النشر, 2004, 7-10 Gგვ.

Leila Kvelidze

Akaki Tsereteli State University

Kutaisi, Georgia

E:mail:kvelidze.leila@atsu.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.42>

East and West in the Poetry of Suad Al-Sabah

Abstract

The issue of the relationship between East and West in twentieth-century Arabic literature was shaped by the historical and political realities that emerged in the Arab world during the nineteenth and twentieth centuries. In this period, Arab public life was marked by active debates concerning individual rights and responsibilities, prompted by profound political, economic, and social transformations. In Arab countries, where social life had long been regulated by the dogmas of the Qur'an and Sharia law, the activities of Muslim reformers and Arab Enlightenment thinkers contributed to the growing relevance of the "woman question." This development coincided with the rise of the women's movement in Western countries. Consequently, women's literature became a subject of particular interest. Thus, in modern Arabic literature, the emergence of the women's movement paralleled the entry of women writers onto the creative stage. It is noteworthy that Arabic literature at the time was undergoing major transformations without the support of an established tradition in this domain. As a result, women writers were compelled to assume the role of pioneers. The 1960s constitute a particularly significant period in the history of modern Arabic literature with regard to the activity of women writers. More than half of the authors representing this generation were women. The works of Arab women writers are characterized by a broad spectrum of gender-related issues, foremost among them the question of personal freedom.

A prominent representative of this generation is Suad Al-Sabah, who, through both her public engagement and poetic literary work, seeks to defend women's interests in the Arab world. The principal themes of her poetry include the reconciliation of Islamic and Western values. In her poetic vision, the West is associated with freedom and materialism, whereas the East embodies a traditional, spiritual, and passive reality. In twenty-first-century Arabic poetry, the theme of the encounter between these two worlds remains a matter of continuing relevance.

კითხვის მეთოდების მნიშვნელობა წიგნიერების უნარების გასავითარებლად დაწყებით საფეხურზე

ნატო კობულაძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ქუთაისი, საქართველო

E:mail:nato.kobuladze@atsu.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.44>

დაწყებით საფეხურზე კითხვის სწავლება წარმოადგენს წიგნიერების განვითარების საფუძველს, რომელიც განსაზღვრავს მოსწავლის შემდგომ აკადემიურ წარმატებას. კითხვის უნარი მოიცავს ფონოლოგიურ უნარ-ჩვევებს, ანბანის ცოდნას, ლექსიკურ მარაგს, გამართულ კითხვას და წაკითხულის გააზრებას. სწავლების პროცესში გამოიყენება სინთეზური და ანალიზური მეთოდები, ასევე თანამედროვე ინოვაციური მეთოდები, რომლებიც ეფუძნება მოსწავლეზე ორიენტირებულ აქტივობებს. სწორი სტრატეგიების გამოყენება უზრუნველყოფს არა მხოლოდ კითხვის ტექნიკის, არამედ კრიტიკული და შემოქმედებითი აზროვნების განვითარებას.

ოცდამეერთე საუკუნეში მოსწავლე იშვიათად სვამს კითხვას, „რა უნდა ვისწავლო?“ მოსწავლისთვის პრიორიტეტულია, ჰქონდეს კითხვაზე პასუხი: „როგორ შემიძლია, ამ ცოდნით რაღაც შევცვალო?“ ციფრული და სოციალური რეალობა გვაძლევს, თვალი გავუსწოროთ პედაგოგიკის ახალ გამოწვევებს. ციფრულ ეპოქაში სწავლა-სწავლების პროცესს თან ახლავს: ინფორმაციის სიჭარბე, მოსწავლეთა მოტივაციის დეფიციტი, კრიტიკული აზროვნების ნაკლებობა და სტანდარტული მეთოდების არაეფექტურობა (Selwyn, 2016). დღევანდელი სკოლა ვეღარ ეყრდნობა მხოლოდ შინაარსზე დაფუძნებულ სწავლებას. საჭირო გახდა ისეთი მეთოდის დანერგვა, რომელიც მოსწავლეს აქცევს ცოდნის შემქმნელად. თანამედროვე საგანმანათლებლო სივრცე სწრაფად იცვლება. ციფრული ტრანსფორმაცია, ეს არის სასწავლო პროცესის ახალი ფილოსოფია, რომელიც მოითხოვს განსხვავებულ ხედვას, შემოქმედებითობასა და მოქნილობას. მასწავლებლის როლი მრავალფუნქციურია: იგი აღარ არის მხოლოდ ცოდნის გადამცემი, არამედ მოსწავლეთა ინტერესების გამღვიძრებელი, ინფორმაციის დამუშავებისა და კრიტიკული აზროვნების ჩამომყალიბებელი. კითხვის სწავლება დაწყებით საფეხურზე ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ამოცანაა განათლების სისტემაში. წიგნიერების უნარების დაუფლება განსაზღვრავს მოსწავლის შესაძლებლობას, წარმატებით ისწავლოს სხვა საგნები და ჩამოაყალიბოს კრიტიკული აზროვნება. საერთაშორისო კვლევები (OECD, PIRLS) მიუთითებს, რომ დაწყებით კლასებში კითხვის უნარის განვითარება პირდაპირ კავშირშია მოსწავლის აკადემიურ მიღწევებთან. საქართველოში ეროვნული სასწავლო გეგმა განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს ამ პროცესს, რადგან მეოთხე კლასამდე სათანადოდ დაუფლებული უნარები ქმნის მყარ საფუძველს შემდგომი განათლებისთვის.

კითხვის სწავლების ძირითადი კომპონენტებად განიხილება:

- ფონოლოგიური უნარ-ჩვევები – ბგერების აღქმა და ასოებთან დაკავშირება
- ანბანის ცოდნა – ასოების ამოცნობა და მათი კომბინაცია

- ლექსიკური მარაგი – სიტყვების მნიშვნელობის ცოდნა
- გაწაფული კითხვა – ტემპი, ინტონაცია, გამართულობა
- გააზრება – წაკითხულის შინაარსის გაგება და ინტერპრეტაცია

თითოეულ მოსწავლესთან შედეგზე გასასვლელად, მნიშვნელოვანია კითხვის მეთოდებისა და სტრატეგიების სწორი შერჩევა და სწავლის უნივერსალური დიზანის პრინციპების გამოყენება.

კითხვის სწავლების პროცესში გამოიყენება რამდენიმე ძირითადი მიდგომა:

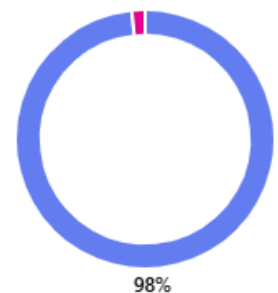
1. სინთეზური მეთოდი – სწავლება ნაწილიდან მთელისკენ: ასო-ბგერიდან მარცვლისკენ, შემდეგ სიტყვისკენ.
2. ანალიზური მეთოდი – სწავლება მთელიდან ნაწილებისკენ: წინადადებიდან სიტყვაზე, შემდეგ ასოებზე დაკვირვება.
3. კომბინირებული მიდგომა – სინთეზური და ანალიზური მეთოდების შერწყმა.
4. მთლიანობითი სტყვების სწავლის მთოდი-სიტყვის მთლიანი აღქმა
5. ინოვაციური მიდგომები – თამაშებზე დაფუძნებული სწავლება, ტექნოლოგიების ინტეგრაცია, დიფერენცირებული სწავლება, მულტისენსორული სწავლება.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, მიზნად დავისახე მეკვლია, მშობლიური ენის მასწავლებლები კითხვის სწავლების რომელ მეთოდებს იყენებენ და რამდენად შედეგიანია კითხვის სწავლება დაწყებით საფეხურზე.

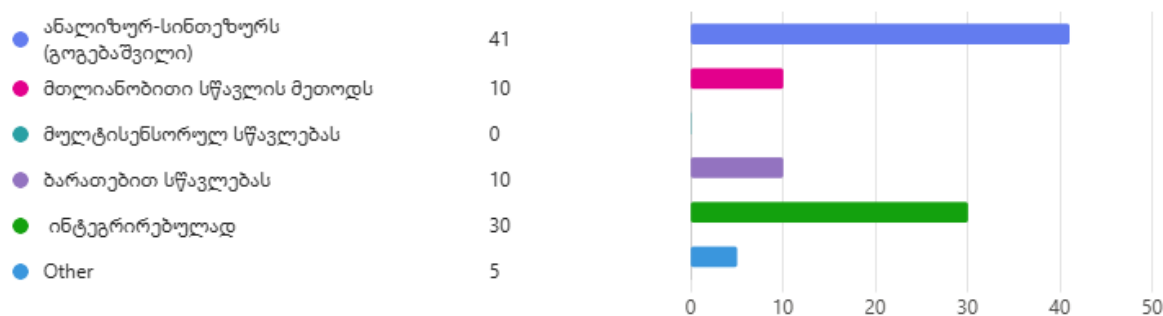
კვლევა განხორციელდა ქ.ქუთაისის ექვსი საჯარო სკოლის დაწყებითი საფეხურის ქართული ენისა და ლიტერატურის 60 მასწავლებელთან. კვლევის მიზანი იყო, დაგვედგინა, დაწყებით საფეხურზე კითხვის სწავლების რომელ მეთოდებს იყენებდნენ.

1. გთხოვთ, მონიშნოთ, რომელ კლასებს ასწავლით ქართულ ენასა და ლიტერატურას

● დაწყებითის (კომბინირებული) 1-4 კლასის მასწავლებელი	59
● 1-6 კლასის ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებელი	1
● 5-6 კლასის ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებელი	0

2. რომელ მეთოდს იყენებთ წერა-კითხვის სწავლებისას?

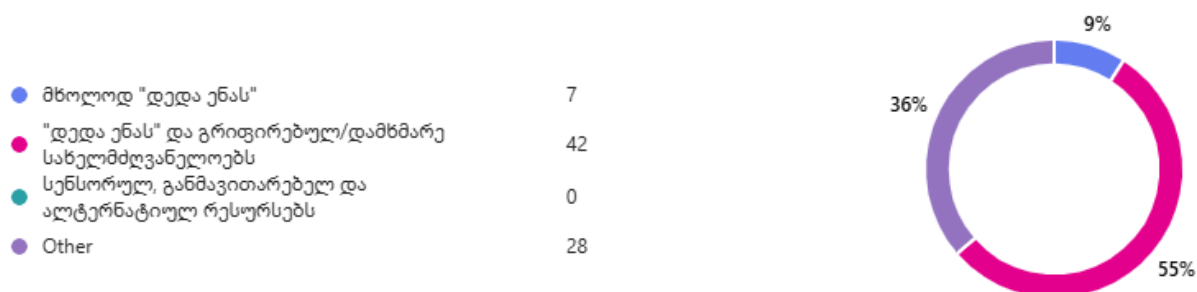
აღმოჩნდა, რომ მასწავლებელთა უმრავლესობა დაწყებით საფეხურზე კითხვის სწავლებისას იყენებს ანალიზურ-სინთეზურ მეთოდს.

3. თქვენს პრაქტიკაში სწ.უნივერსალური დიზაინის რომელ პრინციპს იყენებთ?

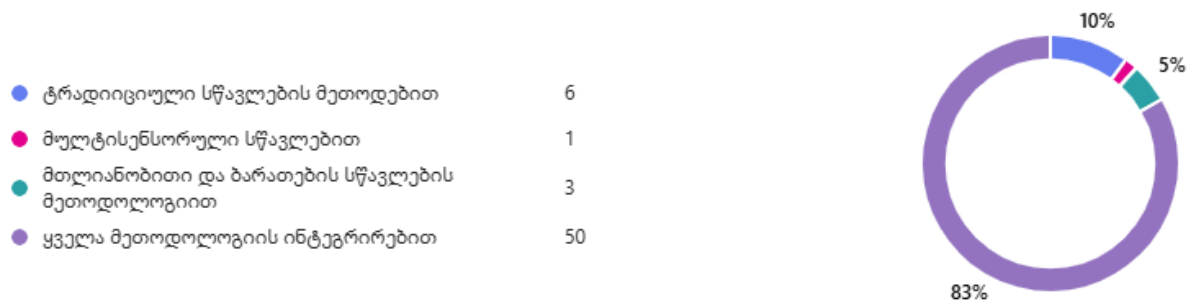
სწავლის უნივერსალური დიზაინის პრინციპებიდან გამომდინარე, გამოკითხულთა მრავალფეროვან გზებს.

4. წერა-კითხვის სწავლებისას "დედა ენის" გარდა რომელ სასწავლო რესურსს იყენებთ?

რესპოდენტების 55% აღნიშნავს, რომ წერა-კითხვის სწავლებისას იყენებს როგორც „დედა ენას“, ასევე გრიფირებულ/დამხმარე სახელმძღვანელოებს. სენსორულ-განმავითარებელ/ალტერნატიულ რესურსებს არ აიყენებს არც ერთ გამოკითხული მასწავლებელი.

5. თქვენი მოსაზრებით, სწავლების რომელი მეთოდოლოგიის გამოყენებით გადიხართ საუკეთესო შედეგებზე

გამოკითხულთა 83% სწავლებისას საუკეთესო შედეგებს აღწევს სწავლის სხვადასხვა მეთოდების ინტეგრირებით.

გამოკითხვის მონაცემებით გამოვლინდა შემდეგი მიგნებები:

- მასწავლებელთა უმრავლესობა უპირატესობას ანიჭებს ტრადიციულ, ანალიზურ-სინთეზურ კითხვის მეთოდს და ასევე იყენებს კომბინირებულ მეთოდებსაც.
- მასწავლებლების უმრავლესობა ძირითად რესურსად იყენებს „დედა ენასა“ და დამხმარე სახელმძღვანელოებს
- სწავლის უნივერსალური დიზაინის სამი პრინციპიდან, უმრავლესობა მესამე პინციპს ანიჭებს უპირატესობას-მოტივაციის/ჩართულობის მრავალფეროვან გზებს
- უმრავლესობა მასწავლებლებისა იყენებს „დედა ენასა“ და გრიფირებულ სახელმძღვანელოებს, ნაწილი „დედა ენასთან“ ერთად იყენებს განმავითარებელ და ალტერნატიულ რესურსებს, ხოლო უმცირესობა მხოლოდ „დედა ენას“
- საუკეთესო შედეგებზე გასვლისათვის, მასწავლებელთა უმრავლესობა მნიშვნელობას ანიჭებს კითხვის ყველა მეთოდის ინტეგრირებას

კვლევიდან გამომდინარე, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ მასწავლებელთა ნაწილი კითხვის სწავლების ყველა მეთოდის გამოყენებას ანიჭებს მნიშვნელობას, რაც სწავლის უნივერსალური დიზაინის პირველი პრინციპის გამოყენების დამადასტურებელია, თუმცა აქვე მოვდივართ წინააღმდეგობაში, რომ არ იყენებენ სენსორულ/განმავითარებელ რესურსებს. ასევე, ყურადსაღებია, რომ ნაწილი მასწავლებლებისათვის მხოლოდ „დედა ენა“ არის ძირითად რესურსი და ან საერთოდ არ იყენებენ, ან ნაწილობრივ იყენებენ სხვა დამხმარე/განმავითარებელ რესურსებს. თანამედროვე ეპოქაში ხარისხიანი განათლების მისაღებად, მნიშვნელოვანია ყურადღება გამახვილდეს და გაძლიერდეს :

- მასწავლებლის როლი – ინდივიდუალური მიდგომა თითოეულ მოსწავლეზე.
- კითხვის სხვადასხვა მეთოდების გამოყენება-წიგნიერების, კრიტიკული და შემოქმედებითი აზროვნების გასავითარებლად
- ტექნოლოგიების გამოყენება – ინტერაქტიული რესურსები და მულტიმედია.
- განმავითარებელი შეფასება – პროგრესის მუდმივი მონიტორინგი
- რეფლექსია, პრობლემების ინდენტიფიცირება და შესაბამისი ინტერვენციების განხორციელება
- მშობლის ჩართულობა – სახლის პირობებში კითხვის წახალისება.

კითხვის სწავლება დაწყებით საფეხურზე მოითხოვს სისტემურ მიდგომას, რომელიც აერთიანებს ტრადიციულ და თანამედროვე მეთოდებს. სწორი სტრატეგიების გამოყენება უზრუნველყოფს არა მხოლოდ წიგნიერების განვითარებას, არამედ მოსწავლის სოციალური და ემოციური უნარების გაძლიერებას. სწავლება XXI საუკუნეში უნდა პასუხობდეს იმ გამოწვევებს, რასაც ციფრული ეპოქა გვთავაზობს და გულისხმობს ინტერაქტიურ რესურსებს, მრავალმხრივ კომუნიკაციას, კოლაბორაციულ გარემოსა და ტექნოლოგიების მიზნობრივ ინტეგრაციას. სწორედ ამ გზით იქმნება სასწავლო გამოცდილება, რომელიც არა მხოლოდ ცოდნის შეძენას, არამედ უნარებისა და ღირებულებების განვითარებას უწყობს ხელს.

საკვანძო სიტყვები: წიგნიერება, კითხვის სწავლების მეთოდები, დაწყებითი საფეხური.

ლიტერატურა:

- დოლიძე, თ. (2023). რამდენიმე გზა კითხვის სწავლებისთვის.
USAID. სასწავლო მეთოდოლოგიური რესურსების კრებული – კითხვისა და წერის სწავლება დაწყებით საფეხურზე.
სომხიშვილი, ვ. (2024). კითხვისა და წერის უნარების განვითარება დაწყებით საფეხურზე.
შაშვიაშვილი, მ. (2024). კითხვის უნარის განვითარების სტრატეგიები. TSU Digital Library.
მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ეროვნული ცენტრი (2025). ციფრული ტრანსფორმაცია განათლებაში

Nato Kobuladze

Akaki Tsereteli State University

Kutaisi, Georgia

E:mail:nato.kobuladze@atsu.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.44>

The Importance of Reading Methods for Developing Literacy Skills at the Primary Level

Abstract

Teaching reading at the primary level is the foundation for developing literacy, which determines the student's subsequent academic success. Reading skills include several components: phonological skills, alphabet knowledge, vocabulary, fluent reading, and reading comprehension. Two main traditional approaches are used in the teaching process: the synthetic method (from part to whole) and the analytical method (from whole to parts). However, in modern times, teachers

actively use various interactive learning methods and developmental resources in teaching, which makes teaching reading at the primary level more accessible.

Modern approaches are based on constructivist principles, student-centered activities, and differentiated learning. Research shows that effective strategies include working with a variety of texts, enriching vocabulary, integrated activities, and formative assessment. Using the right methods ensures the development of not only reading techniques, but also critical and creative thinking.

Keywords: literacy, reading teaching methods, primary level.

დარგობრივი ტექსტის თარგმნის ზოგიერთი საკითხი კონტრასტულ ჭრილში

ელისო კორიძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ქუთაისი, საქართველო

E-mail: elisso.koridse@gmail.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.45>

დარგობრივი ენების შესწავლას და შესაბამისი ტექსტების კვლევას არაერთი მონოგრაფია და სამეცნიერო ნაშრომი მიეძღვნა, რაც სამყაროში არსებული გლობალური ცვლილებებითაა განპირობებული. თანამედროვე მსოფლიოში მიმდინარე ინტეგრაციის პროცესებმა ნაციონალური, მონოკულტურული კომუნიკაციიდან საერთაშორისო ინტერკულტურულ კომუნიკაციაზე გადასვლის აუცილებლობა გამოიწვია. შესაბამისად, სულ უფრო მნიშვნელოვანია არამხატვრული, დარგობრივი ტექსტების ერთი ენიდან მეორეზე გადატანა. თითქოს, ერთი შეხედვით ნაკლებად შემოქმედებითი და მონოტონური პროცესი, გარკვეულ სირთულეებთან და პრობლემებთანაა დაკავშირებული.

დარგობრივი ტექსტების კვლევა ძირითადად ლექსიკურ დონეზე მიმდინარეობს, რაც იმას ნიშნავს, რომ არ ხდება, ან ნაკლებადაა ტექსტის სხვა დონეები (პრაგმატული, სტილისტური და ა.შ.) გათვალისწინებული. დარგობრივი ტექსტები სხვადასხვა კლასიფიკაციას ექვემდებარება, მაგალითად, განასხვავებენ დარგობრივ სამეცნიერო ენას, რომლის შესახებ გარკვეული აზრთა სხვადასხვაობა არსებობს, რადგან განსხვავებულია ერთი მხრივ სამეცნიერო-ტექნიკური და სამეცნიერო-ჰუმანიტარული ტექსტების კვლევის მიზნები და მეთოდოლოგია. ამ უკანასკნელის შემთხვევაში აუცილებელია არამარტო წმინდა ენობრივი კრიტერიუმების გათვალისწინება, არამედ დისკურსული და ისტორიული ასპექტებიც მხედველობაშია მისაღები. ასევე, მნიშვნელოვანია თანამედროვე ტენდენცია ინტერდისციპლინარიზმისადმი, სულ უფრო ირღვევა საზღვრები არამარტო მონათესავე, არამედ თვით სრულიად განსხვავებულ მეცნიერებებს შორის, რაც თავისთავად კიდევ უფრო აქტუალურს ხდის სამეცნიერო ენის კვლევას.

არსებობს საინტერესო კვლევები ჰუმანიტარული და საბუნებისმეტყველო ენების შესახებ. მაგალითად, ცნობილი ენათმეცნიერი ვილჰელმ დილთაი დარგობრივი ენების კვლევისას მიუთითებდა ჰუმანიტარული მეცნიერებების „იდეოგრაფიულობაზე“ (ideographisch), საბუნებისმეტყველო მეცნიერებების „გასაგებ“ ბუნებაზე (verstehend) და აქვე აღნიშნავდა, რომ ეს უკანასკნელი განსაკუთრებით გერმანული ენობრივ-კულტურული სივრცისთვისაა დამახასიათებელი [Dilthey 1990: 242-258].

ასევე, მნიშვნელოვანია ჰარალდ ვაინრიხის ნაშრომი, რომელშიც წარმოდგენილია შედარებითი კვლევა ერთი მხრივ, მოლეკულური ბიოლოგიის და მეორე მხრივ, ხელოვნების ისტორიის ტექსტებისა, რომელშიც ის წარმოაჩენს მათ შორის მსგავსებებს და განსხვავებებს. შესაბამისად, მკვლევარი მიუთითებს, რომ საგნობრიობა, პრაგმატულობა და ეპისტემურობა წარმოადგენს საერთოს, ხოლო განსხვავებულია ის ფაქტორები, რომ საბუნებისმეტყველო ტექსტში აქცენტი გადატანილია კონკრეტულ პრობლემატიკაზე და არა ენობრივ მხარეზე, მაშინ როდესაც, ჰუმანიტარულ ტექსტში საგანი და ენა ჰარმონიულადაა წარმოჩინებული [Weinrich 1995: 157].

აღსანიშნავია, რომ სამეცნიერო ენისთვის, უფრო მეტადაა ნიშანდობლივი ზოგადად, დარგობრივი ენებისათვის საერთო მახასიათებლები, კერძოდ - ეპისტემურობა და არგუმენტაციული სტრუქტურები.

3. კრეცენბახერი მიუთითებს დარგობრივი ენის სპეციფიკაზე და საილუსტრაციოდ ასახელებს სამედიცინო და ქიმიურ დარგობრივ ტექსტებს:

„Fachwörter sind die deutlichsten Kennzeichen der Fachlichkeit auf der Textoberfläche, und zugleich sind sie gute Indikatoren der jeweiligen Disziplin, zu der ein Fachtext gehört ...Nomenklatur und Terminologiesysteme in den Naturwissenschaften und der Technik streben dem Ideal einer Eineindeutigkeit von Termini bzw. Nomenklaturzeichen nach, das Polysemie und Synonymie ausschließen würde. In den medizinischen und chemischen Nomenklatorsystemen beispielsweise geht das bis in bestimmte wiederkehrende Morpheme, die bestimmte Stellen des Terminologiesystems besetzen; so legt die Genfer Nomenklatur der organischen Chemie die Einzelmorpheme für Bezeichnungen organischer Verbindungen nach der Länge und Position von Kohlenstoffketten fest.“ [Kretzenbacher 2010: 493].

ბ.ჯორბენაძე მიიჩნევს, რომ ნებისმიერი ტექსტი გადმოსცემს გარკვეულ ინფორმაციას, რაც არამხატვრული ტექსტისათვის ძირითადი და განმსაზღვრელია. მხატვრული ტექსტისთვის კი, ნებისმიერი ინფორმაცია არსებითად მხოლოდ საშუალებაა მხატვრული სახის შესაქმნელად, რაც, თავისთავად, კონკრეტულის განზოგადოებულის სახით წარმოდგენას გულისხმობს: „ორივე პირობადადებულია კონკრეტული რეალური სიტუაციის, მოვლენის მიერ. ეს მსგავსებაა. მაგრამ იმავდროულად განსხვავებაც ხელშესახებია: არამხატვრული ტექსტი ბოლომდე ინარჩუნებს კავშირს ასახულ რეალობასთან. ამ კავშირის გარეშე მას არავითარი შემეცნებითი თუ ემოციური ღირებულება არა აქვს. ამის საპირისპიროდ, მხატვრული ტექსტი (მეტნაკლებად) წყვეტს უშუალო კავშირს კონკრეტულ მოვლენებთან და დამოუკიდებელ მონაცემად იქცევა..., არამხატვრულ ტექსტს მხოლოდ იმდენად აქვს ღირებულება, რამდენადაც იგი გარკვეულ რეალურ მოვლენას ასახავს, მას (ამ მოვლენას) მიემართება, მას მხოლოდ ამ მიმართების თვალსაზრისით აქვს გამოყენება“ [ჯორბენაძე, 1963: 24].

მ.შრაიბერის მიხედვით, ენობრივი კომუნიკაცია მიმდინარეობს ტექსტებით, სტრუქტურულად და აზრობრივად დასრულებული ერთეულებით, რომლებიც თავის მხრივ, კულტურული და სოციალურ-პოლიტიკური ფონით განისაზღვრებიან. საერთო ყოველდღიური ენობრივი კომუნიკაციის გარდა არსებობს აგრეთვე სპეციალურ-დარგობრივი კომუნიკაცია, შესაბამისი სპეციალურ-დარგობრივი ტექსტის სახეობებით:

„Wie in der gemeinsprachlichen Kommunikation gibt es auch in der Fachkommunikation unterschiedliche Texttypen und Textsorten wie z.B. wissenschaftliche Bücher, Aufsätze, Abstracts, Gebrauchsanweisungen, Berichte, Produktbeschreibungen, Vorträge, Verträge, usw. Auch wenn man in der Regel davon ausgehen kann, dass Fachtexte hauptsächlich dem informativen Texttyp zuzuordnen sind, spielen appellative Elemente eine nicht zu unterschätzende Rolle, wie z.B. bei Produktbeschreibungen, die den Kundinnen ein positives Firmenimage vermitteln sollen, wissenschaftlichen Abstracts, die die Textrezipientinnen von der Signifikanz der neuen Erkenntnisse Überzeugen wollen, oder auch Gesetztexten, die ja eine zwingende direktive Wirkung beabsichtigen.“ [Schreiber, 1999: 111].

უნდა აღინიშნოს, რომ დარგობრივი ტექსტებისათვის მთავარი და განმსაზღვრელი არის საგნობრიობა და ამ მხრივ იგი განსხვავდება მხატვრული ტექსტებისაგან. ვ.ფურცელაძის მიხედვით: „არამხატვრულ პროზაულ ტექსტებს მიეკუთვნება იურიდიული დოკუმენტები, საგაზეთო რეკლამები, საცნობარო ინფორმაციის შემცველი ტექსტები, რომლებიც შეიცავს რაიმე საცნობარო პოპულარულ-მეცნიერულ, საყოფაცხოვრებო, რელიგიის, ისტორიის და მრავალ სხვა მასალას. მოცულობის შეზღუდულობის გამო საჭიროა მკითხველისათვის ინფორმაციის მოკლედ და ზოგად ხაზებში მიწოდება. ავტორები ცდილობენ ობიექტურნი იყვნენ, მიუდგომლად გადმოსცენ მათ მიერ მოპოვებული მასალა, ხოლო თვითონ ჩრდილში დარჩნენ და მხოლოდ შიგადაშიგ მცირეოდენი აუცილებელი განმარტება ჩართონ ტექსტში“ [ფურცელაძე, 1998: 55].

დარგობრივი ტექსტების მთავარი მახასიათებლებია:

- ტექსტის პროდუცენტი არის ამ დარგის სპეციალისტი;
- ტექსტის თემა არის კონკრეტული დარგის საკვანძო საკითხი;
- კომუნიკაციაში გვხვდება სპეციალური ენობრივი ერთეულები და ტერმინები;
- ტექსტში გამოყენებულია კონკრეტული გრამატიკული საშუალებები და ტექსტის სახეობები.

განსაკუთრებით საყურადღებოა შემდეგი ასპექტები:

- დარგობრივი სიზუსტე;
- ზუსტი დეფინიციები;
- გამონათქვამთა სიცხადე;
- თემისა და აზრის კონკრეტულობა;
- ინფორმაციულობა და რაციონალურობა (დასაბუთების მკაცრი ლოგიკა);
- ენობრივი ფორმულირების მკაცრ სტანდარტამდე ნორმირება, გარკვეული შტამპებისა და კლიშეების არსებობა;
- ობიექტურობა;
- ისტორიულად დაგენილი ფორმები და ტერმინები;
- ხატოვანი გამონათქვამების უგულებელყოფა;
- საყოველთაოდ გასაგები შინაარსი

ამ ნიშანთაგან ყველა ერთნაირი დოზით არ გვხვდება. მათი არსებობა დამოკიდებულია კონკრეტულ ტექსტზე.

რაც შეეხება დარგობრივი ტექსტების თარგმანს, სულ უფრო აქტუალურია ამგვარი ტექსტების ერთი ენიდან მეორეზე გადატანის მეთოდების და ტექნოლოგიების დახვეწა, სრულყოფა და მათი მომარჯვება. თარგმანის თეორია, როგორც ნებისმიერი მეცნიერული დისციპლინა, მუდმივად ვითარდება და წინ მიდის. შესაბამისად, განსხვავებულია მხატვრული და დარგობრივი ტექსტების კვლევის ხერხებიც, მაგრამ ისინი პირველ რიგში ენათაშორისი კომუნიკაციის პროდუქტს წარმოადგენენ და გარკვეულ ეტაპამდე კვლევის ერთ გზას გადიან. თარგმნისას გასათვალისწინებელია ასევე ის ფაქტორიც, რომ მხატვრულ ტექსტში ენა მრავალპლანიანი და შეუზღუდავია, ხოლო დარგობრივი ტექსტი ექვემდებარება სპეციალურ ენობრივ-სტილისტურ ნორმებს. დარგობრივი ტექსტების აღქმა-გაგება ნაკლებად კომპლექსური და ჰეტეროგენულია, ვიდრე მხატვრული ტექსტისა. დარგობრივი ტექსტი და მისი თარგმანი განკუთვნილია ადამიანთა მხოლოდ გარკვეული ჯგუფისადმი და არა ფართო აუდიტორიისათვის.

როგორც ვ.კოლერი მიუთითებს, განსაკუთრებით აქტუალურია გერმანულენოვან სივრცეში დარგობრივი ინგლისურენოვანი თარგმანები, რადგან მათი უმეტესობა ლინგვა ფრანკაზე იქმნება და საერთაშორისო აუდიტორიისათვისაა განკუთვნილი [Koller, 2011: 27].

თარგმნისას აუცილებლად გასათვალისწინებელია, რომ დარგობრივი ტექსტები, მიუხედავად განსხვავებული ტიპოლოგიური მახასიათებლებისა, ერთგვაროვან ჩარჩოს ექვემდებარებიან. დარგობრივი ტექსტები, პირველ რიგში, ორდინარული ტექსტებია. მათთვის დამახასიათებელია კომპოზიციური სიმწყობრე და მონოთემატურობა, რაც ხელს უწყობს ტექსტში თემის თანმიმდევრულ განვითარებას და მიმართებების მკაფიოდ გამოხატვას. დარგობრივი ტექსტების კორექტული თარგმნის წინაპირობაა წინარეცოდნა, ტექსტის სახეობის ცოდნა, დარგობრივი ინფორმატიულობა. დარგობრივი ტექსტები დაახლოებით ერთ სტანდარტზეა აგებული, ხოლო კომპოზიციის ზოგი ელემენტი ფაკულტატურია.

დარგობრივი თარგმანის შესრულებისას პრობლემურია ასევე, ერთი ენიდან მეორეზე კონკრეტული ტექსტის სახეობის ადეკვატურად გადმოტანის საკითხიც. ძირითადად, იურიდიული დოკუმენტი ითარგმნება იურიდიულ დოკუმენტად, ინსტრუქცია რაიმეს გამოყენების შესახებ - ინსტრუქციად და ა.შ. მაგრამ არსებობს სხვა შემთხვევებიც. პ.კუსმაული აღწერს შემთხვევას, როდესაც კულტურულმა და სიტუაციურმა განსხვავებამ, შეიძლება განაპირობოს განსხვავება თვით ტექსტის სახეობებსაც შორის, კერძოდ, როდესაც ის და მისი სტუდენტები შეეცადნენ ეთარგმნათ ინგლისურენოვანი პრესის ტექსტები ინგლისზე და ინგლისელებზე. საგაზეთო სტატიები მიეკუთვნებოდა ჟურნალისტური ტექსტის სახეობას - **გლოსებს** (Glosse) და ატარებდა კრიტიკულ-სატირულ ელფერს. ისინი იმდენად სპეციფიკური და მხოლოდ ინგლისელებისათვის გასაგები იყო, მაგრამ ნაკლებად გასაგები გერმანულენოვანი მკითხველისათვის, რომ მთარგმნელები იძულებული გახდნენ, ტექსტებისათვის მიეცათ ძირითადად საინფორმაციო ხასიათი და უგულვებელყოთ სატირული ქვეტექსტი: „ Aus Satiren und Glossen wurden homorvolle englandkundliche Texte – ein Balanceakt zwischen Amusement und Information. Unsere Ergebnisse

vervielfältigten wir dann in einem Heft mit dem Titel „Engländer sehen England.“ (Kußmaul, 2007: 34).

დარგობრივ ტექსტებთან მიმართებით უაღრესად მნიშვნელოვანია **ექვივალენტურობის** ცნება, რადგან ისინი განიხილება როგორც ენობრივ-კომუნიკაციური ხდომილების მოდელები. ბერნდ შპილნერის მიხედვით: „Texte verschiedener Sprachen sind vergleichbar, wenn sie bei ähnlicher Thematik in äquivalenten Sprechsituationen (Ort, Anlaß, Redezweck etc) oder mit äquivalenter Redestrategie produziert wurden.“ [Spillner, 1971: 114].

წულოვან ექვივალენტურობას აქვს ადგილი, როცა ერთ ან რამდენიმე ენაში რომელიმე ტექსტის სახეობა არ არსებობს. იგი შეიძლება განპირობებული იყოს ეროვნული კულტურით, ეროვნული მენტალობით და ფსიქოლოგიით. **ტოტალური (სრული) ექვივალენტურობა** არის სრული თანხვედრა როგორც დენოტატური, ასევე სიგნიფიკატური ნიშნით. სრული ექვივალენტურობა ეხება საერთაშორისო ტექსტის სახეობებს პოლიტიკის, ეკონომიკის, იურისპრუდენციის საკომუნიკაციო სფეროებიდან და გამოიხატება ისეთი ტექსტებით, როგორიცაა, ხელშეკრულებები, ქარტიები, პროტოკოლები, მასმედიის ენაში - ფელეტონი, კომენტარი და ა.შ. **ნაწილობრივი ექვივალენტურობა**, ანუ დენოტატური თანხვედრა, არის სიგნიფიკატური დიფერენცია, თანხვედრა ექსტენსიურობის მხრივაც, მაგრამ განსხვავება ინტენსიონალურობაშია. იგი განპირობებულია პირველ რიგში სტუქტურულ-სპეციფიკური თავისებურებებით, რომლებიც განსაზღვრავენ როგორც ენის სტრუქტურულ ვარიანტებს, ასევე ენობრივ ფორმულირებებს.

მკვეთრი ინტერკულტურული განსხვავება წარმოჩინდება თუნდაც ისეთ, ერთი შეხედვით ფორმითა და შინაარსით მარტივ ტექსტის სახეობასთან, როგორიცაა **სამეცნიერო ნაშრომის დასკვნა**. ინგლისური conclusion არსებითად განსხვავდება გერმანული Zusammenfassung - ისაგან მთელი რიგი ნიშნებით, მაგალითად, ინგლისური ტექსტისათვის დამახასიათებელია აზრის ჩამოყალიბება ტექსტის სეგმენტების მარკირებით, ხოლო გერმანულისათვის უფრო გავრცობილი სტრუქტურაა ნიშანდობლივი.

გერმანულ და ქართულ კულტურულ და მენტალურ თავისებურებებზეა მიუთითებს ქვემოთ წარმოდგენილი ტექსტი, რომელიც აბსოლუტურად მისაღები და გასაგებია გერმანელისათვის, მაგრამ ცოტა გაუგებარი და შეიძლება კომიკურიცაა ქართველისათვის. ტექსტის არის ინსტრუქცია საშობაო ნაძვის ხის შესახებ, რომელიც უნდა დაიდგას საჯარო სივრცეში (სამსახურში). ტექსტში დაწვრილებითაა აღწერილი საშობაო ხის არსი და რაობა, სწორად დადგმის და უსაფრთხოების წესები და სხვ.

„RICHTLINIEN über die Verwendung von Dienstweihnachtsbäumen

Gesetzliche Grundlage §45 Heeresgebührengesetz:

Dienstweihnachtsbäume sind Weihnachtsbäume natürlichen Ursprungs oder natürlichem Bäumen nachgebildete Weihnachtsbäume, die zur Weihnachtszeit in Diensträumen aufgestellt werden.

Aufstellen von Dienstweihnachtsbäumen:

Dienstweihnachtsbäume (DWB) dürfen von sachkundigem Personal nach Anweisung des unmittelbaren Vorgesetzten aufgestellt werden. Dieser hat darauf zu achten, dass der DWB mit seinem unteren, der Spitze entgegengesetzten Ende in einem zur Aufnahme von baumendem geeignetem Halter

eingebraucht und befestigt wird, in der Haltevorrichtung derart verkeilt wird, dass er senkrecht steht (in schwierigen Fällen ist ein zweiter Beamter hinzuzuziehen, der die Senkrechtstellung überwacht bzw. Durch Zurufe wie „mehr links, mehr rechts“ usw. Korrigiert). (...9 Der Vorgesetzte hat weiters dafür zu sorgen, dass im Umfallbereich des DWB keine zerbrechlichen oder durch einen umfallenden DWB in ihrer Funktion zu beeinträchtigende militärische Anlagen vorhanden sind (...))“ [Kadric, 2005: 67].

კულტურულ განსხვავებას წარმოაჩენს სხვადასხვა ენობრივ საზოგადოებებში **გაცნობის განცხადებების** კვლევის შედეგებიც. მაგალითად, გერმანულში არ არსებობს ფორმისა და შინაარსის ერთი რაიმე სტანდარტი, მათში არის როგორც ორიგინალურობა, ასევე მახვილგონიერება და იუმორი. ესპანური და იტალიური განცხადებები კი ამ მხრივ ბევრად უფრო მშრალი და შეზღუდულია, ეს კი მიუთითებს იმაზე, რომ გერმანულენოვან, ესპანურ თუ იტალიურ სამყაროებში არის ტექსტის ამ სახეობის განსხვავებული პროტოტიპები.

ამგვარად, სხვადასხვა ენობრივ კულტურაში ერთიდაიგივე ტექსტის ჟანრისათვის განსხვავებული მოდელები არსებობს. თარგმანში გათვალისწინებული უნდა იყოს ის გარემოება, რომ სხვადასხვა ენობრივ კომუნიკაციაში ისინი განსხვავებულად ფუნქციონირებენ. მაგალითად, საყოველთაოდ გავრცელებული ფორმა - **წამლის თანდართული ინსტრუქცია** - სხვანაირია გერმანულ და პორტუგალიურ სამყაროებში. გერმანული ინსტრუქციის ტექსტი ერთნაირად განკუთვნილი და გასაგებია როგორც ექიმის, ასევე, სამედიცინო სფეროში მეტნაკლებად გარკვეული პაციენტისათვისაც, ხოლო პორტუგალიური უფრო მეტ ინფორმაციას შეიცავს ექიმისთვის, ვიდრე პაციენტისთვის.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ დარგობრივი ტექსტის თარგმნისას უაღრესად მნიშვნელოვანია, როგორც სპეციალურ-დარგობრივი და ენობრივ-სტილისტური მახასიათებლების, ასევე ორიგინალური და სათარგმნი ენობრივი საზოგადოებების კულტურული თავისებურებების ცოდნა და შესაბამისად მომარჯვება.

საკვანძო სიტყვები: დარგობრივი ტექსტი, თარგმანი, კონტრასტული ჭრილი

ლიტერატურა:

ფურცელაძე. ვ. ტექსტი როგორც ენობრივი მოღვაწეობის წერილობითი გაცხადება. ნაწილი მეორე. გამომცემლობა „სამშობლო.“ თბილისი. 1998.

ჯორბენაძე, ბ. მხატვრული ტექსტის ენობრივი ანალიზის ზოგიერთი საკითხისათვის. სამეცნიერო შრომები. 5. თბილისი. 1963.

Dilthey, W. Hermeneutic Approach to the Study of Martinus Nijhoff Philosophy Library (MNPL, volume 2) History and Culture. 1990.

Kadric, Mira. Kaindl, Klaus. Kaiser Cooke, Michele. Translatorische Methodik. Basiswissen Translation 1. Facultas Verlags und Buchhandlung AG. Wien. 2005.

Koller W. Einführung in die Übersetzungswissenschaft. 8.Auflage. A.Franke. UTB. 2011.

Kretzenbacher. H. Fach- und Wissenschaftssprachen in den Geistes- und Sozialwissenschaften. In: Krumm, Hans-Jürgen /Fandrych, Christian / Hufeisen, Britta / Riemer,

Claudia (Hgg.). *Deutsch als Fremd- und Zweitsprache: ein internationales Handbuch*. 1. Halbband. Berlin: de Gruyter. 2010.

Kußmaul P. Verstehen und Übersetzen. Ein Lehr- und Arbeitsbuch. Gunter Narr Verlag Tübingen. 2007.

Kühlwein W. Thome G., Wills W. (Hrsg.) Kontrastive Linguistik und Übersetzungswissenschaft. Wilhelm Fink Verlag. München. 1987.

Schreiben M. Textgrammatik. Gesprochene Sprache. Sprachvergleich. Peter Lang. Frankfurt am Main. 1999.

Spillner, B. FACHTEXTE IM INTERKULTURELLEN VERGLEICH. KONTRASTIVE PRAGMATIK DEUTSCHER, FINNISCHER UND FRANZÖSISCHER WIRTSCHAFTSTEXTE. Mercator-Universität, Duisburg. 1971.

Weinrich, H. Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Forschungsberichte. De Gruyter. 1985.

Eliso Koridze

Akaki Tsereteli State University

Kutaisi, Georgia

E:mail:elisso.koridse@gmail.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.45>

Some issues of translating a specialized text from a contrasting perspective

Abstract

Numerous monographs and scientific works have been devoted to the study of specialized languages and the research of relevant texts, which is due to global processes in the world. The integration processes taking place in the modern world have led to the necessity of transitioning from national, monocultural communication to international intercultural communication. Accordingly, it is increasingly important to translate non-fiction, specialized texts from one language to another. This seemingly less creative and monotonous process is associated with certain difficulties and problems.

Keywords: specialized text, Some issues of translating, contrasting perspective

**გაორებული ქრონოტოპი და ემიგრაციის სიმბიძე XX-XXI
საუკუნეების ამერიკულსა და ქართულ მოკლე მოთხრობაში**
(ჯუნო დიასის, იანგ ჯინ ლისა და ნიკო ლორთქიფანიძის მოთხრობების მიხედვით)

თამარ ყალიჩავა

სულხან-საბას უნივერსიტეტი

თამთა ყალიჩავა

საქართველოს უნივერსიტეტი

თბილისი, საქართველო

E:mail:Tamuniakalichava@gmail.com

tamtalkalichava@gmail.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.46>

შესავალი. ლიტერატურული ქრონოტოპი, როგორც მიხეილ ბახტინის მიერ დამკვიდრებული ტერმინი, განსაზღვრავს დროისა და სივრცის მხატვრულ ერთიანობას ლიტერატურულ ნაწარმოებში [Bakhtin, 1981]. ემიგრაციულ დისკურსში ეს კატეგორია განსაკუთრებულ ტრანსფორმაციას განიცდის და ქმნის სპეციფიკურ ფენომენს, რომელსაც წინამდებარე კვლევაში „გაორებულ ქრონოტოპს“ ვუწოდებთ. როდესაც სუბიექტი ტოვებს მშობლიურ გარემოს, წყდება ქრონოტოპული მთლიანობა და იქმნება სივრცითი და ტემპორალური დისონანსი, რომელიც მხოლოდ გეოგრაფიულ მანძილს არ წარმოადგენს ორ ქვეყანას შორის, არამედ გამოხატავს მენტალურ გახეთქილებას „ყოფილსა“ და „აწმყოს“, „აქ“ და „იქ“ შორის.

კვლევის მეთოდოლოგიური საფუძველი ემყარება კომპარატივისტულ მიდგომას, რომელიც საშუალებას იძლევა გამოვავლინოთ ემიგრაციული გამოცდილების უნივერსალური და კულტურულად სპეციფიკური ასპექტები. ნაშრომის მიზანია, გამოვკვეთოთ, თუ როგორ ახერხებენ სხვადასხვა ეპოქისა და ეროვნების ავტორები ამ იდენტობის გაორების მხატვრულ რეპრეზენტაციას. ნიკო ლორთქიფანიძე თავის იმპრესიონისტულ პროზაში „შიდა ემიგრაციისა“ და კულტურული ტრანზიციის ტრაგიკულ მოდელს გვთავაზობს, ხოლო თანამედროვე ამერიკელი ავტორები — ჯუნო დიასი და იანგ ჩოი — გლობალიზაციისა და მულტიკულტურალიზმის კონტექსტში იკვლევენ იდენტობის ფრაგმენტაციასა და რეკონსტრუქციის შესაძლებლობებს.

2. თეორიული ჩარჩო: ბახტინის ქრონოტოპიდან ბაბას „მესამე სივრცემდე“

მიხეილ ბახტინის მიერ შემოთავაზებული ქრონოტოპის კონცეფცია გულისხმობს დროითი და სივრცითი მიმართებების შინაგან კავშირს, რომელიც ლიტერატურაში მხატვრულ მთლიანობას ქმნის. ბახტინისთვის ქრონოტოპი არის ის კატეგორია, რომელშიც „დრო, ისე ვთქვათ, ხდება მხატვრულად თვალსაჩინო; მაშინ როდესაც სივრცე იძენს დროის განზომილებას“ [Bakhtin, 1981: 84]. თუმცა, ემიგრაციულ ტექსტებში ეს მთლიანობა ფუნდამენტურად ირღვევა.

„გაორებული ქრონოტოპი“ სწორედ ამ რღვევის შედეგია: პერსონაჟის ფიზიკური სივრცე (ემიგრაცია, ახალი გარემო) და მენტალური დრო (წარსული, სამშობლოსთან დაკავშირებული მეხსიერება) ერთმანეთს სცილდება და შუალედურ, ლიმინალურ მდგომარეობას აყალიბებს. ეს მდგომარეობა არც ბახტინისეული მთლიანობაა, არც მისი სრული დაშლა — ეს არის მუდმივი ძაბვა ორ განსხვავებულ ქრონოტოპულ სისტემას შორის.

განსხვავებით ჰომი ბაბას „მესამე სივრცისგან“ (Third Space), რომელიც ჰიბრიდულობისა და ახალი კულტურული იდენტობის შექმნის პოზიტიურ, პროდუქტიულ ზონად მოიაზრება [Bhabha, 1994], „გაორებული ქრონოტოპი“ უფრო მეტად ტრავმული და დისონანსურია. თუ ბაბასთან „მესამე სივრცე“ წარმოადგენს კულტურული ტრანზიციის შესაძლებლობას, სადაც ამომავალი და დანიშნულების კულტურები ერთმანეთთან დიალოგში შედიან და ახალ, კრეატიულ სინთეზს ქმნიან, ჩვენს მიერ განხილულ ავტორებთან ეს არის ეგზისტენციალური „გაჭედებლობა“ ორ სამყაროს შორის, სადაც სუბიექტი ვერც ახალ გარემოსთან ახდენს სრულ ასიმილაციას და ვერც ძველს უბრუნდება.

აქედან გამომდინარე, „გაორებული ქრონოტოპი“ არ არის მხოლოდ გეოგრაფიული კატეგორია, არამედ ეგზისტენციალური და ფსიქოლოგიური მდგომარეობის ლიტერატურული გამოხატულება, სადაც სივრცე-დრო კონფლიქტურ ურთიერთობაშია.

3. ნიკო ლორთქიფანიძე: „შელოცვა რადიოთი“ და კულტურული დისონანსის მხატვრული მოდელი

ნიკო ლორთქიფანიძის პროზა ქართული მოდერნიზმის უმნიშვნელოვანესი შემადგენელი ნაწილია. მისი იმპრესიონისტული სტილი გამოირჩევა ლაკონიურობი-თა და მოზაიკური თხრობით, იდეალურ ხერხს წარმოადგენს იმ ეგზისტენციალური გაორების გამოსახატავად, რომელსაც ელი (ელპიდე) გორდელიანი განიცდის. კონსტანტინე გამსახურდიას შეფასებით, ნიკო ლორთქიფანიძე იყო ოსტატი, რომელმაც ქართულ სიტყვას ფერისა და ტონის ესთეტიკური ექვივალენტი მოუძებნა.

მოთხრობაში „შელოცვა რადიოთი“ (1928) დრო-სივრცული კოორდინატები ორ პოლუსს შორის არის გადანაწილებული: ევროპული ურბანული ლანდშაფტი, სადაც ელი მოგზაურობს,

და არქაული ქართული ყოფიერება, რომელიც მხოლოდ მეხსიერებისა და კულტურული კოდების საშუალებით რჩება მისთვის ხელმისაწვდომი. ელის „გაორება“ მის გენეტიკურ წარმომავლობაშივეა ჩაწერილი — ქართველი თავადისა და გერმანელი ქალის შვილი ერთდროულად ეკუთვნის ორ სამყაროს და, ამავდროულად, სრულად არცერთს.

მწერალი იყენებს იმპრესიონისტულ ტექნიკას — ფრაგმენტულ ფრაზებს, უზმნო წინადადებებს, ელიფსურ სინტაქსს — რათა გადმოსცეს ევროპული ცივილიზაციის თავბრუდამხვევი რიტმი და პერსონაჟის დაშლილი შეგნება. გრიგოლ რობაქიძის ფორმულირებით, თანამედროვე ადამიანი დროს სწრაფად იმორჩილებს, მაგრამ სანაცვლოდ ეგზისტენციალურ „სიცარიელეს“ ეჯახება. ელიც სწორედ ამ სიცარიელეშია მოქცეული. მისი ცეკვა გველებთან წარმოადგენს უკანასკნელ, სასოწარკვეთილ მცდელობას დაკარგული იდენტობის აღდგენისა და არქაულ ფესვებთან კონტაქტის აღმოჩენისა.

განსაკუთრებით სიმბოლურია მოთხრობის სათაური, რომელიც ორი ანტიპოდული კულტურული კოდის — ტექნოლოგიურისა და მითოლოგიურის — შეჯახებას ასახავს. რადიო მოდერნული ცივილიზაციის, ტექნოლოგიური პროგრესისა და გლობალური კომუნიკაციის სიმბოლოა, ხოლო შელოცვა — მეტაფიზიკური, არქაული რწმენისა და მაგიური აზროვნების. თუმცა, „შელოცვა“ თავისი ბუნებით მოითხოვს პირისპირ ყოფნას, ლოკალურ სივრცეს — ის არის ლოკალური ქრონოტოპის ორგანული ნაწილი. რადიო კი მას გლობალურ, უპიროვნო, დისტანციურ ტალღად აქცევს, რითაც უკარგავს საკრალურ ძალას და რიტუალურ ეფექტურობას.

შელოცვამ, რომელიც რადიოთი გადაიცემა, ძალა და ავთენტურობა დაკარგა. ეს მეტაფორა მიაჩნია იმაზე, რომ კულტურული ფესვებიდან მოწყვეტილი ადამიანი ტექნოლოგიურ და რაციონალიზებულ სამყაროში დაუცველია ეგზისტენციალური გაუცხოებისგან. ელის სიკვდილი გველის ნაკბენით არის კულტურული ტრანზიციის ფატალური შედეგის მხატვრული გამოხატულება — არქაულის მტკივნეული გამარჯვება მოდერნულზე. ლორთქიფანიძესთან „გაორებული ქრონოტოპი“ XX საუკუნის დასაწყისში ჯერ კიდევ გადაულახავი ტრაგედიაა — სინთეზი შეუძლებელია, ხოლო ცხოვრება ორ სამყაროს შორის ფატალურად მთავრდება.

4. იანგ ჩოი: „დაკარგვის ხელოვნება“ და მეხსიერების ეროზია

თუ ნიკო ლორთქიფანიძესთან ემიგრაციის სიმძიმე ფიზიკური ფატალიზმით მთავრდება, იანგ ჩოისთან იგი გადადის ფსიქოლოგიური დაშლისა და მეხსიერების ეროზიის სტადიაში. მოთხრობა „დაკარგვის ხელოვნება“ (The Art of Losing, 2018) ფოკუსირებულია ამერიკაში მცხოვრები კორეელი წყვილის ეგზისტენციალურ კრიზისზე, რომელშიც ენობრივი და

კულტურული გაუცხოება თანდათან ქრება ალცჰეიმერის დაავადებით გამოწვეულ მეხსიერების მთლიან დაკარგვაში.

მო-სეის პერსონაჟი წარმოადგენს ემიგრანტის ტრაგიკომიკურ განსახიერებას. მისი მცდელობა, შეჭამოს ლექსიკონის ფურცლები ინგლისური ენის ასათვისებლად, ემყარება ძველ კორეულ ტრადიციას (სადაც ითვლებოდა, რომ ტექსტის შეჭმა ცოდნის ფიზიკურ შთანთქმას უზრუნველყოფს), მაგრამ ამერიკულ კონტექსტში ეს ქმედება იქცევა აბსურდულ, სასოწარკვეთის აქტად, რომელიც ხაზს უსვამს კულტურული გადანერგვის შეუძლებლობას. აქ ენა აღარ არის მხოლოდ კომუნიკაციის საშუალება — იგი ხდება ბარიერი, რომელიც ჰყოფს პიროვნებას საკუთარი წარსულისგან და ხელს უშლის იდენტობის შენარჩუნებას.

ალცჰეიმერით დაავადებული მო-სეი კარგავს იდენტობას, რაც ემიგრაციის საბოლოო და ყველაზე მძიმე საფეხურის მეტაფორად წარმოჩნდება — როდესაც ადამიანს აღარც სამშობლო ახსოვს და აღარც საკუთარი თავი. მწერალი ავლებს პარალელს XI საუკუნის ქართულ აგიოგრაფიულ ტექსტთან „იოანესა და ექვთიმეს ცხოვრება“, თუმცა მათ შორის არსებითი მეთოდოლოგიური სხვაობაა:

აგიოგრაფიული მოდელი: ექვთიმე მთაწმინდელის შემთხვევაში მეხსიერებისა და ენის აღდგენა არის სასწაული — ტრანსცენდენტული ჩარევა, სადაც ღვთისმშობლის მიერ ნაბოძები ქართული ენა არის წმინდა, ხელუხლებელი მოცემულობა. აქ ენა ღვთიური იდენტობის ნაწილია და მისი აღდგენა ხდება მყისიერად, სრულყოფილად, საიდუმლო ჩარევის შედეგად.

სეკულარული (თანამედროვე) მოდელი: იანგ ჩოისთან მეხსიერებას აღადგენს არა მეტაფიზიკური ძალა, არამედ ხელოვნება — კონკრეტულად, კორეული სახალხო მელოდია (არირანგი). ეს არის ფსიქო-ემოციური რეკონსტრუქცია, წამიერი და არასრული. სეკულარული ხელოვნება მოქმედებს როგორც „მეხსიერების რეზერვუარი“ — ის არ კურნავს პათოლოგიას (ალცჰეიმერს), მაგრამ წამიერად აერთებს გაორებულ ქრონოტოპს. ხელოვნება აქ არის ერთადერთი საშუალება, რომ ემიგრანტმა „შინ“ დაბრუნება იგრძნოს მეცნიერულად ახსნადი ესთეტიკური შოკის და ემოციური მეხსიერების მეშვეობით.

ეს განსხვავება ასახავს ფუნდამენტურ ცვლილებას იმაში, თუ როგორ განიცდება და რეპრეზენტირდება იდენტობის დაკარგვა და აღდგენა: სრულყოფილი სასწაულიდან ფრაგმენტულ, წამიერ აღმოჩენამდე.

5. ჯუნო დიასი: „სპანგლიში“ როგორც ენობრივი ქრონოტოპი და იდენტობის რეკონსტრუქციის სტრატეგია

ჯუნო დიასის მოთხრობა „ალმა“ [Alma, 2012] ემიგრაციულ დისკურსს ენობრივი წინააღმდეგობისა და ჰიბრიდული იდენტობის ფორმით წარმოგვიდგენს. ემიგრაციის სიმძიმე აქ მატერიალიზებულია თავად ენაში. ავტორი სისტემატურად იყენებს „სპანგლიშს“ (Spanglish

— ესპანურისა და ინგლისურის ორგანულ ნაზავს), რითაც ხაზს უსვამს პერსონაჟის შუალედურ, ლიმინალურ მდგომარეობას ორ კულტურულ სამყაროს ზღვარზე.

„სპანგლიში“ არ არის მხოლოდ ენობრივი ჟარგონი — ეს არის ენობრივი ქრონოტოპი. ინგლისური წარმოადგენს „აწმყოსა და კანონის“ სივრცეს, ხოლო ჩართული ესპანური ფრაზები — „ემოციურ მეხსიერებას“ და ინტიმურ კავშირს დაკარგულ სამშობლოსთან. ნარატიული მეორე პირი („You“) მკითხველს აიძულებს, უშუალოდ იგრძნოს ის გაუცხოება და იდენტობის ფრაგმენტაცია, რომელსაც პერსონაჟი განიცდის საკუთარი თავის მიმართ.

ტექსტში ეს დისტანცია განსაკუთრებით ნათლად ჩანს: "You look at her and you see the island you left... but the words come out in English, stiff and formal" (Diaz, 2012: 34). აქ „სპანგლიში“ ხდება იარაღი და წინააღმდეგობის ფორმა: პერსონაჟი უარს ამბობს სუფთა ინგლისურზე, რადგან ეს ნიშნავს სრულ კაპიტულაციას დომინანტი კულტურის წინაშე. დიასის ენა არის „ჰიბრიდული წინააღმდეგობა“ — იგი არ აძლევს მკითხველს კომფორტული კითხვის საშუალებას, რითაც აიძულებს მას, პირადად იგრძნოს ემიგრანტის ენობრივი დისკომფორტი და ეგზისტენციალური არაკომფორტულობა.

დიასთან ემიგრაცია აღარ არის მხოლოდ გეოგრაფიული გადასახლება — ეს არის მუდმივი, ყოველდღიური ბრძოლა „მესამე სივრცის“ სიმბოლურ არეალში გადარჩენისთვის, სადაც ენა ერთდეროდ იარაღად რჩება იდენტობის დასაცავად და რეკონსტრუქციისთვის. ამავდროულად, ენობრივი ჰიბრიდიზაცია არ წარმოადგენს მხოლოდ ასიმილაციის შედეგს, არამედ თავად გახდა წინააღმდეგობის აქტი, კულტურული დომინანტის მიმართ რეზისტენციის ლინგვისტური ფორმა.

დასკვნა. წარმოდგენილმა კომპარატივისტულმა ანალიზმა აჩვენა, რომ მიუხედავად ქრონოლოგიური დისტანციისა და კულტურული კონტექსტების განსხვავებისა, სამივე განხილული ავტორის შემოქმედებაში ქრონოტოპული კოორდინატების ტრანსფორმაცია იდენტობის ფრაგმენტაციის უშუალო ინდიკატორად გვევლინება. ემიგრაციის სიმძიმე, როგორც უნივერსალური ლიტერატურული პარადიგმა, ევოლუციურ განვითარებას განიცდის:

XX საუკუნის დასაწყისი (ლორთქიფანიძე): ემიგრაცია და კულტურული გაორება წარმოდგენილია როგორც ფატალური, გადაულახავი ტრაგედია. არქაული და მოდერნული ქრონოტოპების შეჯახება სიკვდილით მთავრდება. სინთეზი შეუძლებელია.

XXI საუკუნე (ლი, დიასი): ემიგრაციის სიმძიმე ტრანსფორმირდება ფსიქოლოგიურ, ენობრივ და მეხსიერებრივ ტრავმაში, თუმცა ჩნდება გადარჩენისა და რეკონსტრუქციის ხერხები. ხელოვნება (ლისთან) და ენობრივი ჰიბრიდულობა (დიასთან) ხდება ის „ხიდები“, რომლებიც წამიერად, მაგრამ მაინც აერთებს გაორებულ ქრონოტოპს.

თუმცა, აღსანიშნავია, რომ თუ აგიოგრაფიულ ლიტერატურაში ენის დაკარგვა რელიგიური განსაცდელია და მისი აღდგენა — სასწაული, ლორთქიფანიძესთან კი — კულტურული ფატალიზმი, თანამედროვე ამერიკულ პროზაში ეს არის მუდმივი ნეგოციაცია (მოლაპარაკება) ენებსა და მეხსიერებებს შორის. მხატვრული ტექსტი რჩება იმ ერთადერთ ლიტერატურულ სივრცედ, სადაც გაორებული ქრონოტოპის მქონე სუბიექტი ახერხებს საკუთარი თავის, საკუთარი ფრაგმენტირებული იდენტობის ნარატივულ რეკონსტრუქციას და ხელახლა აღმოჩენას.

საკვანძო სიტყვები: მოკლე მოთხრობა, ქრონოტოპი, კულტურული იდენტობა, ემიგრაცია, ნიკო ლორთქიფანიძე, ჯუნო დიასი, იანგ ჩოი, ასიმილაცია, კომპარატივისტიკა

ლიტერატურა:

- ბარბაქაძე, ც. (2022). ქალაქში – ქალაქი. ახალი ცნობიერების დაბადება. თბილისი.
- ბიშოპი, ე. (2008). ერთი ხელოვნება. ჟურნალი „არილი“, 23 ნომბერი, 12-15.
- ლორთქიფანიძე, ნ. (2002). თხზულებანი. გამომცემლობა „დიოგენე“. თბილისი.
- ომიაძე, ს. (2008). ბუნებრივი ენა და კულტურა – ერის ცოცხალი მეხსიერება. „სემიოტიკა“, №4, 70-75.
- რამიშვილი, ვ. (1947). ენის სიწმინდისათვის. „ქართული ენა და ლიტერატურა სკოლაში“, №4, 25-45.
- ყალიჩავა, თ. (2020). კულტურათა გარდაუვალი სინთეზის მხატვრული პარადიგმა. სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები, ტ. 15, 126-135.
- Bakhtin, M. M. (1981). *The Dialogic Imagination: Four Essays* (M. Holquist, Ed.; C. Emerson & M. Holquist, Trans.). University of Texas Press.
- Bhabha, H. K. (1994). *The Location of Culture*. Routledge.
- Choi, Y. (2018). *The Art of Losing*. In *The Best American Short Stories* (pp. 50-71). Houghton Mifflin Harcourt.
- Diaz, J. (2012). *This Is How You Lose Her*. Riverhead Books.

Tamar Kalichava
Sulkhan-Saba University

Tamta Kalichava
Georgian University
Tbilisi, Georgia
E:mail: Tamuniakalichava@gmail.com
tamtalkalichava@gmail.com
<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.46>

The Doubled Chronotope and the Weight of Emigration in XX-XXIst Century American and Georgian Short Stories

(Based on the stories of Juno Dias, Yang Choi and Niko Lortkipanidze)

Abstract

The article is a complex interdisciplinary study that aims to analyze the transformation of cultural identity and emigration discourse in short prose of the XX-XXI centuries. The object of the research is the short stories of three authors from different eras and cultural contexts – Niko Lortkipanidze, Juno Dias and Yang Choi. The work focuses on the phenomenon of “doubled chronotope” – an existential situation when a character simultaneously exists in two conflicting cultural spaces and temporal dimensions. The research shows that the severity of emigration manifests itself as a multi-layered form of linguistic, social and psychological alienation.

Keywords:: short story, Niko Lortkipanidze, Juno Dias, Yang Choi, cultural identity, immigration, assimilation,

ზმნის უღლების სისტემის სწავლება ენათა ევროპული ჩარჩოს შესაბამისად (III სერია)

ნანა შავთვალაძე

საქართველოს უნივერსიტეტი

თბილისი, საქართველო

e-mail: nana_shavtvaladze@yahoo.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.47>

ქართულის, როგორც უცხო ენის სწავლებისას, უდავოა, ჩვენ ვეხებით ჩვენს ქართულ ენას, ჩვენს მენტალობას. ენა ჩვენი კულტურის, აზროვნების, ხედვის, ენერგიის, იდენტობის ჩვენების საშუალებაა. ბევრი რამ ცნობილი და გასაგები ხდება ქართული ენის შემსწავლელთათვის ჩვენი ერის ცნობიერების შესახებ. ენისადმი ლინგვისტური მიდგომა, გამოყენების მიზნობრიობა, მეთოდური ხედვა გასაგებია, მაგრამ შემსწავლელს ხშირად აინტერესებს, თუ როგორია ამა თუ იმ ერის მთლიანი კულტურული სახე. ამიტომაც დღევანდელმა მსოფლიო ცხოვრებამ ამ მოთხოვნის წინაშე დაგვადგინა. კიდევ უნდა გავიხსენოთ ამერიკელი **ერიკ მეიერი**, რომელმაც ამ გამოწვევას მრავალ კვლევაზე დაყრდნობილი წიგნით, „კულტურული რუკა“, უპასუხა. აქ პრაქტიკული ხედვით მრავალი ერია წარმოჩენილი თავისი კულტურული მიდგომით, მაგრამ, სამწუხაროდ, არა - საქართველო. **ერიკ მეიერის** შეფასების სქემა და კვლევა ძალიან შთამბეჭდავია. მთავარ სირთულეს ქართულის, როგორც უცხო ენის შესწავლისას, იქნება ეს ევროპელი, ამერიკელი თუ აზიელი სტუდენტი, წარმოადგენს ქართული ზმნა, ზმნის სტრუქტურა და მისი ფორმაცვალების სისტემა. შესაბამისად, ჩვენი ვალია, სწავლებისას იმ მეთოდური მიდგომების შემუშავება, რომლებიც სტუდენტს დაეხმარება ზმნის უღლების სისტემის აღქმასა და გაცნობიერებაში. ეს ძალზე მნიშვნელოვანია, რადგან ჩვენი ენის გასაღები და ხერხემალი პოლისემიური ზმნაა.

ცხადია, ესაა ჩვენი ხედვა, სურვილი და ოცდახუთწლიანი მუშაობის სტრატეგია. ამიტომ დღემდე შექმნილ სახელმძღვანელოებში სხვადასხვა სახითა და ხარისხით არის წარმოდგენილი ზმნის ფუნქცია-აქტივობა. საყურადღებოა შემსწავლელის კონკრეტული მიზანი, ვინ არის, რატომ სწავლობს, რა მიზნით ფიქრობს სამომავლოდ ენის გამოყენებას. მრავალწლიანი გამოცდილების საფუძველზე დავრწმუნდით, რომ ენის აკადემიურ დონეზე შესწავლისას საჭიროა ზმნის კონსტრუქციის ჩაშლა, თითოეული სერიისა და მწკრივის თავისებურების გათვალისწინება სწავლების დონესთან მიმართებით. არა გრამატიკული უღლების სწავლება, არამედ თითოეული სერიის მწკრივის ფუნქციური ველის განმარტება და გამოყენების ფუნქციონირება.

უმნიშვნელოვანესია ზმნათა დალაგება გამოყენების სიხშირის ფუნქციის მიხედვით, კატეგორიების გამოყოფა და მათი სამეტყველო ფაზაში ასახვა მარტივი დონიდან უმაღლეს დონემდე. ანუ, რას იყენებს აქტიურად შემსწავლელი მეტყველებაში, ზმნის რომელ ფორმებს, რა მიზნითა და რა სიხშირით. წინამდებარე სტატიაში შევეცდებით წარმოვაჩინოთ მესამე სერიის მწკრივების ფორმების სწავლებასთან დაკავშირებული

სირთულეები და ამ გამოწვევებთან გამკლავების საშუალებები, ჩვენ მიერ მრავალჯერ ნაცადი და აპრობირებული მეთოდები, სტრატეგიები, ხერხები.

ამასთან, უდავოდ, გავითვალისწინებთ ორივე სისტემის, ვინიან და მანიან, ზმნათა კატეგორიების ფუნქციასა და უკუგებას.

ძალიან საყურადღებოა ჩვენი გაბმული მეტყველება და სალაპარაკო ქართულში გამოყენებული სასაუბრო ფორმები. ჩვენ როცა გვინტერესებს რაიმე ფაქტი შესრულდა თუ არა, ვსვამთ კითხვას: „გააკეთე?“ - კონკრეტულ პასუხს იმ შემთხვევაში ვიღებთ, თუ დავალება ან მოცემულობა შესრულებულია. ანუ, თუ დადებითი პასუხი გვაქვს, ამ შემთხვევაში ვიყენებთ II სერიის „წყვეტილის მწკრივს“ და უმაღლეს პასუხობთ: „გააკეთე!“ საინტერესოა და ქართველთა მენტალობის ფორმისთვის დამახასიათებელია, რომ დადებითი პასუხის დროს ვიყენებთ „წყვეტილის მწკრივს“ ფორმას, მაგრამ თუ დავალება სხვადასხვა მიზეზის გამო არ არის შესრულებული და ფაქტია, რომ შეუსრულებელია, მაშინ აქტიურდება ჩვენს გონებაში III სერიის „I თურმეობითის მწკრივი“. ანუ, კითხვისას: „გააკეთე?“ - ვიღებთ უარყოფით პასუხს იმედის მოლოდინით, რომ გაკეთდება: „არ გამიკეთებია!“ იგულისხმება, რომ ჯერ არ გამიკეთებია, პროცესში ვარ, რაღაცამ ხელი შემიშალა და ა.შ. მიჯრით მიედინება მიზეზთა ჯაჭვი. ეს ჩვენი მენტალობის ამსახველია, რომ იმედს ვაძლევთ საკუთარ თავსაც და დარწმუნებულები ვართ ჩვენი ქმედების სიმართლეში, თითქოს გრამატიკული ფორმით ვხსნით, რატომ არ გვაქვს რაიმე უკვე მზად ან გაკეთებული.

საგანმანათლებლო სივრცის „სემიტა.ენის სკოლა“ ამოქმედებს უცხოელთათვის ქართულის, როგორც უცხო ენის შემსწავლელ პროგრამას, რომელიც ეყრდნობა გამოცდილ მასალას - სერია „ბილიკი“. „ბილიკის“ მეორე დონეზე, B1 დონის, სახელმძღვანელოში პირველი კარი ეძღვნება III სერიის „I თურმეობითის მწკრივს“. ამ დროისთვის შემსწავლელმა უკვე იცის A1 და A2 დონეზე ქართული ენა. ნასწავლი აქვს შემდეგი მწკრივები: I სერია - აწმყო, უწყვეტელი, მყოფადი; II სერია - წყვეტილი, II კავშირებითი. ეს ეხება I, II და IV ჯგუფის ზმნებს.

B1 დონის „ბილიკის“ სახელმძღვანელო პირველივე კარიდან იწყებს III სერიის „I თურმეობითის მწკრივს“ წარდგენას. ჯერ მიეწოდება მხოლოდ პირველი ჯგუფის ზმნები: **-ობ, -ებ, -ი, უთემისნიშნო** (ნ.შ. ბილიკი II, გვ.:9); თვალსაჩინო ხდება, თუ როგორ აწარმოებს ეს ზმნები I თურმეობითის მწკრივს. მწკრივი ასე იხსნება: გამოვყოფთ მაწარმოებლებს, გასათვალისწინებელია, რომ შესაძლოა, ზმნა I თურმეობითში წარდგეს როგორც ზმნისწინიანი, ასევე უზმნისწინო ფორმითაც:

მხ. რიცხვი	ზმნისწინი/მი -- ია	მრ. რიცხვი	ზმნისწინი/გვი -- ია
	ზმნისწინი/გი -- ია		ზმნისწინი/გი -- იათ
	ზმნისწინი/უ -- ია		ზმნისწინი/უ -- იათ

ვიწყებთ - ობთემისნიშნიანი ზმნებით, რომლებიც შემსწავლელს საკმაოდ ბევრი იციან. მაგ.: უცხოვრია, უსწავლია, უმუშავია, ულაპარაკია, უთამაშია... მეორე კარში **-ავ და -ამთემისნიშნიანი** ზმნები შემოდის.

მეთოდურ ხედვაზე დაყრდნობით სასხვისო ქცევი ნიშნებს არ ვასწავლით ამ ეტაპზე. სწავლების მიდგომიდან გამომდინარე არ ვაცალკევებთ სასხვისო ქცევისა და ობიექტური პირის ნიშნებს. ჩვენთვის უმჯობესია ერთად აღიქვას შემსწავლელმა **მი-, გი-, უ-, გვი-** ნიშნები. მათ ვუთითებთ განსხვავებული ფერით, რომ განარჩიონ და როგორც მარკერები I თურმეობითის წარმოებისას, ასევე დაიმახსოვრონ. დაბოლოება ყველგან ერთნაირია - **ია**, მხოლოდ მეორე და მესამე პირის მრავლობითში ემატება **-თ**. ანუ, **-იათ** დაბოლოებაა.

აქვე აღვნიშნავთ, რომ ამ მწკრივისთვის მნიშვნელოვანია სუბიექტის **მიცემითის ბრუნვის** ფორმა; სვალდებულოა პირდაპირი ობიექტის სახელობითი ბრუნვის ფორმით დამახსოვრება; სამპირიან ზმნებში ირიბი დამატების **-თვის** თანდებულით სახეცვლილება (ნ.შ. ბილიკი II, გვ.:19); მაგ.: „ლიკას ბებოსთვის ნამცხვარი ჯერ არ

გაუკეთებია!“ „დედას ლაშასთვის სადილი მოუმზადებია!“ „ნიკოს დედასთვის ხორცი არ შეუწვავს!“

I თურმეობითის მწკრივის შინაარსის გაგებისთვის ვიშველიებთ ნაწილაკებს და უარყოფით ფორმის იმ ნაწილაკებს, რომლებიც აზრის აღქმასა და გაგებაში ეხმარება სტუდენტებს: არ გამიკეთებია; ჯერ არ მიმუშავია, თურმე შემიჭამია...

„ბილიკი II“ - B1 დონის სახელმძღვანელოში შემოდის შემსწავლელთათვის ჯერ უცნობი პასიური ზმნები და მათ წარმოება. ვიწყებთ დინამიკური ვნებითის ზმნების ფორმების წარდგენას - უნიშნო: თბება, ტკეპა, დგება.. დონიანი: ბრაზდება, წითლდება, ინტერესდება... ინიანი: იჭედება, იბეჭდება, იწყება; ენიანი: ემსახურება.

ამ დონეზე ხდება A1, A2 დონეზე ნასწავლი ზმნებისთვის I თურმეობითის წარდგენა, დამუშავება და ეტაპობრივად მიწოდება. აგრეთვე ვნებითი გვარის ზმნები, რა თქმა უნდა, ჯერ აწმყო დროით ლაგდება და ნელ-ნელა ნასწავლი, ნაცნობი მწკრივები იხსნება და შემდეგ ამ ზმნებისთვის I თურმეობითის სპეციალური წარმოება. მაგ.: გაბრაზებულა, დაინტერესებულა, დამთავრებულა, გამდიდრებულა, გაჭედिला, გამთბარა...

B1 დონისთვის შემსწავლელმა იცის ოთხივე ჯგუფის ზმნები და შემდეგი მწკრივები: I სერია - აწმყო, უწყვეტელი, მყოფადი; II სერია - წყვეტილი, II კავშირებითი;

III სერია - I თურმეობითი. I თურმეობითი ახსნილია I, III და IV ჯგუფის ზმნებში B 1 დონეზე.

B2 დონისთვის 2015 წლიდან არსებობს „ბილიკი III“: სახელმძღვანელო, სამუშაო რვეული, საკითხავი მასალა. სახელმძღვანელოში პირველი კარიდან გრძელდება I თურმეობითის სწავლება. ამჯერად უკვე II ჯგუფის ზმნებისთვის. პირველი კარიდან მეშვიდე კარის ჩათვლით მრავალჯერ მეორდება I თურმეობითის ზმნათა წარმოება ოთხივე ტიპის ახალი შინაარსის ზმნებთან. შემსწავლელი მომზადებულია B1 დონიდან და მზაობა აქვს გაიგოს I თურმეობითის მწკრივის წარმოება და დაადგინოს მისი მოხმარების ველი.

II თურმეობითის მწკრივი შემოდის B2 დონის სახელმძღვანელოს მერვე კარიდან. (ნ.შ. ბილიკი III, გვ.:118); I ჯგუფის ზმნების ფორმებით აქტიურდება ეს მწკრივი. რაღა თქმა უნდა, ვიწყებთ I ჯგუფის ზმნებით - ობთემისნიშნაანებით. მაგ.: ეცხოვრა, ესწავლა, ემუშავა, ელაპარაკა, ეთამაშა... ამჯერადაც გამოვყოფთ მაწარმოებლებს, ვითვალისწინებთ, რომ შესაძლოა, ზმნა II თურმეობითშიც წარდგეს როგორც ზმნისწინიანი, ასევე უზმნისწინო ფორმითაც:

მხ. რიცხვი	ზმნისწინი/მე -- ა	მრ. რიცხვი	ზმნისწინი/გვე -- ა
	ზმნისწინი/გე -- ა		ზმნისწინი/გე -- ათ
	ზმნისწინი/ე -- ა		ზმნისწინი/ე -- ათ

იმავე სტრატეგიის მიხედვით აქაც არ გამოვყოფთ სასხვისო ქცევის ნიშნებს, არ ვაცალკევებთ სასხვისო ქცევისა და ობიექტური პირის ნიშნებს. აქაც იმავე მიდგომით ვუთითებთ განსხვავებული ფერით, რომ ადვილად აღიქვას შემსწავლელმა ამჯერად მე-, გე-, ე- ნიშნები; დაბოლოება ყველგან ერთნაირია - ა, მხოლოდ მეორე და მესამე პირის მრავლობითში ემატება -თ. ანუ, -ათ დაბოლოებაა.

აქვე აღვნიშნავთ, რომ ამ მწკრივისთვისაც, II თურმეობისთვის, ისევე, როგორც I თურმეობითშიც, მნიშვნელოვანია სუბიექტის მიცემითის ბრუნვის ფორმა; სავალდებულოა პირდაპირი ობიექტის სახელობითი ბრუნვის ფორმით დამახსოვრება; სამპირიან ზმნებში ირიბი დამატების -თვის თანდებულით სახეცვლილება. მაგ.: „ლიკას ნეტავ ბებოსთვისაც გაეკეთებია ნამცხვარი!“ „დედას ლაშასთვის ნეტავ სადილი მოუმზადებია!“ „ნიკოს ნეტავ მამასთვისაც ხორცი შეეწვა!“

II თურმეობითის მწკრივის შინაარსის გაგებისთვის ვააქტიურებთ იმ ნაწილაკებს, რომლებიც აზრის აღქმასა და გაგებაში ეხმარება შემსწავლელს: „გიორგის ხომ არ გაეკეთებინა ეს კარადა?!“ „იქნებ საბას ემუშავა საელჩოში?!“ „ნეტავ ნინოს შეეჭამა ტორტის ეს ნაჭერი?!“

„ბილიკი III“ სახელმძღვანელოს მეცხრე კარშიც გრძელდება II თურმეობითის მწკრივის ახსნა, ოღონდ I ჯგუფის -ებთემისნიშნაანებში. მაგ.:დაედასტურებინა, დაეჩქარებინა, გაენათებინა, გაენაწილებინა, გამოეჟვეყნებინა... მეათე კარში კი წარმოდგენილია I ჯგუფის სხვა ზმნებთან ერთად III ჯგუფის ზმნები, ვნებითები. მე-11 და მე-12 კარში კი I ჯგუფის სხვადასხვა ზმნაა მოცემული (ნ.შ. ბილიკი III, გვ.:191); მაგ.: გაეხურებინა, ეწვალა, მოეკლა, დაეხარა, გადაეცა... მოეტყუებინა, შეემოწმებინა, გაეფრთხილებინა, გაეხარებინა, დაემშვიდებინა... (გვ.:208).

B2 დონის „ბილიკი III“ სახელმძღვანელოს დასრულების შემდეგ შემსწავლელს ეცოდინება შემდეგი მწკრივები: I სერია - აწმყო, უწყვეტელი, მყოფადი; ხოლმეობითი; II სერია - წყვეტილი, II კავშირებითი; III სერია - I თურმეობითი, II თურმეობითი. ახსნილია ოთხივე ჯგუფის ზმნები I, II, III და IV ტიპის ზმნებში B 2 დონეზე.

„ბილიკი IV“ სახელმძღვანელოში უკვე აქტიურად ხდება I და II თურმეობითის მწკრივების გამოყენება შინაარსისა და ფუნქციის მიხედვით. დღევანდელ ქართულში, სასაუბრო ქართულში, III კავშირებითის მწკრივის გამოყენება იშვიათად არის საჭირო. ეს დამოკიდებულია სიტუაციაზე, საუბრის თემაზე, გარკვეულ ემოციაზე. ჩვენთვის მოლხენა, ოჯახში სუფრა, ჯერ კიდევ აქტიურ ტრადიციად რჩება. ფაქტობრივად, სადღეგრძელოების დროს განსაკუთრებით ხშირად გამოიყენება III კავშირებითის მწკრივი. შესაძლებელია კეთილისმსურველმა, ხანშიშესულმა ასე დალოცოს კიდევ მომავალი თაობა ან ვინმე, ან ახალგაზრდები, რომელთაც უსურვებს განსაკუთრებულად ბედნიერ მომავალს. ასეთი სიტუაციების დროს მივმართავთ მომავალ დროს, დიდ გრძნობასთან ერთად. III კავშირებითის წარდგენისას ვიმეორებთ იმავე მიდგომას, რომელიც I და II თურმეობითის ახსნისას გამოვიყენეთ. ამიტომ სუბიექტისა და ობიექტის ფორმებს აღარ გავიმეორებთ და მხოლოდ მწკრივის წარმოებას განვფენთ (ნ.შ. ბილიკი IV, გვ.:188):

მხ. რიცხვი	ზმნისწინი/მე -- ოს	მრ. რიცხვი	ზმნისწინი/გვე -- ოს
	ზმნისწინი/გე -- ოს		ზმნისწინი/გე -- ოთ
	ზმნისწინი/ე -- ოს		ზმნისწინი/ე -- ოთ

ეს ფორმები ახასიათებს I ჯგუფის ზმნების უმეტესობას. მაგ.: ეცხოვროს, გაეკეთებინოს, დაემალოს, გადაეთარგმნოს, დაეწეროს...

აქვე აღვნიშნავთ, რომ სხვაგვარია II, III და IV ჯგუფის ზმნებში ამ მწკრივის წარმოება, მეშველზმნიანი ფორმით. მაგ.: III ჯგუფის ზმნებში:

მხ. რიცხვი	ზმნისწინი/ვ --ულ/ილიყავი	მრ. რიცხვი	
	ზმნისწინი/ვ --ულ/ილიყავით		
	ზმნისწინი --ულ/ილიყავი	ზმნისწინი	--
	ულ/ილიყავით		
	ზმნისწინი --ულ/ილიყოს	ზმნისწინი --ულ/ილიყვნენ	

მაგ.:დამკვიდებულიყოს, გადაეთარგმნოს, ჩამოყალიბებულიყოს, დაბეჭდილიყოს, გამოქვეყნებულიყოს... (ნ.შ. ბილიკი IV, გვ.:189).

III სერია თავისი სამივე მწკრივით დიდ ფუნქციას ასრულებს ჩვენს მეტყველებაში კულტურული რუკისა და მენტალობის სხვადასხვა ფუნქციის გამოსვლენად. ამკარაა, რომ ძალიან აქტიურია I თურმეობითი ზემოთ ახსნილი სხვადასხვა მიზეზის გამო. წარსულში ქმედებას და სინანულს ავლენს II თურმეობითი, ნეტავ... და მომავლის ფუნქციითა და დიდი ემოციით ვიყენებთ III კავშირებითს. აი, ამ სახით წარმომიდგენია III სერიის სამივე მწკრივის სწავლება ჩვენი ენის შემსწავლელთათვის.

საკვანძო სიტყვები: ქართული ზმნა, მესამე სერია, ზმნის სწავლება

ლიტერატურა:

საქართველოს მთავრობის 2020 წლის 20 ივნისი; დადგენილება # 394/დანართი 4 - ქართული ენის ფლობის დონეების ზოგადი აღწერილობა, თბილისი, 2020.

ოძელი, მ., - ქართული ენის ფლობის დონეების აღწერილობა. საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროსა და ევროპის საბჭოს ერთობრივექტი. თბილისი, 2016.

მეიერი, ე., - კულტურული რუკა. დეკოდირება - ხალხის ნააზრევი, მართვა, კულტურული თანხვედრით გადაწყვეტილებების მიღება. ადამიანთა რესურსების განყოფილების გამომცემლობა. ნიუ-ორკი. 2015.

შანიძე, ა., - თხზულებანი თორმეტ ტომად. ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები. III ტომი, თბილისის უნივერსიტეტის გამოცემა, თბილისი, 1980.

შავთვალაძე ნ., - სახელმძღვანელო „ქართული ენა ინგლისურენოვანთათვის“. სერია „ბილიკი“. დონე IV, C1. „მოსწავლის წიგნი“. პირველი გამოცემა. თბილისი: გამომცემლობა „ფორმა“. 2026.

შავთვალაძე ნ., - სახელმძღვანელო „ქართული ენა ინგლისურენოვანთათვის“. სერია „ბილიკი“. დონე III, B2. „მოსწავლის წიგნი“ მოსასმენი მასალით. მესამე გამოცემა. თბილისი: გამომცემლობა „ფორმა“. 2015.

შავთვალაძე ნ., - სახელმძღვანელო „ქართული ენა ინგლისურენოვანთათვის“. სერია „ბილიკი“. დონე III, B2. „სამუშაო რვეული“, მესამე გამოცემა. თბილისი: გამომცემლობა „ფორმა“. 2011.

შავთვალაძე ნ., - სახელმძღვანელო „ქართული ენა ინგლისურენოვანთათვის“, სერია „ბილიკი“. დონე III, B2. „ქართული დიალოგები“. საკითხავი მასალა. პირველი გამოცემა. თბილისი: გამომცემლობა „ფორმა“. 2019.

შავთვალაძე ნ., - სახელმძღვანელო „ქართული ენა ინგლისურენოვანთათვის“. სერია „ბილიკი“. დონე II, B1. „მოსწავლის წიგნი“ მოსასმენი მასალით. მეხუთე გამოცემა. თბილისი: გამომცემლობა „ფორმა“. 2023 (2019, 2014.).

შავთვალაძე ნ., - სახელმძღვანელო „ქართული ენა ინგლისურენოვანთათვის“. სერია „ბილიკი“. დონე II, B1. „სამუშაო რვეული“, მესამე გამოცემა. თბილისი: გამომცემლობა „ფორმა“. 2023 (2017, 2011).

შავთვალაძე ნ., - სახელმძღვანელო „ქართული ენა ინგლისურენოვანთათვის“, სერია „ბილიკი“. დონე II, B1. „ქართული დიალოგები“. საკითხავი მასალა. პირველი გამოცემა. თბილისი: გამომცემლობა „ფორმა“. 2014.

შავთვალაძე, ნ., სახელმძღვანელო „ქართული ენა ინგლისურენოვანთათვის“. სერია „ბილიკი“. დონე I, A2. „მოსწავლის წიგნი“ მოსასმენი მასალით. მეხუთე გამოცემა. გამომცემლობა „ფორმა“. 2022 (2019, 2014, 2012, 2006).

შავთვალაძე, ნ., სახელმძღვანელო „ქართული ენა ინგლისურენოვანთათვის“. სერია „ბილიკი“, დონე AI/A2, „სამუშაო რვეული“, მეორე გამოცემა. გამომცემლობა „ფორმა“. 2013 (2008).

შავთვალაძე, ნ., სახელმძღვანელო „ქართული ენა ინგლისურენოვანთათვის“, სერია „ბილიკი“. დონე AI/A2, „ქართული დიალოგები“. საკითხავი მასალა. მესამე გამოცემა. გამომცემლობა „ფორმა“. 2021 (2014, 2007).

შავთვალაძე, ნ., სახელმძღვანელო „ქართული ენა ინგლისურენოვანთათვის“. სერია „ბილიკი“. დონე I, A 1, „მოსწავლის წიგნი“ მოსასმენი მასალით. მეექვსე გამოცემა. გამომცემლობა „ფორმა“. 2025 (2022, 2019, 2014, 2012, 2006).

შავთვალაძე, ნ., მონოგრაფია „ქართულში თავისებურ ზმნათა შესწავლის ისტორიის, კლასიფიკაციის, კონსტრუქციისა და სწავლების საკითხები“, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 1999.

<https://eqe.ge/ka/page/static/665/profesiuli-standartebi>

<http://www.geofl.ge/lego/doneebiLevel.php?parent=56>

<https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages/level-descriptions>

<https://rm.coe.int/georgian-reference-level-descriptions-a1-a2-b1-b2-cefr/168077b6f5>

<https://www.english.com/>

<https://www.englishprofile.org/>
<https://www.cambridgeenglish.org/>
<https://www.lsgeorgia.com>

Nana Shavtvaladze

University of Georgia

Tbilisi, Georgia

e-mail: nana_shavtvaladze@yahoo.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.47>

Teaching the Verb Conjugation System According to the CEFR (Series III)

Abstract

When teaching Georgian as a foreign language we teach aspects of the language studies, but also important details of the nation's consciousness emerge. These details form a unity that defines a nation's character, habits, traditions, and actions. A linguistic approach to language is understandable, but at the same time, everyone is interested in the overall cultural image of a given nation. This has become especially relevant today, when people of different cultures and nationalities are actively engaged in professional and academic life across various countries. Consequently, this global dynamic has generated new demands. The American scholar Erin Meyer addressed this challenge in her book *The Culture Map*, where she presents numerous nations and their cultural approaches from a practical perspective—yet Georgia is not among them. Erin Meyer's framework and research are quite impressive. The main difficulty for learners of Georgian as a foreign language—whether they are European, American, or Asian students—lies in understanding the structure of the Georgian verb and the patterns of its conjugation. Therefore, developing methodological approaches that help students grasp and internalize the Georgian verb system is of great importance. Naturally, work in this field is ongoing, and existing textbooks reflect the function and activity range of verbs to varying ways and depths. However, based on our many years of experience, we have become convinced that this is not sufficient. It is necessary to analyze each series and row of verbs, taking into account their specific characteristics and how they relate to different levels of instruction.

Verb categories should be separated and their use in spoken phases reflected—from the simplest to the most advanced levels. In other words, which verb forms learners use in speech, for what purposes, and with what frequency. In this article, we aim to present the difficulties involved in teaching the verb forms of the third series, as well as the methods we have tested to address these challenges. It is important to note that we take into account both the V-type and M-type verb systems, including their categories of usage and distribution. Furthermore, we confirm the presence of functional derivational suffixes that purposefully reflect the form and semantics of a specific verb group.

Keywords: Georgian verbs, the third series, teaching of the verb.

ინდივიდუალური მეტამორფოზა, როგორც ლიტერატურული ხერხი ფრანც კაფკას „მეტამორფოზისა“ და ჯემალ ქარჩხაძის „იგის“ მიხედვით

ინგა შამილიშვილი, ნინო ნაკაშიძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ბათუმი, საქართველო

e-mail: Inga_shamilishvili@bsu.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.48>

მეტამორფოზა (ბერძნ. μεταμόρφωσις), როგორც ტრანსფორმაციის უნივერსალური სახე, ფორმის, მდგომარეობის ან არსებობის ფუნდამენტური ცვლილებაა. კლასიკურ ფილოსოფიაში მეტამორფოზის იდეა უკავშირდება ყოფიერის ცვლილების ჭკრეტას. პლატონისთვის ტრანსფორმაცია განიხილება როგორც სულის ცვალებადობა იდეებისადმი მისწრაფების პროცესში. იგი „ფედონში“ აღწერს, როგორ მიიღტვის სული იდეალურ სამყაროში არსებული ჭეშმარიტი სახეებისკენ, ხოლო გარდასახვა ამ გზაზე სულის მიერ განცდილ ტრანსცენდენტულ მოძრაობას აღნიშნავს [Plato, 1997] არისტოტელეს ფილოსოფიაში კი ტრანსფორმაცია უკვე ontos-ის, ანუ ყოფიერის ბუნებრივ პროცესად მოიაზრება. იგი „მეტაფიზიკაში“ ამტკიცებს, რომ ყველა მატერიალური საგანი შეიცავს „პოტენციალს“, რომელიც აქტუალურ ფორმად გარდაისახება. ამგვარად, ტრანსფორმაცია ბუნებრივი და გარდაუვალი ნაწილია სუბსტანციური ცვლილებისა, რომლის დროსაც ობიექტის არსებითი თვისებები გარდაიქმნება ფორმისა და მიზნის მიხედვით [Aristotle, 1984].

ამ ორი მიდგომით, მეტამორფოზა შეიძლება გავიგოთ როგორც ყოფიერის დინამიკური გარდაქმნა, პლატონის შემთხვევაში - სულის იმპულსური მისწრაფება სრულყოფილებასკენ, ხოლო არისტოტელეს მიხედვით - ბუნებრივი პროცესით ჩამოყალიბებული ფორმის ცვლილება, რაც სამყაროს შინაგან ლოგიკას ემორჩილება.

ლიტერატურათმცოდნეობაში მეტამორფოზა გვევლინება როგორც ტროპი და ნარატიული სტრატეგია, რომელიც იდენტობისა და სტრუქტურის დეკონსტრუქციას ემსახურება.

მეტამორფოზა, როგორც ლიტერატურული ფენომენი, წარმოადგენს უნიკალურ საშუალებას იმ ფსიქიკური მდგომარეობების კვლევისა, რომლებიც ჩვეულებრივ შეუმჩნეველი რჩება. მხატვრულ ლიტერატურაში მეტამორფოზის ერთ-ერთი ყველაზე მკაფიო გამოხატულებაა ოვიდიუსის ეპიკური პოემა "Metamorphoses". თხუთმეტი წიგნისგან შემდგარი ეს ეპიკური პოემა მოიცავს 250-ზე მეტ ტრანსფორმაციის ამბავს, რომლებიც წარმოადგენენ არა მხოლოდ მითოლოგიურ სიუჟეტებს, არამედ ღმერთებისა და

მოკვდავთა, სურვილისა და ძალაუფლების, თანხმობისა და წინააღმდეგობის რთული დინამიკის კვლევას.

ლიტერატურაში მეტამორფოზის ტროპი ინდივიდუალური და კოლექტიური ტრანსფორმაციით ვლინდება. ჩვენი ინტერესის საგანს ინდივიდუალური მეტამორ-ფოზა წარმოადგენს, რომელიც ხშირად უკავშირდება ეგზისტენციალურ, ეთიკურ ან ფსიქოლოგიურ კრიზისს, რომელიც არღვევს პერსონაჟის სტაბილურ იდენტობას. ფრანც კაფკას გრეგორ ზამზა ამ თვალსაზრისით კლასიკური მაგალითია. მისი მწერად გარდაქმნა მხოლოდ ფიზიკური დეფორმაცია არ არის, ესაა სოციალური როლის - შვილის, მუშის, მოქალაქის - პერფორმატიული კრაზი. ჯუდიტ ბატლერის თეორიის თანახმად, იდენტობა იქმნება განმეორებითი ქმედებების შედეგად, რომლებიც კულტურულად ნორმალიზდება. ზამზას გარდაქმნით ეს ნორმები ირღვევა, და მისი სხეული, როგორც სოციალური ნიშნის მატარებელი, ვეღარ ფუნქციონირებს, რის შედეგადაც იდენტობა იშლება [Butler, 1993].

სრულიად განსხვავებულ სიბრტყეზე ვითარდება მეტამორფოზა ჯემალ ქარჩხაძის მოთხრობაში „იგი“. ინდივიდუალური მეტამორფოზის კონცეფციის თანახმად სუბიექტის იდენტობა სტატიკური მოცემულობა არ არის, არამედ ისტორიულად და კულტურულად დეტერმინირებული პროცესია, რომელიც ყალიბდება კონკრეტულ დისკურსებში და მუდმივად განიცდის ტრანსფორმაციას. ტრანსფორმაცია იგის შემთხვევაში არ არის ფიზიკური, არამედ გონებრივი და ცნობიერების სფეროში მიმდინარე გარდასახვაა, რომელიც ხშირად იწყება მორალური, ეთიკური ან სოციალური წესრიგის რღვევით.

ფრანც კაფკას მოთხრობა „მეტამორფოზა“ თანამედროვე ლიტერატურაში ერთ-ერთი ყველაზე შოკისმომგვრელი ტრანსფორმაციის აღწერით იწყება: “ერთ დილას, არეული სიზმრის შემდეგ გაღვიძებულმა გრეგორი ზამზამ აღმოაჩინა, რომ საზარელ მწერად გადაქცეულიყო. იწვა თავის საწოლში, ჯავშანივით მაგარ ზურგზე და თავის წამოწევისას ხედავდა ყავისფერ, თაღოვან, რკალებად დაქერცლილ მუცელს, რომლიდანაც საბანი იატაკისკენ მისრიალებდა. უამრავი, ტანის ზომასთან შედარებით უსაშველოდ წვრილი ფეხი უმწეოდ წრიალებდა მის თვალწინ” [კაფკა, 2025:3]. ზამზას ტრანსფორმაცია ყოველგვარი მიზეზობრივი ახსნის გარეშე ასახავს აბსურდის, სხეულზე კონტროლის დაკარგვისა და იდენტობის დაშლის პროცესს.

გრეგორი ეტაპობრივად კარგავს არა მხოლოდ ფიზიკურ შესაძლებლობებს, არამედ იმ სოციალურ როლებს, შვილის, მუშის, მარჩენალის, რომლებიც განსაზღვრავდა მის იდენტობას. ჯუდიტ ბატლერის თეორიის მიხედვით, იდენტობა არ არის წინასწარ მოცემული, იგი ყალიბდება განმეორებითი ქმედებების მეშვეობით [Butler, 1993]. როდესაც ეს ქმედებები ხდება შეუსრულებელი, როგორც გრეგორის შემთხვევაში იდენტობა იშლება. სწორედ ამას განიხილავს ბატლერი, როგორც პერფორმატიული კრაზს.

ლიტერატურული ტექსტი ადასტურებს, რომ მეტამორფოზა არ არის ფანტასტიკური მოვლენა, არამედ იგი აგებულია ეგზისტენციური დაშლის, სოციალური გაუცხოებისა და სხეულის ალინეაციის საფუძველზე. გრეგორის სხეული გარდაიქმნება, თუმცა მისი შინაგანი თვითშეგნება და განცდები რჩება ადამიანური. მისი ტრანსფორმაცია აქცენტს აკეთებს არა ფიზიკურ ჰიბრიდულობაზე, არამედ სუბიექტურობის კრაზზე.

ტექსტის შინაარსობრივი სტრუქტურა წარმოადგენს მკითხველისთვის ეგზისტენციური და ფსიქოლოგიური დაშლის დრამატულ ფორმას, რომლითაც ის სვამს ფუნდამენტურ კითხვებს: რა ხდება, როდესაც იდენტობა აღარ ემთხვევა სხეულს? როგორ

რეაგირებს საზოგადოება სხვის ტრანსფორმაციაზე? და როგორ „ეკარგება“ სიტყვა და ურთიერთობა ტრანსფორმირებულ სუბიექტს?

კაფკასთან მეტამორფოზა არ წარმოადგენს მაგიურ ტრანსფორმაციას, არამედ იძლევა ეგზისტენციური დაშლის, სხეულის ალინეაციის და სოციალური გაუცხოების ნარატივს. როგორც ჯუდით ბატლერი აღნიშნავს, სხეული არ არის ნეიტრალური მატერია, არამედ დისკურსით და ძალაუფლებით განპირობებული სივრცე. გრეგორის მწერად გადაქცევა აჩენს სწორედ ამ დისკურსულ ჩარჩოს, სადაც მისი სხეული, როგორც „სხვა“, ოჯახის და საზოგადოების მიერ უარყოფის მიზეზად იქცევა.

გრეგორ ზამზამ მეტამორფოზის შემდეგ ვეღარ ასრულებს იმ ქმედებებს, რაც ადრე განსაზღვრავდა მის იდენტობას (მუშა, შვილი, მარჩენალი). შედეგად, ის კარგავს ადამიანურ სუბიექტობას სწორედ ეს არის ბატლერისეული პერფორმატიული კრაზი.

კაფკას ნარატორული სტრატეგია აქცენტს აკეთებს შიგნიდან გარეთ მიმართულ ხედვაზე (internal focalization), მკითხველი გრეგორის ფსიქიკურ სამყაროს თვალს ადევნებს, მაშინ როცა გარე სამყარო თანდათან უარყოფს მის ცვლილებას. გრეგორი საკუთარ თავში რჩება „ადამიანი“, მაგრამ სხეული და ფუნქცია აღარ ემთხვევა ამ იდენტობას. „თავიდან მან საწოლიდან სხეულის ქვედა ნაწილის წამოწევა გადაწყვიტა. ეს საკმაოდ ძნელად განსახორციელებელი აღმოჩნდა (ეს ნაწილი ჯერ არ დაენახა და, მაშასადამე, წარმოადგენდა არც ჰქონდა მასზე). საქმე ნელა მიიწევდა წინ. გამწარებულმა გრეგორმა, ბოლოს და ბოლოს, მთელი ძალა მოიკრიბა და ყოველგვარი სიფრთხილის გარეშე წინ წამოიწია, მაგრამ ორიენტაცია დაკარგული საწოლის ბოლოს მიენარცხა და ისეთი გაუსაძლისი ტკივილი იგრძნო, რომ დარწმუნდა - სხეულის ქვედა ნაწილი ყველაზე მგრძნობიარე ჰქონდა“ [კაფკა, 2025:3].

მიშელ ფუკოს თეორიის მიხედვით, თანამედროვე სოციალური სისტემები ინდივიდის სხეულს დისციპლინის მეშვეობით ამუშავებენ: ისინი წარმოადგენენ მექანიზმებს, რომლებიც აყალიბებენ ქცევის ნორმებს, ამოქმედებენ ზედამხედველობას და ამგვარად აწესრიგებენ სუბიექტს საზოგადოების ფუნქციონირებისთვის [Foucault, 1977]. სხეული, ამ კონცეფციაში, პოლიტიკური მინდობილობის ობიექტია - მისი მოძრაობა, პოზიცია, ძალა და მორჩილება ხდება საზოგადოების მიერ განსაზღვრული და რეგულირებული.

გრეგორი ზამზამ მოთხრობაში სწორედ ამ დისციპლინური წესრიგის „დანაკარგად“ იკვეთება. ტრანსფორმაციის შემდეგ ის კარგავს ყველა იმ ძირითად ნიშნულს, რომლებიც დისციპლინარულ ქსოვილში მის ადგილს განსაზღვრავდა. ის ვეღარ მუშაობს, ვერ საუბრობს, ვერ ურთიერთობს, ვეღარ ემორჩილება დროისა და სივრცის ლოგიკას. შედეგად, გრეგორის სხეული აღარ აღიქმება როგორც დისციპლინის ობიექტი, არამედ ხდება დისციპლინარული მექანიზმებიდან ამოვარდნილი, ანომალური ფორმა, სხეული, რომელიც აღარ ექვემდებარება ძალაუფლების ოპტიმალურ მართვას.

ფუკოს ძალაუფლებისა და დისკურსის თეორიის მიხედვით, გრეგორი დისკურსისგან გამოწვევად ქცეული ფიგურაა. ერთდროულად შიგნიდან და გარეთაც. ჯერ კიდევ აღიქვამს სამყაროს, მაგრამ აღარ არის მისი თანამონაწილე. მისი ფუნქციური გამოუსადეგრობა იწვევს მის თანდათანობით სუბიექტიდან ობიექტად გადაქცევას. საბოლოოდ, ის ხდება არსება, რომელსაც არც პასუხისმგებლობა, არც ხმა და არც სტატუსი არ გააჩნია. ამ დინამიკას ტრაგიკულად ასახავს მამის ფიზიკური ძალადობის სცენა: „სწორედ ამ დროს გრეგორის თავთან რაღაც, სავარაუდოდ, შორიდან ნასროლი საგანი

დავარდა და გაგორდა. ეს ვაშლი იყო. მას მალევე მოჰყვა მეორეც. გრეგორი შიშისგან ადგილზე გაქვავდა. სირბილს აზრი აღარ ჰქონდა. მამას მისი დაბომბვა განეზრახა, ვაშლებს ერთი მეორეს მიყოლებით, გრეგორს უშენდა. ერთი, შედარებით სუსტად ნასროლი ვაშლი გრეგორს ზურგში მოხვდა, მაგრამ არაფერი ავნო. სამაგიეროდ, მომდევნო, უფრო ძლიერად ნასროლმა ზურგი მაგრად ჩაუჭყჭყა“ [კაფკა, 2025:17] აქ სხეული ხდება განდევნისა და ძალადობის ობიექტი.

ფუკოს ხედვით, ასეთი სხეულები სისტემის თვალში გაუმართავი რგოლებია - ისინი აღარ ემსახურებიან სოციალურ წესრიგს და ამიტომ უნდა მოხდეს მათი ნეიტრალიზება ან გამოთიშვა. ზამზას ფიზიკური მარცხი, ფუნქციური წარუმატებლობა, პირდაპირი საბაზია სოციალური მექანიზმების მიერ მისი მორალური და ემოციური უარყოფისთვის.

ჯემალ ქარჩხაძის „იგი“ წარმოადგენს ერთ მთლიან მეტაფორულ ნარატივს. ნაწარმოებში გამორჩეული მხატვრული ფორმებით ასახულია პირველყოფილი ადამიანის თვალთ დასახული სამყარო. საინტერესოა ისიც, რომ ავტორი თხრობას დასასრულით იწყებს. თითქოს დასაწყისშივეა გამჟღავნებულია შედეგი, მაგრამ მიუხედავად ამ ნარატიული "გამჟღავნებისა" მთელი ნაწარმოების მანძილზე მკითხველის ინტერესი არ ქრება.

მოთხრობაში აღწერილია პრეისტორიული ხანა, პერიოდი, როდესაც ჯერ არაფერს და არავის არ ჰქონდა სახელი, არც ადამიანებს, არც განცდებსა და გრძნობებს, არც საგნებსა და მოვლენებს, სიკვდილსაც კი "დიდი დამინება" ეწოდება.

პირველყოფილ საზოგადოებაში პიროვნული არ არსებობს, არის მხოლოდ „იგი“ და „სხვები“. ამ ერთგვაროვან, ჯოგურ სამყაროში ცხოვრობენ წელში მოხრილი ადამიანები, რომლებიც ხელებს მიწაზე მიათრევენ. მთას, ცას, მნათობებს საერთოდ ვერ ხედავენ, იმიტომ რომ არასოდეს იყურებიან ზემოთ, და შეიძლება ითქვას, მხოლოდ სიცოცხლისთვის ცოცხლობენ. ისინი ნადირობენ, ჭამენ, მრავლდებიან, ცხოვრობენ გამოქვაბულში, ბერდებიან, კვდებიან და როდესაც ძალა ეცლებათ დიდი დამინების ქარაფიდან გაურკვევლობაში იკარგებიან. ჯოგში ერთ-ერთი რიგითი წევრია „იგი“, რომელიც ცხოვრობს იმავე წესით, როგორც მისი თანამომემნი. მაგრამ ერთ დღეს ხდება ისეთი რამ, რაც ჯოგის ცხოვრებაში მანამდე არ მომხდარა. ნადირობიდან დაბრუნებული ჯოგის ბელადი და შვილი, ნანადირევს ვერ იყოფენ და შეერკინებიან ერთმანეთს. იმარჯვებს შვილი, ნანადირევს წაართმევს, ბელადის ტახტს დაიკავებს და პირველად დიდი დამინების ქარაფს გაუყენებენ ბელადს ისე, რომ ჯერ მას მუხლებში ძალა არ გამოსცლია, ანუ ფაქტობრივად, ჯერ მისი სიკვდილის დრო არ დამდგარა. მოხდა რაღაც პირველად ამ ჯოგის ისტორიაში. ეს ფაქტი შეამჩნია და გაიკვირვა მხოლოდ ერთმა წევრმა იგი. სწორედ ეს მომენტი იქცევა გარდამტეხად იგის ცხოვრებაში. იგის ებადება ქვეცნობიერად პირველი კითხვა, იმატებს გაოცება რაც თანდათან გადადის ცოდნაში და იგი იწყებს სამყაროსა და თავის აღმოჩენას, სწორდება წელში, ხდება განსხვავებული, გამორჩეული, რაც იწვევს მის დაპირისპირებას ჯოგთან და განსაკუთრებით ახალ ბელადთან. იწყება როგორც შინაგანი, ასევე ფიზიკური ჭიდილი, რადგან იგი ბელადიც შეიძლება იყოს და ეს ჭიდილი სრულდება იგის ფიზიკური მარცხით და დიდი ბელადის შემდეგ იგი ადის დამინების ქარაფზე დროზე ადრე. სიკვდილის იგის არ ეშინია და გრძნობს რომ ზურგს უკან ასევე გამართულ ზუსტ ტოვებს. იგი ეშვება დამინების ქარაფიდან და ხვდება ყველაზე მთავარს „იგისაგან ის დარჩა რაც იგიში იგი იყო“ [ქარჩხაძე, 2017].

ადამიანის ფერიცვალებას, მეტამორფოზას, გარდასახვას ყოველთვის რაღაც აძლევს ბიძგს. საიდან დაიწყო იგის გარდასახვა? შვილის მიერ მამის დამხობით. პირველმა უკანონობამ, მორალური დილემის ქვეშ დააყენა იგი.

სტიუარტ ჰოლის იდენტობის თეორიის თანახმად, იდენტობა არ წარმოადგენს სტაბილურ და დასრულებულ მდგომარეობას. პირიქით, იგი განიხილება როგორც პროცესი, რომელიც ყალიბდება დროის განმავლობაში, სოციალური პრაქტიკების, დისკურსების და ისტორიული კონტექსტების მეშვეობით. „ვიდრე იდენტობაზე ვიფიქრობთ, როგორც უკვე დასრულებულ და დამკვიდრებულ ფაქტზე, რომელსაც შემდგომში კულტურული პრაქტიკები მხოლოდ წარმოაჩენს, უფრო მართებული იქნება ვიფიქროთ იდენტობაზე როგორც „წარმოქმნაზე“, რომელიც არასოდეს არის დასრულებული, ყოველთვის პროცესშია და ყოველთვის ფორმირდება წარმოდგენის (representation) შიგნით და არა მის გარეთ“ [Hall, 1996:222]. ჰოლი ხაზს უსვამს, რომ იდენტობა იზადება იმ ლიმინალურ სივრცეში, სადაც სუბიექტი არ იდენტიფიცირდება სრულად არც საკუთარ თავთან და არც სხვასთან, არამედ არსებობს ამ ორთა შორის მერყევ, გარდამავალ სივრცეში.

აღნიშნული თეორიული ჩარჩოს ფარგლებში, ჯემალ ქარჩხაძის მოთხრობის მთავარი პერსონაჟი შეიძლება ჩაითვალოს იდენტობის ფორმირების პირველყოფილ ალეგორიად. პრეისტორიულ გარემოში არსებული იგი ჯერ კიდევ არ ფლობს სახელს, განსხვავებულობას ან ფუნქციურ განსაზღვრას. ის წარმოდგენილია, როგორც არსება, რომელიც მკვეთრად არ არის გამიჯნული დანარჩენი ჯგუფისგან. თუმცა, ყველაფერი იცვლება იმ წამიდან, როცა ის სვამს პირველ კითხვას: „რატომ?“. სწორედ ეს რეფლექსიური ჟესტი ცვლის ცნობიერების რეჟიმს. პერსონაჟი იწყებს საკუთარ თავზე დაკვირვებას, რაც ნიშნავს იმას, რომ ის ერთდროულად ხდება დამკვირვებელიც და დაკვირვების ობიექტიც, ანუ იწყებს საკუთარი სუბიექტურობის აღქმას.

იგის ტრანსფორმაცია ჰოლის თეორიულ ჩარჩოში შეიძლება წარმოვიდგინოთ, როგორც იმ ეტაპის დასაწყისი, როდესაც სუბიექტი იწყებს საკუთარი თავის „წარმოებას“ და არა უბრალოდ აღმოჩენას. ეს პროცესი არ არის ბუნებრივად წინასწარ განსაზღვრული. ის დისკურსულად, კულტურულად და ისტორიულად განპირობებული კონსტრუქციაა. პერსონაჟის შინაგანი ევოლუცია, უნარის განვითარება, იფიქროს საკუთარ არსებობაზე, ასახავს იმ ფუნდამენტურ მიდგომას, რომლის თანახმადაც იდენტობა ყალიბდება სხვასთან ურთიერთობაში, სხვაობის მუდმივი მოლაპარაკებისა და ახალი პოზიციონირების გზით.

მოთხრობაში პერსონაჟის ტრანსფორმაცია იწყება მაშინ, როცა ის პირველად აკვირდება და უფიქრდება კოლექტიური ქმედების რიტუალს - ბელადის გადაშვებას „დიდი დამინების“ ქარაფიდან. ეს ქმედება მას უჩვეულოდ მოეჩვენება, იმდენად, რამდენადაც ბელადი ჯერ კიდევ ცოცხალია. სწორედ ამ დაკვირვებიდან იწყება გარდაქმნა, არა მხოლოდ ქმედითი, არამედ ონტოლოგიური და კოგნიტური - „იგი გაოცდა“. ეს გაოცება ჰოლის თეორიით, წარმოადგენს იდენტობის გაყოფის მომენტს, როცა სუბიექტი იწყებს სხვაობის აღქმას საკუთარ თავსა და დანარჩენ სამყაროს შორის.

ჰოლი ხაზს უსვამს, რომ იდენტობა მუდამ კონსტრუირებულია კულტურული ჩარჩოებით და ეს ჩარჩოები ხშირად ბატონობს სუბიექტზე. სწორედ ამ ჩარჩოებიდან გამოსვლაა იგის მიზანი. მან უნდა გაარღვიოს „ჯოგური“ იდენტობის სტრუქტურა, რომელიც მას განსაზღვრავს არა როგორც ინდივიდს, არამედ როგორც კოლექტიური-ბიოლოგიური მექანიზმის ნაწილს. იგი სწორდება, უყურებს ცას, და იწყებს გარემოს ახალი

ნიშნების წაკითხვას. იწყება პროცესი, რომელიც მას გარდაქმნის. იგი ხდება ერთდროულად სხვა, და ამავე დროს თავადვე, ანუ ქმნის საკუთარ იდენტობას სხვაობის მეშვეობით.

ჰოლი ხაზს უსვამს, რომ იდენტობა ჩამოყალიბებულია განსხვავების მეშვეობით: „ჩვენ გვესმის ვინ ვართ მხოლოდ სხვების საპირისპიროდ - თუ რას არ წარმოვადგენთ.“ ეს დებულება სრულად ეხება იგის, რომელიც უარყოფს ბელადის ძალაუფლებრივ ლოგიკას და ამ გზით თვითონ ხდება განსხვავებული. მაგრამ ამ განსხვავებულობას კოლექტივი ვერ იღებს. ამიტომაც იგი განიკვეთება ჯგუფიდან და ხდება მსხვერპლი. თუმცა სიკვდილის მომენტშიც იგი არ კარგავს საკუთარ სხვაობას. ზურგს უკან ტოვებს „ზუს“ - ახალ ინდივიდს, რომელიც გააგრძელებს ამ მეტამორფოზას, როგორც იდენტობის გენეალოგიას.

ამგვარად, იგის ტრანსფორმაცია უნდა განვიხილოთ არა როგორც ფიზიკური გარდატეხა, არამედ როგორც ონტოლოგიური მეტამორფოზა - პროცესის მეტაფორა, რომელიც ასახავს სუბიექტის დაბადებას მოქმედებაში, შეკითხვასა და წინააღმდეგობაში. პერსონაჟის გზას არ განასაზღვრავს მის წინაშე არსებული წესრიგის მიღება, არამედ მისი დარღვევა და შეცნობისაკენ სწრაფვა. სწორედ აქ იწყება იდენტობის ის პერფორმატიული წარმოქმნა, რომელიც ჰოლისა და ბატლე-რის თეორიებს თანხვედრაში მოჰყავს ქარჩხადის ნარატიულ სტრუქტურასთან.

ჩვენ მიერ განხილული ტექსტები - კაფკას „მეტამორფოზა“ და ქარჩხადის „იგი“ - ნათლად წარმოაჩენს მეტამორფოზას როგორც ლიტერატურულ ტროპს, რომელიც საშუალებას გვაძლევს დავინახოთ იდენტობის ტრანსფორმაციის, დაშლისა და რეკონფიგურაციის პროცესი განსხვავებულ ისტორიულ, პოლიტიკურ და კულტურულ კონტექსტებში.

მეტამორფოზის ინდივიდუალური ფორმა კაფკასთან გამოხატავს ეგზისტენციურ დესტაბილიზაციას და სოციალურ გარიყვას. ქარჩხადის გმირის ტრანსფორმაცია გვთავაზობს პიროვნების დაბადებას, ენობრივად ჩამოუყალიბებელ სივრცეში.

ამგვარად, ტრანსფორმაცია ორივე შემთხვევაში წარმოადგენს იდენტობის ფორმირებისა და რღვევის ერთდროულ პროცესს - მობილურ, კონფლიქტურ, ძალაუფლებისადმი მგრძნობიარე ფენომენს. მეტამორფოზის ტროპი ააშკარავებს არა მხოლოდ ინდივიდუალურ ან სახეობრივ ცვლილებებს, არამედ იმ სოციალურ მექანიზმებსაც, რომლებიც იდენტობის აღიარებას ან უარყოფას განაპირობებენ. ტრანსფორმაცია იქცევა ლიტერატურულ ინსტრუმენტად, რომელიც გვაჩვენებს, რომ სუბიექტი, როგორც სხეული, ენა და აზროვნება, ყოველთვის ჩართულია ცვლილების, გაუცხოების და წინააღმდეგობის პროცესში.

საკვანძო სიტყვები: ინდივიდუალური მეტამორფოზა, ტრანსფორმაცია, ლიტერატურული ხერხი

ლიტერატურა:

1. ქარჩხადე ჯემალ, იგი, ქარჩხადის გამომცემლობა, 2017;
2. კაფკა ფრანც, მეტამორფოზა, გამომცემლობა პალიტრა L, 2025;
3. Aristotle, Metaphysics, Princeton University Press, Princeton, 1984;
4. Butler Judith, Bodies That Matter: On the Discursive Limits of “Sex”, Routledge, New York, 1993;
5. Foucault Michel, Discipline and Punish: The Birth of the Prison, Pantheon Books, New York, 1977;

6. Hall Stuart, Introduction: Who Needs “Identity”?, In Hall S. & du Gay P. (eds), Questions of Cultural Identity, SAGE Publications, London, 1996, pp. 1–17;
7. Plato, Phaedrus, In Cooper J. M. (ed.), Plato: Complete Works, Hackett Publishing Company, Indianapolis, 1997, pp. 506–556.

Inga Shamilishvili, Nino Nakashidze

Batumi Shota Rustaveli State iniversity

Batumi, Georgia

e-mail: Inga_shamilishvili@bsu.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.48>

Individual Metamorphosis as a Literary Device in Franz Kafka’s „The Metamorphosis“ and Jemal Karchkhadze’s „Igi“

Abstract

Metamorphosis, as a Universal Form of Transformation, constitutes a fundamental change in form, condition, or mode of existence. As a literary phenomenon, metamorphosis provides a unique means of exploring psychological states that often remain unnoticed. In literature, the trope of metamorphosis manifests as both individual and collective transformation.

The focus of our inquiry is individual metamorphosis, which is frequently associated with existential, ethical, or psychological crises that disrupt the stability of a character’s identity. In this regard, Franz Kafka’s Gregor Samsa represents a classical example. His transformation into an insect is not merely a physical deformation; rather, it signifies the performative collapse of his social roles - as son, worker, and citizen.

On an entirely different plane, metamorphosis unfolds in Jemal Karchkhadze’s short story “*Igi*.” Here, transformation is not physical but occurs within the realm of mind and consciousness, often initiated by the disintegration of moral, ethical, or social order.

Drawing on the theoretical frameworks of Michel Foucault and Stuart Hall, this paper examines metamorphosis as a literary trope that enables us to perceive the processes of identity transformation, fragmentation, and reconfiguration across diverse historical, political, and cultural contexts.

Keywords: Metamorphosis, Identity, Transformation, Literary Trope.

გრამატიკის ელემენტარული საკითხების ტექსტთან ინტეგრირებულად სწავლება

მალვინა შანიძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ქუთაისი, საქართველო

e-mail: malvina.shanidze@atsu.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.49>

დაწყებითი საფეხურის I-IV კლასებში, ტექსტების დამუშავების პარალელურად, შეისწავლება გრამატიკის ელემენტარული საკითხები. ეროვნული სასწავლო გეგმის მიხედვით მოსწავლემ ისეთი ცოდნა უნდა მიიღოს დაწყებით საფეხურზე, რომ შემდგომ: **„ენობრივ-გრამატიკული საშუალებებისა და ლექსიკის ცოდნის ფუნქციურად გამოყენება კონკრეტული ამოცანების გადასაჭრელად.“** კერძოდ, შედეგების მიღწევის ზოგადი ინდიკატორების მიხედვით:

- სიტყვის მორფოლოგიური აგებულების, სიტყვის ფორმაცვალების კონკრეტული წესის ამოცნობა და მათი ცოდნის ფუნქციურად გამოყენება;
- გრამატიკული ფორმების მართლწერის წესების დაცვა წინადადების/ფრაზის აგებისას;
- სასვენი ნიშნების (წერტილის, კითხვისა და ძახილის ნიშნების, მძიმის) მართებულად გამოყენება;
- მართლმეტყველების, კალიგრაფიისა და მართლწერის ელემენტარული ნორმების დაცვა.

თუმცა, იმის გათვალისწინებით, რომ V-VI კლასებიდან უკვე იწყება მოსწავლეთა მეტაენობრივი უნარების განვითარებაზე ზრუნვა, აუცილებელია, რომ ენობრივ-გრამატიკული საკითხების დამუშავებას უფრო სისტემური და თანმიმდევრული ხასიათი მიეცეს.

გრამატიკული საკითხების ინტეგრირებულად სწავლება ტექსტთან მიმართებით, ეს არის მიდგომა, რომლის მიზანია, გრამატიკა ისწავლებოდეს არა ცალკე, არამედ ტექსტებთან ორგანულ კავშირში, რათა მოსწავლეებმა გრამატიკული ცოდნა მიიღონ კომუნიკაციური კონტექსტის შიგნით, შინაარსთან და აზრთან ერთად. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი და შედეგიანია ეს მიდგომა დაწყებით საფეხურზე, I-IV კლასებში, რადგან ამ ასაკში ბავშვები უკეთ სწავლობენ მთლიანად აღქმული ენობრივი ერთეულების გზით, ვიდრე ცალკეული წესებით.

გრამატიკა უნდა ისწავლებოდეს მეტყველების რეალურ სიტუაციებში - კითხვის, წერის, ზეპირმეტყველებისა და მოსმენის პროცესში. ნებისმიერი საგაკვეთილო ან სპეციალურად შერჩეული ტექსტი შეიძლება იქცეს საგნობრივ და ემოციურად დატვირთულ ფონად, რომელზეც ბავშვი სწავლობს ენობრივ ფორმებს და მათ ფუნქციურ გამოყენებას.

ინტეგრირებული სწავლების ძირითადი პრინციპებია:

- **კომუნიკაბელურობა** - გულისხმობს იმას, რომ გრამატიკა ემსახურება აზრის სწორად გადმოცემას და არა მხოლოდ წესის დამახსოვრებას;
- **კონტექსტურობა** - როცა გრამატიკული ფორმები აიხსნება იმ ტექსტიდან, რომელსაც მოსწავლე კითხულობს/შეისწავლის;
- **ინტერდისციპლინურობა** - ტექსტები თემატურად შეიძლება უკავშირდებოდეს ბუნებისმცოდნეობის, ისტორიის, ხელოვნების საგნებს;
- **საგანს შიგნით ინტეგრაცია** - ტექსტი, გრამატიკული მოვლენა, ლექსიკოლოგია და ა. შ.;
- **შემოქმედებითი სწავლა** - ბავშვები მოგვითხრობენ და ქმნიან მარტივ ტექსტებს, ასწორებენ შეცდომებს, კითხულობენ როლებში, მონაწილეობენ ისეთ შემოქმედებით აქტივობებში, როგორებიცაა: „თოვლის გუნდები“, „გაყინული ეპიზოდი“, „დიორამა“, „დროის ღერძი“, „ინტერვიუ პერსონაჟთან“, „ჩაიხედეთ პერსონაჟის ტვინში“, „გენდერული ჩანაცვლება“ და ა. შ.;
- **რეფლექსია და დაკვირვება** - მოსწავლეები თავად აგნებენ წესს, ანალიზებენ შესწავლილს; მასწავლებელი კი, ძირითადად, მიმართულებას აძლევს და აფასებს მათ.

ინტეგრირებული სწავლებისთვის მნიშვნელოვანია:

1. პირველ რიგში, **ტექსტი, როგორც სწავლების ცენტრი**, ტექსტის წაკითხვა და შინაარსის გააზრება. გრამატიკული ერთეულები ყოველთვის ამოიძენება ისეთი ტექსტებიდან, როგორებიცაა: ლექსი, მოთხრობა, საინფორმაციო-შემეცნებითი ტექსტი, დიალოგი . . .

2. **აზრობრივი მუშაობა** - გაირკვევა მთავარი აზრი, გამოიკვეთება პერსონაჟთა თვისებები, დალაგდება მოვლენები.

3. **აღმოჩენაზე დაფუძნებული სწავლება** - ენობრივი დაკვირვება სიტყვებზე, ფორმებზე, წინადადებებზე. მოსწავლე თვითონ ამჩნევს ენობრივ მოვლენას: ამიტომ, მათ ის კი არ უნდა ვუთხრათ, „დღეს ვისწავლით არსებით სახელს“, არამედ: „რომელი სიტყვები აღნიშნავს საგნებს ტექსტში?“

4. **ფუნქციური მიდგომა**. გრამატიკა ისწავლება არა როგორც წესი, არამედ როგორც ენის ფუნქცია: რატომ გამოიყენება? რას ცვლის აზრში? როგორ ეხმარება ტექსტის გაგებას? (წესის ჩამოყალიბება მოსწავლეთა უშუალო ჩართულობით).

5. **მიღებული ცოდნის პრაქტიკაში გამოყენება** (წერა, საუბარი, ტექსტის შექმნა).

რატომ არის ეს მიდგომა ეფექტური? გრამატიკა არ არის „მშრალი წესი“, - ენა აღიქმება, როგორც ცოცხალი სისტემა.

მოსწავლეებს უვითარდება: ტექსტის გაგების უნარი, მეტყველება, წერა, აზროვნება. გრამატიკის სწავლა მიმდინარეობს, როგორც ბუნებრივი პროცესი.

პრაქტიკული მაგალითი:

მე-3 კლასი

თემა: არსებითი სახელი და ზმნა (1-ელ ეტაპზე სპეციალურად შედგენილი მოკლე ტექსტის გამოყენებით).

„ერთ დილას პატარა ბიჭი ეზოში გავიდა. მზე ანათებდა და ჩიტები მხიარულად ჭიკჭიკებდნენ. ბიჭმა ბურთი აიღო და თამაში დაიწყო.“

1-ელი დავალება. მუშაობის პროცესი ტექსტის კითხვითა და გაგებით იწყება. კითხვა-პასუხის რეჟიმში ბავშვები გაარკვევენ, ვინ არის ტექსტის მთავარი გმირი? სად ხდება მოქმედება? დღის რომელ მონაკვეთს აღწერს ტექსტი? რა ჰქნა ბიჭმა? რას შვრებოდნენ ჩიტები? მზე? . . .

მე-2 დავალება ცხრილის შევსებაა, რომელშიც უნდა გადაიტანონ მოსწავლეებმა ტექსტიდან ამოკრებილი სხვადასხვა სახის არსებითი სახელები და განათავსონ ადამიანის, ცხოველების, საგნებისა და ბუნებრივ მოვლენათა სვეტებში.

ადამიანი	ცხოველი/ფრინველი	საგანი	ბუნებრივი მოვლენის საგანი
ბიჭი	ჩიტები	ბურთი	მზე

მომდევნო ცხრილი ცოცხალ და არაცოცხალ, ვინ? და რა? ჯგუფის არსებითი სახელების საგნებად დაყოფას დაეთმობა. პედაგოგი აქვე შეახსენებს, რომ კითხვა „ვინ?“ დაესმის მხოლოდ ადამიანის აღმნიშვნელ სიტყვას, „რა?“ – ყველა დანარჩენს.

ცოცხალი	არაცოცხალი	„ვინ?“ ჯგუფის	„რა?“ ჯგუფის
ბიჭი ჩიტი	ბურთი მზე	ბიჭი	ჩიტი მზე ბურთი

მესამე დავალება ტექსტში ზმნების (მოქმედების აღმნიშვნელი სიტყვები) ამოძებნას დაეთმობა. მოსწავლეები პასუხს გასცემენ დასმულ კითხვებს და ზმნებს გადაანაწილებენ ცხრილში დროის მიხედვით:

რა ჰქნა ბიჭმა (გავიდა)?

რას შვრებოდა მზე?

რას შვრებოდნენ ჩიტები?

კიდევ რა ჰქნა ბიჭმა (აიღო, დაიწყო)?

მეოთხე დავალება ზმნების დროების მიხედვით წარმოდგენას ეხება:

წარსული (გუშინ, ადრე)	აწმყო (ახლა, დღეს)	მომავალი (ხვალ, შემდეგ)
ანათებდა	ანათებს	გაანათებს
გავიდა		
ჰიკჰიკებდნენ		
აუღო		
დაიწყო		

მომდევნო ეტაპი შემოქმედებითი წერაა.

დავალება - 5.

ა) გააგრძელეთ ტექსტი 3-4 წინადადებით ისე, რომ გამოიყენოთ მინიმუმ სამი არსებითი სახელი და ორი ზმნა.

ბ) დაასათაურეთ ტექსტი შინაარსიდან გამომდინარე.

ტექსტის ინტეგრირებული სწავლებისას გამოიყენება შემდეგი ფორმები და მეთოდები: ტექსტზე დაკვირვება; ფერებით მონიშვნა; სიტყვების კლასტერები; მრავალფეროვანი დავალებები; ცხრილები; ტექსტის ტრანსფორმაცია; როლური კითხვა; ტექსტის გაგრძელება; თავისუფალ თემაზე წერა; ტექსტის რედაქტირება...

თემა: არსებითი სახელი, ზმნა, ზედსართავი და რიცხვითი სახელები

ტექსტი: სულხან-საბა ორბელიანის „ენით დაკოდილი“

„კაცი და დათვი დამმოხილდნენ. ერთხელ კაცმა დათვი შინ მიიწვია და კარგად მოიღვინა. გამოთხოვებისას კაცმა დათვი გადაკოცნა და ცოლსაც აკოცნინა.

ქალი დათვის სიმყრალემ შეაწუხა, გადააფურთხა და თქვა:

- პირმყრალ სტუმარს ვერ ვეწყობიო!

დათვი წავიდა.

ცოტა ხნის შემდეგ ეს კაცი წავიდა სტუმრად დათვთან და თან ცული წაიღო: გზად შემას მოვჭრი და წამოვიღებო!

შეხვდნენ ერთმანეთს და როგორც მეგობრებს შეეფერებოდა, იმგვარად მოისიყვარულეს ერთმანეთი. მერე დათვმა დაიჟინა:

- თავზე ერთი ცული დამკარი და დამკოდეო!

კაცმა უარი უთხრა, მაგრამ დათვი არ მოეშვა. კაცმაც დაჰკრა ცული და თავი გაუტეხა. დათვი ტყეში წავიდა, კაცი კი შინ.

ერთი თვის შემდეგ ისევ შეხვდნენ. დათვს თავი გამრთელეზოდა.

დათვმა უთხრა:

- ძმაო, შენი ცულით დაკოდილი თავი გამიმრთელდა და შენი ცოლის ენით დაკოდილი გული არაო.“

1. კითხვა და გაგება - მოსწავლეები კითხულობენ ტექსტს (კითხვის სხვადასხვა მეთოდებისა და სტრატეგიების გამოყენებით). შემდეგ მასწავლებლის დახმარებით, კითხვა-პასუხის რეჟიმში, განსაზღვრავენ: რა ხდება, რას აკეთებს, ვინ მოქმედებს, სად დადის, სად, როდის და რატომ ხდება მოქმედება . . .

მიზანი - გააანალიზონ პერსონაჟთა მოქმედება და ჩამოაყალიბონ სიუჟეტურ ქმედებათა თანამიმდევრობა. გამოიყენონ სქემა „მოვლენათა ჯაჭვი.“

2. გრამატიკული აქტივობა

მასწავლებელი მაგნიტურ დაფაზე აკრავს მოსწავლეთა მიერ ტექსტიდან ამოკრებილ ზმნებს და ეკითხება კლასს: - რომელ დროშია დაწერილი ზმნები და თავად სულხან - საბა ორბელიანის „ენით დაკოდილი?“

მიზანი - მოსწავლეებმა ამოიცნონ ზმნის დროები და გამოიყენონ წინადადებების ან თხრობითი ტექსტების შედგენისას.

3. პრაქტიკული მუშაობა

დავალება:

ა) ტექსტიდან ამოკრებილი ზმნები გადაიყვანონ აწმყოსა და მომავალ დროებში და განათავსონ ცხრილის შესაბამის სვეტში:

წარსული (ადრე, გუშინ)	აწმყო (ახლა, დღეს)	მომავალი (შემდეგ, ხვალ)
მოილხინა დამმოზილდნენ მიიწვია გადაკოცნა გაუტეხა დაჰკრა	ილხენს	მოილხენს

ბ) პირველ სვეტში წარმოდგენილი წარსული დროის ზმნების გამოყენებით შეადგინეთ 3-4 სიტყვიანი წინადადება ისე, თითქოს მოქმედება წარსულში მოხდა.

მეორე სვეტში დაფიქსირებული აწმყო დროში გადაყვანილი ზმნების გამოყენებით შეადგინეთ 3-4 სიტყვიანი წინადადება ისე, თითქოს მოქმედება ახლა ხდება.

მესამე სვეტში წარმოდგენილი მომავალ დროში გადაყვანილი ზმნების გამოყენებით შეადგინეთ 3-4 სიტყვიანი წინადადება ისე, თითქოს მოქმედება მომავალში მოხდება.

მიზანი: გრამატიკული ფორმის კონტექსტში გამოყენება.

4. წერითი აქტივობა

წარსულ დროში დაწერეთ მოკლე ტექსტი თავისუფალ თემაზე. გამოიყენეთ ტექსტიდან ამოკრებილი მინიმუმ ხუთი ზმნა.

მიზანი: ცოდნის გამოყენება ტექსტის შექმნისას.

5. დავალება - ზმნებზე მუშაობა. პედაგოგი მოამზადებს დავალების ბარათებს ინსტრუქციით: გადაწერე წინადადებები და შესაბამის ადგილას ჩასვი სათანადო ზმნები:

ა) გაიგო - გაიგონა, ბ) ესტუმრა - ისტუმრა, გ) გამიმრთელდა - არ გამიმრთელდაო.

ა) კაცმა დათვისგან ცოლის საქციელის შესახებ.

დათვმა ქალის ნათქვამი.

ბ) ცოტა ხნის შემდეგ კაცი დათვს.

დათვმაც სიხარულით მოსიყვარულე მეგობარი.

გ) შენი ცულით დაკოდილი თავი

შენი ცოლის ენით დაკოდილი გული -

მოსალოდნელი შედეგები: მოსწავლეებს:

- ჩამოუყალიბდებათ გრამატიკულ-ენობრივი ცოდნა, როგორც აზროვნების საშუალება, და არა თეორიული წესების კრებული;

- გაიზრდება საკითხის მიმართ მოტივაცია და ინტერესი;

- გრამატიკული ცოდნა გახდება ფუნქციური და პრაქტიკულად გამოსაყენებელი;

- განუვითარდებათ კრიტიკული და ანალიტიკური აზროვნების უნარები.

შიდა ინტეგრირების კომპონენტები:

- ენისა და გრამატიკის ელემენტარული საკითხები;

- კითხვა, ტექსტის დამუშავება და წაკითხულის გააზრება;

- წერითი მეტყველების განვითარება.

შეფასება: აქტივობა ახალი მასალის გაცნობას და გავარჯიშებას ისახავს მიზნად. შესაბამისად, მისი მიმდინარეობისას რეკომენდებულია განმავითარებელი შეფასების გამოყენება. ამ აქტივობებით შეგვიძლია შევაფასოთ:

- ახერხებს თუ არა მოსწავლე არსებითი სახელების, ზმნების ამოწერას ტექსტიდან და მათ დახარისხებას;

- შეუძლია თუ არა მოსწავლეს, სათანადო კითხვები დაუსვას არსებით სახელებს, ზმნებს;

- ასრულებს თუ არა იგი დავალებას ინსტრუქციის მიხედვით;

- შეუძლია თუ არა მარტივი დასკვნების გამოტანა;

- ახერხებს თუ არა შესწავლილი მასალის საფუძველზე აზრობრივი რუკის შევსებას;

- შეუძლია თუ არა მოსწავლეს დამოუკიდებლად მუშაობა;

- ახერხებს თუ არა მოსწავლე, ახსნას თავისი არჩევანი;

- ავლენს თუ არა მოსწავლე თანამშრომლობის უნარს.

მეთოდური მითითება: აქტივობა მრავალეტაპიანია და შესაძლებელია მოსალოდნელზე მეტი დრო მოითხოვოს გაკვეთილზე. ამიტომ, მასწავლებელს შეუძლია გარკვეული მოდიფიკაციები შეიტანოს მასში, ან გაანაწილოს ორ/სამ გაკვეთილზე.

ე) დაასრულე ცხრილის შევსება მხოლოდობითა და მრავლობით რიცხვში:

მხოლოდობითი რიცხვი	მრავლობითი რიცხვი
ნიმუში: მე მივიწვიე ----- მე შევხვდი ----- შენ მოიღხინე	ჩვენ მივიწვიეთ თქვენ დამკარით ----- ჩვენ ვერ ვეწყობით -----

ვ) სწორად გაანაწილეთ სიტყვები: დგას, დგანან; აქვს, აქვთ . . .
მაგიდასთან სკამები დგა
კაცი და დათვი სახლთან დგა
კაცს ცული აქვ . . .
ცოლ-ქმარს ლამაზი სახლი აქვ . . .

აქტივობა: ვინ? რა? რამდენი? როგორი? - წაკითხული ტექსტიდან მეტყველების ნაწილების ამოკრება და დაჯგუფება.

აქტივობის შესახებ: ეს აქტივობა მოსწავლეს საშუალებას აძლევს, შეისწავლოს და დაამუშაოს გრამატიკული საკითხები. იგი სასარგებლოა იმ თვალსაზრისითაც, რომ ხელს უწყობს მოსწავლეთა სხვადასხვა დონის კოგნიტური უნარების (გაგება, გააზრება და გამოყენება) დაუფლებას.

აქტივობის მიზანი: მოსწავლეები:

- ივარჯიშებენ არსებითი სახელების ამოცნობაში;
- ამოიცნობენ ტექსტში ზედსართავ სახელებს;
- ივარჯიშებენ რიცხვითი სახელების ამოცნობაში;
- გაიაზრებენ ტექსტის შინაარსს;
- გაიხსენებენ ნაცნობ ზედსართავ სახელებს - ცალკე და არსებითთან ერთად;
- იმუშავენ დამოუკიდებლად.

რესურსები: საკითხავი ტექსტები, ილუსტრაციები, დავალების ბარათები, დაფა, ცარცი/მარკერი, რვეული, კალამი.

აქტივობების აღწერა:

1. მასწავლებელი ავალეს მოსწავლეებს, დაასახელონ წაკითხული ტექსტიდან ყველა არსებითი სახელი, რომლებსაც მოსწავლეების კარნახის საფუძველზე ჩამოწერს დაფაზე. ბავშვები, ამავდროულად, გადაიწერენ მათ რვეულებში (კაცი, დათვი, ცოლი, ქალი, ცული, შეშა, თავი, ტყე, ენა . . .).

2. ტექსტიდან ამოკრებილი არსებითი სახელები გადაიყვანონ მრავლობით რიცხვში.

3. ამის შემდეგ, მასწავლებელი სთხოვს მოსწავლეებს, დამოუკიდებლად დაძებნონ და არსებით სახელებს გასწვრივ მიუწერონ ის სიტყვა (ან სიტყვები), რომელიც ახასიათებს თითოეულ მათგანს (ზედსართავი სახელი).

4. ბუნებრივია, ტექსტში ყველა არსებით სახელს არ ეხლება ზედსართავი. ამიტომ, მასწავლებელი სთხოვს მოსწავლეებს, ასეთ არსებით სახელებს თავად შეურჩიონ შესაბამისი ზედსართავი სახელები - ტექსტის შინაარსის გათვალისწინებით.

5. როდესაც ყველა სიტყვას დააწყვილებენ, მოსწავლეებმა უნდა მოიფიქრონ დამატებითი ზედსართავი სახელები არსებითი სახელების დასახასიათებლად, - მხოლოდ, ტექსტის შინაარსისგან დამოუკიდებლად.

დავალების ბარათებს, რომლებსაც ინდივიდუალურად (ან ჯგუფებში) ჩამოვურიგებთ მოსწავლეებს, ასეთი სახე ექნება:

ამოიწერეთ ტექსტიდან ყველა ის არსებითი სახელი, რომლებსაც ახლავს ზედსართავი:

ნიმუში: დაჰოდილი თაღი: დაჰოდილი აოლი.

მხოლოდითი არსებითი სახელები	მრავლობითი არსებითი სახელები
კაცი, დათვი, ცოლი, ქალი, ცული, შემა, თავი, ტყე, ენა .	კაცები . . .

ამოიწერეთ ტექსტიდან ხუთი არსებითი სახელი და მიუსადაგეთ შესაბამისი ზედსართავი. დაუსვით კითხვა თითოეულ მათგანს:

ნიმუში: - როგორია ცული? - მჭრელი (მჭრელი ცული).

- როგორია დათვი? ცოლი? ტყე? ქალის ენა?

შეფასება: ამ აქტივობით შეგვიძლია შევაფასოთ, შეუძლია თუ არა მოსწავლეს:

- არსებითი სახელების ამოცნობა;
- ზედსართავი სახელებში გარკვევა;
- მრავლობითი რიცხვის წარმოება;
- ტექსტის შინაარსის გააზრების საფუძველზე ზედსართავი სახელების მისადაგება არსებითი სახელებისათვის;
- ნაცნობი სიტყვების/ზედსართავი სახელების გახსენება;
- დამოუკიდებლად მუშაობა.

მეთოდური მითითება: თუ მასწავლებელი ამ ტიპის აქტივობებს უფრო მაღალ კლასებშიც გამოიყენებს, მას შეეძლება გაართულოს იგი და მოთხოვოს მოსწავლეებს, მაგალითად, არსებითი და ზედსართავი სახელების დაჯგუფება შინაარსისა და ფორმის მიხედვით. ამგვარი აქტივობის გამოყენება სხვა მეტყველების ნაწილების დასამუშავებლადაც შეიძლება.

როგორც გამოიკვეთა, ძირითადად, გრამატიკის საკითხებს იმის მიხედვით არჩევს პედაგოგი, თუ რის შესაძლებლობას უქმნის ტექსტი. მაგ., ტექსტი იძლევა იმის საშუალებას, რომ ბავშვები ვამუშაოთ არა მარტო არსებითსა და ზედსართავ სახელებზე, ზმნებსა და რიცხვით სახელებზე, არამედ მიმართვისა და დიალოგის ფორმებზე, ფრაზეოლოგიზმებზე, პუნქტუაციის ნიშნების მართებულ მოხმარებაზე, ლექსიკოლოგიასა და ა. შ., რომლებზე მუშაობაც კიდევ უფრო შემოქმედებით გახდის გრამატიკის ელემენტარული საკითხების ტექსტთან ინტეგრირებული სწავლებისას მიღებული ცოდნას.

საკვანძო სიტყვები: ესა, ტექსტი, ინტეგრირება, ფუნქციური გამოყენება, შედგენილი სავარჯიშოები.

ლიტერატურა:

1. შანიძე მალვინა, „წიგნიერების საფუძვლები,“ ქუთაისი, აკ. წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2021 წ.
2. მიქაძე მანანა, შანიძე მალვინა, „ქართული ენის სწავლების მეთოდოლოგია დაწყებით საფეხურზე,“ ქუთაისი, აკ. წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2018 წ.
3. 2025-2028 წლების ეროვნული სასწავლო გეგმა.
4. კითხვისა და წერის სწავლება დაწყებით საფეხურზე, I-VI კლასები, **G-PriEd**, საქართველოს დაწყებითი განათლების პროექტი, 2017

Malvina Shanidze

Akaki Tsereteli State university

Kutaisi, Georgia

e-mail: malvina.shanidze@atsu.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.49>

Teaching Grammar Issues Integrated with Text

Abstract

According to the National Curriculum, a student should acquire such knowledge at the primary level that he/she can: “Functionally use linguistic and grammatical means and vocabulary knowledge to solve specific tasks.”

However, considering that the development of students’ meta-linguistic skills begins in grades V-VI, it is necessary to give the processing of linguistic and grammatical issues a more systematic and consistent nature.

Integrated teaching of grammatical issues in relation to the text is an approach whose goal is to teach grammar not separately, but in an organic connection with texts, so that students acquire grammatical knowledge within a communicative context, together with content and meaning.

The work establishes 6 basic principles of integrated learning and issues that are important in integrated learning. These are: text as a learning center; meaningful work on the text; discovery-based learning; functional approach to the issue and application of the acquired knowledge in practice.

The effectiveness of these approaches is established, since language is perceived as a living system. The following examples are used: a) a small text, b) Sulikhan-Saba Orbeliani's fable "Encoded by Language" and c) specially designed tasks. It discusses elementary grammar issues based on text data.

I assigned an important function to the goals set for activities and correctly developed, description, development and use of task cards, methodological instructions and the importance of student assessment.

Keywords: ESG, text, integration, functional use, composed exercises.

ძველი ბერძნული მითების ზეგავლენა თანამედროვე გერმანული ენის იდიომებსა და მეტაფორებზე

ნინო შარაშენიძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ქუთაისი, საქართველო

e-mail: nino.sharashenidze @atsu.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.50>

<https://doi.org/10.52340/lac>

გერმანული ენის მრავალი იდიომა აღმოცენდა ანტიკურ ხანაში. სიტყვა „ანტიკური“ სცვადასხვა ინტერპრეტაციით გამოიყენება. ფართო გაგებით ანტიკურობა მოიცავს ადრეული ცივილიზაციის ეპოქას, როლმელიც მრავალი წერილობითი ძეგლების შექმნით გამოირჩევა. გარდა ამისა ეს არის პერიოდი, როდესაც განვითარდა მუსიკა, ფერწერა, არქიტექტურა და მოქანდაკეობა. ანტიკური ხანისთვის ასევე ნიშანდობლივია სოციალური და საზოგადოებრივი დიფერენცირება და იდეოლოგიური სისტემათა ჩამოყალიბება. ზოგადად ანტიკური ფილოსოფიური და რელიგიური მიმდინარეობები სათავეს ასევე დროის ამ მონაკვეთში იღებენ. ანტიკური ფილოსოფია სახელდების თეორიაში გვთავაზობს ენის სტრუქტურის წესების მკაფიო სასტემატიზაციას, რომლის წყაროები მითოლოგიაში უნდა ვეძებოთ. ანტიკურ ეპოქაში სახელდების თეორიები წარმოადგენს იმ სისტემის განვითარების საბოლოო საფეხურს, რომელიც ენის წარმოშობას ხსნის. საყურადღებოა, რომ სახელდების თეორია ყველა კულტურულ ტრადიციაში არსებითად ერთგვაროვანია — როგორც თავისი კონცეფციით, ისე შედეგებითაც. მაშინ როცა გრამატიკული ტრადიციები ხშირად მნიშვნელოვნად განსხვავდება, სახელდების თეორიის ბირთვი სხვადასხვა კულტურაში უცვლელი რჩება. სახელდების თეორიის ერთ-ერთი ცენტრალური იდეაა სახელის „ინსტრუმენტული ხასიათი“: სიტყვა წარმოადგენს ინსტრუმენტს, რომელიც გარკვეულ კავშირს ადამიანის სახელსა და საგნის დასახელებას შორის ქმნის. ადამიანის სახელი ხშირად ასხავს ისეთ თვისებებს, როგორიცაა გარეგნობა, ფსიქიკა, ხასიათი, უნარები, საქმიანობა ან პროფესიული მოღვაწეობა [შდრ. Amirova, Ol' chovikov, *Roždestvenskij 1980: 36-38*]. ამგვარ პროცესებში ხშირად მითოლოგიის ზეგავლენაც იგრძნობა.

ლოგოს – სიტყვა, თხრობა, მეცნიერება. მითების სისტემას შემუშავებულს ამა თუ იმ ხალხის მიერ, მითოლოგიას უწოდებენ. მითოლოგია, როგორც ადამიანთა განვითარების ადრეული საფეხურების დამახასიათებელი ზეპირი შემოქმედების ფორმა, წარმოადგენდა სინკრეტულ მოვლენას, რომელშიც გაერთიანებული იყო მსოფლმხედველობრივი, რელიგიური, ცხოვრებისეული ელემენტები. მითოლოგია მთელი გვარის იდეოლოგიას გამოხატავდა. განვითარების შემდგომ ეტაპებზე მითოლოგია, ერთის მხრივ, [რელიგიის](#) განვითარების, ხოლო მეორე მხრივ, ხალხურ შემოქმედებაში მითოლოგიური სიუჟეტებისა და სახეების მხატვრული გადამუშავების საფუძველს წარმოადგენს“ [ე. ვირსალაძე]. ანტიკური მითოლოგია შეიცავს ისტორიებს სამყაროსა და კაცობრიობის წარმოშობაზე, ღმერთებზე, ისეთ უძლიერეს არსებებზე, როგორებიცაა სატირები, ნიმფები, ზღვის ქალები, ან განსაკუთრებული, ღვთიური ძალებით

დაჯილდოებული გმირები. ბერძნული და რომაული მითოლოგიის მოტივები გვხვდება მსოფლიოს სხვადასხვა ენაში, მათ შორის გერმანულშიც, განსაკუთრებით ფრაზეოლოგიზმებში. ფრაზეოლოგიური ერთეულები სემანტიკური ერთობლიობით გამოირჩევა. ფრაზეოლოგიზმი, როგორც წესი, არ წარმოადგენს ცალკეულ კომპონენტთა ჯამს, არამედ შეიძლება იქნეს განხილული როგორც კონკრეტული სიტყვის ეკვივალენტი თავისი დამოუკიდებელი მნიშვნელობით. [შდრ. Iskos, Lenkova 1963: 175]. ტერმინი *იდიომა* მომდინარეობს ბერძნული სიტყვიდან *idios* — „თავისებური“, „ორიგინალური“ [...]. იდიომა წარმოადგენს შესიტყვებას, რომლის მნიშვნელობა არ უდრის შემადგენელი კომპონენტების სემანტიკას, არამედ „გაქვავებულია“. იდიომები ეფუძნება რეალობის ხატოვან აღქმას და თავისუფალი სინტაქსური სიტყვათშეთანხმებებიდან ვითარდება [იქვე, 178].

ანტიკური ხანიდან დღემდე ჩვენამდე ასევე მრავალი მეტაფორა მოვიდა. მეტაფორა [ბერძნ. *metapherein* „სხვაგან გადატანა“, *metaphora* „გადატანა“] არის ანტიკური რიტორიკის სტილისტური ფიგურა, მხატვრული გამოსახვა, რომელიც ორ საგანს ან ცნებას შორის არსებულ მსგავსებას ემყარება. [Bußmann 2002: 432]. არსებობს მთელი რიგი გერმანული იდიომა და მეტაფორა, რომელიც მითოლოგიურ მოტივებზეა აგებული. განვიხილოთ ზოგიერთი მათგანი:

1. პანდორას ყუთის გახსნა (die Büchse der Pandora öffnen) [Fremdwörter Lexikon 2003: 269]:

მითოლოგიური წყარო: ბერძნულ მითოლოგიაში ცნობისმოყვარე პანდორამ გახსნა ყუთი, რომელშიც მსოფლიოს ყველა ბოროტება იყო მოთავსებული. სანამ შეშინებული ქალი ამ ყუთის დახურვას მოასწრებდა, იქიდან ამოფრინდა ყოველგვარი სიავე და მხოლოდ იმედი დარჩა ფსკერზე.

დღევანდელი მნიშვნელობა: ისეთი საქმის წამოწყება, რომელსაც არაკონტროლირებადი და ხშირ შემთხვევაში უაღრესად უარყოფითი შედეგები მოჰყვება.

მაგალითი: Mit der mythischen „Büchse der Pandora“ verglichen amerikanische Mediziner die Klimaanlage in modernen Großraumbüros: Vier von 27 Angestellten in einem Bürohaus litten an einer fiebrigen Lungenerkrankung – ausgelöst durch Schimmelpilze, die mit der Warmluft über die Schreibtische gewirbelt worden waren. [11]

2. გორდიას კვანძი (der gordische Knote):

მითოლოგიური წყარო: გორდიას კვანძი ძველბერძნული მითოლოგიის თანახმად წარმოადგენდა ფრიგიის მეფის გორდიას მიერ ურთულესი მეთოდით დახლართულ კვანძს, რომლის შესახებაც ორაკულებს ნათქვამი ჰქონდათ, რომ თუკი ვინმე მის გახსნას შეძლებდა, აზიის მბრძანებელი გახდებოდა. ერთ დღეს ფრიგიის დედაქალაქს ალექსანდრე მაკედონელი ეწვია. რამდენიმეხნიანი დაკვირვების შემდგომ ალექსანდრემ მოულოდნელად ქარქაშიდან ხმალი ამოიღო და ერთი დარტყმით გორდიას კვანძი გადაჭრა. სწორედ მაშინ სთქვამს ალექსანდრეს შესახებ ქურუმებმა, რომ ის მსოფლიოს ხმლით და არა დიპლომატიით დაიპყრობს.[12]

დღევანდელი მნიშვნელობა: რთული პრობლემის რადიკალური გზით გადაჭრა.

მაგალითი: Und in der Tat, niemand glaubt derzeit so recht daran, der **gordische** Knoten friedlich gelöst werden. [13]

3. არიადნეს ძაფი (der Ariadnefaden) [Deutsches Universalwörterbuch 2003: 165]:

მითოლოგიური წყარო: არიადნემ თეზეუს მისცა ძაფი, რომლის დახმარებითაც მან მინოტავრთან ბრძოლის შემდეგ ლაბირინთიდან გამოსასვლელი გზა იპოვა.

დღევანდელი მნიშვნელობა: რთული სიტუაციიდან გამოსავლის პოვნა

მაგალითი: Im archivalischen Labyrinth ist Labouvie der **Ariadnefaden** mitunter. [14]

4. სცილასა და ქარიბდას შორის (Zwischen Skylla und Charybdis):

მითოლოგიური წყარო: „ბერძნულ მითოლოგიაში: ორი ურჩხული, რომლებიც ბინადრობდნენ იტალიასა და სიცილიას შორის არსებული სრუტის ორივე მხარეზე კლდეებში და ღუპავდნენ იქ გავლილ მეზღვაურებს.“[4]

დღევანდელი მნიშვნელობა: „სცილასა და ქარიბდას შორის - იტყვიან ისეთ მდგომარეობაზე, როდესაც ვისმე საფრთხე ელის ორი მხრიდან.“[იქვე]

მაგალითი: Man segelt wieder einmal [*angesichts drohender Turbulenzen in der Euro-Zone*], wie schon Odysseus auf dem Heimweg zu Penelope nach Ithaka, **zwischen Skylla und Charybdis**, zwischen zwei Übeln und Gefahren. [15]

5. ოდისეა (Odyssee) [Fremdwörter Lexikon 2003: 249]:

მითოლოგიური წყარო: ჰომეროსის ცნობილი ეპოსი, რომელშიც აღწერილია ოდისეუსის ხიფათით აღსავსე გზა ტროადან ითაკაზე.

დღევანდელი მნიშვნელობა: გრძელი, თავგადასავლებითა და სირთულეებით აღსავსე მოგზაურობა ან ძიება.

მაგალითი: Nun aber, nach der unfreiwilligen **Odyssee**, übersättigt von regnerischer Romantik, benötigte ich, hundemüde, wie ich war, nichts als einen Teller warmen Essens [16]

6. არგუსივით ფხიზელი (mit Argusaugen bewachen):

მითოლოგიური წყარო: „გოლიათი, რომელსაც ბევრი თვალი ჰქონდა და ამიტომ ყოველთვის ფხიზლად იყო (ზოგი თვალთ რომ ეძინა, დანარჩენებით ფხიზლობდა)“[5]

დღევანდელი მნიშვნელობა: ფხიზელი დარაჯი.

მაგალითი: Wir können kein Wort mithören, beobachten ihn aber mit **Argusaugen**. [17]

7. ფენიქსივით ფერფლიდან აღდგენა (Wie ein Phönix aus der Asche steigen)

[Deutsches Universalwörterbuch 2003: 1208]:

მითოლოგიური წყარო: ფენიქსი იყო მითიური ფრინველი, რომელიც თავისი სიცოცხლის ციკლის ბოლოს იწვოდა და საკუთარი ფერფლიდან ხელახლა იზადებოდა.

დღევანდელი მნიშვნელობა: წარუმატებლობის ან მარცხის შემდეგ ყველაფრის თავიდან დაწყება და საქმის წარმატებით დასრულება.

მაგალითი:

Und allgemein gesprochen lebt die Kultur der Menschheit nur dadurch, daß sie

fortgesetzt zerstört und erneut geschaffen wird, indem sie verbrennt und wiedergeboren wird wie der **Phönix** aus der Asche, indem sie ihre Geschöpfe verschlingt wie Saturn ...[18]

8. ორსახა იანუსი (Janusköpfig sein) [Deutsches Universalwörterbuch 2003: 853]:

მითოლოგიური წყარო: რომაულ ღმერთს იანუსს ორი სახე ჰქონდა: ერთი უყურებდა მომავალს, ხოლო მეორე წარსულს. იანუსი პასუხს აგებდა საქმეების დაწყება-დასრულებაზე. იგი აგრეთვე ყველა კარისა და კარიბჭეს ღვთაება იყო.

დღევანდელი მნიშვნელობა: ორსახა იანუსს უწოდებენ ორპირ მლიქვნელ ადამიანს.

მაგალითი: Aber die Digitalisierung ist **janusköpfig** [19]

9. ტროას ცხენი (Das trojanische Pferd):

მითოლოგიური წყარო: დანაელებსა და ტროელებს ომი ჰქონდათ. ათ წელიწადს ტროა ალყაშემორტყმული იყო, მაგრამ ბერძნებმა ის ვერ აიღეს. ოდისეუსის რჩევით ბერძნებმა ალყა მოხსნეს და უზარმაზარი ხის ცხენი რჩეული მეომრებით დადგეს ქალაქის მისადგომებთან. ტროელებმა ეს ცხენი საჩუქრად მიიჩნიეს და ქალაქში შეიტანეს. ღამით მეომრები ცხენიდან გამოცვივდნენ, დაესხნენ ქალაქს, დაარბიეს, ამოხოცეს მამაკაცები და ტყვედ წაიყვანეს ქალები. ამ საჩუქარს დანაელთა საჩუქრსაც ეძახიან. [5]

დღევანდელი მნიშვნელობა: დღესდღეობით „ტროას ცხენს“ ისეთ საჩუქარს უწოდებენ, რომელიც სახიფათო და დამღუპველია.

მაგალითი:

Im Gegenteil, viele Verfassungsgegner haben sich einreden lassen, die EU sei **das Trojanische Pferd** einer bedrohlichen ungesteuerten Globalisierung. [20]

10. დამოკლეს მახვილი (das Damoklesschwert (das Schwert des Damokles)) [Deutsches Universalwörterbuch 2003: 349]:

მითოლოგიური წყარო: ძველი ბერძნული თქმულების მიხედვით სირაკუზელმა ტირანმა დიონისიოსმა ერთ-ერთ ნადიმზე თავისი ადგილი დაუთმო თავის მოშურნე დამოკლეს და მის თავზე ძუით დაკიდა მახვილი. [4]

დღევანდელი მნიშვნელობა: დამოკლეს მახვილი მუდმივ საფრთხეს ნიშნავს.

მაგალითი: Vor allem aber würde eine Abschaffung der Gerichtsferien den Rechtsanwalt von einem ständig drohenden „Damokles Schwert“ befreien: der Sorge; sich schadenersatzpflichtig zu machen, weil er infolge der Schwierigkeiten und Unsicherheiten bei der Fristberechnung im Zusammenhang mit den Gerichtsferien eine Frist versäumt. [21]

11. პიგმალიონის ეფექტი (Pygmalion-Effekt) [Fremdwörter Lexikon 2003: 311]:

მითოლოგიური წყარო: კვიპროსის მეფე პიგმალიონი ამავედროულად შესანიშნავი მოქანდაკე იყო. პიგმალიონს შეუყვარდა მის მიერ შექმნილი ქანდაკება გალათეა, რომელიც პიგმალიონის თხოვნით ღმერთებმა გააცოცხლეს.

დღევანდელი მნიშვნელობა: „მითოლოგიის მიხედვით, პიგმალიონმა მიიღო ის, რაც ყველაზე მეტად სურდა, მისი რწმენა და დიდი სურვილი დაეხმარა მას, სრულიად არარეალურის – რეალობად ქცევაში. სწორედ აღნიშნული მითოლოგიიდან მომდინარეობს ფენომენი, რომელსაც დღესდღეობით – „პიგმალიონის ეფექტს“ უწოდებენ.“[2]

მაგალითი: Auch im Auswahlverfahren kann der **Pygmalion-Effekt** eine Rolle spielen. [22]

12. ტანტალოსის ტანჯვა (Tantalusqualen leiden):

მითოლოგიური წყარო: ლიდიის მეფე, რომელსაც ღმერთებმა მიუსაჯეს საუკუნო ტანჯვა - იდგა ყელამდე წყალში მწიფენაყოფიანი ხეხილის ქვეშ, მაგრამ ვერც ხილს ჭამდა და ვერც წყალს სვამდა. [4]

დღევანდელი მნიშვნელობა: რთული მდგომარეობა, როდესაც რაღაც სასურველი ძალიან ახლოსაა, მაგრამ შენ მას ვერ წვდები.

მაგალითი: Dabei verschmähe ich es, von meinen eigenen Gaben dem Darbenden mitzuteilen, der vor seinen Lesefrüchten **Tantalusqualen leidet** und in den egyptischen Kornkammern des Wissens verhungern muß. [23]

13. სიზიფეს შრომა (Sisyphusarbeit):

მითოლოგიური წყარო: „სიზიფე არის ძველი ბერძნული მითოლოგიის გმირი, რომელიც ღმერთებმა დასაჯეს და მათ მიერ გამოტანილი სასტიკი განაჩენის თანახმად, მას მთის წვერზე უნდა აეტანა ლოდი. (უფრო სწორად, მთის დასაწყისში პატარა ქვა იყო, რომელიც თანდათანობით იზრდებოდა და იმდენად დიდი ხდებოდა, რომ სიზიფეს ძალიან უჭირდა მასთან გამკლავება). რამდენჯერად მწვერვალს მიუახლოვდა, ლოდი იმდენჯერვე ჩამოუვარდა და ასე გრძელდება მთელი ცხოვრების მანძილზე.“ [3]

დღევანდელი მნიშვნელობა: უსასრულო, დამღლელი და აუზრო შრომა

მაგალითი: Die **Sisyphusarbeit** der Suche nach fehlenden Versicherungsjahren etwa könne dort kaum geleistet werden. [24]

14. აქილევსის ქუსლი (Achillesferse) [Fremdwörter Lexikon 2003: 12]:

მითოლოგიური წყარო: ბერძნული მითოლოგიის თანახმად უდიდესი გმირი აქილევსი ყოველგვარი მახვილისთვის უძლეველი იყო. მას მხოლოდ ერთი სუსტი ადგილი ჰქონდა – ქუსლი.

დღევანდელი მნიშვნელობა: პიროვნების ან საქმის სუსტი მხარე ან სუსტი ადგილი

მაგალითი: Afrika ist tatsächlich die **Achillesferse** der Clinton-Diplomatie. [25]

15. განხეთქილების ვაშლი (Zankapfel) [Deutsches Universalwörterbuch 2003: 1841]:

მითოლოგიური წყარო: „მითითური ოქროს ვაშლი ზედ წარწერით „უმშვენიერესს.“ განხეთქილების ქალღმერთმა ერიდამ შეაგდო პელევსისა და თეტიდას ქორწილში, განრისხებულმა იმიტომ, რომ თვითონ არ დაპატიჟეს. ქორწილში იმყოფებოდნენ რჩეულნი: ჰერა, ათენა და აფროდიტე. რომელს უნდა რეგობდა ერიდას ვაშლი? დავის გადასაწყვეტად

ტროის მეფისწულს პარისს მიმართეს. აფროდიტემ მსაჯული დაიმართვა და აღუთქვა: ულამაზეს ქალს შეგერთავო, რითაც ვაშლი დაისაკუთრა; სამაგიეროდ პარისს დაეხმარა, რომ მენელაოსის ტურფა მეუღლე ელენე ტროაში წაეყვანა. ამას მოჰყვა დიდი განხეთქილება და ტროას ომი, რაც მხოლოდ მეთათე წელს დასრულდა – ქალაქის დანგრევით.“ [5]

დღევანდელი მნიშვნელობა: განხეთქილების ვაშლი იქცა ხატოვან გამოთქმად არევდარევის, დაპირისპირების საბაზის მნიშვნელობით. [იქვე].

მაგალითი: Seit der Unabhängigkeit und Teilung Britisch-Indiens im Jahr 1947 ist Kaschmir ein **Zankapfel** zwischen Pakistan und Indien. [26]

16. ტიტანი (Titan) [Deutsches Universalwörterbuch 2003: 1583]

მითოლოგიური წყარო: ბერძნულ მითოლოგიაში ტიტანები იყვნენ ძლევამოსილი ღვთაებანი, რომლებმაც ღმერთებთან უზარმაზარი ბრძოლა გამართეს და საბოლოოდ დამარცხდნენ.

დღევანდელი მნიშვნელობა: ორ ძალას შორის გრანდიოზული, ეპიკური ბრძოლა.

მაგალითი: Luther, ein **Titan** religiöser Erfahrung, erschütterte durch die Macht des Worts die Christenheit. [Weizsäcker, Carl Friedrich von: Bewußtseinswandel, München: Hanser 1988, S. 262] [27]

მიუხედავად თავისი უძველესი ისტორიის ძველმა ბერძნულმა მითოლოგიამ გერმანულ ენაშიც დატოვა თავისი კვალი. ანტიკური მითოლოგიის საფუძველზე აღმოცენებული იდიომები და მეტაფორები დღემდე არ კარგავენ თავის აქტუალობას.

ლიტერატურა:

1. ვირსალაძე ე. (2025): მითოლოგია
<https://www.nplg.gov.ge/wikidict/index.php/%E1%83%9B%E1%83%98%E1%83%97%E1%83%9D%E1%83%9A%E1%83%9D%E1%83%92%E1%83%98%E1%83%90>
2. ლიტერატურული ლექსიკონი-ცნობარი
<http://www.nplg.gov.ge/saskolo/index.php?a=term&d=54&t=780>
3. სიზიფე <https://ru.scribd.com/document/709508861/%E1%83%A1%E1%83%98%E1%83%96%E1%83%98%E1%83%A4%E1%83%94>
4. უცხო სიტყვათა ლექსიკონი
<http://www.nplg.gov.ge/publishers/foreign/index.php?do=view&id=11651>
5. ციფრული უნივერსალური სასკოლო ლექსიკონი
<http://www.nplg.gov.ge/saskolo/index.php?a=term&d=45&t=7816>
6. Amirova T.A., Ol' chovikov B.A., Roždestvenskij Ju. V. (1980): *Abriß der Geschichte der Linguistik*. VEB Bibliographisches Institut Leipzig.
7. Bußmann H. (2002): *Lexikon der Sprachwissenschaft*. Alfred Kröner Verlag. Tübingen.
8. Deutsches Universalwörterbuch (2003): *Deutsches Universalwörterbuch*. Mannheim/ Leipzig/ Wien Zürich.
9. *Fremdwörter Lexikon (2003): Rund 20 000 Stichwörter und Begriffe leicht verständlich erklärt. Einbandgestaltung: Peter Mebus für Nova Libra Medien. Erfstadt.*
10. Iskos, A. /Lenkowa, A. (1963): *Deutsche Lexikologie*. Staatsverlag für Lehrbücher und Pädagogik. Leningrad.
11. DWDS: Der Spiegel, 19.10.1970. <https://www.dwds.de/wb/B%C3%BCchse%20der%20Pandora>
12. გორდიას გვანძი <http://genia.ge/?p=23569>
13. DWDS: Die Zeit, 02.02.1981. <https://www.dwds.de/wb/gordisch>
14. DWDS: Die Zeit, 16.03.2000, Nr. 12. https://www.dwds.de/r/?q=Ariadnefaden&corpus=kern21&date-start=2000&dateend=2010&genre=Belletristik&genre=Wissenschaft&genre=Gebrauchsliteratur&genre=Zeitung&format=full&sort=date_desc&limit=50
15. DWDS: Der Spiegel, 29.04.2010 (online)
<https://www.dwds.de/wb/zwischen%20Scylla%20und%20Charybdis>
16. DWDS: Riedel, Susanne: *Eine Frau aus Amerika*, Berlin: Berlin Verlag 2003, S. 378].
<https://www.dwds.de/wb/Odyssee>

17. DWDS: [Noll, Ingrid: Ladylike, Zürich: Diogenes 2006, S. 242] <https://www.dwds.de/wb/Argusauge>
18. DWDS: Schlögel, Karl: Petersburg, München Wien: Carl Hanser Verlag 2002, S. 132
https://www.dwds.de/r/?q=Ph%C3%B6nix&corpus=kern21&date-start=2000&date-end=2010&genre=Belletristik&genre=Wissenschaft&genre=Gebrauchsliteratur&genre=Zeitung&format=full&sort=date_desc&limit=50
19. DWDS: Deutscher Bundestag: Plenarprotokoll Nr. 18/51 vom 11.09.2014, S. 4707. https://www.dwds.de/r/?q=Janusk%C3%B6pfig&corpus=bundestag&date-start=1949&date-end=2017&sc=bundestagdrs&sc=bundestagprt&format=full&sort=date_desc&limit=50
20. DWDS: Deutscher Bundestag: Plenarprotokoll Nr. 15/181 vom 16.06.2005, S. 17093. https://www.dwds.de/r/?q=das+trojanische+Pferd&corpus=bundestag&date-start=1949&date-end=2017&sc=bundestagdrs&sc=bundestagprt&format=full&sort=date_desc&limit=50
21. DWDS: Deutscher Bundestag: Drucksache Nr. 13/200 vom 12.01.1995. https://www.dwds.de/r/?q=Damokles-Schwert+&corpus=bundestag&date-start=1949&date-end=2017&sc=bundestagdrs&sc=bundestagprt&format=full&sort=date_desc&limit=50
22. DWDS: Kellner, Hedwig: Das geheime Wissen der Personalchefs, Frankfurt a. M.: Eichborn 1998, S. 24
<https://www.dwds.de/r/?corpus=kern&q=Pygmalion-Effekt>
23. DWDS: Die Fackel [Elektronische Ressource], 2002 [1909]
https://www.dwds.de/r/?q=Tantalusqualen+leiden&corpus=kern&date-start=1900&date-end=1999&genre=Belletristik&genre=Wissenschaft&genre=Gebrauchsliteratur&genre=Zeitung&format=full&sort=date_desc&limit=50
24. DWDS: o. A. [pra]: Rentenberater. In: Aktuelles Lexikon 1974-2000, München: DIZ 2000.
https://www.dwds.de/r/?q=Sisyphusarbeit&corpus=kern&date-start=1900&date-end=1999&genre=Belletristik&genre=Wissenschaft&genre=Gebrauchsliteratur&genre=Zeitung&format=full&sort=date_desc&limit=50
25. DWDS: Die Zeit, 27.08.1998, Nr.36 https://www.dwds.de/r/?q=%09Achillesferse+&corpus=kern&date-start=1900&dateend=1999&genre=Belletristik&genre=Wissenschaft&genre=Gebrauchsliteratur&genre=Zeitung&format=full&sort=date_desc&limit=50
26. DWDS: Kaschmir. In: Aktuelles Lexikon 1974-2000, München: DIZ 2000 [1996]]
https://www.dwds.de/r/?q=Zankapfel&corpus=kern&date-start=1900&date-end=1999&genre=Belletristik&genre=Wissenschaft&genre=Gebrauchsliteratur&genre=Zeitung&format=full&sort=date_desc&limit=50
27. DWDS: Weizsäcker, Carl Friedrich von: Bewußtseinswandel, München: Hanser 1988, S. 262.
https://www.dwds.de/r/?q=Titanen&corpus=kern&date-start=1900&date-end=1999&genre=Belletristik&genre=Wissenschaft&genre=Gebrauchsliteratur&genre=Zeitung&format=full&sort=date_desc&limit=50

The Influence of Mythological Motifs on the Formation of Idioms and Metaphors in Contemporary German

Abstract

The present article is devoted to the origin and meaning of German idioms and metaphors whose roots reach back to antiquity. Proceeding from an expanded concept of antiquity, which includes not only the Greco-Roman world but also fundamental cultural, philosophical, and mythological developmental processes of early civilizations, the close connection between language, thought, and mythology is demonstrated.

Particular attention is paid to the ancient theory of naming, in which the word is understood as a meaning-bearing “tool” closely related to the properties and functions of the named entity.

Against this theoretical background, idioms are regarded as semantically indivisible, imagery-based phraseological units whose meanings cannot be derived from their individual components. Empirical material shows that numerous German idioms and metaphors originate in mythological concepts and continue to exist in contemporary language as linguistic testimonies to ancient ways of thinking.

Keywords: antiquity, mythology, theory of naming, idioms and metaphors, contemporary language

საერთო ნასესხები ლექსიკა ქართველურ და ჩერქეზულ ენებში. V

ვაჟა შენგელია, ცირა ჯანჯღავა

თსუ არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი

თბილისი, საქართველო

vazhashengelia@gmail.com

cirunaja@gmail.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.51>

ქუთაისის საერთაშორისო კონფერენციაზე „ენა და კულტურა“ წინა წლებში წარმოდგენილი იყო ოთხი მოხსენება, რომლებშიც განვიხილეთ ქართველური ენების მიერ ძირითადად აღმოსავლურ ენათაგან ნასესხები 80-ზე მეტი ლექსიკური ერთეული, რომლებიც, ამავე დროს, უსესხებია ჩერქეზულ ენებსაც. ამჟამად შევცხებით კიდევ 19 სიტყვას.

1. ქართ. დინჯი

ამ სიტყვას თურქულიდან ნასესხებად მიიჩნევს ბ. გიგინეიშვილი [გიგინეიშვილი 2024: 127]. ეგვე სიტყვა უსესხებია ჩერქეზულ ენებსაც და სათანადო ფონეტიკური ცვლი-ლებებით დაუმკვიდრებია: ადიღ. თენჩ, ყაბ. თენშ; ყაბარდოულში მომხდარა ბოლოკი-დური ჩ-ს დეზაფრიკატიზაცია. ყურადღებას იქცევს ქართულის ფონეტიკური სახე, კერძოდ, თავკიდური დ თურქული თ-ს ნაცვლად, რაც უნდა იყოს შედეგი ნაწილობრივი რეგრესული ასიმილაციისა (*თინჯი > დინჯი).

2. ქართ. მინარეთი არაბულიდან უნდა იყოს შემოსული. ადიღური მინარ საანალიზო სიტყვის ერთგვარი, რედუცირებული ფორმაა.

3. ქართ. (ბარბ.) ბანკა, მეგრ. ბანკა, ადიღ. და ყაბ. ბანკ „ქილა“ რუსულიდან ჩანს შემოსული.

4. ქართ. (ბარბ.) სტაქანი, მეგრ. სტაქანი, ადიღ. და ყაბ. სტჩან რუსულიდან არის შე-თვისებული. ყურადღებას იქცევს რუსული კ-ს აფრიკატიზაცია, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ აფრიკატიზაციის პროცესი ახლო წარსულშიც მოქმედი იყო. სიტყვა თურქული წარმომავლობისა უნდა იყოს [ფასმერი 1987: 743].

5. ქართ. **მინა** „ნაღმი“, ყაზ. მინ შემოსულია ქართულსა და ყაზარდოულში რუსულის გზით.

6. ქართ. **ქეიფი** „ლხინი“ არაბული ნასესხობაა [ქეგლ 1962: 284]; ჩფ „მთვრალი“ ყაზარდოულში შეიძლება თურქულის გზით იყოს დამკვიდრებული.

7. ქართ. **პალტო**, ადილ. ფლ‘, ყაზ. ბლ‘თო სიტყვა რუსულიდან უნდა იყოს ნასესხები, რუსულს კი ფრანგულიდან უსესხებია [ფასმერი 1987: 194].

8. ქართ. **აშიკი** || **არშიყი** არაბული ნასესხობაა (გიგინეიშვილი 2024: 29).

ადილეურსა და ყაზარდოულში ეს სიტყვა შესაძლებელია თურქულის გზით იყოს შემოსული: ადილ. აშგ, ყაზ. აგკ (ადილ. შ : ყაზ.).

9. ქართ. **გიაური** თურქულ ნასესხობად არის მიჩნეული [ქეგლ 1951: 1451]. ფონეტი-კურად სხეცვლილი სახით ეს ლექსიკური ერთეული გვხვდება ადილეურ და ყაზარდო-ულ ენებშიც – ჯგრ. სიტყვის თავკიდურ პოზიციამი ამოსავალ გ-ს ჯ მოუცია.

10. ქართ. **ნაღარა**-სა და ჩერქეზულ ენათა ნაჯგრა („სასულე ინსტრუმენტი“) სიტყვე-ბისათვის ამოსავალი შეიძლება იყოს არაბულ-სპარსული ფორმა, ქართული სიტყვის ასეთ წარმოშობაზე მიუთითებს „ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი“ (ქეგლ 1958: 1396).

11. ლაზ. **ჯენეთი** „სამოთხე“, ადილ. ჯნთ, ყაზ. ჟნთ, როგორც ჩანს, არაბული ნა-სესხობაა, თურქულის გზით შემოსული. ყაზარდოულში თავკიდური ჯ-ს სპირანტიზა-ცია მომხდარა: *ჯ > ჟ.

12. ქართ. **მესტი** „მოკლეველიანი მეშის ფეხსაცმელი“

ადილეურში გვაქვს მდსთ „მოკლეველიანი ფეხსაცმელი ტარსიკონისაგან“. ქარ-თულშიც და ადილეურშიც თურქულიდან არის ნასესხები.

13. ქართ. (ბარბ.) **სალფეტკი** „ხელსახოცი“, ადილ. სალჭეტკ რუსულიდანაა.

14. ქართ. **ტიფი**, მეგრ. ტიფა, ადილ. და ყაზ. ტიფ 3 გერმანულიდან უნდა იყოს შემოსული რუსულის გზით.

15. ქართ. არამი „რაც არ ეკუთვნის, რაც არ შეერგება“ არაბული ნასესხობაა [ქეგლ 1950: 541]; ადილეურში გვაქვს ჰარამ „მუსლიმანური რელიგიით აკრძალული“, ყაზარდოულში – ჰრმ. ჩერქეზულ ენებს არაბულის თავკიდური თანხმოვანი შეუნარჩუნებია, ქართულს დაუკარგავს.

16. ქართ. **გაზი**, ადილ. ღ‘აზ ადილეურში რუსული მართლწერით გვხვდება (газ), მაგრამ ზეპირ მეტყველებაში სიტყვის თავში ღ‘ წარმოითქმის (ღ‘აზ).

17. ქართ.-ქართვ. ჩაი, ადილ. და ყაზ. შაჰ სიტყვა ჩინური წარმომავლობისაა [ქეგლ 1964: 92].

18. ქართ. ქინაქინა, მეგრ. ხინა, ადილ. და ყაზ. ხინ სიტყვა პერუს ინდიელთა ენიდანაა [ქეგლ 1962: 326].

19. ქართ. ჩემოდანი, მეგრ. ჩამადანი, ლაზ. ჯამადი, ადილ. ჩმდან, ყაზ შუმდან.

წარმოშობით სპარსულია [ქეგლ 1964: 488]. წარმოშობით ირანულ სიტყვად მიიჩნევა მ. ფასმერიც [ფასმერი 1987ა: 332].

ლიტერატურა:

გიგინეიშვილი 2024 – ბ. გიგინეიშვილი, ქართული ენის ისტორიულ-ეტიმოლოგიური ლექსიკონი, თბილისი.

ფასმერი 1987 – М. Фасмер, Этимологический словарь русского языка, т. III, Москва.

ფასმერი 1987ა – М. Фасмер, Этимологический словарь русского языка, т. IV, Москва.

ქეგლ 1950 – ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, პროფ. არნ. ჩიქობავას საერთო რედაქციით, ტ. I, თბილისი.

ქეგლ 1958 – ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, პროფ. არნ. ჩიქობავას საერთო რედაქციით, ტ. V, თბილისი.

ქეგლ 1962 – ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, პროფ. არნ. ჩიქობავას საერთო რედაქციით, ტ. VII, თბილისი.

ქეგლ 1964 – ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, პროფ. არნ. ჩიქობავას საერთო რედაქციით, ტ. VIII, თბილისი.

ჩიქობავა 1938 – არნ. ჩიქობავა, ჭანურ-მეგრულ-ქართული შედარებითი ლექსიკონი, ტფილისი.

Vaza Shengelia, Tsira Janjghava

Tsu, Arn. Chikobava Linguistic Institute

Tbilisi, Georgia

vazhashengelia@gmail.com

cirunaja@gmail.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.51>

Common Borrowed Vocabulary in Kartvelian and Chercassian Languages

Abstract

Common borrowed vocabulary in Kartvelian and Chercassian languages was the subject of our report at the VI and VII International Conference held in Kutaisi, where 25 lexical units were discussed. This time we will discuss another 19 units of different semantic groups that have assimilated these languages from Eastern or Western languages.

There are analysed the words in Kartvelian languages, such as დინჯი (dinji), მინარეთი (minareti), ბანკა (banka), სტაქანი (staqani), მინა (mina), ქეიფი (keipi), პალტო (palto), აშიკი (ashiki), გიაური (giauri), ნაღარა (naghara), ჯენეთი (jeneti), მესტი (mesti),

სალფეტკი (salpetki), ტიფი (tipi), არამი (arami), გაზი (gazi), ჩაი (Chai), ქინაქინა (qinaqina) , ჩემოდანი (chemodani). These words also are in Chercassian languages too.

Keywords: Kartvelian languages, Chercassian languages, borrowed lexical units

კომპლიმენტები სოციალურ ქსელებში

(ინგლისური და ქართული ენების მასალაზე)

ვიოლეტა ჩიტაიშვილი

ივ.ჯავახიშვილის სახელობით თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

თბილისი, საქართველო

e-mail: chitaishvilivika15@gmail.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.52>

ნაშრომი შეეხება სოციალურ ქსელებში გავრცელებულ ინგლისურ და ქართულ კომპლიმენტებს.

კვლევის მიზანია, შევისწავლოთ კომპლიმენტები და მათი როლი კომუნიკაციის პროცესში. სოციალურ ქსელებზე დაკვირვებამ გვიჩვენა, რომ ქათინაურები, იგივე მამებელი სიტყვები თუ ფრაზები, ფართოდ გამოიყენება ინტერნეტის მეშვეობით დამყარებულ კომუნიკაციაში. ადამიანები ყოველდღიურად იყენებენ დადებითი კონოტაციის მატარებელ გამონათქვამებს ერთმანეთის მიღწევების, სილამაზის, ნიჭის, ხასიათის, სტატუსის შესაქებად. საკვლევი თემა **აქტუალურია** იმდენად, რამდენადაც ყოველდღიურ ცხოვრებაში ხშირად გვხვდება ერთმანეთის ფოტოებზე, პოსტებსა თუ პირად მიმოწერებში კომპლიმენტის გამომხატველი ვერბალური და არავერბალური საშუალებები. ამდენად, საჭიროდ ჩავთვაlet ეს საკითხი გვეკვლია უფრო სიღრმისეულად, რათა გაგვეჩვია კომპლიმენტის ფუნქცია ვირტუალური კომუნიკაციის პროცესში.

საერთაშორისო სამეცნიერო ლიტერატურაში ამ საკითხს არაერთი მნიშვნელოვანი თეორიული თუ პრაქტიკული კვლევა მიემდვანა. რაც შეეხება ქართულ საგანმანათლებლო სივრცეს, ეს საკითხი აქამდე სიღრმისეული კვლევის ობიექტი არ გამხდარა. ამდენად სტატია ამ მიმართულებით არსებული სივრცის შევსების ერთ-ერთ პირველ მცდელობას წარმოადგენს, რადგან კვლევა მიზნად ისახავს ქართულ რეალობაში, კერძოდ კი, სოციალურ ქსელებში, კომპლიმენტის გამოხატვის საკითხის ფუნდამენტურ შესწავლასა და კომპლექსურ ანალიზს, ეს კი ნაშრომის სიახლესა და პრაქტიკულ ღირებულებაზე მეტყველებს.

საკვლევ კითხვებად ჩამოყალიბდა შემდეგი:

1. რა ვერბალური და არავერბალური საშუალებებით არის გამოხატული კომპლიმენტი სოციალურ ქსელებში?

2. რამდენად არის ქათინაური გულწრფელი სამეტყველო აქტი?

3. რა კავშირი აქვს კომპლიმენტს თავაზიანობის თეორიაში შემუშავებულ „სახის“ ცნებასთან?

4. რა სტრუქტურული/შინაარსობრივი განსხვავებაა ინგლისურ და ქართულ სოციალურ ქსელებში გამოყენებულ ქათინაურებს შორის?

კვლევასთან დაკავშირებულ ერთ-ერთ პრობლემურ ფაქტორს წარმოადგენდა სოციალურ ქსელებში არსებული პლატფორმების სიმრავლე. კვლევის ფარგლებში, ამ პრობლემის აცილების მიზნით, შევეცადეთ ამოგვეჩია უფრო მეტად გავრცელებული და პოპულარული ქსელები, სადაც მეტად მრავალფეროვან და საინტერესო მაგალითებს დავძებნიდით და გამოვიკვლევდით. კვლევა განხორციელდა არაერთ სოციალურ ქსელზე დაკვირვებით, კერძოდ, ინსტაგრამი, ფეისბუქი, იუთუბი, ტიკტოკი, პინტერესტი. ამდენად, ვფიქრობ, ამან შეიძლება მოგვცეს საკმარისი საფუძველი ზოგადი დასკვნების გამოტანისთვის.

კვლევის მეთოდად გამოვიყენეთ როგორც რაოდენობრივი ასევე თვისობრივი კვლევა.

კომპლიმენტები შეირჩა როგორც ალბათური (შემთხვევითი) ასევე არაალბათური (არაშემთხვევითი) მოდელებით.

კვლევის შედეგად გამოიკვეთა, რომ კომპლიმენტი მნიშვნელოვანი ფაქტორია ურთიერთობების ჩამოყალიბებაში და ადამიანებს შორის კომუნიკაციის დასამყარებლად. სოციალურ ქსელებში ინგლისურ და ქართულ კომპლიმენტებზე დაკვირვებით, ჩვენ მიერ მოძიებულ მასალაზე დაყრდნობით, აღმოჩნდა, რომ ადამიანის გარეგნობის შეფასება ყველაზე გავრცელებული თემაა. მეორე ადგილზეა ინტელექტუალური მონაცემების შეფასება.

ქათინაურის თქმა მჭიდროდაა დაკავშირებული საზოგადოებაში დამკვიდრებული ნორმებთან და წესებთან. სოციალურ ქსელებზე დაკვირვების შედეგად, გაირკვა, რომ ინგლისურენოვანი მომხმარებლები, ისევე როგორც ქართველები, კომპლიმენტით უმეტესად გარეგნობას და ცხოვრებისეულ მიღწევებს აღნიშნავენ. ემპირიული მასალის კვლევამ გამოავლინა, რომ ქათინაური ძირითადად აღფრთოვანების გამოხატვაა, ასევე გარშემომყოფებისთვის კარგი განწყობილების შექმნის მცდელობა, გამხნეება, გახალისება და სტიმულის მიცემა. გამოიკვეთა, რომ პოსტებისა თუ ფოტოების კომენტარებში კომპლიმენტები ზოგჯერ არაგულწრფე-ლია, თუმცა მაინც წარმატებით ასრულებს

ფატიკურ ფუნქციას. კომპლიმენტის თემა გენდერული თვალსაზრისითაც განსხვავებულია.

ქალბატონებს უმეტესად შეუქებენ ხოლმე გარეგნობას, ტანსაცმელს, სტილს, სახლის მორთულობას, კულინარიულ მიღწევებს, ანუ პირად საკითხებს, რაც მათთვის მეტად საინტერესოა. გარდა ამისა, რაოდენობრივმა ანალიზმა გამოავლინა, რომ მამაკაცები უფრო იშვიათად იღებენ კომპლიმენტებს, თუმცადა უხვად გასცემენ.

კომპლიმენტები აუმჯობესებს ურთიერთობებს, დადებითად აისახება ჯანმრთელობაზე, აღძრავს მრავალ კეთილშობილურ გრძნობას. კომპლიმენტის თქმა და მოსმენა ადამიანის შინაგანი მოთხოვნილებაა, ხოლო მისმა გამოხატულებამ ჩვენს ეპოქაში თანამედროვე ტექნოლოგიებში დაიმკვიდრა ადგილი.

ყოველდღიური ურთიერთობის პროცესში, კომპლიმენტი მთქმელის მიერ ადრესატის დადებითი შეფასების გამოხატვას წარმოადგენს. ამრიგად, კომპლიმენტი არის სამეტყველო აქტი, რომელიც დადებით თვისებას მიაწერს ადრესატს. ბრაუნისა და ლევინსონის თავაზიანობის თეორიის მიხედვით, კომპლიმენტი შეიძლება განვიხილოთ, როგორც დადებითი თავაზიანობის სტრატეგია, ანუ ისეთი ქმედება, რომელიც მიემართება ადრესატის დადებით სახეს. ამით მთქმელი ადრესატს საკუთარი ჯგუფის წევრად მიიჩნევს (ბრაუნი და ლევინსონი, 1987:101-129).

მეორე მხრივ, კომპლიმენტი შესაძლოა ჩაითვალოს მსმენელის „სახის“ შელახვის საფრთხედ, მაგალითად, როცა ქათინაური შურს უფრო გამოხატავს, ვიდრე კეთილგანწყობას.

ი. ფორმანოვსკაიას აზრით, ქათინაური „გამამხნეველელი კონოტაციის მატარებელი სამეტყველო აქტია“ [Формановская 2005.45:60]. მეინსის და ვოლფსონის აზრით, ამერიკელთა კომპლიმენტების უმრავლესობა მარტივი წინადადებებია, სადაც ყველაზე ხშირად გამოიყენება ხუთი ზედსართავი სახელი: nice, good, beautiful, pretty, great და ორი ზმნა: love; like [Manes J & Wolfson N.1981:115-132].

თუ ქათინაურებს სამეტყველო აქტების თვალსაზრისით განვიხილავთ, უნდა აღინიშნოს, რომ ჯ. სერლი კომპლიმენტებს ექსპრესივებად მიიჩნევს [Searle G.1969:65-67]. კომპლიმენტები ხშირად გულწრფელია, ხშირად კი - არაგულწრფელი. კომპლიმენტის, როგორც სამეტყველო აქტის განხორციელებისას, ხშირად ირღვევა ოსტინისეული „ილბლიანობის პირობებიდან“ ერთ-ერთი, კერძოდ, გულწრფელობის პირობა.

ენტონი მაიალის თანახმად, ინგლისელები ხშირად არ არიან გულწრფელნი კომპლიმენტების წარმოთქმისას: „საუბარში ინგლისელები ძალიან უცნაურები არიან, თითქმის არასდროს ამბობენ იმას, რასაც ფიქრობენ, ხშირად სრულიად საპირისპიროსაც კი

ამბობენ. ამდენად, როდესაც ინგლისელს რაიმეს ვუამბობთ და ის გვპასუხობს: „რა საინტერესოა!“, ეს ასე პირდაპირ არ უნდა გავიგოთ” [Miall A. 1993.425-441].

ასევე ყურადღება უნდა გავამახვილოთ იმაზე, თუ რისი თქმა არის მიზანშეწონილი კომპლიმენტის პასუხად. თქვენი მისამართით გაკეთებულ კომპლიმენტს იგივე სიტყვებით არ უნდა უპასუხოთ. მაგალითად, თუ თქვენ მოგიწონეს ტუჩსაცხი, თქვენც თანამოსაუბრის ტუჩსაცხზე ნუ გააკეთებთ აქცენტს. ეს ნიშნავს, რომ სხვა არაფერი გაქვთ სათქმელი.

ქართულ კულტურაში კომპლიმენტის უარყოფა ხშირად აღიქმება, როგორც მორიდება და თავმდაბლობა, ხოლო დასავლეთში მიღებულია კომპლიმენტზე პირდაპირ მადლობა (“thank you”). აღმოსავლურ და პოსტსაბჭოთა კულტურებში, მათ შორის ქართულშიც, ხშირია კომპლიმენტის დამცირება ან უარყოფა. მაგალითად: „არა, რა ლამაზი, ჩვეულებრივად ვარ“. ეს გამოხატავს მორიდებას და თავმდაბლობას.

ელინ პომერანცმა გამოავლინა კომპლიმენტზე პასუხის სამი ძირითადი ტიპი: 1. Swallowing (Acceptance)-მიღება: „მადლობა!“ 2. Downgrading (Mitigation)-შემცირება: „ჰო, ალბათ კარგად გამომივიდა დღეს“. 3. Rejection (Rebuff)-უარყოფა: „არა, სულ არ ვარ ასეთი.“ ქართული ენა ხშირად იყენებს მეორეს და მესამეს, რადგან პირდაპირ მიღება („დიახ, ვიცი“) შეიძლება აღიქმებოდეს როგორც საკუთარი თავის ქება. კომპლიმენტზე მოკრძალებული პასუხი ასახავს სოციალურ თავაზიანობას. ის აჩვენებს, რომ ადამიანი არ იჩენს ზედმეტ თავმომწონეობას, ამასთანავე, პატივს სცემს მოსაუბრის შეფასებას, ინარჩუნებს საუბრის ჰარმონიას. ქართულ კულტურაში მოკრძალება არის სოციალურად მაღალი ღირებულება. კომპლიმენტის პირდაპირ მიღება ხშირად ითვლება ამპარტავნებად, ამიტომ ადამიანები ხშირად პასუხობენ: „არა, რას ამბობ! აი, შენ კი ნამდვილად ხარ ლამაზი“. „შენ ფიქრობ ასე“, „ჩვეულებრივად გამოვიყურები, დიდი არაფერი, მაგრამ მადლობა“. ასეთი პასუხები აჩვენებს, რომ ადამიანი მორიდებულია, არ ცდილობს საკუთარი თავის გამორჩევას და ემორჩილება თავაზიანობის ნორმებს. საბოლოოდ, უნდა აღინიშნოს, რომ ქართული კულტურისთვის დამახასიათებელია: კომპლიმენტის პირდაპირი მიღების თავიდან არიდება, ქების შემცირება, უარყოფა ან გადამისამართება, თავაზიანობის შენარჩუნება მოკრძალების გზით.

აღსანიშნავია ისიც, რომ თანამედროვე ტექნოლოგიამ კომუნიკაციის ახალი გზები შექმნა. ამასთან დაკავშირებით, ვფიქრობ, საინტერესოა იმ ვერბალური და არავერბალური

საშუალებების შესწავლა, რომლებიც კომპლიმენტის გამოსახატავად გამოიყენება ვირტუალურ კომუნიკაციაში. სოციალურ ქსელების მეშვეობით კომუნიკაციის პროცესში კომპლიმენტი ხშირად გამოიხატება როგორც ვერბალური, ასევე – არავერბალური

საშუალებებით („ემოჯი“, „ლაიქი“). ყოველდღიურად, სოციალური ქსელების მომხმარებლები კომპლიმენტის გამომხატველ უამრავ გამონათქვამს იყენებენ პოსტებში, კომენტარებსა თუ პირად მიმოწერაში. სოციალურ ქსელში ქათინაურის პასუხია მადლობა ან ისეთი არავერბალური საშუალებები, როგორიცაა გული, ღიმილი, სხვადასხვა გიფი, ხოლო თვით კომპლიმენტის გამომხატველი საშუალებებია ე.წ. „ლაიქი“, ანუ მაღლა აწეული ცერა თითის ემოჯი, აპლოდისმენტების ემოჯი, სტიკერები „სუპერ“, „ბრავო“ და სხვა.

ბოლო ხანს, სოციალური ქსელები მთელ მსოფლიოში დიდი პოპულარობით სარგებლობს. ამის მაგალითია თუნდაც ფეისბუკი, რომლის მომხმარებლების რაოდენობაც 2 მილიარდს აღწევს.

თვითგამოხატვის ციფრული ფორმების სიმრავლემ გარკვეული თავისებურებებიც შექმნა, ყველა თაობამ თავისი სტილი იპოვა ონლაინ სივრცეში.

საყვარელი ადამიანების ფოტოებზე ხშირად Care ან Heart რეაქციები ჭარბობს, Like ისევ მყარ პოზიციებს იკავებს, Heart რეაქციაც ხშირად ტოლს არ უდებს ხოლმე გამოყენების სიხშირით.

ასევე ფართოდ იყენებენ სტიკერებს. ზოგჯერ შეიძლება ერთ ფოტოზე ოცი სხვადასხვა სტიკერით გააკეთონ ქათინაურის გამომხატველი კომენტარი. კომპლიმენტების გამომხატველ კომენტარებშიც და პირად მიმოწერებშიც, ფეისბუქის მომხმარებლები ასევე ხშირად იყენებენ ე.წ. გიფებს.

ცნობლი ადამიანების, მსახიობების, პოლიტიკოსების, მომღერლების და ა.შ Facebook-ის გვერდზე მოქალაქეები საკმაოდ მრავალფეროვან კომენტარსა თუ კომპლიმენტს ტოვებენ. ამ მხრივ, საინტერესოა თბილისის მერის პირად ფეისბუქ გვერდზე არსებული დადებითი კომენტარები, სადაც მას „ქალაქის აღმშენებელს“ და ქვეყნის „კეთილდღეობის სადარაჯოზე მყოფს“ უწოდებენ. მრავალი დადებითი კომენტარი ეხება ასევე პრემიერს. მოქალაქეთა გარკვეული ნაწილი მას „უკომპრო-მისო, უზომოდ მეზრძოლ, შემართებულ“ ადამიანად, „სიტყვის კაცად“, „საქართველო-საუკეთესო მამულიშვილად“ მოიხსენიებს. ასევე ხშირია ფანების მიერ ცნობილი ადამიანების პირად გვერდებზე დატოვებული საქებარი კომენტარები და კომპლიმენტები.

ბოლო დროს დიდი ყურადღება მიიქცია ქართულმა ფეხბურთმა და ფეხბურთელებმა, მათ უამრავი ფანი და მიმდევარი გამოუჩნდა, სავსეა ინტერნეტ სივრცე ფეხბურთელების ფოტოებით და ვიდეოებით, სადაც ქართველი გულშემატკივრები უხვად წერენ საქებარ კომენტარებსა თუ კომპლიმენტებს. მათი უმრავლესობა გულწრფელი და დადებითი შინაარსისაა და უსაზღვრო სიყვარულს, ქებას და აღტაცებას გამოხატავს. აქებენ

და ადიდებენ ქართველი ფეხბურთელების არაერთ გამარჯვებას. მეტი თვალსაჩინოებისთვის, ვეცადეთ რამდენიმე მაგალითი საილუსტრაციოდ ამოგვეჩია და სტატიაში გამოგვეტანა: „გმირია ეს ბიჭი“, „ჩვენი საამაყო“, „ლომო“, „ჩვენი მეფე“, „სიამაყე ერის“. გარდა ქართველებისა, უცხოელებიც უამრავ საქებას ტექსტს უწერენ და მოუწონებენ თამაშს ქართველ ფეხბურთელებს: „one of my favourite players! Georgians are lucky“, „Georgia’s legacy Kvara“, „Our golden boy! Good luck! “Our shining star” „Georgian lion“, „He is the man“, „You are the best of the best“, „What a game from Georgia“, „Congrats from Portugal! Kvaradona is the man!“ „Georgian team and entire country is a true definition of bravery“, „Georgia is the Number one“ „The best Goalkeeper in the world“.

ფეხბურთელების გარდა, სოციალურ ქსელში ასევე დიდი პოპულარობით სარგებლობენ შერეული საბრძოლო ხელოვნების ქართველი მებრძოლები ილია თოფურია და მერაბ დვალიშვილი, რომლებმაც არაერთი ბრძოლა მოიგეს და გაახარეს ქართველი გულშემატკივრები. ფანები მათთვის არ იშურებენ უამრავ საქებას ფრაზასა თუ სიტყვას, მეტიც, ილია თოფურიას, ორთაბრძოლებში თავისი დაუნდობელი ხასიათის გამო, მეტსახელად „El Matador“ შეარქვეს, რაც ესპანურიდან ითარგმნება, როგორც „მკვლელი“, ხოლო ამ შემთხვევაში - როგორც კომპლიმენტი „დაუნდობელი“, დადებითი კონოტაციის მატარებელია და მებრძოლის შეუპოვრობას გამოხატავს. ხალხში ასევე დიდი პოპულარობით გამოირჩევა მერაბ დვალიშვილი. მისი ზედმეტსახელი „The Machine“ მის დიდ სიძლიერეზე და ენერგიაზე მიუთითებს. აქვე მოვიყვანთ კომენტარების რამდენიმე ნიმუშს სოციალური ქსელებიდან, ძირითადად მათი პირადი ინსტაგრამ და ფეისბუკ გვერდებიდან, სადაც უამრავი საქებათა კომენტარია განთავსებული. გარდა ამისა, ჩვენს ყურადღებას იპყრობს ქართველების მიერ დადებითი შეფასებების გამოხატვა ინგლისურად. ფალავნების პირად გვერდებზე ხშირად ვხვდებით ქართულ-ინგლისურ კომპლიმენტებს: „The Goat“, „The best fighter“, „My Champ“ „The killer“, „El Matador“, „ჩვენი ჩემპიონი“, „Ilia the new UFC goat“, „The King“. „შენ გენაცვალე ილია, ჩვენო ლომო!“ „მაგალითი ქართველობის და კაცურკაცობის“, „ჩვენო მაგარო ბიჭო“, „ქართული ტანკი“, „living legend“, „The Machine“, „Fighter of the year“, „You are the best in the world“, „Beast“, „The best in history“, „ორი მანქანა არსებობს დედამიწაზე - ესენია მერსედესი და მერაბი“. „ნამდვილად მისაბადი, სამაგალითო და საამაყო ადამიანი ხარ“.

სოციალურ ქსელებში, გარდა ცნობილი ადამიანებისა, ხშირად ვხედავთ ახლობლების, ნათესავებისა და ოჯახის წევრების ფოტოებსა თუ პოსტებზე განთავსებულ საქებათა ტექსტებს, როგორიცაა: „რა ლამაზად გამოიყურები“, „რა საყვარელი ხარ“, „ლამაზი ფოტოა“ და ა.შ.

საბოლოოდ, უნდა აღინიშნოს, რომ დღესდღეობით სოციალური ქსელების მეშვეობით ადამიანები თითქოს მეტად თამამად გამოხატავენ ალტაცებას, ოვაციას, არ იშურებენ კომპლიმენტებსაც. ამდენი ნეგატივის ფონზე, ეს, რა თქმა უნდა, კარგია. ქართველებს გვიყვარს ემოციების ღიად გამოხატვა როგორც პირისპირ, ასევე ინტერნეტის მეშვეობით დამყარებულ ვირტუალურ კომუნიკაციაში. დიდი ძალისხმევა არ სჭირდება კარგის თქმას, საკმარისია გავიხსენოთ, როგორ დაფასებულად ან ბედნიერად ვიგრძენით თავი, როცა შეგვაქეს, და აუცილებლად გაგვიჩნდება სურვილი, ეს განცდა სხვასაც გავუზიაროთ. ალბათ, სოციალურ ქსელებში ამ ვერბალური და არავერბალური საშუალებების ფუნქციაც სწორედ ისაა, რომ ადამიანებს კარგის თქმის მოტივაცია გაუჩინოს და შეახსენოს, რომ დადებითი ემოციის გამოსახატად ხშირად აქვთ შესაფერისი მომენტი და შესაძლებლობა.

ლიტერატურა:

1. **ბრაუნი და ლევინსონი (1987).** Brown, P., & Levinson, S. C. *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge: Cambridge University Press. 1987.
2. **გოფმანი 1967** – Goffman E. (1967). *Interaction Ritual: Essays on face-to face behavior*. New-York: Garden city.
3. **გრისი (1991)** Grice H. P., *Studies in the Way of Words*. London, England; Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts. 1991;
4. **კარნეგი 2017.** - დეილ კარნეგი. წარმატების ენა . გამომცემლობა „გეო“. თბილისი.
5. **მაიალი(1995)-** Miall. A. "Epistemology of Compliments". *Journal of Pragmatics*, 195, 1993, 425-441.
6. **მეინსი და ვოლფსონი (1981).** - Manes, J. and Wolfson, N. The compliment formula [A]. In Coumas, F. (Ed.). *Conversational Routine: Explorations in Standardized Communication Situations and Prepatterned Speech*. The Hague: Mouton Publishers. 1981: 115-132.
7. **ოსტინი (1962).** Austin J. L., *How to do things with words*. Oxford University Press, Great Britain. 1962;
8. **სერლი(1969)** - Searle J. R., *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. University Printing House, Great Britain, Cambridge. 1969. Press.
9. **სკოლონი, სკოლონი 1997** – Scollon R. and Scollon S.W.(1997). *Intercultural Communication. A Discourse approach*. Blackwell.
10. **ტომასი 1995** – Thomas J. (1995). *Meaning in Interaction. An Introduction to Pragmatics*.
11. London and NewYork: Longman.
12. **ფორმანოვსკაია (2005).** - Формановская, Е. Функциональные Стили Русского Языка: синтаксический анализ "Русский Язык Сегодня" 2005.

Violeta Chitaishvili

Iv.javakhishvili Tbilisi state University
Tbilisi, Georgia

e-mail: chitaishvilivika15@gmail.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.52>

Georgian and English Compliments in social networks

Abstract

With the increased use of social media, complimenting behavior online has become a widespread social activity in response to the posting of photos and other actions. As such, in recent years, it has increasingly attracted the attention of researchers in pragmatics. This article provides an overview of compliments and responses to compliments on social media. The empirical data consists of verbal and non-verbal compliments made in social networks in English and Georgian. Compliments are also analyzed from the viewpoints of politeness theory, speech act theory, and the concept of “face”. Additionally, certain cultural and gender differences have been identified in the compliments made in social networks.

ლიტურგია და თეატრი

თამარ ცაგარელი

საქართველოს შოთა რუსთაველის თეატრისა და კინოს სახელმწიფო უნივერსიტეტი
თბილისი, საქართველო

ttsagareli@tafu.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.53>

როგორც ცნობილია, მთელი შუა საუკუნეების ეპოქის (476 - 1492 წლები) ევრო-პის მსოფლმხედველობა, ყოფა, პოლიტიკური და სოციალური ურთიერთობანი, კულტურა რელიგიური შინაარსით გაჯერდა. ჯერ კიდევ გასულ საუკუნეში შემორჩენილი იყო, სტანდარტული დახასიათების სახით, შუა საუკუნეების „ზნელ ეპოქად“ აღწერა. უფრო თანამედროვე მკვლევარები არ იზიარებენ ასეთ მკაცრ შეფასებას. მათ მიაჩნიათ, რომ შუა საუკუნეების ერთგვარ წყვეტად წარმოდგენა ისტორიის ერთიან პროცესში, არ შეესაბამება სინამდვილეს. პირიქით, ფიქრობენ, რომ ამ ეპოქამ მოამზადა აღორძინებისა და ახალი დროის საბუნებისმეტყველო აღმოჩენები, მეცნიერება და კულტურა. პიროვნების, თავისუფლების და პასუხის-მგებლობის კატეგორიების ანალიზით გზა გაუხსნა ლიბერალურ პოლიტიკურ ფილოსოფიას და ახალ პოლიტიკურ თეორიას.

ამქვეყნიურის უკუგდება, კულტურისა და ხელოვნების, კერძოდ კი, სათეატრო სანახაობის უგულველყოფა და მსახიობებისა და თეატრის შემქმნელთა ცოდვიანებად გამოცხადება გახლდათ ადრეული შუა საუკუნეების მოაზროვნეთა, ძირითადად, სასულიერო პირთა, მთავარი პოსტულატი.

შემდგომში, თავად ეკლესიამ, ხალხის მასების მოსაზიდად, მრევლზე გაბატონების მიზნით თავად გამოიყენა და შექმნა არა მხოლოდ თეატრალური სანახაობანი, არამედ მისი „ესკიზი“ - ლიტურგიული (ლიტურგია - ბერძ.: liturgia - მთავარი ქრისტიანული მღვდელთმსახურება: ჟამისწირვა) ¹დრამა, რომელიც ბიბლიურ სიუჟეტების პოპულარიზაციას ახდენდა.

როგორც მაქსიმე აღმსარებელი**** წერს: „ლიტურგია ქრისტიანული დრამაა. ის არის სულის გადასვლა პოტენციის მდგომარეობიდან მოქმედებისაკენ და მიმართულია ეიდოსის, როგორც საბოლოო მიზნის, ტელოსის სრული განხორციელებისაკენ – მთელი, ხილული და უხილავი სამყაროს ქრისტეს განსხეულებისაკენ. ხოლო მითოსი, შეგვიძლია ვთქვათ, სცენარი ქრისტეს შესახებ, არის წმინდა წერილი,“² რომელიც, მაქსიმეს მიხედვით, ასევე ღმერთისტყვის სხეულია. წმინდა მამასთვის ლიტურგიაში ამოქმედებული წმინდა წერილი, ქრისტეს ტანი მიემართება თავისი მიზნისაკენ ქრისტეს სხეულად საბოლოო, ესქატოლოგიური (ბერძ.: schatos - უკანასკნელი; logos - მოძღვრება, ან სწავლება,

¹ <http://ru.wiktionary.org/wiki/liturgy> უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 09.02.2026.

² იქვე;

მსოფლმხედველობის და ღვთისმეტყველების ნაწილი; მოძღვრება კაცობრიობის უკანასკნელ მოვლენებზე, ცივილიზაციის დასასრულზე. მისტიკურ მოძღვრებებში ესქატოლოგია აღნიშნავს ორდინალური რეალობის (დროის, ჟამის) დასასრულს და ღმერთთან შეერთებას. ტრადიციულ რელიგიურ სისტემათა ესქატოლოგიაში განხილულია მომავლის უკანასკნელი მოვლენები, რომლებიც ნაწინასწარმეტყველებია წმინდა წერილებში და საკრალურ ტექსტებში: მესიის მოსვლა, სამსჯავრო, ჯოჯოხეთი და სამოთხე. ბერძნულის სიტყვა ააეონ აღნიშნავს ეპოქას, ან გარკვეულ ისტორიულ პერიოდს. ამდენად „სამყაროს აღსასრულის“ ნაცვლად შეიძლება ითარგმნოს „ჟამის“, „დღეთა“, ან „წუთისოფლის აღსასრული.“ ესქატო-ლოგია – მსოფლიოს ყველა ცივილიზაციის რელიგიური სისტემათა განუყოფელი ნაწილია. ყველა რელიგიაში არსებობდა ერთმანეთის მსგავსი მოძღვრება უკანა-სკნელ მოვლენებზე, რაც აშკარად მიუთითებს ერთ პრეისტორიულ წყაროზე).¹ განხორციელებისაკენ და ამ პროცესში – ისევე, როგორც არისტოტელესეული და ზოგადად ძველბერძნული დრამა – „ჩაითრევს“ ადამიანებს, მათს საზოგადოებას (პოლისს/ეკლესიას) და სამყაროს მთლიანად. (სხვადასხვა სიმნელის... „ჩვენებრ, ჩვენ გამო, ჩვენთვის ქმნილიხორცის მიერ და (სიტყვის) მარცვლებში და ასოებში შეიზარდა გრძნობებისათვის (გრძნობის ორგანოებისათვის, საგრძნობელთათვის).“² მაქსიმე ამბობს: „ეკლესიას საღვთო სიმბოლოების აღსრულებისას (τελοῦσθαι) (რისმაც გორდუზიანი სამართლიანად აღნიშნავს, რომ ახალბერძნულად მთარგმნელი სიტყვა τελοῦσθαι-ს კონტექსტიდან გამომდინარე თარგმნის, როგორც გაცოცხლებულს (ζωοτανεύονται). ხოლო სიტყვა τελετή ნიშნავს ასევე რიტუალს. აქედან გამომდინარე შესაძლებელია ეს წინადადება შემდეგნაირად ითარგმნოს: რიტუალში სიმბოლოების გაწყობით და გაცოცხლებით... ანუ ცოცხალ ორგანიზმად გადაქცევით). წმინდა გაწყობით მოიცავს ჩვენს მაცხოვრებელ ლიტურგიებს (საიდუმლოებებს).“³

მაქსიმესათვისაც რიტუალი „დახატავს“ ადამიანს ქრისტეს ხატად და ადამიანთა ჯგუფს კი მეტაფიზიკური რეალობის, ღმერთის სამეფო „ქალაქის“, ანუ წმინდა სამების „მოქალაქეებად“ წარმოაჩენს (რა თქმა უნდა, მაღლითად და არა ბუნებითად). ხოლო ამას იგი აკეთებს იამბლიქოს თეურგიის მსგავსად „მაგიურად“ ანუ მაშინაც კი, როდესაც რიტუალის მონაწილეს ბოლომდე გაცნობიერებული არა აქვს რიტუალის ყოველი სიმბოლოს თავისთავადი არსი (ეს ხდება, რადგან თითოე-ული რიტუალიზირებული საგანი არის საღვთო გამონათების ერთგვარი ჭურჭელი. ხოლო სიმბოლიზირებული მოქმედება აწესრიგებს და ჰარმონიად „გააწყობს“ ამ გამონათებების განსაგნებულ ნაირგვარობას). თეურგიული რიტუალი „ჩაითრევს“ მონაწილეს იმ რეალობაში, რომლისაკენაც იგი არის მიმართული. პირველ ეტაპზე მონაწილისათვის საკმარისია რწმენა, ანუ მითოსისადმი ელემენტარული ნდობა: „სულიწმიდის მაღლი უხილავად მარად მყოფობს, თავისებურად და უმეტესად წმინდა სინაქსისის (ლიტურგიის) დროს. იგი თითოეულ დამსწრეს (მონაწილეს) საკუთარი უნარის შესაბამისად გარდაქმნის და გარდასახავს, ჭაშმარიტად უსაღვთოესად შესცვლის და მიჰყავს ამოქმედებული (რიტუალიზირებული) მისტიერიების მიერ გამოხატულისაკენ. თუნდაც რომ იგი

¹ <http://ru.wiktionary.org/wiki/liturgy> უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 09.02.2026.

² ჭელიძე მ. ქართული ეროვნული გონი ფილოსოფიურ-ისტორიული ასპექტით . თბილისი. თსუ. 2002 . გვ.:330.

³ http://azbyka.ru/tserkov/duhovnaya_zhizn/mistika/mistagogiya-all.shtml. უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 09.02.2026

(მონაწილე), რადგან ჯერ კიდევ ქრისტეში ყრმა არის, ვერ გრძნობდეს (ამას) და მოქმედებულის სიღრმის ხედვის უძლური იყოს, და (ასევე ვერ გრძნობდეს) საღვთო სიმბოლოთაგან გამოხატული ცხოვნების თითოეული ამოქმედებული (τελουμένην) მაღლის მასში მოქმედებას, მაინც ჰარმონიული მორგების და შეწყობილობის მიერ უახლოესთაგან (იგულისხმება დროში მახლობელი მოვლენები – თ.ც.) ყოველივეს (საგნების და მოვლენების) დასასრულისაკენ მიჰყავს.¹ მაშასადამე, რიტუალი თეურგიულად „მომართავს“ („ჰარმონიული მორგების და შეწყობილობის...“) მონაწილის სულს, ჩახატავს მასში საღვთო (თუ მითითურ) რეალობას და, ამგვარად, მას აქცევს პიროვნებად და ღვთაებრივი პოლისის მოქალაქედ, რადგან ამ საღვთო პოლისს ხდის მიწიერ რეალობადაც. ამავე დროს, მიუხედავად იმისა, რომ რიტუალი, როგორც თეურგიული აქტის რეალობაში განხორციელება, ერთგვარად ავტომა-ტურია, მაინც აუცილებელია მითის თუ სარწმუნოების ჭეშმარიტების ელემენტა-რული ცოდნა. „და ეს არც აზროვნებაა (მსჯელობაა, ცნება), რომელიც თეურგებს ღმერთებთან აკავშირებს. რადგან რა შეუშლიდა თეორეტიკოს ფილოსოფოსებს იმაში, რომ ჰქონოდათ ღმერთებთან თეურგიული კავშირი? მაგრამ სინამდვილეში საქმე სხვაგვარადაა: თეურგიული ერთობის მიმნიჭებელი არის გამოუთქმელ და ყოველგვარ გაგონებაზე (აზროვნება) ამაღლებულ საქმეთა ღვთისმოსავად (ღვთისშესაფერისად) აღსრულება, აგრეთვე მხოლოდ ღმერთებისათვის საცნაურ უხმო სიმბოლოთა ძალა. ამიტომ ამგვარ ქმედებას გაგონებით (აზროვნებით) ვერ გამოვიწვევთ; ასეთ შემთხვევაში მათი მოქმედება (ენერგია, ქმედითობა) გონისმიერი იქნებოდა და ჩვენზე იქნებოდა დამოკიდებული. ... თავად ნიშნები ხომ ჩვენი აზროვნების გარეშეც აკეთებენ თავის საქმეს, ისინი ღმერთებისაკენ არიან მიმართული, ხოლო ღმერთების გამოუთქმელი ძალა თავისთავად შეიცნობს საკუთარ გამოხატულებებს (ხატებს), ისე, რომ ჩვენი გაგონების მიერ გამოღვიძებას არ საჭიროებს... მაგრამ ქმედითი ერთიანობა არც შემეცნების გარეშე წარმოიქმნება, თუმცა იგივეობრივი მაინც არ არის.“² ამას მოწმობს ის ფაქტიც, რომ მისტაგოგიაში მაქსიმე რამდენჯერმე უბრუნდება დოგმატურად ფუნდამენტური ჭეშმარიტებების საკმაოდ დაწვრილებით გადმოცემას. „და ეს არც აზროვნებაა (მსჯელობაა, ცნება), რომელიც თეურგებს ღმერთებთან აკავშირებს. რადგან რა შეუშლიდა თეორეტიკოს ფილოსოფოსებს იმაში, რომ ჰქონოდათ ღმერთებთან თეურგიული კავშირი? მაგრამ სინამდვილეში საქმე სხვაგვარადაა: თეურგიული ერთობის მიმნიჭებელი არის გამოუთქმელ და ყოველგვარ გაგონებაზე (აზროვნება – თ.ც.) ამაღლებულ საქმეთა ღვთისმოსავად (ღვთისშესაფერისად – თ.ც.) აღსრულება, აგრეთვე მხოლოდ ღმერთებისათვის საცნაურ უხმო სიმბოლოთა ძალაა. ამიტომ ამგვარ ქმედებას გაგონებით (აზროვნებით) ვერ გამოვიწვევთ; ასეთ შემთხვევაში მათი მოქმედება (ენერგია, ქმედითობა) გონისმიერი იქნებოდა და ჩვენზე იქნებოდა დამოკიდებული. თავად ნიშნები ხომ ჩვენი აზროვნების გარეშეც აკეთებენ თავის საქმეს, ისინი ღმერთებისაკენ არიან მიმართული, ხოლო ღმერთების გამოუთქმელი ძალა თავის-თავად შეიცნობს საკუთარ გამოხატულებებს (ხატებს), ისე, რომ ჩვენი გაგონების მიერ გამოღვიძებას არ საჭიროებს... მაგრამ ქმედითი ერთიანობა არც შემეცნების გარეშე წარმოიქმნება, თუმცა იგივეობრივი

¹ http://azbyka.ru/tserkov/duhovnaya_zhizn/mistika/mistagogiya-all.shtml უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 09.02.2026.

² ალექსიძე ლ. ნეოპლატონური ფილოსოფია. პლოტინი და იამბლიქოსი. ტექსტები, თარგმანი, განმარტებები, გამომც. ლოგოსი, თბილისი 2009, 153-154.

მანც არ არის¹ ანუ, ფაბულა, წმინდა წერილი და დოგმატებია ის ორიენტირები, რომლისაკენაც უნდა იყოს მიმართული რიტუალის, ლიტურგიული დრამის მონაწილის გონება და იგი არ უნდა ჩერდებოდეს მხოლოდ გარეგნულ ფორმებზე. ეს კი ნიშნავს, რომ არა სიმბოლოების ფორმებია თვითმიზანი, არამედ ამ სიმბოლოებში გამოხატული საღვთო/მითიური რეალობა. ამასვე უკავშირდება მეორე საკითხიც. არისტოტელე ამბობს, რომ: „ტრაგედია კითხვით, ანუ მოძრაობისა და ინსცენირების გარეშე აღწევს მიზანს, რომელიც არის კათარზისი და ყოველთვის არ არის აუცილებელი მისი სცენაზე გათამაშება.“²

მაქსიმე, თავის მხრივ, მისტაგოგიის დასასრულში, ანუ შეჯამებისას ამბობს: „გვწამს, რომ სულიწმიდისეულ საჩუქრებს, რომლებიც მივიღეთ აქ, ამ სიცოცხლეში რწმენისმიერი მადლით, მომავალ საუკუნეში (სიცოცხლეში) ჭეშმარიტად შეგვამოგ-ნებულად (ჰიპოსტასირებულად) მივიღებთ ნამდვილი სახით ჩვენი რწმენისეული მტკიცე იმედისა და მისი შეურყეველი და უტყუარი აღთქმის მიხედვით, ვინც ამას შეგვპირდა. რადგან შეძლებისდაგვარად ვიცავთ მცნებებს და გვწამს, რომ მივაღწევთ (გადავალთ რა რწმენითი მადლიდან მისი სახის ხედვის მაღლამდე (2კორ 5,7), ვინც შეგვცვლის თავის თავისკენ, ანუ ღმერთი და ჩვენი მაცხოვარი იესო ქრისტე ჩვენში არსებული წახდენილობის სახეების გარშემოძარცვას და აქაური გრძნობადი სიმბოლოების წიაღ მიღებული საიდუმლოებების არქეტიპებს (პირველსახეებს) მოგვმადლებს ქრისტე“³ (აღვნიშნავ, რომ მაქსიმესათვის მომავალში არსებულები კი არ მიიტოვებია, არამედ თავიანთი ნამდვილი სახით წარმოჩნდებიან და იქნებიან შეგვამოგნებული, ანუ ნამდვილად ჰიპოსტასირებული - ანუ არსებულნი. და ასევე, ეს ყველაფერი მოხდება არა „ლიტონ“ ლოგოსში, არამედ - „ტანიან“ ქრისტეში). მაშასადამე, არა რიტუალის ესა თუ ის ფორმაა თვითმიზანი, არამედ რიტუალი ადამიანს აკავშირებს უფრო ფართო სფეროსთან, რომლისაკენაც იგი გონებით უნდა იყოს მიმართული. რომლისთვისაც საჭიროა სიმბოლური ენაც. სწორედ ამ სიმბოლური ენის ნაყოფია ქრისტიანული დოგმატები და, ამრიგად, მათში ყოველთვის არის რაღაც მითიური, რიტუალურად აქტუალიზირებული, რომელსაც ადამიანი გადაჰყავდა სინამდვილის უფრო ფართო გაგებამდე – კათარზისამდე, რომელსაც მაქსიმე შემდეგნაირად ხსნის: 'სანამ სულიერი კანონით არ შთაინთქმება ბუნების კანონი..... და სანამ არ გამოჩნდება ცხადად დაუსაბამო სამეფოს ხატი.

ამრიგად, მაქსიმესათვის ლიტურგიული დრამა არის: ა) რიტუალი, საღვთო სიმბოლოთა „გაწყობილი“ რეალობა, რომელიც ნამდვილად არსებულს - ღმერთს აკავშირებს ქრისტეს ღვთაებრივ პიროვნებაში ადამიანს-ეკლესიას-სამყაროს; ბ) დრამა, რომლის ფაბულაცაა წმინდა წერილი, როგორც ქრისტეს ტანი და რომ სწორედ ამ დრამაში წმინდა წერილი, როგორც პოტენცია-ტანი, იქცევა ქრისტეს ესქატოლოგიურ სხეულად; გ) ასევე თეურგიული მოქმედება, რომლის მიზანია ადამიანის „განღმრთოება.“ მაქსიმეს თეოლოგიის მიხედვით კი: ა) სიმბოლოებს აქვს წარმავალი, შუალედური მნიშვნელობა და საბოლოო მიზანი, ტელოსი არის ქრისტეს პირისპირ ხედვა; ბ) ქრისტეს ტანი არის საბოლოო სიმბოლო ღვთაებრივი სამეფოსი; გ) ეკლესია, როგორც ქრისტეს სხეული, ხდება

¹ იქვე; გვ.:155.

² არისტოტელე. პოეტიკა., სერგი დანელიას წინასიტყვაობით. თბილისი. გამ.: „განათლება“. 1979 წ. გვ.: (პოეტიკა §26, 1462).

³ http://azbyka.ru/tserkov/duhovnaya_zhizn/mistika/mistagogiya-all.shtml უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 09.02.2026.

“ამ ქვეყანაში“ მოქმედი „ზეცური რეალობა;“ დ) „ზეციურის“ ჩანაცვლება ქვეყნიური რაიმე სიმბოლოთი იწვევს მიწიერის აბსოლუტად გადაქცევას, ანუ იგი იქერს „ზეცურის“ ადგილს და ამით ქრისტიანობის არსს.

ამგვარად, ჩაისახა საეკლესიო სანახაობანი ეკლესია-მონასტრებში (ევროპაში - ლათინურ ენაზე) და განკუთვნილი იყო სასულიერო პირებისა და განათლებული დილეტანტების მცირერიცხოვანი წრისთვის. ამ კულტურის მთავარი მიზანი კი გახლდათ მრევლის - მაყურებლის - მკითხველთა რელიგიური განსწავლა და განმტკიცება ქრისტიანული სარწმუნოებაში.

ცნობილია რომ, შუა საუკუნეების სათეატრო კულტურა, სამ სახეობად ჩამოყალიბდა:

1. საეკლესიო სანახაობები
2. სამოედნო თეატრი
3. საკარო თეატრი.

აღნიშნულ პერიოდში, ყურადღების ცენტრში აღმოჩნდა საეკლესიო სანახაო-ბანი. ისტორია გვამცნობს, რომ შუა საუკუნეების პირველსავე ეტაპზე ქრისტიანულ-ლი რელიგია განმტკიცდა ისე, რომ არა თუ ხელოვნება, ფილოსოფია, მორალი და სამართალი მოაქცია მისი გავლენის ქვეშ, არამედ იგი ფეოდალური კლასის იდეოლოგიად იქცა.

„მედიევესტიკის აღიარებული ჭეშმარიტებაა, რომ შუა საუკუნეთა კულტურულ ცხოვრებას აქვს უწინარეს ყოვლისა თვითმყოფადი ისტორიული ღირებულება და შუასაუკუნეობრივ სოციალურ თუ კულტურულ მოვლენათა შეფასებისას უნდა ამოვიდეთ თავად შესასწავლი ეპოქის სინამდვილიდან.“¹

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ეპოქის სინამდვილეს წარმოადგენდა კათოლიკური ეკლესიის თანდათან, პოლიტიკურ ძალად გარდაქმნა, რომელიც სახელმწიფოებ-რივი მოდელის მსგავსად, იერარქიულ ხასიათს ატარებდა. მის სათავეში ამ ქვეყნად ქრისტეს მოსაყდრედ გამოცხადებული რომის პაპი იდგა, ხოლო რჯულის მოძღვრების წყაროდ აღიარებული იყო საღრმთო თქმულებები და ბიბლია. ქრისტიანული რელიგია ადამიანს არწმუნებდა სააქაო ცხოვრების ამოებაში და ქადაგებდა საიქიო ცხოვრების ჯოჯოხეთის საშინელებასა და სამოთხის მშვენიერებას. ჭეშმარიტების შემეცნების კრიტერიუმად ეკლესიამ აღიარა გრძნობა, ღმერთის რწმენა, ხოლო რეალური ფაქტები გამოაცხადა ილუზიად. ასევე, რადგანაც მასებზე დიდი ზეგავლენის მქონე იყო თეატრი, ეკლესიამ შექმნა საკრალური ანუ „წმინდა თეატრი.“ მათ ერთგვარად, დომინანტის ფუნქცია შეასრულეს. პარალელურად სამოედნო თეატრისა, რომელიც ღია თამაშის წესით, იმპროვიზაციით, თამამი და სკაბრეზული ტექსტითა თუ გამოსახვის საშუალებებით დემოსზე ზემოქმედებდა საგანგებო, მასშტაბური და განსაკუთრებული ძალით, თუ შეიძლება ასე ითქვას, საეკლესიო სანახაობის ასკეტიზმს დაუპირისპირდა სამოედნო თეატრის დემოკრატიულობა. ერთი შეზღუდული იყო საგანგებო მისიის აღსრულების ვალდებულებით, მეორესათვის მოედნებზე, ბაზრობებსა თუ დღესასწაულების ჟამს შეკრებილი ხალხის გართობით დამოძღვრა იყო უმთავრესი და მხოლოდ და მხოლოდ ამ ვალდებულების აღსრულებას ესწრაფვოდა.

დიდაქტიკა, როგორც საერთოდ სანახაობითი კულტურის დვრიტა, პირველ შემთხვევაში დომინანტის ფუნქციას ასრულებდა, გამოსახვის ფორმათა დოგმატური

¹ გამსახურდია ზ. ვეფხისტყაოსნის სახისმეტყველება, (მონოგრაფია).თბილისი. გამომცემლობა მეცნიერება 1991. გვ.:12.

ხასიათი ამ ნიშნითაც იყო განპირობებული; მეორე შემთხვევაში - გრძნობა, მისი შეუზღუდველი გამოვლენა კი პრიორიტეტს იძენდა, როგორც მასაზე ზემოქმედების ყველაზე ეფექტური საშუალება. საუკუნეების მანძილზე იგი აპრობირებული იყო და მას მომგებიანად იყენებდნენ მოხეტიალე მსახიობთა დასები. რაც შეეხება საკარო თეატრს, იგი, როგორც ახალი განშტოება, თანდათანობით იკრებდა ძალას, მხოლოდ დროდადრო იმართებოდა სანახაობა სასახლის კარზე და მსხვილ ფეოდალთა დარბაზებში. ამგვარი სანახაობები, უწინარესად გაბატონებული კლასის ინტერესების გამომხატველი იყო და მის მთავარ საზრუნავს წარმოადგენდა მეპატრონეთა ტკბობა, მათი ინტერესების დეკლარირება და მისი დაცვა მათი გემოვნების შესაბამის ფორმებს აგებდა და გამოსახავდა.

შუა საუკუნეების სანახაობითი კულტურის მნიშვნელოვანი ნაკადი აღმოჩნდა საეკლესიო სახილველი. ერთის მხრივ, ქრისტიანულმა რელიგიამ მოგვიანებით მიიღო და გამოიყენა კიდევ ძველ ბერძენთა ფილოსოფიური წარმოდგენები.

სერბი მართლმადიდებელი ეპისკოპოსი ჟარკო ვიდოვიჩი სწორედ ასეთ აღქმას უწოდებს ცნობიერებას. იგი ამბობს, რომ ქრისტიანული სარწმუნოება უპირველესად სწორედ ტრაგედიული და განცდითი თანხვედრაა, რომელიც უიგივდება სიფხიზლეს, მღვიძარედ ყოფნას, ანუ რეალობის ჭეშმარიტ განცდას. მისი გაგებით, ტრაგედიას აშკარად ჰქონდა რელიგიური ხასიათი. ისევე როგორც ძველი ბერძნების წარმოდგენით, ტრაგიკოსების შეჯიბრი ხდებოდა ღმერთების წინ და ეს იყო ერთგვარი რიტუალი, სადაც უნდა გამოვლენილიყო არა ადამიანური უნარი, არამედ = ღმერთების ძალა, ანუ მადლი. ამრიგად, ადამიანები მოქმედებდნენ ღმერთების პირისპირ. ასეთი იყო ტრაგედიული პიროვნული ცნობიერება – ცნობიერება ღვთაებრივი სისრულის, დასრულებულობისა და ლოგოსის პირისპირ დგომა. სწორედ ღმერთთან პირისპირ მოქმედებისას განცდილზე იზადებოდა ცნებითი აზროვნება, როგორც ფილოსოფია და შემდგომში კი - ქრისტიანული დოგმები. „ტრაგედია იყო ტოპოსი, სადაც ადამიანსა და ღმერთებს შორის ტრაგიკული ზღვარი გადაილახებოდა. ის იყო არე, სადაც განცდების ზღვრული დამაბულობისას შეიძლება ანთებულიყო პიროვნული აქტის, ანუ ცნობიერების ნაპერწკალი.“¹ ამ მოვლენისათვის შეიძლება გვეწოდებინა ექსისტენცია ან ექსტაზი. ჟარკო ვიდოვიჩის აზრით, ტრაგედიის ინსცენირებაში არსებობს სამგვარი ერთიანობა. პირველია მოქმედების ერთიანობა, რაც ნიშნავს იმას, რომ მსახიობის მოქმედება ან სცენაზე ყოფნა არის იგივეობრივი ინსცენირებული გმირის მოქმედებასთან ან ყოფნასთან. ანუ, მითიური გმირის მოქმედება უნდა ემთხვეოდეს (ემთხვევა არა ზუსტად, არამედ - იგივეობრივობით) ტრაგიკოსის აღწერილი გმირის მოქმედებას და ეს უკანასკნელი კი მსახიობის მოქმედებას სცენაზე. ეს ერთიანობა არ არის ლიტონი ლოგიკური ერთიანობა, არამედ - ხატის ერთიანობა (რომელშიც არის ლოგიკურობა, რა თქმა უნდა), სადაც მსახიობის პიროვნებაში ამოიცნობა (შეგვეძლო გვეთქვა, შეიცნობა) ტრაგიკოსის გმირი, მაგრამ ისე, რომ თავად მსახიობის ნამდვილი პიროვნება ნარჩუნდება გამიჯნული გმირისაგან. გმირი და მსახიობი ერთიანდებიან მითიურ ხატში და ამ ხატში ერთიანდება ამომცნობიც. არსებობს ადგილის ერთიანობაც. მითიური ადგილი – ვთქვათ, პრომეთეს კავკასია, სცენის ადგილმდებარეობა – ათენი, და თავად სცენა.

¹ Мамардашвили М. Эстетика мышления, М. 2001, 26-29.

დრამაში ვლინდება დროის ერთიანობაც – მითიურის, ტრაგედიის შექმნისა და ინსცენირების. ამ სამი ერთიანობის თავმოყრა კი ხდება ერთ რომელიმე მომენტში და ეს მომენტია დღესასწაული – დღესასწაული, როგორც გარკვეული სახის „ღმერთმჩენობა“ (ჟარკო ვიდოვიჩის ტერმინი). ანუ, როდესაც სამი სხვადასხვა მოქმედება, ადგილი და დრო ერთიანდება, გადაილახება დროის მდინარება და დგება მარადიული მყისი. ეს მყისია თეოფანიის დრო, როდესაც „აქ“ ჩნდება ის, რაც არის „იქ“ – „აქ“ და „იქ“ ხდება ერთი (მოდის სუფევა მისი). ქრისტიანობაში ამას ეწოდება ეპიკლისისის ჟამი – კონკრეტული ტაძრის ტრაპეზზე კონკრეტულ დროს ხორციელდება ის, რაც მოხდა გოლგოთაზე და იერუსალიმში სულთმოფენობისას, როგორც ეს აღწერილია წმინდა წერილში, ან აღდგომის ჟამს, იესოს შობის დროს, რომელიც სახარებიდანაა ცნობილი და ინსცენირებულია ლიტურგიაში. ეს საღვთო რეალობა იქცეოდა ერთადერთ საზოგადოებრივ სინამდვილედ, რომელი საზოგადოებაც იყო ხატი ღვთაებრივის, ოღონდ ისეთი ხატი, რომელიც ნამდვილად აკავშირებდა ადამიანს ღვთაებრივთან და ამ საღვთო რეალობაში ადამიანი პოულობდა თანაადამინს. უნდა დავამატოთ, რომ ქრისტიანულ ლიტურგიას ძირეულად არაფერი შეუცვლია ტრაგედიის გაგებაში. მან მხოლოდ ძველი მითები ახალი მითით და მითებით ჩაანაცვლა და ეს, ძირითადად, განხორციელდა პოლიტიკური აქტით – მხედველობაში მაქვს მილანის 313 წლის ედიქტი.

როგორც ცნობილია, ქრისტიანობამ იმპერეციური წარმოდგენა სულთა სამყოფელზე სამოთხედ და ჯოჯოხეთად დასახა. სამოთხე განურჩევლად ყველა ადამიანისა წარმოდგენელი ნეტარებაა, რასაც მხოლოდ ნეტარი სულები მიაღწევენ. ბიბლიურ ედემს, ახალ აღთქმისეულ ახალ იერუსალიმს, ანგელოსთაგან დასახლებულ იერარქიებს – ჩვენი რელიგიური წარმოსახვისათვის დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა. ქრისტიანული მომღვრების თანახმად, სული ითვლება ღვთაებრივ საწყისად, რომელიც ადამიანს ღმერთთან ანათესავებს, გამოვლინდება, თავისუფლებასა და უკვდავებაში.

მეორეს მხრივ კი, თუ ანტიურ ეპოქაში წარმოდგენები იმართებოდა ღია ცის ქვეშ და ეს იყო პირდაპირ ვიზუალურ-ვერბალური აქტის განხორციელება ღვთისა-დმი, შუა საუკუნეების საეკლესიო თეატრმა რიტუალი შენობაში შემოიტანა, თითქოს და ადამიანი შებოჭა, ტაძრის გარეთ ცხოვრება არარაობად წარმოაჩინა. თავად რიტუალი ხომ, რელიგიით ან ტრადიციით დაწესებული მოქმედებაა და რაკი რელიგიასთან მართლაც მჭიდრო კავშირშია, ხშირად მხოლოდ ვიწრო წრისათვის იყო მისაწვდომი მისი ნამდვილი არსი. იგულისხმება ვიწრო წრე განსწავლული და განდობილი ადამიანებისა, ხოლო გარეგანი მხარე საყოველთაოდ იყო გამოტანილი და სახალხოდ სამზერი. „ქრისტიანული რელიგიიდან გამომდინარე - გაუფასურება გრძნობიერებითი სინამდვილისა - თეატრს არ მიეცა საშუალება, უფრო მეტი ყოფილიყო, ვიდრე ილუსტრაცია, ქადაგების საშუალება.“¹

„საკრალური“ თეატრალური სანახაობა ლიტურგიულ დრამას ეფუძნებოდა, რომელიც თავის მხრივ სათავეს წარმოადგენდა ისეთი ჟანრებისა, როგორიცაა: ლიტურგიული დრამა, ნახევრად ლიტურგიული დრამა, მირაკლი, მისტერია, მორალიტე და ფარსი. წინამდებარე ნაშრომი სწორედ ამ სახეობებიდან მიმოი-ხილავს უმთავრესს - ლიტურგიას და წარმოაჩენს სათეატრო აზრის თავისებურებას.

საეკლესიო სანახაობაში შეინიშნებოდა სპექტაკლისათვის დამახასიათებელი ნიშნებიც: დიალოგი, ანტიფონიური გალობა, მოთამაშეთა რეპლიკები და ბუტაფორია.

¹ ინასარიძე კ. თეატრისმეტყველება, მიუნხენი. 1995. გვ.:462.

სადაც აგრეთვე იყო სცენარი, გადაცმა, შემსრულებელი და მაყურებელი - მრევლი. როგორც ცნობილია, ლიტურგიული დრამა ორი ციკლისაგან შედგებოდა: შობისა და აღდგომის ციკლი.

ჩვენამდე მოღწეული ლიტურგიული დრამის ელემენტები შესაძლებელია სათეატრო აზრის კვლევის ნიმუშად მივიჩნიოთ, სადაც მოცემულია საეკლესიო სტილის მკაცრი კანონიკური მოთხოვნების დაცვა, პარალელების გაკეთება ჩვეულებრივი ცხოვრების ასახვასთან.

გავიხსენოთ თავად სიტყვა ეკლესიის წარმომავლობა, რომელიც, როგორც ცნობილია, ძველ ბერძნულ ტერმინის წარმოადგენს, რაც ნიშნავდა ერთი რომელიმე პოლისის მოქალაქეების დადგენილი პერიოდულობით თავშეყრას მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილებების მისაღებად. ხოლო ამ შეკრების მიზანს წარმოადგენდა ის, რომ თავად მასში არეკლილიყო ჰარმონიული სამყაროს რეალობა, ანუ დემოსის თავყრილობა ხდებოდა პოლისის სახე და, ამავე დროს, სამყაროს ჰარმონიულობაში ადგილის პოვნის, მასთან მორგების საშუალება. ტრაგედიებიც ხომ ასევე პერიოდულობით იმართებოდა და მასაც ჰქონდა იგივე დანიშნულება. ამავე მნიშვნელობით გამოიყენებოდა ძველი ბერძნული ტერმინი ეკლესია ძველი და ახალი აღთქმის წიგნებში. იქ სიტყვა ეკლესია უკავშირდება ღმერთს - „ღმერთის ეკლესია“ ან „ქრისტეს ეკლესია.“ ეს კი ნიშნავს, რომ ამ შემთხვევაში არა თავისთავად დემოსი, ანუ ეკლესია ხდებოდა ჭეშმარიტების წყარო, არამედ ღმერთი. ამრიგად, ეკლესიას ხელმძღვანელობს ღმერთი, ქრისტე და სულიწმიდა. „ზეციური სამეფო,“ ანუ ნამდვილად მყოფი რეალობა(რაც არის სამერთება ღმერთის ღვთაებრივი სოციალურობა), აირეკლება ეკლესიაში. მაგრამ ეკლესიის დადგინებისა და გამოვლინების უპირველესი სახე არის სწორედ მისი მისტერიალური ცხოვრება და, პირველ რიგში, ევქარისტია - გაქრისტიანებული ძველბერძნული დრამა. თითოეული მორწმუნე მხოლოდ მისტერიის გზით შეიძლება გახდეს და შენარჩუნდეს როგორც ეკლესიის წევრი. სწორედ არისტოტელესეული კათარზისი უკავშირდება დიონისე არეოპაგელთან ნათლობის მისტერიას, ხოლო განსრულება არის ევქარისტია, სადაც კათარზისი აღწევს თავის დანიშნულებას. (ნათლისღებისა და მირონცხების რიტუალის შედეგია ღვთივსახოვან სიქველეთა კვლავ ჩათესვა ღმერთშობილ ადამიანში. ხოლო სინაქსისის მისტერია, რომელიც არის მისტერიების მისტერია, „დაჰბეჭდავს“ დანარჩენ მისტერიებს. ეს რიტუალი მღვდელმოქმედებს ადამიანის შეკრებილობას/სინაქსს, მის ურთიერთზიარებას და შეკავშირებას „ზეერთთან.“ რა თქმა უნდა, ამ რიტუალის ცენტრში დგას ქრისტე. იგი არა მხოლოდ გამოისახება, არამედ წილიჭიანება. სწორედ ამგვარი მისტერიების დრამატურგებად, რეჟისორებად და შემდგომში თეატრის ისტორიკოსებად გვევლინებიან სასულიერო წოდების წარმომადგენლები: ეპისკოპოსები, მღვდელთმსახურები, რადგანაც ისინი ედგნენ სათავეში ამგვარ წარმოდგენა-რიტუალებს.

ამჟამად, განვიხილავ ევროპული ლიტურგიული დრამის, ვინჩესტერის ეპისკოპოსის ეტევალდის ძეგლს: „სამი მარიას დატირება,“¹ რომელიც დათარიღებულია X-XI საუკუნეებით.

რელიგიის ისტორიიდან ცნობილია რომ, ეპისკოპოსებს, როგორც მოციქულთა მემკვიდრეების მემკვიდრეობით ეკლესია წუთისოფელში აგრძელებს და აღრმავებს ქრისტეს

¹ Андреев М. Средневековая Европейская Драма, Происхождение и становление (X-XI в.). М. 1989. ст.:14-18.

მომღვრებას, ამტკიცებს რელიგიის ბატონობას. თავისი მისიის შესრულება მღვდელთმსახურებამ ბიბლიის გაცნობით და მისი სიუჟეტის გაცოცხლებით დაიწყო. მარადიულისა და წარმავალის ერთდროულად მწვდომი, მიჯნაზე მყოფი სულის თუ „გონითი თვალის“ ხედვის, ანუ ზედროულისა და ცვალებადის სისტემური ერთიანობის ფარგლებში მომქცევი გააზრებისა და შესაბამისი წარმოდგენის, სივრცულ-გეომეტრიულ ფორმათა წესრიგის, სამყაროს ჰარმონიული წყობის გამოვლენა, უპირატესად და პირველ რიგში, რა თქმა უნდა, ვიზუალურად უნდა მომხდარიყო. თომა აქვინელს, ნეოპლატონიზმისკენ მიდრეკილ ბონავენტურას მსგავსად, მიაჩნია, რომ ინტელექტუალური შემეცნება გრძნობადი აღქმით იწყება და ყოველგვარი ცოდნა შემცნობისა და შესაცნობის მსგავსების წყალობით, ე.ი. ანარეკლის ან ანაბეჭდის პრინციპის მიხედვით წარმოიშვება. ხოლო, შემეცნებითი უნარი გრძნობად აღქმათა შორის ყველაზე კარგად, მისივე აზრით, სმენასა და ხედვაში ვლინდება. ამათგან, აქვინელი, არისტოტელეს მსგავსად, უპირატესობას ხედვას ანიჭებს, უფრო „კეთილშობილად“ მიიჩნევს მას, რადგან თვლის, რომ გრძნობადი სიყვარულის საწყისი, სხეულოვანი მზერა სულიერი სილამაზის ჭკრეტის ანალოგიურია.

ეპისკოპოს ეტევალდის მიერ შექმნილი ლიტურგიული დრამა „სამი მარიას დატირება“, უპირველეს ყოვლისა იმითაა საინტერესო, რომ აქ უფრო მეტად ყურადღება გამახვილებულია წარმოდგენის ვიზუალურ მხარეზე და ზუსტადაა მითითებული მონაწილეთა ჟესტიკულაცია. თეატრი უკვე იყენებს სხეულის ენას. იგი თხზავს გარემოს, დაწვრილებით აღწერს ყოველ დეტალს. ცნობილია, რომ წარმოდგენა იმართებოდა საკურთხეველსა და მრევლის დასაჯდომ ადგილს შორის, რომელსაც ნავი ეწოდება და რომელიც ყველაზე კარგ ადგილს წარმოადგენდა, როგორც ბუნებრივი განათების თვალსაზრისით, როგორც სახილველად, ასევე აკუსტიკურადაც.

მოქმედება იწყება მარია მაგდალინელის ვიზუალური ქმედებით, რომელიც ეპისკოპოსს დაწვრილებით ააქვს აღწერილი:

„ხელის ნაზი მოძრაობით იგი მზერას აპყრობს მამაკაცთა გუნდს, სახე დანადვლიანებული და თვალცრემლიანი კითხულობს: ო, ძმებო! და სხეულის ნაზი მოძრაობით იჩოქებს. შემდეგ მუდარის მზერას აპყრობს ქალებს და აღმოხტება: „და დებო...“¹

ეკლესიაში, კათოლიკური იქნება ის თუ მართლმადიდებელი, მრევლი დღესაც გაყოფილია. საკურთხეველიდან მარცხენა მხარეს მამაკაცები, ხოლო მარჯვენა მხარეს ქალები არიან.

შემდეგ ეპიზოდში მარია მაგდალინელი გულზე მჯილის ცემითა და ტირილით, რომელსაც თან ახლავს თითქოსდა მშველელის ძეგნა, რაც მისი ნელი თავის მოძრაობით იკვეთება, იგი ხან მარჯვნივ და ხან მარცხნივ იხედება, ვიზუალური აქტის ასახსნელად შემდეგ სიტყვებს ამბობს:

„...სად არის ჩემი იმედი! (შემდეგ კვლავ გულზე იცემს ხელს). სად არის შველა?... აქ თავდახრილი ეცემა იესოს ფერხთით ანუ საკურთხეველთან.“²

ჩანაწერებიდან იკვეთება, რომ უპირატესობა ენიჭება ჟესტიკულაციას. სხეულის მოძრაობით გამოიხატება ქალის გულის ტკივილი და სევდა, თითოეულ ვერბალურ აქტს

¹ იქვე.; სტ.:14.

² Андреев М. Средневековая Европейская Драма, Происхождение и становление (X-XI в.). М. 1989. სტ.:14.

ნონ-ვერბალური აქტი უსწრებს წინ. როგორც ოსკარ რემეზი ამბობდა: `რეჟისორს ესმის სპექტაკლის ტემპორიტმი, ხედავს მის პლასტიკას და ეს სივრცობრივ დროითი შთაბეჭდილება ჩაქსოვილია, გაერთიანებულია ერთ მთლიანობაში.

მოქმედება სანახაობის დასაწყისშივე კრიტიკული სიტუაციით იშლება: ორი მოკვდავი ქალის სტატიური მოძრაობით. მარია უფროსი და მარიამ მაგდალინელი სხეულის „ენით,“ რაც გამოიხატება ერთმანეთთან ჩახუტებით, ნიშნად იმისა, რომ ორივეს ერთი ტკივილი აერთიანებთ, ქრისტეს ხატთან ორივე პერსონაჟის დაჩოქებითა და მის ფერხთქვეშ გულშემზარავი ტირილით; მიუხედავად იმისა, რომ მათი მოძრაობა შესაძლებელია აღვიქვათ, როგორც სტატიური მოძრაობა, ვიზუალური გამოხატვის ამ აქტს ის დატვირთვა აქვს, რომ ყოველი ეს გამოსახულება ასახავს რიტუალურ ცოდნასა და საეკლესიო სიბრძნეს ყოველგვარი მსჯელობისა და კამათის გარეშე. შემდეგ ეს მოძრაობა განცალკავდება ვერბალური აქტით:

„მარია უფროსი: (აქ იგი უთითებს მარია მაგდალინელს) ო, მარია მაგდალინა, (შემდეგ უთითებს ქრისტესკენ), ჩემო ტკბილო მასწავლებლის ვაჟო (აქ იგი ეამბორობა მაგდალინელს და ეხვევა ორივე ხელით...) დაიტირე ჩემთან ერთად (უთითებს ისევ ქრისტესკენ) სიკვდილი უტკბილესი ვაჟისა... ვისაც ასე უყვარდი... (აქ მუხლდაჩოქილი იწყებს ქვითინს).“¹

როგორც ვხედავთ, ეს აქტიც გამდიდრებულია სხეულის ენით. ეპისკოპოსის მიერ მოცემული ჩანაწერიდან, მოქმედ გმირთა სტატიური მოქმედება ანალოგია ეგვიპტურ პირამიდებზე გამოხატული სტელებისა და ფრესკული ფერწერისა, სადაც თითოეული ადამიანის მოძრაობა გამოხატულია სტატიურად. პლოტინოსი წერდა: „ეგვიპტელი ქურუმნი თავიანთი სიბრძნის გადმოსაცემად იყენებდნენ არა დამწერლობას, რომელიც ბაძავს ხმასა და სიტყვას, არამედ ხატავენ გამოსახულებებს და დგამენ თავიანთ ტაძრებში, როგორც აზრობრივ შინაარს თვითოეული საგნისას. ამრიგად, ყოველი გამოსახულება ასახავს ცოდნასა და სიბრძნე ყოველგვარი მსჯელობისა და კამათის გარეშე. შემდეგ შინაარს განაცალკავებენ ხატთაგან (ხდება გამოსახულების ინტერპრეტაცია), აზრს სიტყვებში აყალიბებენ და უძებნიან საფუძველს“² ქრისტიანულ ტაძრებშიც მონაწილენი „ხატავენ“ გამოსახულებებს და დგამენ თავიანთ ტაძრებში, როგორც აზრობრივ შინაარს თითოეული საგნისა. ეპისკოპოსს, როგორც ჩანს, კარგად ჰქონია შესწავლილი ადამიანის ფსიქო-ფიზიკური აპარატი და ამავე დროს ადამიანის ფსიქიკა.

წარმოდგენის დასასრულს, სანახაობაში მონაწილე ქალები ღმერთს ევედრებიან, მუხლდაჩოქილნი, თავდახრილი და პირჯვარის წერით ისინი მოუწოდებენ მაყურებელს მათთან ერთად ლოცვისაკენ. ორივე ხელის ზეცისკენ აღმართვით მადლობას ეუბნებიან ღვთისმშობელსა და უფალს, მარია უფროსი: `მას, ვინც გაგვანთავისუფლა ყოველგვარი ცოდვებისაგან.“²⁰⁷ წარმოდგენა მთავრდება მონაწილეთა ტირილით, რათა მაყურებელში გამოიწვიონ საკუთარი თავის შეცოდებისა და მათი ცოდვების მონანიების სურვილი, რათა უფრო მეტად მიაჯაჭვონ ეკლესიას. შესტიკულად იხატება, რომ წარმოდგენა გაიმართა ღმერთისთვის, მის სადიდებლად. თვალი რომ გადავაკლოთ ანტიკური თეატრის ისტორიას, დავინახავთ, რომ ამგვარი ქმედება ანალოგია რიტუალური და უძველესი

¹ იქვე.; სტ.:14.

² История Философии. М. 1999. ст. 148.

სათეატრო სანახაობისა, სადაც როგორც ცნობილია წარმოდგენები იმართებოდა ღმერთების სადიდებლად.

შესაძლებელია ითქვას, რომ ავტორის მიზანი მაყურებელ-მრევლში ჰარმონიისკენ სწრაფვის სურვილის დაბადებაა. ეპისკოპოსი ვერბალური, ნონ-ვერბალური და გალობის მეშვეობით ცდილობს ჰარმონიის შექმნას.

მიმაჩნია, რომ ეტევალდის ლიტურგიული დრამა ესაა სათეატრო ლიტერატურა, რომლის გაცნობისას ნათელი ხდება, რომ სასცენო ხელოვნების პრაქტიკაში სარეჟისორო ექსპლიკაციის სახეობა ყოველთვის არსებობდა, მხოლოდ სხვადასხვა ფორმით. არსებითი მიზანი ხომ ყველა მეცნიერული კვლევა-ძიებისა თეატრის ისტორიის და რაღა თქმა უნდა სათეატრო აზრის წინაშე არის რეკონსტრუქციული. პირველ რიგში საჭიროა ამოცანა დაისახოს, კრიტიკული შეფასებით თავმოყრილი მასალები, გადმოცემული ხარვეზების კომბინაციური დამატებითი რეკონსტრუქციებით, წარსულის თეატრალური წარმოდგენა ისევ „ცოცხალი“ გახადოს. საშუალებანი, რომლებიც მასალების პოვნისა და დამატებითი აგებისათვისაა საჭირო, ჯერ სხვა არაფერია თუ არა ისტორიულ-ფილოლოგიური კრიტიკა საერთოდ მაგრამ, თეატრის ისტორიული აზრის ანალიზისთვის ისიც საჭიროა, რომ ხელოვნების ამ სფეროს განსაკუთრებულობას უკანასკნელამდე გაუმკლავდეს. სრული და მთელი სურათი წარმოიქმნას იმათთვის, ვისაც მოცემული წარმოდგენა არ უნახავს. რამდენად ძნელია მონახოს საშუალებანი და გზები, რომ გადმოცემულის ნამსვრევებიდან წარსული წარმოდგენა, ასე თუ ისე, ნათლად ისევ წარმოსახოს.

საკვანძო სიტყვები: ისტორია, რელიგია ლიტურგია, თეატრი, სანახაობა.

ლიტერატურა:

1. ალექსიძე ლ. ნეოპლატონური ფილოსოფია. პლოტინი და იამბლიქოსი. ტექსტები, თარგმანი, განმარტებები; თბ.; გამომც. ლოგოსი, 2009.
2. არისტოტელე. პოეტიკა, სერგი დანელიას წინასიტყვაობით. თბ.; გამ.: „განათლება“. 1979.
3. გამსახურდია ზ. ვეფხისტყაოსნის სახისმეტყველება, (მონოგრაფია). თბილისი. გამ.: მეცნიერება 1991.
4. ინასარიძე კ. თეატრისმეტყველება, მიუნხენი. 1995.
5. ჭელიძე მ. ქართული ეროვნული გონი ფილოსოფიურ-ისტორიული ასპექტით . თბ.; თსუ. 2002.
6. Zizioulas J. D. The Early Christian Community, Christian Spirituality. Origins to the Twelfth Century, Edited by Bernard McGinn, John Meyendorff and Jean Leclercq. Crossroad, New York 1987, 30 “Spirituality in this Eucharistic context acquires an ontological and not simply moral or a psychological context... it is identical with overcoming death through the acquisition of a new identity based on new relationships which are identical with the Father-Son relationship of the Holy Trinity. Membership in the church as the body of those who through baptism and the Eucharist have acquired such an identity was the source of true spirituality. Spirituality is an ecclesial and not an individual experience. The way the Eucharistic community was composed portrayed the “way of being” that will characterize the kingdom. This meant that the Eucharist community was a catholic community, and the members of this community were expected to show a catholic ethos in their spiritual life”.
7. Андреев М. Средневековая Европейская Драма, Происхождение и становление (X-XI в.). М. 1989.
8. Видович Ж. Трагедия и литургия. № 1; январь-март 1998.
9. Мамардашвили М. Эстетика мышления, М. 2001.
10. История Философии. М. 1999.
11. <http://www.philosophy.ru/library/august/01/1.html> უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 09.02.2026.

12. <http://ru.wiktionary.org/wiki/liturgy> უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 09.02.2026.
13. http://azbyka.ru/tserkov/duhovnaya_zhizn/mistika/mistagogiya-all.shtml. უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 09.02.2026
14. http://azbyka.ru/tserkov/duhovnaya_zhizn/mistika/mistagogiya-all.shtml უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 09.02.2026.
15. http://azbyka.ru/tserkov/duhovnaya_zhizn/mistika/mistagogiya-all.shtml უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 09.02.2026.
16. http://jbburnett.com/resources/yannaras/yannaras_rights%26orth.pdf უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 09.02.2026.
17. http://library.church.ge/index.php?option=com_content&view=article&id=252%3A2010-12-30-13-06-28&catid=34%3A2009-12-29-11-31-18&Itemid=59&lang=en. უკანასკნელად იქნა გადამოწმებული - 09.02.2026.

Tamar Tsagareli

Shota rustaveli Theatre and Film University

Tbilisi, Georgia

ttsagareli@tafu.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.53>

Liturgy and Theater

Abstract

Liturgical drama, in the Middle Ages, type of play acted within or near the church and relating stories from the Bible and of the saints. Although they had their roots in the Christian liturgy, such plays were not performed as essential parts of a standard church service. The language of the liturgical drama was Latin, and the dialogue was frequently chanted to simple monophonic melodies. Music was also used in the form of incidental dance and processional tunes.

The liturgical drama gradually increased in both length and sophistication and flourished particularly during the 12th and 13th centuries. The most popular themes were derived from colourful biblical tales (Daniel in the lion's den, the foolish virgins, the story of the Passion and death of Jesus, etc.) as well as from the stories of the saints (as the Virgin Mary and St. Nicholas). Eventually, the connection between the liturgical drama and the church was severed completely, as the plays came under secular sponsorship and adopted the vernacular.

To my mind, much of this can be attributed to the fact that the traditional liturgical forms are the cumulative experience of centuries of liturgical practice -- experience which was able to hone this sense of sacred drama over the centuries and which informed the arts and ceremonies attached to the liturgical rites, each powerfully contributing to the whole. Often these came either without sufficient consideration of these matters, or in some cases with ideological objections to the liturgical tradition itself based upon a populist vision of the liturgy. At the end of the day, it seems to me that when we do an apples to apples comparison of these two liturgical forms, one can see that the problem is not solely aesthetic; it is also structural.

Keywords: History, Religion, Liturgy, Theater, Spectacle.

**არჩილ ჯორჯაძე: XIX საუკუნის 80-90-იანი წლების ქართული
მწერლობა „საზოგადოებრივი აზროვნების“ კონტექსტში**
(ქართული ლიტერატურული პროცესის სისტემატიზაციის ისტორიიდან)

თამარ ციციშვილი, ირინე მოდებაძე

ივ.ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
შოთა რუსთაველის სახ. ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი
თბილისი, საქართველო
t.tsitsishvili@yahoo.com
irinamodeb@gmail.com
<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.54>

ტერმინი „ლიტერატურული პროცესი“ მხოლოდ XX საუკუნის II ნახევარში დამკვიდრდა, მაგრამ ლიტერატურის, როგორც ერთიანი პროცესის, განვითარების თეორიული გააზრება XIX საუკუნეში იწყება. საქართველოში XIX საუკუნის II ნახევარსა და XX საუკუნის დასაწყისში არაერთი შემთხვევითი ხასიათის შრომა შეიქმნა, რომელშიც კრიტიკოსებმა ლიტერატურული პროცესის დახასიათება ქართული მწერლობის ისტორიული განვითარების ფართო კონტექსტში სცადეს. ჩვენ დავამუშავეთ და გამოვაქვეყნეთ სამეცნიერო წერილების სერია, რომელიც ქართული ლიტერატურის სისტემატიზაციისა და პერიოდიზაციის ისტორიას ეძღვნება. ამჯერად თქვენს ყურადღებას ცნობილი საზოგადო მოღვაწის, კრიტიკოსის, ფილოსოფოსის, პუბლიცისტის, სოციალ-ფედერალისტური პარტიის დამაარსებლის არჩილ ჯორჯაძის (1872-1913) 80-90-იანი წლების ქართული მწერლობის შეფასების თავისებურებაზე შევაჩერებთ.

კვლევაში „ქართული ინტელიგენციის ისტორიისათვის“ * არჩილ ჯორჯაძე ლიტერატურულ პროცესს იმ ეპოქის ქართულ „საზოგადოებრივ აზროვნებასთან“ (ა.ჯ.) ერთად აანალიზებს და მიიჩნევს, რომ ეს საკითხი, არამარტო დაუმუშავებელია, არამედ ცალკეული ეპოქები „ცნობაში არცაა მოყვანილი, შეუსწავლელი და გამოურკვეველია“, რაც ხელს უშლის, განსხვავებულ „იდეურ მიმართულებათა შორის კავშირის დადგენას“. კრიტიკოსის შეხედულებით, ლიტერატურული პროცესისა და „საზოგადოებრივი აზროვნების“ შესწავლა განსაზღვრულ წესსა და მეთოდს ექვემდებარება: ობიექტურად უნდა შეფასდეს იდეური მოძრაობის საწყისი და „საბაზი“, ხოლო იდეური მოძრაობა „თავის ზრდა-განვითარებაში, ნაწილ-ნაწილ, ეპოქა-ეპოქად უნდა განიხილებოდეს. განსხვავებულ მიმართულებათა კლასიფიკაციის პრინციპი კი რეალურ საფუძველზე უნდა იყოს დაფუძნებული, რაც დასებისა და დაჯგუფების აღმოჩენის მიზეზებსა და მათ შორის ურთიერთკავშირის გამორკვევაში დაგვეხმარება“. არჩილ ჯორჯაძე ამ საკითხთან დაკავშირებულ, მისი სიტყვებით, „მცირეოდენ შრომებს“ მიმოიხილავს და თვლის, რომ: 1)

*არჩილ ჯორჯაძის ქართული ლიტერატურული პროცესის სისტემატიზაციისადმი მიძღვნილი ჩვენი კვლევის პირველი ნაწილი იხ.: ციციშვილი, მოდებაძე 2024: 180-194.

აქ და შემდგომ არჩ. ჯორჯაძის ციტატები მოგვყავს გამოცემიდან: ჯორჯაძე არჩილ. წერილები. თბ. „მერანი“. 1989. შემდგენელი აკაკი ბაქრაძე.

ალექსანდრე ხახანაშვილის „ქართული სიტყვიერების ისტორია“ სიტყვაკაზმული მწერლობის კუთხითაა მხოლოდ ღირებული, რაც შეეხება მის პუბლიცისტიკას, ის ჯორჯაძის თვალდახედვით უფრო საილუსტრაციო მასალას წარმოადგენს; 2) ნოე ჟორდანიას „ქართული პრესა“ კი კრიტიკოსს ცალმხრივი აზროვნების ნაყოფად ეჩვენება, რადგან ნაშრომი უფრო ილია ჭავჭავაძის დამცირების მიზნით შეიქმნა. რაც შეეხება ნოე ჟორდანიას „შუათანა თაობაზე“ დაწერილ სტატიებს, ჯორჯაძის ხედვით, ისინი სრულ სიყალბეზეა აგებული.

არჩილ ჯორჯაძე ყურადღებას „ქართულ მიმართულებათა კლასიფიკაციის პრინციპზე“ ამახვილებს, რომელიც „ყალბად ესახება“ და იქვე ამ საკითხთან დაკავშირებით თავის მოსაზრებას გვთავაზობს. მისი აზრით, მცდარია, როდესაც ჩვენში არსებულ „დასების წელთაღრიცხვას“ მხოლოდ 60-იანი წლებიდან იწყებენ. მაგალითად ნოე ჟორდანია „ძველი თაობის“ (სამოციანელების - *თ.გ.*) ასპარეზზე გამოსვლას 60-70-იანი წლებით ათარიღებს, 80-იან წლებში გამოსულებს „შუა თაობას“ უწოდებს, ხოლო „ახალი თაობა“, მისი შეხედულებით, 90-იანი წლების შემდეგ ჩნდება. ალ. ხახანაშვილის კლასიფიკაციით, 60-იანი წლების მოღვაწეები პირველ და მეორე დასს შეადგენდნენ, მესამე დასს კი „კვალის“ ჯგუფი წარმოადგენს. ჯორჯაძე მკაცრად აკრიტიკებს ნოე ჟორდანიას, ვინც ილია სამოციანელებიდან გამოიყვანა და „კონსერვატორებისა და რეაქციის წარმომადგენლად“ დასახა, ხოლო დანარჩენი ყველა - გიორგი წერეთელი, სერგეი მესხი და ნიკო ნიკოლაძე პროგრესისტებად მიიჩნია. ჯორჯაძისათვის გაუგებარია ხახანაშვილის პოზიცია, როდესაც მეცნიერი ჯერ ილიას დიდ ღვაწლზე საუბრობს, იქვე ძველ თაობას ორად ჰყოფს და ილიას რეაქციონერთა ბანაკში ათავსებს. ჯორჯაძისათვის ნათელია, რომ ილიასთან მიმართებაში ხახანაშვილი ჟორდანიას გავლენას განიცდის. მისი აზრით, ჟორდანია ტენდენციურია, როდესაც ილიას გაკოტრებულ ლიბერალს უწოდებს და წერს, რომ არცერთი მისი საყურადღებო თხზულება, გარდა „კაცია-ადამიანისა“, თავის დროზე არ გამოსულა და ეს უტყუარი საბუთია ილიას პროგრესისტობის დამარცხებისაო. კრიტიკოსი ფიქრობს, რომ ხახანაშვილის „ურთიერთსაწინააღმდეგო აზრებიც“ სწორედ აქედან მომდინარეობს. ჯორჯაძისათვის მიუღებელია ქართული ლიტერატურის ამგვარი „კლასიფიკაცია“. კერძოდ, რატომ უნდა იწყებოდეს მწერლობისა და საზოგადოებრივი აზროვნების ისტორია სამოციანი წლებიდან, როდესაც ჩვენმა საზოგადოებამ უფრო ადრე დაიწყო „მოქმედება და ჩვენ აზროვნებასაც განსაზღვრული ფიზიონომია და ელფერი უკვე ჰქონდა“, რატომ ანგარიშში არ უნდა მივიღოთ ხანა, როდესაც ქართულმა ინტელიგენციამ ცნობილი შეთქმულება მოაწყო. ეპოქა, რა დროსაც ქართული რომანტიკული ლირიკა ყვაოდა, დაარსდა პირველი ქართული თეატრი, ჟურნალი. ეპოქა, როდესაც „სეპარატიულ ოცნებათა მსხვერვის შემდეგ, ვორონცოვის მეცენტობის წყალობით ქართული ინტელიგენციის წრეებში მთავრობასთან ერთად სოლიდური მუშაობის აზრი და სურვილი აღმოცენდა“ [ჯორჯაძე 1989: 320]. კრიტიკოსის განმარტებით, სამოციან წლებში მომხდარი ღრმა ცვლილებები ერთგვარად დაუმთავრებელი დარჩა: „ცვლილებების ნაყოფი, ცხოვრებაში აშკარად არ სჩანდა“, ეროვნული კულტურის აღორძინებაც თითქოს უფრო ნელი ნაბიჯით მიმდინარეობდა. აღმოჩნდა, რომ ინტელიგენცია, რომელიც უმეტესად თავადაზ-ნაურობისაგან შედგებოდა, ხალხს დაშორდა. მიუხედავად იმისა, რომ მათ საუკეთესო იდეალები აღაფრთოვანებდათ, მათი იდეალი და მისწრაფება ერთ წრეში ტრიალებდა, ხოლო „სოციალური მდგომარეობა კი სხვა წრეში იმყოფებოდა“. კრიტიკოსის განცდით, „სიტყვასა და საქმეს, იდეალსა და სინამდვილეს შორის დიდი წინააღმდეგობაა“. ისინი ვინც, სამოციანელებში მეზრდოლი შვილების საქმეს ასრულებდნენ, ოთხმოციანელებში უკვე მამების ადგილს იჭერენ და მათ ოთხმოციანელებში ახალი თაობის სახით მოწინააღმდეგეები უჩნდებათ. „კვლავ ჩამოვარდა უკმაყოფილება თაობათა და დასთა შორის, რადგან ასეთია ცხოვრების უღმრთელი კანონი, ეს ბრძოლა საზოგადოებრივ ცხოვრებაში თითქმის მუდმივად მიმდინარეობს“. ჯორჯაძის მიდგომით, ახალი თაობა (იგულისხმება 80-იანელები - *თ.გ.*) რასაც აღიარებდა და ქადაგებდა ყოველთვის არ იყო

სიმართლესთან შესაბამისობაში. ახალი თაობაც ცდებოდა და „პროგრესის გზიდან უხვევდა“, მაგრამ საზოგადოებრივ სივრცეში ახალი თაობის გამოჩენა ცხოვრების რეალური პირობებით იყო გამოწვეული და ძველი თაობის კრიტიკაში ყოველთვის *„რამდენიმე სამართლიანი და საპატიო მხარე მოიპოვება“*. 80-იან წლებში ბატონყმობის გად-ავარდნის შემდეგ „სოციალური ცვლილებების ნაყოფი აღმოჩნდა“, რომ თავადაზნაურთა წოდებას სხვა წრიდან გამოსული ინტელიგენცია - „დიაკვნის შვილები“ შეემატა. 80-იანელები ხალხის წრიდან იყვნენ გამოსული და ხალხის დაქვეითებასა და დაცემას ყველაზე უკეთ გრძნობდნენ. კრიტიკოსის თვალსაზრისით, ამ გუნდის მწერლებს დიდი მეცნიერული მომზადება არ ჰქონიათ, ხელოვნებაშიც ბევრი არაფერი გაეგებოდათ, პოლიტიკაში ხშირად ბეცები იყვნენ, მაგრამ თავიანთ ძალას ერის მომავალზე, ხალხზე აფუძნებდნენ. ეს ჯგუფი „იმედის“ ორგანოა, რომელიც 1881 წელს დაარსდა და მასში მიხეილ გურგენიძე, მიხეილ ასათიანი, სტეფანე ჭრელაშვილი, ნიკო ხიზანიშვილი, სოფრომ მგალობლიშვილი, გრიგოლ ყიფშიძე და სხვები შედიოდნენ. ჯორჯაძის ინტერესს ის გარემოება იწვევს, რომ ძალზედ ხშირად ახალ ჯგუფებს, ხანგრძლივი მოქმედებისათვის არც ძალა და არც ღონე შესწევთ, თუმცა მათ ხანმოკლე მოღვაწეობას მნიშვნელობა არ ეკარგება: დადგება დრო *„მათი აზრების გასანვითარებლად და დასაცავად სხვა უფრო მომზადებული ჯგუფები გამოვლენ“*. ამგვარი ბედი ეწია „იმედის“ ჯგუფსაც, რაც მათ უხეიროდ, „ბრუდით“ განმარტეს გასწორდა და 80-იანელთა *„მოქმედებისა და აზროვნების დედააზრი - ხალხი და ხალხისობა მომავალში ქართულ საზოგადოებრივი ჯგუფების მოქმედებას საძირკვლად ჩაეყარა“*.

კრიტიკოსის აზრით, „იმედის“ ჯგუფი თავის უკმაყოფილებას და პროტესტს თითქმის ყველა მწერალს, საზოგადო მოღვაწეს, პრესას - „ივერიას“, „დროებას“, „შრომას“ უცხადებდა და თანდათან ქართული ინტელიგენციის ოპოზიცია ხდება. ჯორჯაძე დეტალურად განიხილავს რას ედავებოდა „იმედი“ ძველებს. მათ „სასტიკ ბრალდებას“ მოუმიწიფებელს უწოდებს, რადგან მიიჩნევს, რომ ვინც საკითხს ამ კრიტერიუმებით უდგება, მას არც მწერლობის გაეგებოდა რა და არც ხელოვნების. სამოციანელებსა და „იმედს“ შორის განხეთქილების მიზეზს კრიტიკოსი წოდებ-რიობაში ხედავს. ჯორჯაძე ცდილობს ახსნას თუ რატომ გამოიჩინა „სამართლი-ანობის მოციქულმა“ „იმედმა“ „უსამართლო“ დამოკიდებულება უფროსი თაობის მიმართ. კრიტიკოსი ამ გარემოებას იმ ფაქტორით ხსნის, რომ XIX საუკუნეში „იმედი“ მხოლოდ ორ პერიოდს „თავადიშვილურსა“ და „აზნაურულს“ ხედავდა. უფროსი თაობა თავადაზნაურული წრიდან იყო გამოსული, ამიტომ ახლად გამოსულ რაზნოჩინელებთან შეტაკება მოსალოდნელიც იყო. ჯორჯაძეს მაგალითისათვის „იმედიდან“ ამონარიდი მოყავს, ახალგაზრდები ამჯერად აკაკი წერეთელს მიმართავდნენ [ამ საკითხზე ვრცლად იხილეთ: ციციშვილი 2022: 5-109].

ჯორჯაძის შეხედულებით, ეს ის პერიოდია, როდესაც უკვე საზოგადოებრივი დიფერენციაცია ჩნდება და ხალხს თავისი წრიდან გამოსული იდეოლოგიები მოევლინენ. „იმედი“ ჯორჯაძის მოცემულობით, ცდილობდა *„კლასიური ორგანო გამხდარიყო, მაგრამ ვერ მოახერხა, რადგან ჯერ კიდევ ოდნავ მოჩანდა კლასიური საზოგადოების“* ჩასახვა. ჯორჯაძის წარმოდგენით, „იმედს“ პატრიოტულ ჰანგებზე „ჟღერა მოწყენილი ჰქონდა“, მათთვის ეროვნული გრძნობა და მისწრაფება *„არავითარ კონკრეტულ ფორმულაში და განსაზღვრულ სოციალურ-პოლიტიკურ ცნებაში არ იმოსებოდა“*. მხოლოდ XX საუკუნეში უკვე სხვა ჯგუფებსა და მიმართულებების მიერ ითქვა ის, რაც მაშინდელ ოპოზიციურ ჟურნალ „იმედს“ უნდა ეთქვა. ჯორჯაძე ამ ფაქტს იმ მიზეზით ხსნის, რომ საზოგადოებრივი აზრის განვითარებასაც აქვს თავისი საფუძველი და კანონი და, ალბათ, მაშინდელ აზრის *„გამოურკვევლობასაც თავისი საფუძვლიანი კანონი“* ჰქონდა.

ჯორჯაძე თავის წერილში განსაკუთრებულ ყურადღებას გიორგი მაიაშვილს* უთმობს. კრიტიკოსი მაიაშვილს არცერთ დაჯგუფებას არ მიაკუთვნებს, თუმცა მაიაშვილი თავისი „სოციალურ-პოლიტიკური აზროვნებით“ ჯორჯაძისათვის უფრო ახალი თაობის წარმომადგენელია, იმ განსხვავებით, რომ მას სხვებთან შედარებით მეტი „განსაზღვრულობა და გარკვეულობა ეტყობა“. მართალია, ჯორჯაძისათვის მაიაშვილი უფრო პრაქტიკული საქმიანობით იყო დაკავებული და ლიტერატურას მხოლოდ დრო და დრო უბრუნდებოდა, მაგრამ ჯორჯაძე მწერლის ან კრიტიკოსის მნიშვნელობას ნაწერების სიმრავლითა და „გარეგანი ნაყოფიერებით“ არასოდეს განსაზღვრავს და ფიქრობს, რომ თუმცა მაიაშვილი სულ რამოდენიმე შრომის ავტორია, მაგრამ ვინც ოთხმოციანი წლების მწერლობის „ავკარგიანობას იკვლევს არ შეიძლება მას გვერდი აუაროს. მაიაშვილის სტატიას კი „წერილი ჩვენ საზოგადოებრივ მოღვაწეთა მიმართ“, კრიტიკოსი ქართული საზოგადოებრივი და პოლიტიკური აზროვნების განვითარებაში ისტორიულ მნიშვნელობას ანიჭებს. კრიტიკოსისათვის გიორგი მაიაშვილის წერილის მნიშვნელოვნება განპირობებულია იმ ფაქტორით, რომ მასში გარკვევით ისახება სამოციანელთა ღირსება-ნაკლოვანება, აგრეთვე „ახალი დროის ახალი პოლიტიკური ფორმულის აღიარების საჭიროება“. ჯორჯაძე ხაზს უსვამს მაიაშვილის შეხედულებას, რომ ჩვენ აქამდე ვმოქმედებდით ცალ-ცალკე უსისტემოდ და გაფანტულად. უსისტემობა და განცალკავება პროგრამის „უქონლობისგან წარმოდგება“ და მას „პატარა საქმეებით“ დაკმაყოფილება მოსდევს, რაც საზოგადოებრივ მოძრაობას კლავს. ჯორჯაძე იქვე დასძენს, რომ „მცირედ ხალხური“ უკვე ნაროდნიკული ჰანგია, სამწუხაროდ, ახალ თაობასაც არ ჰქონდა ნათლად გარკვეული „პოლიტიკური აზრი ნაციონალურ პრობლემებზე“. მათაც ძველებივით ეგონათ, რომ „ნაციონალური მხოლოდ კულტურულია და არასოდეს პოლიტიკური“. ჯორჯაძე ფიქრობს, რომ მაიაშვილი პოლიტიკური პროგრამის მომხრე იყო, მაგრამ ამ პოლიტიკურ პროგრამას „ნაციონალური ელემენტი პოლიტიკურ ელფარს არ ანიჭებდა“, საკითხის ამგვარ დაყენებაში კი მაიაშვილზე რუსული ნაროდნიკობის გავლენა მქდავანდება. მეორე საყურადღებო მოტივს მაიაშვილთან ჯორჯაძე გლეხურ-ხალხოსნურ მოტივებში ხედავს. მაიაშვილის აზრით, ლიტერატურა უნდა იყოს უპირველეს ყოვლისა სახალხო ლიტერატურა და სწორედ ეს მოსაზრებაა ჯორჯაძისათვის ტიპურ რუსულ-ნაროდნიკული.

ჯორჯაძის ინტერესს იწვევს თუ როგორია ქართველ ახალგაზრდებზე რუსული კულტურის ზეგავლენა. მისი შეხედულების თანახმად, ჩვენში ხანგრძლივი ძილის შემდეგ ეროვნული კულტურული აღორძინება დაიწყო, თუმცა „ქართული აზროვნება“ საკუთარი პოლიტიკურ-ეროვნული ფორმულის აღიარებამდე ჯერ კიდევ არ იყო მისული, რუსული კულტურის გავლენა ქართულ საზოგადოებასა თუ ახალგაზრდებზე თანდათან ძლიერდებოდა. კრიტიკოსი ფიქრობს, რომ უკანასკნელ ხანებში სხვა ძალა მომწიფდა - ნაციონალურ-პოლიტიკური შემეცნება „რომელიც ჩვენში ასე თუ ისე წინააღმდეგობას უწევდა საკუთარ პირადობას და ვინაობის შეგნებას მოკლებულ ინტელიგენციას და აფრთხილებდა მას სრულ გათქვეფრისაგან გარეშე კულტურის ატმოსფეროში, რომელიც ხშირად არ ეგუებოდა არც ჩვენ ინტერესს და არც ჩვენ მოთხოვნილებას“ [ჯორჯაძე 1989: 345]. მისი აზრით, ოთხმოციანი წლებში ეს ვითარება უფრო უნუგეშო ხდება. კრიტიკოსის რწმენით, სამოციანელები ფართო იდეალების „ზეგავლენის“ ქვეშ იყვნენ აღზრდილნი, მათ „ფრიად დიდი საქმეები მოიმოქმედეს“. ისინი რუსეთში კი არ დარჩნენ, არამედ „უცხო ქვეყანაში“ რაც რამ საუკეთესო იყო შეითვისეს და სამშობლოში დაბრუნდნენ. მართალია, ჯორჯაძის მოცემულობით, საქართველოს ერთგული მოღვაწეები შემდგომშიც ყავდა, მაგრამ აღმოჩნდა, რომ ახალგაზრდების საუკეთესო ნაწილი თითქოს სამუდამოდ

ციციშვილი თამარ. ქართული ხალხოსნური მწერლობა და XIX საუკუნის მეორე ნახევრის კრიტიკული აზრი. წიგნში მემარცხენე მწერლობის ფორმირება საქართველოში. თბ. „მწიგნობარი“ 2022.

* გიორგი მაიაშვილი ზდანევიჩი (1855–1917) - საზოგადო მოღვაწე, კრიტიკოსი, პუბლიცისტი.

„ეკარგებოდა ჩვენ მხარეს“. იმ დროში ისე მოჩანდა, „თითქოს რომ რუსეთის ჭირ-ვარამი ჩვენი ჭირ-ვარამიც იყო, რუსი ინტელიგენციის იდეალი ჩვენი ინტელიგენციის იდეალიც უნდა ყოფილიყო“. კრიტიკოსის მოწმობით, საქართველოს, სამწუხაროდ, ნასწავლი, გამჭირავი, ნიჭით აღჭურვილი ძალა აკლდებოდა. ქვეყანა ეროვნული კულტურის აღორძინების პირველ საფეხურზე იდგა და ეს დანაკლისი საკმაოდ საგრძნობი გახლდათ. კრიტიკოსი „მეორე ფაქტორსაც გამოყოფს“: ნაწილი ახალგაზრდობისა მშობლიურ ნიადაგს დაშორებული ნელნელა „ეროვნულ ფიზიონომიას“ კარგავდა და ძალზედ ხშირად ეროვნული ნიჰილიზმის გრძნობით იმსჭვალებოდა. არჩილ ჯორჯაძის აზრით კი, ნამდვილი სოლიდარობა და ნამდვილი კავშირი მხოლოდ ორ სწორუფლებიან ადამიანს შორის არსებობს და თუ ეს სწორუფლებიანობა ირღვევა არც ნამდვილი სოლიდარობა იქნება, „ჩვენმა ინტელიგენციამ თითქოს იგრძნო ეს გარემოება და თვით გამორკვევის კითხვაში იყო გართული“ [ჯორჯაძე 1989: 347]. ამ ძალზედ პრობლემურ საკითხთან დაკავშირებით ჯორჯაძეს მოჰყავს გრიგოლ ყიფშიძის წერილი „თავიდან თუ ბოლოთგან“. ჯორჯაძის თვალსაზრისით ეროვნული პოლიტიკის გზა კულტურული თავისებურებების აღიარებით იწყება და მომავალში ეროვნული უფლებების აღიარებით უნდა დამთავრდეს.

ჯორჯაძის შეხედულებით, 90-იან წლებში სამწერლო ასპარესზე ახალი ჯგუფი გამოვიდა, რომელსაც კრიტიკოსის შეფასებით, „შეცდომით“ მესამე დასს უწოდებდნენ, მესამე დასელებმა ის მწერლები და საზოგადო მოღვაწეები აითვალწუნეს, ვინც მათ სოციალურ-პოლიტიკურ აზროვნებას არ თანაუგრძნობდა. ჯორჯაძეს მხედველობიდან არ გამორჩენია „კვალის“ დაარსება, 1893 წელს ჟურნალი გიორგი წერეთელმა გამოსცა. კრიტიკოსი საგანგებოდ უსვამს ხაზს „კვალის“ ფურცლებზე დაბეჭდილ რომანოზ ფანცხვას (ხომლედი) წერილს. ხომლედი „ლიტერატურის ისტორიის კრიტიკოსად გვევლინება“, - წერს ჯორჯაძე. ხომლედი ნაროდნიკობა არაფრად ეჩვენებოდა და მისი გადმოცემით ლიბერალების ანუ სამოციანელების შემდეგ ჩვენ ლიტერატურას და ინტელიგენციას ახალი სახელმძღვანელო აზრი არ შეუმუშავებია. „ესეიგი - წერს ჯორჯაძე, მას დასთა კლასიფიკაციის ახალი ვარიანტი ჰქონია და ამ ვარიანტს სხვა ვარიანტებიც მოსდევდნო“.

ქართული პრესის მიმოხილვისას კრიტიკოსი „ივერიას“ და 90-იანებში გამომავალ „მოამბეს“ გამოყოფს. თუმცა თვლის, რომ იმდროინდელ პრესას „განსაზღვრული და გარკვეული ფიზიონომია“ არ ჰქონდა, მიუხედავად დაქსასულობისა, წერს ჯორჯაძე, „ივერია“ „მოამბე“-ს ის გარემოება აკავშირებდა, რომ ამ გამოცემის მწერლები „კვალის“ წინააღმდეგ ილაშქრებდნენ. მართალია, ეს გალაშქრება სხვადასხვა მწერლების მიერ სხვადასხვა მოტივებით იყო გამოწვეული, მაგრამ „ეს იყო მაინც საერთო რამ, ძველი ინტელიგენციის დაცვის საქმეში“ [ჯორჯაძე 1989: 365]. და მაინც, ჯორჯაძის მიხედვით, „კვალის“ მოწინააღმდეგეებს აკლდათ „სიმძაფრე ერთი ორგანიზაციის და ერთი მიმართულების გავლენა“. ჯორჯაძის თვალსაზრისით, პირველ ხანებში თითქოს ახალ დასს რაღაც „უპირატესობა ჰქონდა“. მისი აზრით, ჯერ კიდევ ოთხმოციანებში „ძველი მწერლების მოღვაწეობის კრიზისის ნიშნები ისახება. იმ პერიოდში გაჩნდა კიდევ საოპოზიციო ჯგუფი, რომელსაც „კლასიკური პრინციპის“ აღიარება სწადდა (იგულისხმება ხალხოსნები), თუმცა მათ ეს ვერ მოახერხეს და ამ საქმის გაგრძელება მომავალ ახალ დასს, „კვალის“ ჯგუფს უანდერძეს. „კვალის“ ძალა, სწორედ ის იყო, რომ მათ შეიგნეს ახალი სოციალური სტრუქტურის შემუშავების პრინციპი და მოახერხეს თავიანთი პოზიციების გამაგრება“. „კვალის“ მოწინააღმდეგეთა სისუსტე იმ გარემოებებიდან გამომდინარეობდა, რომ მათ ვერ შესძლეს გაერთიანება, „ერთ პოზიციასზე არ იდგნენ და ერთი განსაზღვრული იარაღით არ იბრძოდნენ“ [ჯორჯაძე 1989: 365].

კრიტიკოსი ხაზს უსვამს ქართულ სოციალ-კულტურულ სფეროში ილიას წამყვან როლს და მის მოღვაწეობაში ორ პერიოდს გამოყოფს, კერძოდ, ილიას მეორე პერიოდი, ჯორჯაძისათვის, არა 1877 წლიდან, არამედ 90-იანი წლებიდან იწყება. „შეიძლება ითქვას, წერს კრიტიკოსი, რომ ჭავჭავაძის აზროვნებას ამ პერიოდში კონსერვატორული ელფერი

ჰქონდეს“, მაგრამ მის ეროვნული და საზოგადოებრივი ხასიათის წერილებს ეხლაც უაღრესად დიდი მნიშვნელობა და ღირსება არ დაუკარგავთ, ილია არცერთ პერიოდში და არც სხვა „რომელსამეში ფეოდალობის მოსარჩლედ არ გამოსულა“. ის ულმოხელ კრიტიკოსებს უწოდებს მათ, ვინც „საზღვარს გადააცილეს ილია ჭავჭავაძის მისამართით და მისი სიკეთის დანახვა არ სურდათ“ [იხ.: ციციშვილი, მოდებამე 2024: 180-194]. ჯორჯაძე ფიქრობს, რომ ილიას პოზიცია „ძირიანად“ განსხვავდებოდა ახალი დასის პოზიციისაგან და ამან განაპირობა მათ შორის „შეტაკება“. კრიტიკოსი გამოყოფს იმ საკამათო საკითხებს, რომელიც „კვალის“ მოწინააღმდეგე პრესამ თავიდანვე დაასახელა: 1) ინტელიგენციის გამოსარჩლება; 2) გაკვირვების გამოხატვა, რომ ძველი თაობის მოღვაწე გიორგი წერეთელი ახალი მიმართულების ბელადად გამოდიოდა; 3) დასების კლასიფიკაციის პრინციპის გაურკვევლობა; 4) კაპიტალისტური წყობილება და კლასთა ბრძოლა საქართველოში. რაც შეეხება გიორგი წერეთელთან კრიტიკოსის მიმართებას, მისთვის გაუგებარი რჩება, თუ რატომ „ჰკრა მან წიხლი“ ძველ თანაგუნდელებს თუ „ჩვენებურ ინტერნაციონალ-მარქსისტების ზრუნვასა და აზროვნებას“ არ ეგუებოდაო [ჯორჯაძე 1989: 370]. კრიტიკოსი გვამცნობს, რომ სწორედ გიორგი წერეთლის პოზიცია გახლდათ ის მიზეზი, რის გამოც მესამე დასს პირველ ხანებში ვერაფერი გაუგესო და იმოწმებს ალექსანდრე ნანეიშვილის* მოსაზრებას, რომელიც თვლიდა, რომ დიდი უბედურება იყო, როდესაც ერთი მწერალი ჟურნალ-გაზეთებსა და მწერალთა მთელი გუნდის „დავთრებს“ რევს და „მკითხველს გზა-კვალს ურევს“. ნანეიშვილი გაკვირვებული წერდა, „კარგი და ჩინებული“ ახალი დასი გაგვიჩნდა, მაგრამ აგვიხსენით, რატომ არის მესამეო [ჯორჯაძე 1989: 370]. ამ საკითხთან დაკავშირებით გიორგი წერეთელს განსხვავებული მიდგომა ჰქონდა [იხ.: ციციშვილი, მოდებამე 2022: 57-67]. ჯორჯაძე წერეთლის კლასიფიკაციის პრინციპს უცნაურს უწოდებს, რადგან სამოციან წლებს დასთა კლასიფიკაციაში ადგილი ვერ მოუპოვებიაო.

არჩილ ჯორჯაძის განმარტებით, ახალ დასსა და ქართველ ინტელიგენციას შორის ბევრი რამ „ურთიერთსაწინააღმდეგო და ძნელად გასარკვევია“. მართალია, კრიტიკოსისათვის „სამართლიანობის საზომი დაცვა დასისა და ჯგუფისათვის სათაკილო საქმედ არასდროს ითვლება, მაგრამ ახალ დასს სწორედ ეს ზომა ჰქონდა სრულებით მივიწყებული და ფეხქვეშ გათელილი“. ჯორჯაძის მოსაზრებით, ახლებმა ულმოხელი მეომრის იერით დაიწყეს მსვლელობა და გასაკვირი არც იყო, რომ ძველი თაობის მოღვაწეთა დაფასებისა და მათთან კამათის დროს „ავადმყოფური და უკადრისი“ კრიტიკული მსჯელობის წესი დაამკვიდრეს. ჯორჯაძე ფიქრობს, რომ ახალი საზოგადოებრივი ჯგუფის წარმომადგენელთა ცალმხრივობა, მიკერძოება და ფანატიური სურვილი თავიანთი აზრების გატანისა და დაგვირგვინებისა ფსიქოლოგიურად გასაგებია, მაგრამ სულიერი ჰარმონიის დაცვა მხოლოდ კულტურული საზოგადოების შვილებს შეუძლიათ და რახან ქართველები შფოთიანი ბუნების, წყრომისა და ვნების ადვილად ამყოლნი არიან, ამიტომაც ამ კულტურულ თვისებას მოკლებული იყვნენ. „ჩვენი საზოგადოებრივი აზროვნების ისტორია კი ჩვენი ვნებებისა და გულისწყრომის ისტორიას მიაგავს, განაგრძობს მსჯელობას ავტორი, მაგრამ დიდებული აზრების განსახორციელებლად ყველა საშუალება ნებადართული არ არის, რადგან „საშუალების განურჩევლობამ“ დიდი ზიანის მოტანა იცის“.

„ვრცელი ისტორიული პერსპექტივის გათვალისწინებით“, ჯორჯაძის სისტემატიზაციის თანახმად, ქართველმა ლიბერალებმა სამოციან წლებში ეროვნული, კულტურული და სოციალური პრობლემები წამოაყენეს. ოთხმოციან წლებში ცდილობენ სოციალური პრობლემების უპირატესობა აღიარონ, მაგრამ წოდებრიობას ვერ სცილდებიან, ამავდროულად მოჩანს პოლიტიკური აზროვნების პირველი ნაბიჯები, ოთხმოცდაათიან წლებში კი წოდებრიობა დარღვეულია და „კლასიური“ საზოგადოების გამოსახვა ასახული. ჩნდება „კლასიური“ იდეოლოგია, რომელსაც ღრმა საზოგადოებრივი

*ალექსანდრე ნანეიშვილი (1857- 1904) - ლიტერატორი, პუბლიცისტი, პედაგოგი.

მნიშვნელობა ენიჭება, მაგრამ „კლასიურ“ იდეოლოგიას უჩნდება ოპოზიცია, ერთი უარყოფენ მის არსებობას, მეორენი ამ სოციალური მოვლენის შედეგებს უფრთხიან, მესამენი პოლიტიკურ-ეროვნული დროშით ხელში ცდილობენ ეროვნული მთლიანობის დაცვას გაზვიადებულ კლასთა განხეთქილების წინააღმდეგ. ხოლო XX საუკუნეში კი ამ აზრთა შეტაკება-შეჯახებიდან კი ახალი სოციალური -ეროვნული „სინთეზი“ უნდა დაბადებულიყო [ჯორჯაძე 1989: 370].

ცხადია, რომ ლიტერატურული პროცესის შეფასებისას ჯორჯაძისათვის პრიორიტეტულია „იდეური მიმართულებების“ გამოყოფა და „საზოგადოებრივ ცხოვრებაში“ ეროვნული მწერლობის „საზოგადოებრივ აზროვნებასთან“ თავსებადობის საკითხი. სწორედ ამ კრიტერიუმებზე დაყრდნობით იგი სამოციანი წლებიდან წერილის გამოქვეყნების პერიოდამდე საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მხოლოდ სამ „დიდ ორგანულ მოვლენას“ გამოყოფს: **ნაციონალურ ლიბერალიზმს სამოციანი წლებისა, მარქსიზმს ოთხმოც-ოთხმოცდაათიანებისა და სოციალიზმ-ფედერალიზმს მეოცე საუკუნის დასაწყისისა.** მისი აზრით, „ყველა სხვა მიმართულებას დამოუკიდებელი, „ზრდადამთავრებული“ ხასიათი არ ჰქონდა, ან კიდევ მათი საზოგადო მოფლმხედველობა გარდმავალი იყო“. კრიტიკოსის მტკიცებით, არც მარქსიზმსა და არც სოციალ-ეროვნულ მიმართულებას თავიანთი უკანასკნელი სიტყვა არ უთქვამთ და ახლო მომავალში ამ იდეურ მოვლენათა ევოლუციაა მოსალოდნელი. რაც შეეხება ნაციონალ-ლიბერალებს, მათ „ღირსეული მემკვიდრეები ჯერ არ გასჩენიათ“, რასაც ჯორჯაძე დიდ „უკუღმართობას და ღრმა ანომალიას“ უწოდებს“.

საკვანძო სიტყვები: არჩილ ჯორჯაძე; XIX საუკუნის 80-90-იანი წლების ქართული მწერლობა; „საზოგადოებრივი აზროვნება“

ლიტერატურა

ციციშვილი თ., მოდებაძე ი. (2024): ქართული ლიტერატურული პროცესის სისტემატიზაციის ისტორიიდან: არჩილ ჯორჯაძე და XIX საუკუნის 50-60 იანი წლების ქართული მწერლობა // „ლიტერატურული ძიებანი“, №44. 180-194.

ციციშვილი თ. (2022): „ქართული ხალხოსნური მწერლობის ფორმირება საქართველოში მე-19-20 საუკუნის მიჯნაზე // მემარცხენე მწერლობის ფორმირება საქართველოში, ტ.1. „მწიგნობარი“, თბილისი. 5-109.

ციციშვილი თ., მოდებაძე ი. (2022): ახალი პარადიგმის სათავეებთან: გიორგი წერეთელი, ნაწილი I. // „ლიტერატურული ძიებანი“, XLII (42), 57-67

ჯორჯაძე არჩილ (1989): მასალები ქართველი ინტელიგენციის ისტორიისათვის // წერილები /შეადგინა აკაკი ბაქრაძემ/. „მერანი“, თბილისი. 103-314.

Tamar Tsitsishvili, Irine Modebadze

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University
Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature
Tbilisi, Georgia

e-mail: t.tsitsishvili@yahoo.com

irinamodeb@gmail.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.54>

Georgian Literature of the 1880s–1890s in the Context of "Social Thought"

(From the History of Systematizing the Georgian Literary Process)

Abstract

In the study *"Toward a History of the Georgian Intelligentsia"* (Jorjadze: 1989), Archil Jorjadze analyzes the literary process alongside the "public thought" (A.J.) of that era. He contends that this subject is not only underdeveloped but that specific epochs are "not even brought to consciousness, remaining unstudied and obscure," which hinders the "establishment of a connection between different ideological directions." Archil Jorjadze focuses on the "principle of classification of Georgian directions," which he perceives as "false." He harshly criticizes the classifications offered by Al. Khakhanashvili and Noe Zhordania, yet pays particular attention to the views of Giorgi Maiashvili, to whom he attributes historical significance in the development of Georgian social and political thought. Jorjadze is interested in the nature of the influence of Russian culture on Georgian youth. From Jorjadze's perspective, the path of national politics begins with the recognition of cultural peculiarities and must culminate in the future recognition of national rights. When evaluating the literary process, Jorjadze prioritized the identification of "ideological directions" and the compatibility of national literature with "public thought" within "social life." Based on these criteria, he distinguishes only three "great organic phenomena" in social life from the 1860s until the publication of his essay: the National Liberalism of the sixties, the Marxism of the eighties and nineties, and the Socialism-Federalism of the early twentieth century. In his view, "all other directions lacked an independent, 'fully grown' character."

Keywords: Archil Jorjadze; Georgian Literature of the 1880s–1890s; "Public Thought"

ცვალებადი ფოკალიზაცია და ცნობიერების ნაკადი ვირჯინია ვულფის რომანში *მისის დელოუი*

ანა წერეთელი

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

Ana.tsereteli@atsu.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.55>

თხრობით სიტუაციას (narrative situation) ქმნის ორი ძირითადი ასპექტი: თხრობითი ხმა (narrative voice), ანუ ვინც საუბრობს და ფოკალიზაცია (focalization), ანუ ვინც უყურებს. ზოგიერთი მკვლევარი ტერმინ ფოკალიზაციას აიგივებს თხრობით პერსპექტივასთან (narrative perspective) და პოზიციასთან (point of view).

ტერმინი „ფოკალიზაცია“ პირველად ჟ. ჟენემ შემოიტანა, თუმცა ამ ტერმინმა ბევრი ცვლილება განიცადა ისეთი თეორეტიკოსების შრომებში, როგორიცაა მიეკე ბალი [ბალი 1997], შლომით რიმონ-კენანი [რიმონ კენანი 2002], მანფრედ ჯანი [ჯანი 2017], დევიდ ჰერმანი [ჰერმანი 2007] და სხვ.

ტერმინმა „ფოკალიზაცია“ (‘focalization’) ჩაანაცვლა ტერმინი „პოზიცია“ (‘point of view’), რომელიც თხრობით მეთოდთან მიმართებაში 1866 წლიდან გამოიყენება. პირველ მნიშვნელოვან მსჯელობას ტერმინ „თხრობითი პოზიციის“ (‘narrative point of view’) შესახებ ჰენრი ჯეიმზთან ვხვდებით. თხრობით მეთოდზე მსჯელობისას ჰენრი ჯეიმზი იყენებს ისეთ მონათესავე სივრცით-ვიზუალურ ტერმინებს, როგორიცაა: „ცნობიერების ცენტრი“, „სარკმელი“, „სარკე“; ეს ტერმინები მიუთითებს იმ პერსონაჟზე, ვისი სუბიექტური გამოცდილების საშუალებითაც გადმოიცემა ამბავი. „პოზიციას“ ჰენრი ჯეიმზი მოიაზრებს, როგორც ავტორის შეხედულებების გამოხატვის საშუალებას.

„ცნობიერების ნაკადის“ რომანის განსაზღვრებას საფუძვლად უდევს მისი სუბიექტური ხასიათი. „ცნობიერება“ არ უნდა აგვერიოს გონებრივი აქტივობის აღმნიშვნელ ისეთ სიტყვებში, როგორიცაა „გონიერება“, „ინტელექტი“ და „მოგონება“, „მეხსიერება“. „ცნობიერება“ გამოხატავს მთელ გონებრივ სივრცეს, ქვეცნობიერიდან დაწყებული გონების უმაღლესი რაციონალური შრიტ დამთავრებული. უმაღლეს რაციონალურ სივრცეს გამოხატავს ნებისმიერი მხატვრული ტექსტი, რომლისთვისაც დამახასიათებელია ფსიქოლოგიზმი, ხოლო „ცნობიერების ნაკადის“ პროზა სხვა ტიპის ლიტერატურული ფსიქოლოგიზმისაგან იმით განსხვავდება, რომ ის რაციონალურის ვერბალიზაციას კი არ ახდენს, არამედ ქვეცნობიერი იმპულსების, ლტოლვებისა და ფიქრების დაუსრულებელ, ჯერაც აზრებად და გრამატიკულ კონსტრუქციებად ჩამოუყალიბებელ, მეტყველებამდელ ნაკადს გადმოსცემს.

შინაგანი ფოკალიზაცია ამდიდრებს შინაგანი მონოლოგის თხრობის ტექნიკას, რომელიც ფრიად აქტუალურია მეოცე საუკუნის მოდერნისტულ ტექსტებში, სადაც მთავარი პერსონაჟის ქვეცნობიერი იმპულსები თუ ლტოლვები, შინაგანი განცდები, ფიქრები და აზრებია გამოსახული. შესაბამისად, ეს თხრობის ტექნიკა მიჩნეულია

საუკეთესო საშუალებად პერსონაჟის გონებაში მიმდინარე ფიქრებისა და აზრების გადმოსაცემად [შო 1976: 243-244].

მხატვრულ ტექსტში მწერალი ქმნის ფიქციურ სამყაროს, სადაც ავტორის მიერ გამოგონილ ამბავს მკითხველი პერსონაჟის ან მთხრობელის პოზიციის საშუალებით აღიქვამს. პოზიცია იყოფა ორ კატეგორიად: 1. ფოკალიზაცია ანუ, ვინც უყურებს მოქმედებას, ვისი პოზიციიდანაც აღვიქვამთ მოვლენებს; 2. ე. წ. 'mind-style', რაც, როგორც ფაულერის [ფაულერი 1977] მიხედვით, დაკავშირებულია ინდივიდუალურ გონებასთან, რომელიც ფოკალიზატორის როლს ასრულებს. ეს პოზიცია პერსონაჟების აღქმის ნაყოფია, რაც გამოხატულია მათი ენობრივად განსხვავებული ფიქრებისა და მეტყველების მეშვეობით. თუ XIX საუკუნის ლიტერატურაში ამბის თხრობის გარეგანი პერსპექტივა და „ყოვლისმცოდნე ავტორის“ პოზიცია დომინირებდა, XX საუკუნის პროზაში ამბავი უპირატესად მოთხრობილია შინაგანი თხრობის პერსპექტივიდან და „ყოვლისმცოდნე ავტორი“, ანუ აუქტორიალური თხრობის პერსპექტივა ქრება.

ცნობიერება სხვა არაფერია, თუ არა ადამიანის გამოცდილების შემეცნება. ჰენრი ჯეიმზის სიტყვებით რომ ვთქვათ, "Experience is never limited, experience is never complete" („გამოცდილება არასოდეს არ არის შეზღუდული, გამოცდილება არასდროსაა დასრულებული“). რომანში ეს ინტელექტუალური გამოცდილება ის ძირითადი ფაქტორია, რომელიც „ცნობიერების ნაკადის“ გამოხატვის თავისებურებებს განსაზღვრავს. მწერალი აგროვებს ყველანაირ ინტელექტუალურ გამოცდილებას და ინდივიდუალურ ნიჭს – გრძნობებს, მოგონებებს, შეგრძნებებს, კონცეფციებს, ცნებებს, ფანტაზიას, წარმოსახვას, წარმოდგენებს, ერთი სიტყვით, იმ ყველაფერს, რასაც საბოლოოდ მის მწერლურ ხედვას, ინტუიციას და გამჭრიახობას ვუწოდებთ.

ფოკალიზაცია, როგორც თხრობის ერთ-ერთი ელემენტი, მნიშვნელოვან როლს ასრულებს სასურველი ლიტერატურული ეფექტის შექმნაში. იგი მთხრობელის ან პერსონაჟის აღქმით, ფსიქოლოგიურ და იდეოლოგიურ პოზიციებს უკავშირდება. ჟენეს ფოკალიზაციის ტიპების მიხედვით, ვულფის პროზაში გვხვდება შინაგანი ცვალებადი ფოკალიზაციის ტიპი, სადაც ორი ან მეტი პერსონაჟის პოზიციის მონაცვლეობით ('shifting focalization') ვგებულობთ მიმდინარე ამბავს. შინაგან ფოკალიზაციაში ფოკალიზებული პერსონაჟის აზრები და ფიქრები არასდროსაა გაანალიზებული გარედან მთხრობელის მიერ. *მისის დელოუეში* თხრობა მიმდინარეობს მესამე პირში; მწერლის სტილისტიკის ერთ-ერთი თავისებურებაა პოზიციის და ფოკალიზაციის ხშირი ცვლილება ტექსტში. მკითხველი სრულადაა ჩართული მოქმედების პროცესსა თუ მიმდინარე მოვლენებში, თხრობის მდინარებას არ წყვეტს გარეგანი მთხრობელი. თხრობა მიმდინარეობს შინაგანი ფოკალიზაციის ერთ-ერთი ქვეტიპის - ცვალებადი ფოკალიზაციის - საშუალებით (internal variable focalization). რომანში ყოველ პერსონაჟს განსხვავებული პოზიცია აქვს და მიმდინარე მოვლენები მათი პოზიციებიდან სხვადასხვაგვარად აღიქმება. რომანის მთავარი ფოკალიზატორი კლარისა დელოუეა. მკითხველი კლარისას თვალით აღიქვამს მიმდინარე ამბებს და აფასებს მოვლენებს. თხრობის პროცესში სხვა პერსონაჟებიც გვევლინებიან ფოკალიზატორებად; გვხვდება პასაჟები, სადაც რთულია განსაზღვრო ნამდვილი ფოკალიზატორი, მაგალითად:

What a lark! What a plunge! For so it had always seemed to her when, with a little squeak of the hinges, which she could hear now, she had burst open the French window and plunged at Bourton into the open air. How fresh, how calm, stiller than this of course, the air was in the early morning like the flap of a wave, the kiss of a wave; chill and sharp and yet (for a girl of eighteen as she then was) solemn, feeling as she did, standing there at the open window that something awful was about to happen [ვულფი 2003: 3].

რა კარგია! თითქოს იძირები! ყოველთვის ასეთი შეგრძნება ეუფლებოდა, როდესაც ბორტონში დილაობით ანჯამების ოდნავი ჭრიალით გამოაღებდა ტერასის დიდ, შემინულ კარს. მისი ჭრიალი ახლაც კი ჩაესმოდა. ეჩვენებოდა, რომ გრილი ჰაერის

ტალღებში იძირებოდა. მაშინ უფრო გრილი, მშვიდი ნიავი ქროდა, ვიდრე ახლა. ადრეული დილის ჰაერი ტალღასავით ხშიანობდა, სასიამოვნოდ ელამუნებოდა და ეალერსებოდა. სუსხიანი იყო, თუმცა დიდებული შერძნებით ავსებდა (მაშინ თვრამეტი წლის იყო). ფართოდ გამოღებული კარის წინ მდგარს ეჩვენებოდა, რომ რაღაც საშინელება მოხდებოდა [ვულფი 2012: 5].

მოცემულ ნაწყვეტში რთულია განსაზღვრო, ვინ არის ფოკალიზატორი, ვისი თვალთაა აღქმული ლონდონის დილა, ფრაზები "What a lark! What a plunge!" პერსონაჟის პოზიციას განეკუთვნება, თუ გარეგანი მთხრობელისას. ჩემი აზრით, ამ პასაჟში ფოკალიზატორის როლს კლარისა ასრულებს, რადგან შემდეგ იგი იძირება ბორტონში გატარებული დროის მოგონებებში. სიტყვები 'lark', 'plunge' მიანიშნებს დილის კლარისასეულ აღქმაზე და სუბიექტურ დროში ჩადირვაზე. მწერალი იყენებს თავისუფალ ირიბ დისკურსს, წერის ტექნიკას, რომელიც კიდევ უფრო ართულებს მთხრობელის ტიპის დადგენას. "Squeak of the hinges" - ფანჯრის ანჯამების ჭრიალის ხმამ კლარისას გონებაში გააცოცხლა ფრანგული ფანჯარა "the French window and plunged at Bourton", რომელიც მას თვრამეტი წლის ასაკში ბორტონში გატარებულ დროს აგონებს. რომანში წყალს და ტალღებს უარყოფითი სიმბოლური დატვირთვა აქვს. ზოგადად ტალღა განახლების სიმბოლოდაა მიჩნეული, მაგრამ ტალღები კლარისას და სეპტიმუსს გამუდმებით სიკვდილის საშიშროებას ახსენებენ. "The flap of a wave, the kiss of a wave" - ტალღის მოძრაობა, ტალღის კოცნა ამცნობს კლარისას, რომ რაღაც ცუდი მოხდება: "something awful was about to happen".

ვულფი მოქმედების მსვლელობის პროცესში ხშირად ცვლის ფოკალიზატორს და ჟენეს ტიპოლოგიური თეორიის მიხედვით შინაგანი ფოკალიზაციის ერთ-ერთი ქვეტიპი - ცვალებადი შინაგანი ფოკალიზაცია (variable internal focalization) - იკვეთება. ნაწყვეტში ორი ფოკალიზატორია: 1. რომანის ერთ-ერთი პერსონაჟი სეპტიმუს უორენ სმიტი ირგებს ფოკალიზატორის როლს; 2. მეორე ფოკალიზატორი მთხრობელია. სეპტიმუსის აზრების გადმოსაცემად ვულფი იყენებს თავისუფალ ირიბ ტექნიკას. ეს ტექნიკა უზრუნველყოფს მკითხველის ჩართვას და გაუცნობიერებელ თანამონაწილეობას პერსონაჟის გონებაში მიმდინარე პროცესებში.

თითქოს ვულფი წინ მიიწევს, იკვლევს გონების ღრმა კუნჭულებს და მკითხველსაც ეძლევა შესაძლებლობა შეაღწიოს ინდივიდუალურ გონებაში, რომელიც ხდება გამჭირვალე და საიდანაც მკითხველი ეცნობა პერსონაჟის თვალთ დანახულ რეალურ სამყაროს. თავისთავად მყარდება კავშირი მწერალსა და პერსონაჟს, მწერალსა და მკითხველს შორის. როგორც ერის აუერბახი აღნიშნავს: "Woolf certainly does not speak like one who has a knowledge of her characters... She does not seem to bear in mind that she is the author and hence ought to know how matters stand with her characters" [აუერბახი 1973: 531]. („ვულფი ნამდვილად არ ლაპარაკობს ისე, თითქოს რამე იცოდეს თავისი პერსონაჟების შესახებ ... გონებაში არც კი გაივლებს იმ აზრს, რომ ის ავტორია და შესაბამისად უნდა იცოდეს ყველაფერი რაც მის პერსონაჟებს ეხება“).

ვულფის რომანი არ ემორჩილება პალოგოცენტრულ (მამრობითი) რეალიზმის წესებს. აშკარად დეკონსტრუქცია ხდება პირის ნაცვალსახელი „მე“-სი, არცერთი პოზიცია/თვალსაზრისი არ არის გაბატონებული. როდესაც აეროპლანი ცაზე გამოსახავს ასოებს თხრობა ინაცვლებს სხვადასხვა პერსონაჟის პოზიციაზე. რომანის მთავარი ფოკალიზატორებია კლარისა, პიტერი, ლუკრეცია, სეპტიმუსი და უამრავი სხვადასხვა პერსპექტივა გამოჩნდება გარეგან სივრცეში. სწრაფად ერთი თხრობის პერსპექტივა ინაცვლებს მეორეზე, ხელთათმანების მაღაზიიდან გადადის თხრობა ქულების მაღაზიაზე, მისის კოუტის, მისტერ ბლეჩლის, მისტერ ბოულის პოზიციებზე. პოზიციების წამიერი ცვლილება ხშირად იწვევს მომენტალურ აღრევას დროის და სივრცის. საბოლოოდ გადაიზრდება მულტიპერსპექტიულ თხრობაში, როცა ლოგიკური თხრობა წყდება, რადგან არ ვიცით თხრობის რა მომენტში ვართ ან ვის პოზიციას ვიზიარებთ.

ამრიგად, ვირჯინია ვულფი რომანში *მისის დელოუეი* მიმართავს შინაგან და გარეგან ფოკალიზაციას. ამავე დროს, მოქმედების მსვლელობისას ფოკალიზაცია ერთი პერსონაჟიდან მეორეზე გადადის. ფოკალიზაციის ასეთი მუდმივი ცვალებადობა საშუალებას აძლევს მკითხველს ჩაწვდეს პერსონაჟების აზრებს, ფიქრებსა და განცდებს. ვულფი იყენებს ცნობიერების ნაკადის ტექნიკას, რომელიც ამარტივებს პერსონაჟის პერსპექტივიდან აღქმული ვითარების შეცნობას. თხრობა მიმდინარეობს უწყვეტად და მკითხველს არ ექმნება შთაბეჭდილება, რომ გარეგანი მთხრობელი თხრობის პროცესში ერევა. ამგვარად წარმოიქმნება ფარული კავშირი მკითხველსა და რომანს შორის, რაც ნაირგვაროვანი თხრობითი ფორმების საშუალებით ვლინდება.

საკვანძო სიტყვები: ცნობიერების ნაკადი, ცვალებადი ფოკალიზაცია

ლიტერატურა:

- აუერბახი 1973 – Auerbach, E. *Mimesis: The Representation of Reality in Western Literature*. Trans. Willard R. Trask. Princeton, NJ: Princeton UP, 1973.
- ბალი 1997 – Bal, M. (1997). *Narratology: Introduction to the Theory of Narrative*. Second Edition. University of Toronto Press.
- ვულფი 2012 – Woolf, V. (2012). *მისის დელოუეი*. მთარგმნელი გიორგი ძნელაძე. თბილისი: გამომცემლობა „პალიტრა L“.
- ვულფი 2003 – Woolf, V. (2003). *Mrs. Dalloway*. Introduction and Notes by Merry M. Pawlowsk. Wordsworth Editions.
- რიმონ კენანი 2002 – Rimón-Kenan, S. (2002). *Narrative Fiction, Contemporary Poetics*. Second Edition. London and New York: Routledge.
- ფაულერი 1977 – Fowler, R. (1977). *Linguistics and the Novel*. Routledge.
- შო 1976 – Shaw, H. (1976). *Dictionary of Literary Terms*. New York: McGraw-Hill, Inc.
- ჯანი 2017 – Jahn, M. (2017). *Narratology: A Guide to the Theory of Narrative*. English Department, University of Cologne. <http://www.uni-koeln.de/~ame02/pppn.htm>
- ჰერმანი 2007 – Herman, D (ed.). (2007). *The Cambridge Companion to Narrative*. Cambridge University Press.

Ana Tsereteli

Akaki Tsereteli State University

Kutaisi, Georgia

Ana.tsereteli1@atsu.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.55>

Variable Focalization and Stream of Consciousness in Virginia Woolf's Novel *Mrs. Dalloway*

Abstract

Virginia Woolf's novel *Mrs. Dalloway* (1925) stands as a landmark achievement in modernist fiction, distinguished by its radical manipulation of narrative perspective and its immersive rendering of interior psychological experience. This paper examines the interplay between shifting focalization and stream of consciousness as the twin structural principles through which Woolf dismantles conventional novelistic time and subjectivity. Drawing on Gerard Genette's narratological framework of focalization, the study traces how Woolf orchestrates a fluid movement between the inner worlds of multiple characters, most prominently Clarissa Dalloway and Septimus Warren Smith whose consciousness never directly meet yet remain thematically and psychologically intertwined. Rather than anchoring the

narrative in a single omniscient perspective, Woolf employs free stream of consciousness and association thought patterns to dissolve the boundaries between narrator, character and reader, collapsing the distinction between external event and internal perception. The paper further argues that the stream of consciousness technique in *Mrs. Dalloway* is not merely a stylistic device but a political and philosophical statement about the fragmentation of identity in post WWI British society. By allowing memory, sensation and desire to interrupt linear chronology Woolf constructs a vision of selfhood as perpetually in flux. Ultimately, this analysis demonstrates how Woolf's narrative strategies anticipate contemporary theories of consciousness and contribute enduringly to modernist aesthetics.

XIX საუკუნის ქართული სალიტერატურო ენის ცვლილებების რამდენიმე ნიმუში ფონოლოგია- ფონეტიკის თვალსაზრისით

თამარ წულაია

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ქუთაისი, საქართველო

e-mail: tamar. tsulaia@atsu.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.56>

ერთ-ერთი არსებითი ცვლილება, რაც განხორციელდა ფონეტიკა-ფონოლოგიის სფეროში, იყო ქართული ენის სამწევრა (ხმოვანი, თანხმოვანი, ნახევარხმოვანი) ბგერითი სისტემის ორწევრა (ხმოვანი, თანხმოვანი) სისტემაზე გადასვლა. ენაში მოიშალა ნახევარხმოვნები: **ღ** და უმარცვლო **უ**, რასაც ბუნებრივად მოჰყვა დიფთონგების მოშლა: **ა-ს** ხარჯზე - დაღმავალი დიფთონგების, ხოლო უმარცვლო **უ-ს** ხარჯზე - აღმავალი დიფთონგების. სამეცნიერო ლიტერატურაში ეს მოვლენა შეფასებულია, როგორც გამარტივებისკენ სწრაფვის გამოვლინება [Gigashvili, 2023; Gigashvili, 2024]. მართალია, ნახევარხმოვნების დაკარგვის ფონეტიკური მიზეზი იყო მათი სუსტი (უმახვილო) პოზიცია, მაგრამ შედეგი იყო ბგერითი სისტემის გამარტივება და, შესაბამისად, ცვლილებაც ამ ტენდენციის ფარგლებში განხორციელდა.

ეა დაღმავალი დიფთონგის მოშლამ, თავის მხრივ, გავლენა იქონია **ფ** გრაფემის გამოყენების წესზეც, რომელიც სწორედ აღნიშნული დიფთონგის გრაფიკულ სიმბოლოს წარმოადგენდა, ხოლო **უი** აღმავალი დიფთონგის მოშლამ - **ჳ** გრაფემის გამოყენების წესზე, რომელიც ასევე **უი** დიფთონგს გამოხატავდა გრაფიკულად. მართალია, **ფ-ს** ფუნქციაზე სხვადასხვა აზრია გამოთქმული [ჯავახიშვილი, 1949: 201; ყაუხჩიშვილი, 1944: 417, 420; ძიძიშვილი, 1960: 26-27; კაკაბაძე, 1929: 16; ქავთარაძე, 1964: 53] მაგრამ უძველეს წერილობით ძეგლებში ის, ძირითადად, **ეა** დიფთონგის გადმოსაცემად იხმარება [სარჯველაძე, 1984: 277].

ფონემატური სისტემის გამარტივება წარიმართა კიდევ ერთი ფონემის - ჯ თანხმოვნის დაკარგვით. ძველ ქართულში იგი უპირისპირდებოდა ხ თანხმოვანს, რომელმაც შემდგომში მისი ადგილი დაიკავა ყველა შესაძლო შემთხვევაში. ჰესპელმათის თეორიას თუ მოვიშველიებთ, დაიკარგა ნაკლები ხმარების სიხშირით გამორჩეული ბგერა.

ფონემების დაკარგვამ შედარებით გამარტივა ენის ფონემატური სისტემა, სამაგიეროდ დაამძიმა ორთოგრაფიის სფერო. შუა საუკუნეების ზოგიერთი გადამწერი, რომელსაც ცოცხალ მეტყველებაში უკვე აღარ ესმოდა შესაბამისი ბგერები, მათი აღმნიშვნელი გრაფემების გამოყენების წესებში ვეღარ ერკვეოდა და ხშირად მათ წერდა უფუნქციოდ. ასე თანდათან იჩინა თავი სხვადასხვა სახის ორთოგრაფიულმა შეცდომამ: შებრუნებულმა დაწერილობებმა, კონტამინირე-ბულმა დაწერილობებმა, „იოტამეტობამ“ და ა. შ. ეს გრაფიკული ნიშნები სალიტერატურო ენას XIX საუკუნის II ნახევრამდე (და ნაწილობრივ შემდეგაც) შემოჰყვა. ამ გრაფემების უფუნქციო გამოყენება იყო ერთ-ერთი არსებითი ნაწილი იმ მემკვიდრეობისა, რომელიც XIX საუკუნის ქართულ სალიტერატურო ენას გადმოეცა. თუ შუა საუკუნეების გადამწერები ვეღარ ერკვეოდნენ ღ-ს გამოყენების წესებში, ეს მით უფრო ითქმის XIX საუკუნის მწერლებსა და ინტელიგენციის სხვა წარმომადგენლებზე. ამ პერიოდის ტექსტებისთვის განსაკუთრებით ნიშანდობლ-ივია უღ დაწერილობა, სადაც ღ გრაფემა ე-ს ეკვივალენტია. ზურაბ სარჯველაძე ამ დაწერილობას ღ-ს „უწესო“ ხმარების მაგალითად თვლის. იგი სალიტერატურო ენაში X საუკუნიდან იჩენს თავს [სარჯველაძე, 1984: 281].

ნიმუშები XIX საუკუნის ძეგლებიდან: გიორგი ერისთავის პიესებიდან: „ჩუღულე-რივ თქუღნ სადილთუკან მოისვენეთ და ჩუღნ გიახელით“ (გიგაშვილი, 2015: 48); „შე პლუტო ქუღყნის დამღუპაო“ [იქვე, 81]; დიმიტრი მელვინეთხუცესოვის პიესებიდან: „ნეტავი ჩუღნც წავსულიყავით“ [იქვე, 157]; „ჩუღნ არაფერი გაგვიჭირდება“ [იქვე, 162]; პლატონ იოსელიანის წერილებიდან: „ერიცა ქართუღლთა არა დარჩენილ-არს უძრავად“ [გიგაშვილი, ნინიძე, 2019: 16]; ისტუმრებს თქუღნთან“ [იქვე, 17]; „საქართუღლოს აზნაურ-შვილი“ [იქვე, 18]; ჟურნალ „ცისკრის“ პუბლიკაციებიდან: „პირუღლი და უსაშინელესი ჩუღნი ცოდვა“ [ცისკარი, 1862, #9: 4]; „თქუღნც გაგიგონიათ... ჩუღნ შორის არის...“ [იქვე]; გრიგოლ ორბელიანის წერილებიდან: „ამავე სიტყუღბითა გლოცავენ ყოველნი თქუღნნი ნათესავნი და ძველად პატივისმცემელნი თქუღნისა ოჯახისა“ [გიგაშვილი, ნინიძე, გოცირიძე, 2023: 16]; „ეგების დაასწროთ თქუღნ სხუათა და თქუღნ ყველაზე პირველად ჰსთხოვოთ“ [იქვე: 58] და სხვ.

რადგანაც გრაფიკას შევეხეთ, აღვნიშნავთ, რომ ცვლილება უ ბგერის გრაფიკულ გამოსახულებაში უნიფიკაციის ტენდენციის გამოვლინებად მიგვაჩნია. მისი გრაფიკული

გამოსახვის წესი განცალკევებით იდგა ყველა სხვა ქართული ზგერის გადმოცემის წესისგან: ძველ ქართულში იგი ორი ასოს საშუალებით ჩაიწერებოდა. შემდეგ და შემდეგ ერთი ასოთი გადმოიცემოდა. აქ ასიმეტრიული სისტემის სიმეტრიულად ქცევის ტენდენციაც შეინიშნება, რომელიც ზემოთ ვახსენეთ: ცვლილების შედეგად ასიმეტრია მოიშალა და გრაფიკული წესრიგიც აღდგა.

/ა/-ს შემცველი დამავალი დიფთონგების მოშლას ზურაბ სარჯველაძე ხანმეტ ტექსტებში ადასტურებს, პროცესის დასასრულს კი - სინურ მრავალთავში. IX-XIII საუკუნეებში შეინიშნება დარღვევები მისი გამოყენების წესებში [სარჯველაძე, 1984: 285]. ა გრაფემის ხმარება XIX საუკუნის ტექსტებში სიხშირით არ გამოირჩევა. ის, ძირითადად, პიესებში გამოიყენება: ნიმუშები ვოდევნილებიდან: „ვაა დედავ“ [გიგაშვილი, 2015ა: 37]; „ვაამე“ „რაადა“ „ვაა, ჩემო შვილებო! ვაა ჩემო მამულებო“ „ვაა ჩემი ბრალი“ [გიგაშვილი, 2015ბ: 75]; „ვაამე მშობელო“ [იქვე]; „აა... ვენაცვალე“ [იქვე: 127]; „ვაა ჩემო კახურო, ვაა არტალავ ჩემო“ [იქვე: 55]; და სხვ.

ჰ გრაფემა უფრო ხშირად იხმარება და, ძირითადად, უი აღმავალ დიფთონგს გადმოსცემს, განსაკუთრებით თჳს თანდებულში: ჩემთჳს [გიგაშვილი, 2015ა: 40; კაცისათჳს (იქვე: 41); სახლისათჳს (იქვე: 160); ძმისთჳსა (იქვე: 167); დღისთჳსაო [იქვე: 167]. იშვიათად ვი ზგერათმომდევრობას გამოხატავს, სადაც ვ არ არის უმარცვლო უ ზგერის ეკვივალენტი: თაჳსთვის [იქვე: 51]; „მარჯვნივ სჳმონის სახლსა“ [გიგაშვილი, 2015ბ: 55]; „გამოჰპარჳა ცოლსა“ [იქვე: 14]; „თაჳსი შესაფერი ცოლი შეურთავს“ [იქვე: 138]) „ბიჭი გეურქასი სჳმონიკა“ (180); „გლეხი ცოლ-შჳლითა“ (იქვე); „შოვნა ადჳლი“ [გიგაშვილი, ნინიძე, 2019: 20] და სხვ.

საკმაოდ ხშირია უმარცვლო უ-ს გამოყენება XIX საუკუნის ტექსტებში, განსაკუთრებით უა კომპლექსში, იმდენად ხშირი და გავრცელებული, რომ ნიმუშებს დავიმოწმებთ კონტექსტებისა და ავტორების მითითების გარეშე: სხუა, რისხუა, სიტყუა, სიყუარული, მჳუალი, ცუალება, თაყუანისცემა, სამზღუარი, ორგუარი, მოიყუანეს, მეთქუა, მიყუარს, ნათქუამია, აქუს, გუაქუს და სხვა მრავალი.

ჴ გრაფემა გამოიყენება როგორც სიტყვა ჴელში და მისგან ნაწარმოებ სიტყვებში, ისე სხვა ლექსიკურ ერთეულებშიც: „ჩემ ჴელმწიფეს ხანს“ [გიგაშვილი, 2015ა: 46]; „ჴელებზედ ისუნავს ცხვირზედ მოივლებს ჴელსა“ [იქვე]; „ჴარი შეუშვიათ“ [გიგაშვილი, 2015ბ: 19]; „ჴელადა ღვინოს ასმევნ“ [იქვე: 26]; „უპატრონო ჴარი“ [იქვე: 27]; „ძაან საჴრები აგაყვანო“ [იქვე: 28]; „ამ საჴლებსაც“ [იქვე: 66]; ჴარჯით“ [გიგაშვილი, ნინიძე, 2019: 31]; „ჴმაურობს“ [იქვე: 32] და სხვ.

არცთუ იშვიათად გვხვდება **ჟ** გრაფემაც: „რო სმენ შაჟანცკ“ [გიგაშვილი, 2015ა: 53]; „ხედავს რომ ჟატიმ არ ეშვება“ [იქვე: 59]; „ჟუ შე უგუნურო“ [იქვე: 63]; „ხელით ჟიხტოვათ შვრება“ [იქვე: 88]; აჟიცერსა ჰკითხე“ [გიგაშვილი, 2015ბ: 182], „ლეკციები ჟიზიოლოლიდამ“ [გიგაშვილი, ნინიძე, 2019: 126]; „შენ ახლა უნდა იყო შენს ქულჟათში“ [გიგაშვილი, ნინიძე, 2013: 106]; „ჟურაშკას ჰმაღავს გარეთ“ [იქვე: 59]; „შენის ჟურაჟისათჟს მე ვერ გიბძანე[ზ]“ [იქვე: 56] და სხვ.

ზურაბ ანტონოვის პიესაში „მზის დაბნელება“ ერთგან გამოყენებულია **ჟ** გრაფემაც, თუმცა უფუნქციოდ: „ჟი განგებაო!“ [გიგაშვილი, 2015ბ: 190].

ფონეტიკური პროცესების თვალსაზრისით, ძველ ქართულსა და ახალ ქართულს შორის მნიშვნელოვანი სხვაობა არ გვაქვს. XIX საუკუნის ქართულშიც ისევე გავრცელებული ასიმილაცია, დისიმილაცია, ბგერის დაკარგვა, ბგერის განვითარება, კუმშვა, კვეცა, მეტათეზისი და ა. შ., როგორც ძველ ქართულში.

ამრიგად, შეიძლება დავასკვნათ, რომ XIX საუკუნის ენაში უფრო მეტად შენარჩუნებულია აღმავალი დიფთონგები **უა** და **უი**. ეს უკანასკნელი გადმოიცემა **ჟ** გრაფემით. თავის მხრივ, **ჟ** ზოგჯერ ისეთ შემთხვევებშიც გამოვლინდება, სადაც უმარცვლო **უ** არ ივარაუდება, როგორიცაა, მაგ., **შჟლი**, **თაჟსი**, **გამოჰჟარჟა**, **სჟმონიკა** და სხვა, რაც მიაწინებს იმაზე, რომ იგი ინერციის სახითღა იხმარება და ამ პერიოდის მოღვაწეებს არ ესმით მისი ფუნქცია. **ჟ** დასტურდება მხოლოდ **უჟ** კომპლექსში. ეს დაწერილობა, რომელიც **ჟ**-ს უფუნქციოდ ხმარების შემთხვევებს განეკუთვნება, XIX საუკუნემ საშუალო ქართულისგან მიიღო. როგორც ჩანს, ამ გაუმართავი კომპლექსის სიცოცხლისუნარიანობა განაპირობა მისმა სიხშირემ შუა საუკუნეების ძეგლებში და მე-19 საუკუნის მოღვაწეებმა ის მიიღეს, როგორც ნორმა. **ჟ** გრაფემა საანალიზო პერიოდში აღარ გამოხატავს **იჟ** დიფთონგს. **ჟ** გრაფემის შესატყვისი ფონემა მე-19 საუკუნის ცოცხალ სასაუბრო მეტყველებაში მოშლილია, თუმცა გრაფიკული ნიშანი ინერციის ძალით ჯერ ისევ იხმარება. დასტურდება ისეთ შემთხვევებშიც, სადაც ძველ ქართულში არასდროს გამოიყენებოდა, როგორიცაა **საჟლი**, **ჟარჟი**, **ჟმაური** და ა. შ. მე-19 საუკუნის ტექსტებში გამოვლინდება **ჟ** გრაფემაც **ფ**-ს გადმოსაცემად.

საკვანძო სიტყვები: ფონეტიკურ-ფონოლოგიური ცვლილებები, ქართული სალიტერატურო ენა, სამწერვა და ორწერვა სისტემა.

Tamar Tsulaia

Akaki Tsereteli state University

Kutsiai, Georgia

e-mail: tamar.tsulaia@atsu.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.56>

Several examples of Phonological and phonetic Changes in the XIXth century Georgian literary language

Abstract

The study present below, concerns the significant phonetic and phonological changes that occurred in the Georgian literary language of the 19th century.

In particular, we aim to discuss the transition of the Georgian three-member sound system (vowel, consonant, semivowel) into a two-member system (a vowel and a consonant). In scholarly literature, this phenomenon is often perceived as an expression of tendency towards simplification. Even though the reason behind the loss of semivowels was their weak (unstressed) position, the result was a simplification of the sound system; therefore, the change took place within this general tendency.

The paper discusses how the loss of phonemes simplified the phonematic system of the language, while at the same time, complicating the field of orthography. Medieval scribes, who could no longer perceive the corresponding sounds in spoken language, were confused about the rules for using the graphemes that represented them and often utilized them without function. Gradually, it resulted in emergence of various types of orthographic errors – such as reversed spellings, contaminated spellings, etc. These graphic signs remained in the literary language up to the second half of the 19th century (and, to a certain degree, even beyond). The functionless use of these graphemes was one of the essential elements of the linguistic heritage passed down to the Georgian literary language of the 19th century.

Keywords: phonemic and phonological changes; Georgian literary language; three – and two – member sound system.

კავშირებითი კილოს რაობისათვის იტალიურ ენაში (მიზეზის, შედეგისა და დათმობითი დამოკიდებული წინადადებები)

მაია ჯავახიძე

ივ.ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

e-mail: maiajava@yahoo.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.57>

როდესაც ვსაუბრობთ კილოზე იტალიურ ენაში, რა თქმა უნდა, გვერდს ვერ ავუვლით მოდალობის რაობას. მოდალობა ფუნქციურ-სემანტიკური კატეგორიაა, რომელიც გამოხატავს სხვადასხვა სახის დამოკიდებულებას რელობისადმი, ასევე მთქმელის დამოკიდებულებას თავისი ნათქვამისადმი. საკითხი მოდალობის საზღვრების შესახებ სხვადასხვაგვარად წყდება. როგორც პალმერი აღნიშნავს, შედარებით ადვილია ზმნის ისეთი კატეგორიების კვლევა, როგორიცაა დრო და რიცხვი, ვინაიდან ისინი ნათლად არიან წარმოდგენილნი განსხვავებული ფორმებით (like/liked; cat/cats). მოდალობა კი სემანტიკური კატეგორიაა, რომლის განმარტებაც გარკვეულ სირთულეებთან არის დაკავშირებული. ის გამოხატულია სხვადასხვა ფორმალური საშუალებებით, როგორიცაა მოდალური ზმნები, კავშირებითი კილო, ნაწილაკები (Palmer F.R., 2013; 2).

დროისა და ასპექტისაგან განსხვავებით, მოდალობა პირდაპირ არ ეხება მოქმედების რაიმე მახასიათებელს; ის არის პროპოზიციის სტატუსი. გამოიყოფა მოდალობის ორი ძირითადი ტიპი – ეპისტემური და დეონტური მოდალობა. ეპისტემური მოდალობა გამოხატავს ვარაუდს, რომლის პერიფრაზი ასეთი იქნება: „რამდენადაც ჩემთვის ცნობილია“, „შესაძლებელია, რომ...“ „შესაძლებელია, რომ მოცემული ინფორმაცია სიმართლე იყოს“. დეონტური მოდალობა კი გამოხატავს ნებართვასა და ვალდებულებას.

ზოგადად კილო ზმნის მორფოლოგიური კატეგორიაა ისევე, როგორც პირის, რიცხვის, ასპექტის, დროისა და გვარის კატეგორიები. რაც შეეხება მოდალობას, ის სემანტიკური კატეგორიაა. კილოს კატეგორია გამოხატავს ისეთ მოდალობას, როგორიცაა ბრძანება (orders), სურვილი (wishes), (არა-)სინამდვილე ((non-)factivity), (არა-)რეალობა ((non-)reality) და მოწონება (like) (Thieroff R., 2010;3).

დროის კატეგორიის მსგავსად, რომელიც შეიძლება გამოიხატოს ბევრი სხვადასხვა ლექსიკური ელემენტით (ზმნიზებით, წინდებულებიანი ფრაზებით, ზმნებით, წინადადებებით), კილოც შეიძლება გამოიხატოს სხვა ენობრივი საშუალებებით, მაგალითად, მოდალური სიტყვებით ან სხვა ლექსიკური ელემენტებით; კილოს შემთხვევაში წინადადების დონეზე გვაქვს დაპირისპირება არა-მოდალური – მოდალური ან თხრობითი (declarative) – არა-თხრობითი (non-declarative), ცნების დონეზე კი ფაქტუალური (factual) არა-ფაქტუალური (non-factual), რეალური (real) – არარეალური (unreal). ყველაზე შესაფერის ტერმინებად კილოს ტიპოლოგიურ კვლევებში მიიჩნევა რეალისი (realis) ირეალისი (irrealis); „რეალური წარმოადგენს სიტუაციას როგორც განხორციელებულს, მომხდარს ან ისეთს, რომელიც ხდება და რომელიც ცნობილია პირდაპირი პერცეფციის გზით. ირეალური წარმოადგენს სიტუაციას როგორც აზროვნების სფეროს ნაწილს, რომელიც წარმოსახვის საშუალებით გვეძლევა“ (Mithun M., 1999;173, პალმერის მიხედვით, Palmer F.R., 2001;6).

რეალური/ირეალურის განსხვავების მიზნით ბევრ ევროპულ ენაში გამოიყენება ტრადიციული ტერმინი „თხრობითი“ და „კავშირებითი“.

მორეტი–ორვიეტოს განმარტებით, კილო გამოხატავს „კომუნიკაციის ტიპს, რომელსაც მოსაუბრე ამყარებს თავის მსმენელთან“ ან „დამოკიდებულებას, რომელსაც მოსაუბრე იღებს თავისი ნათქვამის მიმართ“ (Moretti G.B., Orvieto G.R., 1983;8). იტალიურ ენაში კილო წარმოდგენილია შემდეგი სახით:

ა) თხრობითი კილო, რომელიც წარმოგვიდგენს რეალურ ფაქტს: *I ragazzi studiano* – ახალგაზრდები სწავლობენ.

ბ) კავშირებითი კილო – რომელიც გამოხატავს რეალობიდან ან რაიმე ფაქტის ობიექტურად წარმოდგენისაგან გარკვეულად დაშორებას; აღნიშნული კილო წარმოადგენს მოქმედებასა თუ პროცესს როგორც სასურველს (desiderato), შიშის გამომწვევს (temuto), ნების (voluto), სავარაუდოს (supposto), მაგალითად, *se mi dessi retta!* – ჩემთვის რომ მოგესმინა!

ც) პირობითი კილო გულისხმობს რაიმე პირობის არსებობას, რომელიც, ძირითადად, დამოკიდებულია სუბიექტის სურვილზე და რომელიც შეიძლება იყოს რეალური ან ვირტუალური: *mi piacerebbe fermarmi qui* – მომეწონებოდა აქ დარჩენა.

დ) ბრძანებითი კილო გამოხატავს ზემოქმედებას მოსაუბრეზე ბრძანებით, მოწოდებით, თხოვნით (*Fermati!* – შეჩერდი! *Ascoltatemi* – მისმინე!).

კავშირებით კილოს იტალიურ ენაში გააჩნია ოთხი დრო: აწმყო, წარსული, წარსული განგრძობითი (imperfetto) და პლუსკვამპერფექტი (trapassato). ის ძირითადად წარმოდგენილია დამოკიდებულ წინადადებებში და მისი დრო (ძირითად შემთხვევებში) დამოკიდებულია მთავარი წინადადების ზმნის მიერ გამოხატულ დროზე. კავშირებითი კილოს გამოყენება იტალიურ ენაში რამდენიმე მიზეზით არის განპირობებული:

1. მთავარი წინადადების პრედიკატის სემანტიკით; კავშირებითი ჩნდება დამოკიდებულ წინადადებაში, როდესაც მთავარი წინადადების პრედიკატი გამოხატავს

ა. ნებას: *Voglio che lui venga stasera* – მინდა, რომ დღეს მოვიდეს.

ბ. დეონტურ აუცილებლობას *È necessario che lui venga* – აუცილებელია, რომ დღეს მოვიდეს.

ც. შეაქვს რაიმე ეპისტემური ელფერი: *Credo che lui venga stasera*. ვფიქრობ (მგონია), რომ ის მოვა ამ საღამოს.

დ. გადააფასებს პროპოზიციის შინაარსს, წარმოადგენს რა მას როგორც თემას: *Mi dispiace che lui venga stasera*. ვწუხვარ, რომ ის ამ საღამოს მოვა (Squatrini M. 2010; 247).

ზოგიერთ დამოკიდებულ წინადადებაში კავშირებითი კილო ძალიან კარგად გამოხატავს სურვილის (volativo), შესაძლებლობისა (potenziale) და ეჭვის (dubitativo) კომპონენტს, რომელიც ითვლება ზმნის ამ კილოს ძირითად მახასიათებლად.

ამჯერად ჩვენ განვიხილავთ დამოკიდებული წინადადებების რამდენიმე ტიპს, რომლებშიც გამოიყენება კავშირებითი კილო. ყველანი იყოფიან ექსპლიციტურ და იმპლიციტურ კონსტრუქციებად. ექსპლიციტურ კონსტრუქციებში წარმოდგენილია ზმნა რომელიმე კილოურ ფორმაში, ხოლო იმპლიციტურებში კი წარმოდგენილი არიან გერუნდივი, ნამყო დროის მიმღეობა ან ინფინიტივი.

მიზეზის დამოკიდებული წინადადება.

მიზეზის დამოკიდებულია ის წინადადებები, რომლებიც გამოხატავენ მთავარი წინადადებით გამოხატული შინაარსის მიზეზს, პასუხობენ კითხვას: perché? რატომ? per quale motivo? რა მიზეზით? ამ ტიპის ექსპლიციტურ წინადადებებში ზმნა თხრობით, უფრო იშვიათად კი პირობით და კავშირებით კილოშია. მათში გამოყენებულია კავშირები: *perché*, *poiché*, *siccome*, *dato che*. იმპლიციტურ კონსტრუქციებში კი გერუნდივს, ნამყო დროის მიმღეობას ან ინფინიტივს წინ უსწრებს წინდებულები: *per*, *a*, *di*. განვიხილოთ მაგალითები:

1. თხრობითი კილო: *Andrò al cinema da solo, dato che tu non vuoi venirci.*

კინოში მარტო წავალ, რადგან შენ არ გინდა წამოსვლა.

2. პირობითი კილო: *Ti chiamerò più tardi, perché vorrei parlarti.*

მოგვიანებით დაგირეკავ, რადგან შენთან დალაპარაკება მინდა.

მიზეზის დამოკიდებული ექსპლიციტური წინადადებებიდან განვიხილავთ სამ ისეთ შემთხვევას, როდესაც გამოყენებულია კავშირებითი კილო.

1. *Non accetta la proposta non perché non ne veda i vantaggi, ma perché preferisce aspettare.*

შემოთავაზებას არ ეთანხმება, არა იმიტომ, რომ მის დადებით მხარეებს ვერ ხედავს, არამედ იმიტომ, რომ მოცდას ამჯობინებს.

როგორც ვხედავთ, კავშირებითი კილო გამოყენებულია ექსპლიციტურ დამოკიდებულ წინადადებაში: *non perché non veda i vantaggi...* რაც განპირობებულია იმით, რომ მიზეზი წარმოდგენილია როგორც სუბიექტური აზრი.

სერიანი ამგვარ დამოკიდებულ წინადადებას უწოდებს „ფიქტიურ“ მიზეზს (*causa fittizia*), რასაც ჩვეულებრივ მოსდევს რეალური მიზეზის შემცველი თანწყობილი წინადადება.

2. კავშირებითი კილოს ფორმა დასტურდება ისეთ შემთხვევებში, როდესაც მიზეზის დამოკიდებულ წინადადებაში მითითებულია „ორი მიზეზი, და მათგან ორივეს აქვს ერთნაირი შესაძლებლობა, რომ იყოს რეალური“ :

...chiamano “sor maè” chiunque stia loro sul naso, o perché sospettino che vada per stuzzicarli, o perché riconoscano in lui un ceto diverso e distinto” (Bartolini).

ისინი „სორ მაეს“ ეძახიან ყველას, ვინც თვალში არ მოსდით, ან იმიტომ, რომ ეჭვი აქვთ, რომ კარგს არაფერს მოუტანთ, ან იმიტომ, რომ მასში განსხვავებულ სოციალურ ფენას ხედავენ.

სხვა მაგალითია:

Si irrigidiva davanti a chiunque lo osservasse troppo a lungo, o perché immaginasse un giudizio, o perché temesse che gli leggessero dentro.

შეშდებოდა ყველას წინაშე, ვინც მას დიდხანს აკვირდებოდა, ან იმიტომ, რომ ეგონა განიკითხავდნენ, ან იმიტომ, რომ შიშობდა, მის აზრებს კითხულობდნენ.

3. მესამე შემთხვევაში კი მიზეზის დამოკიდებული წინადადებები ასრულებენ მთავარი წინადადების ზმნის სუბიექტის ან ობიექტის როლს, ეს ე.წ. დამატებით დამოკიდებული წინადადებებია (*“proposizioni complete”*), მათ გარეშე მთავარი წინადადება დაუსრულებელი იქნებოდა. ექსპლიციტურ ფორმებში გამოიყენება კავშირი *che* და იმპლიციტურში *di*+ინფინიტივი. ექსპლიციტური ფორმების მაგალითებია:

Si mostrava sorpresa del fatto che nessuno avesse protestato.

გაკვირვებული ჩანდა იმით, რომ პროტესტი არავის გამოუთქვამს.

Provava imbarazzo per il fatto che tutti la osservassero.

თავს უხერხულად გრძნობდა იმის გამო, რომ ყველა მას უყურებდა.

შედეგის დამოკიდებული წინადადებები.

შედეგის დამოკიდებული წინადადება გამოხატავს ფაქტს ან სიტუაციას, რომელიც მთავარ წინადადებაში გადმოცემული აზრის პირდაპირი შედეგია:

È così alto che deve farsi fare tutto su misura. – ისეთი მაღალია, რომ ყველაფერი თავის ზომაზე უნდა შეაკერინოს.

რა განასხვავებს შედეგის დამოკიდებულ წინადადებას მიზნის დამოკიდებულისაგან? მასში არ არის წარმოდგენილი სურვილი, განზრახვა, რაც ახასიათებს მიზნის დამოკიდებულ წინადადებებს:

Cammino lentamente per non stancarmi. – ნელა დავდივარ, რათა არ დავიღალო.

ამ შემთხვევაში მკვეთრად არის გამოხატული სურვილი, განზრახვა.

Cammino lentamente in modo da non stancarmi. – ნელა დავდივარ, ისე, რომ არ დავიღალო.

მეორე შემთხვევაში უკვე საქმე გვაქვს შედეგის დამოკიდებულ წინადადებასთან, რომელშიც არ ჩანს მთქმელის განზრახვა, მისი სურვილი.

შედეგის დამოკიდებულ ექსპლიციტურ კონსტრუქციებში ზმნა ძირითადად თხრობით კილოშია, თუმცა განსაკუთრებულ შემთხვევებში დასტურდება პირობითი და კავშირებითი კილოც; წარმოდგენილია კავშირი ***che*** ან **მაკავშირებელი შესიტყვება**.

როგორც წესი, მთავარ წინადადებაში, რომელსაც მოსდევს შედეგის დამოკიდებული წინადადება, დასტურდება ელემენტი, რომელსაც შემოჰყავს ეს წინადადება, ეს ელემენტებია:

– ზმნიზედა: *così-იმგვარად, talmente – იმდენად, tanto – ისე ძლიერ, იმდენად*

*La mamma amava **talmente** figlio, che avrebbe sacrificato la vita per lui.*

დედას შვილი ისე უყვარდა, რომ მისთვის სიცოცხლესაც გაწირავდა.

– ზედსართავი სახელი: *tale – ისეთი, simile – მსგავსი:*

*Ho una **tale** paura che griderei.*

იმგვარმა შიშმა ამიტანა, რომ დავიყვირებდი.

– ზმნიზედას +ზედსართავი: *così veloce – ისეთი სწრაფი, tanto furbo – ისეთი ეშმაკი*

– ორი ზმნიზედა: *così tanto – ისე ძლიერ, talmente tanto – იმდენად ბევრი*

– სიტყვათა სხვა ჯგუფი: *in modo tale – იმგვარად, in maniera tale – იმგვარად.*

ახლა კი თავად წინადადებები განვიხილოთ, რომლებშიც სხვადასხვა კილოური ფორმებია წარმოდგენილი:

1. თხრობითი კილო: *Ho corso **talmente tanto** che mi è venuto il fiatone.*

იმდენი ვირბინე, რომ ძლივს ვსუნთქავდი.

2. პირობითი კილო: *Corri **così veloce** che chiunque si arrenderebbe.*

ისე სწრაფად გავიქეცი, რომ ყველა დამნებდებოდა.

3. კავშირებითი კილო: *Non era così lontano **che** non potesse sentire i nostri discorsi.* ისე შორს არ იყო, რომ ჩვენი საუბრის გაგება არ შეძლებოდა.

ჩვეულებრივ, ამ წინადადებებში კილო თხრობითია, კავშირებითი გამოჩნდება მაშინ, როდესაც შედეგობითი იღებს ვარაუდის (eventualità) ან შესაძლებლობის (potenzialità) კონოტაციას:

*...voi avete un mestiere e io so lavorare: andiamo **tanto lontano** che colui non senta più parlar di noi.*

თქვენ სამუშაო გაქვთ, მე კი მუშაობა ვიცი; ისე შორს წავიდეთ, რომ მან ჩვენზე აღარაფერი გაიგოს.

უნდა აღნიშნოს კიდევ ორი შემთხვევა, როდესაც წარმოდგენილია კავშირებითი კილო. ხშირად ეს არის უარყოფითი კონსტრუქცია (Serrianni L., 2000;407):

*Minimizzava l'errore, non **tanto** convincentemente però che non restasse qualche dubbio.*

შეცდომას აბაიზურებდა, თუმცა ისე დამარწმუნებლად ვერა, რომ ეჭვი არ დარჩენილიყო.

მეორე შემთხვევა კი ეხება კონრეტული შესიტყვების გამოყენებას: *In modo (tale) che:*

*La maestra fece **in modo**, che tutti gli alunni seguissero.*

მასწავლებელი ისე მოიქცა, რომ ყველა მოსწავლეს გაეგო.

თუმცა ამ უკანასკნელთან დაკავშირებით არ არსებობს წესი და შესაძლებელია თხრობითი კილოს გამოყენება, განსაკუთრებით სასაუბრო მეტყველებაში.

დათმობითი დამოკიდებული წინადადებები.

დათმობითი დამოკიდებული წინადადებები გამოხატავენ ფაქტსა თუ სიტუაციას, რომლებიც მაინც ხდება, დასტურდება, მიუხედავად მთავარ წინადადებაში წარმოდგენილი ინფორმაციისა. ისინიც იყოფიან ექსპლიციტურად, თუ მათში წარმოდგენილია ზმნა კავშირებითი, თხრობითი ან პირობითი კილოს სახით და იმპლიციტურად, თუ მათში წარმოდგენილია ინფინიტივი, მიმღეობა ან გერუნდივი.

ექსპლიციტურ დათმობით წინადადებას წინ უძღვის, როგორც წესი, კავშირები ან მაკავშირებელი გამოთქმები, რომელთა მნიშვნელობაა „მიუხედავად იმისა“, „თუმცა“, „მაინც“, „მაშინაც კი“: *seppure, benché, ancorché, anche se, quand'anche, con tutto che, malgrado (che), nonostante (che).*

განვიხილოთ რამდენიმე მაგალითი:

*Seppure **fosse** consapevole delle difficoltà, decise di andare avanti.*

მიუხედავად იმისა, რომ აცნობიერებდა სირთულეებს, გადაწყვიტა წინ წასულიყო.

*Benché **sia** molto stanco, continua a lavorare.*

მიუხედავად იმისა, რომ ძალიან დადლილია, მაინც განაგრძობს მუშაობას.

Malgrado l'attore abbia fatto tagliare una scena [...] il film sta ottenendo un enorme successo.

მიუხედავად იმისა, რომ მსახიობმა სცენა შეაკვეცინა [...], ფილმი უდიდეს წარმატებას აღწევს.

*Come è possibile avere una università meno funzionale, **nonostante sia** radoppiato il personale?*

როგორ შეიძლება, რომ უნივერსიტეტი ნაკლებად ფუნქციონალურია, მიუხედავად იმისა, რომ პერსონალი გაორმაგებულია?

დათმობით დამოკიდებულ წინადადებებში წარმოდგენილია ისეთი მაკავშირებელი გამოთქმები, როგორიცაა: *ammettiamo che, mettiamo che, ammesso che, concesso che მნიშვნელობით – „დავუშვათ“, dato che, posto che – დავუშვათ*, რამდენადაც, იმ შემთხვევაში თუ; ყველა ამ გამოთქმას შეუძლია მიიღოს დათმობითი მნიშვნელობა, განსაკუთრებით მაშინ, თუ მათთან ერთად წარმოდგენილია *anche, pure*.

...anche ammesso che tu avessi ragione, hai fatto male a comportarti così.

იმასაც თუ დავუშვებთ, რომ სიმართლე შენს მხარეს იყო, მაინც ცუდად მოიქეცი.

განსაკუთრებით კარგად ჩანს ეს გადახრა დათმობითი მნიშვნელობისკენ ისეთ გამოთქმებში, როგორიცაა: *ammettiamo, mettiamo, poniamo (pure) che* :

...ammettiamo che un momento, per assurdo, che io possa dimenticare quello che lei ha fatto... Ammettiamolo.

დავუშვათ ერთი წუთით, რომ მე შემძლია დავივიწყო ის, რაც მან გააკეთა... დავუშვათ.

დათმობით დამოკიდებულ წინადადებებში წარმოდგენილია ასევე ისეთი მაკავშირებელი გამოთქმები, როგორიცაა: *a condizione che, a patto che, solo che* – იმ შემთხვევაში თუ, იმ პირობით თუ, მხოლოდ, *per poco che* – ოდნავ თუ, როგორც არ; *nell'eventualità che, nell'ipotesi che, nel caso che* – იმ შემთხვევაში, თუ დავუშვებთ, რომ.:

პირველ ოთხს აქვს შემზღუდველი (restrittivo) მნიშვნელობა:

Di queste galline, sette le mangeremo noi, e una la daremo a te, a condizione [...] che tu faccia finta di dormire.

იმ ქათმებიდან შვიდს ჩვენ შევჭამთ, ერთს შენ მოგცემთ, იმ პირობით თუ [...] შენ თავს მოიმძინარებ.

Per poco che cambi il tono, si offende.

ოდნავ (ცოტა), ტონს თუ შეიცვლი, მაშინვე სწყინს.

Per poco che avessimo esitato, avremmo perso il treno.
ცოტას თუ შევეყოვნებოდით, მატარებელზე დავაგვიანებდით.

დათმობითი მნიშვნელობა აქვთ აგრეთვე სამ კონსტრუქციას აღმატებითი ხარისხის მნიშვნელობის ტონალობით (sfumatura elative) რომლებშიც წარმოდგენილია კავშირებითი კილო:

Per+ზედსართავი (ან მიმღეობა)+che +კავშირებითი კილო ზმნებისა: essere, sembrare, parere:

Qualunque dose, per piccolo che sia, comporta un rischio.

ნებისმიერი დოზა, სულ მცირეც კი, სარისკოა. (რაც არ უნდა მცირე იყოს ის)

Cartelli, semafori, vetrine, insegne luminose, manifesti, per studiati che fossero a colpire l'attenzione, mai fermavano il suo sguardo. (Calvino)

აფიშები, შუქნიშნები, ვიტრინები, განათებული წარწერები, პლაკატები — როგორ საგულდაგულოდაც არ უნდა ყოფილიყვნენ ისინი შექმნილნი ყურადღების მიპყრობის მიზნით, მის მზერას არასოდეს აჩერებდნენ.

Per+ზმნიზედა+che+ნებისმიერი ზმნა კავშირებითის ფორმით:

Per presto che si arrivasse, si era sicuri di trovarli già sul campo. (Bassani. Il Giardino di Finzi-Contini)

რაც ა რ უნდა ადრე მისულიყავი, დარწმუნებული იყავი, რომ ისინი უკვე ადგილზე იქნებოდნენ

Per+ინფინიტივი+che+ ნებისმიერი ზმნა კავშირებითის ფორმით (per lavorare che facesse).

ყველა ამ კონსტრუქციაში per შეიძლება გამოტოვებული იქნას:

*In ogni uomo, **birbante che sia**, c'è sempre un poeta.* (Baldini)

ყველა ადამიანში, თუნდაც გაიძვერა იყოს, ყოველთვის არის პოეტი.

Per-ის გამოტოვება სავალდებულოა, როდესაც წყვილად არიან წარმოდგენილნი ზედსართავი ან არსებითი სახელები:

Grossa o piccola che sia la tenuta, la mezzadria è una corda. (Pratolini)

მამული დიდი იქნება თუ პატარა, მონახევრობა ხელებზე ბორკილია.

Daremo un riconoscimento ai 'segnalati' che ne saranno ritenuti più degni, individui o istituzioni che siano.

ჯილდოს იმ „შერჩეულებს“ მივანიჭებთ, რომლებიც ყველაზე ღირსეულებად ჩაითვლებიან — იქნებიან ესენი ინდივიდები თუ ინსტიტუციები.

და ბოლოს, დათმობითი მნიშვნელობის მქონე წინადადებებთან მიმართებაში უნდა აღინიშნოს ზოგიერთი განუსაზღვრელი ზედსართავი სახელი და ნაცვალსახელი: *Chiunque, qualunque, qualsiasi, checché* – მნიშვნელობით, „ნებისმიერი ვინმე ან რამე“; ასევე ზმნიზედები ან ზმნიზედური გამოთქმები: *Comunque, come che, ovunque, dovunque, da ogni parte* „სადაც არ“ და მსგავსი რომლებსაც შეუძლიათ შეიყვანონ მიმართებითი დამოკიდებული წინადადება დათმობითი მნიშვნელობით:

***Chiunque sia** il responsabile, la decisione non verrà cambiata.*

ვინც არ უნდა იყოს პასუხისმგებელი, გადაწყვეტილება არ შეიცვლება.

***Qualunque fosse** il motivo del ritardo, non lo giustificava.*

რაც არ უნდ ყოფილიყო მისი დაგვიანების მიზეზი, მაინც მას არ ამართლებს.

თხრობითი კილოს გამოყენება აძლევს წინადადებას ჩვეულებრივი მიმართებით დამოკიდებული წინადადების მნიშვნელობას:

Critica qualunque cosa faccio (= tutto ciò che faccio).

აკრიტიკებს ყველაფერს, რასაც ვაკეთებ.

*Critica qualunque cosa io **faccia** (= tutto ciò che faccio, anche se non merita critiche)*

აკრიტიკებს ყველაფერს, რასაც არ უნდა ვაკეთებდე.

მეორე შემთხვევაში კი დამოკიდებული წინადადება უკვე მიმართებით-დათმობითია და ეს ცვლილება შემოაქვს კავშირებით კილოს: ამ შემთხვევაში იგულისხმება „თუმცაღა, ის, რასაც ვაკეთებ, არ იმსახურებს კრიტიკას“.

როგორც სერიანი აღნიშნავს, „თხრობითო კილო მუდამ კონკურენციაში კავშირებითთან“: ზმნა, როგორც წესი, დათმობით დამოკიდებულ წინადადებებში კავშირებითი კილოს ფორმითაა წარმოდგენილი, გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც გამოყენებულია *anche se* ან *da con tutto che*.

Sono più ricchi gli italiani, anche se non sempre lo sanno.

იტალიელები უფრო მდიდრები არიან, თუმცაღა ეს ყოველთვის არ იციან.

ამავე დროს სერიანი გამოყოფს ისეთ შემთხვევებს, როდესაც *benché*-ს შემდეგ შესაძლებელია დადასტურდეს თხრობითი კილო:

1. ეს ხდება იმ შემთხვევაში, როდესაც იცვლება აღნიშნული კავშირის მნიშვნელობა, ის აღარ გადმოსცემს მნიშვნელობას „თუმცა“, არამედ იღებს მნიშვნელობას „მაგრამ, მაინც“ - ანუ მნიშვნელობა ხდება „მაპირისპირებელი“: დამოკიდებული წინადადება მოსდევს მთავარს და შეიძლება პაუზით (ან გრაფიკულად) იყოს გამოყოფილი:

*...una mia amica, che voleva prender uno contro la volontà de' suoi parenti, facendo in quella maniera, ottenne il suo intento [...]; **benché la poveretta se ne pentì poi**, in capo a tre giorni.*” (Manzoni. *I Promessi Sposi*)

ერთი ჩემი მეგობარი, რომელსაც სურდა თავისი ნათესავების ნების წინააღმდეგ დაქორწინებულიყო, ასეც მოიქცა და თავის მიზანს მიაღწია, [...]; მაგრამ საბრალომ ეს სამი დღის თავზე ინანა.

2. თხრობითი კილო ასევე დასაშვებია არაფორმალურ რეგისტრში:

*Forse votava comunista anche lui, **benché** accuratamente **evitava** di dichiararlo. (Sciascia)*

შესაძლოა, ისიც კომუნისტებს აძლევდა ხმას, თუმცა ძალიან ფრთხილად, ერიდებოდა ამის საჯაროდ გამოცხადებას.

3. Benché-სთან ან ნებისმიერ სხვა კავშირთან თხრობითი კილო დასტურდება მაშინ, როდესაც დამოკიდებული წინადადების ზმნა მომავალ დროშია და გამოხატავს მთავარ წინადადებასთან მიმართებაში მომავალ მოქმედებას.

დასკვნა: ჩვენ განვიხილეთ კავშირებითი კილოს გამოყენების შემთხვევები მიზეზის, შედეგისა და დათმობით დამოკიდებულ წინადადებებში.

მიზეზის დამოკიდებულ წინადადებაში სამი შემთხვევაა, როდესაც გამოიყენება კავშირებითი კილო: „ფიქტიური“ მიზეზის შემთხვევაში, ერთ რთულ წინადადებაში ორი მიზეზის არსებობის შემთხვევაში და დამატებით დამოკიდებულ წინადადებაში. ყველა აღნიშნულ შემთხვევაში მათი ხმარება განპირობებულია სუბიექტური აზრის გამოხატვის მიზნით.

შედეგის დამოკიდებულ წინადადებაში კავშირებითი კილოს შემოაქვს ვარაუდის ან შესაძლებლობის კონოტაცია; გვხვდება უარყოფით კონსტრუქციაში და ასევე გამოთქმასთან: *in modo tale* – იმგვარად, ისე.

დათმობით დამოკიდებულ წინადადებებში კავშირებითი კილოს ხმარება სავალდებულოა გარკვეულ კავშირებთან: *seppure, benché, ancorché, malgrado (che), nonostante (che)* და სხვ. ისეთ კავშირებთან, რომლებიც გამოხატავენ არა რეალობას, არამედ გარკვეულ ირეალობას: *ammettiamo che, mettiamo che, ammesso che, concesso che მნიშვნელობით – „დავუშვათ“*; მოქმედებისათვის აუცილებელ პირობას: *a condizione che, a patto che, solo che* – იმ შემთხვევაში თუ, იმ პირობით თუ, მხოლოდ, *per poco che* – ოდნავ თუ, როგორც არ; *nell'eventualità che, nell'ipotesi che, nel caso che* – იმ შემთხვევაში, თუ დავუშვებთ, რომ. უზუსტობის მნიშვნელობა შემოაქვთ ამ ტიპის წინადადებებში ასევე განუსაზღვრელ ზედსართავ სახელებსა და ნაცვალსახელებს: *Chiunque, qualunque, qualsiasi, checché – ვინც არ უნდა... (ნებისმიერი ვინმე), რაც არ უნდა... (ნებისმიერი რამე)*.

და ბოლოს, ამგვარი დეტალური ანალიზი ძალიან მნიშვნელოვანია როგორც იტალიური ენის სწავლების თვალსაზრისით, ასევე კავშირებითი კილოს ტიპოლოგიური კვლევის საფუძვლის მოსამზადებლად.

ბიბლიოგრაფია

1. Bertinetto P.M. (1986): Tempo, aspetto, e azione nel verbo italiano. Il sistema dell' indicativo, Accademia della Crusca. Firenze.
2. Comri B. (2001): Aspect. Cambridge University Press. United Kingdom.
3. Moretti G.B., Orvieto G.R., (1983): Grammatica italiana, vol. III, Benucci. Perugia.
4. Palmer F. R (2013): Modality and the English Modals.
5. Palmer F. R (2001): Mood and Modality. Cambridge University Press.
6. Serianni L. (2000): Grammatica, Sintassi, Dubbi. Garzanti.
7. Squartini M. (2010): Mood in Italian, in Thieroff R., Rothstein B., (2010) Mood in the languages of Europe. John Benjamins Publishing Company.
8. Thieroff R. (2010) Moods, Moods, Moods. In Thieroff R., Rothstein B. (2010): Mood in the languages of Europe. John Benjamins Publishing Company.

თანამედროვე ხელოვნების ენა უახლეს ქართულ დრამატურგიაში

ბასა (ვასილ) ჯანიკაშვილი

საქართველოს შოთა რუსთაველის თეატრისა და კინოს სახელმწიფო უნივერსიტეტი
თბილისი, საქართველო

Email: basa.janikashvili@gmail.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2026.11.58>

I. შესავალი: ენა, როგორც მთავარი მოქმედი გმირი და

ონტოლოგიური საზღვარი

უახლეს ქართულ დრამატურგიაში ენა დიდი ხანია გასცდა კომუნიკაციის მარტივი ინსტრუმენტის ფუნქციას. ის აღარ არის მხოლოდ პერსონაჟთა შორის ინფორმაციის გაცვლის საშუალება; ის თავად იქცა კონფლიქტის წყაროდ, დრამატურგიულ კვანძად და ხშირად - მთავარ მოქმედ გმირად კი.

კლასიკურ დრამატურგიაში კონფლიქტის საფუძველს, უმეტესწილად, პერსონაჟთა მიზნებისა და ინტერესების პირდაპირი შეჯახება წარმოადგენდა. თანამედროვე ქართულ პიესაში კი სრულიად განსხვავებული მოცემულობაა: აქ დრამატული დამაბულობა არა პერსონაჟთა სურვილების ჭიდილით, არამედ კომუნიკაციის კრიზისით იქმნება. თუმცა, პრობლემა უფრო ღრმაა, ვიდრე უბრალოდ

„ვერგაგება“. თუ დავეყრდნობით XX საუკუნის ანალიტიკურ ფილოსოფიას, უნდა ვაღიაროთ: ენა არ აღწერს რეალობას, ენა ქმნის მას.

XX საუკუნის ერთ-ერთ ყველაზე გავლენიან მოაზროვნედ მიჩნეული ავსტრიელ-ბრიტანელი ფილოსოფოსი ლუდვიგ ვიტგენშტაინი აღნიშნავდა: „ჩემი ენის საზღვრები ემთხვევა ჩემი სამყაროს საზღვრებს“. თანამედროვე ქართული პიესის გმირები სწორედ ამ საზღვრებთან ომობენ. მათი ტრაგედია ის კი არ არის, რომ სიტყვები არ ჰყოფნით, არამედ ის, რომ ისინი გამოკეტილნი არიან კონკრეტულ „ენობრივ კარკასებში“.

რუდოლფ კარნაპის მიხედვით, ენობრივი კარკასის მიღება ნიშნავს „ახალი ობიექტების, ახალი რეალობის მიღებას“. როდესაც პერსონაჟი ლაპარაკობს, იგი უბრალოდ ინფორმაციას კი არ გასცემს, არამედ ამკვიდრებს თავის ონტოლოგიას. როდესაც ორი პერსონაჟის „ენობრივი კარკასი“ ერთმანეთს ეჯახება, დიალოგი კი არ იმართება, არამედ ეს ყველაფერი ორი სამყაროს შეჯახებით მთავრდება.

შესაბამისად, უახლეს ქართულ პიესებში კონფლიქტი ხშირად ენობრივ დონეზე იწყება: პერსონაჟები ვერ აგებინებენ ერთმანეთს, ან პირიქით, ზედმეტად კარგად ესმით იმ სიტყვების ფასი, რომლებსაც იარაღად იყენებენ. დღეს გმირის ტრაგედია არა მიზნის

მიუღწევლობაში, არამედ სათქმელის გამოხატვის შეუძლებლობაში მდგომარეობს. ჩვენი დაკვირვების საგანია: რა ხდება მაშინ, როდესაც გოტლობ ფრეგესეული „აზრი“ (Sinn) და „მნიშვნელობა“ (Bedeutung) ერთმანეთს სცილდება? რა ხდება, როდესაც სიტყვა რჩება, მაგრამ შინაარსი ქრება? სწორედ ამ ენობრივ ნაპრალებში იბადება უახლესი დრამატურგიის მთავარი კონფლიქტი. წინამდებარე ნაშრომში განხილულია ხუთი ავტორის: ირაკლი სამსონაძის, თამარ ბართაიას, ლაშა ბუღაძის, დათო ტურაშვილის და ლაშა თაბუკაშვილის პიესები.

თითოეული მათგანი ქმნის უნიკალურ ენობრივ სამყაროს, სადაც „თანამედროვე ხელოვნების ენა“ სხვადასხვაგვარად ვლინდება: პოლიტიკური აბსურდიდან დაწყებული, ინტიმური ლირიზმით დამთავრებული. ჩვენი მიზანია, ვაჩვენოთ, რომ თანამედროვე ქართული პიესის გმირები ხშირად ენობრივ კრიზისში არიან. ისინი ან ებრძვიან სისტემის იდეოლოგიზებულ კლიშეებს (ლაშა ბუღაძე, მწერალი, დრამატურგი. დაბ. 1977. დათო ტურაშვილი მწერალი, დრამატურგი. დაბ. 1966), ან ეძებენ საკუთარ, დაკარგულ ხმას ყოფითი ქაოსის (ირაკლი სამსონაძე მწერალი, დრამატურგი. დაბ. 1961) და წარსულის აჩრდილების (ლაშა თაბუკაშვილი მწერალი, დრამატურგი დაბ. 1950, თამარ ბართაია მწერალი, დრამატურგი დაბ 1959) ფონზე.

II. პოლიტიკური აბსურდი და ენობრივი დეკონსტრუქცია (ლაშა ბუღაძე, დათო ტურაშვილი)

უახლეს ქართულ დრამატურგიაში პოლიტიკური რეალობა ხშირად არა დოკუმენტური სიზუსტით, არამედ აბსურდის პრიზმაში აისახება. ამ კონტექსტში ენა გვევლინება არა მხოლოდ კომუნიკაციის საშუალებად, არამედ ძალაუფლების, მანიპულაციისა და წინააღმდეგობის იარაღად. ლაშა ბუღაძისა და დათო ტურაშვილის პიესებში პოლიტიკური კონფლიქტი სწორედ ენობრივ დონეზე განიცდის დეკონსტრუქციას.

ლაშა ბუღაძის პიესა „პუტინის დედა“ საოკუპაციო ხაზთან მცხოვრები მოხუცი ქალის მონოლოგია, რომელიც დარწმუნებულია, რომ რუსეთის პრეზიდენტი მისი წლების წინ გაშვილებული ბიოლოგიური შვილია. პერსონაჟი, რომელიც სიდატაკეში ცხოვრობს და „ჯონჯოლის ტყეში“ სარჩოს მოსაპოვებლად დადის, საბჭოთა და პოსტსაბჭოთა მენტალობის პარადოქსული ნაზავია.

ლაშა ბუღაძესთან პერსონაჟი კი არ იგონებს ახალ სიტყვებს, არამედ იყენებს უკვე არსებულ, სისტემის მიერ დამახინჯებულ ენას. პერსონაჟი ლაპარაკობს არა როგორც დედა, არამედ როგორც „ტელევიზორი“. მაგალითად, პერსონაჟი ამბობს:

„ვიძინებდი და ვიღვიძებდი, შენ კი ისევ ტელევიზორში იჯექი და მოსახლეობას ესაუბრებოდი“. მისი ლექსიკა („სამხედრო პიროვნება“, „არასათანადოდ მოაზროვნე“, „საზღვრის დამრღვევი“) არის არა პირადი, ემოციური ლექსიკა, არამედ ოფიციალური, საინფორმაციო გამოშვების ენა.

განსაკუთრებით საინტერესოა, პიესაში ეპისტოლარული ჟანრი - პერსონაჟი წერილებს წერს ვლადიმერ პუტინს. ეს არის მონოლოგი, რომელიც დიალოგის იმიტაციას

ახდენს. პერსონაჟის წერილები ადრესატამდე არასდროს მივა. ეს არის „ჩაკეტილი ენობრივი წრე“, სადაც პასუხი არ არსებობს, არსებობს მხოლოდ ექო ტელევიზორიდან.

თუ რუდოლფ კარნაპის ტერმინოლოგიას გამოვიყენებთ, პერსონაჟი მოქცეულ-ია კონკრეტულ „ენობრივ კარკასში“. კარნაპის მიხედვით, ენობრივი კარკასის მიღება ნიშნავს ახალი ობიექტების, ახალი რეალობის მიღებას. პერსონაჟის ტრაგედია ისაა, რომ იგი ვერ გამოდის ამ კარკასიდან, რადგან მის გარეთ რეალობა ზედმეტად სასტიკია (სილატაკე, მარტოობა). ამიტომ, როდესაც პერსონაჟი ამბობს, რომ შვილმა (პუტინმა) უნდა „დასეტყვოს“ და „ააფეთქოს“ გამგებელი, იგი ამას „მკვლელობას“ არ ეძახის, არამედ „სამართლიანობას“. ენა აქ უკვე აღარ ასახავს შინაარსს, არამედ ნიღბავს მას.

განსხვავებულ ენობრივ სტრატეგიას მიმართავს დათო ტურაშვილი პიესაში

„საზღვარი“. ეს ერთმოქმედებიანი პიესაა, სადაც მოქმედება პირობით, მუდმივად მოძრავ საზღვარზე ვითარდება. მთავარი გმირები ეროვნებით ქართველი ქალი მესაზღვრე და ეროვნებით რუსი მამაკაცი ჯარისკაცი მავთულხლართების სხვადასხვა მხარეს დგანან. აქ თვალნათლივ მუშაობს გოტლობ ფრეგეს თეორია „აზრისა“ (Sinn) და „მნიშვნელობის“ (Bedeutung) შესახებ.

სიტყვა „რუსეთი“ ან „რუსული ენა“ ორივე პერსონაჟისთვის ერთსა და იმავე ობიექტს აღნიშნავს (მნიშვნელობა), მაგრამ სრულიად სხვადასხვა შინაარსი აქვს (აზრი). რუსი ჯარისკაცისთვის რუსული ენა არის „რბილი ძალა“, ფლირტისა და კულტურული ექსპანსიის ინსტრუმენტი (ის კომპლიმენტს ეუბნება გოგონას კარგი რუსული აქცენტის გამო და ახსენებს ტოლსტოის). ქართველი მესაზღვრისთვის კი ეს

„მტრის ენაა“, რომელსაც მხოლოდ პრაგმატული მიზნით ფლობს. შესაბამისად, დიალოგი კი არ აახლოებს მათ, არამედ უფსკრულს აღრმავებს.

III. პირობითობის ენა და ყოფის მეტაფორა (ირაკლი სამსონაძე)

ირაკლი სამსონაძის „ციცქნა გოლიათში“ ენა ყოფის აბსურდულობის შენიღბვის საშუალებაა. აქ „თანამედროვე ხელოვნების ენა“ სრულიად სხვაგვარად, მეტაფორულ-ალეგორიულ სიბრტყეში იშლება. პიესის სათაურიც კი „ციცქნა გოლიათი“ უკვე ენობრივი პარადოქსია, ოქსიმორონი, რომელიც მთელი ნაწარმოების სემანტიკურ გასაღებს წარმოადგენს.

სამსონაძის პიესაში ენა ორმაგ ფუნქციას ასრულებს: ის ერთდროულად არის

„შინაური“, ყოფითი კომუნიკაციის საშუალება და ამავე დროს, საზარელი რეალობის გადაფარვის მექანიზმი. ცოლ-ქმარი, რომელიც „სამსახურიდან“ (ტერორისტული აქტების მოწყობიდან) ბრუნდება, ისეთივე ბანალური ლექსიკით საუბრობს სახლების აფეთქებასა და მსხვერპლზე, როგორც რიგითი ბუღალტერი კვარტალურ ანგარიშებს აბარებს.

აქ ენა კარგავს მორალურ განზომილებას. როდესაც კაცი ამბობს: „ნიღბები და სამოსი დაწვი... კვალი უნდა მოისპოს“, ეს ფრაზა წარმოითქმის არა როგორც კრიმი-ნალური შინაარსის ბრძანება, არამედ როგორც საოჯახო რუტინა. სამსონაძე ოსტატურად იყენებს

„ენობრივი გაუცხოების“ ხერხს: სიტყვები „მკვლელობა“, „აფეთქება“, „მსხვერპლი“ ჩანაცვლებულია ბიუროკრატიული ევფემიზმებით – „საქმე“, „გეგმა“, „ანგარიში“. ენა აქ რეალობის აღქმას კი არ ემსახურება, არამედ მისგან დისტანცირებას.

განსაკუთრებით საინტერესოა „ამნეზიის ენა“. პიესის მთავარი გმირი, კაცი, მუდმივად ივიწყებს საკუთარ წარსულს, მშობლებს (რომლებიც თავად დახოცა) და საკუთარი შვილის სქესსა და ასაკსაც კი. ენა მისთვის მეხსიერების ინსტრუმენტი კი არა, დავიწყების წამალია. დიალოგები აგებულია აბსურდულ გამეორებებზე: „ისიც კი არ გახსოვს, ბიჭი გვყავს თუ გოგონა?“ „ის ვაჟი იყო... ოდესღაც...“

ეს დიალოგი აჩვენებს, რომ სამსონადის სამყაროში ონტოლოგიური სტატუსიც კი (სქესი, ასაკი, ვინაობა) კითხვის ნიშნის ქვეშ დგება. ის დამოკიდებულია იმაზე, თუ რას „იტყვიან“ პერსონაჟები მოცემულ მომენტში. ენა ქმნის დროებით რეალობას, რომელიც ნებისმიერ დროს შეიძლება შეიცვალოს.

პიესის მთავარი მეტაფორა „ციცქნა გოლიათი“ ბავშვია (ან ბავშვის იდეა), რომელიც აკვანში წევს. ის არ ლაპარაკობს (მხოლოდ „ააა“-ს ამბობს), მაგრამ მისი პიესაში არსებობა ხმამაღლა ისმის. ბავშვი არის ის ონტოლოგიური ზღვარი, რომელსაც პერსონაჟები ვერ გადალახავენ. მისი ხველაც კი აღიქმება როგორც

„პროტესტი“ და „საშიშროება“ აქ ვხედავთ, როგორ იქცევა პერსონაჟების ინტერპრეტაციაში არავერბალური ნიშანი (ხველა) ვერბალურ საფრთხედ. კაცი ბავშვის ხველას „ტერორიზმში დადანაშაულებად“ თარგმნის. ეს არის ენის ტოტალიტარული ბუნების გამოვლინება, როდესაც დუმილიც კი „სისტემის“ წინააღმდეგ მიმართულ სიტყვად ითარგმნება.

ირაკლი სამსონაძესთან ენა არის „პირობითობის თამაში“. პერსონაჟები თანხმდებიან ითამაშონ როლები (მზრუნველი მშობლები, პასუხისმგებლობიანი მუშაკები), თუმცა მათი ქმედებები (მშობლების მკვლელობა, ჩვილის მოკვლის მცდელობა) სრულიად საპირისპიროს მეტყველებს. ფინალში, როდესაც მათივე სახლი ფეთქდება, ეს რეალობის ერთადერთი მომენტია, რომელიც არღვევს ენობრივ ილუზიას, თუმცა პერსონაჟები ამასაც „ენობრივად ამუშავებენ“. ისინი აფეთქებასაც კი თავიანთ სასარგებლოდ, „ალიბიდ“ იყენებენ.

ამრიგად, ირაკლი სამსონაძის „ციცქნა გოლიათში“ ენა გვევლინება არა როგორც კავშირი, არამედ ნილაბი, რომელიც ფარავს ადამიანის ეგზისტენციალურ სიცარიელესა და მორალურ კრახს.

IV. ინტიმური ენა და კონფლიქტი წარსულთან (ლაშა თაბუკაშვილი, თამარ ბართაია)

თუ ლაშა ბუღაძესთან, დათო ტურაშვილთან და ირაკლი სამსონაძესთან ენა პოლიტიკური იარაღი ან აბსურდის წყარო იყო, ახლა ის ინტიმურ თავშესაფრად იქცევა. აქ პერსონაჟები ენას იყენებენ არა სხვებთან ურთიერთობისთვის, არამედ საკუთარ თავთან და წარსულთან დასაკავშირებლად. ენა აქ არის არა „ხიდი“, არამედ

„კედელი“, რომელიც გმირს რეალობისგან იცავს.

ლაშა თაბუკაშვილის პიესაში „მერე რა, რომ სველია, სველი იასამანი!“ ენა ასრულებს დროის მანქანის ფუნქციას. პერსონაჟები, ე.წ. „დაკარგული თაობიდან“, საუბრობენ ლექსიკით, რომელიც გაჯერებულია ქუჩური ჟარგონისა და მაღალი პოეზიის პარადოქსული ნაზავით, რაც ქმნის სპეციფიკურ, თაბუკაშვილისეულ „სევდის ენას“.

გერმანელი ფილოსოფოსის ლუდვიგ ვიტგენშტაინის ცნობილი თეზისი

„ლოგიკური ატომიზმიდან“: „ჩემი ენის საზღვრები ჩემი სამყაროს საზღვრებს ნიშნავს“ ლაშა თაბუკაშვილის გმირების ტრაგედია სწორედ ამ ფილოსოფიურ ფორმულაში იკითხება. მათი ენის საზღვრები გადის იქ, სადაც მთავრდება მათი ახალგაზრდობა და მოგონებები. რადგან მათი ენა ვერ სცდება წარსულს და ვერ ქმნის აწმყოში ახალ შინაარსს. მათი „სამყაროს საზღვრებიც“ მკაცრად არის შემოსაზღვრული. ისინი ფიზიკურად აწმყოში არიან, მაგრამ ლინგვისტურად წარსულში ცხოვრობენ.

ლაშა თაბუკაშვილის პიესა „მერე რა, რომ სველია, სველი იასამანი!“ მოგვითხრობს 90-იანი წლების „დაკარგული თაობის“ სამ მეგობარზე: გიოზე, ბაჩასა და კოსტაზე. ისინი აფხაზეთის ომში დაღუპული მეგობრის ბინაში იმალებიან, რათა თავი დააღწიონ როგორც პოლიციას, ისე კრიმინალურ სამყაროს („შავებს“). პერსონაჟები ნარკოდამოკიდებულები არიან და მათი ყოფა მუდმივი „ლომკისა“ და წარსულის მოგონებების ფონზე ვითარდება. პიესაში შემოდის იდუმალი პერსონაჟი - ნია (მეტსახელად „ბეიბისითერი“), რომელიც ამტკიცებს, რომ პარალელური სამყაროდანაა და ცდილობს განწირული ადამიანების სულიერად გადაარჩენას. როდესაც პერსონაჟი ამბობს: „მე წავედი.“, იგი გულისხმობს არა ფიზიკურ გადაადგილებას, არამედ რეალობიდან გასვლას. ენა აქ იქცევა შელოცვად, რომელმაც უნდა შეაჩეროს დრო. თაბუკაშვილთან სიტყვა არ არის მოქმედება (როგორც ეს კლასიკურ დრამატურგიაშია), სიტყვა არის მოქმედებისგან თავის არიდების საშუალება.

თამარ ბართაიას პიესაში „სათამაშო პისტოლეტი“ ენობრივი თამაში კიდევ უფრო რთულ სტრუქტურას იღებს. აქ საქმე გვაქვს ორმაგ კოდირებასთან, რისი ახსნაც იდეალურად შეიძლება გოტლობ ფრეგეს სემანტიკური თეორიით. გოტლობ ფრეგე ერთმანეთისგან მიჯნავს „ნიშნის მნიშვნელობას“ (Bedeutung) და „ნიშნის აზრს“ (Sinn). „მნიშვნელობა არის თავად საგანი, რომელსაც ნიშანი აღნიშნავს“, ხოლო აზრი არის ის, თუ როგორ არის ეს საგანი მოცემული“.

პიესის მთავარი მეტაფორა - სათამაშო პისტოლეტი - ამ პარადოქსზეა აგებული: შინაარსობრივად სათამაშო პისტოლეტი პლასტმასის უსაფრთხო საგანია, ბავშვობის ატრიბუტი, ხოლო აზრი პერსონაჟისთვის და სიტუაციური კონტექსტისთვის - ეს არის ძალაუფლების, საფრთხისა და პროტესტის სიმბოლო.

დრამატურგიული კონფლიქტი იბადება იქ, სადაც „აზრი“ და „მნიშვნელობა“ ერთმანეთს ეჯახება. პერსონაჟი ცდილობს, გარემო საგნის „აზრში“ დაარწმუნოს, (რომ ის საშიშია), მაშინ როდესაც რეალობა (მნიშვნელობა) საპირისპიროს ამტკიცებს.

გარდა ამისა, ბართაიასთან უმნიშვნელოვანესია შინაგანი მონოლოგები. აქაც შეგვიძლია მოვიშველიოთ ვიტგენშტაინის ადრეული შეხედულება ენაზე, როგორც

„რეალობის სურათზე“. პიესაში გმირის ხმამაღალი საუბარი ხშირად სიცრუეა, ის არ ასახავს რეალობას. თუმცა, მისი შინაგანი მონოლოგები (რომელიც მაყურებელს ესმის, მაგრამ სხვა პერსონაჟებს - არა) მისი სულიერი მდგომარეობის ზუსტ

„ლოგიკურ სურათს“ წარმოადგენს. თამარ ბართაიასთან ენა ორად არის გაყოფილი. ერთი, ეს არის „საჯარო ენა“: ყალბი, სოციალური ნიღაბი (სადაც პისტოლეტი ნამდვილი ჰგონიათ); მეორეს მხრივ კი „პირადული ენა“ (შინაგანი მონოლოგი): ერთადერთი სივრცე, სადაც პერსონაჟი გულწრფელია და სადაც ენა რეალობას ემთხვევა.

დასკვნის სახით: როგორც თაბუკაშვილთან, ისე ბართაიასთან, ენა არის არა კომუნიკაციის, არამედ იზოლაციის ინსტრუმენტი. თაბუკაშვილის გმირები ენით წარსულში იმალებიან, ბართაიას გმირი კი საკუთარ ქვეცნობიერში.

V. დასკვნა: პოლიფონიური ერთიანობა

წინამდებარე ნაშრომში განხილული ხუთი ავტორი - ლაშა ბუღაძე, დათო ტურაშვილი, ირაკლი სამსონაძე, ლაშა თაბუკაშვილი და თამარ ბართაია ერთი შეხედვით, სრულიად განსხვავებულ დრამატურგიულ სამყაროებს ქმნის. თუმცა, თუ მათ ტექსტებს ენობრივი ანალიზის ჭრილში შევხედავთ, აღმოვაჩენთ გასაოცარ და ამავე დროს, პარადოქსურ „პოლიფონიურ ერთიანობას“. ეს არის ხმების მრავალფეროვნება, რომელიც საბოლოო ჯამში, თანამედროვე ქართული ყოფის ერთიან, თუმცა ფრაგმენტირებულ სურათს ქმნის.

ჩვენი დაკვირვებით, უახლეს ქართულ დრამატურგიაში ენა გასცდა

„დიალოგის“ ფარგლებს და იქცა სამყაროს შექმნის მთავარ იარაღად, ენის საზღვრები ამ პერსონაჟთა სამყაროს საზღვრები აღმოჩნდა.

ამრიგად, პოლიტიკური ენა, როგორც აბსურდი: ლაშა ბუღაძესთან და დათო ტურაშვილთან დავინახეთ, რომ ენა სისტემასთან ბრძოლის ველია. აქ სიტყვები („მტერი“, „საზღვარი“, „პრეზიდენტი“) კარგავენ პირვანდელ მნიშვნელობას და იქცევიან იდეოლოგიურ იარაღად. პერსონაჟები ცდილობენ, გაარღვიონ ტოტალიტარული თუ ოკუპაციური „ენობრივი კარკასი“ (რ. კარნაპი), რათა საკუთარი სიმართლე იპოვონ.

ყოფითი ენა, როგორც ნიღაბი: ირაკლი სამსონაძესთან ენა იქცა რეალობის სისასტიკისგან თავშესაფრად. აქ სიტყვები კი არ ხსნიან ვითარებას, არამედ ფარავენ მას. „ციცქნა გოლიათის“ გმირები ლაპარაკობენ იმიტომ, რომ არ მოუსმინონ სიჩუმეს, სადაც მათი მორალური კრაზი ისმის. ინტიმური ენა, როგორც დროის მანქანა: ლაშა თაბუკაშვილთან და თამარ ბართაიასთან ენა წარსულში დაბრუნების ან რეალობისგან გაქცევის საშუალებაა. აქ რეგრესიული „აზრი“ და „მნიშვნელობა“ ყველაზე მძაფრად სცილდება ერთმანეთს - პერსონაჟები ერთს ამბობენ, მაგრამ სულ სხვას განიცდიან.

საბოლოო ჯამში, თანამედროვე ქართული პიესის მთავარი გმირი თავად ენაა, თუმცა ეს ენა არ არსებობს ადამიანის გარეშე. განხილული ავტორები სიტყვას იყენებენ არა

როგორც მშრალ კონსტრუქციას, არამედ როგორც პერსონაჟის ხასიათის, მისი შინაგანი ბუნების, ფარული შიშებისა და მიზნების გადმოცემის უმთავრეს საშუალებას.

დრამატურგია, როგორც ლიტერატურის სპეციფიკური ჟანრი, საბოლოო ჯამში მაყურებლისთვის და სცენისთვის იქმნება. შესაბამისად, თითოეული ავტორის მიერ შექმნილი ენობრივი ქსოვილი - იქნება ეს ბუღადის ირონია, სამსონადის ქვეტექსტები თუ თაბუკაშვილის სევდა, არის ერთგვარი სამსახიობო პარტიტურა. სწორედ ამ სპეციფიკური ენით უნდა გააცოცხლოს მსახიობმა გმირი, რომელიც ძველი „ენობრივი კარკასებიდან“ გამოვიდა, მაგრამ ახალი ჯერ ვერ უპოვია. ეს პიესები გვიჩვენებენ საზოგადოებას, სადაც ენა არის ერთდროულად თავშესაფარიც და ბრძოლის ველიც. უახლესი ქართული დრამატურგია გვეუბნება: ჩვენ ვლაპარაკობთ, მაშასადამე, ვეძებთ გზას საკუთარი თავისა და ერთმანეთისკენ, და ეს გზა თეატრზე გადის.

ლიტერატურა:

ბართაია თ., „სათამაშო პისტოლეტი“. ქართული თეატრის ელექტრონული არქივი. ხელმისაწვდომია: <https://www.theatrelife.ge/georgainplaywriting> [გადამოწმებულია: 16.12.2025]

ბუღაძე ლ., „პუტინის დედა“, ჟურნალი „არილი“. ხელმისაწვდომია: <https://arilimag.ge/?s=%E1%83%9E%E1%83%A3%E1%83%A2%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%98%E1%83%A1+%E1%83%93%E1%83%94%E1%83%93%E1%83%90> [გადამოწმებულია: 16.12.2025]

ვიტგენშტაინი ლ., „ლოგიკურ-ფილოსოფიური ტრაქტატი“ (ციტირებულია: მაკეევა ლ., „ლ. ვიტგენშტაინის ლოგიკური ატომიზმი: ენა როგორც რეალობის განსახიერება“, მთარგმნელი ი. გოგიჩაძე, 2017). <http://philosophya.ge/archives/620> [გადამოწმებულია: 16.12.2025]

თაბუკაშვილი ლ., „მერე რა, რომ სველია, სველი იასამანი“ ქართული თეატრის ელექტრონული არქივი. ხელმისაწვდომია: https://www.theatrelife.ge/files/ugd/0fb0d1_38bd0d2d221a440fa39e8ed880452818.pdf // გადამოწმებულია: 16.12.2025]

კარნაპი რ., „ემპირიზმი, სემანტიკა და ონტოლოგია“: მაკეევა ლ., „რუდოლფ კარნაპის ენობრივი კარკასები“. მთარგმნელი ი. გოგიჩაძე, 2017) <http://philosophya.ge/archives/625> [გადამოწმებულია: 16.12.2025]

სამსონაძე ი., „ციცქნა გოლიათი, ჩვენი“. ქართული თეატრის ელექტრონული არქივი. ხელმისაწვდომია: <https://www.theatrelife.ge/georgainplaywriting> [გადამოწმებულია: 16.12.2025]

ტურაშვილი დ., „საზღვარი“. ქართული თეატრის ელექტრონული არქივი. ხელმისაწვდომია: <https://www.theatrelife.ge/georgainplaywriting> [გადამოწმებულია: 16.12.2025]

ფრეგე გ., „აზრისა“ (Sinn) და „მნიშვნელობის“ (Bedeutung) გამიჯვნის შესახებ: ლ. მაკეევა, „ენა და ონტოლოგია გ. ფრეგეს ფილოსოფიაში - ფორმალური ენა, ლოგიკური სემანტიკა და ონტოლოგია“. <http://philosophya.ge/archives/611> [გადამოწმებულია: 16.12.2025]

The Language of Modern Art in Recent Georgian Dramaturgy

Abstract

The present paper investigates the phenomenon of language in recent Georgian dramaturgy, where it has moved beyond the function of a simple instrument of communication and become the main source of conflict. **The research employs** the theoretical postulates of 20th-century analytical philosophy (L. Wittgenstein, R. Carnap), according to which language not only describes reality but also creates it. Based on the analysis of plays by five authors: Lasha Bugadze, Dato Turashvili, Irakli Samsonadze, Lasha Tabukashvili, and Tamar Bartaia - the paper demonstrates how "linguistic frameworks" determine the fate of the characters. In the works of Lasha Bugadze and Dato Turashvili, language deconstructs political absurdity, where the word serves as a weapon of power or a form of resistance.

For Irakli Samsonadze, it is a means of masking the nightmare of daily life, while for Lasha Tabukashvili and Tamar Bartaia, it acts as an intimate shelter and the only thread connecting to the past. The article argues that the drama of the modern hero lies not in the failure to achieve a goal, but in the abyss that has emerged between the word and the content. Characters speak not to communicate, but to conceal their own existential crisis. Ultimately, the paper presents language as an ontological boundary beyond which the character loses themselves.

Keywords: Recent Georgian dramaturgy, language as a protagonist, linguistic frameworks, political absurdity, existential crisis.

სარჩევი

Марина Алексидзе

Вставные конструкции в романе Виктора Пелевина «Чапаев и Пустота» 3

ციური ახვლედიანი, მარიამ ბურჩაკ-აბრამოვიჩი

გასტრონომიული კომპონენტის შემცველ ფრაზეოლოგიურ ერთეულთა
სემანტიკური გარდაქმნის თავისებურებანი
(ფრანგული ენის მასალაზე) 10

იაგორ ბალანჩივაძე, ზაია ბალანჩივაძე

მიფრანტ მშობლებთან თანამშრომლობა სკოლამდელ განათლებაში.....14

მაია ბლიაძე, შორენა ტყემალაძე

საბუნებისმეტყველო ტერმინების სწავლება დაწყებით საფეხურზე (I-VI
კლასები):მიდგომები, სტრატეგიები და პედაგოგიური პრაქტიკა 19

ნანა გაბადაძე

მეცნიერებისა და რელიგიის კულტურული ღირებულებები და
„ინდივიდუალური ნეტაფიზიკის გზა“ თავისუფლებამდე.....23

პეტრე გელხვიძე

რა იცის ადამიანმა?!.....28

ანა გიგაური, ნათელა ბადათრიშვილი

ტერმინოლოგიების ჩართვა სწავლების დიზაინში -
ეფექტიანობა და საუკეთესო პრაქტიკები.....32

ზაურ გუმაშვილი, შალვა ჭკადუა

რუსულ-ვაინახური ურთიერთობები XVIII საუკუნის 80-იან წლებამდე.....41

ზაურ გუმაშვილი, შალვა ჭკადუა

რუსეთის დამპყრობლური პოლიტიკა კავკასიაში 1740-1750 წლებში.....47

შალვა დუნდუა

ყურადღების მართვის სტრატეგიები სალექციო სწავლების პროცესში:
ლექციის შეჯამების სტრატეგიის ეფექტურობა.....54

ბელა დურგლიშვილი

იგავური ენის ასპექტები ჯემალ ქარჩხაძის ნაწარმოებში „ოსტატი“ 63

ვახტანგ თევდორაძე

პოეტი როგორც მემკვიდრე, დიპლომატი და მორალური ავტორიტეტი
ისლამამდელი არაბულ ტომობრივ საზოგადოებაში.....70

ეკატერინე თოფურია ხელოვნური ინტელექტი და მეორე ენის შესწავლა.....	82
ხათუნა თუმანიშვილი ზოგიერთი პარემიული ცნების გამოხატვისათვის არაბულ ზეპირსიტყვიერებაში (შეპირისპირებითი კვლევით ქართულ პარალელებთან.....)	83
მაგდა თხილავა მუსიკალური და არამუსიკალური ბგერების აღქმის თავისებურებები ბავშვებში.....	90
სოფიო იმედაძე, მაია შიშინაშვილი რამდენიმე არაბულ-სპარსული სამედიცინო ტერმინისათვის „წიგნი სააქიმოს“ მიხედვით	96
დალი კანდელაკი „ქრისტიანული ქვეყანა აღმოსავლეთში“ XVIII საუკუნის გერმანული პერიოდიკა როგორც საქართველოს ისტორიის წყარო.....	105
Нино Квирикадзе ПРОБЛЕМА «МАЛЕНЬКОГО ЧЕЛОВЕКА» В РАССКАЗЕ ФРАНЦА КАФКИ «ПРЕВРАЩЕНИЕ»	112
მაია კობიაშვილი რაფიელ ერისთავის ვოდვეილების კრიტიკულ-მამხილებლური პათოსი.....	118
ნინო კოჭლოშვილი შიო არაგვისპირელის „თამაშობანის“ დიდაქტიკური მორალი.....	128
ნანა კუპრაძე ღალატისა და მორალის კონცეფცია ვაჟა-ფშაველას პოემა „სისხლის ძიების“ მაგალითზე.....	134
მარიამ ლაზარაშვილი ფუტურიზმი და მისი დეკონსტრუქცია თანამედროვე ქართულ პოეზიაში: ზვიად რატიანის „ჩვენ, ვინც არასდროს გამოვალთ გარეთ“ პოემის მაგალითზე.....	140
სალომე ლაღაძე რელიგია და თანამედროვე გენდერული/სექსუალური იდენტობები: ქალთა როლი, ლგბტ+ და რელიგიური ინსტიტუტები (შედარებითი ანალიზი მართლმადიდებლობაში, კათოლიციზმსა და ისლამში).....	146

თამარ მამარდაშვილი

გეოგრაფიულ სახელთა წარმოების სწავლების რამდენიმე თავისებურების შესახებ ქართულში.....152

თამარ მახაროშვილი, ლელა მირცხულავა

კოგნიტური მთარგმნელის შესახებ.....156

ნანული მელქაძე

Лингвокультурологическии особенности наименований одежды: сравнительный анализ на материале русского и грузинского языков 160

მანანა მიქაძე

ქუთაისის ისტორიულ მუზეუმში დაცულ მამია გურიელის #2173 ხელნაწერების ენობრივი ანალიზი.....166

დიანა მოსეშვილი

არაბულენოვანი და არაბოგრაფიული ბეჭდური პროდუქცია XIX ს-ის ბოლოსა და XX ს-ის დასაწყისის დაღესტანში.....184

მარიკა ნადარეიშვილი

სიტყვისა და მუსიკის ურთიერთმიმართება ბაროკოს მუსიკალურ-რიტორიკულ კომპოზიციაში 192

თეონა ნიჟარაძე

-phob სუფიქსოიდის სემანტიკა და პროდუქტიულობა თანამედროვე გერმანულში (ქართულ ენასთან მიმართებით) 199

დალი ნიქაბაძე

კომუნიკაცია გლობალიზაციის ეპოქაში.....205

ლელა ონიანი

მხატვრული ტექსტის თარგმანის ანალიზი ლინგვოკულტუროლოგიურ პარადიგმაზე დაყრდნობით 210

ბექა ონიკაშვილი

ეკლესიის მამათა და ეგზეგეტთა კომენტარები კორინთოს ეკლესიაში არსებული განხეთქილების შესახებ (საღვთისმეტყველო ანალიზი).....215

ირმა რუსაძე

იდიომატური კომპონენტები ინგლისური და ქართული ენების ფრაზეოლოგიურ ერთეულებში (შედარებითი ანალიზი) 221

მედეა საღლიანი, ნატო შავრეშიანი

წირვა-ლოცვის აღმნიშვნელი ლექსიკური ერთეულების ეთნო-ლინგვისტური ანალიზისათვის სვანურში 227

რამაზ სვანიძე	
ანიმაციური ფილმების მულტიმოდალური ანალიზის შესახებ.....	234
მაკა სუსარიშვილი	
ქალაქის რეპრეზენტაცია ორჰან ფამუქის რომანში „სტამბული-მოგონებები და ქალაქი“	242
შორენა ტყემალაძე	
ბუნებისმეტყველების სწავლების კვლევითი კონტექსტები სტუდენტთა სამაგისტრო ნაშრომებში.....	248
ნათელა ფარტენაძე	
„ოლონდ მართლა“ - გულწრფელობის გამაძლიერებელი პრაგმატული მარკერი და სემანტიკური შეუსაბამობა.....	253
ელენე ფილაშვილი	
ზოგიერთი სინტაქსური კონსტრუქციის შესწავლისათვის ქართულში.....	258
ნანა ფრუიძე	
რა ენაზე დაიწერა აკაკი პიესა „არსენა“	265
მაია ქვრივიშვილი	
სტალინის სახე ქართულ „საბჭოთა ეროვნულ“ ნარატივში.....	271
ლეილა ქველიძე	
რა ენაზე დაიწერა აკაკი პიესა „არსენა“	277
ნატო ქობულაძე	
კითხვის მეთოდების მნიშვნელობა წიგნიერების უნარების გასავითარებლად დაწყებით საფეხურზე.....	285
ელისო ქორიძე	
დარგობრივი ტექსტის თარგმნის ზოგიერთი საკითხი კონტრასტულ ჭრილში.....	291
თამარ ყალიჩავა, თამთა ყალიჩავა	
გაორებული ქრონოტიპი და ემიგრაციის სიმძიმე XX-XXI საუკუნეების ამერიკულ-სა და ქართულ მოკლე მოთხრობაში (ჯუნო დიასის, იანგ ჯინ ლისა და ნიკო ლორთქიფანიძის მოთხრობების მიხედვით).....	298
ნანა შავთვალაძე	
ზმნის უღლების სისტემის სწავლება ენათა ევროპული ჩარჩოს შესაბამისად (III სერია).....	305

ინგა შამილიშვილი, ნინო ნაკაშიძე ინდივიდუალური მეტამორფოზა, როგორც ლიტერატურული ხერხი ფრანკ კაფკას „მეტამორფოზისა“ და ჯემალ ქარჩხაძის „იგის“ მიხედვით.....	311
მალვინა შანიძე გრამატიკის ელემენტარული საკითხების ტექსთან ინტეგრირებულად სწავლება	318
ნინო შარაშენიძე ძველი ბერძნული მითების ზეგავლენა თანამედროვე გერმანული ენის იდიომებსა და მეტაფორებზე.....	326
ვაჟა შენგელია, ცირა ჯანჯღავა საერთო ნასესხები ლექსიკა ქართველურ და ჩერქეზულ ენებში. V.....	333
ვიოლეტა ჩიტაიშვილი კომპლიმენტები სოციალურ ქსელში (ინგლისური და ქართული ენების მასალაზე).....	337
თამარ ცაგარელი ლიტურგია და თეატრი.....	345
თამარ ციციშვილი, ირინე მოდებაძე არჩილ ჯორჯაძე XIX საუკუნის 80-90-იანი წლების ქართული მწერლობა „საზოგადოებრივი აზროვნების კონტექსტში (ქართული ლიტერატურული პროცესის სისტემატიზაციის ისტორიიდან).....	357
ანა წერეთელი ცვალებადი ფოკალიზაცია და ცნობიერების ნაკადი ვირჯინია ვულფის რომანში <i>მისის დელოუი</i>	365
თამარ წულაია XIX საუკუნის ქართული სალიტერატურო ენის ცვლილებების რამდენიმე ნიმუში ფონოლოგია-ფონეტიკის თვალსაზრისით	370
მაია ჯავახიძე კავშირებითი კილო იტალიურ ენაში (მიზეზის, შედეგობითი და დათმობითი დამოკიდებული წინადადებები)	375
ბასა (ვასილ) ჯანიკაშვილი თანამედროვე ხელოვნების ენა უახლეს ქართულ დრამატურგიაში.....	382

Contents

Marine Aleksidze

Parenthetical Constructions in Victor Pelevin's Novel "Chapayev and Void" 9

Tsiuri Akhvlediani, Maria Burchak-Abramovich

Features of the semantic transformation of phraseological
units containing a gastronomic component 13

Iagor Balanchivadze, Baia Balanchivadze

Cooperation with Migrant Parents in Preschool Educational Landscape.....18

Maia Bliadze, Shorena Tkemaladze

Teaching Science Terms at the Primary Level (Grades I–VI):
Approaches, Strategies, and Pedagogical Practices.....21

Nana Gabadadze

Cultural Values of Science and Religion and the
"Path of Individual Metaphysics" to Freedom.....27

Petre Gelkhviidzei

What does a person know??? (Thoughts).....31

Ana Gigauri, Natela Bagatrishvili

Integrating Technology into Instructional Design – Effectiveness and Best Practices.....40

Zaur Gumashvili, Shalva Tchkadua

Russian–Vainakh Relations up to the 1780s 46

Zaur Gumashvili, Shalva Chkadua

Russia's Aggressive Policy in the North Caucasus during the 1740s and 1750s 53

Shalva Dundua

Attention Management Strategies in Lecture – Based Instruction:
The Effectiveness of the Lecture Summary Strategies.....62

Bela Durglishvili

Aspects of proverbial language in Jemal Karchkhadze's work "Master" 69

Vakhtang Tevdoradze

The Poet as Chronicler, Diplomat, and Moral Authority in Pre-Islamic
Arab Tribal Society.....75

Ekaterine Topuria

AI and the Second Language acquisition.....77

Khatuna Tumanishvili

On the Expression of Some Paroemic Concept in Arabic Orally Transmitted Foklore
(With comparative Analysis with Georgian Parallels).....88

Magda Tkhlava

Peculiarities of perception of Musical and non-musical Sounds in Children.....94

Sophio Imedadze, Maia Shishinashvili

For several Arabic-Persian medical terms according to „Tsigni Saakimoy“ 104

Dali Kandelaki

“A Christian Country in the East”: XVIIIth Century German Periodicals as a Source
 for the History of Georgia 110

Nino Kvirikadze

The problem of the “little man” in Franz Kafka's story “The Metamorphosis” 117

Maia Kobiashvili

The Critical-Exposicative Pathos of Rafiel Eristavi's Vaudevilles 127

Nino Kochloshvili

The Didactic Moral of Shio Argvispireli's "Playground" 133

Nana Kupradze

The concept of betrayal and morality on the example of
 Vazha-Pshavela's “Search for Blood” 138

Mariam Lazarashvili

Futurism and Its Deconstruction in Contemporary Georgian Poetry:
 The Poem “We, Who Will Never Go Outside” by Zviad Ratiani.....145

Tamar Mamardashvili

On Some Peculiarities of teaching the
 Formation of Geographical Names in Georgian 154

Tamar Makharoblidze, Lela Mirtshulava

On cognitive translator 159

Nanuli Melkadze

Linguocultural Features of Clothing Names: A Comparative Analyses Based
 on the Russian and Georgian Languages.....165

Manana Mikadze

Linguistic analyses of the manuscript saves in Kutaisi museum.....183

Diana Moseshvili

Arabic-language and Arabographic printed production in Dagestan at the end
of the XIX and beginning of the XX centuries.....190

Marika Nadareishvili

The Interrelationship Between Word and Music in
Baroque Musical-Rhetorical Composition 198

Teona Nizharadze

Semantics and productivity of the -phob suffixoid in modern German
(in relation to the Georgian language).....204

Dali Nikabadze

Communication in the Era of Globalization 209

Lela Oniani

Translation of a literary text on the basis of Linguoculturological paradigm.....214

Beka Onikashvili

Comments of Church Fathers and Exegetes on the Schism in the Church of Corinth.....220

Irma Rusadze

Idiomatic Components in Phraseological Units of the English and Georgian Languages
(A Comparative Analyses).....226

Medea Saghlani, Nato Shavreshiani

Ethno-Linguistic Analysis of Lexical Units Denoting
Divine Service/Prayers in Svan.....233

Ramaz Svanidze

On the multimodal analysis of animated films 241

Maka Susareishvili

Representation of the city in Orhan Pamuk's novel
"Istanbul: Memories and the City" 247

Shorena Tkemaladze

Research Contexts of Science Teaching in Student's Master's Theses 252

Natela Phartenadze

"Oghond Martla": A Marker of Reinforced Sincerity and Semantic Inconsistency.....257

Elene Pilashvili	
For the Study of Some Syntactic Construction in Georgian.....	263
Nana Pruidze	
In What Language Was Akaki's Play «Arsena» Written?.....	269
Maia Kvrivishvili	
The Face of Stalin in the Georgian "Soviet National" Narrative.....	276
Leila Kvelidze	
East and West in the Poetry of Suad Al-Sabah.....	284
Nato Kobuladze	
The Importance of Reading Methods for Developing Literacy Skills at the Primary Level	289
Eliso Koridze	
Some issues of translating a specialized text from a contrasting perspective.....	297
Tamar Kalichava, Tamta Kalichava	
The Doubled Chrintope and the Weight of Emigration in XX-XXIst Century American and Georgian Short Stories (Based on the stories of Juno Dias, Yang Choi and Niko Lortkipanidze).....	304
Nana Shavtvaladze	
Teaching the Verb Conjugation System According to the CEFR (Series III).....	310
Inga Shamilishvili, Nino Nakashidze	
Individual Metamorphosis as a Literary Device in Franz Kafka's „The Metamorphosis“ and Jemal Karchkhadze's „Igi“	317
Malvina Shanidze	
Teaching Grammar Issues Integrated with	325
Nino Sharashenidze	
The Influence of Mythological Motifs on the Formation of Idioms and Metaphors in Contemporary German.....	332
Vaza Shegelia, Tsira Janjgava	
Common Borrowed Vocabulary in Kartvelian and Chercassian Languages V	335
Violeta Chitaishvili	
Georgian and English Compliments in social networks	344

Tamar Tsagareli	
Liturgy and Theater	356
Tamar Tsitsishvili, Irine Modebadze	
Georgian Literature of the 1880s–1890s in the Context of "Social Thought"	
(From the History of Systematizing the Georgian Literary Process).....	364
Anna Tsereteli	
Variable Focalization and Stream of Consciousness in	
Virginia Woolf's Novel <i>Mrs. Dalloway</i>	368
Tamar Tsulaia	
Several examples of Phonological and phonetic Changes	
in the XIX th century Georgian literary language	374
Basa (Vasil) Janikashvili	
The Language of Modern Art in Recent Georgian Dramaturgy.....	389